INSTITUTIONES THEOLOGIÆ
DOGMATICÆ, SCHOLASTICÆ, ET MORALIS,
METHODO SYSTEMATICA PROPOSITÆ

AUCTORE

P. DOMINICO SCHRAM

BENEDICTINO BANTHENSE, SACRÆ THEOLOGIÆ, ET SS. CANONUM
PROFESSORE EMERITO.

EDITIO PRIMA TAURINENSIS

EMENDATA, AUCTA, INDICE RERUM INSTRUCTA,
ET IN TRIA VOLUMINA DISTRIBUTA.

TOMUS I.

TAURINI, 1837
EX TYPOGRAPHIA MUSSANO ET BONA
SUPERIORUM PERMISSU.

BENEVOLO LECTORI.

EDITOR TAURINENSIS

Harum Theologicarum Institutionum meis formis novam editionem excudendam suscepi, ut S. Facultatis studiosis gratum facerem, qui eas propter miram, qua pollent, rerum copiam et varietatem cum pari brevitate coniunctam, quamplurimi faciunt et exquirunt. Quid porro in ea praestitum sit, in quibusque aliis editionibus praecellat, paucis habeto.

I. Totum opus quod antea nonnisi in cap. 100, *aut* 200 *paginar. distributum erat, maioris claritatis, memoriaeque iuvandae gratia per Tractatus, et Capita, et Articulos distinctum fuit.*

II. Vocabula graeca et hebraica quae Typographorum incuria vel imperitia admodum depravata legebantur, perita manu emendata sunt et correcta: addita insuper quoad Linguam Sanctam nostris characteribus nativa pronunciatione, ut eam non callentibus consuleretur.

III. Loca S. Scripturae collata fuerunt, ut erroneae citationes emendarentur.

*IV. Breves additiones iamdiu desideratae praecipue ex variis Decis. SS. CC. et Benedicti XIV. ad Auctoris manus fortasse non perventis perfectae sunt, interque (positae, et asterisco * notatae, ut ab Auctoris textu qui intactus relictus est, secernerentur.*

V. Nihil demum ex parte nostra, omissum est, ut cl. virorum in hanc editionem conlatae diligentiae, communique voto ipsa quam fieri potest accurate absoluteque responderet. Vale.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Compendium Theologiae Dogmaticae, Scholasticae et Moralis ante plures annos a me in lucem datum sub nomine Institutionum Theologiae Dogmaticae Scholasticae et Moralis iteratis typis post varia fata superata tibi denuo exhibeo B. L. Scopum illius, serviendi scilicet illis, qui Praelectionibus Theologicis praesertim in Monasteriis praesunt, Candidatis item Theologiae, et illis, quibus ob impendentia vel curae pastoralis vel aliorum negotiorum onera ampla Theologorum volumina evolvere non licet, aspirante propitio Numine, non omnino frustratum intellexi; cum etiam praeter omne meum meritum et expectationem hoc meum Compendium ad Cathedras etiam Theologicas in duabus celeberrimis Universitatibus Erfurtensi et Ingolstadiana per aliquot annos evectum fuerit, quod deinde doctioribus Institutionibus celeberrimorum Theologorum locum libenter cessit.

Quid vero in nova hac editione, Benevole Lector, expectare possis, paucis accipe.

Primo. Totum systema et methodum systematicam in prima editione observatam accurate retinui; adeo ut nulla in numeris Paragraphorum mutatio facta fuerit, et consequenter illi, qui primam editionem habent, loca in aliis meis Scriptis editis allegata eodem ordine reperire valeant.

Secundo. Celeberrimorum Theologorum Scripta post meum Compendium in lucem edita diligenter consului, eorumque erudito labore et opera pro utilitate Legentium eosdem cum laude allegando feliciter usus sum, et Dogma a Schola accuratius distinxi.

Tertio. Quaestiones Scholasticas in Compendio meo satis quidem succinte expensas, maxime illas de Scientia media, magis adhuc stricte, et historice potius, quam Theologice proposui; tamen reiiciendas esse non censui, cum plures, illae maxime, quas non expunxi, dogmata Fidei nostrae clarius illustrare et contra adversariorum cavillationes vindicare valeant.

Quarto. Denique in doctrina morali nonnullas sententias, quae laxitatibus et probabilismo spurio favere videbantur, ad probabiliorem opinionem in Scholis plerumque adoptatam revocavi.

His omnibus in singulis tomis Index rerum, et materiarum accedit, ut ita faciliori usui Institutiones istae servire queant. Auctores Heterodoxos, Deistas, et Protestantes, eorumque conficta recentiora systemata fuse recensere nolui, tum ne Institutiones hae in plura volumina excrescerent, tum quia falsa eorum systemata quam frivole sunt conficta, tam facile negari possunt; maxime cum ipsi Protestantes nostri illa iam acerrimis Scriptis exagitaverint, et exploserint.

CONSPECTUS

TRACTATUUM, PARAGRAPHORUM, ET SCHOLIORUM

Quae in hoc Tomo continentur.

TRACTATUS PROOEMIALIS.

Agit de necessitate Revelationis Divinae, fontibus, unde illa hauriri debet, scilicet, S. Scriptura, Traditione, et Ecclesia, quae illam nobis proponit et explicat; cumque Theologia haec omnia methodice consideret, utilis est et necessaria.

§ 25. Eiusdem Papae est, vel per se, vel per Legatos suos Conciliis praesidere.

Schol. Non vero Principum saecularium.

§ 26. Ius suffragii decisivi solis Episcopis competit.

Schol. 1. Et ex privilegio Abbatibus et Generalibus Ordinum.

Schol. 2. Non vero laicis.

§ 27. Concilium generale est infallibilis Controversiarum Fidei Iudex.

Schol. 1. Etiam in Canonizatione SS. Ecclesia est infallibilis.

Schol. 2. Quae omnia perverse negant Protestantes.

§ 28. Regulae de auctoritate decretorum Conciliorum.

Schol. 1. Tridentinum a et in quibus receptum sit.

Schol. 2. Solvuntur obiectiones contra Trident.

§ 29. Ecclesia etiam dispersa est infallibilis.

Schol. 1. An Ecclesia in factis dogmaticis sit infallibilis?

Schol. 2. Rationes contra infallibilitatem Ecclesiae in factis dogmaticis.

Schol. 3. Rationes pro hac infallibilitate.

Schol. 4. An ab Ecclesia dispersa ad Concilium generale appellare liceat?

§ 30. Caput Ecclesiae a Christo S. Petrus constitutus fuit.

Schol. 1. Quod male negant Protestantes.

Schol. 2. Et S. Petrus et S. Paulus non sunt duo Ecclesiae capita.

§ 31. Romanus Pontifex S. Petro in primatu succedit, et est Caput Ecclesiae.

Schol. Contra Protestantes.

§ 32. Praerogativae autem primatus illius aliae sunt ex iure Divino, aliae ex reservatione, aliae in Scholis adhuc controvertuntur.

Schol. 1. Iurisdictionem suam Papa immediate a Christo habet.

Schol. 2. Et S. Petrus Cathedram suam Romae fixit.

Schol. 3. Cui iure Divino primatus affixus est.

Schol. 4. Et probabiliter est de fide, modernum Rom. Pont. esse legitimum S. Petri successorem.

§ 33. Ex his sequitur, Ecclesiae regimen esse quidem Monarchicum, sed Aristocratia mixtum.

Schol. 1. Quod male negant Protestantes.

Schol. 2. Quippe etiam Episcopi iurisdictionem suam immediate a Christo habent.

Schol. 3. Sicuti et Parochi.

Schol. 4. Abbates vero et Generales ex privilegio ab Ecclesia concesso.

§ 34. Membra Ecclesiae non sunt omnes et soli praedestinati, nec soli iusti, nec Haeretici, Schismatici, Excommunicati et Infideles.

Schol. Unde Wicleffus et Iurius errant.

§ 35. Propositio igitur haeretica verbo Dei scripto vel tradito ab Ecclesia proposito contradicit.

Schol. 1. Ex quo eruitur, quid sit indicium Ecclesiae dogmaticum.

Schol. 2. Item Propositio erronea, etc.

Schol. 3. Et ad quem Censura Propositionum spectet.

TRACTATUS I.

De Deo.

Tractat de Existentia, Natura et Attributis Divinis.

TRACTATUS III.

De Angelis.

Exponit Creationem, Naturam, Perfectiones, Ordines, lapsum et supplicium Angelorum malorum, et Beatitudinem bonorum.

TRACTATUS IV.

De Mundo visibili, opere sex dierum, creatione hominis, et eius lapsu.

§ 254. Homo etiam rerum supernaturalium notitiam a Deo in creatione accepit.
§ 255. Et cum voluntate recta creatus est.
Schol. Et cum gratia sanctificante seu iustitia originali.
§ 256. Instructus fuit appetitu sensitivo.
§ 257. Et dominium habet super omnia animalia.
Schol. Carnium tamen esns in statu innocentiae non fuit.
§ 258. Homo in statu innocentiae fuit immortalis.
§ 259. Quae immortalitas erat gratiae beneficium.
Schol. Elevatus quidem est homo ad finem supernaturalem; statns tamen naturae purae est possibilis.
§ 260. Praecepit Deus homini, ne de arbore scientiae boni et mali comederet.
§ 261. Sed hoc praeceptum homo, suadente diabolo per serpentem, transgressus est.
Schol. Qui serpens naturalis fuit.
§ 262. Comedit ergo de fructu vetito.
Schol. Et primum eins peccatum fuit superbia.
§ 263. Hinc peccatum originale ortum est.
§ 264. Quod in omnes Adae posteros traducitur.
Schol. Adeoque erravit qnoad hoc Pelagius.
§ 265. Peccatum vero originale non est substantia animae.
Schol. Uti male docuit Illyricus.
§ 266. Nec concupiscentia.
Schol. 1. Uti volunt Lutherani.
Schol. 2. Sed in privatione iustitiae originalis consistit.
Schol. 3. Quod quomodo traducatur, explicatnr.
§ 267. Omnes ex Adamo carnaliter propagati contrahunt originale.
Schol. 1. Nisi speciali privilegio muniantur.
Schol. 2. Qnod habnit Beatissima Virgo Maria.
Schol. 3. Quae tamen debitum proximnm ad illud contrahendum habuit.
Schol. 4. Licitum ergo est Votnm sanguinarium pro defendenda Immaculata Conceptione B. V.
§ 268. Homo per peccatum institiam originalem perdidit.
§ 269. Et poenae originale consecutae, sunt: Mors, Ignorantia, Concupiscentia, Pudor nuditatis, Morbi, etc.
Schol. Quod male negant Pelagiani.
§ 270. Hinc omnibus moriendum est.
Schol. Nec ulla datur exceptio.
§ 271. Poena originalis per Baptismnm non deleti est privatio visionis beatificae.
Schol. An vero infantes sine Baptismo decedentes etiam poenam sensus patiantnr, incertnm est.
§ 272. Adam denique de suo peccato poenitens aeternam salutem consecutus est.
Schol. Nec contrarium suis argumentis probat Tatianus.

TRACTATUS V.

De Incarnatione Verbi Divini.

Exponitur Adventus Messiae et Incarnatio Verbi Divini, Conceptio eius, Nativitas, Perfectiones animae illius, Unio hypostatica, et officia Christi.

TRACTATUS VI.

De Gratia Christi.

Explicatur Natura Gratiae; Gratiae gratis datae, Gratia actualis, habitualis, Iustificatio et Meritum expenduntur.

TRACTATUS VII.

De ultimo Fine Hominis et Beatitudine.

Explicatur quisnam sit ultimus Finis hominis, quaenam Beatitudo animae post mortem, et quaenam Gloria corporis.

TRACTATUS

PROOEMIALIS

DE

THEOLOGIÆ DOGMATICÆ

NATURA, NECESSITATE, ET LOCIS THEOLOGICIS.

CAP. I.

De Nomine, et Divisione Theologiae.

§ 1. In verbo Dei scripto et tradito ea continentur, quae ab homine aeternam salutem consecuturo credenda sunt. Quae cum ex variis S. Scripturae locis et Sacrae Traditionis fontibus hauriri, et iusto ordine disponi possint, singulare quoddam disciplinae genus nascitur, quod *Theologiam Dogmaticam* appellamus. Quae proinde definiri potest: *Scientia earum rerum, quae in verbo Dei scripto et tradito nobis a Deo revelantur, et ab Ecclesia Catholica credendae proponuntur.* Definitio Theologiae Dogmaticae.

Schol. 1. Theologiae nomine iuxta S. Augustinum *l.* 8. *de civitate Dei* sermonem de Divinitate intelligimus: qua generali appellatione omnem de supremo Numine orationem, sive per scientiam instituta sit, sive fabulis, sive Rhetorum figmentis, sive sacra, sive superstitiosa et profana fuerit, Theologiam dicere possumus. Proprie autem Theologos eos vocamus, qui ex arcanis revelatis de Divinitate disserunt, quo nomine S. Dionysius Areopagita in suis, uti a nonnullis creditur, libris, Prophetas et Apostolos passim Theologos appellat. Theologiae nomen.

Schol. 2. Theologia, si de Deo agat per solum lumen rationis, dicitur *Theologia naturalis*, quae proinde merito in Philosophia explicatur: si vero per lumen divinae revelationis, dicitur *Theologia revelata*, et quia veritates revelatae vel sunt dogmata fidei, seu credenda, vel praecepta morum, seu agenda, et praeterea Theologia tum ad Religionem defendendam, tum ad bonos animarum pastores efformandos comparata esse debet, Theologia ulterius dispescitur in *Dogmaticam* quae credenda: et in *Moralem*, quae agenda persequitur; et *Pastoralem*, quae Pastores animarum; et *Polemicam*, quae fidei de- Theologiae divisio.

fensores instituit et efformat. Quia vero in explicandis his omnibus certa methodus observari potest, ideo si in explicandis fidei capitibus, moribus dirigendis, et propugnandis dogmatibus Theologia fusiori et oratorio stylo procedat, uti Patres consueverunt, dicitur *Theologia Positiva*: si vero dialecticae ope presso stylo et certa methodo res fidei et morum exponuntur, vocatur *Theologia Scholastica*, in qua etiam conclusiones ex revelatis sano ratiocinio deductae, et aliae quaestiones, quae illustrandis fidei dogmatibus lucem afferre possunt, reiectis tamen inutilibus concertationibus, pertractantur. Denique saeculo quinto Ecclesiae postquam libri S. Dionysii Areopagitae nomine insigniti, de quorum Auctore Critici hodiedum disputant, apparuerunt, nomen Theologiae Symbolicae, et Mysticae primum audiri coepit. *Theologia Symbolica* sacra symbola sive notas rerum figurate divina repraesentantium explicat, et mysteria sub illo figurarum cortice contenta enucleat. Talem se scripsisse Auctor librorum S. Dionysii nomine inscriptorum fatetur, quae tamen modo non amplius extat. *Theologia Mystica* non praecise speculando, sed practice dirigendo et movendo conformiter ad principia practica revelata procedit per omne genus moralis perfectionis ad magis ac *(magis)* cognoscendum et amandum Deum, et ita ad mores perficiendos usque ad unionem voluntatis creatae cum divina per summos apices. Liber de hac Theologia utilissima sub nomine S. Dionysii adhuc extat, qui in mea Analysi Patrum *tom.* 1. videri potest; eamque S. Maximus M. Pachymaeras et alii commentariis suis illustrarunt. Interim vero Theologiae mysticae systema exhibui in meis Institutionibus Theologiae Mysticae in duos Tomos in 8° distributis.

CAPUT II.

De Fidei Articulis.

Continet Articulos fidei

§ 2. Veritates fidei in verbo Dei scripto et tradito revelatae vocantur *dogmata* Fdei, quae si sint veritates fidei principales omnibus ad salutem scitu necessariae et nobis ad explicite credendum propositae, dicuntur *Articuli fidei* proprie dicti; uti Articuli fidei in Symbolo Apostolorum comprehensi. Caeterae vero veritates minus principales nec omnibus ad salutem scitu explicite necessariae, nec nobis ut tales ad explicite credendum propositae, dicuntur *Articuli fidei improprie* et *reductive,* quatenus reduci possunt ad aliquem ex articulis fidei proprie dictis, quales sunt multae veritates in S. Scriptura revelatae; uti quod Christus fuerit pannis involutus etc.

Schol. 1. Annatus in Appar. dogma Catholicum generice sumptum dividit in dogma *imperatum, liberum* et *toleratum.* Dogma *Catholicum imperatum,* quod solum est dogma fidei, nihil aliud est, quam fidei dogma omnibus cum obligatione sive explicite sive implicite credendi propositum, quod siquis negaret, habendus foret haereticus: v. g. *quod Deus sit trinus in Personis, quod duae sint in Christo vo-*

luntates. Dogma *liberum* est quaecumque doctrina, quae est talis, ut neque sit de fide, neque fidei nociva, et de qua tenenda, vel non tenenda est libera cuique in Ecclesia facultas: v. g. *doctrina de aeterna hominum praedestinatione ante vel post ipsorum praevisa merita*. Dogma *toleratum* est doctrina illa, quae talis est, ut non sit de fide, neque satis notorie contra fidem et haeretica, quia nondum ab Ecclesia damnata est ut haeretica, sed tolerata: qualis dici olim potuit ante Damasi Romani Pontificis tempora doctrina *de millenario Christi in terris regno post resurrectionem et iudicium extremum futuro*, quam *Papias* omnium primus invexisse creditur, et tenuisse S. *Iustinus*, et S. *Irenaeus*, quin tamen dicantur haeretici, quia haec doctrina tunc nondum satis notorie erat contra fidem, nec ab Ecclesia damnata ut haeretica.

Schol. 2. Protestantes dogmata ad salutem creditu necessaria vel utilia appellant *Articulos fidei*: hos dividunt in *Fundamentales et non Fundamentales*. *Fundamentales* salva salute aut ignorari, aut negari nequeunt, ideoque rursus sunt vel *Primarii* vel *Secundarii*. *Non Fundamentales* ignorari quidem, quin et negari possunt absque detrimento aeternae salutis, haud parum tamen scriptu et creditu utiles sunt. Verum *Primo* haec articulorum distinctio incognita est toti antiquitati. *Secundo* inter nostros Protestantes hactenus conveniri non potuit, quinam distincte sint fundamentales, aliis aliter definientibus, aliis alios articulos assignantibus. *Tertio* Articuli fidei non fundamentales, vel sunt a Deo revelati, et sic salute salva negari non possunt: vel sunt doctrina, quae neque est de fide, neque fidei nociva, et de qua tenenda vel non tenenda est libera cuique in Ecclesia facultas; et sic erunt dogmata libera iuxta n. 1. et abusive solum nomine articulorum fidei denotantur: vel sunt dogmata in verbo Dei tradito contenta, et ab Ecclesia definita, in quo sensu etiam Protestantes sumunt Articulos non fundamentales; sed sic spectatos omnes articulos hos revelatos esse et ad fundamentales pertinere, hoc nimirum sensu, quod illos negare aut impugnare nemini, qui salvus esse velit, licitum sit, merito contendunt omnes Catholici, ut ex dicendis de Traditione et Ecclesia patebit.

Divisio in articulos fundamentales et non fundamentales nulla est.

CAPUT III.

De necessitate Revelationis.

§ 3. *Ut homo in hoc statu veritates ad salutem scitu necessarias cognoscat, Divina revelatione indiget.* Nam *Primo* ad perfectionem humani intellectus pertinet, immunem esse ab errore et ignorantia maxime circa moralia, quia haec adversantur homini etiam secundum naturam suam spectato. Sed hanc immunitatem homo non obtinet sine revelatione, uti probat experientia in antiquis Philosophis, qui divino quodam ingenio praediti omnem operam ad cognoscendam perfectam recti honestique regulam contulerunt, et tamen moralem

Revelationis necessitas.

suam doctrinam multis erroribus obfuscarunt. Sic Cato fornicationem ad vitanda adulteria permitti voluit, teste Cicerone *pro Coelio*. Plato crudelem liberorum expositionem *l.* 5. *de Republ.* Taceo Cynicorum obscoenitates; quae et alia gentilium Philosophorum vitia illis exprobrat S. Iustinus *in orat. ad Graecos n.* 3. *et seqq.* Tatianus *orat. cont. Graec. n.* 4. *et* 25. Clemens Alex. *admonit. ad gent.* Tertullianus *in apologet.* S. Augustinus *de civ. l.* 5. *c.* 13. et alii. *Secundo* quoad veritates etiam speculativas cum Religione connexas de Deo, origine mundi, anima, et fine hominis ultimo, Philosophi in magna ignorantia et erroribus versabantur, cum alii plures Deos, alii mundum ab aeterno, alii animam mortalem, alii pro fine ultimo voluptatem, vel aliud quid statuerint, ut apparet ex S. Iustino *cohortat. ad Graec.* Hermia *in irrisione gent. Phil.* Lactantio *l.* 3. *div. instit.* quod argumentum copiose pertractavit Genuensis *Metaph. p.* 2. *cap.* 7. § 8. cui accedit quod homo per solam revelationem cognoscat finem suum ultimum, scilicet Deum clare visum et possessum sub ea ratione, qua est vere beatificus, ad quem semper tendit, cum perfectam in hac vita beatitudinem se consequi non posse satis clare vel ex ipsa cordis sui inquietudine experiatur. Sane principia naturalia hunc finem homini non manifestant, alias enim antiqui Philosophi solertia sua eum detexissent. *Tertio* per solam revelationem divinam discit homo media ad consequendum finem suum ultimum necessaria, quippe quae a voluntate Dei unice dependent. *Quarto.* Licet ratio naturalis nobis dictet, omniumque gentium consensus confirmet, Deo cultum deberi et reverentiam; attamen qualem cultum Deus a nobis exigat, nec natura satis determinat, nec ratio sufficienter investigat; imo si rationem consulamus, illa nobis suggerit, hunc cultum non ex nostra, sed divina derminatione dependere, sicuti obsequia Principi debita ab ipso determinari debent, ut subditi sui pro beneplacito suo ipsi serviant. Revelatio ergo requiritur, alias enim ad absurdas superstitiones ratio sibi relicta deflectet, uti in gentilibus eorumque deliris et absurdis mysteriis Orphicis, Eleusinis, et humanis victimis immolatis apparet, de quibus Strabo *l.* 12. Herodotus *l.* 7. et alii testantur. *Quinto.* Deum saepe offendimus; iam vero ratio quidem dictat, quod illum placatum nobis reddere, illique pro illata iniuria satisfacere debeamus; sed ratio sola nequit cognoscere, quonam modo sibi accepto Deus placari, et sibi satisfieri velit; igitur per solam revelationem divinam hoc nobis innotescere potest. Nec iuvat cum Tyndalio *La rel. chret.* dicere, Deum solo interni animi dolore et poenitentia placari; nam hoc ipsum nullus sine revelatione divina certo et sine ulla dubitatione asserere potest; unde etiam apud Ethnicos non sola poenitentia, sed varia sacrificia expiatoria, seu Februa dicta, ad crimina expianda necessaria esse credebantur. *Sexto* denique Revelatio ea nobis ostendere debet, quae Dei essentiam, attributa, voluntatem, decreta et opera spectant, quae omnia utpote infinita limitato nostro intellectu cognoscere non possumus, cum sint mysteria, quae

supra, non vero contra rectam rationem sunt, adeoque nobis ad credendum proponi possunt. Vide *Dictionnaire des sciences Ecclésiastiques t.* 6, in quo Catalogus plurimorum Religionis revelatae Propugnatorum exhibetur, e quibus omnibus quasi medulla extracta est, et in defensionem religionis non minus fortiter quam eleganter exposita a Cl. P. Richard.

Schol. 1. *Naturalistae*, qui circa medium Saeculi XVI. *Deistae* appellari coeperunt; cum *Deistae* alias vocari solerent illi, qui Deum agnoscunt, sed eius providentiam, vel aliquem cultum illi deberi negant; docent hominem sola religione naturali aeternam vitam impetrare posse. Est autem *Religio naturalis* cultus, quo Deum prosequendum esse, sola ratione edocemur. Cultus hic involvit cognitionem existentiae, essentiae, et Attributorum Dei, prout in Theologia naturali demonstrantur. 2. Cognitionem dependentiae mundi a Deo per creationem, conservationem, concursum, gubernationem et providentiam. 3. Notitiam sui ipsius, praesertim animae et eius immortalitatis. 4. Studium servandi leges naturae mortalium cordibus a Deo inscriptas. Unde Deistae tollunt omnem revelationem Divinam et quaevis fidei mysteria, et volunt Religionem naturalem nulla revelatione Dei externa aut mutari, aut augeri, aut restringi potuisse. Deistarum primus et famosissimus in Anglia habetur. *Eduardus Baro Herbert de Cherbury.* Hic in Libro *de veritate, prout distinguitur a Revelatione, a verosimili, a possibili, et falso* an. 1624. Parisiis edito, et in libro *de Religione Laici*, et in alio *de Religione Gentilium, errorumque apud eos causis*, hoc systema adornavit. Primo ponit quinque dogmata Religionis cuiusdam universalis, quae sola salvare potest; scilicet 1. *esse Deum summum.* 2. *Eum coli debere.* 3. *virtutem et pietatem esse praecipuas partes cultus Divini.* 4. *Dolendum esse de peccatis, et ab iis resipiscendum.* 5. *Dari ex iustitia et pietate Divina proemium vel poenam tum in hac vita, tum post illam.* Secundo probat, *hos quinque articulos ab omnibus cuiuscumque religionis hominibus semper creditos et retentos esse.* Tertio asserit, *eos, si credantur et observentur, sufficere ad salutem.* Quarto concedit quidem gentiles varias superstitiones hos articulos corrumpentes et obruentes adiecisse, sed putat, *id non impedire hominum salutem, dummodo substantia universalis huius doctrinae integra retineatur.* Quinto ex his omnibus concludit, *Christianorum Religionem bonam quidem et salvificam esse, id autem non minus de aliis quoque Religionibus asseri oportere contendit.* Illum secutus est Io. Tolandus, Matthaeus Tyndalius, Comes de Shaftesbury, Woolstonius, Collins, Voltairius, Helvetius, qui tamen publice palinodiam cecinit; La Metrius, Rousseauvius, quorum, maxime Anglorum, scripta refert et refutat Leland in Epistolis de Scriptis Deisticis. Recentia vero Deistarum scripta quamquam amaro in Catholicos stylo enumerat Less in Walchs neuester Religionsgeschichte.

Systema Deistarum.

Schol. 2. Naturalistae seu Deistae pro sufficientia Religionis na-

Solvuntur

obiectiones. turalis his potissimum argumentis pugnant. I. Deus non permisisset totum humanum genus corrumpi, nisi homini simul medium in hominis potestate positum ad corruptionem suam emendandam, scilicet lumen naturae dedisset, quod si non sufficeret, Deus inique egisse videretur. *Resp.* Etiam doctrina revelata eatenus est in nostra potestate, quatenus illius per gratiam particeps quis fieri potest, quod medium Deus omnibus hominibus dare vult, et actu etiam dat, quia revelavit, et siqui illud non accepteut, illorum culpa est, nec Deus iniquus dici potest. II. Qui a peccato sibi cavet, damnari non potest, et homo propter solam transgressionem Legis naturae damnatur, ergo etiam per solam eius observationem a peccato sibi cavere potest. *Resp.* Haec argumenta laborant in falso supposito, hominem solis naturae viribus in statu naturae lapsae et corruptae omni peccato actuali et voluntario carere, et legem naturae sine gratia exacte servare posse, quod cum falsum sit, remedio se cum Deo reconciliandi indiget, quod ex dictis (§ 3.) nonnisi per revelationem cognoscit: quippe opus quidem malum contra Legem naturae commissum damnat, sed bonum opus, siquis peccaverit, sine satisfactione Deo placita, adeoque revelanda ab eo, non salvat. III. Qui unum Deum ex lumine naturali et credit et colit, et quinque articulos (*Schol.* 1.) citatos probat et observat, facit, quod est in se: nec illis aliquid addi necesse est, per quod magis perfectus reddatur. Ergo illi sine alia revelatione sufficiunt ad salutem. *Resp.* Lumen naturae solum non nobis ostendit, quomodo Deus a nobis coli et placari velit; et dicti articuli tantum in genere docent, quid faciendum sit, non autem in particulari, ad quod revelatio requiritur. IV. Religio revelata non differt a naturali, tum quia eumdem Auctorem Deum habet; tum quia fundatur in nexu hominum cum Deo et aliis hominibus; tum quia revelata nec minus nec plus continet, quam ratio praecipit; tum quia alias Deus tulisset leges plane arbitrarias. *Resp.* Religio revelata differt a naturali, ratione finis supernaturalis; ratione mediorum in particulari determinatorum; et ratione subiecti, scilicet hominis lapsi et a Christo redempti; unde eumdem quidem auctorem Deum Religio revelata habet, sed ut auctorem supernaturalem gratiae, non solum ut auctorem naturae: connectitur cum Deo ut offenso per peccatum, Iudice, et Auctore supernaturali, et plus continet, quam ratio attingit, quia tendit ad supernaturalia; et tradit leges arbitrarias, id est, tales, quarum ratio ex principiis rationis reddi nequit. V. Saltem mysteria utpote obscura, ad praxim inutilia, et supra rationem ad Religionem nihil conferunt. *Resp.* Cum homo per Religionem totum se devovere, et ad divina ac supernaturalia quantum potest se elevare debeat, mysteria merito a Deo revelantur, ut et intellectum in obsequium fidei captivando Deo consecret, et ad maiorem illius amorem et obsequium excitetur.

Principia veritates § 4. *Principia, a quibus veritates revelatas haurimus, sunt, Sacra Scriptura, Traditio, et Ecclesia.* Ad Traditionem revocatur *omnium*

SS. Patrum consensus in uno dogmate: ad Ecclesiam vero reducuntur tum *Concilia generalia*, quae eam repraesentant, tum *decreta summorum Pontificum*. revelatas cognoscendi.

Schol. S. Scriptura, Traditio et Ecclesia dicuntur *loci Theologici interni necessarii: loci* vero *interni non necessarii*, qui subministrant principia, e quibus eliciuntur propositiones magis vel minus probabiles, sunt *Auctoritas Conciliorum Provincialium et Nationalium, et sanctorum Patrum,* quando separatim spectantur, ac *Theologorum.* Locus externus ad elucidandas veritates Fidei est vel *Ratio*, vel auctoritas Philosophorum et Historicorum.

CAP. IV.

De Sacra Scriptura.

§ 5. *Sacra Scriptura est verbum Dei, ipso afflante a Sacris Scriptoribus litteris consignatum in libris Veteris et Novi Testamenti.* S. Scriptura est Divina.

Schol. Deus tripliciter mentem alicuius scriptoris potest afficere: 1. revelatione, dum ignotam antea veritatem illi manifestat in extasi, sive per revelationem imaginariam, sive intellectualem, vel per allocutionem et visionem sensibilem externam, vel per inspirationem internam in vigilia. Hoc modo dicitur Spiritus Sanctus se habere cum Sacris scriptoribus *antecedenter,* et inspirat ac revelat dicenda vel scribenda ita, ut non sit in potestate scribentis, aliud scribere. 2. *Concomitanter* se habet Spiritus Sanctus ad modum, quo quis alterum v. g. oculo dirigeret, ne erret, vel fallatur. Unde scriptor est liber quoad exercitium, et saltem ab intrinseco quoad specificationem, licet ab extrinseco ob assistentiam Spiritus Sancti sit determinatus ne erret; quare debet ad res et verba proferenda attendere, nec certo novit, ea, quae scribit, esse a Deo, nisi aliunde de assistentia Spiritus Sancti sit certificatus. 3. *Consequenter* se habet Spiritus Sanctus, si quid humano spiritu a scriptore scriptum fuerit, quod deinde Spiritus Sanctus verum esse testatur. Modi inspirationis Divinae

§ 6. *In Libris veteris et Novi Testamenti Revelatio vere Divina continetur. Primo* enim hi Libri ab illis scriptoribus scripti fuerunt, a quibus scripti esse perhibentur; ita testantur ipsi Auctores horum librorum, qui sane utpote homines ingenio praestantes, ingenui, nulla temporalis commodi spe ad hoc provocati, imo cum praesentissimo vitae periculo, quam etiam nonnulli eorum pro veritate gloriose profuderunt, non minorem fidem saltem historicam merentur, quam alii scriptores profani: iam vero sacri hi scriptores passim testantur, se a Deo sibi revelata scripsisse, uti passim in eorum libris apparet; testantur, inquam, renitentibus saeculi potestatibus, ridente et obmurmurante mundo contra Legem carni adeo inimicam, inveteratis praeiudiciis et antiquis superstitionibus adversam: consentientibus e contra et fidem eorum dictis tamquam a Deo inspiratis praebentibus viris per singula saecula sapientissimis, colla superba et de- S. Scriptura continet revelationem Divinam

licata Legi adeo severae subiicientibus, gloriae, divitiarum et voluptatum huius mundi avidissimis. Revelationem igitur vere Divinam nobis hi scriptores referunt, nisi eos vel insignes impostores, vel sapientes omnes post accuratam eorum dictorum crisin fidem adhibentes, omnino stupidos, vel saeculi huius potentes et amatores Legibus his Divinis se submittentes effoeminato meticulosos dicere velis, quod sane ab ingenuo homine et sana ratione ipsa abhorret. *Secundo.* Arcana et futura libere contingentia nonnisi per revelationem Divinam cognosci possunt. At vero Prophetae in sacra Scriptura res tradiderunt ab omni sensu remotas, et tales quidem, quarum subinde nullam hactenus ideam habuerant, quae multis adhuc saeculis distabant, et in praesenti rerum statu sui rationem non habebant, quaeque exacte postea implebantur, sicuti ab illis praedictae fuerant, uti videre licet in Propheliis de captivitate Babylonica, de Christo, etc. quarum eventum non sacri solum, sed et profani Historici recensent, quibus fidem omnem abnegare nec humanum foret: sola igitur Divina revelatione (nam ad futura libera praevidentia spirituum se non extendit, quae naturae vires non excedit), non vero sola imaginatione, quae futuros eventus nec determinat, nec ab illis determinatur, certo praevideri potuerunt, et consequenter quia in S. Scriptura recensentur, Revelatio vere Divina in hac continetur. Vide S. Iustinum *in dial. cum Thryphone,* Origenem in libris *cont. Celsum*, S. Cyprianum *de vanit. idol.* et praeter alios Huetium *in demonst. Evang. prop.* 5. *Tertio.* Divinam revelationem S. Scripturae confirmat sanguis Martyrum pro eius veritate generose profusus, clamat doctrinae sanctitas et puritas, testatur gloria miraculorum a scriptoribus coaevis, fide diguis, nullam exinde utilitatem, quinimo poenam et persecutiones expectantibus relatorum. Maxime cum horum miraculorum non soli Evangelistae et Apostoli, sed etiam Iudaei et Gentiles, quorum tamen intererat eorum fidem impedire, meminerint. Fatetur *Iosephus l.* 18. *Antiq. c.* 3. sub Tiberio vixisse Iesum doctrina et miraculis clarum: Tiberius ipse Iesum inter Deos Romae cultos referre voluit, uti narrat *Tertullianus in Apol. c.* 5. *Celsus* apud *Origenem c.* 7. et *Iulianus* apud *S. Cyrillum l.* 6. infensissimi Nominis Christiani hostes Iesum miracula ab Evangelistis relata fecisse negare non audebant: ergo humano ingenio efficta non sunt. Vid. praeter citatos PP. cl. P. Reiss. in tract. *de mirac.*

Quintinistae

Schol. 1. *Libertini* seu *Quintinistae* Auctore *Ioanne Quintino* Piccardo an. 1525. in Brabantia grassantes, S. Scripturam pro fabula habuerunt, quos secutus est *Casparus Schwenkfeldius* Silesius. *Deistae subtiles* non audent negare, S. Scripturam vitae et fidei regulam esse, putant tamen eam tantum esse declarationem Religionis naturalis, et iuxta normam rationis intelligi debere, eaque solum credenda et agenda esse, quae ratio approbat, et vera vel bona esse iudicat, reliqua vero negligenda; unde negant Divinam Scripturae inspirationem. Cum vero illis obstent tum testimonia ipsius Scripturae de Divina sua

origine, tum vaticinia futurorum impleta, tum miracula, quibus Prophetae Divinam suam missionem probarunt: respondent, inspirationem hanc fuisse mandatum Divinum, religionem naturalem renovandi, et ab erroribus purgandi; in quo tamen negotio Prophetae errare potuerunt, imo non raro actu erraverunt. Item Prophetias esse vel meras Prophetae praesumptiones, vel potentioris imaginationis inventa; miracula vero nunquam facta sunt, utpote quibus nulla vis probandi veritatem et Divinitatem Doctrinae inest. *Deistae crassiores* impudentiores sunt; negant enim Prophetas, Iesum ipsum et Apostolos aliquid Divini docuisse, sed fuisse callidos impostores, Divinam inspirationem mentitos esse, et hac specie innumeros homines in superstitionem raptos fefellisse. Omnes hi ex dictis (§ 6.) refelluntur. Videri etiam possunt *Huetius de demonst. Evang.* et ex Protestantibus *Leland in scriptis Deisticis.*

Schol. 2. Deistae contra revelationem S. Scripturae insurgunt. I. Ut certum sit, S. Scripturam esse verbum Dei, constare debet, Deum articulata voce loqui solere, audientem non decipi a bono vel malo Angelo, et non fuisse mente emotum, copiam ad posteros transcriptam esse suo originali conformem; et doctrinam scripto ad posteros transmissam ad eos etiam spectare, quae omnia de S. Scriptura difficulter probari possunt. *Resp.* Non opus est probare, solere Deum articulate loqui, sed quod ita loqui possit, quod sane non implicat, imo sine locutione etiam per inspirationem aliquid a Deo revelari potest. Deinde ille cui fit revelatio et inspiratio certus esse potest; se non esse deceptum, tum ex modo revelationis, tum ex miraculis et rerum praedictarum eventu. De copia originali suo conformi certificat nos Ecclesia, et miracula, nullo non tempore in confirmationem facta: et sane quis omnia Biblia in toto orbe dispersa corrupta esse credat? Denique revelationem etiam spectare ad posteros, patet ex eo, quod ad bonos mores et sanctitatem nos instituat, quae non olim solum, sed hodiedum praecepta sunt. II. Tyndalius in libro: *le Christianisme aussi ancien, que le monde*, ait: Si S. Scriptura existeret, et viam salutis monstraret, debuisset semper existere, omnibus hominibus innotescere, et non esse obscura. *Resp.* Doctrina S. Scripturae quoad viam salutis capessendam semper revelata extitit, licet non statim litteris mandata fuerit, sed traditio oralis suffecerit, usque dum ob periculum corruptionis litteris eam tradi Deus voluerit, unde omnibus facile innotescere potest, et eius obscuritatem tollit explicatio Ecclesiae. III. Stylus S. Scripturae nimis est depressus, Divinam Maiestatem non decens; et multa fabulosa, et rectae rationi adversantia recenset, uti cum Voltairio fuse pluribus exemplis probare nituntur Deistae. *Resp.* Stylus S. Scripturae satis sublimis est, uti vel ipsi Deistae in Isaia et aliis cum eruditissimis Criticis fateri debent, maxime si in textu originali legatur: nihil fabulosum et rectae rationi contrarium continet, et quae contra eam Deistae obiiciunt a multis iam fuse refutata sunt, quae hic referre nimis prolixum foret, et suo

Solvuntur obiectiones contra revelat. Script.

loco solventur. Videri possunt praeter Origenem contra Celsum et reliquos, Nonnot in suo *Lexico Philosophico*, et auctor libri: *Veritas in lucem prolata adversus huius aetatis pseudophilosophos.*

Solvuntur obiectiones contra Prophetias.

Schol. 3. Spinoza in *tract. Theologico Politico* argumentum ex impletione Prophetiarum pro revelatione Divina S. Scripturae enervare conatur. I. Quia Prophetiae aut hominum figmenta sunt, aut virium naturalium effectus: nam imaginatione, qua plures ideae componuntur, quam ex principiis erui possunt, Prophetae non solum multa extra intellectus limites posita cognoverunt, sed etiam futura praeviderunt, quae tamen vera esse non sciverunt, nisi res hoc modo vividissime ab obiectis affecti sibi imaginati sint, et animum ad solum et bonum inclinatum habuerint. *Resp.* Lex imaginationis postulat, ut illae tantum ideae componantur, vel separentur, quas olim sensu, licet alio ordine percepimus: at vero in Prophetis multae ideae excitatae fuerunt, quas nunquam antea occasione sensuum excitatas habuerunt, et modus eas combinandi talis fuit, qui cum rebus ipsis concordabat, adeoque secundum leges imaginationis non operabantur, sed per revelationem Divinam res futuras cognoscebant. II. Prophetae omnia aenigmatice percipiebant et docuerunt; et pro diversitate temperamenti, ingenii, et educationis vaticinati sunt, ac praeiudicia sua secuti fuerunt. Ergo eorum prophetiae opera imaginationis fuerunt. *Resp.* Si etiam Prophetae cuncta aenigmatice percepissent, solum sequeretur, Deum illis arcana per symbola revelasse mediantibus ideis imaginariis: modo autem quaeritur, an hae ideae formatae sint naturali vi imaginandi, quod negamus, quia non solum symbola et ideas perceperunt, sed etiam arcanas illarum significationes. Deinde cum prophetia primo ab ipso Propheta intelligi debeat, Deus modum revelandi et dicendi ad ingenium Scriptoris composuit; unde styli diversitas non probat, prophetias esse effectus naturales. Denique Prophetae res revelatas acceperunt, de quibus nunquam cogitaverant, et inviti subinde ad vaticinandum vocabantur, uti Moyses et Ieremias: ergo praeiudiciis non praeoccupabantur. III. Prophetae ipsi testantur, se subinde deceptos esse. Ier. 20. v. 7. legunt LXX. *decepisti me, et ego deceptus sum:* et Ezech. 14. v. 9. dicitur: *Ego decepi Prophetam illum.* *Resp.* Deceptio illa non fuit ex parte promittentis Dei, sed Ieremiae, qui putabat Deum sibi promittere, se nihil ab inimicis suis passurum esse: unde in Hebraeo legitur אפת (*Eppat*) *persuasus sum.* Apud Ezechielem sermo est de falsis Prophetis, quos Deus decipi permittit. IV. Rousseau *Emil. t.* 3. obiicit: ut ex prophetiis certum argumentum petatur, deberet quis esse testis prophetiae, quando profertur, ne forte a deceptore quodam post factum prophetia procudatur. Item deberem ipse exitum prophetiae videre; et denique constare mihi deberet, eventum casu fortuito prophetiae non respondisse. Quae omnia praetensis prophetiis vix convenient. *Resp.* Haec omnia in prophetiis S. Scripturae habentur: inveniuntur in libris ab oculatis testibus omni exceptione maioribus conscriptis:

earum exitum ex certissimis item historiae monumentis, imo nonnulla hodiedum oculis demonstramus: et quia in illis res a sola Dei voluntate dependentes, nec humana ratione investigabiles praenuntiantur, recte concludimus, nonnisi afflatu divini Spiritus eas praedici potuisse.

Schol. 4. Miracula ad confirmandam revelationis Divinae veritatem reiiciunt Deistae, quod ut praestent, varias miraculi definitiones confingunt. *Clarkius* putat, miraculum esse eventum rarum et insolentem. *Spinoza* dicit, miraculum esse eventum mirabilem ob nostram ignorantiam. *Lokius* vult, miraculum esse eventum, qui spectatorum intelligentiam excedat. *Vannius*, esse eventum post longos astrorum circuitus rediturum. *Collin* et *Tyndalius* censent, miracula esse occultos spirituum creatorum effectus. Verum falsitas harum definitionum ex vera notione miraculi abunde refutatur; quippe iuxta Catholicos et alios etiam recentiores Philosophos miraculum est effectus, qui nec ex natura rei, nec ex vi creaturarum, sed in solo Deo rationem sui sufficientem habet. Sed contra miracula hoc modo spectata insurgunt Deistae, I. quia miracula fiunt suspensis naturae legibus, adeoque contra naturam; nam distinctio inter id quod supra et contra naturam dicitur frivola est, cum altius principium supra naturam non detur, quippe natura est speculum divini intellectus, intellectus autem Dei idem est cum eius voluntate: proinde quidquid naturae contrariatur, id intellectui et voluntati Dei adversatur: cum itaque miracula supponantur fieri invitis naturae legibus, contra intellectum et voluntatem Dei fiunt, adeoque admitti non possunt. *Resp.* Nihil fieri potest contra naturam universalem, ita ut simul fiant contradictoria, quae naturae vires destruant, bene vero si ab Auctore naturae vires naturae aliter determinentur ac modo determinatae sunt. Quo modo Deus nullo modo contra sua aeterna et immutabilia decreta agit; cum enim plura decernere potuerit, quam quae in naturali rerum nexu rationem sui habent, cum ordo naturae a Deo decretus sit contingens, utpote a liberis eius decretis dependens, et cum Deus non decreverit, ut nihil unquam fieret praeter aut supra naturam; hinc quando videmus aliquid fieri, quod in viribus et ordine naturae suam rationem habere non possit, colligamus, Deum ab aeterno decrevisse, ut hoc vel illo tempore, et modo ordo naturae suspendatur, et sic miracula non erunt eius decretis contraria. Deinde certum est altius natura naturata, quae est contingens, principium dari, scilicet Deum naturam naturantem: supponit quippe hoc argumentum Deum mundum hunc esse, quod alibi refutabitur, unde mundus et natura non est intellectus Dei, et si in mundo aliquid contingit, quod in eius legibus non fundatur, intelligente et decernente Deo fit, nec ei contrariatur, sed tantum legibus naturae haec exceptio derogat. II. Quod supra naturam fit, supra Dei omnipotentiam fit, supra quam nihil fieri potest: et sane miracula non ab initio mundi ab omnipotentia Dei fiunt, nec repetita Dei actione, quia

Solvuntur obiectiones contra miracula.

alias Deus successive et modo finito ageret, et per miraculum turbaretur nexus rerum in mundo. *Resp.* Deus est auctor naturae, et quod ab eo supra naturam praestatur, non supra omnipotentiam, sed ab ea in mundo efficitur. Deinde miracula habent rationem sui, et existunt semper etiam ab initio mundi in aeternitate Dei, cui omnia sunt praesentia, licet non in initio mundi physico pro illo sinu aeternitatis extra eum extiterint. Quod vero per miraculum nexus rerum ordinarius suspensis naturae legibus turbetur vel potius immutetur, nihil absurdum est, sed Dei omnipotentiam magnificat. III. Miracula non serviunt ad cognitionem Dei, quia ex effectibus naturae, et pulcherrimo mundi ordine melius cognoscitur. *Resp.* Opera haec quotidiana homines non ita trahunt, licet per se efficacissima, unde Deus miraculis utitur; maxime vero, ut revelationi a se factae motivum credibilitatis accedat. IV. Miracula Christi, Moysis et Prophetarum ab eorum sectatoribus conscripta sunt, qui commodis suis studebant, et consequenter sunt sublestae fidei. *Resp.* Haec miracula habent omnia criteria veritatis: sunt enim possibilia, a scriptoribus coaevis sine ulla propria utilitate, imo inter ipsas fidei persecutiones conscripta. V. Miracula etiam a daemonibus fieri potuerunt, quorum vires naturales necdum nobis sunt cognitae: et Deus subinde permittit, ut a falsis prophetis decipiamur. *Resp.* Miracula ordinem naturae transcendunt, et serviunt ad sanam doctrinam et pietatem stabiliendam, quod sane daemonum et spirituum creatorum opus non est. Impostorum vero miracula in confirmationem falsae doctrinae fieri non possunt, unde illis tamquam praestigiis fides habenda non est, quia cum miraculis Christi et aliorum comparari non possunt. VI. Deo indignum videtur, ut verbis suis fidem per miracula astruat, quam eius summa veritas per se meretur. *Resp.* Cum doctrina revelata a priori demonstrari non possit, Deus cum ea miracula adeo evidentia connectere voluit, ut nulla fraudis suspicio superesset, licet deinde, quando de revelatione facta certi sumus, miracula pro demonstrandis veritatibus revelatis non sint necessaria. Plura de miraculis, praesertim falsis Gentilium Isidis, Æsculapii, Vespasiani, etc. miraculis, videri possunt apud cl. P. Gazzaniga *in Prael. Theol. tom.* 4.

Schol. 5. Testimonium *Iosephi* de Christo allatum putant nonnulli per piam fraudem eius scriptis insertum esse. Sed illis obstat 1. consensus omnium Codicum manuscriptorum: 2. auctoritas Patrum *Eusebii, Hieronymi, Sophronii, Ruffini, Sozomeni*, locum hunc ex scriptis Iosephi citantium: 3. Ipsum silentium Iosephi, si probari posset, argumento foret, eum metu gentis suae et partium studio Christi gesta reticuisse. Vide *Martin. in Critica demonst. testim. Iosephi de Iesu Christo.* Tiberii Consilium de Christo inter Deos numerando suspectum videtur *Auctoribus communis vel universalis Historiae mundi.* Verum nulla apparet probabilitas ad tollendam veritatem testimonii vetustissimi scriptoris Tertulliani sufficiens.

An omnia *Schol.* 6. Lovaniensis Academia an. 1587. et Duacensis an. 1588.

has propositiones a Lessio editas censura innsserunt: *Non est necessarium, ut singulae veritates et sententiae sint immediate a Spiritu Sancto ipsi scriptori inspiratae.* Item: *Liber aliquis, qualis forte est secundus Machabaeorum, humana industria sine assistentia Spiritus Sancti scriptus, si Spiritus Sanctus postea testetur, nihil ibi esse falsum, efficitur Scriptura Sacra.* RR. PP. Societatis Iesu pro hac sententia apologiam ediderunt, cui tamen Lovanienses Doctores iussu Episcoporum an. 1588. respondentes, suam censuram pro viribus defenderunt. Verum licet inter Catholicos Theologos communior sit sententia, omnia in S. Scriptura sacris Scriptoribus proxime inspirata a Deo fuisse, cum inibi saepe dicatur: *Locutus est Dominus ad Moysen, etc.* Et: *Haec dicit Dominus Deus;* notat tamen *Calmet in dissert. de inspir. SS. Libror.* Theologos illos, qui duo vel tria inspirationum genera agnoscunt, et cum Patribus S. Scripturam divinitus inspiratam, et infallibilis auctoritatis esse docent, ab iisdem Patribus non esse secernendos; non enim aliam tenent sententiam, sed Patribus honorem deferentes, id clarius explicant, quod illi obscuriori methodo defenderunt: neque varia inspirationum genera iuducunt, nisi ut facilius haereticorum ora praecludant, et dogma dilucidius exhibeant. Sane, pergit Calmet, si res serio expendatur, difficillime ab eorum distinctione abstineri posse invenimus, unaque utilitati illud conducere agnoscimus, si sacros Auctores subinde, ut Divinam sibi vindicarent auctoritatem, Spiritus Sancti, a quo ducerentur, ne in errorem inciderent, directionis et praesentiae tantum indigos fuisse fateamur. Denique an omnia verba et syllabae SS. Scriptoribus a Deo inspiratae fuerint, controversia est Scholastica, de qua vid. P. Graveson de S. Script. *p.* 1. § 3. Serry *disp.* 3. *de fid.* et alios. a Deo immediate inspirata sint SS. scriptoribus.

Art. 1. *De Canone Librorum S. Scripturae.*

§ 7. 1. Sacra Scriptura septuaginta duos Libros complectitur: scilicet quadraginta quinque veteris Testamenti, qui sunt 1. Genesis, 2. Exodus, 3. Leviticus, 4. Numeri, 5. Deuteronomium, 6. Iosue, 7. Iudicum, 8. Ruth, 9. 10. 11. 12. Quatuor Libri Regum, 13. 14. Duo Paralipomenon, 15. 16. Primus et secundus Esdrae, 17. Tobias, 18. Iudith, 19. Esther, 20. Iob, 21. Psalmi, 22. Proverbia, 23. Ecclesiastes, 24. Canticum Canticorum, 25. Liber Sapientiae, 26. Ecclesiasticus, 27. Isaias, 28. Ieremias, 29. Baruch, 30. Ezechiel, 31. Daniel, 32. Oseas, 33 Iocl, 34. Amos, 35. Abdias, 36. Ionas, 37. Michaeas, 38. Nahum, 39. Habacuc, 40. Sophonias, 41. Aggaeus, 42. Zacharias, 43. Malachias, 44. 45. Duo Libri Machabaeorum. Libri S. Scripturae.

2. Novum Testamentum viginti septem Libros continet, hoc ordine, 1. Evangelium S. Matthaei, 2. S. Marci, 3 S. Lucae, 4. S. Ioannis, 5. Acta Apostolorum, 6. Epistolam ad Romanos, 7. 8. Duas ad Corinthios, 9. Unam ad Galatas, 10. Unam ad Ephesios, 11. Unam ad Philippenses, 12. Unam ad Colossenses, 13. 14. Duas ad

Thessalonicenses, 15. 16. Duas ad Timotheum, 17. Unam ad Titum, 18. Unam ad Philemonem, 19. Unam ad Hebraeos, 20. Unam S. Iacobi, 21. 22. Duas S. Petri, 23. 24. 25. Tres S. Ioannis, 26. Unam S. Iudae, 27. Apocalypsim.

3. Hos omnes recensitos Libros Canonicos agnovit antiqua etiam Ecclesia, uti constat ex *Epistola 3. Innocentii I.* scripta an. 405. ex *Concilio III. Carthaginensi*, cui interfuit *S. Augustinus* an. 397. et ex *decreto Gelasii* dato in *Concilio Romano* an. 494. Quin et illos Libros, de quibus inter nos et Protestantes est controversia, memorant antiqui Patres, et ut Divinos laudant: sic

Libri Tobiae est Canonicus.

4. *Librum Tobiae* in canone recenset *Concilium Hypponense* an. 393. can. 38. *S. Cyprianus de opere et eleem. S. Ambrosius l. de Tobia c. 1. S. Augustinus l. 2. de doctr. Christ. c.* 8. Difficultas circa historiam huius libri in eo consistit: 1. Quod domus Sarae dicatur fuisse in Rages, in qua civitate etiam Gabelus fuit Tob. 4. et tamen c. 9. cum Tobias venisset ad locum, ubi Sara erat, misit inde Angelum ad Gabelum in Rages, 2. Quod c. 14. v. 7. dicatur domus Dei, quae incensa est, reaedificanda, cum tamen eo tempore Templum necdum eversum fuerit, quod modo contigit an. 134. a fine regni Israelitici, ubi Tobias iam mortuus fuerat. 3. Quod c. 14. v. 6. Israelitae dicantur reversuri a captivitate, cum tamen solae Tribus Iuda et Beniamin redierint. Verum *prima* difficultas facile solvitur, si dicamus, domum Sarae non fuisse in Rages civitate Medorum, quae posita est in monte Ecbatanis, sed in alia Rages civitate Medorum, quae erat in planitie, uti patet Tob. 5. v. 8. ubi Rages montana Gabelis, a Rages Sarae expresse distinguitur. *Secunda* difficultas ex eo evanescit, quod Tobias ibi tamquam Propheta utatur praeterito pro futuro, et futuram eversionem praedicat. *Tertia* Prophetia loquitur de duabus tribubus reversuris, quae nomine Israelitarum intelliguntur, sicuti etiam Tob. 4. v. 19. Rex Ierusalem, Rex Israel vocatur.

Liber Iudith.

5. *Librum Iudith* teste *S. Hieronymo in praef.* Synodus Nicaena in numero Sanctarum Scripturarum legitur computasse. Et quando S. D. subdit: *Cuius auctoritas ad roboranda illa, quae in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur;* intelligendus est, quod fidei controversias non tractet, servit tamen ad informandos mores. Eundem Librum ut Canonicum recepit Ecclesia Africana, teste *S. Augustino l. 2. de doctr. Christ. c. 8. et Origene hom. 19. in Ierem.* Chronologia historiae Iudith necdum quidem certo determinata est, sed hoc veritatem eius non evertit. Vid. *Huetium de dem. Ev. Bellarminum de S. Script. Graveson in hist. Eccl.*

Liber Esther.

6. *Postrema capita Estheris* habentur in veteri versione Graeca: *S. Basilius l. 2. cont. Eunom.* citat c. 14. v. 11. *S. Augustinus l. 1. contra duas epist. Pelag. c.* 20. citat ex c. 14. Estheris versum 13. ex c. 15. v. 3. et concludit; *Hoc verum esse non coniectura suspicamur humana, sed evidentissima Divinarum Scripturarum auctoritate dignoscimus.* Postrema etiam haec capita fuerunt in antiquo Iu-

daeorum canone, quia *Iosephus l.* 11. *antiq.* c. 6. duas epistolas Assueri et Mardochaei ex Hebraeo citat, licet tempore S. Hieronymi in illo non amplius haberentur.

7. Liber Baruch citatur a *S. Cypriano l.* 2. *con. Iud.* c. 5. *S. Hilario praef. in Ps. S. Cyrillo l.* 10. *in Iulian. S. Ambrosio l.* 1. *de fide, Eusebio l.* 6. *demonst. Evang. c.* 19. sub nomine Divinae Scripturae. A multis etiam antiquis sub nomine Ieremiae, cum cuius Prophetia unum librum olim constituebat, citatur. Liber Baruch.

8. *Orationem Azariae* in Daniele Propheta citat *S. Augustinus ep.* 122. *et S. Athanasius in Synopsi. Hymnum Trium puerorum S. Cyprianus l. de or. Dom.* vocat *Divinam Scripturam. S. Augustinus l. de nat. boni* c. 16. ex eo probat, creaturas esse bonas, quia lux et tenebrae laudant Deum. *Historiam Susannae Origenes l.* 1. *in Lev.* et in *epist. ad African.* ut Divinam Scripturam contra negantes defendit. *S. Fulgentius ad Ferrandum* ad probandam Spiritus Sancti Divinitatem ex cap. 13. versum 42. et 45. adducit. *S. Hippolytus* eam exponit *l. in Dan. et Sus. S. Hieronymus l.* 2. *apol. adv. Ruffin. c.* 9. dicit, eam non habere Auctoritatem iuxta Rabbinorum, non vero iuxta suam sententiam. *Historia de everso Bel* citatur a *S. Cypriano l. de or. Dom.* eamque *Theodoretus* interpretatur. Eiusque iam ante meminit *S. Irenaeus l.* 4. *cont. haer. c.* 5. Oratio Azariae. Hymnus trium puerorum. Historia Susannae. Historia Eccl.

9. *Liber Sapientiae* citatur in Novo Testamento *Matth.* 27. *v.* 43. *Hebr.* 11. *v.* 5. 2. *Cor.* 4. *v.* 4. a *S. Iustino dial. cum Tryph. Origene l.* 7. *in ep. ad Rom. S. Cypriano l. de mortal.* et *S. Basilius l.* 5. *contra Eunom.* eum Divinum Testimonium vocat. Liber Sapientiae.

10. *Liber Ecclesiastici* citatur in Novo Testamento *Ioan.* 14. *v.* 23. Eum ut Divinum laudat *S. Athanasius in Synopsi, S. Epiphanius in Ancorato, S. Hieronymus ep.* 33. Et ita definivit iam olim Concilium Ephesinum, *epist. ad Synod. Pamphiliae*, et Toletanum VIII. can. 2. Liber Ecclesiastici.

11. *Libri Machabaeorum* laudantur ut Divini a *Tertulliano l. adv. Iud. c.* 4. ab *Origene l. de Martyrio, S. Augustino l.* 18. *de Civ. Dei c.* 36. *S. Damasceno in or. de his, qui cum fide obierunt.* Difficultates Chronologicas praeter alios solvit *Canus de loc. Theol.* Libri Machabaeorum.

12. *Ultimum caput S. Marci* ut Canonicum agnoscit *S. Irenaeus l.* 3. *cont. haeres.* c. 22. *n.* 2. *S. Augustinus de cons. Evangelist. l.* 3. *Illud* de sudore sanguineo Christi *Luc.* 22. expresse defendit *S. Athanasius l.* 6: *ad Teophil.* anathema illis dicens, qui hoc negant, et *S. Augustinus l.* 3. *de cons. Evang. c.* 4. *Historiam* adulterae *Ioannis* 8. agnoscit *S. Athanasius in Synopsi, S. Chrysostomus hom.* 60. *in Ioan. S. Hieronymus l.* 2. *contra Pelag. S. Augustinus tr.* 33. *in Ioan.* Caput ultimum S. Marci. De sudore sanguineo. Historia adulterae.

13. *Epistola ad Hebraeos* recipitur a *S. Hieronymo ep. ad Dardan. S. Athanasio in Synopsi, S. Ambrosio l.* 2. *de Cain. Epistola* S. Iacobi citatur a *S. Cypriano l. ad Novatian.* et *S. Augustino ep.* 29. *ad Hieron. Epistola* 2. S. Petri citatur a *S. Gregorio M. hom.* 18. *in Ezech. Epistola* S. Iudae ut Divina laudatur a *Tertulliano l. de ha-* Epistola ad Hebraeos. S. Iacobi. 2da S. Petri. S. Iudae.

bitu muliebri, *Origene in c.* 3. *ad Rom. S. Hieronymo de script. Eccl.* 2da et 3tia S. Ioannis. Apocalypsis. *Epistola* 2. S. Ioannis citatur a *S. Cypriano* in *l.* 2. *sent. Conc. Carthag.* et *tertia in l. de coelesti Hierar. c.* 3. *Apocalypsis* laudatur a Conciliis, *Ancyrano can. ult. Carthaginensi III. c.* 47. *Toletano IV. c.* 16. *S. Iustino et Irenaeo*, qui eam commentariis illustrarunt, *S. Athanasio in Synopsi*, *S. Augustino tr.* 36. *in Ioan*, *S. Ambrosio in Ps.* 40. *S. Hieronymo ep. ad Dardan.*

Canon Hebraeorum. *Schol.* 1. Canon seu index SS. Librorum triplex est: Primus est *Iudaeorum*. Hic non videtur esse Esdra vetustior, ante quem nulla SS. Librorum collectio facta fuit, cum necdum in unum librum compacta fuerint duodecim Prophetarum Vaticinia, eo quod nonnulli Prophetae exiguo tempore Esdram praecesserint. Vetustior tamen est Machabaeis, utpote ante quos omnes libri in hoc Canone contenti a 70. Interpretibus sub Ptolomaeo Philadelpho in Graecum translati dicuntur. Unde communis est sententia, Esdram Canonis Habraeorum esse Auctorem, quem deinde Synagoga Magna recognovit, et authenticum declaravit. Circa numerum Librorum, quos Esdrinus Canon complectebatur, communius hi Libri illi tribuuntur, scilicet: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, et Ruth. Samuelis primus et secundus, tertius et quartus Regum, primus et secundus Paralipomenon, primus et secundus Esdrae, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Isaias, Ieremias et Lamentationes, Daniel, Ezechiel, Iob, Esther, 12. Prophetae minores. Praeter libros hoc Canone contentos olim extabant alii etiam Libri Sacri, scilicet Tobiae, Iudith, Sapientiae, Ecclesiastici, et duo Machabaeorum: imo alios plures in veteri Lege a Prophetis conscriptos esse, qui non amplius extant, patet ex ipsa S. Scriptura, quae sequentes citat, scilicet: Librum bellorum Domini, Num. 21. Librum Iustorum, Ios. 10. Librum verborum Salomonis, 3. Reg. 11. v. 41. Librum verborum Regum Israel, 3. Reg. 14. Librum verborum Regum Iuda, ibid. Librum Samuelis, 1. Reg. 10. Librum Nathan, 1. Paral. 29. Librum Gad. ibid. Abiae Prophetae, 3. Reg. 5. Addonis Prophetae, 2. Paral. 9. Iehu Prophetae, 2. Paral. 20. Chosair Prophetae, 2. Paral. 33. Salomonis tria millia Parabolarum, 3. Reg. 15. Salomonis Cantica quinquies mille, et Salomonis Physicam, ibid. Librum Enoch, ep. S. Iud. Epistolam Eliae Prophetae, 2. Paral. 21. Ieremiae descriptiones, 2. Mach. 2. Librum dierum Ioannis Hircani. His addi potest Liber Eldad et Medad, apud S. Athanasium in Synopsi, Psalmus unus ultra 150. Psalmos, et Testamentum Moysis. Porro an hi Libri, qui interciderunt, fuerint Divini, certo definiri non potest: illi tamen, qui a S. Scriptura citantur sub nomine Prophetiae vel Visionis, item qui citantur in testimonium dictorum in S. Scriptura, vel ad quos illa remittit pro ampliori notitia haurienda, videntur sacri fuisse. Praeter Esdrinum Canonem Genebrardus duos alios admittit: unum a Synodo Ierosolymitana confectum, quam de sacris Codicibus ad Ptolomaeum Philadelphum mit-

tendis, et de 70. Interpretibus eos Graece reddituris coactam esse vult, in quem Canonem relati sunt Libri, qui post Esdrinum Canonem prodierunt, scilicet Tobiae, Iudith, Ecclesiastici et Sapientiae. Alter Canon factus est in septima Synodo, quae ad damnandos Sadducaeos, et probandos Pharisaeos coacta fuit, in quo Canone etiam Libri Machabaeorum repositi fuerunt. Verum cum nec veteres Hebraei nec Christiani alterius Canonis quam Esdrini meminerint, et Iosephus ipse *l. 1. cont. Appion.* testetur, duo solum et viginti sacra volumina gentem suam usurpare a Moysis temporibus ad Artaxersis Longimani aetatem scripta, ab hac vero aetate singula quidem scripta, sed eamdem, quam superiora, fidem minime esse assecuta, alius ab Esdrino Canone ab Hebraeis non fuit constitutus. Rursus nonnulli veteres Patres uti Clemens Alex. *t. 1. strom.* S. Basilius *ep. ad Chilon.* putarunt, sacros Libros tempore captivitatis Babilonicae penitus interiisse, et ab Esdra eo modo restitutos esse, quo l. 4. Esdrae c. 14. 19. 20. et 21. narratur, scilicet Esdram a Deo ad instruendum populum vocatum assumptis viris ad hoc destinatis vocem invitantis audivisse, ut aperto ore oblatam potionem biberet: qui proinde, ore hiante, liquorem aqueum colore ignem referentem potavit; quo hausto sapientia repletus est, apertumque ad loquendum os nunquam quievit. Eodem intelligentiae spiritu viri illi donati sunt, qui dictantis verba ita excipiebant, ut ne obscuris quidem scripto exprimendis deessent, unde spatio 40. dierum 204. Libri exarati fuerunt. Sed cum nullibi in S. Scriptura legamus SS. Libros interiisse, cum eorum conservatio Chaldaeis omnino indifferens fuerit, utpote qui Iudaeis toto captivitatis tempore Sabbata et caetera Legis mandata observare permittebant, 2. Par. 36. cum incredibile sit, Ieremiam, Ezechielem, Danielem, etc. Sacris Libris caruisse, melius dicitur SS. Scripturas apud Iudaeos nunquam penitus interiisse, sed Esdram eas solum correctis levibus Amanuensium erroribus in unum corpus redegisse. Denique Esdram veteribus Hebraeorum characteribus Phoeniciis et Ægyptiis, qui litteris Samaritanis sunt affines, novos Chaldaeos substituisse, doctissime probat Calmetus in Dissertatione de hac materia scripta, et vel ex eo constare potest, quod, si characteres Hebraici nostrae aetatis a Chaldaeis differrent, nullibi amplius characteres Chaldaici extarent, cum moderni Chaldaici ab Hebraicis non differant.

Schol. 2. Secundus Canon S. Scripturae est Catholicorum: de hoc probabile est, Canonem quatuor Evangelia continentem ante S. Ioannis Evangelistae obitum esse constitutum: ita testatur Eusebius l. 3. hist. c. 24. Paucis post annis collectionem Epistolarum factam esse, coniicimus ex epistola S. Ignatii ad Philadelph. In antiquissimo hoc Canone videntur fuisse 4. Evangelia, 13. Epistolae S. Pauli, prima S. Petri et S. Ioannis, quas solas laudat S. Polycarpus. Hic Canon primum particularium Ecclesiarum consensu approbatus fuit, cui deinde Ecclesia Ierosolymitana Epistolam ad Hebraeos, S. Iacobi,

Canon Catholicorum.

et S. Iudae, et Ecclesiae Asiaticae Epistolam secundam S. Petri, S. Ioannis secundam et tertiam, et Apocalypsim adiecerunt, quarum fides eum remotioribus Ecclesiis non statim explorata esset, mirum non est, quod eas in dubium vocaverint. Saeculo secundo Canonem Librorum veteris Testamenti edidit *Melito* Sardensis, teste Euseb. l. 4. hist. c. 26. et Origenes, teste eodem c. 25. Saeculo quarto S. Gregorius Nazian. tom. 2. oper. Ruffinus expos. in symb. S. Athanasius ep. 39. S. Hilarius prol. in Ps. S. Hieronymus in prologo Galeato Canonem SS. Librorum ediderunt, item Concilium Laodicenum c. ult. Porro in omnibus Ecclesiis Catholicis Canon SS. Librorum hos semper complexus est, qui ideo etiam vocantur Libri Protocanonici, scilicet Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duos Paralipomenon, Esdrae primum et secundum, Iob, Psalterium 150. Psalmorum, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, quatuor Prophetas maiores, et duodecim minores, quatuor Libros Evangeliorum, Actus Apostolorum, 13. Epistolas S. Pauli, unam S. Petri et S. Ioannis. Hos Libros antiqua Concilia et Patres semper exhibent; sequentes autem non fuerunt semper in omnium Ecclesiarum Canone; scilicet Esther, Hymnus trium puerorum, Historia Susannae, et Draconis in Daniele, teste S. Hieronymo praef. in Dan. Baruch, Tobias, Iudith, Sapientia et Ecclesiasticus, ultimum caput S. Marci, teste S. Hieronymo ep. ad Hedib. Historia de Sudore sanguineo, et Angeli apparitione apud S. Lucam, teste S. Hilario l. 10. de Trin. Historia adulterae apud S. Ioannem, Epistola ad Hebraeos, teste Eusebio l. 3. hist. c. 3. Epistola S. Iacobi, teste eodem c. 23. Epistola secunda S. Petri, eodem teste l. 6. c. 18. secunda et tertia S. Ioannis, teste eodem l. 3. c. 25. Epistola S. Iudae, et Apocalypsis, eodem teste c. 28. Hodie vero ex definitione Tridentini omnes hi Libri sunt in omnium Catholicorum Canone, quod Sess. 4. ita statuit: *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata Latina editione habentur, pro Sacris et Canonicis non susceperit . . . anathema sit.*

Canon Acatholicorum.

Schol. 3. Tertius Canon est Acatholicorum, qui varius fuit apud diversos haereticos. Saeculo 1° Simoniani, Saeculo 2° Marcionitae, Saeculo 3° Manichaei, quos secuti sunt Albigenses, omnes veteris Testamenti Libros reiecerunt: Ebionitae solum Evangelium S. Matthaei, Cerinthiani solum Evangelium S. Marci, Marcionitae solum Evangelium S. Lucae, Valentiniani solum Evangelium S. Joannis admiserunt, teste S. Irenaeo: Cerdoniani Acta Apostolorum, Ebionitae omnes Epistolas S. Pauli, et Marcionitae Epistolas ad Timotheum et Titum reiecerunt. Protestantes nostri temporis omnes veteris Testamenti Libros in Canone Judaeorum (n. 1.) non repertos reiiciunt: moderni Lutherani omnes quidem Novi Testamenti Libros cum Catholicis pro Canonicis saltem communius admittunt: Chemnitius ta-

men et Magdeburgenses Epistolam ad Hebraeos, S. Iacobi, S. Iudae, secundam S. Petri, secundam et tertiam S. Ioannis, et Apocalypsim reiiciunt, quam tamen Magdeburgenses admittunt. Contra hos stat continua Traditio (§ 7.) explicata, et eorum obiectiones solvunt Melchior Canus de loc. Theol. Bellarminus de S. Script., etc. Videri etiam potest Barre *in vid. lib. deutero-Can.* et Huctius *in demonst. Ev.*

Schol. 4. Libri S. Scripturae ratione materiae dividi solent in Legales, Historicos, Sapientiales sive Morales, et Propheticos. *Legales veteris Testamenti* sunt quinque Libri Moysis seu Pentateuchus a Moyse Hebraice scriptus, excepto ultimo capite Deuteronomii, quod vel Iosue vel Esdras adiecit. *Libri Legales novi Testamenti* sunt quatuor Evangelia: Primum secundum Matthaeum, qui Hebraice vel potius Syriace scripsit: Secundum est secundum Marcum, qui Latine vel iuxta alios Graece scripsisse dicitur: Tertium est secundum Lucam, et Quartum secundum Ioannem, qui Graeco scripserunt. *Libri Historici veteris Testamenti* sunt 1. Liber Iosue ab ipso paucis exceptis ab Esdra vel aliis Prophetis adiectis c. ult. v. 26. Hebraico conscriptus. 2. Liber Iudicum a Samuele, uti videtur, sicut etiam 3. Liber Ruth Hebraice scriptus. 4. Quatuor Libri Regum, quorum scriptor Hebraicus iuxta Calmet ignoratur. 5. Duo Libri Paralipomenon ab Esdra forte conscripti Hebraice, quibus tamen posteriores Prophetae aliqua addidisse videntur. 6. Liber primus Esdrae, ab ipso, et 2us a Nehemia Hebraice scriptus. 7. Liber Tobiae Chaldaice primum conscriptus ab utroque Tobia, exceptis duobus postremis versibus ab incerto Auctore additis. 8. Liber Iudith ab incerto Auctore Chaldaice scriptus. 9. Liber Esther Hebraice conscriptus forte a Mardochaeo, nonnullis a Synagoga Magna additis. 10. Liber Iob ab ipso Iobo, ut videtur, Hebraice scriptus. 11. Liber primus Machabaeorum Hebraico, secundus Graece, sed ab ignotis nobis Auctoribus conscriptus. *In novo Testamento Liber historicus* sunt Acta Apostolorum a S. Luca Graece conscripta. *Libri Sapientales* veteris Testamenti sunt 1. Proverbia ab ipso Salomone composita, sed ab aliis collecta et in hunc ordinem Hebraico digesta. 2. Ecclesiastes, et 3. Canticum Canticorum a Salomone Hebraice compositum. 4. Liber Sapientiae, qui iuxta Calmet ignoti est Auctoris. 5. Ecclesiasticus a Iesu Siracidis filio sub Eleazaro II. Summo Pontifice et Philadelpho Ptolomaeo Rege Hebraice, vel potius Chaldaico-Syriaco-Hebraico scriptus, videturque hic Iesus fuisse unus ex 70. Interpretibus: vid. Calmet in Prolog. *Libri Sapientales novi Testamenti* sunt 1. Epistolae S. Pauli omnes Graece, etiam illa ad Hebraeos, uti probat Calmet, scriptae. 2. Epistola S. Iacobi. 3. Prima et secunda S. Petri. 4. Tres S. Ioannis. 5. Una S. Iudae Graeco scripta. *Libri Prophetici veteris Testamenti* sunt 1. Psalmi, quorum plurimi a Davide, nonnullis exceptis, Hebraice scripti sunt. 2. Quatuor Prophetae maiores, qui Hebraice scripserunt, excepto Daniele, qui partim Hebraice, partim Chaldaice, scilicet a c. 2. v. 4. usque ad finem c. 7. scripsit. 3. Duodecim Pro-

phetae minores Hebraice scribentes. *Liber Propheticus novi Testamenti* est Apocalypsis, a S. Ioanne Evangelista Graece exarata. Vid. Rev. Calmet in *suis Dissert. et Diction.*, etc.

ART. 2. *De Vulgatae Editionis auctoritate, et de Textu S. Scripturae et Versionibus.*

Vulgatae nostrae auctoritas.

§ 8. Cum Libri Canonici S. Scripturae in variis linguis, Hebraica, Chaldaica et Graeca conscripti ab Auctoribus suis fuerint, et pauci linguarum originalium peritia imbuti sint, non solum Divino fini conveniens, adeoque licitum, sed utilissimum etiam fuit, ut sacra Scriptura in varias linguas verteretur. Quia autem per interpretum vel imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam, vel Exscriptorum et Amanuensium incuriam fieri potest, ut versio S. Scripturae a sensu originalis recedat, opus fuit, ut ex tot versionibus et Editionibus una determinaretur, quam incorruptam Dei verbum nobis exhibere certo sciremus. Unde Ecclesia pro tradita sibi ad hoc a Christo potestate, *Vulgatam nostram in materia ad fidem et bonos mores pertinente authenticam et infallibilis auctoritatis esse merito statuit*, dum in Concilio Tridentino Sess. 4. c. 2. definit: *Insuper sacrosancta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis Editionibus, quae circumferuntur SS. Librorum quaenam pro Authentica habenda sit, innotescat: statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et Vulgata Editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, et nemo illam reiicere quovis praetextu audeat.* Iustitiam huius definitionis et excellentiam Vulgatae nostrae prae aliis latinis versionibus probat *Primo* antiquus usus Ecclesiae, quo vulgata nostra probata est: eam fidelissimam affirmat S. Gregorius M. l. 1. hom. 10 n. 6. in Ezech. Et l. 20. c. 30. Mor. in Iob asserit, oportere fidem illi addicere, utpote quae congruat originali. S. Isidorus Hispalensis l. 1. de officiis Eccles. insinuat, hac Editione omnes Ecclesias usquequaque uti. Illud etiam constat, paullo post S. Isidorum in Ecclesiis Latinis solam S. Hieronymi ex Hebraeo versionem invaluisse, excepto Psalterio, quod iuxta Editionem septuaginta cantabatur. Accedunt Concilia, quae Vulgatam pro stabiliendis fidei dogmatibus adhibent, sancti Patres, qui eam laudant, interpretes, qui eam examinant. Quaeso, an tot testes in iudicio suo desipiunt? *Secundo* Vulgata nostra Editio inter omnes Latinas castigatissima est: ita testantur ipsi Protestantes nostri. Ludovicus de Dieu in not. ad Evang. conferens Vulgatam cum versionibus Latinis N. T. per Bezam et Erasmum laudat Vulgatae Auctorem velut doctissimum et sapientissimum: et in suis animadversionibus ad utrumque Testamentum lectionem Vulgatae praefert, et contra eius obtrectatores tuetur. Grotius Praef. in annot. in V. T. ait: Vulgatum Interpretem semper plurimi feci, non modo, quod nulla dogmata insalubria contineat, sed etiam, quod multum in se habeat eruditionis. Fagius Praef. ad collat. translat. V. T.

tamquam semidoctos et imprudentes traducit, quicumque celeberrimam hanc versionem dilacerant. Concilium Tridentinorum Patrum auctoritatem Vulgatae decreto suo asserentium laudat Drusius, ad loca difficil. Pentateu. quod recentiores versiones priscam illam non superent. Tandem D. Millius Prol. in N. T. iudicat, eam esse originalibus maxime conformem.

Schol. 1. Autographi et originales S. Scripturae Codices hodie non amplius extant, sed solum apocryphi, seu varia Exemplaria, et Editiones diversae in variis linguis, quae omnes ad quatuor reduci possunt, scilicet 1, ad Hebraicam, ad quam spectat Chaldaica, Syriaca, et Samaritana. 2. ad Graecam. 3. ad Latinam. 4. ad Vulgarem, ad quam revocantur caeterae omnes, uti Arabica, Ætiopica, Persica, Germanica, Italica, Gallica, etc. Circa Textum Hebraicum tria tempora considerari possunt. Primum est ab exordio scriptae S. Scripturae usque ad Christum: in hoc tempore Textus Hebraicus malo animo corruptus non fuit, quia de hac corruptione nec Christus, nec Apostoli caetera vitia in Scribis arguentes, eos nunquam reprehenderunt, imo Christus Ioannis 3. nunquam ad scrutandas Scripturas provocasset, si priori tempore a Iudaeis corruptae fuissent. Unde Simonius l. 1. hist. Crit. argumentis suis in contrarium allatis nihil aliud evincit, quam quod forte oscitantia Librariorum excribentium nonnulla menda levioris momenti in Textum Hebraicum irrepserint, quem proinde erudite refutat P. Honoratus a S. Maria in animadversionibus suis ad regul. et usum Crit. Secundum tempus est a Christo nato usque ad Congregationem Iudaeorum Tyberiadis, in qua puncta loco vocalium sacris Litteris adiecta fuerunt a Masorethis Saeculo V. Christiano exeunte. Putat quidem R. Azarias in libro Barhiri et alii Rabbini, puncta vocalia aeque antiqua esse, ac ipsas litteras Hebraicas, quia in omni linguarum genere consonantes cum vocalibus reperiuntur: alii vero Iudaei credunt, puncta vocalia cum Lege Divina Moysi esse revelata. Verum communior est sententia, Doctores Tyberiadis illa puncta vocalia excogitasse anno quinquagesimo post obitum S. Hieronymi, tum quia in antiquis nummis Hebraeorum haec punta non videntur, tum quia exemplaria, quibus Iudaei in suis Synagogis utuntur, sunt sine punctis, tum quia in scriptis S. Hieronymi plura leguntur sine punctis. In hoc tempore, scilicet a Christo nato usque ad Hieronymum Hebraicus S. Scripturae textus malo animo a Iudaeis corruptus non fuit: nam testimonia a Christo et Apostolis ex S. Scriptura allata, eodem modo in Moyse et Prophetis leguntur, quo ab ipsis citata sunt, et S. Hieronymus Iudaeos de hac corruptione accusasset, cum e contra eos derideat in c. 6. Isaiae, qui hoc sibi persuaserint. Quod si igitur nonnulli Patres, uti S. Iustinus, Eusebius, et Origenes dicant, Scribas multa mutasse, loquuntur de versione Graeca, in qua Aquila, Symmachus et Theodotion multa corruperunt. Tertium tempus est a Congregatione Tyberiadis usque ad nostram aetatem: in hac Congregatione a Masorethis in odium

Textus Hebraici auctoritas

Christianae religionis Hebraicum textum variis in locis corruptum esse, suadet tum recentior illa punctorum inventio; tum ex eo colligimus, quod versio 70. Interpretum, S. Hieronymus, et fragmenta residua Aquilae, Symmachi, et Theodotionis aliter legant, quam hodie ex Masoretharum correctione legimus. Sic Zach. 9. septuaginta legunt: *Ecce Rex tuus veniet tibi iustus Salvator* καὶ σώζων ἀυτὸς: Hebraeus vero legit ונושע (*venoscang*) *salvatus*. Vid. Bonfrerii Proloq. in S. Script. Post Masoretharum tamen tempora S. Textus malo animo a Iudaeis depravatus non fuisse videtur; nam a Masorethis omnes singulorum Librorum versus, omnes singulorum versuum voces, omnes singularum vocum litterae numeratae sunt, et harum litterarum numerus ita descriptus est, ut quoties quaelibet littera in S. Scriptura habeatur, ex inito ab illis calculo cognosci possit, ut adeo vix corruptioni locus videatur esse residuus. Protestantes nostri passim dicunt, quod Ecclesia Catholica fontes Hebraicos, quos, uti Paulus Sarpius in hist. Conc. Trid. l. 2. putat, non intelligit, authentia sua privarit, et illis versionem humanam ita praeponat, ut solam Latinam authenticam velit, tum, uti pergit Sarpius; ne fieret, ut nemo ad dignitatem Episcopi et Purpurati assumatur, nisi qui linguam Hebraicam et Graecam intelligat, tum ne contingat, ut Inquisitores contra Lutheranos officio suo fungi non possint, nisi Hebraicum et Graecum calleant. Verum falsum hoc esse ostendit Bellarminus l. 2. de verbo Dei c. 10. Sane authentiam nullo decreto ademit textui Hebraico non corrupto Ecclesia Romana; nam Triden. Sess. 4. c. 2. tantum statuit, ut ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferuntur SS. Librorum, quaenam pro authentica habenda sit innotescat: item textum Hebraicum incorruptum authenticum esse passim fatentur nostri Theologi, paucis exceptis, qui tamen magis loquuntur de textu corrupto, et omnes Interpretes Catholici hodiedum ex fonte Hebraico Vulgatam explicant, et ex eo dogmata fidei confirmant. Variae Editiones Hebraicae videri possunt in Bibliotheca S. Script. P. le Long, et in Diction. Biblico D. Calmet.

Chaldaica versio. *Schol.* 2. Chaldaica versio seu Paraphrasis Chaldaica, quia S. Textum non de verbo ad verbum, sed de sensu ad sensum addita eius subinde explicatione transtulit, iuxta D. Calmet post captivitatem Babylonicam fieri coepit. Duplex est, Targum Babylonicum, et Ierosolymitanum. Auctor huius Paraphrasis non unus est: nam 1. Ionathas Uzielis filius sub Herode 30. ante Christum natum annis fuso stylo maiores et minores Prophetas, Iosue, Iudicum et Regum libros exposuit, et opus suum variis fabulis conspersit; Pentateuchum non vertit, sed ferunt, quosdam Doctores Hebraeos post eum operi eius Pentateuchum adiecisse: nonnemo etiam hunc Ionatham eumdem esse putat cum Theodotione ob nominis similitudinem. 2. Onkelos Iesu Christi aetate florens nonnisi Pentateuchum Chaldaice exponit, quem nonnulli Aquilam esse credunt: Targum eius ob accuratam interpretandi rationem magni fit ab eruditis. 3. Iosephus coecus, aetate, pre-

tio, et stylo reliquis inferior, in Psalmos, Iob, Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasten, Ruth et Esther Chaldaice commentatus est. Targum Ierosolymitanum solum Pentateuchum, eumque mutilum refert, et forte est fragmentum veteris cuiusdam Paraphrasis, quae interiit. Paraphrasis Caldaica utilis quidem est ad eruendum sensum germanum S. Scripturae, et refutandos haereticos, sed in multis a Iudaeis corrupta fuit, uti probat Bonfrerius in Praeloq.

Schol. 3. Syriaca lingua proles est linguae Hebraicae et Chaldaicae. Hebraei enim ante captivitatem Babylonicam utentes lingua Hebraica in captivitate Caldaicae assueti fuerunt, et post captivitatem tertiam linguam a regione, in qua degebant, Syriacam dictam conflarunt, quae deinde lingua Hebraeorum vulgaris fuit, qua Christus Dominus et Apostoli usi esse creduntur. Auctor versionis Syriacae incertus est; videtur tamen Apostolorum tempore esse inferior, et uti putat Mariana, Novum Testamentum ex Graeco in Syriacam linguam translatum est. Editio Syriaca non est magnae auctoritatis, et plures naevos in ea notat Mariana; servit tamen ad nostram Vulgatam confirmandam et eius obscura elucidanda. Versio Syriaca.

Schol. 4. Samaritanus Pentateuchus antiquissimus est, et summae olim fuit auctoritatis, utpote scriptus illis litteris, quibus Moyses usus fuerat, scilicet Phoenicum, quibus Esdras post captivitatem Chaldaicas substituit (§ 7. Sch. 1.). Samaritanus tamen Pentateuchus purus ad nos non pervenit. Editiones Chaldaica, Syriaca, et Samaritana videri possunt in Polyglottis Anglicanis Waltoni. Samaritana.

Schol. 5. Graeca S. Scripturae versio multiplex fuit, famosissima est illa, quae a septuaginta Interpretibus annis 291. ante Christum natum sub Ptolomaeo Philadelpho Ægypti Rege facta fuit. Fuerunt bi 72. viri Hebraei senes ex qualibet tribu filiorum Israel utriusque linguae peritissimi, qui spatium 72. dierum mirabili consensione Divinas Litteras apud Pharum Ægypti ex Hebraico sermone in Graecum transtulerunt, cuius rei historiam refert Aristaeas, quae a D. Calmet *in dissert. de vers.* 70. *Interpr.* ad trutinam vocatur. Bellarminus etiam discutit, an singuli hi viri seiunctim in diversis cellulis, uti fertur, an vero simul congregati et inter se conferentes interpretationem illam fecerint, et probabilius illi videtur, quod reiectis illis cellulis mutua collatione facta fuerit. S. Hieronymus in c. 6. Ezechiel. putat, septuaginta solum Pentateuchum vertisse, quem sequitur D. Calmet. S. Iust. in dial. cum Tryph. omnes Libros sacros in Canone repertos illos vertisse censet, quem sequitur Bellarminus. Versio 70. Interpretum olim apud Iudaeos, et primis etiam Ecclesiae temporibus authentica fuit; nam Christus Dominus et Apostoli verba S. Scripturae citant iuxta hanc versionem, uti multis exemplis probat Pezronius c. 4. antiq. temp. Item hanc versionem veteres mirifice semper extulerunt, Graeci illa semper usi sunt, et hodiodum utuntur, neque Ecclesia occidentalis unquam cum illis expostulavit, quod corruptam haberent. In ipso etiam occidente sex primis saeculis antiqua versio Graeca, LXX. Interpretum.

Latina auctoritatem habuit a conformitate cum septuaginta; Hieronymiana enim versio nonnisi post obitum S. Hieronymi maxime saeculo 6° auctoritatem obtinuit. Versio haec septuaginta hodie adhuc genuina extat, uti probant Waltonus et Calmet; quippe in Vaticano asservatur exemplar ante tempora S. Hieronymi exaratum litteris uncialibus, a Sixto V. iuris publici factum et Romae impressum an. 1586. in quo quaecumque citant Philo, S. Iustinus, S. Irenaeus, Clemens Alexandrinus, qui ante Origenem vixerunt, imo etiam Patres post Origenis Hexapla, inveniuntur incorrupta: et quoties in hexaplis editioni septuaginta aliquid additum legitur sub asterisco, toties non habetur: quoties vero aliquid obelo notatur, toties habetur, quod est signum antiquae puritatis. Ex hoc concludunt Bonfrerius, et Ioan. de la Haye *in Prol. ad Bibl. max.* versionem hanc adhuc hodie esse authenticam in doctrina fidei et morum, nam fuit talis ante tempora S. Hieronymi; ergo adhuc est, quia eadem mansit in eadem Ecclesia. Accedit approbatio Summi Pontificis in diplomate editioni citati Codicis praefixo: et leviora menda ab Alex. Nat. in hist. Eccl. Saec. II. diss. 11. notata authentiam in rebus fidei et morum illi non auferunt. Quando ergo S. Hieronymus etc. dicunt, versionem septuaginta esse corruptam, sicuti *Gen.* 5. adhuc inest error de aetate Patriarcharum, volunt non in omnibus, sed in aliquibus solum exemplaribus, et forte in rebus levioris momenti esse corruptam. Error de aetate Patriarcharum iam fuit tempore S. Augustini *l.* 15. *de civ. c.* 14. nec tamen propter errorem historicum, qui non a septuaginta, sed ab exscriptoribus forte provenit, S. Augustinus negavit authentiam eius in doctrina fidei et morum, imo illam acerrime defendit. Huetius in *l. de demonst. Evang.* auctoritate Clement. Alex. *l.* 1. *strom.* et Euseb. *l.* 3. *praep. Evang.* c. 12., etc. probat, ante versionem 70. Interpretum iam aliam versionem Graecam extitisse, quae tamen vitiosa erat, nec omnes S. Scripturae Libros complectebatur, Auctor eius ignoratur, et ipsa succedente hac celeberrima versione omnino extincta fuit. Vid. Nat. Alex. *tom.* 2. *Hist. Eccl.*

Aquilae. *Schol.* 6. Aliae Graecae versiones post illam septuaginta Interpretum adornatae fuerunt. *Prima* est *Aquilae Pontici* anno 12° Adriani Imperatoris, qui primo gentilis, deinde Christianus, denique ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiae iudiciariae studeret, ad Iudaeos se contulit, et S. Scripturam graece interpretatus est, sed ex odio Christianorum non satis bona fide. *Secunda* Graeca versio facta fuit A. C. 184. *a. Theodotione Ephesino*, qui primo Tatiani, deinde Marcionis discipulus, denique Iudaeus vetus Testamentum in Graecum transtulit multa addens, et multa demens. *Tertia* facta fuit a *Symmacho,* qui ex Samaritano Iudaeus, deinde Christianus, ac tandem Ebionis discipulus factus fuit, et versionem suam A. C. 200. non satis bona fide adornavit. *Quarta* est Graeca editio sine certi Auctoris nomine, quae vocatur *Ierichuntina*, quia ab Origene inventa fuit in quibusdam doliis urbis Iericho sub Caracalla Imperatore, teste S.

(margin notes: Theodotionis. Symmachi. Ierichuntina.)

Epiphanio; hanc ab antiquis reprehensam non legimus. *Quinta* est item incerti Auctoris in doliis apud *Nicopolim* reperta, teste eodem S. Epiphanio, quae etiam ab antiquis non reprehenditur. *Sexta* est Origenis, qui quidem S. Scripturam ex Hebraeo non transtulit, interpretationem tamen septuaginta ita emendavit, multis ex Theodotione admixtis et notatis signo asterisci, multis etiam obelo vel veru iugulatis, ut novam editionem fecisse videatur: haec editio magni olim habita fuit. *Septima* editio est S. *Luciani* Presbyteri et Martyris, qui cum in iam dictis editionibus multa vitia obrepsissent, novam molitus est, quae sub Constantino Imperatore Nicomediae reperta fuit, ipsius manu descripta, et in quodam pariete asservata. *Octava* est *Hesychii* Monachi, qui septuaginta versionem denuo emendavit, et Ecclesiis Ægypti tradidit. Hae duae Editiones laudantur a S. Hieronymo, et in multis Ecclesiis orientalibus in usu fuerunt. Nicopolitana. Origenis. S. Luciani M. Hesychii.

Schol. 7. Graecus Textus Novi Testamenti in iis, ubi non est corruptus, summae est auctoritatis: at corruptum esse in nonnullis locis, inter alia colligi videtur, quod in multis codicibus non legatur historia adulterae, addita videntur illa verba post orationem Dominicam Matth. 6. *quia tuum est regnum, et potentia, et gloria in saecula*, quae nec a S. Hieronymo, S. Ambrosio, S. Cypriano, nec a S. Augustino in expositione orationis Dominicae citantur. Graecus textus N. T.

Schol. 8. Latinae versiones ante S. Hieronymum plurimae fuerunt; una tamen erat communior, quae Vulgata editio dicebatur, uti patet ex S. Hieronymo *in c. 14. Isa.* Et haec videtur esse illa *Itala*, quam S. Augustinus *l. 2. Doct. Christ. c. 15.* omnibus aliis anteponit. Illam quoad quatuor Evangelia etsi in multis detritam, edidit Blanchinus, cuius tamen Auctor ignotus est. In hanc Editionem cum successu temporis librariorum errore multa menda obrepsissent, S. Hieronymus vetus Testamentum ex versione septuaginta in latinum transtulit: deinde ut cumulatius publicae utilitati satisfaceret, alteram translationem ex Hebraeo instituit, quod nonnulli, maxime vero S. Augustinus, improbarunt. Verum successu temporis celeberrima facta est haec versio, et in Vulgata nostra moderna a Tridentino approbata continetur, quae proinde fere tota est S. Hieronymi sive versoris, sive emendatoris. Et quidem Pentateuchum in nostra Vulgata esse ex versione S. Hieronymi, constat ex computatione annorum Hebraeo textui conformi. Librum Iosue et Iudicum ab eodem interpretatum probant stylus et Prologi adiuncti. Libros Regum illi interpreti adscribit S. Augustinus *l. 2. de civ.* c. 29. Paralipomena et Esdras eiusdem sunt, sicut et Esther, nonnullis additionibus exceptis. Librum Tobiae, Iudith et Iob eum vertisse, patet ex praefationibus illis praefixis. De proverbiis et Ecclesiaste patet ex exposit. Eccl. ad Blesillam. De Prophetis maioribus et minoribus constat ex commentariis S. Hieronymi. Liber Sapientiae, Ecclesiastici, Baruch cum Epistola Ieremiae, libri Machabaeorum, appendiculus libri Esther, Psalterium, prout in Vulgata habetur, duo ultima capita Danielis, et Versiones Latinae. S. Hieronymi. Vulgata.

Canticum trium Puerorum non sunt ex versione S. Hieronymi, quia exceptis Psalmis, haec in Hebraeo non reperit; unde illa habemus ex veteri Vulgata seu Itala. Psalterium quidem ex Hebraeo vertit S. Hieronymus: illud tamen Ecclesia non recepit, sed tantum eius emendationem versionis septuaginta, quia cum Psalmi passim in Ecclesiis memoriter decantarentur, novam translationem inducere satis difficile fuisset. Novum Testamentum in nostra Vulgata habemus ex veteri versione Itala a S. Hieronymo emendata iuxta fontes Graecos, ex quibus tamen illud non transtulit. Post inventam Typographiam prima Editio fuit Moguntina per Ioannem Fust. an. 1462. De reliquis vid. Biblioth. le Long, et Calmet Dict.

Vulgatae auctoritas. *Schol.* 9. De Vulgata nostra salvo Tridentini decreto dicunt Catholici, 1° non constare, an Interpres Vulgatae nostrae afflatus fuerit spiritu Prophetico, sed sine ulla temeritate dicere licet, eum non fuisse Prophetam, dum S. Biblia vertit; neque enim hoc ad auctoritatem Vulgatae nostrae est necessarium, quae authentiam suam habet ab Ecclesia approbante, non vero ab Interprete, et sufficit in Ecclesia esse donum interpretationis, quo iudicetur Vulgatam esse integram et fidelem. 2° Ex Tridentino non constat, Interpretem Latinum ita Vulgatam vertisse, ut aliqua melius et distinctius verti non possint. 3° Cum in Hebraeo vel Graeco textu verba multiplicis sint significationis, ita ut varias interpretationes patiantur, si Interpres noster unam aliis relictis elegit, non ideo aliae sunt pravae et reiiciendae: quia tamen interpretatio Vulgatae est iudicio Ecclesiae approbata, illa certo creditur a Spiritu S. intenta, cum e contra aliae interpretationes, si fidei non repugnent, tantum probabiliter ex defectu definitionis Ecclesiae a Spiritu S. intentae dici possint. 4° Per vocem authentica non praeponitur Vulgata nostra fontibus Hebraicis et puris, ex quibus derivata est. 5° Non est contra decretum Tridentini dicere, videri aliquid additum vel demptum, quod sensui aliquo modo clariori officiat, haec enim ad menda leviora spectant, quae notari Concilium non prohibet, imo tolli desiderat; et licet iam auctoritate summorum Pontificum aliqua Vulgatae correctio facta fuerit, fatentur tamen ipsi Correctores in Praefatione, se aliqua menda corrigenda reliquisse ad populi scandalum vitandum: imo et hos tam oculatos correctores forte nonnulla fugere potuerunt, quae bonum est ab Interpretibus notari, ut si quando auctoritate Ecclesiae facienda esset nova correctio, attentius inspiciantur. 6° Salva fide dici potest, nonnullos leves errores in Vulgata in rebus ad fidem et mores non spectantibus contineri. Ita dixisse Cardinalem S. Crucis, qui Sessioni 4° Tridentini praefuit, testantur Vegas, et Iacobus Lainez, qui omnibus actionibus Tridentini interfuit: prudenter tamen hi errores dissimulantur, ne correctionis novitate fideles offendantur: unde privata auctoritate sine licentia vel iussu Ecclesiae hanc correctionem nemo facere debet. E contra vero iuxta Tridentini decretum docent omnes Catholici, 1° Vulgatam nostram in rebus ad fidem et mores

spectantibus pro vera et infallibili S. Scriptura, et ipsi originali vere consentiente habendam esse. 2° Per vocem authentica anteponitur omnibus versionibus Latinis, quae hactenus prodierunt, utpote quae fidelius et maiori energia mentem Spiritus S. exprimat. 3° Vulgata non tantum est fidelior aliis versionibus latinis, sed etiam simpliciter fidelis, ita ut nil contineat subdole additum, demptum, immutatum, obscure vel ambigue versum ad fidei mysteria occultanda. 4° Quando moderni Hebraici et Graeci Codices in rebus fidei et morum forte ita differrent a Vulgata, ut in concordiam eum ea redigi non possent; si locus Vulgatae transcribentis vitio non est corruptus, standum esset potius Vulgatae, quam codici Hebraeo vel Graeco, in quo forte mendum quacumque demum ex causa contigit, quod ex Vulgata erit corrigendum. Vid. Poncium *de Vulgata*, et Calmet *Diss. in Vulgatam*.

Schol. 10. Versiones S. Scripturae vulgares et vernaculae non sunt authenticae, nisi in quantum cum authentica conveniunt. Versionem Germanicam primam ab Ulphila Gothorum Episcopo factam esse dicunt an. 360. quae tamen periit. Prima typis edita Biblia Germanica prodierunt Moguntiae an. 1461. sed haec incerta sunt. Illa sunt certissima, quae an. 1477. typis mand'ta sunt. Vid. Diction. Bibl. Calmeti. Versiones heterodoxorum nullius sunt auctoritatis. Sic versio Germanica Lutheri an. 1522. coepta et an. 1534. absoluta nil valet; omittit enim tamquam apocryphos multos Libros V. T. et hos vertit ex Hebraeo, quod se nescire ultro fatetur in sermonibus mensalibus, Francofurti ad Moenum 1593. p. 412. M. Lomer Praeco Augustanus nuper publico typo fassus est, quod *Lutherus sua Biblia Germanica fecerit iuxta exemplar Hebraicum corruptum.* Idem dic de Novo Testamento, in quo teste Ioanne Cochlaeo in vita et actis Lutheri apud Bellarm. *l.* 2. *de verbo Dei c.* 10. tantum in versione N. T. notantur ultra 1000. falsificationes textuum, innumerabiles in V. T. Calvinus Luthero totus est contrarius. Ioannes Piscator cum sua versione Bibliae, *Puniat me Deus*, sic dicta, quia ita vertit Marci 8. v. 12. illud *Amen dico vobis*, etc. a Lutheranis reprehenditur. Et ne longiores simus an. 1736. Schmitt Werthemii novam Germanicam versionem fabricatus est, secundum principia hermeneutica Wolfii, quem Ioachimus Langen refutavit an. 1736. Versiones vulgares.

Art. 3. *De lectione S. Scripturae in lingua vulgari.*

§ 9. Cum S. Scriptura in linguam Vulgarem versa non sit authentica (§ 8. Sch. 10.) nisi in quantum convenit cum authentica, *Eius lectionem in lingua Vulgari pro omnibus indiscriminatim merito Ecclesia prohibere potuit.* Nam *Primo* haec lectio omnibus indiscriminatim non est necessaria, sed sufficit, ut laici a Legis Evangelicae peritis fidem edoceantur: sane hoc in primitiva Ecclesia tempore Apostolorum ad instructionem et salutem fidelium satis erat, quando S. Scriptura in linguas vernaculas tot diversarum nationum ad fidem Lectio S. Scripturae lingua vulgari merito prohib. la fuit.

conversarum necdum translata fuerat. *Secundo* Nullibi praeceptum est laicis sacra Biblia legere, sicuti nec praeceptum est, ut discant legere, quia *fides ex auditu* Rom. 10. v. 17. haberi potest. Illud Ioan. 5. *Scrutamini scripturas*, dictum est Doctoribus, adeoque praeceptum non est omnibus. *Tertio* Ex lectione indiscriminata S. Scripturae in lingua vulgari gravissima incommoda oriri possunt: saepe in rudium manus deveniunt editiones haereticorum corruptae; indocti SS. Litteras non rite intellectas in pravum sensum detorquent; exempla prava ibi ad fugam ostensa, et nonnulla specialiter a Deo Iudacis durae cervicis permissa in sequelam trahunt; sacra Mysteria pretiosas margaritas in popinis irreverenter ante porcos proiiciunt. Haec et alia merito induxerunt Tridentinum, ut indice Librorum prohibitorum statueret: *Cum experimento manifestum sit, si SS. Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde detrimenti, quam utilitatis oriri: hac in parte iudicio Episcopi, aut Inquisitoris stetur, ut cum consilio Parochi aut Confessarii Bibliorum a Catholicis Auctoribus versorum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex huiusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse; quam facultatem in scriptis habeant.* Et Clemens XI. in Constitutione *Unigenitus* hanc propositionem damnavit: *Lectio Scripturae est pro omnibus.* Vid. Serarium in *Proleg. Biblicis c.* 20. *q.* 5.

Schol. Lectio S. Scripturae in lingua vulgari non est absolute prohibita ab Ecclesia, imo in pluribus locis consuetudo contraria legi derogavit: sic teste Layman l. 2. tr. 1. c. 15. *illi etiam laudandi, qui in Germania nostra, nulla diserte petita facultate Biblia vulgata et vernacula Echii, vel Dietenbergii etc. legunt.* Et quamquam regula Indicis velit, ut facultatem legendi Biblia in scripto habeant a Parochis vel Confessariis, illam tamen regulam in Germania non vigere docet la Croix l. 7. Theol. mor. dub. 4. a. 5. n. 374. ideo enim Biblia Germanica cum approbatione Ordinarii imprimuntur, utique pro Germanis.

Art. 4. *De S. Scripturae obscuritate*

S. Scriptura non est ubique clara.

§ 10. Iustitiam Legis Ecclesiasticae prohibentis promiscuam S. Scripturae in lingua vernacula lectionem vindicat *obscuritas* S. Scripturae, *quam non secundum omnes partes suas per se claram, sed in multis satis difficilem, obscuram, et interpretatione indigentem esse asserimus.* Nam *Primo* S. David Ps. 118. orat: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Si dicas cum D. Schubert, S. David non petere, ut Scripturae novum lumen inseratur, sed ut sibi detur gratia lumen illud videndi: ergo infero lumen illud non lucet, et consequenter obscurum est, et quidem absolute, cum vix credibile sit, Davidi viro secundum cor Dei defuisse requisita ad intelligendam S. Scripturam necessaria. Ait praeterea, *considerabo mirabilia* נפלאות (*Niflaot*) a radice פלא (*Pala*) *occultum esse*, id est *occulta de*

lege tua: ergo non solum petit vivam et efficacem intelligentiam, sed absolutam, et quidem ut naturalis impotentia eius per lumen Spiritus S. suppleatur. Rursus Christus ipse *Luc.* 24. duobus discipulis in Emmaus euntibus incipiens a Moyse et Prophetis interpretabatur in omnibus Scripturis, quae de ipso erant. Et S. Petrus ep. 2. c. ult. ait, in Epistolis S. Pauli reperiri *quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et caeteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem*. Dantur igitur in sacris Scripturis nonnulla difficilia, quae indocti, graece ἀμαθεῖς *indociles*, discere ab Ecclesia nolentes, et *instabiles* ἀστήρικτοι, qui fidei firmitatem non habent, *depravant* στρεβλοῦσιν, torquent scilicet in pravos sensus: ergo S. Scriptura in nonnullis est obscura, non solum quoad res et Mysteria, quorum internam possibilitatem, rationes et nexus S. Scriptura nos non docet, sed fidem exigit quoad verba, quae indocti depravant. *Secundo* Hanc obscuritatem S. Scripturae agnovit primitiva Ecclesia, et Doctores antiqui ac perspicacissimi eam confessi sunt. S. Irenaeus l. 2. cap. 28. et Clemens Alex. l. 6. strom. Origenes contra Celsum, S. Augustinus l. 2. de doctr. Christ. S. Hieronymus ep. 142. SS. Scripturas obscuras et profundas vocant. S. Basilius et S. Gregorius Naz. dicunt, eas sine Doctore intelligi non posse. S. Chrysostomus hom. 19. in Acta ait, esse abyssum quaestionum. Quis credat saecula nostra supra haec magna ingenia sapere, et signatum sacrum Librum et signacula eius per se se aperuisse? *Tertio* Si consideremus res S. Scripturae, sane obscurae sunt, utpote altissima Mysteria et Vaticinia: si modum loquendi, videntur nonnulla sibi contrariari, sunt ibi orationes ambignae, imperfectae, praeposterae, Metaphoricae, Allegoricae: certe si S. Scriptura usque adeo clara est, cur eumdem textum aliter exponunt Lutherani, aliter Calvinistae, aliter Catholici? Respondent Protestantes, S. Scripturam saltem in iis, quae ad salutem scitu sunt necessaria, claram esse, et ab omnibus intelligi posse, si attente legatur, lingua originalis teneatur, et sine praeiudiciis consideretur. Verum cum tot et tanta ad intellectum S. Scripturae requirant Protestantes, nonne aperte fatentur, eam esse obscuram? et quid si his omnibus observatis difficultas superari non possit? Si suppositis his rebus ad salutem necessariis v. g. de necessitate Baptismi aliter S. Scripturam Lutheranus, aliter Calvinista explicet? Quis hanc controversiam dirimet? Regulae enim hermeneuticae, quas tradunt, necdum post tot annos litem diremerunt.

Schol. Protestantes docent, S. Scripturam saltem quoad verba habere perspicuitatem absolutam, sed non relativam, ita ut ab omnibus intelligi quidem possit, licet non ab omnibus intelligatur, quibus nimirum desunt requisita ad eius intellectum necessaria; in rebus tamen ad salutem scitu et creditu necessariis adeo claram esse dicunt, ut ab omnibus intelligi possit, quamvis ab uno facilius, ab altero difficilius. Nos dicimus, in rebus etiam ad salutem scitu necessariis S. Scripturam non esse ubique ita claram, ut adhibitis etiam regulis

hermeneuticis intelligi rite possit, sed requiri explicationem Ecclesiae a Spiritu S. directae et gubernatae. Quae vero nobis obiiciunt Protestantes, I. quod scilicet S. Scriptura sit Lux, Lucerna, etc. *Resp.* solum intelliguntur vel de S. Scriptura legitime explicata, vel de locis eius claris et perspicuis. II. Eodem modo Patres S. Scripturam claram esse dicentes intelligendi sunt.

Art. 5. *De variis S. Scripturae sensibus.*

Varii sensus S. Scripturae. § 11. Obscuritas S. Scripturae ex multiplici sensu, qui sub iisdem verbis reperitur, etiam nascitur: *Datur nimirum sub illis sensus litteralis et mysticus*, quod ipsi Protestantes concedunt, et patet ex ipsa S. Scriptura, quae in nonnullis locis spiritualiter et mystice explicat alios locos litteraliter sumptos. Sic *Gen.* 16. dicitur Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, et unum de libera: quod litteraliter verum est; et tamen S. Paulus *ad Gal.* 4. ait, haec esse *per allegoriam dicta*, sicuti etiam ibidem de duobus Testamentis explicat. Plura passim obvia omittimus, et ulterius dicimus, *in eadem littera plures latere sensus veros et proprios litterales ab ipso S. Scriptore cognitos et intentos.* Nam *Primo* hoc innuit S. Scriptura, quia illud *Exod.* 12. *v.* 46. *Os non comminuetis ex eo*, litteraliter de Agno Paschali, et simul de Christo dicitur, teste S. Ioanne c. 19. v. 36. *Facta sunt haec, ut Scriptura impleretur. Secundo* Dei Maiestatem decet tanta veritatis ubertas, ut paucis verbis plurima eaque diversa comprehendantur: decet S. Scripturae altitudinem et auctoritatem, ut tot gentibus, tot ingeniis in tanta temporum differentia locutura, unicuique quod ille de rebus Divinis assequitur verum, hoc significet: decet Prophetarum et Apostolorum merita, ut plurimos sensus arcanos a Deo accipiant, et aliis foecunditate mirabili communicent. Accedit, quod plures sensus spirituales iisdem verbis saepe Spiritus S. in Scripturis insinuet; ergo et litterales, cum sapientis sit paucissimis verbis plurima complecti. Vid. Ioseph. Acostam, *de vera Scripturas interpret. rat.* Caute tamen dicendum, et nonnisi ex gravi ratione admittendum est, duos sensus litterales diversos sub eadem littera contineri, ne haereticis ansa detorquendi Scripturam in pravum sensum praebeatur.

Sensus litteralis. *Schol.* Sensus S. Scripturae est verborum eius immediata vel mediata significatio a Deo intenta. Duplex est in genere sensus S. Scripturae, litteralis seu historicus, in quo voces res significant; et mysticus seu spiritualis, quo res per voces significatae iterum alias res significant, qui proinde sensus litteralem supponit, et in eo fundatur. Sensus litteralis iterum duplex est, unus proprius et grammaticalis, quem verba ex sua primaria significatione significant, v. g. Leo, animal rugibile: alius est improprius et metaphoricus, dum verba ad impropriam significationem transferuntur ob aliquam similitudinem, v. g. *vicit Leo de Tribu Iuda,* ubi Leo metaphorice Christum significat. Sensus spiritualis seu mysticus triplex est, scilicet Allegoricus,

quo significatur per res significatas per verba aliquid aliud pertinens ad Ecclesiam militantem in terris: Moralis seu Tropologicus, quando res significatae per verba significant aliquid pertinens ad mores: et Anagogicus, quando significant aliquid pertinens ad Ecclesiam triumphantem, seu aeternam beatitudinem. Primus sensus fidei, Secundus charitati, Tertius spei respondet.

Littera gesta docet, quid credas Allegoria,
Moralis quid agas, quo tendas Anagogia.

Sic vox *Ierusalem* litteraliter urbem Palestinae, allegorice Ecclesiam militantem, moraliter animam iusti, anagogice Ecclesiam triumphantem significat. Sensus Parabolicus pertinet ad litteralem metaphoricum; nam Parabola nihil aliud est, quam integra sententia, quae propter similitudinem transfertur ad significandum aliquid aliud a proferente intentum. Omnis textus S. Scripturae habet sensum litteralem; alias enim omni sensu careret, cum spiritualis fundetur in litterali: unde siqui PP. videntur negare in nonnullis, textibus sensum litteralem, intelligendi sunt de sensu litterali proprio, non vero metaphorico. Quatuor sensus assigati, litteralis et triplex mysticus non in quolibet textu S. Scripturae reperiuntur, sed subinde quatuor, subinde tres, subinde duo, subinde solus litteralis: unde multum hallucinantur, qui dum in singulis textibus S. Scripturae sensus mysticos quaerunt, nec inveniunt, S. Scripturam ridicule contorquent. Sensus litteralis et mysticus sunt inter se quoad praestantiam ut excedentes et excessi. Litteralis praevalet, 1. quoad prioritatem, quia est fundamentum sensus mystici. 2. Quoad generalitatem, quia in omnibus reperitur. Quoad certitudinem; quia certo constat de sensu litterali, non vero de mystico, nisi dum a S. Scriptore asseritur, aut per Ecclesiam declaratur; sensus enim mystici, quos proferunt SS. Patres, sunt tantum probabiles: unde ex solo sensu litterali, aut mystico per aliam Scripturam aut Ecclesiam asserto efficax argumentum deduci potest. Ex alia parte sensus mysticus praevalet 1. quatenus regulariter significat res praestantiores. 2. Quatenus principaliter intenditur a Spiritu S. Sic narratione factorum in veteri Testamento Christus principaliter intenditur: unde sensus litteralis comparatur corpori, mysticus animae. Sensus accomodatitius S. Scripturae est, quem verba habent nec ex intentione Dei vel S. Scriptoris sive litteraliter, sive mystice, sed ex hominis ea applicantis ad significandum aliquid simile illi, quod in S. Scriptura exprimitur. Sic Ecclesia illud de Noe dictum *Eccl.* 44. *Inventus est iustus,* applicat SS. Confessoribus Pontificibus. Regulas pro discernendo sensu litterali, et eruendo mystico tradit Bonfrerius in Praeloq. etc.; potiores hic sistimus.

Regulae pro discernendo sensu litterali S. Scripturae.

Prima. Verba S. Scripturae sumi debent ad litteram, quando ex littera proprie accepta nil fidei, vel bonis moribus repugnans sequitur. Regulae pro ...

Litterali S. Scripturae. *Secunda.* Conferatur S. Scriptura cum loco, tempore et scopo scribentis.

Tertia. Conferatur S. Scriptura cum S. Scriptura; unus liber cum alio; unus textus cum alio; antecedentia cum consequentibus; locus obscurus cum alio clariori.

Quarta. Textus originalis magnam lucem affundet; caveatur tamen, ne clarus textus Vulgatae ob sensum Hebraicum dubium vel multiplicem reiiciatur; supponendum enim et credendum est, quod S. Hieronymus et Ecclesia melius intellexerint Hebraicum vel Graecum, quam aliquis modernus.

Quinta. Sensus litteralis est, quem Ecclesia, et unanimis Patrum consensus habent pro litterali.

Sexta. Bene attendatur ad interpunctiones, commata et puncta, ne eorum inversione sensus corrumpatur.

Septima. Nosse iuvat varios Hebraismos, pondera, mensuras, Rempublicam, Scholas, supplicia, etc. Hebraeorum et veterum. Item Geographiam, Chronologiam, Historiam, etc. eorum, de quibus eruditissime tractat Calmetus, in suis dissertationibus.

Regulae pro sensu mystico S. Scripturae eruendo.

Regulae pro sensu mystico. *Prima.* Nihil ex S. Scrip. eruatur, quod veritati et pietati repugnet.

Secunda. Sensus spiritualis fundetur in litterali bene intellecto, non depravato, vel violenter detorto.

Tertia. Sensus spiritualis desumatur ex rebus significatis per verba, et inter ea, et figuram, quam quaerimus, sit proportio.

Quarta. Non in quavis re sive gesta sive dicta Allegoria quaerenda est, maxime in praeceptis moralibus.

Quinta. Sensus accommodatitius S. Scripturae ad vanos et turpes usus non trahatur, et rei dignitati omnino conveniat.

CAP. V.

De Traditione.

Traditio est regula fidei. § 12. S. Scriptura non continet omnia ad salutem scitu et creditu necessaria, unde praeterea *admittendae sunt Traditiones Divinae, seu verbum Dei traditum, tamquam fidei et morum regula, in quo multa ad salutem necessaria continentur.* Ita docet *Primo* ipsa S. Scriptura, ubi 2. *ad Thessal.* 2. Apostolus hortatur Thessalonicenses, ut stent in fide, adhaereantque iis, quae ab ipso acceperunt sive scripto sive verbo tenus: *Tenete,* ait, *Traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* Respondet Chemnitius, Apostolum primo quidem tradidisse sermone, quae postea in aliis epistolis scripsit. Verum particula, *sive,* clare indicat, alia esse, quae tradiderat, et quae iam scripserat, nec probari potest ab adversariis, quod S. Paulus omnia, quae oretenus tradidit, postea in aliis epistolis vel ab illo vel ab aliis Apostolis scripta fuerint, maxime cum absolute dicat,

tenendas esse Traditiones, licet in scripta redactae non sint. Easdem Traditiones commendat Apostolus 2. *ad Tim.* 2. *v.* 2. *Secundo* Traditiones non scriptas agnovit primitiva Ecclesia: consulantur de illis veteres. Irenaeus l. 3. cont. haeres. c. 3. Tertul. l. de Cor. mil. c 3. et de praescript. haeret. S. Basilius ad Amphilo. de Spir. S. c. 29. S. Epiphanius haer. 61. S. Augustinus ep. ad Ianna. quorum et aliorum Patrum vestigiis insistens Synodus Tridentina Sess. 4. rite definit: *Si quis... Traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit.* Easdem traditiones iam antea laudavit Conc. Gangrense circa a. 325. Nicaenum II. act. 7. an. 785. et Synod. VIII. an. 869. act. 10. can 1. *Tertio* S. Scriptura scripta non est, ut sola esset sufficiens fidei nostrae regula: certe hoc ex nullo S. Scripturae testimonio evincunt adversarii; quae enim pro se allegant, vel prohibent, ne Doctrina S. Scripturae corrumpatur, vel ne quid illi contrarium temerario ausu addatur: vel dicunt illa, quae ibi continentur, sufficere ad probandam Christi Divinitatem, absque eo, quod Traditiones Divinae excludantur. Sane plura sunt fidei dogmata ab ipsis adversariis admissa, quae ex S. Scriptur. probare non possunt. Ex quo loco ostendunt, baptizatos ab haereticis non esse rebaptizandos? ad valorem Baptismi verba ore prolata requiri? quatuor tantum esse Evangelia? etc. Haec omnia habemus ex Traditione, sunt ad salutem credita necessaria, adeoque iuxta illos articuli fundamentales. Traditiones igitur ut fidei regula admittendae sunt.

Schol. 1. Traditio in genere est verbum sine scripto traditum. Traditio spectata *penes suum Auctorem* alia est Divina a Deo immediate revelata scripto non tradita: alia est Apostolica, quae ab Apostolis viva voce, non vero scripto eorum, ad nos derivatur; si ab Apostolis veniat ut immediatis Christi praeconibus, dicitur Apostolico-Divina; si ab aliis ut Pastoribus Ecclesiae fluit, dicitur traditio pure Apostolica: alia est Ecclesiastica, quae post Apostolos a Praelatis Ecclesiae introducta, et consuetudine roborata fuit. *Ratione materiae* alia Traditio est de fide, spectans ad fidem, alia morum, ad mores et disciplinam pertinens. *Ratione temporis* alia est perpetua, alia temporalis. *Ratione loci* alia est universalis, alia particularis. Denique alia est de praecepto, alia de consilio. Traditio Ecclesiastica a Divina dignoscitur, 1. siquid modo post Apostolorum tempora institutum fuerit. 2. Quando mos aliquis semper ab Ecclesia retentus est tamquam ad fidem pertinens, erit Traditio Divina. 3. Si dogma aliquod omnes Patres unanimiter tenuerunt, et contrarium ut haereticum refutarunt, licet in S. Scriptura non sit expressum. 4. Siquid in universa Ecclesia communi fidelium consensu probatur, quod humana potestas efficere non potuit, est Traditio Divina. 5. Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis unquam institutum, sed semper retentum est, a Deo vel Apostolis descendit. Si Traditio mutabilis fuerit, non Divina, sed Apostolica vel Ecclesiastica dici debet. Traditio quotuplex.

Schol. 2. Iudaei etiam suas habent Traditiones a Moyse ab ore ad Tradition-

nes Iudaeorum

os usque huc propagatas. Traditio haec duplex est, altera est plenior et communior Legis explicatio, a diversis sapientibus diversis temporibus facta, quae in *Mischna, Gemarra, Masora et Talmud* reperitur: altera est magis anagogica arcana et symbolica legis explicatio, quae in *Cabala* continetur. Est autem *Mischna* lex oralis collecta, et scripto mandata a R. Iehuda anno post Christum natum 400. uti probat Morinus ex silentio antiquiorum Patrum. *Gemarra* est quaedam expositio, et complementum *Mischnae*, Auctore R. Ase. *Talmud* est volumen ex *Mischna, et Gemarra* conflatum, sacras et profanas Iudaeorum leges complectens. Duplex est Ierosolymitanum a R. Iohanna, et Babylonicum a R. Iese conflatum, utrumque fabulis et horrendis in Christum blasphemiis infame. *Masora* est quasi Critica Legis circa voces, litteras et puncta, supplendo defectus, et distinguendo puncta et versus: Auctores eius censentur Iudaei Tyberiadis circa annum Christi 500. *Cabala* est Anagogica S. Scripturae expositio. Triplex est, prima est Mystica explicatio Sapientioribus tradita. Secunda est Magica, ope vocum docens fugare daemones. Tertia est occupata in litteris, vocibus, punctis, accentibus, litterarum permutationibus, combinationibus, figura, valore, notandis ad eruendum sensum mysticum. Haec species *Cabalae* subdividitur in *Gametriam*, quae voces sola transpositione explicat: in *Notaricam*, quae in singulis litteris alicuius vocis nova verba inquirit: et in *Themuram*, quae litteras pro litteris substituit, ob certum litterarum concursum.

Mischna. — Gemarra — Talmud — Masora — Cabala

Protestantium sententia

Schol. 3. Protestantes negant Traditiones esse regulam fidei. Concedunt 1. fuisse aliquando tempus, quo Lex et Evangelium ex mandato et inspiratione Dei nondum scripta erant, sed modo post mortem virorum θεοπνεύστων scripta esse omnia contendunt. Verum undenam omnia scripta esse probant? 2. Docent, quidquid intuitu salutis credi, et peragi oportet, contineri in Scripturis, non quidem totidem verbis, et immediate, sed multa per facilem, certam, et evidentem consequentiam, adhibitis quandoque principiis rationis et experientiae ex S. Scriptura demonstrari posse. Sed ubinam habetur haec evidens demonstratio ex S. Scriptura petita, si quaestio sit, an ipsam S. Scripturam illibate ad nos propagatam modo adhuc habeamus? Dicis ex eo, quia conformis est textui originali. Quomodo vero probas, et quidem evidenter ex S. Scriptura, hunc textum, quem modo habemus, corruptum non esse? Urgent haec ipsum Chemnitium, qui in Exam. Trid. pag. 306. tandem fatetur: *Hanc traditionem, qua nobis in manus dantur S. Scripturae libri, reverenter suscipimus.* Grotius in animadversion. adv. Rivetum hic cum Catholicis consentit: et D. Schubert in Inst. Theol. Polem. p. 2. pag. 366. ait: *Ex Traditione non discimus, libros illos vere Divinos esse, sed tantum Ecclesiam eos pro Divinis semper habuisse: ipsam autem librorum Divinitatem, docet ipsius Scripturae testimonium tam verbale, quam reale.* Vid. Bellarm. *l. 4. de verbo Dei,* Stapleton. *in Princ. fid. Doctr. Controv.*

Schol. 4. Contra Traditiones obiiciunt Protestantes: I. *Deut.* 4. prohibetur aliquid addere ad verbum Dei: quod idem fit *Apocal. ult. v.* 8. *Resp.* in Deuteronomio solum praecipitur, ut integre sine falsa interpretatione, mutatione vel diminutione mandata divina serventur. Et S. Ioannes tantum corruptionem Apocalypsis prohibet. II. S. Scriptura omnia creditu necessaria continet *Ioan.* 20. et *utilis est, ut perfectus sit homo Dei* 2. *ad Tim.* 3. *v.* 16. Imo *doctrinae hominum Is.* 29. et *Matth.* 15. *v.* 6. et *ad Coloss.* 2. *v.* 8. omnino damnantur. *Resp.* S. Ioannes loquitur solum de miraculis ad probandam Christi Divinitatem. Et S. Paulus tantum dicit, Scripturam utilem, non vero sufficientem esse. Et S. Scriptura traditiones falsas et vanas ac verbo Dei contrarias reiicit. III. S. Irenaeus *l.* 3. *adv. haer. c.* 1. solum Evangelium *fundamentum fidei nostrae* constituit. Et Tertullian. *cont. Hermog.* vae intentat *adiicientibus aliquid ad Scripturam.* Et S. Cyprianus *ep.* 74. ait, *ea solum facienda quae scripta sunt,* quod etiam innuit S. Hierony. *in Ps.* 86. ac S. August. *tr.* 49. *in Ioan.* ait: *electa sunt, quae scriberentur. quae saluti credentium sufficere credebantur.* Et S. Chrysost. *in Ps.* 95. ait: *absque Scriptura auditorum cognitio claudicat. Resp.* S. Irenaeus de falsis Marcionitarum traditionibus loquitur. Tertullianus mundum non ex praeiacente materia conditum esse probat ex *Gen.* 1. quibus nil adiiciendum est. S. Cyprianus Traditionem S. Stephani P. de non rebaptizandis haereticis solum, licet erronee, ut commentitiam reiicit. Et S. Hieronymus falsas traditiones reprobat. S. Augustinus de miraculis ad credendum in Christum sufficientibus loquitur. Et S. Chrysostomus eos vellicat, qui conciones ex suo tantum cerebello procudunt. IV. Traditiones sine Scriptura vix ad nos illibatae pervenire potuerunt: imo imperfectam esse S. Scripturam et non omnia complectentem arguunt. *Resp.* Traditionem illibatam monumenta Patrum, Concilia, et continuus usus Ecclesiae nobis conservarunt: et ex S. Scriptura simul cum traditione opus, et regula fidei completa et perfecta consurgit.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 5. Auctor *Princip. Iur. publ. Eccl.* censet, dari Traditiones mere orales, quae tradunt id, quod nullo modo, ne quidem implicitis terminis in S. Scriptura scriptum est, esse quaestionem pure Scholasticam; imo vult controversiam inter Catholicos et Protestantes de Traditione esse potius facti, quam iuris, nimirum an praeter S. Scripturam traditio oralis tantum detur, non vero an supposita eius existentia sit reverenter suscipienda, quod nec ipsi Protestantes negant. Ex quo infert, anathema Tridentini in Protestantes traditionem negantes, esse nimis vagum, nec eos fulminare, cum traditionem Christi scienter non contemnant. Hanc sententiam tamquam periculosam refutat Cl. P. Zallwein *in princ. Iur. Eccl. q.* 2. *c.* 3. § 6. Verum si haec quaestio sit iuris nemo dubitabit, eam ab Ecclesia definiri potuisse; si autem sit solius facti vel facti dogmatici, inferius videbimus, quid in his quaestionibus Ecclesia possit.

Auctoris princip. J. P. E. sententia.

CAP. VI.

De Patribus Ecclesiae.

Patrum auctoritas. § 13. Traditionis testes sunt Ecclesiae Patres *Communis ergo omnium Patrum Ecclesiae consensus est infallibilis in materia fidei et morum.* Nam *Primo* Patres et Ecclesiae Doctores sunt a Deo dati Ecclesiae, ut illam ab omni errore praeservent, iuxta illud *ad Eph.* 4. *v.* 11. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos . . . alios autem Pastores et Doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem Corporis Christi... ut iam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* Ergo in materia fidei et morum consensus Patrum est infallibilis. *Secundo* Ecclesia iam olim in Conciliis fidem Patrum se sectari professa fuit. Sic in Concilio Chalcedonensi conclamatum fuit: *Haec est fides Patrum.* Concilium Constantinopolitanum VI. act. 12. ait: *SS. PP. dogmata tamquam legem, Sanctae Dei suscipiunt Ecclesiae.* Horum vestigia secuta sunt subsequentia Concilia, Lateranense sub Martino V. et Tridentinum Sess. 4. in decreto de edit. SS. Libror. *Tertio.* Traditio ex dictis est Regula fidei: sed hanc habemus ex Patribus; ergo sicut illa, ita unanimis Patrum consensus erit infallibilis.

Doctor Ecclesiae, et in Ecclesia quis? *Schol.* 1. Discrimen est inter Doctores in Ecclesia, et Doctores Ecclesiae. Ut quis sit Doctor in Ecclesia, sufficit, quod sit fidelis Catholicus, et ab Universitate Catholica gradu Doctoris insignitus: ut vero sit Doctor Ecclesiae, requiritur eminens doctrina, insignis vitae sanctitas, et definitio Ecclesiae. Unde Bonifacius VIII. c. *Gloriosus, de Reliq. et Ven. SS.* tamquam notiores Ecclesiae Doctores publico officio honorandos in Ecclesia Latina statuit S. Gregorium M. S. Augustinum, S. Ambrosium, et S. Hieronymum. Quibus S. Pius V. S. Thomam Aquinatem, et Sixtus V. S. Bonaventuram adiecit. Patres Ecclesiae qui? Patres vero Ecclesiae proprie vocantur, quos ob eminentem Doctrinam, insignem vitae sanctitatem, et competentem antiquitatem ut tales agnovit, et tacite vel expresse declaravit Ecclesia. Methodum legendi opera Patrum tradit Argonensis in libro *de opt. leg. PP. methodo.* Editiones operum PP. optimae sunt, quae a Benedictinis Congr. S. Mauri adornatae fuerunt. Vid. Annatum.

Quomodo probent Patres? *Schol.* 2. Auctoritas PP. in rebus naturali lumine cognitis tantum probat, quantum eorum ratio. Unius etiam vel duorum PP. auctoritas in rebus fidei certum argumentum non facit, imo nonnulli Patres humano spiritu in eo aliquando errarunt, quod ad fidem spectare postea demonstratum est, cum eorum tempore res necdum ab Ecclesia expresse definita fuerit. Quin et plurium Patrum auctoritas aliis licet numero minoribus reclamantibus non semper praestat firmum argumentum Theologicum. Denique omnium etiam Patrum consensus in quaestionibus ad fidem et mores non spectantibus probabilem solum fidem facit. Vid. Canum *de loc. Theol.*

Schol. 3. Ut traditio ex Patribus hausta per singula saecula clarius innotescat, accipe hic brevem priorum temporum famosiorum Patrum catalogum, ex P. Graveson *in hist. Eccl.* Catalogus Patrum famosiorum.

Scriptores Saeculi 1^{mi} *sunt*, S. Dionysius Areopagita circa a. c. 50. S. Clemens Papa circa a. c. 65. S. Hermas dictus Pastor circa a. c. 65. S. Ignatius M. Ep. Antioch. et Papias Ep. Hierapol. sub finem Saeculi 1^{mi}.

Saeculi 2^{i}. S. Iustinus M. circa a. c. 140. S. Irenaeus Ep. Lugdun. circa a. c. 167. Melito Asianus circa a. c. 170. Clemens Alexandrinus, et Tertullianus circa a. 192.

Saeculi 3^{ii}. Origenes circa a. c. 230. S. Cyprianus M. Ep. Carthag. circa a. 244. S. Gregorius Thaumaturgus circa a. 290.

Saeculi 4^{i}. Lactantius Firmianus circa a. c. 303. Eusebius Caesareensis circa a. c. 315. S. Athanasius circa a. 326. S. Cyrillus Ierosol. circa a. 350. S. Hilarius Ep. Pictav. circa a. 354. S. Optatus Milevitanus, et S. Epiphanius circa a. 368. S. Ephrem circa a. 370. S. Basilius Ep. et S. Gregorius Nazian. eodem tempore. S. Ambrosius circa a 374. S. Hieronymus circa a. 378. S. Augustinus circa a. 396. S. Ioannes Chrysostomus circa a. 398.

Saeculi 5^{i} S. Cyrillus Alexand. circa a. 412. Theodoretus circa a. 423. Cassianus circa a. 424. S. Petrus Chrysologus circa a. 433. Vincentius Lerinensis circa a. 434. S. Leo M. circa a. 440. S. Prosper circa a. 444.

Saeculi 6^{i}. S. Fulgentius Ep. Ruspensis circa a. 508. Boetius Rom. circa a. 510. Cassiodorus circa a. 514. S. Ioannes Climacus circa a. 364. S. Gregorius M. circa a. 590 S. Isidorus Hispalensis circa a. 595.

Saeculi 7^{i}. Ioannes Moschus circa a. 629. Audreas Cretensis circa a. 635. S. Ildephonsus circa a. 657.

Saeculi 8^{i}. Venerabilis Beda circa a. 701. S. Ioannes Damascenus circa a. 731. Alcuinus circa a. 780.

Saeculi 9^{i}. Amalarius Fortunatus circa a. 810. Haymo circa a. 840. Walafridus Strabo circa a. 842. Paschasius Radbertus circa a. 844. Hincmarus Rhemensis circa a. 845. Rabanus Maurus circa a. 847. Anastasius Bibliothecarius circa a. 870. Aimoinus circa a. 872. Usuardus circa a. 876.

Saeculi 10^{i}. Simeon Metaphrastes circa a. 901. OEcumenius et Olympiodorus. Burchardus Episcopus Wormat. circa a. 996.

Saeculi 11^{i} S. Petrus Damianus circa a. 1057. Anselmus Lucensis circa a. 1073. S. Ivo Ep. Carnot. circa a. 1092. S. Anselmus Cantuariensis circa a. 1093.

Saeculi 12^{i} Rupertus Tuitiensis circa a. 1111. S. Bernardus Claravallensis circa a. 1115. Hugo de S. Victore circa a. 1120. Gratianus Auctor Decreti circa 1131. Petrus Lombardus Magister sententiarum circa a. 1141.

Saeculi 13^{ii}. S. Raymundus de Pennafort circa a. 1228. Alexan-

der de Hales circa 1230. S. Thomas Aquinas circa a. 1254. S. Bonaventura circa a. 1255. B. Albertus M. circa a. 1260. Vid. Bellarm. *de Script. Eccl.* Dupin *Bibl. PP.*

Auctoritas Theologorum. *Schol.* 4. Theologorum Scholasticorum etiam plurium auctoritas in Theologicis, si alii docti contradicant, non plus probat, quam eorum ratio: si vero in re gravi omnes Scholastici consentiant, temerarium foret illis refragari, quia sine speciali Dei ordinatione non tam facile tot ingenia tam diverse sententia in unum convenirent. Concordi autem omnium Theologorum Scholasticorum sententiae in rebus fidei et morum contradicere haeresi saltem proximum foret; haec enim ex S. Scriptura et Traditione fluit, quam qui negat, fontem ipsum refugere censetur.

Canonistarum auctoritas. *Schol.* 5. Canonistarum auctoritate in rebus ad fidem spectantibus Theologus non utitur, imo in his Theologus Canonistae succurrit: quando vero agitur de moribus Ecclesiae et institutis per leges Pontificias determinandis, vel quando poenae in Iure statuuntur, communis Canonistarum consensus Theologo optimam fidem facere debet. Iuris civilis peritorum. Iuris Civilis facultas praeter magnam utilitatem, quam Theologo maxime in moralibus de contractibus, Testamentis etc. praestat, plura alia argumenta probabilissima suppeditat, quippe in Legibus etiam humanis divinam voluntatem veneramur.

Philosophorum auctoritas. *Schol.* 6. Philosophorum concors sententia in rebus naturali lumine in Theologia etiam cognitis certam fidem facit; unde gentes dicuntur ab Apostolo inexcusabiles quoad cognitionem veri Dei, ex eo quod ex Philosophis suis eam sufficienter haurire potuerint. Regulas pro studio Philosophico ad Theologiam utiliter instituendo tradit Mabillon in suo opere *de studiis monasticis.* Historicorum. Historia denique Ecclesiastica et profana non solum probabile argumentum Theologo suppeditat, sed si omnes historici in idem consentiant, certum etiam praebet, quia tunc moralis habetur evidentia, dummodo censuram Criticam, cuius Regulas praeter citatum Mabillonium tradit, et intemperantes corrigit Honoratus a S. Maria in *Animadv. ad regulas et usum Critices,* eorum historiae sustineant.

CAPUT VII.

De Ecclesia.

Ecclesia quid? § 14. In verbo Dei scripto et Tradito continentur quidem illa, quae credenda nobis Deus revelavit. Verum cum S. Scriptura non ubique clara sit, sed Interprete, et in controversiis circa res fidei obortas Iudice Indigeat (§ 10.); cumque Traditiones Divinas a falsis discernere, cuilibet pro suo affectu non competat, nisi tot Religiones, quot capita admittere velimus, sapientissimo Divini Numinis consilio factum fuit, ut nobis de hoc Interprete et Iudice provideret, qui et obscura S. Scripturae explicando, et veras Traditiones a falsis secernendo, Divinas veritates revelatas nobis credendas proponeret. Hic

Interpres, hic Iudex a Deo constitutus est vera Christi Ecclesia; quae est *Societas fidelium baptizatorum eiusdem fidei professione, eorumdem Sacramentorum participatione, et eodem cultu inter se adunatorum sub regimine legitimorum Pastorum, ac praecipue unius Christi in terris Vicarii Romani Pontificis.* Veritas huius definitionis patebit ex sequentibus, et ex ea sequitur divisio in Ecclesiam *docentem*, seu legitimos Pastores Romanum Pontificem et Episcopos: et Ecclesiam *discentem*, sive reliquos fideles illorum regimini et curae pastorali subiectos.

Schol. 1. Pelagiani Ecclesiam definiunt, Congregationem hominum perfectorum nullum peccatum habentium. Donatistae solis probis et ab omni saltem graviori crimine alienis Ecclesiam constare docuerunt, et cum pauci et invisibiles sint probi, valde angustam, et invisibilem esse Ecclesiam voluerunt. Wicleffus et Ioannes Hus in Ecclesia solos praedestinatos agnoverunt: hos in decursu refutabimus.

Systema Protestantium de Ecclesia.

Schol. 2. Protestantes Ecclesiam definiunt, quod sit multitudo vere credentium. Ex quo infert D. Schubert, in *Comp. Theol dogm.* hoc Systema. 1. Ecclesia nonnisi verbi Divini tractatione et legitimo Sacramentorum usu conservari potest, quia his mediis vera fides hominibus existere pergit. 2. Hic utriusque medii usus vel est publicus, vel privatus: hinc duplex Ecclesia distinguitur, scilicet *visibilis*, quae est societas hominum, quatenus ad externum communem et publicum verbi Dei et Sacramentorum usum uniuntur: et *invisibilis*, quatenus sola eorum fides respicitur. 3. Ecclesiae visibilis membra sunt omnes, qui verbum Dei exterius profitentur, ac Sacramentis a Christo institutis utuntur, ac proinde ex fidelibus et infidelibus, et hypocritis constare potest. 4. Quia vero fieri potest, ut nonnulla huius Ecclesiae membra a puritate verbi Divini, et legitimo Sacramentorum usu recedant, et haec corruptio fiat universalis, ita ut pauci fideles veram Doctrinam retinentes nec audiantur, nec observentur: hinc nata est distinctio in veram et falsam Ecclesiam. Vera, est coetus hominum externe Deum colentium iuxta puram Christi doctrinam, et legitimum usum Sacramentorum: Falsa, est, coetus eorum, qui haec corrumpunt. 5. Criteria ergo verae Ecclesiae sunt, pura verbi praedicatio, et legitima Sacramentorum administratio. 6. Quod si proinde haec corrumpantur, pauca vero Ecclesiae membra veritatem in corde suo retinentia in hanc corruptionem non consentiant, in falsa Ecclesia aliqua verae Ecclesiae pars latere, et si nullibi existat coetus, cuius doctrina, et usus Sacramentorum purior sit, tota Christi Ecclesia invisibilis esse potest. 7. Ecclesia visibilis ministris eget, qui verbum Dei publice doceant, et Sacramenta administrent, in quibus proinde, quia non omnes ad haec sunt idonei, requiritur ex Divina institutione legitima vocatio, et hi vocari possunt Vicarii Christi, quia eius officio funguntur. 8. Horum ministrorum doctrinam si suo silentio approbet coetus fidelium, censentur hi ministri esse Ecclesia repraesentativa; et ideo 9. Ecclesia visibilis non eget uno

capite supremo visibili. 10. Et quia nihilominus hi ministri veram doctrinam et Sacramenta, tacente etiam et approbante reliqua Ecclesia, mutare possent; hinc verae Ecclesiae defectio non est impossibilis, quae proinde per reformationem, cui omnes ministri operam suam afferre debent, tolli debet. Hoc systema per decursum evertetur.

Art. 1. *De notis verae Ecclesiae.*

Notae verae Ecclesiae

§ 15. Vera Christi Ecclesia suas notas habet, per quas a falsa Ecclesia distinguatur. Hac autem in Symbolo Constantinopolitano assignantur, scilicet vera Ecclesia debet esse, 1. *Una*, 2. *Sancta*, 3. *Catholica*, 4. *Apostolica*.

Schol. 1. Ad hoc, ut notae verae Ecclesiae sint genuinae, requiritur 1. Ut non sint alteri cuidam rei communes, saltem si collective sumantur, licet forte singillatim sumptae aliis rebus conveniant. 2. Ut sint notiores illa re, quam significant, et ab ea distinctae. 3. Ut sint quodammodo sensibiles, obviae et cognitu faciles non solum domesticis, sed etiam fidei extraneis.

Notae Ecclesiae iuxta Protestantes.

Schol. 2. Protestantes et D. Schubert (§ 14. Sch. 2.) duas duntaxat Ecclesiae notas assignant, nempe, puram verbi praedicationem, et legitimam Sacramentorum administrationem. Verum his notis Ecclesia vera a quacumque alia falsi nominis Ecclesia discerni non potest, cum non habeat conditiones ad veram Ecclesiae notam requisitas. Nam *Primo* hac notae sunt omnibus haereticorum sectis communes, omnes dicunt, se habere veram Christi doctrinam, et legitimum Sacramentorum usum. Deinde pura Ecclesia vel excludit omnes etiam minimos errores; et sic Lutherani non habebunt veram Ecclesiam, utpote quae certe minores naevos patitur: vel tantum excludit errores fundamentales; et sic Lutherani et Calvinistae, qui conveniunt in articulis fundamentalibus de Trinitate et Incarnatione, habebunt notam communem utrique Ecclesiae. Respondet Schubert, alias sectas tantum putare se habere veram doctrinam, licet re ipsa non habeant. Sed haec responsio claro innuit, veram doctrinam non esse notam verae Ecclesiae, sed alias notas requiri, veram doctrinam, in aliqua Ecclesia reperiri. *Secundo* vera Christi doctrina, et legitimus Sacramentorum usus non sunt notae clariores re significata seu Ecclesia, quia magis obscurum est dignoscere, quaenam sit pura Christi doctrina, et legitimus Sacramentorum usus, quam quaenam sit vera Ecclesia; nam ad hoc cognoscendum constare debet, verbum Dei, illa continens, esse re vera verbum Dei; Versiones S. Scripturae esse fideles; quisnam sit eius sensus et interpretatio; quae omnia non a rudibus solum, sed etiam a doctis difficulter cognoscuntur. *Tertio* vera Christi doctrina non est nota obvia, nec omnibus accommoda; rudes eam discernere non possunt, et lumine naturali cognosci nequit: ergo notae ab Adversariis assignatae non sunt notae genuinae verae Ecclesiae.

ART. 2. *De prima Ecclesiae nota, seu unitate.*

§ 16. Prima igitur nota verae Ecclesiae est *Unitas*. Haec consistit *Primo* in universali fidei et doctrinae consensione, ita ut excludatur alia quaecumque sectariorum societas, cuius fides est diversa et erronea in articulis etiam, ut vocant, non fundamentalibus. Hanc unitatem requirit Apostolus *ad Eph. 4. v. 5. Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma, unus Deus et Pater omnium*. Idem multis probat S. Cyprianus *contra Novatian.* et S. Augustinus in libris *contr. Donatistas*, et reliqui Patres omnes haereticos a vera Ecclesia excludunt, nec faciunt distinctionem inter articulos fundamentales, sed in omnibus doctrinam fidei unam esse debere volunt. Idem docent Concilia, Constantinopolitanum I. Generale V. can. 71. quae omnes illos haereticos vocant, qui a doctrina sana recedunt, absque eo quod articulorum fundamentalium meminerint. Denique si Ecclesia ita sit una, ut non excludat haereticorum sectas, quae non errant in articulis fundamentalibus, errasset certe tota antiquitas, quae ita semper Ecclesiae unitatem intellexit, ut omnes sectas sine discrimine excluserit. Et quinam ergo sunt hi articuli fundamentales, quos nec ipsi Protestantes, nec S. Scriptura, nec Ecclesia assignat? *Secundo* Unitas Ecclesiae consistit in communione cum uno capite visibili Romano Pontifice, uti ex infra dicendis patebit.

Prima nota verae Ecclesiae, Unitas.

Schol. Protestantes docent, Ecclesiam veram unam quidem esse debere in fide; sed volunt, eam unitatem sufficere, quae easdem veritates fidei fundamentales profiteatur, licet alios errores ab Ecclesia proscriptos, qui non sunt articuli fundamentales, tueatur, vel, uti Schubert ait, licet sit diversitas in opinionibus accidentalibus. Quantum ad unitatem Sacramentorum putant sufficere, si legitimus eorum usus habeatur in aliqua ex illis societatibus, quae veritates fundamentales profitentur. Quantum ad unitatem Pastoris et Capitis docent sufficere, si fideles pastoribus alicuius societatis adhaereant, quae in articulis fundamentalibus non erret. Ex hoc inferunt, omnes diversas etiam Christianorum sectas ad universalem Ecclesiam spectare, dummodo illae sectae in articulis fundamentalibus non errent. Verum hanc unitatem nullam esse ex dictis patet, maxime cum articuli etiam non fundamentales, utpote vel in verbo Dei scripto, vel tradito contenti ob auctoritatem Dei loquentis non sint ad credendum liberi, sed absolutam fidem sibi deposcant.

Unitas Ecclesia iuxta Protestantes.

ART. 3. *De nota secunda, seu Sanctitate.*

§ 17. Secunda nota verae Ecclesiae est *Sanctitas*. Haec consistit *Primo* in sanctitate doctrinae, ut nihil nisi sanctum doceat, nihil de fide credendum proponat, nisi quod vel ex verbo Dei scripto vel tradito habetur. Unum Deum in spiritu et veritate colat, verum Mediatorem inter Deum et hominem Iesum Christum agnoscat, caeremonias sanctas in cultu Dei usurpet, ut hominum mentes ad coelestia

Secunda notae, sanctitas.

erigantur. *Secundo* in sanctitate doctrinae moralis a Christo, Apostolis et SS. PP. traditae. *Tertio* in sanctitate suorum Fundatorum. *Quarto* in gloria miraculorum, quibus sanctitatem et veritatem Ecclesiae Deus confirmavit. Quippe cum vera Ecclesia sit verae Religionis Mater, quae Religio est modus colendi Deum eo modo, quo vult a nobis coli, omnis eius tum fidei tum morum doctrina, utpote a Deo profecta et voluntati Divinae, regulae omnis sanctitatis, conformis; sancta esse debet. Unde Scriptura ait *Ps.* 18. *Lex Domini immaculata.* Et *Ps.* 92. *Domum tuam decet sanctitudo.*

Art. 4. *De tertia nota, seu Catholicitate.*

Tertia nota ut sit Catholica.

§ 18. Tertia nota verae Ecclesiae est, ut sit *Catholica*, hoc est diffusa per omnia loca, tempora, et hominum genera. Hanc notam assignat *Primo* Evangelium *Luc.* 24. *v.* 46. *Oportebat* ... *praedicari in nomine eius (Christi) poenitentiam, et remissionem peccatorum per omnes gentes.* Et *Act.* 1. *v.* 8. *Eritis mihi testes in Ierusalem, et in omni Iudaea et Samaria, et usque ad ultimum terrae.* Vide etiam *Marc.* 16. et *Matthaei* 24. *Secundo:* Assignant hanc notam antiqui Patres, et per eam veram Ecclesiam ab haereticorum sectis distinguebant: ita S. Athanasius cum aliis Episcopis Ægypti in *ep. ad Iovinianum,* S. Optatus *l.* 2. *contr. Parmen.* S. Augustinus *contr. ep. fundamenti,* et *Serm.* 131. ubi dicit, Ecclesiam in Symbolo ideo dici Catholicam, quia toto orbe diffusa est. *Tertio:* Ad veram Christi Ecclesiam vocati sunt omnes homines, eamque sub amissione aeternae salutis ingredi tenentur: ergo diffundi debet per totum mundum, ut omnes ad illam pervenire possint.

Quando Symbolo Apostolorum addita vox Catholica?

Schol. 1. Vossius putat, vocem *Catholica* modo Saeculo tertio Symbolo Apostolorum esse adiectam contra Novatianos, qui tunc Ecclesiae pacem turbabant. Verum diu ante Ecclesiam Catholicam dictam fuisse, patet ex epistola Smyrnaeorum de Martyrio S. Polycarpi apud Eusebium *l.* 5. *c.* 15. Et S. Ignatius in epist. ad Smyrnenses ait: *Ubi fuerit Iesus Christus, ibi est Catholica Ecclesia.* Quare Valesio videtur, hoc nomen Ecclesiae inditum fuisse circa primam Apostolorum successionem, cum haereses multis in locis exortae veram Christi fidem et Apostolorum traditionem subvertere conarentur; tunc enim ut vera Christi Ecclesia ab adulterinis haereticorum coetibus distingueretur, nomen *Catholica* soli Orthodoxorum Ecclesiae attributum fuit.

Catholicum quid iuxta Protestantes?

Schol. 2. Protestantes volunt, Ecclesiam dici Catholicam primario respectu electorum et sanctorum, quatenus ambitu suo complectitur omnes vere in Christum credentes, uti docet Gerhard. *de loc. Theol. tom.* 5. § 151. vel dicitur Catholica ob doctrinam ab universa Ecclesia, aut maiori eius parte approbatam, ita ut Catholicum idem sit ac orthodoxum; uti vult Schubert in *Comp. Theol. dogm.* Sed contra eos pugnant argumenta allata; nec aliquid probant contra nos, si dicant, etiam Turcismum, etc. per orbem late diffundi, nec tamen

dici Catholicum. Nam licet haec nota Catholicitatis forte aliis sectis conveniret solitarie spectata, non tamen illis competit, si cum aliis notis simul sumatur: unde non est nota positiva, nec indicat, ibi semper veram Ecclesiam reperiri, ubi haec nota invenitur: sed est nota negativa, quae indicat ibi non esse veram Ecclesiam, ubi haec nota cum aliis notis non reperitur.

Art. 5. *De quarta nota seu Apostolicitate.*

§ 19. Quarta nota verae Ecclesiae est, ut sit *Apostolica*: id est, ut ab Apostolis ducat originem, eamdem cum ipsis doctrinam profiteatur, et Pastores eius legitimam missionem, et non interruptam successionem habeant ab Apostolis. Hanc notam assignat S. Apostolus *ad Eph.* 2. *Superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum*. Ergo vera Ecclesia ab Apostolis originem ducere debet. Deinde veteres semper falsitatis haereticos arguebant ex eo, quod eorum doctrina Apostolorum doctrinae repugnet. S. Irenaeus *l.* 3. *c.* 3. Tertullianus *de praescript. c.* 32. Ergo eamdem cum Apostolis doctrinam vera Ecclesia profiteri debet. Rursus *ad Hebr.* 5. *v.* 4. dicitur: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron*. Ergo Pastores Ecclesiae legitimam missionem habere debent. Denique Tertullianus *de praescript. c* 32. S. Irenaeus *l.* 3. *c* 3. S. Optatus *l.* 2. *contra Parmen*. ad legitimam et non interruptam successionem Ecclesiae Pastorum ab Apostolis provocant: ergo haec ad veram Ecclesiam requiritur.

Quarta nota ut sit Apostolica.

Schol. Protestantes volunt, non interruptam ab Apostolis Pastorum Ecclesiae successionem non esse notam verae Ecclesiae, quia Ecclesia visibilis potest omnino corrumpi et deficere, et sola invisibilis manere, ex qua proinde viri Zelosi vocatione saltem extraordinaria ex debito sui officii prodire debuerunt, ut eam reformarent, inter quos vel maxime fuit Lutherus, qui saltem vocationem mediatam habuit, dum in Ecclesia Romana Presbyter ordinatus, ad Doctoratus gradum promotus docendi munus accepit. Sed unde probant Adversarii necessitatem huius reformationis et corruptionem Ecclesiae? unde probant, Lutherum postquam legitime excommunicatus fuit, munus docendi retinuisse? falsitatem horum omnium ostendent sequentia.

Apostolica successio an requiratur?

Art. 6. *De Ecclesia Romano-Catholica; cui soli recensitae notae conveniunt.*

§ 20. Hae notae conveniunt soli Romano-Catholicae Ecclesiae. *Primo* enim est *una* in universali fidei et doctrinae consensione; omnes namque Catholici, omni tempore et loco per totum orbem semper conspirarunt in omnibus fidei articulis sufficienter propositis; omnesque Ecclesiae Romanae Doctores, licet in diversissimis temporibus, locis, et linguis scripserint, miro tamen semper consensu eadem dogmata docuerunt, utut alias genio, natione et studiis fuerint dis-

Notae verae Ecclesiae conveniunt soli Romano-Catholicae

simillimi. *Deinde* etiam habet communionem cum uno capite visibili Romano Pontifice: ergo una est. *Nec obstat*, quod Catholici doctores in pluribus inter se dissentiant; illa enim non sunt dogmata fidei, sed opiniones liberae, de quibus Ecclesia nihil definivit.

2. Ecclesia Romano-Catholica *sancta* est *sanctitate doctrinae*, quae nonnisi quod in Scripturis et Traditione continetur credendum proponit, nonnisi virtutem praecipit, nonnisi vitia prohibet. Est sancta *in primis suis Fundatoribus*, Christo omnis sanctitatis fonte, et capite, Apostolis, et eorum successoribus, SS. PP. qui eam contra haereticos defenderunt, et Martyribus, qui eam sanguine suo sigillarunt. Est sancta *in gloria miraculorum*, quibus sanctitatem et veritatem Ecclesiae Deus confirmavit. Sunt pro Saeculo 1° miracula Christi et Apostolorum: Pro 2° miracula militum Christianorum in exercitu Marci Antonini Imp. teste Tertulliano *l. ad Scapulam* c. 4. Pro 3° miracula S. Gregorii Thaumaturgi apud S. Basilium *l. de Spir. S.* c. 29. Saeculo 4° miracula S. Antonii, Hilarii, Martini apud S. Athanasium, S. Hieronymum, et Sulpitium. Saeculo 5° miracula a S. Augustino *l.* 22. *de Civ. c.* 8. relata. Saeculo 6° miracula a S. Gregorio M. in suis Dialogis descripta, et sic de reliquis Saeculis, in quibus plura miracula patrata legimus et adhuc in nonnullis locis coram intuemur, in confirmationem specialem fidei veritatum, quae omnia ad praestigias cum Magdeburgensibus amandare, vel falsitatis arguere, humani certe ingenii non est.

3. Ecclesia Romana *Catholica* est, et diffusa *per omnia loca*, id est in plures et praecipuas orbis partes, ita ut magis diffusa, quam quaelibet alia secta et successive in alias etiam partes diffundenda. Certe hodie Ecclesiam Romanam florere novimus in Europa et America, imo et in Asia et Africa fideles plurimi licet a Barbaris oppressi cum Romana Ecclesia participant, et Evangelium apud omnes fere nationes a Missionariis Apostolicis annuntiatur, ut et illae successive Ecclesiae aggregentur. Est diffusa *per omnia tempora;* omni enim tempore extitit, postquam a Christo fundata fuit, omni tempore universaliter eadem fidei dogmata docuit, quae nos profitemur. Denique Ecclesia Romana habet doctrinae universalitatem, et tum veterum, tum recentiorum haereticorum errores semper reprobavit, merito igitur Catholica et universalis etiam iam olim a S. Augustino *contr. ep. fundam. c.* 4. dicta fuit ubi ait: *Me in Ecclesia Romana tenet ipsum Catholicae nomen, quod non sine causa inter tam multas haereses, sic ista Ecclesia sola obtinuit, etc.*

4. Ecclesia Romana est *Apostolica*. *Primo* ratione *originis*, quia est eadem cum illa primorum saeculorum, quae semper Romanam Cathedram ut centrum communionis agnovit, fidei controversias ad eam veluti supremum iudicem definiendas detulit, ut illam de rebaptizandis haereticis, de Consubstantialitate Filii Dei, etc. Deinde nec auctor defectionis huius Ecclesiae, nec novum dogma introductum, nec tempus vel locus, ubi incepit, nec Scriptor aliquis Ecclesiasticus,

qui illud oppugnarit, ostendi poterit. Ergo incorruptam servat suam ab Apostolis originem. *Secundo* Doctrina Catholica cum Apostolica conspirat, uti ex decursu huius operis patebit. *Tertio* Pastores nostri legitimam habent missionem, tum ob sacram ordinationem, tum ob auctoritatem in suo capite, de quo alibi. Denique *Quarto* habetur legitima Episcoporum successio, uti patet ex Catalogo Romanorum Pontificum.

Schol. 1. Videamus iam nunc, an hae notae verae Ecclesiae sectis Protestantium conveniant. *Primo* Protestantes nostri non habent unitatem in doctrina et articulis fidei fundamentalibus: sic Confessio Augustana, Saxonica Wittembergensis, et articuli Smalcaldici in multis differunt; consulatur praeter Bossuetum, vel ipse Schubert in *inst. Theol. Polem. parte 4ª*, ubi plurimae in fidei dogmatibus inter ipsos Lutheranos dissentiones occurrent. Regimen Ecclesiasticum apud eos est dissimile, nullum supremum caput visibile agnoscunt, et quomodo sine illo unitatem conservabunt? *Secundo* Doctrina Protestantium adversatur sanctae morum disciplinae, dum docent cum Luthero, praecepta Divina esse observatu impossibilia: leges humanas non obligare in conscientia, cum Witaker: hominem quoad opera salutis non esse liberum, etc. Qua sanctitate floruerint eorum reformatores Lutherus, Calvinus et Zwinglius, ex eorum vita et libris subodorari licet: sane hunc sanctitatis odorem non videtur D. Schubert percepisse, cum de sanctitate Lutheri nihil fere memoret. Miracula pro confirmatione suae Doctrinae nulla ostendunt. *Tertio* Societas Protestantium in praecipuis orbis partibus diffusa non est, paucas Occidentis Provincias occupat, in Oriente pro haeretica habetur, et invalescente hodie Deismo in suis etiam natalitiis sedibus deficit. Non est diffusa per omnia tempora; ante Lutherum enim et Calvinum non extitit: quod enim dicat D. Schubert, Ecclesiam invisibilem ante Lutherum Papatus errores reiecisse, imo ipsos Graecos contradixisse, nil probat: nam de contradictione Ecclesiae invisibilis nihil ostendi potest, contradictores vero semper pro haereticis declarati fuerunt. Item doctrina Protestantium non est universalis, utpote in antiquis haereticis, quorum errores resuscitat, iamdudum damnata. *Quarto* Societas Protestantium non habet originem ab Apostolis; nam eorum reformatores Lutherus et Calvinus, qui ante defectionem suam erant Catholici, legitimam missionem non habuerunt: non ordinariam, tum quia vel hanc missionem acceperunt ab Ecclesia Romana, in qua tunc vivebant, vel ab alia, in quam admissi sunt. Non autem acceperunt hanc missionem ab Ecclesia Romana, quando ab ea recesserunt, quia tunc Ecclesia Romana vel fuit haeretica, et sic non fuit vera Ecclesia habens potestatem mittendi: vel non fuit haeretica, et sic Protestantes ab ea recedentes sunt Schismatici, haeretici et excommunicati, et consequenter ab omni auctoritate regendi Ecclesiam et constituendi legitimos ministros exciderunt; aliam vero Ecclesiam, a qua habuerint missionem ordinariam, assignare non possunt. Item non habue-

An notae verae Ecclesiae aliis sectis conveniant?

runt missionem extraordinariam: haec enim vel in Scripturis exprimi, vel miraculis probari debet, ut in Moyse, Prophetis, Apostolis, et ipso Christo patet. Quis enim credet homini dicenti, se a Deo cum summa auctoritate missum, se accepisse potestatem ministros instituendi, institutos deponendi, doctrinam novam annuntiandi, antiquam reformandi, Conciliorum definitiones expendendi et reiiciendi, antiquos Ecclesiae usus improbandi, et novos inducendi, nisi hanc missionem extraordinariam miraculis comprobet? Quae tamen nec Lutherus, nec Calvinus, nec eorum successores ediderunt. *Respondet* Schubert 1°, Lutheri vocationem extraordinariam probari ex felicissimo eventu reformationis suae, non obstantibus gravissimis difficultatibus. Sed nonne meliorem successum habuit superstitio Mahumetis? nonne armis, avaritiae, et bonorum Ecclesiasticorum direptioni, ac liberiori vitae licentiae hunc fatalem effectum debemus? *Respondet* 2°, Lutherum ordinaria vocatione mediata vocatum fuisse, dum Presbyter ordinatus, et munus docendi cum Doctoratus Laurea Wittembergae adeptus fuit, ubi ad tollendas Papales superstitiones pro obligatione iuramenti a se praestiti fidem integram conservandi astrictus fuit. Sed hoc modo concedit Schubert, Lutherum ab Ecclesia Romana vocationem suam habuisse; ergo erat vera Ecclesia: negat quidem hoc Schubert, quia etiam ab usurpatoribus vere aliquis vocari potest, Deo ita pro bono Ecclesiae suae disponente. Verum unde probat, Romanam Ecclesiam ius vocandi ministros sibi usurpasse? Unde probat, quod Romana Ecclesia Luthero munus docendi per excommunicationem adimere non potuerit? Unde probat, veram Ecclesiam tempore Lutheri fuisse invisibilem? quod mox refutabitur. Certe veritati vim infert Schubert, dum in *Th. Pol. p.* 3. *c.* 1. ait, Catholicos, eo quod veritatem doctrinae Lutheranae impugnare non potuerint, ad labefactandam Lutheri vocationem confugisse; cum passim doctrinam Lutheranam Theologi nostri impugnent. Denique successionem Pastorum suorum ab Apostolis Protestantes nostri nunquam ostendent, nisi forte Lutherum et Calvinum pro Apostolis, sed recentioribus, et ab Ecclesia expulsis, ac nulla potestate praeditis, venditare velint.

Vera Ecclesia merito Romana dicitur.

Schol. 2. Ex his patet, veram et Catholicam Christi Ecclesiam vere esse et dici Romanam. Romana quippe Ecclesia a SS. Apostolis Petro et Paulo fundata et eorum sanguine consecrata est. Ita Tertull. *l. de praescript. c.* 36. S. Irenaeus *l.* 3. *c.* 3. S. Cyprianus *ep.* 52. S. Ambrosius *l.* 3. *de Sacr. c.* 1. S. Augustinus *l.* 2. *contr. litt. Petilian. Romana Ecclesia fidem a SS. Petro et Paulo annuntiatam constanter retinuit, et caeteris per orbem Ecclesiis communicavit;* ita praeter mox citatos Patres docet S. Cyprianus *ep.* 45. S. Augustinus *ep.* 43. S. Prosp. *l.* 2. *de vocat. gent.* Theodoretus *ep.* 116. Quod autem Ecclesia Romana a recta fide non defecerit, patebit ex sequentibus.

Art. 7. *De visibilitate Ecclesiae.*

§ 21. Cum vera Christi Ecclesia suas notas habeat, per quas a falsa distingui semper possit, hinc *Ecclesia Christi ita ex natura sua est visibilis, ut semper omnium oculis conspicua fuerit.* Ita *Primo* de Ecclesia Christi vaticinatus est Propheta Isaias c. 2. *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* Ubi LXX. legunt ἐμφανὲς τὸ ὄρος *manifestus mons.* Et Christus *Matth.* 5. *v.* 14. ait, *Vos estis lux mundi: non potest civitas abscondi supra montem posita.* Quod Pfaffius in *Theol. dogmat.* ita explicat, ut Apostoli deberent esse visibiles, licet non requiratur, ut actu videantur. Sed respondetur: verbum δύναται negat potentiam ad actum et significat, *nunquam abscondetur. Secundo* Ita tradiderunt nobis antiqui Patres. Origenes *hom.* 30. *in Matth. n.* 54. S. Cyprianus *de unit. Eccl.* et S. Augustinus *tr.* 1. *in Ioan.* contra Donatistas expresse ostendit, Ecclesiam non in sola Africa, sed in toto orbe conspicuam esse debere. *Respondet* Schubert, ex his solum probari, multos quidem doctrinam Christi professuros esse, sed Christum non promittere Ecclesiam et hos fideles semper visibiles futuros; imo dum multas afflictiones, et maiorem numerum extra Ecclesiam fore praedixit, contrarium innuere. Sed nonne Christus promisit, portas inferi persecutionibus suis adversus Ecclesiam a se visibiliter fundatam, et suo tempore visibilem non praevalituras? Certe maior numerus extra Ecclesiam non facit, ut minor numerus intra illam non sit visibilis. *Tertio* Ratio hoc probat: omnes quippe tenentur accedere ad Ecclesiam, extra quam non est salus. Ecclesia est Societas hominum, in ea fit professio fidei externa, administrantur Sacramenta, praedicatur verbum Dei, quae omnia fieri non possunt, nisi Ecclesia sit visibilis. Dicere autem cum Schubert, accessum ad Ecclesiam etiam invisibilem patere per lectionem et meditationem verbi Dei, vim rationum nostrarum non elidit: nam qua parte ergo rudibus, qui S. Scripturam legere non possunt, aditus ad Ecclesiam patebit, nisi illis verbum Dei praedicetur? Quis illis verum sensum inter litigantes Lutheranos et Calvinistas exponet? Quibus notis veram Ecclesiam invisibilem a falsa discernent, dum utraque et invisibilis et visibilis Ecclesia dicit, se iuxta principia Protestantica habere puram verbi praedicationem, et legitimum usum Sacramentorum?

Ecclesia Christi est visibilis.

Schol. Lutherani et Calvinistae primitus agnoverunt visibilitatem Ecclesiae; cum vero Catholici ab illis peterent, ut ostenderent hanc Ecclesiam visibilem ante suam reformationem, assignare non poterant Ecclesiam Romanam, a qua velut corrupta recesserant, nec tamen aliam invenire poterant, in qua visibiliter omnia falsa eorum dogmata docerentur; hinc duplicem finxerunt Ecclesiam, unam visibilem, quae tempore suae reformationis defecerat, alteram invisibilem ex vere credentibus coalescentem. Nimirum, uti Schubert ex-

plicat in *Th. Pol. p.* 2. *c.* 2. vere credentes cum a mundo non semper dignoscantur, invisibilem societatem constituunt, qui tamen si eodem tempore, et simul vivant, in externam societatem et visibilem Ecclesiam coalescere possunt; cui societati cum subinde hypocritae exterius solummodo eamdem fidem profitentes admisceri valeant, in ipso hoc visibili coetu et Ecclesia, vera Ecclesia invisibilis esse potest, licet totus coetus per Synecdochen, sumendo partem pro toto, eousque vera Ecclesia dicatur, quousque verbum Dei puro docetur. Cum verò fieri possit, ut publica verbi doctrina, et Sacramentorum usus corrumpatur, pauca autem societatis membra corruptioni non consentiant; hinc in falsa Ecclesia, vera latere, et si nullibi sit coetus, cuius doctrina pura sit, tota Christi Ecclesia invisibilis esse potest, qualis fuit tempore reformationis. Supponit hic D. Schubert, veram Christi Ecclesiam visibilem deficere omnino posse, imo aliquando defecisse, ad quod refutandum sit.

Art. 8. *De indefectibilitate Ecclesiae.*

Ecclesia Christi visibilis nunquam defecit, nec est defectura.

§ 22. *Ecclesia Christi visibilis nunquam defecit, nec unquam est defectura.* Hanc perpetuam Ecclesiae indefectionem praedixit in V. T. *Primo* Isaias *c.* 61. quod caput Christus ipse *Luc.* 4. de Ecclesia N. T. explicat. Vaticinatur autem ita Isaias: *Foedus perpetuum feriam eis, et scient in gentibus semen eorum, et germen eorum in medio populorum.* Idem praedicitur *Dan.* 2. *v.* 44. *Ps.* 88. *v.* 29. Eamdem perpetuitatem Ecclesiae suae visibili promisit Christus *Matth. ult. v.* 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi:* et *Matth.* 16. *v.* 16. *Luc.* 21. *v.* 32. Denique *ad Eph.* 4. *v.* 11. dicitur: *Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores et Doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii .... donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei.* Ubi ministerium Ecclesiasticum et Ecclesia usque ad consummationem Saeculi perseveratura dicitur, quod utique est visibile in praedicatione verbi, et administratione Sacramentorum consistens. *Secundo* Ita docuerunt antiqui Patres. Tertullianus *in apol.* S. Hilarius *l.* 7. *de Trin.* S. Ambrosius *l. de Salomone*, S. Hieronymus *in c.* 4. *Isaiae.* Et S. Augustinus *in Ps.* 101. *Conc.* 2. disputat expresse contra Donatistas, qui totam Ecclesiam visibilem periisse, et in solis quibusdam iustis in Africa remansisse dicebant, et ait: *Sed illa Ecclesia, quae fuit omnium gentium, iam non est, periit. Hoc dicunt, qui in illa non sunt. O impudentem vocem! Tertio* Si Ecclesia visibilis aliquando defecisset, ostendant adversarii, quo tempore omnino defecerit; ostendant, ubinam Ecclesia vera invisibilis permanserit; quonam ergo quis salutem consecuturus conferre se debuisset? an credibile sit, Ecclesiam iandudum ante Lutherum deficientem per tot Saecula invisibilem permansisse? verba oggerunt nobis Protestantes, fucum faciunt, veritatis lucem non extinguunt.

Schol. Protestantes affirmant quidem, Ecclesiam absolute deficere, et omnino perire non posse; volunt tamen, Ecclesiam visibilem posse deficere, quod ita explicat Schubert in *Comp. Th. dogm.* Ecclesia corrumpi potest tum impietate doctorum et auditorum, tum vanitate caeremoniarum, tum neglectu disciplinae Ecclesiasticae et scandalis impune toleratis, tum levitate in peragendo cultu publico, tum novarum opinionum studio. Sed haec corruptio necdum est defectio Ecclesiae, quamdiu fundamentalis doctrina integra retinetur, et Sacramenta rite administrantur. Neque tunc tota Ecclesia defecisse dicitur, quando aliqua eius pars quoad doctrinam et Sacramenta corrumpitur, altera vere protestatur: sed tunc tota Ecclesia visibilis deficit, quando eius ministri a norma doctrinae et Sacramentorum recedunt, et Ecclesia hanc corruptionem tacendo factis approbat, ita ut coetus recte credentium et contradicentium non audiatur, unde Ecclesia visibilis deficit. Sed quandonam ita defecit Ecclesia visibilis? dicunt Protestantes; iam in Adamo peccante. Sed ille non peccavit peccato infidelitatis, et communius Theologi docent, in Abele incepisse Ecclesiam: tempore Noe non defecit, nec tempore Iudicum, nec Regum, nec subsequentibus temporibus, cum S. Scriptura satis innuat, a nonnullis semper licet paucioribus veram fidem annuntiatam, et publice cultam fuisse. Vid. Bellarm.

CAP. VIII.

De Conciliis.

§ 23. Ecclesia docens spectari potest vel in toto orbe *dispersa*, vel *coadunata*. Per Ecclesiam docentem dispersam intelliguntur omnes Ecclesiae Episcopi in suis Episcopatibus separatim degentes: per Ecclesiam docentem coadunatam intelliguntur iidem Episcopi in Concilio simul congregati. Unde Concilium *est conventus Ecclesiae Praesulum ad negotia Religionis tractanda legitime convocatus.* **Concilium quid?**

Schol. 1. Protestantes ut Concilia distinguant ab aliis conventibus Principum docent, quod ad Concilium plures communitates seiunctae, simul tamen confoederatae, aut potius earum Superiores potestate decidendi instructi vel per se, vel per suos delegatos et respective repraesentantes, convenire debeant. Hanc definitionem gratis sibi fingunt, ut Ecclesiam esse societatem aequalem defendant. Quam sententiam refutavimus *in Inst. Iur. Eccl. tom.* 1. § 7. **Protestantium definitio.**

Schol. 2. Probabile admodum est, Concilia esse Divinae institutionis. Constat ex Actibus Apostolorum, iam ab ipsis Ecclesiae crepundiis Concilia ab Apostolis celebrata fuisse, ut *Act.* 1. pro electione S. Matthiae, *Act.* 6. pro electione septem Diaconorum, *Act.* 15. in causa Legalium. Certe verosimillimum est, Apostolos vel ex praecepto Christi, vel ex speciali Spiritus S. motione sua Concilia celebrasse. **Concilia sunt Divinae institutionis.**

Schol. 3. Concilia alia sunt *Provincialia*, ad quae unius Provinciae Episcopi a suo Archiepiscopo convocati conveniunt. Alia sunt *Natio-* **Concilium**

quotuplex? *nalia*, ad quae unius regni seu nationis Archiepiscopi et Episcopi a suo Primate convocati congregantur. Alia sunt *Dioecesana*, ad quae Presbyteri a suo Episcopo convocantur. Alia sunt *Generalia* et *OEcumenica*, ad quae totius orbis Episcopi a Papa convocati conveniunt. Concilia Generalia haec numerari possunt. 1. Nicaenum I. a. 325. sub S. Silvestro Papa, ubi Arius damnatus fuit. 2. Sardicense a. 347. sub Iulio P. ubi Nicoena fides confirmata, et S. Athanasius absolutus fuit. 3. Constantinopolitanum I. a. 381. sub Damaso P. ubi Macedonius damnatus est. 4. Ephesinum a. 431. sub Coelestino P. contra Nestorium. 5. Chalcedonense a. 451. sub Leone I. contra Eutychen. 6. Constantinopolitanum II. an. 553. sub Vigilio P. in causa trium Capitulorum. 7. Constantinopolitanum III. a. 680. sub Agathone P. contra Monothelitas. 8. Nicaenum II. a. 787. sub Adriano I. P. contra Iconoclastas. 9. Constantinopolitanum IV. an. 869. sub Adriano II. P. contra Photium, et pro restitutione cultus SS. Imaginum. 10. Lateranense I. an. 1123. sub Callisto II. P. pro extinguendo Schismate inter Sacerdotium et Imperium, et pro Sacra expeditione. 11. Lateranense II. sub Innocentio II. P. an. 1139. pro extinguendo Schismate Petri Leonis, et contra Petrobussianos. 12. Lateranense III. sub Alexandro III. a. 1179. contra Waldenses, etc. 13. Lateranense IV. sub Innocentio III. a. 1215. pro Sacra expeditione. 14. Lugdunense I. sub Innocentio IV. a. 1245. pro eadem causa. 15. Lugdunense II. sub Gregorio X. a. 1274. pro unione Graecorum. 16. Viennense sub Clemente V. a. 1311. contra varias haereses. 17. Pisanum an. 1409. pro extinguendo Schismate Papali. 18. Constantiense a. 1414. contra Hussitas, etc. 19. Basileense an. 1431. pro reformatione. 20. Florentinum sub Eugenio IV. a. 1438. 21. Lateranense V. sub Iulio II. et Leone X. a. 1512. 22. Tridentinum inchoatum an. 1545. finitum an. 1563. sub Paulo III. Iulio III. Pio IV. Vide collection. Conc. Coleti. Bail. et Annati apparat. et Thomass. ac Cabassutium; et Summam Carranzae a me auctam et in quatuor tomis editam.

Art. 1. *De iure convocandi Concilia Generalia.*

Convocatio Concilii generalis ad Papam spectat. § 24. *Summi Pontificis est convocare Concilia oecumenica.* Nam *Primo* Christus curam universalis Ecclesiae soli summo Pontifici in persona S. Petri commisit, *Luc.* 22. *v.* 32. *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Et *Ioan. ult. Pasce oves meas. Secundo* Ex Traditione constat, quod iam ante tempora Constantini M. sola potestas Ecclesiastica celebraverit Concilia absque auctoritate Imperii Civilis, uti haec Concilia trium primorum saeculorum enumerat P. Daude S. I. in *reflex. Hist. Eccl. c.* 2. *l.* 3. Neque movet responsio Pfeffingeri ad Vitria. l. 3. tit. 2. qui ait: *In quaestione, cui competat ius congregandi Concilia, sermonem esse de republica Christiana, nec de statu Religionis Christianorum sub Ethnicis Imperatoribus, sub quibus fideles ex mutuo consensu, vel ut verbis Bohmeri utar, in not. ad Fleury*

Inst. Iur. Eccl. p. 1. c. 1. § 3. *ex quadam confoederatione privata, non imperio aut praecepto superioris cuiusdam vocati, potuerint convenire.* Nam huic asserto obstat 1. Ecclesiam ex sua institutione esse societatem inaequalem et rectoriam, quae perfectissima est, adeoque Ecclesiae conveniens, unde in S. Scriptura vocatur, Domus, Civitas, Regnum, quae omnes sunt societates inaequales. 2. Diversa conditio Ecclesiae sub imperante saeculari Hoste et Christiano est non quoad statum internum et Hierarchicum, sed quoad statum externum Protectionis publicae. Rursus Annatus in *appar. Th. Pol. l. 5. a. 3.* observat, nullum esse oecumenicum Concilium, quod fuerit a solo Imperatore, et non a summo Pontifice, sive de illius consensu tacito vel expresso, aut saltem illo minime inconsulto, convocatum. De Nicaeno I. testatur Synodus VI. act. 18. illud Constantinum et Silvestrum convocasse. De Constantinopolitano I. refert Theodoretus *l. 5. hist. c* 9. Theodosium Imp. litteras Damasi P. quibus Concilium indicebatur, ad Episcopos misisse. De Ephesino testatur Prosper *in Chron.* celebratum esse Cyrilli industria, et Coelestini auctoritate. De Chalcedonensi patet ex epistola Marciani Imperatoris ad Leonem, quem rogat, ut adveniat, et Concilium faciat. Concilium Constantinopolitanum II. consentiente Vigilio, Tertium ab Agathone convocatum fuit. OEcumenicum VII. Adrianus I. Octavum Adrianus II. indixit. Idem statuerunt Concilia: Chalcedonense act. 1. Dioscorum prohibet sedere inter Episcopos, quod sine auctoritate Papae Synodum celebrasset, quod nunquam licuit. Synodus VIII. act. 6. irritum declarat quoddam Concilium Constantinopolitanum, quia sine consensu Papae coactum fuit. *Tertio* Ex his constat, Clericis et laicis consentientibus omnia oecumenica Concilia auctoritate summorum Pontificum celebrata fuisse; sed his certe se nonnulli maxime Principes opposuissent, nisi de eorum iure persuasi fuissent: ergo illis hoc ius competit.

Schol. Protestantes docent, convocationem Concilii generalis non Papae, sed Imperatori et Regibus competere: et Carolus Molinaeus ideo Concilium Tridentinum non esse recipiendum clamat, quia non ab Imperatore, sed a Papa convocatum est. Probant hoc ab exemplo octo Conciliorum primorum saeculorum, quae a solo Imperatore congregata sunt. Verum licet concedamus, apud imperantem saecularem residere ius supremae Advocatiae et Protectionis circa Ecclesiam, et ius praecavendi, ne securitas Civitatis per Religionis dissidia turbetur, adeoque in convocatione et celebratione Conciliorum simul concurrere potestatem civilem, quatenus illius auctoritate 1. providetur, ut controversiae Religionis ohortae pro pace Ecclesiae et Imperii mature sopiantur. 2. Libertati suffragiorum in Conciliis consulatur. 3. Ordo legitimus conservetur, et seditiosi tumultus compescantur. 4. Condemnati in Conciliis auctoritate etiam Civili comprimantur. 5. Ecclesiae temporali urbis alicuius vel Provinciae imperio destitutae locus aliquis ex potestate Imperatorum ad celebrationem Concilii assi-

Non vero ad Principes laicos, quorum tamen potestas aliquo modo concurrit.

gnetur. 6. Episcopi in Conciliis generalibus congregati litteris, ut vocant, tractoriis, et publicis expensis deducantur et alantur. 7. Et ne auctoritas Conciliorum quasi vilescat, si Concilia congregentur sine consensu Caesareo contra expressas sanctiones Legum Civilium, quibus constitutum est, ne ulli conventus absque licentia et praescitu Imperatoris coeant. Quia tamen ius advocatiae et Protectionis, et ius providendi paci Imperii Maiestaticum, exerceri debet salva libertate et independentia Ecclesiae, cum Regimen sacrum in Ecclesia non sit penes populum et Magistratum Politicum, sed proprium sit speciali et separatae potestati Ecclesiasticae, quam Servator instituit, et Apostolis, eorumque successoribus concredidit, quibus solis dixit *Matth.* 18. *v.* 18. *Amen dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, etc.* Et *Act.* 20. *v.* 28. *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus S. posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei:* cumque haec potestas sacra Praesulum Ecclesiae non deroget Imperio Civili Principum saecularium, nec per eam nascatur status in statu, utpote quae spectat beatitudinem supernaturalem fidelium, cum e contra potestas Politica pro fine intendat salutem temporalem Civitatis, cui imperium sacrum non est essentiale, quia, uti notat Wolffius in *Iur. Nat. part. VIII. c.* 4. § 955. *in Republica Hebraeorum ius circa sacra erat penes Pontificem maximum, imperium civile penes Regem, uterque ius suum habebat pleno iure ac independenter ab alio; ecquis vero dixerit, hoc institutum fuisse absurdum, etiamsi seponas, quod fuerit Divinum?* hinc a iure Maiestatico externo convocationis Concilii, nulla est argumentatio, quod soli Principi ius convocandi Concilia competat, imo contrarium sequitur; cum enim in Conciliis tractetur de rebus spiritualibus et supernaturalibus, quarum curam solis Apostolis et eorum successoribus Christus commisit, supremo capiti, cui omnes obedire tenentur, ius convocandi Concilia generalia asserendum est, ita ut nullum sit vere oecumenicum Concilium, quod fuerit a solo Imperatore, et non a summo Pontifice, vel de illius consensu tacito vel expresso aut saltem illo inconsulto convocatum, id quod in octo Conciliis primorum saeculorum exacte observatum fuisse patet ex § praec. Hoc modo solius summi Pontificis est convocare Concilia generalia, Archiepiscopi Provincialia, Primatis Nationalia, quin negetur, ex iure Advocatiae supremae potestatem civilem ad eorum convocationem concurrere posse. Vide Cl. D. Iosephum Riegger *Inst. Iur. Eccl. Sect.* 2. *cap.* 4. ubi ius convocandi Concilia Rom. Pontifici vindicat contra Iustin. Febronium *de Stat. Eccl. c.* 6.

Art. 2. *De iure praesidendi in Conciliis Generalibus.*

Papae etiam est vel per se, vel per suos legatos § 25. *Summi Pontificis est, sive per se, sive per suos legatos Conciliis oecumenicis praesidere.* Sic *Primo Act.* 1. in Concilio pro electione S Matthiae habito S. Petrus tamquam Praeses Concilii loquitur, et *Act.* 15. in Concilio de observatione Legalium celebrato surgens S.

Petrus dixit ad eos, etc. Idem *Secundo* docet Traditio et continua praxis Ecclesiae. Concilio Nicaeno I. nomine Silvestri P. praefuit Osius Cordubensis Episcopus, Vitus et Vincentius Presbyteri, uti patet ex subscriptione. Ephesino I. nomine Coelestini P. praefuit S. Cyrillus Alex. teste Evagrio *l.* 1. *c.* 4. Chalcedonensi praefuit S. Leo per Paschasium et Lucentium Episcopos, Bonifacium et Basilium Presbyteros, uti liquet ex eius epistola ad hoc Concilium. Constantinopolitano I. Damasus quidem nec per se, nec per suos legatos praesedit, utpote qui convocaverat quidem Episcopos Constantinopolim, sed postea Romam ad plenissimum Concilium eos venire volebat, quibus ex iustis causis se excusantibus ultro permisit, ut remanerent, quia sententiam suam in Concilio Romano prolatam iam amplexi fuerant. Quare Synodus Aquileiensis, Romana et Constantinopolitana continua serie Damasi auctoritate celebratae in unum Concilium oecumenicum II. dictum, coaluerunt. Synodo generali V. in causa trium capitulorum Vigilius P. instanter a Concilio rogatus praesidere noluit; unde Concilium ius praesidendi in eo agnovit, licet illo uti noluerit. De reliquis Conciliis patet ex eorum Actis.

los Concilio generali praesidere.

Schol. 1. Protestantes volunt, Principes saeculares et doctum Theologum Concilio generali praesidere debere, I. tum quia in primis orientalibus Conciliis semper praefuerunt Imperatores, vel eorum Legati. Sed quomodo? scilicet quoad ordinem exteriorem, ut Protectores, non ut Iudices, unde honoris causa solum primus locus illis concessus fuit: II. tum quia Theodosius Imperator facultatem dedit Dioscoro, ut Concilio Ephesino II. praeesset. Verum notat Evagrius *l.* 1. *c.* 10. Theodosium in hoc facto errore deceptum fuisse a Chrysaphio Palatii Praefecto: III. tum quia Carolus M. praefuit Concilio Francofurdiensi, uti ipse testatur in *ep. ad Elipand.* Sed praefuit tantum quoad ordinem formandum, et conciliandum, non vero quoad ius suffragii.

Non vero Principis saecularis.

Schol. 2. De iure confirmandi Concilia non est una Theologorum sententia, quod ex dissensione eorum de superioritate Concilii supra Papam provenit. Quia tamen varia est *Confirmationis* significatio, dum interdum *auctoritatem impertiri*, interdum *rem ratam habere*, subinde idem ac *agnoscere, requisitas solemnitates observatas fuisse* significat; saltem harum aliquam Papae confirmationem esse necessariam ordinarie, tum ex natura Primatus, tum ex indole Concilii generalis, quod unam repraesentat Ecclesiam, satis perspicitur. Vid. Illust. Bossuet *defens. Cleri Gallic. p.* 3. *l.* 8. *c.* 3. Thomassin *diss.* 6. *in Conc. Constant.* De Marca *l.* 7. *c.* 14.

Quis Concilia confirmet?

Art. 3. *De iure ferendi Suffragium in Conciliis Generalibus.*

§ 26. *Ius ferendi suffragium decisivum in Conciliis iure Divino habent soli Episcopi.* Nam hi *Primo* iure Divino sunt Pastores, *Act.* 20. *v.* 28. *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus S. posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei.* Et *ad Eph.* 4. *v.* 11. *Alios*

Ius suffragii decisivi in Concilio habent soli Episcopi.

dedit Deus Pastores et Doctores. Ergo eorum est, credenda et agenda definire. *Secundo veteres*, quando de Conciliis agunt, solos Episcopos ad ea convenisse memorant: uti S. Cyprianus *ep. ad Iubaian.* S. Hilarius *de Synodis*, S. Ambrosius *ep.* 32. S. Augustinus *ep.* 119. et ipse Theodosius in *ep. ad Syn. Chalced.* ubi ait: *Illicitum est eum, qui non sit in ordine SS. Episcoporum Ecclesiasticis immisceri tractatibus.* Et in Concilio Chalcedonensi, cum monachi et laici ingressi essent, clamarunt Episcopi: *Mitte foras superfluos, Concilium Episcoporum est. Tertio* in omnibus Conciliis per 16. Saecula celebratis soli Episcopi interfuerunt, soli definierunt, soli subscripserunt; uti ex Actis eorum patet. *Quarto* soli Episcopi habent iurisdictionem in foro externo et repraesentant Ecclesiam tamquam Principes. Ergo soli ius suffragii definitive iure Divino habent.

Et ex privilegio Abbates et Generales Ordinum. *Schol.* 1. Ex privilegio et iure Ecclesiastico aliquibus abhinc Saeculis Abbates, et Generales Ordinum Praepositi ius suffragii in Conciliis obtinent, quia fideles suos subditos repraesentant, in quos iurisdictionem quasi Episcopalem exercent. Item ad Concilium generale non requiritur omnium Episcoporum congregatio, sed solum ut evocatio sit generalis, et ut ex diversis Provinciis adsit Episcoporum sufficiens multitudo ad universam Ecclesiam repraesentandam. Rursus Concilium potest esse generale tum convocatione, tum congregatione, tum exitu, vel tantum quoad evocationem, et congregationem, non autem quoad exitum. Denique ad Concilium generale non requiritur, ut in unum et eumdem locum Episcopi congregentur: sed fieri potest, ut orientales in unam orientis civitatem, occidentales in alteram occidentis conveniant, et utriusque Synodi simul habitae consensus pro Concilio generali habeatur, quo modo Concilium Constantinopolitanum I. generale fuit.

Non vero Laici. *Schol.* 2. Schubert in *Theol. Pol.* vult, Conciliis non tantum Clericos, sed et laicos interesse posse: quia tamen in Conciliis de dogmatibus fidei, et caeremoniis Ecclesiasticis agitur, et quandoque cum dissidentibus disputandum est, quae omnia Theologus melius nosse praesumitur, quam laicus, plerumque soli Theologi interesse solent. Sed licet Theologi in Conciliis ut consultores bene admittantur, iudicium tamen definitivum solis Episcopis cum capite Ecclesiae reservatur, et Imperatores subinde solum ut Protectores admissi fuerunt: quae vero ex Panormitano et Gersone testimonia pro se citant Protestantes, nullius ponderis sunt, et citatus ab ipsis S. Hieronymi locus, nullibi in eius scriptis reperitur.

Art. 4. *De infallibilitate Ecclesiae in Conciliis adunatae.*

Concilium generale est infallibilis fidei controversiarum Iudex. § 27. *Ecclesia igitur coadunata in legitimo Concilio oecumenico est infallibilis Fidei et morum Controversiarum Iudex.* Ita Primo docet S. Scriptura, *Matth.* 18. *v.* 17. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et Publicanus.* Et: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Sed Ecclesia repraesentatur per

Concilium oecumenicum, Episcopi congregantur in nomine Christi: ergo Concilium hoc est infallibile; nam Christus iuxta promissionem suam Ecclesiam suam non deserit, ut sinistra intentione vel conveniat, vel in rebus fidei fallatur, *Matth.* 16. *v.* 18. *Matth. ult. v.* 20. *Ioan.* 16. *v.* 13. Sic in Concilio Apostolico *Act.* 15. *v.* 28. directio specialis Spiritus S. clare indicatur illis verbis: *Visum est Spiritui S. et nobis*. Putat quidem D. Schubert, ab hoc particulari Concilio non valere argumentum ad reliqua: sed cur non valet? nunquid semper in Ecclesia pro haereticis habiti sunt, qui Conciliorum generalium definitionibus acquiescere noluerunt? nunquid viri piissimi et doctissimi pro defendendis fidei definitionibus in Conciliis editis ipsam vitam obtulerunt? uti de Concilio Ephesino et Chalcedonensi ex historia patet. Accedit *Secundo* pro confirmatione dogmatis nostri continua Traditio ab antiquis Patribus asserta: pauca eorum testimonia hic sufficiant. S. Athanasius *ep. ad Epictet.* ait: *Verbum Domini per oecumenicam Nicaeae Synodum manet in aeternum*. S. Ambrosius *ep.* 32. *Sequor tractatum Nicaeni Concilii, a quo me nec mors nec gladius poterit separare*. S. Augustinus *in ep. fundamenti c.* 5. *Ego vero Evangelio non crederem, nisi me Catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas*. Suffragatur *Tertio* ratio, Nam mysteria fidei sunt res a Deo revelatae in obscuro et abscondito positae (§ 11.), adeoque admittenda est regula quaedam viva, quae supremo et infallibili iudicio natas de rebus Divinis controversias dirimat; alias nil in Religionem fixum et constans erit, si pro libitu suo quilibet obscura interpretari velit: sed haec regula viva non est S. Scriptura; tum quia ipsa est obscura (§ cit.), tum quia praeter illam admittenda est Traditio (§ 12.), tum quia quidem est Lex, sed nequit esse iudex, quia a lege distingui, et inter litigantes sententiam clare pronuntiare debet, quod tamen S. Scriptura non praestat; litigant enim Lutherani et Calvinistae inter se, et cum Catholicis in articulis etiam et de articulis fundamentalibus, nec tamen ex sola S. Scriptura lis hucusque finiri potuit. Deinde haec regula non est spiritus privatus, qui non est iudex publicus partibus litigantibus notus, nequit ab illis audiri, nec habet auctoritatem eos ad iudicium compellendi; est incertus et sibi ipsi contrarius, dictans Lutherano hoc, Calvinistae contrarium, v. g. de praesentia Christi in Eucharistia, et Sociniano rursus aliud in Mysterio SS. Trinitatis et Incarnationis. Dicet forte Lutheranus, Calvinistam et Socinianum non duci bono spiritu privato. Sed hoc regeret in Lutheranum Calvinista, et sic nunquam erit finis litium. Denique haec regula non est Princeps saecularis, uti patet ex § 24. 25. 26. Ergo Ecclesia in Concilio generali congregata.

Est etiam Ecclesia infallibilis in Canonizatione Sanctorum.

Schol. 1. Ecclesia etiam est infallibilis in Canonizatione Sanctorum; si enim in hoc gravi negotio falleretur, id cederet in gravem eius despectum, quod Deus non permittit. Interim haec doctrina non est de fide, nec quod ab Ecclesia Beatificatus et Canonizatus sit Beatus vel Sanctus; nam necdum convenit inter omnes Theologos, an

Canonizatio ad communem morum doctrinam pertineat, in quo iudicio Ecclesia est omnino infallibilis. Unde nulla extat Ecclesiae definitio de sua infallibilitate in Canonizatione SS. ut fide Divina credenda, nec hoc ex eius praxi colligi potest. Credimus itaque infallibilitatem Ecclesiae in Canonizatione SS. et hunc, quem beatificat, vel canonizat, esse Beatum vel Sanctum, non fide Divina, nec pure humana fallibili, sed fide Ecclesiastica infallibili fundata in assistentia Spiritus S. Ecclesiae promissa. Unde qui negaret, aliquem Canonizatum ab Ecclesia esse Sanctum, non esset quidem haereticus; foret tamen temerarius, contradicendo communi Ecclesiae sensui in re fundatissima: foret scandalosus, retrahendo fideles a cultu Sanctorum: foret impius, iniuriando Ecclesiam et Sanctos: saperet haeresim sectariorum irridentium Canonizationes, cultum et invocationem Sanctorum.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 2. Protestantes docent, nullum Concilium habere auctoritatem infallibilem prout repraesentat Ecclesiam visibilem, quae iuxta illos deficere et errare potest, recedendo a verbo Dei. Putant hoc probari 1° ex *Ier.* 6. *v.* 13. ubi omnes Sacerdotes veteris Legis dicuntur errasse: *a Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum*: quod Lutherus male ita vertit: Prophetae et Sacerdotes docent omnes cultum Dei falsum. *Resp.* Hebraeus ita legit: כלו עשה שקר (*cullo nose sacer*) *omnis faciens mendacium*; unde non agitur ibi de articulis fidei, sed de dolo avaritiae seu mendacio in factis consistente, uti ex antecedentibus patet, ubi dicitur: *omnes avaritiae student*. Item agitur ibi de authentia Prophetiae, quam non tam cito implendam sperabant; et de Sacerdotibus privatim sumptis, non vero in Concilio congregatis: neque ibi sermo est de Episcopis novae Legis. Quando vero nonnulli Patres durius de Conciliis loquuntur, vel intelliguntur de Conciliis illegitimis, vel Provincialibus, etc. a Papa non confirmatis. 2° Proferunt varia exempla, in quibus Concilia generalia errasse deprehenduntur. Sic vox, *Consubstantialis*, a Concilio Antiocheno a. 272. reiecta, a Nicaeno a. 325. approbata, et ab Antiocheno a. 341. Sirmiensi, Ariminensi, et Constantinopolitano an. 360. iterum reiecta fuit. Sed notandum, quod Concilium Antiochenum vocem *Consubstantialis* in sensu Pauli Samosateni, qui per divisionem Filium Patri consubstantialem fecit, reiecerit; Nicaenum vero illam vocem approbavit, ad asserendam consubstantialitatem Filii contra Arium. Concilium alterum Antiochenum, Sirmiense, et Constantinopolitanum fuerunt Concilia particularia ab Arianis praevalentibus celebrata, quae male vocem illam reiecerunt: Ariminense vero quamdiu liberum et oecumenicum fuit, vocem *Consubstantialis* retinuit, nec nisi dolis, fraudibus et minis decepti Episcopi ab Arianis eius suppressioni consenserunt, rati nullum periculum subesse. Eodem modo Concilium Ephesinum a. 449. Eutychetis doctrinam approbans passim latrocinium appellatur: sicuti etiam duo Concilia Constantinopolitana a. 730. et 755. contra cultum SS. Imaginum cele-

brata spuria fuerunt, et nonnullos solum Canones Concilii Trullani Romana Ecclesia approbavit. Denique definitio Concilii generalis V. a Vigilio P. approbati a pluribus quidem occidentalibus Ecclesiis statim recepta non fuit, sed dubitabatur tunc adhuc de legitima auctoritate huius Concilii, utpote cui Vigilius non praesedit; cum vero postea ab eo approbatum fuerit, rei veritate comperta, omnes se illi submiserunt.

Art. 3. *De Regulis pro Decretis Conciliorum Generalium.*

§ 28. Porro dogmata, definitiones, et Censurae Conciliorum generalium non sunt in uno fidei cumulo ponendae. Pro discerniculo sint *Regulae* sequentes. Regulae de auctoritate decretorum Concil.

I. Alia in Conciliis definiuntur ut *dogmata fidei divinae*, quae sine nota haeresis reiici non possunt, et ad credendum omnes obligant. Alia ut *Conclusiones Theologicae*, quibus obluctari ad minimum erroneum vel haeresi proximum est. Alia laudantur ut *piae et laudabiles consuetudines*, quae cum reverentia recipienda sunt, et sine temeritate reiici nequeunt.

II. Nonnulla Conciliis placent, ut *probabiliora*: multa indecisa relinquuntur, uti controversiae Scholasticae.

III. Rationes decidendi, a Conciliis allegatae, omnes non sunt eiusdem ponderis, quia subinde demonstrationibus immiscentur argumenta probabilia, et in Philosophia ab omnibus non recepta.

IV. Mysteria fidei a Concilio generali definita firmiter amplectenda sunt; modus tamen illa *defendendi* et explicandi non semper definitur.

V. Quae obiter a Concilio aliud deliberante occasione sermonis immiscentur, non sunt definitiones, nisi alibi conciliariter decidantur.

VI. Decreta Synodalia, quae reformant *disciplinam Ecclesiae*, ab omnibus orbis Catholici nationibus recipi debent, nisi aliquae ob specialia privilegia eximantur.

VII. Concilium Tridentinum omnes nationes Catholicae, quoad *Canones et dogmata fidei*, non vero quoad *regulas disciplinae*, acceptarunt.

Schol. 1. Decreta Concilii Tridentini primi omnium receperunt Veneti. Hispaniarum Rex Philippus II. praemissa matura deliberatione sine iurium suorum praeiudicio illa assumpsit. Sebastianus Lusitaniae Rex illa pure et simpliciter haud aegre suscepit. Idem praestitit Sigismundus III. Rex Poloniae. Germaniae Principes Protestantes Concilium hoc recipere noluerunt; illud tamen ab Imperatore Maximiliano II. quoad peculiares suas ditiones, ac deinde ab universa Germania Catholica in Conventu Augustano a. 1566. receptum fuit. Gallia Concilium Tridentinum pro oecumenico quidem veneratur, et dogmata, quae credenda proponit, libenter recipit, multasque eius constitutiones ad disciplinam spectantes, tamquam apprime utiles et veterum Canonum menti consentaneas adoptavit. Verum adduci non potuit, ut illud quoad omnia sua decreta reciperet, et summis Ponti- Tridentinum a quibus receptum?

ficibus ac Clero iterum iterumque sollicitantibus, Reges Galliae nunquam permittere voluerunt, ut eius decreta in regno suo promulgarent, aut vim legis obtinerent; cuius ratio est, tum quia per illa impetita est Principum et Magistratuum iurisdictio: tum quia per ea libertates Ecclesiae Gallicanae, et consuetudines regni laesae fuerunt, uti pluribus exemplis adductis probat Cl. P. Richard *in Analy. Conc. Tom.* 2. Historiam Concilii Tridentini plures, sed parum sincere scripserunt, uti Paulus Sarpi, Sleidanus, etc. imo nec ipsa historia Pallavicini inter caeteras melior, numeris omnibus absoluta ab eruditis censetur.

Solvuntur objectiones contra Trid. *Schol.* 2. Protestantes Concilium Tridentinum pro oecumenico agnoscere nolunt I. quia in Imperio Germaniae celebratum non fuit. *Resp.* Protestantes ipsi in conventu Spirensi a. 1542. in urbem Tridentinam Germaniae conterminam consenserunt. II. Illud Romanus Pontifex in propria causa nec convocare, nec ei praeesse potuit. *Resp.* Hic non Romani Pontificis, sed fidei et Religionis Catholicae causa agebatur, quae illi primatum et ius convocandi Concilia oecumenica eisque praesidendi tribuit. III. Protestantes ab hoc Concilio exclusi, et non auditi damnati sunt. *Resp.* Protestantes cum salvo etiam conductu invitatos fuisse patet ex Sessione 13. 15. 18. et ostendit Didacus Payna *l.* 1. *defens. Trid. fid.* IV. Tridentina Synodus non fuit libera, sed ex solo Papae placito peracta iuxta illud populare scomma, Spiritum S. Roma Tridentum in mantica deferri. *Resp.* Licet Papae Legati definienda proposuerint, eos tamen Patrum libertatem, sua etiam proponendi restrinxisse, nunquam probabitur. Vid. Graveson *in Hist. Eccles.*

Art. 6. *De infallibilitate Ecclesiae etiam per orbem dispersae.*

Ecclesia dispersa est infallibilis. § 29. Ecclesia docens etiam per orbem dispersa, (sive omnes Episcopi Catholici in suis dioecesibus separatim degentes) in rebus fidei et morum communi consensu proponendis et tenendis errare nequit. Nam privilegium infallibilitatis Ecclesiae non minus collectae quam dispersae a Christo promissum fuit, *Matth. ult. Vobiscum sum omnibus diebus.* Ille Pastores in Ecclesia sua instituit, ut regant gregem sibi subiectum, *Act.* 20. *v.* 28. Iussit ut omnes gentes docerent, *Matth. ult.* Dedit eos in aedificationem Corporis Christi, *ad Eph.* 4. *Secundo.* Ante Concilium Nicaenum I. multae haereses sine Conciliis generalibus damnatae fuerunt, uti ex historia Ecclesiastica patet, et Pelagianis Concilium generale postulantibus hoc exprobrat S. Augustinus *l.* 4. *ad Bonif. cap. ult.* Unde facultas Parisiensis a. 1663. declaravit absolute, non esse necessarium Concilium generale ad extirpanda Schismata et haereses. Et a. 1664. doctrinam libri: *Le pacifique véritable* D. Melletiere, infallibilitatem Ecclesiae in nullo alio statu quam in Concilio oecumenico tribuentem, tamquam haereticam damnavit. *Tertio.* Si Concilium generale solum est infallibile, non semper haberetur viva regula fidei, quia non semper Ecclesia in

Concilio generali est congregata, ac nullus proinde foret dissensionum finis, et rebelles in officio contineri non possent.

Schol. 1. Cum Innocentius X. a. 1653. quinque famosas propositiones Iansenii damnasset; eius fautores hanc damnationem quidem acceptarunt, sed dixerunt, eas non reperiri in eius libro, vel in eius sensu non esse damnatas. Verum Alexander VII. in Bulla *Ad Sacram*, etc. a. 1656. declaravit, has propositiones ex libro Iansenii esse excerptas, et sensu ab auctore intento damnatas. Ut igitur hanc constitutionem Iansenii Patroni eluderent, confugerunt ad distinctionem *facti* et *Iuris*, et dixerunt, Ecclesiam esse infallibilem in quaestionibus *Iuris* definiendis, non vero in quaestionibus *facti*. Unde doctrina illarum propositionum damnata est quidem haeretica, quia hoc est iuris, sed falso tribuitur libro Iansenii, *Augustinus* dicto, quod est factum. Aliud effugium excogitavit quidam Theologus Belga in opusculo: *Via pacis*. Hic distinguit inter sensum *quis*, seu grammaticalem, et obviam significationem propositionis, in quo definiendo iuxta illum Ecclesia non est infallibilis, et de facto erravit definiendo sensum *quis* propositionum Iansenii: et inter sensum *qualis*, scilicet, an sit orthodoxus vel haereticus, in quo definiendo Ecclesia est infallibilis. Ex hoc nata est quaestio non ita pridem magno aestu agitata, et necdum composita, an Ecclesia in factis dogmaticis sit infallibilis, quale factum dogmaticum est illud, quod cum dogmate est coniunctum, uti an liber Iansenii *Augustinus* dictus quinque propositiones ab Innocentio X. damnatas contineat, quod ab omnibus tenendum Alexander VII. in Bulla citata mandavit, et in nova constitutione *Regiminis Apostolici* a. 1665. fidei formulae a se praescriptae ab omnibus subscribi praecepit, quod idem iussit Innocentius XII. an. 1694, et damnari propositiones Iansenii in sensu obvio, quem propositionum verba praeseferunt.

An Ecclesia in factis dogmaticis sit infallibilis?

Schol. 2. Verum his omnibus non obstantibus, multi adhucdum contendunt, Ecclesiam in omnibus factis etiam dogmaticis non esse infallibilem et errare posse. Unde Iansenii Patroni concedunt quidem infallibilitatem Ecclesiae in definiendo dogmate, non vero in facto. Quare dogmati definito plenam fidem adhibendam esse censent, facto vero definito reverentiam in solo religioso silentio positam deberi contendunt. Hinc formulae ab Alexandro VII. in facto Iansenii sancitae sine limitatione aut explicatione subscribere recusant, quia putant, Ecclesiam non satis assecutam esse sensum libri Iansenii, et errore facti in eo assignando laborasse. Alii autem putant, se formulae sine exceptione subscribere posse, quia haec subscriptio est signum interni assensus ratione dogmatis, et signum reverentiae externae ratione facti. Argumenta pro sua sententia contra infallibilitatem Ecclesiae in factis dogmaticis haec sunt. I. Christus non promisit infallibilitatem Ecclesiae nisi in rebus fidei, qualia non sunt facta dogmatica, quae non sunt a Deo revelata. II. Origenes in Synodo V. damnatus multos adhuc postea defensores habuit. Item Marcellus Ancyranus a

Rationes contra infallibilitatem Eccl. in factis dogmaticis.

Concilio Sardicensi, et Iulio P. orthodoxus habitus, postea a S. Basilio et Athanasio ut haereticus reprobatus fuit, etc. III. Concilium Chalcedonense tria capitula, scilicet librum Theodori Mopsuestensis, Theodoreti anathematismos in S. Cyrillum, et Ibae epistolam una cum auctoribus suis approbavit, quae deinde in Synodo V. reprobata sunt; et Pelagius II. P. in *ep. ad Episc. Istriae* ait: epistolam Ibae etsi ab omnibus Patribus Concilii Chalcedonensis approbatam adhuc reprehendere licet. IV. Definitio Ecclesiae de facto dogmatico eadem est cum illa de facto personali, quia definitio de sensu libri ab Auctore intento ipsum Auctorem respicit, quae sane fallibilis est. V. Clemens IX. ad pacem Ecclesiae admisit quatuor Episcopos Andegavensem, Bellovacensem, Apamensem, et Aletensem, qui in suis mandatis docuerant, sufficere pro facto Iansenii obsequiosum silentium, et tantum ab eis exegit, ut subscriberent formulae Alexandri VII. quod illi etiam fecerunt, inserta tamen in secretis actis verbalibus distinctione Iuris et facti, quod etiam Episcopus Catalaunensis Clementi IX. a. 1668. indicavit. Imo Innocentius XII. in Brevi ad Episcopos Belgii a. 1694. dicit sufficere, si damnentur quinque propositiones in sensu obvio verborum, nulla facta mentione sensus Iansenii. VI. Theologi cum S. Thoma docent, Ecclesiam esse fallibilem in quaestionibus facti, maxime si sit obscurum, unde Ecclesia non solet damnare textum librorum, sed solas propositiones, nec unquam Ecclesiae infallibilitas in factis dogmaticis tamquam fide divina credenda definita est.

Rationes pro hac infallibilitate.

Schol. 3. Alii e contra strenue defendunt, quod iudicium Ecclesiae de sensu librorum, seu de factis dogmaticis sit infallibile, ac proinde fideles teneantur definitioni illius acquiescere interna mentis et iudicii adhaesione, et non solo, ut vocant, religioso silentio. Interim tamen hi Theologi inter se non consentiunt, qua fide factum dogmaticum credendum sit, an scilicet divina an Ecclesiastica tantum. Supponunt autem in facto personali vel particulari v. g. an Titius sit legitime ordinatus, si nitatur testimoniis humanis fallibilibus, nec ad regimen totius Ecclesiae, et omnium fidelium salutem spectet, Ecclesiae iudicium errare posse. Dicunt etiam, Ecclesiam nec definire, nec infallibiliter definire posse, quod v. g. liber Iansenii, *Augustinus* dictus, sit genuinus foetus Iansenii, nec quod quinque famosae propositiones totidem verbis in libro Iansenii contineantur, nec quod Iansenius re vera in mente habuerit sensum, quem verba praeseferunt, licet hoc merito praesumatur, nisi velis illum malignum vel ignarum esse, qui receptam verborum significationem vel ignoraverit, vel alio detorserit; quae omnia si nituntur sensibus vel testimonio hominum incerto et fallaci, non vero revelatione Divina, ab Ecclesia infallibiliter definiri non possunt. Ecclesia igitur iuxta hos Theologos tantum infallibili iudicio statuere potest, quis et qualis ex tota propositionum et librorum serie et textura elici possit sensus, quae et qualis doctrina, quod est factum; et quod talis doctrina

sit Catholica vel haeretica, quod est dogma. Probant hoc *Primo ex* testimoniis Scripturae (§ 27.) allatis. Certe si Ecclesia falleretur iudicando, librum Catholicum v. g. S. Augustini continere sensum et doctrinam haereticam; vel librum haereticum v. g. Calvini continere sensum et doctrinam Catholicam, fideles hoc crederent; et sic tota Ecclesia in errorem induceretur, quod repugnat promissioni Christi. *Secundo* probant ex constanti Traditione. Nam Concilium Nicaenum I. in epist. Syn. ad Alexandrinos apud Socratem *l.* 1. c. 9. anathema denuntiat Ario et nefariae eius propositioni, et verbis, sententiisque exsecrabilibus, quibus usus est ad Filium Dei blasphemandum. Chalcedonense *act.* 4. Theodoretum tamdiu pro haeretico Nestoriano habuit, donec Nestorium et scripta eius damnasset. Concilium V. generale damnavit tria capitula seu scripta Theodori Mopsuesteni, Theodoreti, et Ibae, et libros Origenis, et illos, qui haec defenderent, et non condemnarent, in quo Chalcedonensi nullatenus contradixit, quod tantum Auctores horum scriptorum, vel poenitentes, vel se vindicantes ad communionem admisit, uti *in tr. de Incarn.* dicetur. Similia facta fuerunt in Concilio Lateranensi IV. circa libellum de Trinitate Ioachimi Abbatis; et in Concilio Constantiensi Sess. ult. circa personas et scripta Wicleffi, Ioannis Huss, et Hieronymi de Praga. Nec iuvat dicere, haec facta dogmatica clara fuisse, cum satis constet ex historia, quam obscura fuerint scripta Nestorii, et tria capitula, ita ut ob hanc obscuritatem etiam orthodoxi Episcopi pro eorum parte steterint. *Tertio*. Dogma fidei fidelibus proponendum est inseparabile a facto, quia illis proponi nequit sine facto, seu sine textu propositionis aut libri: ergo sicut Ecclesia est infallibilis in proponendo dogmate, ita et in facto dogmatico. Sane Christus in hoc Ecclesiae suae non deest: potest illa definire, quis sit sensus S. Scripturae et Traditionis, cur non sit infallibilis, quis sit sensus libri vel propositionis Theologice sumptus? rueret sine hac infallibilitate authentia S. Scripturae et Traditionis, quae ex scriptis Conciliorum et Patrum habetur. *Quarto* ex hoc inferunt huius sententiae patroni, teneri fideles huic iudicio infallibili Ecclesiae de factis dogmaticis sincera mentis adhaesione, non solummodo externe, non solo religioso silentio se submittere; nam subscriptio externa sine interno mentis consensu est mendacium, et si fiat cum iuramento, periurium: Religiosum vero silentium est iniuriosum Ecclesiae, cuius auctoritatem spernit, et intus irridet ac improbat: est superbiae, et temeritatis nota, dum credit, se sensum alicuius libri melius penetrare, quam Ecclesiam: est inobedientiae et rebellionis incentivum, quia eodem iure liceret filiis servis, et subditis superiorum mandatis se se opponere. Vid. *Conc. Ebred. a.* 1727. *c.* 2.

Schol. 4. Quia Ecclesia etiam per orbem dispersa in rebus fidei et morum definiendis est infallibilis, hine non licet ab eius definitione ad Concilium generale appellare; non enim licet appellare a iudicio Ecclesiae infallibili, quale est iudicium Ecclesiae etiam per orbem

An ab Ecclesia dispersa ad Conc. gen. appellare liceat?

dispersae, nam Deus nunquam permittit, ut Episcopi per orbem dispersi circa falsum dogma propositum sileant, cum Ecclesia iuxta Christi promissionem deficere nequeat. Et ideo quia Bulla *Unigenitus*, in qua 101. propositiones ex Quesnellii reflexionibus super novum Testamentum excerptae a Clemente XI. a. 1713. damnatae sunt, a Conventu Cardinalium, Archiepiscoporum et Episcoporum a. 1713. et 1714. a Facultate Parisiensi, Duacensi a. 1714. Coloniensi et Lovaniensi a. 1715. Salmaticensi a. 1716. a tota Italia, Germania, Lusitania et Hispania recepta fuit, uti patet ex Litteris Clementis XI. *Pastoralis:* cum itidem in Gallia 110. Episcopi eam acceptaverint, 10. solum recusaverint, et 4. tantum ad futurum Concilium generale appellaverint, et ex 24. Academiis Galliae tantum tres, scilicet Parisiensis, Rhemensis, et Nannetensis acceptationem factam revocaverint, uti videri potest apud Card. Bissy *tom.* 3. *Inst.* 2.: cum insuper eamdem Bullam Episcopi in Conc. Prov. Ruthenorum an. 1720. Sess. 2. receperint, Cardinalis Noallius Archiepiscopus Parisiensis illi sub Benedicto XIII. P. subscripserit: cum in Concilio Romano anno 1725. sub eodem Benedicto celebrato Bulla *Unigenitus* uti *fidei regula* agnoscatur, et observanda proponatur *tit.* 1. § 2. quod idem Concilium Ebredunense a. 1727. cap. 2. decrevit, et ait, illi suffragari *universalem Ecclesiam*, esse *dogmaticum, definitivum et irretractabile Ecclesiae iudicium*, et ab ea ad futurum generale Concilium provocare esse illicitum, et *hanc provocationem esse ipso iure irritam, scandalosam, schismaticam, iam damnatis erroribus faventem, Sedi Apostolicae et Ecclesiae iniuriosam:* hinc illi qui ab hac Bulla ad Concilium generale appellant viderint, qua ratione vel conscientia hanc suam appellationem iustificare valeant. Nobis haec historice retulisse et indicasse sufficiat.

CAP. IX.

De visibili Ecclesiae Capite.

S. Petrus caput Ecclesiae a Christo constitutus fuit.

§ 30. Caput Ecclesiae principale Christus est, quod post suum etiam in coelum assensum remanet, ita ut in hoc munere non habeat in terris successorem: successor enim ita succedit in locum alterius, ut hic alter non habeat amplius potestatem, quam antea habuit: Christus vero dum corporalem suam praesentiam Ecclesiae subtraxit, eamdem suam potestatem retinet: manet ergo adhuc caput Ecclesiae primarium. Et quidem dum in hac adhuc vita existeret, caput etiam eius visibile fuit, cum eam visibiliter gubernaverit. Nunc autem in coelis existens est caput invisibile, cum iam non amplius per se gubernet Ecclesiam modo visibili, sed tantum invisibili per internum gratiae influxum. Interim tamen illam adhuc gubernat modo visibili per suum in terris Vicarium, qui loco sui iam absentis praeest Ecclesiae visibili. *Hoc caput a Christo constitutum fuit S. Petrus, qui proinde a Christo accepit Primatum honoris et Iurisdictionis, tum supra Apo-*

stolos, tum caeteros fideles. Patet hoc *Primo* ex S. Scriptura, ubi *Matth.* 16. *v.* 18. et 19. Christus S. Petrum sic alloquitur: *Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam . . . Et tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris, etc.*: hic Christus super S. Petrum Ecclesiam suam aedificandam, illique claves regni coelorum se daturum promittit: ergo caput visibile Ecclesiae esse voluit. Certe ridicula hic est Protestantium observatio, scilicet Evangelistam non sine causa variasse orationem, cumque dixisset: *Tu es Petrus*, postea non dixisse, *super hunc Petrum,* sed *super hanc Petram* Ecclesiam esse aedificandam, ut aliam Petram quam Petrum significaret. Nam S. Matthaeus Hebraice vel Syriace scripsit, ubi non est differentia generis inter Petrum et Petram; sed Christus dixit: *Tu es Cephas*, id est Petra, *et super hanc Petram*, etc. Latinus vero interpres codicem graecum secutus, ubi πέτρος et πέτρα lapidem significat, vertit *Petrus*. Quod si aliqui, uti S. Augustinus *tract.* 124. *in Ioan.* Origenes *Tom.* 12. *in Matth.* nomine petrae Christum intelligunt, de principali fundamento loquuntur. Alii Patres Petram omnes Apostolos vocant, sed post Petrum. Alii uti S. Hilarius confessionem seu fidem Petri, sed non excludendo personam Petri. Sane omnes Patres licet citatum textum subinde allegorice interpretentur, semper tamen aliquam specialem praerogativam et primatum S. Petro concessum fatentur, quem in aliis suis scriptis manifeste asserunt. Deinde *Ioan.* 21. *v.* 15. Christus S. Petro ter oves suas commendavit: *Pasce oves meas,* et sic totam Ecclesiam illi commisit, quod non fecit aliis Apostolis. Denique Christus S. Petro speciales praerogativas Primatum eius declarantes contulit: rogavit pro illo specialiter, et vult, ut confirmet fratres suos, *Luc.* 22. *v.* 32. mutavit nomen eius in Cephas, quod Petram significat, super quam fundaret Ecclesiam. Primus ordinarie inter Apostolos in S. Scriptura numeratur, non ratione vocationis et aetatis, nam S. Andreas prius vocatus, et iuxta S. Epiphanium *haer.* 51. natu maior erat; ergo ratione primatus. Item S. Scriptura eum tamquam caput nobis exhibet *Marci* 1. *Simon, et qui cum illo erant, Act.* 2. *Petrus et undecim.* Unde *Act.* 1. primum Concilium convocasse, et in altero de observatione legalium primus sententiam dixisse legitur. *Secundo* patet ex continua Traditione. Sic Saeculo 2. Tertullianus *de praesc. haer.* Petrum *petram aedificandae Ecclesiae* vocat. Et *l. de pudic.* ait: *in Petro Ecclesia extructa est.* Origenes *hom.* 2. *in Exod.* vocat S. Petrum *summum Apostolorum verticem.* Saec. 3. S. Cyprianus *ep.* 71. ait, Petrum *primatum* tenuisse super Apostolos. Saec. 4. S. Ambrosius in 12. *ep.* 2. *ad Cor. Primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Saec. 5. S. Cyrillus Alex. *l.* 12. *in Ioan.* vocat *caeterorum Principem et caput.* Vide plura apud Bellarm. et Mamachium p. 71. etc.

Schol. 1. Protestantes negant S. Petro a Christo primatum super reliquos Apostolos et totam Ecclesiam collatum fuisse, et licet plu- Solvuntur

Obiectiones. res admittant, a Christo constitutum fuisse aliquod caput vel supremam potestatem in Ecclesia, negant tamen residere in uno, sed contendunt, vel esse in universo populo Christiano, vel saltem in pluribus principalioribus. Probant hoc I. quia caeteri Apostoli sunt Petro aequales, et *ad Eph.* 2. dicuntur fundamentum Ecclesiae. Verum licet sint illi aequales quoad potestatem Apostolicam praedicandi, non tamen quoad potestatem gubernativam supremam, et hinc dicuntur fundamenta Ecclesiae, cum subordinatione tamen ad S. Petrum. II. Apostoli miserunt S. Petrum Samariam *Act.* 3. sed non imperio, bene vero solo consilio, sicuti consiliarii mittunt regem ad bellum. III. S. Clemens *l.* 1. *dispos.* dicit, S. Petrum primatus gloriam sibi non vindicasse, et S. Iacobum Apostolorum Episcopum statuisse. Verum in Codice Coloniensi abest ly *Primatus*, et loco Apostolorum, legitur Ierosolymorum. Item Hesychius S. Iacobum Apostolorum caput vocat; sed utitur exaggeratione oratoria. Item S. Ambrosius *l. de Incarnat. c.* 4. ait, S. Petrum primatum egisse confessionis, non honoris, fidei, non ordinis. Verum tunc temporis, quando S. Petrus Christo interroganti respondit, iuxta S. Ambrosium necdum gessit primatum honoris et ordinis, quem modo post confessionem accepit per illa verba: *Super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam.*

Error duo capita Ecclesiae statuens. *Schol.* 2. Anno 1645. prodierunt duo libelli coaequantes S. Paulum S. Petro in regimine Ecclesiae, et constituentes duo capita, quae in unum coalescerent. Favere illis videtur 1. illud *ad Gal.* 2. *v.* 5. ubi S. Paulus dicit, se neque ad horam cessisse subiectione. Verum loquitur ibi de falsis fratribus discipulos suos ad observationem legalium cogentibus: et *v.* 7. se comparat cum S. Petro quoad praedicationem, non vero quoad primatum: et *v.* 11. opponit se S. Petro, cum scandalo aliorum erranti non in doctrina, sed minus cauta conversatione, quod etiam licet inferiori erga superiorem. 2. Obiiciunt varios Patres, qui S. Petrum et Paulum aequales faciunt: sed illi loquuntur de aequalitate quoad munus praedicandi, non quoad auctoritatem et Primatum. 3. Dicunt: Ipsi summi Pontifices vocant se successores SS. Petri et Pauli, et ambo in precibus Ecclesiae vocantur Iudices terrae. Sed intelligitur successio realis quoad iura omnibus concessa, non vero personalis, quo modo soli S. Petro succedunt; S. Paulus enim nullam specialem Cathedram tenebat: omnes etiam Apostoli sunt Iudices terrae, cum subordinatione tamen ad primatum S. Petri. Vid. Mamachium *in orig. Christ p.* 89.

Art. 1. *De Romano Pontifice S. Petri successore.*

Romanus Pontifex succedit S. Petro in primatu, et est ca- § 31. S. Petrus in Primatu et Summo Pontificatu necessario successores habere debuit. Christus enim instituit Ecclesiam suam non pro illo solum tempore, quo S. Petrus vixit, sed pro omni usque ad finem mundi. Igitur pro omni etiam futuro tempore illi de supremo capite providit. *Hunc successorem S. Petri in primatu honoris*

et iurisdictionis et supremo Ecclesiae regimine dicimus esse Romanum Pontificem, qui proinde est caput totius Ecclesiae. Hoc dogma evidenter probat continua Traditio, quae constat *Primo* ex Conciliis. Nicaenum I. can. 6. relato act. 16. Concilii Chalcedonensis ait; *Ecclesia Romana semper habuit Primatum, non solum ob urbis dignitatem, sed honoris et Iurisdictionis super caeteros Episcopos.* Constantinopolitanum I. ait: can. 5. *Constantinopolitanus Episcopus habeat Primatus honorem post Romanum Pontificem,* ubi antiquum privilegium Romani Pontificis confirmat. Concilium Ephesinum act. 2. vocat Petrum et eius successorem Romanum Pontificem *caput fideique columnam.* Unde in Actione 4. huius Concilii loco, *Apostolicae Dei Ecclesiae Ierosolymorum,* legendum est, *Romanorum,* uti fuse probat Cardinalis Perronius. In Concilio Chalcedonensi Romana Ecclesia dicitur *caput omnium Ecclesiarum,* act. 16. His consonant Concilia recentiora. *Secundo* patet ex PP. Saecul. 2. S. Irenaeus *l.* 3. *adv. haer.* ait: *Ad hanc Ecclesiam Romanam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam.* Saec. 3. S. Cyprianus *ep.* 42. et 45. Ecclesiam Romanam vocat caeterarum omnium *Radicem et Matricem.* Saec. 4. S. Athanasius *ep. ad Felicem,* S. Ambrosius *ep.* 78. S. Optatus *l.* 2. S. Hieronymus *ep. ad Damas.* S. Augustinus *ep.* 43. Primatum Romano Pontifici astruunt. Idem facit Saeculo 5. Theodoretus *ep.* 116. Et sane nonnisi tempore Photii privilegia Romanae sedis a Graecis oppugnari coeperunt. *Tertio* Romani Pontifices semper hucusque Primatus iura non improbante Ecclesia exercuerunt; S. Victor P. Quartadecimanos, S. Stephanus P. rebaptizantes iudicavit. Iulius P. S. Athanasium, Liberius Eusthatium Sebastenum sedibus suis restituerunt. Coelestinus I. Nestorii, Innocentius I. Pelagii errores damnavit. S. Leo M. in Graecos, Asiaticos, Ægyptum et Africam suam iurisdictionem exercuit, uti patet ex ep. eius 12. 60. 92. Omitto reliquos; nec enim dici potest, Romanos Pontifices ius Primatus sibi violenter arrogasse: nam cum hic agatur de causa publica Fidei, de institutione Christi, cum tota suffragetur Ecclesia, cum nullus nisi haereticus hanc potestatem impugnaverit, cum ipsi Imperatores, Theodosius, Valentinianus, et Iustinianus Nov. 131. illam agnoverint, et ab omnibus agnoscendam decreverint, arrogatio et falsitas subesse nequit.

[Margin: put Ecclesiae.]

Schol. Protestantes negant Primatum Romani Pontificis, et eum Antichristum appellant. Nam 1. Paulus *ad Eph.* 4. *v.* 11. et 1. *ad Cor.* 12. *v.* 28. capitis Ecclesiae non meminit. Sed quando dicit: *Unum corpus,* nonne caput sufficienter designat? non enim explicite omnes gradus Hierarchiae Ecclesiasticae enumerat, imo dum Prophetarum, Virtutum, etc. meminit, de Charismatibus tractat. II. Citant pro se S. Cyprianum *l. de unit. Eccl.* ubi Episcopum Episcoporum, et praeter Deum alium iudicem negat, et parem sibi cum S. Stephano iudicandi potestatem esse dicit. Verum durius subinde in causa rebaptizantium S. Cyprianum locutum fuisse notum est; Sane Prima-

[Margin: Solvuntur obiectiones Protestantium]

tum Rom. Pont. agnovit cit. ep. 42. et solum intelligendus est, quod in Concilio Carthaginensi III. nullus se Episcopum Episcoporum vocaverit; item res a Deo nondum revelatas ad Dei iudicium retulit, et quoad ordinem Episcopalem se tantum S. Stephano coaequavit, non quoad Primatum et supremam Iurisdictionem. Eodem modo S. Gregorius M. nomen universalis Episcopi damnavit in Ioanne Constantinopolitano, qui contendebat, omnes Orientales Episcopos suos tantum esse Vicarios; et quia tunc quaerebatur, an hoc nomen Episcopo Constantinopolitano concedi posset, ad Ioannis superbiam retundendam illud supprimendum esse S. Gregorius censuit, licet in sensu Catholico Rom. Pontifici competat; unde etiam Bonifacius II. a Phoca Imperatore obtinuit, ut Episcopi Constantinopolitani hoc nomen deponerent, illudque soli Rom. Pontifici tribueretur, teste Anastasio Biblioth. III. Dicunt, citatum canonem 6um Concilii Nicaeni iuxta interpretationem Isidori intra limites occidentis; vel iuxta interpretationem Ruffini inter Ecclesias suburbicarias 10000 passibus Roma distantes, vel intra 10. Provincias urbis Vicario subiectas potestatem Papae restringere. Sed notandum, hos interpretes considerasse Papam vel ut Patriarcham occidentis, quo modo ad Ecclesias occidentis; vel ut Metropolitanum, quo modo ad Ecclesias suburbicarias; vel ut Episcopum Romanum, quo modo ad dioecesim Romanam potestas eius restringitur; non vero ut caput Ecclesiae et Vicarium Christi, quo modo ad totam Ecclesiam eius potestas se extendit, et hoc modo de illo locutum esse Nicaenum canonem patet ex eo, quia nullam limitationem apposuit. IV. Probant, non licere ex toto orbe ad Romanum Pontificem appellare; nam Concilium Milevitanum can. 22. prohibuit appellationes transmarinas. Sed quibus? Presbyteris scilicet, Diaconis et inferioribus Clericis, et quidem ex usu recepto et consensu Rom. Pontificis, ne auctoritas Episcoporum vilesceret, et Clericis evagandi temere via praecluderetur. Similiter Ecclesia Africana in Concilio Carthaginensi IV. appellationem ad Zosimum P. noluit recipere, ubi non ius, sed usum appellationum impugnavit, et errore detecto statim sententiam mutavit. Synodus Trullana can. 36. sedi Constantinopolitanae eadem privilegia, quae Romanae tribuens, nullius in hac re est auctoritatis, nec a Papa approbata; sicuti etiam irritum est quidquid Synodus Chalcedonensis absentibus et reclamantibus Legatis Papae pro primatu Episcopi Constantinopolitani statuit. Iustinianus Imperator Nov. 123. appellationes a sententia Patriarchae prohibens, loquitur de causis civilibus; vide Nat. Alex. Saec. 4. dissert. 28. V. Oggerunt, Primatum Rom. Pontifici a canonibus concessum fuisse tantum ob urbis Romanae excellentiam, teste Concilio Chalcedonensi can. 28. Verum a Deo hunc primatum descendere ex dictis patet, quod proinde canones declararunt. Canon vero Chalcedonensis loquitur de iure Patriarchico in certas Ecclesias Romanae sedi concesso; imo illum Canonem S. Leo reiecit, uti probat Bellarminus l. 2. de R. P. c. 17. Denique

VI. dicunt: non conveniunt Catholici, in quibus praerogativis Primatus Papae reponi debeat. Ad argumentum hoc solvendum videndum nunc est, quaenam praerogativae ex iure Divino Primatui summi Pontificis iuxta omnes Catholicos conveniant, quaenam vero sint inter illos adhuc controversae et de quibus dubitent, unde sit.

Art. 2. *De praerogativis Primatus Romani Pontificis.*

§ 32. Praerogativae Primatus Papae primigeniae ex iure Divino iuxta omnes Catholicos sunt, *Primo*: Papae tamquam capiti sollicitudo omnium Ecclesiarum incumbit, executioni et observantiae canonum per totum orbem invigilat, et rebelles ac contumaces poenis canonicis coercet. *Secundo*: Leges et decreta Papae in causis Fidei et morum ad omnes et singulas Ecclesias pertinent, et Christiani omnes in conscientia tenentur ipsis obtemperare, etsi etiam Papa infallibilis non supponatur; nam saltem provisorie eius decretis, quae apud bonos maximi momenti essent, obsequendum est, ad non dogmatizandum contrarium, quamdiu Ecclesia non reclamat, quod secus est in privatis Episcoporum decretis, quibus eorum subditi tantum subiiciuntur. *Tertio*: In controversiis fidei et Religionis praecipuae sunt summi Pontificis partes, nec quidquam in Ecclesia magni momenti definiri debet, quod ad ipsum non referatur tamquam Iudicem dignitate et auctoritate primum. *Quarto*: Papa dispensare potest a legibus etiam a Conciliis generalibus latis, prout utilitas et necessitas Ecclesiae requirit. *Quinto*: Papa habet ius convocandi Concilia generalia, iisque vel per se, vel per suos Legatos praesidendi (§ 24. et 25.). *Sexto*: Controversias inter Episcopos ortas decidere, silentium imponere, iniuste oppressos defendere potest et debet. *Septimo:* Habet plenissimam fori Poenitentialis potestatem quoad absolutionem et reservationem peccatorum in tota Ecclesia. Haec iura Primatus primigenia fusius deducta vide in meis *Instit. I. E. tom.* 1. § 122. *et seqq.* Praerogativae Primatus Papae ex iure Divino.

2. Praeter haec Primatus privilegia, quae Papae iure Divino competunt, sunt etiam alia accessoria et secundaria, quae sibi summi Pontifices reservarunt, adeoque in Primatu iure Divino iuxta multos Catholicos non fundantur: uti Canonizatio Sanctorum; Approbatio et Confirmatio novorum Ordinum Religiosorum; Sacramentorum rite administrandorum ritus accidentales, tempora; Confirmatio et translatio Episcoporum: fundatio Ecclesiarum Cathedralium; nonnullae dispensationes etiam in votis. Vid. cit. *Instit. I. E. tom.* 1. § 142. *et sequentibus.* Privilegia Papae secundaria, et a summis Pontificibus sibi reservata.

3. Privilegia Primatus summi Pontificis inter Catholicos adhuc controversa, de quibus salva fide Scholae in utramque adhuc partem disputant, sunt *Primo*: An soli Papae iurisdictio in totam Ecclesiam ita immediate a Christo concessa fuerit, ut Episcopis a Papa communicetur, nec Episcopi iurisdictionem suam immediate a Christo habeant, de quo inferius. *Secundo*: An iudicium Romani Pontificis loquentis ex Cathedra, hoc est, ex plenitudine potestatis, et aliquid sub Privilegia apud Catholicos controversa

poena haereseos fide Divina credendum proponentis in rebus fidei et morum sit infallibile independenter a consensu Ecclesiae vel in Concilio congregatae, vel per orbem diffusa. *Tertio*: An Papa a nemine iudicari possit, ne quidem a Concilio generali, et an hoc sit superior. *Quarto*: An Papa auctoritatem aliquam directam vel indirectam in res temporales Principum a Christo acceperit, ita ut Imperatores, Reges et Principes deponere, eorumque subditos a Sacramento fidelitatis solvere possit. Litigant in his salva fide Catholica nostri Theologi, nec nostri instituti modo est hanc litem dirimere. Vid. cit. *Inst. I. E. tom.* 1. § 125. *Schol.* 1. *S.* 152.

Error Richerii.

Schol. 1. Edmundus Richerius in libello *de Eccl. et Polit. pot.* a. 1611. edito docuit, Claves seu Iurisdictionis potestatem uni et soli Ecclesiae a Christo immediate, Petro autem caeterisque Apostolis et eorum successoribus Episcopis mediate per Ecclesiam datam esse. Unde fatetur quidem, Romanum Pontificem esse caput Ecclesiae, sed tantum symbolicum, figurativum, ministeriale, accidentarium, et non necessarium. Librum Richerii damnavit Concilium Senonense a. 1612. tamquam continentem propositiones, expositiones, et allegationes falsas, erroneas, scandalosas, et ut sonant haereticas et Schismaticas. Richerius vero ad palinodiam compulsus librum suum subiecit iudicio Romanae Ecclesiae an. 1629. Summum Pontificem esse verum et proprium Ecclesiae caput visibile et externum ex § 31. patet, non tantum symbolicum et figurativum. An vero dici possit caput ministeriale, accidentarium, et non necessarium, quaestio aequivoca est. Certum est, quod non sit caput ministeriale in sensu Richerii, quasi omnem auctoritatem ab Ecclesia acceperit, sitque illius tantum minister quoad executionem potestatis. Nam S. Petrus claves a Christo immediate accepit; potest tamen dici caput ministeriale tum respectu Christi, tum respectu Ecclesiae hoc sensu, quod eius decreta primus ipse observare teneatur, et invigilare, ut ab omnibus observentur. Potest etiam dici caput accidentarium et non necessarium, quatenus vel per mortem, vel per voluntariam resignationem deficere potest: sed cum hoc stat, quod summus Pontifex sit caput essentiale et necessarium, quia sicut deficere nequit publicum et visibile Ecclesiae ministerium, ita nec summus Pontifex totius administrationis caput, quo etiam mortuo, tam firma subsistit Ecclesia, sicuti Regnum Rege mortuo, quia vivus apprehendit mortuum. Vid. *Biblioth. Iuris Gall.* in quo turbae ratione dicti libri exortae referuntur.

S. Petrus Romam venit, ibique sedem fixit.

Schol. 2. Primatus Romani Pontificis pendet ab illa quaestione historica, an S. Petrus Romam venerit, ibique sedem suam fixerit. Certum est ex historia, quod S. Petrus quatuor ferme annis a passione Christi in Iudaea manserit. Anno quarto, Tiberii ultimo, Antiochiam venit, ibique sedem suam erexit iuxta Chronicon Eusebii. Septem annis Antiochiae Episcopus mansit ex S. Gregor. *l.* 6. *ep.* 37. Hinc profectus anno a passione Christi undecimo rediit Ierusa-

lem, ubi ab Herode in vincula coniectus est diebus azimorum. Inde ab Angelo paullo post liberatus eodem anno, Claudii Imp. secundo, Romam perrexit, ibique sedem in aeternum mansuram constituit. Septimo Romanae sessionis anno, Claudii nono, a passione Christi decimo octavo, Roma discedere coactus est edicto Imperatoris exilium contra Iudaeos discernentis, ubi Ierosolymam venit, et congregato ibi Concilio interfuit. Claudio mortuo Romam rediit, ubi passus est anno 14[to] et ultimo Neronis Imp. sessionis Romanae vigesimo quinto. S. Petrum Romam venisse omnes Catholici fatentur, 1. quia hoc testatur ipse S. Petrus in prima sua Epistola c. 5. ubi ait: *Salutat vos Ecclesia, quae est Babylone collecta, et Marcus filius meus.* Per Babyloniam nequit intelligi illa Assyriorum, ex qua teste Iosepho *l.* 18. *ant. c.* 12. tempore Caii omnes Iudaei, expulsi vel occisi fuerunt. Nec Babylon Ægyptiorum, quae erat locus obscurus, teste Strabone l. 17. Ergo Roma, quam etiam S. Ioannes in Apocalypsi Babylon vocat ob confusionem et omnium gentium errores, quam ideo nomine proprio S. Petrus designare noluit, ne locus commorationis suae post recentem fugam e carcere persecutoribus suis innotesceret, et ne Christianis Romae degentibus, a gentilibus, si in eorum forte manus haec Epistola deveniret, nova persecutio excitaretur. 2. Ex *Act. ult. et ad Rom.* 1. patet, multos fuisse Romae Christianos antequam S. Paulus eo veniret: sed illi fidem a S. Petro audierunt, teste Eusebio *l.* 3. *hist.* c. 13. Orosio *l.* 7. c. 4. 3. Idem Eusebius in Chron. testatur cum S. Hieronymo *de Script. Eccl.* S. Petrum 25. annis Romanam Cathedram possedisse, nec ullibi legitur, quod unquam hanc sedem mutaverit, et omnes Patres sedem Romanam vocant Cathedram Petri, et Romanum Pontificem S. Petri successorem. Hanc veritatem negant nonnulli Protestantes. Alii Romam venisse S. Petrum concedunt, sed negant fuisse Romanum Pontificem. Alii concedunt, fuisse Romanum Episcopum, sed volunt, quod banc Ecclesiam usque ad obitum non rexerit. Rationes eorum contra communem Traditionem parum probant, nam. S. Paulus in Epistola sua ad Romanos ideo S. Petri non meminit, nec cum salutat, quia illa Epistola scripta fuit, quando S. Petrus Roma edicto Claudii exulabat. Similiter Epistola ad Galatas, ante illam ad Romanos scripta fuit. Epocha S. Petri Romam advenientis non officit veritati facti. Iosephus Martyrium S. Petri tacuit, quia scelera Neronis tacere voluit, ne historia sua Imperatoribus displiceret, uti ipse notat l. 2. c. 11. S. Clementis silentium nil probat, qui de re notissima scribere noluit, et de invidia Corinthiorum solum disseruit, et libri recognitionum sunt apocryphi. Denique edictum Tiberii Christianos Roma expellentis eos solum spectabat, qui aliunde negotiorum causa eo venerant; nullos enim ibi eo tempore habitasse Orosius ipse l. 7. c. 4. testatur. Vid. Mamachium *t.* 5. *Orig. p.* 542.

Schol. 3. Nonnulli Theologi Catholici salva fide putant, supremum Pontificatum non esse annexum Episcopatui Romano ex immediata Supremus Episcopa-

tus Romano, iure Divino est annexus. Christi institntione, sed ex voluntario S. Petri facto Romae usqne ad mortem sedentis, adeoque ex iure non Divino, sed Ecclesiastico: unde ex Ecclesiae dispositione fieri posset, ut Romanus Pontifex sedem Romanam desereret vacuam, et aliam eligeret, vel nulli sedi se manciparet, et tamen, ubicumque maneret, haberetur Caput Ecclesiae, et moriens non haberet determinatum alicuius loci Episcopum, sed quem Ecclesia eligeret, uti contigisset in S. Petrum, si primis quatuor annis obiisset. Verum probabilius est, qnod summus Pontificatus sit annexus Episcopatui Romano ex institutione immediata Christi, adeoque iure Divino. Nam 1. S. Petrus ex institutione et mandato Christi Romae sedem fixit, quia teste S. Ambrosio *ep.* 32. *cont. Auxent.* Hegesippo *l.* 3. *de excid. Ieros. c.* 3. et S. Gregorio *in Ps.* 5. Christus S. Petrum ad crucem Romae damnatum rogatu Christianorum fugere volentem retinuit, nt morte Petri Primatus in Romana sede firmaretur, ait Gelasius in decreto *de libr. apocr.* 2. Si summus Pontificatus non esset iure Divino Episcopatui Romano annexus, fuisset verosimilius tempore persecutionum alio translatus, et Constantinus M. qui nihil non tentavit, ut Constantinopolim ceu novam Romam omni ornatu condecoraret, summum Pontificatum illi adscribi curasset; si in potestate Episcoporum hoc fuisset. Unde privilegium Primatus fuit quidem primo personale S. Petro concessum, et in eius successores transmittendum; postea vero factum est locale pro Roma vel ex mandato Christi ante eius ascensionem, vel post illam, quando S. Petro occurrit dicens: *Venio Romam, iterum crucifigi*. Quare Roma etiam eversa, quod tamen Deus vix permittet, maneret saltem Romanus Episcopus, sicuti modo dantur Episcopi in partibus infidelium. Ex quibus colligitur, esse quidem de fide, Romanum Episcopum esse iure Divino successorem Petri, et caput Ecclesiae: non tamen est de fide, Romanum Episcopum esse iure Divino successorem Petri et caput Ecclesiae, quia est Episcopus Romanus. Falsum autem omnino est, quod ex gratia Principum Primatus sit annexus Romanae sedi; nam Canon Constantinus d. 96. quem citant pro se haeretici, est spurius, et Primatum illi Divinitus collatum solum declarat, quod etiam fecit Phocas, et Valentinianus.

An sit de fide modernum Papam esse legitimum S. Petri successorem? *Schol.* 4. Nullus Catholicus est, qni non certo teneat, modernum nostrum Pontificem esse summum Pontificem, sed diverso certitudinis gradu, quidam tantum certitudine morali, alii certitudine Theologica, alii certitudine fidei, de qua controversia disputent Scholastici.

Art. 3. *De qualitate Regiminis Ecclesiae.*

Regimen Ecclesiae est Monarchicum Aristocratia temperatum § 33. Ex his colligimus, *Regimen Ecclesiae esse Monarchicum.* Illud quippe Regimen est Monarchicum, in quo est aliquis Superior, cui omnes parere tenentur in illis, quae ad Ecclesiae Gubernationem pertinent: sed Romano Pontifici omnes obtemperare tenentur (§ praec.): ergo Regimen Ecclesiae est vere Monarchicum. Nihilominus

hoc Regimen est Aristocratia temperatum. Nam in Ecclesia est summus Princeps, seu Papa, cui omnes etiam Episcopi obediunt: sunt etiam Episcopi, qui in suis Episcopatibus imperantes veri Ecclesiae Principes, et non Papae Vicarii existunt, qui in Conciliis sunt Iudices Fidei, imo etiam ante Papam, sed iudicio subordinato, cum Papa in Conciliis, et post Papam extra Concilia, sed iudicio adhaesionis, de causis Fidei iudicare possunt. Ergo habentur omnia ad Regimen Monarchicum Aristocratia temperatum requisita.

Solvuntur obiectiones Protestantium

Schol. 1. Schubert *Theol. Pol. p.* 2. *c.* 25. docet, Ecclesiam visibilem spectatam secundum sua interiora, hoc est, doctrinam et usum Sacramentorum, unam quidem esse Ecclesiam, ad quam omnes coetus pertinent, in quibus verbum Dei pure docetur, et Sacramenta legitime administrantur, et eatenus posse dici Monarchiam, quam tamen unus et solus Christus per specialem Providentiam regit. Si vero spectetur secundum exteriora, quatenus externam societatis formam habet, et legibus regi debet; non est Monarchia, sed tot sunt separatae societates, quot externi coetus, qui praeter unitatem Doctrinae et Sacramentorum nullum inter se vinculum habent. Hi ergo nec Monarchiam constituunt, nec Monarchico imperio regi possunt, sed quilibet coetus seipsum pro ratione circumstantiarum regit, vel a Magistratu politico, qui eius curam gerit, regitur. Unde videtur admittere in Ecclesia regimen vel Democraticum, vel cum pluribus Protestantibus mere Aristocraticum. Videtur illi suffragari auctoritas Christi, qui *Luc.* 22. *v.* 24. discipulis suis de Primatu contendentibus respondet: *Reges gentium dominantur eorum.... Vos autem non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est, sicut ministrator.* Sed hic Christus solum ambitionem prohibuit, et Praesulibus humilitatem et lenitatem commendavit.

Episcopi iurisdictionem suam habent immediate a Christo.

Schol. 2. Disputatur adhuc in Scholis, an Episcopi suam iurisdictionem immediate a Christo habeant, an vero mediante summo Pontifice. Cardinalis de Turrecremata *l.* 2. *de Eccl. c.* 34. docet, Apostolos non a Christo immediate, sed a S. Petro iurisdictionem accepisse, ac consequenter Episcopos, qui Apostolis succedunt. Sed haec sententia defendi non potest, hancque refellit Bellarminus *l.* 4. *de Rom. Pont.* c. 23. quia S. Paulus *ad Gal.* testatur, se Apostolatum accepisse nullo mediante Apostolo per Iesum Christum, et Deum Patrem. *Luc.* 6. vocavit Christus discipulos suos, et *elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit.* Et *Ioan.* 20. Christus ad omnes Apostolos ait: *Sicut misit me vivens Pater, et ego mitto vos.* Probabilior sententia est, quod Episcopi iurisdictionem suam non a summo Pontifice, sed a Christo immediate accipiant. Nam 1. Episcopi Apostolis, quos Christus constituit Ecclesiae Principes, succedunt, uti docet S. Cyprianus *ep.* 69. Nicolaus *ep.* 47. Eugenius IV. in Decreto, et Tridentinum Sess. 23. cap. 4. ait: *Sacrosancta Synodus declarat, praeter caeteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolorum locum succedunt, ad hunc hierarchicum ordinem praecipue*

pertinere, et positos, sicut idem Apostolus ait (Act. 20. v. 28.), a Spiritu S. regere Ecclesiam Dei. Ergo immediate a Christo accipiunt suam iurisdictionem. Unde merito praeter alias propositiones, sequentem, *Episcopi a Papa accipiunt Iurisdictionem Episcopalem, quam exercent in populos sibi subditos,* Facultas Parisiensis ut falsam, verboque Dei contrariam reiecit. Haec sententia non officit Primatui summi Pontificis, quia Episcopi Papae sunt subordinati, eorumque limitatur potestas prout expedire videtur, ne destruatur ordo hierarchicus, et in Ecclesia fiat perturbatio, si quivis Episcopus omnia ubique posset. Unde licet potestas ordinis Episcopalis, quae est quid absolutum praecise sumpta, nec subditos connotat, non possit ita restringi, quin Episcopi illa valide utantur, etsi illicite; potestas tamen iurisdictionis, quae est relativa ad subditos, quia principatum necessario includit, qui sine subditis esse nequit, ita restringi potest, ut illa ne quidem valide Episcopi uti possint, cum penes Ecclesiam sit eis subditos assignare, aut iustis de causis subtrahere; unde Episcopus potestate iurisdictionis erga eos uti non poterit, quos Ecclesia illi non subdidit. Illa formula, qua Episcopi se scribunt, *Dei, et Apostolicae Sedis gratia Episcopus,* recentior est, et hac primum usus est a. 1251. Nicosiensis in Cypro Episcopus, ac deinde Saeculo 14° magis invaluit, quando reservationes sunt introductae, nec hodie in Germania ubique obtinet. Denique per confirmationem summi Pontificis, quae olim per duodecim Saecula ad Archiepiscopum spectabat, non accipit Episcopus internam et radicalem potestatem regiminis, sed tantum administrationem, unde Papa dicit: *Committimus tibi administrationem.*

Parochi sunt institutionis Divinae.

Schol. 3. Probabilius etiam nobis est, Parochos esse institutionis Divinae. Colligimus hoc ex S. Scriptura, ubi *Luc.* 10. *v.* 1. *et* 2. *Designavit Dominus et alios septuagintà duos, et misit illos binos ante faciem suam.* Hic Christus Apostolis iam in primo ordine collocatis *Luc.* 6. instituit secundum ordinem Presbyterorum seu Parochorum, quorum iam meminit Apostolus 1. *ad Tim.* 5. *v.* 17. *Qui bene praesunt Presbyteri* (scilicet sub Episcopo) *duplici honore digni habentur.* Et *v.* 19. ait ad Timotheum Episcopum: *Adversus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Deinde Patres docent, Presbyteros et Parochos succedere 72. discipulis. Ven. Beda *in Luc.* 10. Theodulphus Aurelianensis *in Capitularibus.* S. Thomas 3. *p. q.* 67. *a.* 2. Unde Facultas Parisiensis an. 1408. cum Ioannes de Gorello Minorita in suis Thesibus propugnasset, Curatos non esse de institutione Christi, sed per Dionysium Papam fuisse ordinatos, eum sententiam suam retractare coegit. Denique iuxta Tridentinum Sess. 23. can. 6. est in Ecclesia Catholica Hierarchia Divina ordinatione instituta, quae constat Episcopis, Presbyteris et Ministris. Sed nulli alii Presbyteri intelligi possunt, nisi Parochi; reliqui enim vel iurisdictionem tantum delegatam habent, vel nullam, quae ad hierarchiam saltem perfectam et completam non suf-

ficit, uti in tractatu de Ordine probant Theologi. Ex hoc fluit ulterius, quod potestas iurisdictionis Parochorum sit immediate a Christo, salva tamen immediata iurisdictione Episcoporum in ipsos Parochos, et plebem subditam. Succedunt enim eodem modo Parochi 72. discipulis, quo modo Papa Petro, et Episcopi Apostolis: ergo eodem modo sicut Papa in tota Ecclesia, et Episcopi in suis dioecesibus suam iurisdictionem a Christo habent, salva tamen Episcoporum immediata iurisdictione, quia Episcopi semper erectis etiam Parochiis plebis sibi subditae curam gesserunt; unde Apostolus monet Timotheum et Titum Episcopos, ut sollicite curent, non solum quae spectant ad Presbyteros, et Diaconos, sed etiam plebem, viduas, senes, etc. quippe Parochia non est communitas, quae sibi sufficiat, propriis regatur legibus, Magistratus et ministros sibi constituat, in inobedientes poenas decernat, sed habet se ad Dioecesim, ut pars ad totum, membrum ad corpus, cui unum caput praeest Episcopus influens in singulas corporis partes, quas per necessaria organa nempe Parochos movet ac dirigit. Non obest huic sententiae, quod multi ex 72. discipulis non fuerint Presbyteri, utpote quorum nonnulli *Act.* 6. modo ordinati sunt Diaconi; nam potestas iurisdictionis, excepta Confessione Sacramentali, non necessario supponit potestatem Ordinis. Nec dici potest modo Saeculo secundo erectas fuisse Parochiales Ecclesias; nam *ad Rom.* 16. *v.* 1. Apostolus commendat Phoeben, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est in Cenchris: Cenchris vero iuxta Theodoretum non erat sedes Episcopalis, sed pagus Corinthiorum. Denique non licebat Presbyteris pastorale munus exercere sine mandato Episcopi, quia potestas Iurisdictionis tota pendebat ab Episcopo quoad exercitium, non vero quoad primariam institutionem.* (Ista opinio de institutione et iurisdictione divina Parochorum videtur probabilitate carere, cum origo Parochorum a saeculo tertio tantum repetenda sit; nam antea Episcopi modo unum, modo alterum Presbyterum eligebant ad unam vel aliam partem populi regendam, eique officium adimebant eodem modo, quo dederant. Neque etiam succedunt 72. Discipulis, qui neque charactere Sacredotali insigniti fuerunt, neque administrandi Sacramenta ipsis tributa fuit potestas; sed tantum missi fuerunt in omnem locum, et civitatem, quo erat Christus venturus ad animos eius adventui praeparandos. Vide Devoti Inst. Can. Tom. 1. Titul. 3. Sect. X.) *

Iurisdictio Parochorum est immediate a Christo.

Schol. 4. Abbates et Generales Ordinum Religiosorum habent iurisdictionem suam ex Privilegio gravibus de causis ab Ecclesia illis concesso. Nam officium Abbatis, Generalis, aut Provincialis non est immediatae institutionis Divinae, sed Ecclesiasticae: Ecclesia enim Ordinum Religiosorum Regulas approbando potestatem in Regulis Superioribus concessam confirmavit, et contulit. Scilicet, cum Abbas cum suis Religiosis iuxta praescriptum S. Regulae melius agere possit, et cum Ordines Religiosi per varias Provincias sint diffusi, vix unitas et membrorum cum capite coniunctio in iis servare posset, si

Iurisdictio Abbatum et Generalium.

ab Ordinariis locorum regerentur: ideoque magis expedire visum est, ut Episcopi in Superiores huiusmodi Congregationum omnem curam cum iurisdictione refunderent.

Art. 4. *De variis Ecclesiae membris.*

Membra Ecclesiae quaenam? § 34. Quia Ecclesia est corpus mysticum vivum, cuius anima sunt dona Spiritus S. Fides, Spes, et Charitas: corpus vero externa Fidei Christianae Professio, et eorumdem Sacramentorum Communio sub legitimis Ecclesiae Pastoribus, praecipue vero sub uno supremo capite Romano Pontifice; restat ut membra huius corporis adhuc consideremus. Et 1. quidem *non omnes, nec soli praedestinati sunt in Ecclesia Christi*. Non omnes, tum quia nulli infideles ad Ecclesiae animam et corpus pertinent, inter quos tamen multi sunt praedestinati, qui ad fidem convertuntur, et in gratia perseverant: tum quia Praedestinatio non est ratio formalis, a qua Ecclesia suam accipit denominationem, cum Ecclesia sit visibilis (§ 21.), Praedestinatio vero invisibilis. Non soli Praedestinati sunt in Ecclesia; nam S. Scriptura Ecclesiam comparat *Agro*, *Matth*. 13. ubi inter fruges dantur et spinae: *Areae*, in qua paleae frumentum operiunt, *Matth*. 3. *Sagenae* missae in mare, in qua boni et mali pisces concluduntur, *Matth*. 13. Deinde Paulus persequens Ecclesiam erat praedestinatus, nec tamen erat in Ecclesia, et Iudas licet reprobus in ea fuit. Denique si Ecclesia ex solis praedestinatis constaret, esset omnino invisibilis, et rueret omnis subiectio Superioribus Ecclesiasticis debita, quae falsa esse ex § 21. et 30. patet.

2. *Non soli iusti, sed etiam homines imperfecti et peccatores manifesti sunt in Ecclesia*. Ita docet *Primo* S. Scriptura n. praec. et *Matth*. 18. *v*. 15. ubi Christus iubet, peccatorem ad Ecclesiam deferri, et si eam non audierit, ab ea removeri: ergo supponit, peccatores esse in Ecclesia. Et 1. *ad Cor*. 5. in Ecclesia Corinthiorum erat incestuosus, quem S. Paulus gravi poenitentiae subiecit. *Secundo* accedit Traditio, quam Pelagianis et Donatistis opposuit S. Augustinus, in tribus libris contra epistolam Petiliani, et contra epistolam Parmeniani. *Tertio* suffragatur ratio; nam membrum corporis humani mortuum vere dicitur illius membrum; ergo etiam peccatores pertinent ad corpus Ecclesiae, suntque eius membra vi professionis externae eiusdem fidei, et communionis Sacramentorum, licet mortua et imperfecta, quia illius animam non participant ob defectum Charitatis.

3. *Haeretici publici et manifesti proprie non sunt in Ecclesia*. Ita patet *Primo* ex S. Scriptura *ad Tit*. 3. *v*. 10. *Haereticum hominem post unam et alteram correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus*. Hoc est, interprete S. Hieronymo, seipsum ab Ecclesia eiecit. Et 1. *Ioan*. 2. *v*. 9. dicitur: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum*. *Secundo* Hac-

retici manifesti non participant corpus Ecclesiae Christi, quia non habent eamdem externam Fidei professionem, nec eorumdem Sacramentorum communionem, nec legitimis pastoribus adhaerent, quae constituunt corpus Ecclesiae: non animam, quia non habent veram Fidem, nec Charitatem: ergo non sunt proprie in Ecclesia.

4. *Schismatici non sunt in Ecclesia.* Nam *Primo* haec est una, unum ovile, unum corpus; unitati autem Schisma opponitur, et ita docent PP. S. Cyprianus *ep.* 69. S. Chrysostomus *hom.* 11. *in ep. ad Eph.* S. Hieronymus *in c.* 3. *ep. ad Tit. Secundo* ratio est, quia Schismaticus non spectat ad animam Ecclesiae, cum violet pacem et Charitatem: nec ad corpus, quod scindit, et a quo recedit, vel non obediendo legitimis Pastoribus, vel privatos conventus instituendo.

5. *Excommunicati vere non sunt in Ecclesia.* Nam *Primo Matth.* 18. *v.* 17. iubet Christus rebelles et contumaces Christianos, Ecclesiam non audientes, haberi sicut Ethnicos et Publicanos, qui non sunt in Ecclesia. Idem docet S. Cyprianus *ep.* 62. S. Augustinus *l. de unit. Eccl. c. ult.* etc. *Secundo* excommunicati non spectant ad animam Ecclesiae, quia in peccatis supponuntur contumaces, nec ad corpus, a cuius exteriori communione sunt praecisi.

6. Ex his colligitur, infideles publicos non baptizatos nullatenus spectare ad Ecclesiam. Catechumeni vero non sunt actu et perfecte vera Ecclesiae membra, quia non sunt inserti Christo per Baptismum, et ex defectu huius non habent ius ad Sacramenta Ecclesiae, et alia fidelibus communia.

Schol. 1. Wicleffus, et alii nonnulli solos Praedestinatos esse vera membra Ecclesiae volunt: quae vero in confirmationem sui erroris loca ex S. Scriptura citant, plerumque de Ecclesia in coelis triumphante intelliguntur. Similiter Novatiani et Donatistae, qui Ecclesiam solis iustis et sanctis constare docebant, et Pelagiani, qui etiam homines imperfectos et levibus peccatis obnoxios excludebant, loca S. Scripturae de Ecclesia triumphante, ad militantem male detorquent.

Schol. 2. Iurius Calvinista docet, Ecclesiam universalem sinu suo complecti omnes haereticorum sectas, qui non errant in articulis fidei fundamentalibus; unde omnes salutem consequi possunt. Nam I. Ecclesia habet ius in haereticos, quia ad illam titulo Baptismi pertinent; sed notandum est, quod illos e sinu suo ob haeresim eiiciat. II. Deinde haeretici habent vera Sacramenta: sed non omnes, qui illa habent, sunt in Ecclesia, quia haec ad veram Ecclesiam pertinent, quae discedentes ab ea haeretici secum asportarunt; unde nonnisi valde improprie ad Ecclesiam pertinere dicendi sunt, scilicet ratione Baptismi et aliorum Sacramentorum. Haeretici vero occulti imperfecte ad Ecclesiam spectant, scilicet quantum ad corpus eius seu partem externam et visibilem; nam Ecclesiae fidem saltem exterius profitentur, eius Sacramenta participant, eius Pastoribus subiiciuntur, quia tamen fidem et Charitatem non habent, sunt membra Ecclesiae imperfecta interius praecisa, sed non omnino exterius.

Schol. 3. Schismatici sunt, qui separant se ab unitate Ecclesiae Catholicae et universalis, vel eius auctoritatem in aliqno disciplinae universalis capite contemnendo, vel ab eius capite unitatis et communionis Ecclesiasticae centro recedendo, vel cum aliis Pastoribus Ecclesiarum et fidelibus non communicando, vel novas societates cum novis Ministris instituendo. Unde Ecclesiae Orientales Romano Pontifici non adhaerentes vere sunt Schismaticae. Orto Saeculo 14° inter Urbanum VI. legitimum Papam, et Clementem VII. Antipapam Schismate, huic quidem tota Gallia et Hispania adhaerebat, quin essent Schismaticae; sed qnia dubium erat, quisnam esset legitimus Papa, bona fide illi adhaerebant, iudicium universalis Ecclesiae expectantes, unde erat error facti, non vero dogmatis.

CAP. X.

De variis propositionum speciebus, et censuris.

Propositio haeretica quae?

§ 35. Cum in verbo Dei scripto et tradito per Ecclesiam nobis proposito contineantur dogmata Fidei, seqnitur, quod *propositio haeretica illa sit, quae directe et immediate adversatur doctrinae a Deo revelatae, et per Ecclesiam ad credendum propositae.* Quare ad propositionem haereticam requiritur 1. ut adversetur immediate veritati revelatae, et non solummodo per consequentiam. 2. Veritas, cui adversatur, debet esse immediate revelata. 3. Veritas illa debet ab Ecclesia tamquam fide Divina credenda, esse proposita.

Iudicium Ecclesiae dogmaticum.

Schol. 1. Iudicium Ecclesiae dogmaticum est quod veritates credendas, et errores proscribendos proponit. Eius characteres essentiales sunt, quod sit regula assensus interni, veritates in animo credendas proponens et errores proscribendos: quod sit irreformabile et immutabile: quod sit universale: quod habeat pro obiecto non meras voces, sed ipsam substantiam: quod propugnari aut impugnari non possit, nisi ad S. Scripturam, Traditionem et cum illis connexa recurratur. Lex disciplinae est decretum, quod fertur de rebus agendis, nec intrinsece bonis nec malis, quae pro diversitate circumstantiarum mutari possunt. Disciplina alia est Apostolica, ab Apostolis: alia Ecclesiastica, a successoribus Apostolorum derivata: alia est universalis: alia particularis. Rursus disciplina spectari potest vel stricte, quae est de rebus agendis, et dicitur mera disciplina: vel late, quae respicit agenda dogmati alicui connexa: vel latissime, quae licet in se ad dogma pertineat, nondum tamen ab Ecclesia expresse definita est. Lex disciplinae merae per se exteriores tantum actus praecipit vel prohibet, et meras voces disputationi locum praebentes removet, silentium v. g. imperando, dogma vero non perstringit, mutari potest, nec semper omnes universaliter obligat, poenam transgressoribus infligit, quin doctrinam eorum infamet, et ex S. Scriptura et Traditione non impugnatur. Unde prohibitio non utendi est lex merae disciplinae.

Schol. 2. Praeter propositionem haereticam, alia est *erronea*, quae opponitur veritati certae certitudine Theologica, id est, veritati, quae licet non sit in se immediate revelata, ex una tamen praemissa de fide, et altera naturaliter certa eruitur. Alia est *Propositio haeresi proxima*, quam maior et sanior Theologorum pars ex S. Scriptura et Traditione iudicat esse haereticam, licet non audeat absolute haereticam pronuntiare, quia alii graves Theologi censent, hanc censuram illi inuri non debere. *Propositio sapiens haeresim* est, quae utriusque sensus Catholici et haeretici capax est, sed sensum haereticum vel ratione sui, vel ratione circumstantiarum, loci, temporis et personarum praevalentem involvit, ita ut sufficiens praebeat fundamentum probabiliter iudicandi de haeresi, quam eius Auctor sustinet. *Propositio suspecta de haeresi* est, quae sufficiens praebet fundamentum non quidem ad probabile iudicium, quod Auctor sit haereticus, sed solum ad suspicionem et timorem concipiendum. Eodem modo *Propositio sapiens errorem* vel *suspecta de errore* est, quae praebet fundamentum maius vel minus iudicandi vel suspicandi, quod Auctor in corde foveat errorem, seu dogma contrarium conclusioni Theologicae. *Proxima* vero *errori* est, quando negatur propositio, quae plerisque videtur esse conclusio Theologica. *Propositio male sonans* dicitur, quae sensum habet fidei congruum, verba autem incongrua, ita ut saepe ab audientibus secundum sensum incongruum sumatur. *Propositio piarum aurium offensiva* est, quae aliquod indecorum de Deo et Sanctis, licet non falsum, profert. *Propositio temeraria* est, quae sine gravi fundamento in re gravi impugnat communem Theologorum sententiam. *Propositio scandalosa* est, quae dat ansam ruinae spirituali, inclinando ad peccata, et avertendo a virtutum exercitio. *Seditiosa* est, quae ab obedientia Principibus civilibus debita subditos retrahit, et ad tumultus in republica conducit. *Schismatica* est quae viam pandit ad Schismata. *Blasphema* est, quae est iniuriosa Deo, Deiparae, et Sanctis. Aliae eiusmodi propositionum species ex sola terminorum notione innotescunt.

Propositio erronea. Haeresi proxima. Haeresim sapiens. De haeresi suspecta. Sapiens errorem. Errori proxima. Male sonans. Piarum aurium offensiva. Temeraria. Scandalosa. Seditiosa. Schismatica. Blasphema.

Schol. 3 Si quaestio sit, an haec vel illa propositio si haeretica, erronea, vel alia nota digna, potest quidem Theologus secundum probabiliorem hanc vel illam propositionem haeresis, erroris vel alterius notae arguere, ita tamen, ut ex tali probabili assertione censura nullo modo extendatur ad opinionem, quae probabiliter sustinet, propositionem illam non esse haereticam. Unde bene observetur decretum Innocentii XI. qui in virtute S. obedientiae praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in Thesibus, disputationibus, ac praedicationibus omnes caveant ab omni censura et nota, necnon a quibuscumque convitiis contra eas propositiones, quae adhuc inter Catholicos hinc inde controvertuntur, donec a S. Sede recognitae fuerint, et super eisdem iudicium proferatur.

Ad quem censura propositionum spectet?

Schol. 4. Dogmaticae propositiones tribus modis damnari possunt. 1. Propositiones sigillatim referendo, et singulis debitam censuram

Modi damnandi

proposi-tiones dogmaticas. apponendo. 2. Nullis specialibus propositionibus relatis integrum librum damnando. 3. Propositiones sigillatim referendo, at notas singulis non applicando, sed asserendo, notas in unum congestas propositionibus respective convenire, quod dicitur *in globo* damnare. Hic modus et facilior et utilior est, ad fidem damnationis, scilicet, ut fideles eas declinent. Particula vero *respective* denotat, nullam esse notam ex assignatis, quae saltem alicui propositioni non conveniat, et nullam esse, quae saltem aliquam notam non mereatur: quae autem nota singulis propositionibus competat, obscurum relinquit: neque enim plus requiritur, ut sana doctrina servetur, et perversa evitetur.

Methodus docendi veritates Fidei. § 36. Methodus, qua veritates Fidei doceri debent, requirit 1. *Ut quae aliqua obscuritate aut ambiguitate laborant, vel in sinistrum sensum facile trahi possunt, rite explicentur.* Hoc praecipue in terminis observandum est, quorum significatio recta definitione determinari debet. Et quia voces in S. Scriptura adhibitae vel e vita communi desumptae, vel Sacris litteris propriae sunt, definitio vel ex usu haurienda, vel per demonstrationem ex S. Scriptura formanda est; quod idem observandum in veritatibus fidei ex verbo Dei tradito nobis cognitis, in quibus termini secundum usum Ecclesiae explicari debent. Et quia porro verba S. Scripturae, et nonnulli termini ab antiquis Patribus adhibiti ab adversariis sinistre intelliguntur, necesse est, ut termini technici adhibeantur, qui in sacris litteris et forte apud veteres non extant, determinatos tamen et minime ambiguos significatus habent, eamque ipsam veritatem luculentius exprimunt, quam verbis S. Scripturae enuntiatam, vel in Traditione contentam adversarii corrumpunt. 2. *Singula asserta ex Sacris litteris, Traditione, et aliis locis Theologicis demonstranda sunt.* Et quia nonnulla illorum ex aliis concipi possunt, nec parum utile est, nexum et relationem veritatum Theologicarum ad se invicem cognoscere; 3. *Illae ita disponi debent, ut quantum fieri potest, posteriores ex prioribus eruantur, et demonstrentur.*

Usus recentiorum vocum in Theologia. *Schol.* 1. Usus recentiorum vocum in Theologia non semper est improbandus. Subinde enim rebus clarius explicandis, subinde methodo docendi, subinde adversariis coercendis inservit. Et licet modus loquendi a Deo adhibitus sit perfectissimus, temporum tamen et populorum Deus, quibus revelatio immediate fiebat, rationem habuit, et Divina Mysteria aliis etiam loquendi formulis nostro captui, et Saeculi genio convenientibus enuntiari possunt. Cavendum tamen, ne peregrina vocabula contra usum Ecclesiae introducantur.

Usus rationis humanae in Theologia *Schol.* 2. In rebus Theologicis admitti etiam debet usus humanae rationis. Pessime ergo illum Anabaptistae excludunt, cum Christus ipse et Apostoli ex ratione humana asserta sua subinde probaverint. Ratio tamen fidei subiici debet, non dominari; nec ad rationis normam fidei Mysteria sunt definienda: in quo cum Manichaeis errant Sociniani; contra illud 2. *ad Cor.* 10. *v.* 4. *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Si ea,* ait S. Irenaeus *l.*

2. *adv. haer. c.* 28. *quae in manibus sunt, et ante pedes, et in oculis et terrenis, et praecipue dispositionem capillorum capitis sui, nondumsciunt ii, qui sunt perfecti, quemadmodum eis de spiritualibus et supercoelestibus, et his quae super Deum vana persuasione confirmant, credemus?* Ratio tamen et fides non pugnant inter se: nec fides est contra, sed supra rationem. Unde contra Pomponatium recte statuit Concilium Later. V. Sess. 8. *Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus, et ut aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus.*

Art. un. *De systemate harum institutionum.*

§ 37. Methodus docendi Theologiam rectum dicendorum ordinem requirit, et maxime ut posteriora e prioribus, quantum fieri potest eruantur et demonstrentur (§ 36.). Unde hoc systema adornare placuit. Quidquid in Theologia revelata dicitur, eo tendit, ut viam salutis homini ostendat, id quod nobis ex S. Scriptura et Traditione per Ecclesiam nobis proposita innotescit. Praecognita igitur Theologiae praemittenda sunt, in quibus Theologiae revelatae natura, revelationis criteria et fontes deteguntur, id quod in hac dissertatione praesenti praestatur. Totum porro opusculum, in sequentia capita * (idest tractatus) * hoc ordine distribuimus. Quae in Theologia revelata docentur, necessario supponunt cognitionem Dei veram et genuinam, hinc *primum Caput* erit de Deo, Divinisque eius Attributis. Deus hic unus in essentia, Trinus est in Personis, adeoque sequitur *Caput secundum* de Deo Trino. Absolutis illis quae spectant Processiones Divinarum Personarum, dicendum est de processionibus creaturarum a Deo, quae transeuntes et ad extra vocantur, et sunt Creatio et Conservatio; cumque creaturae sint vel spirituales vel corporales, hinc prodit *Caput tertium* de Angelis; et *quartum* de Mundo visibili seu opere sex dierum, Creatione hominis et eius lapsu. Quia vero homo lapsus suis se viribus non erigere, et nonnisi per satisfactionem Christi reparari poterat, *Caput quintum* agit de Incarnatione. Fructus Incarnationis sunt dona gratiarum ex illo Mysterio emanantium, unde *Caput sextum* est de Gratia Christi. Gratia nobis necessaria est ut salutem consequi possimus, et ad finem nostrum ultimum et Beatitudinem supernaturalem tendamus; exponit proinde *Caput septimum*, quaenam sit haec hominis Beatitudo et finis supernaturalis ultimus. Ad eum homo tendit per actus humanos. En *Caput octavum* de Actibus humanis. Regulae humanorum actuum sunt Lex et Conscientia; igitur *Caput nonum* est de Conscientia et Legibus. Actus humani regulis morum difformes sunt peccata; unde *Caput decimum* agit de vitiis et peccatis. Habitus ex frequentatis actibus humanis regulis morum conformibus orti vocantur virtutes, quarum aliae sunt Theologicae, aliae Cardinales. Quare *Caput undecimum* est de Virtutibus Theologicis; *duodecimum* vero de Virtutibus Cardinalibus. Si quando

Systema totius Theologiae.

per peccata gratiam Dei vel amittimus vel debilitamus in nobis, eam per Sacramenta reparamus: unde *Caput decimumtertium* tractat de Sacramentis in genere, et de Sacramentis in specie in sequentibus septem capitibus tractatur.

Schol. Ut certa dogmata in Theologia a controversiis Scholasticis melius dignoscantur, expedit, ut in distinctis articulis separatim dogmata fidei explicentur, relatis etiam haeresibus, quae illa suis erroribus obfuscarunt: deinde Controversiae Scholasticae examinentur, et denique ex his praestructis fundamentis, Principia moralia pro doctrina morum et resolutione Casuum conscientiae eruantur.

CAP. XII.

De necessitate Theologiae.

Necessitas Theologiae. § 38. *Theologia, si spectetur secundum substantiam suam, seu prout est scientia, qua fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur et roboratur, est toti Ecclesiae simpliciter necessaria*; nam sine praedicatione, per quam mysteria et praecepta Evangelica non solum simpliciter proponuntur, sed etiam omni momentorum genere pro auditorum captu firmantur, fides vix gignitur: sine doctrina spirituali non nutritur, ut ad opera procedat, sed a terrenis affectibus facile suffocatur: sine rationibus Theologicis contra adversarios non defenditur, nec in cordibus fidelium roboratur. Unde Deus sapientissime in Ecclesia sua posuit *Doctores in aedificationem corporis Christi: ad Eph. 4.* Et Apostolus Episcopum monet, *ut amplectatur eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguat.* Igitur toti Ecclesiae, licet non singulis eius membris, Theologiae scientia est necessaria.

2. Quod si vero Theologia consideretur prout est certa dogmatum collectio et systematica dispositio, non est quidem toti Ecclesiae simpliciter necessaria; siquidem sine Theologia, scholastica methodo tradita, Ecclesia apud Graecos usque ad saeculum octavum et tempora S. Ioannis Damasceni, et apud Latinos usque ad saeculum duodecimum et tempora Petri Lombardi floruit. *Est tamen utilissima* tum propter rudiores, qui aliorum instructione indigent, ut praecipua Religionis Christianae capita recte addiscant: tum propter futuros Ecclesiae ministros, quorum est dogmata a controversiis scholae distinguere, veritatum, quas alios docent, rationem reddere, eas adversus hostes defendere, et de singularum momento iudicare: tum propter adversarios, qui errorum systemata veritati opponunt, et modo hunc, modo alium articulum impugnant, nec a recte credentibus distingui possunt, nisi totius Religionis systema existat. Merito ergo Concilium Constantiense sess. 8. damnavit illum articulum Wicleffi, ubi dicebat, Universitates, studia, et Collegia vana garrulitate esse introducta. Et Concilium Viennense, et Tridentinum sess. 5. statuit, ut in hac Theologia instituantur Magistri indicta praebenda et stipendio.

Schol. Praeter Wicleffum Lutherus et Calvinus Theologiam Scholasticam inverecunde carpunt, et Schoias nostras Lutherus lupanaria, Calvinus conventus idololatriae vocat, et Wittembergenses an. 1520. libros Theologicos Scholasticos flammis tradiderunt. Urgent potissimum quaestiones inutiles in nonnullis nostris Theologis repertas, sed praeterquam quod hodie non ita illis amplius insudemus, sciant adversarii, Theologos nostros ad earum explicationem coactos fuisse ab ipsis nostris adversariis multas obiectiones oggerentibus, unde saltem ad earum solutionem conducunt.

CAP. XIII.

De origine Theologiae Scholasticae.

§ 39. In Libris Novi Testamenti nullum huius generis systema deprehenditur. Evangelistae, qui tantum vitam Christi resque ab eo peractas descripserunt, methodicam Theologiam nobis exhibere non voluerunt. Apostoli, qui post Ascensionem Christi Evangelium gentibus annuntiabant, Ecclesias non scriptis, sed orali praedicatione plantabant. Scribebant autem ad eas iam conversas, uti occasio ferebat. Nam aut controversias in illis ortas dirimebant, aut nonnulla fidei capita de industria explicabant, aut abusus tollebant, aut vacillantes confirmabant, aut pietatis studium et vitiorum fugam commendabant, aut veritatem doctrinae suae ab aliis impugnatae demonstrabant, unde totum Theologiae systema artificiose dispositum scriptis suis non inseruerunt. Non tamen videntur eo etiam tempore defuisse methodicae licet breviores articulorum fidei vel descriptiones, vel orales explicationes, quae rationem systematis habuerint, tum quia hoc exigebat munus erudiendi plebem Apostolis commissum; tum quia hanc methodum S. Paulus praescribit *ad Rom.* 12. *v.* 6. per illa verba *ἀναλογίαν τῆς πίστεως rationem fidei*, ubi *v.* 7. sequitur: *Qui docet in doctrina*: tum quia *ad Eph.* 4. dicuntur nonnulli dati Ecclesiae *Doctores*, quorum omnis opera sane versabatur in docendo, et quia alia docendi methodo utebantur, quam Apostoli, Evangelistae, Prophetae et Pastores, qui nimirum ex scriptis Prophetarum et praedicationibus Apostolorum praecipua dogmata colligebant, in ordinem redigebant, et rudioribus perspicue et solide tradebant. Theologiae Scholasticae origo.

2. Hunc morem a primorum saeculorum Patribus servatum esse, tum ex rei necessitate, tum ex exemplorum auctoritate, tum ex antiquissimarum scholarum celebritate colligere licet. Nulla vero vel pauca eaque imperfecta systemata scriptis ad nos transmissa esse, mirandum non est. Nam praecipui Doctores, quorum scripta habemus, non erant scholastici, sed Ecclesiastici, quorum docendi ratio a systematica plurimum differebat. Eorum opera imprimis versabatur in Commentariis et Homiliis componendis, responsis reddendis, et impugnandis adversariorum haeresibus. Dogmatum ergo systematica dispositio iis relicta fuisse videtur, qui scholis praeerant, quorum

non adeo magna copia erat. Aliqua tamen etiam in virorum Ecclesiasticorum scriptis Theologica systemata occurrunt. Referri huc potest S. Augustini Enchiridion, seu Liber de Fide, Spe et Charitate, quem velut Epitomen divinae Doctrinae rogatu Laurentii scripsit sequendo ordinem Articulorum in Symbolo Apostolico observatum, cui partem Theologiae practicam adiecit, cuius momenta ad Spem et Charitatem revocabat. Ante S. Augustinum simili labore in Oriente functus est S. Cyrillus Hierosolimitanus. Extant eius sermones Catechetici, quibus baptizatos de summis fidei articulis monere voluit. Secutus est Symbolum Nicaenum, cuius singula dogmata singulari oratione discussit, supposito fundamenti loco aliquo Scripturae dicto. Cyrillo antiquior est Lactantius, cuius habemus Institutiones Divinas, in quibus de spe, vita, salute, immortalitate et Deo loquitur.

3. Licet vero priscis illis temporibus non prorsus defuerint systemata Theologica, antiquissimum tamen, quod existit, creditur esse opus S. Ioannis Damasceni de Orthodoxa fide in quatuor partes divisum, in quo non tantum plures fidei articuli plenius tractantur, sed etiam in meliorem ordinem digesti extant. Prima pars de Dei existentia, Attributis, Personis et operibus ab eo creatis agit. Secunda de Providentia, Praedestinatione et lapsu hominum. Tertia de Christo. Quarta de Fide, Baptismo aliisque Religionis Christianae capitibus. Vixit autem S. Damascenus saeculo octavo. Saeculo XII. apud Latinos etiam nonnulli dogmata Theologica e S. Scriptura, Scriptis Patrum, et Conciliorum Decretis colligere, certo ordine disponere, et singulari methodo elaborare coeperunt. Unde nata est nova Theologiam docendi ratio, quae quia in scholis recipiebatur, nomen Theologiae scholasticae obtinuit. Princeps, licet non primus, qui hoc opus aggressus est, erat Petrus Lombardus, cuius Libri IV. sententiarum extant. In primo libro tractatur de Deo, Trinitate et Attributis Divinis. In secundo de Angelis, opificio sex dierum, Homine, lapsu, libero arbitrio, peccato originali et actuali. In tertio de Christo et virtutibus praecipuis Fide, Spe et Charitate. In quarto de Sacramentis. Opus hoc celeberrimum tantam ubique auctoritatem consecutum est, ut a praecipuis Doctoribus, Alexandro ab Hales, Alberto M., S. Bonaventura commentariis illustratum fuerit. Fuerunt tamen qui Lombardum imitari, quam interpretari maluerint, et eius exemplo excitati systemata Theologica alio modo elaboraverint. Hos inter praecipuus est S. Thomas Aquinas, qui summam Theologiae scripsit, Angelicum opus in tres partes divisum. Prima continet Doctrinam de Deo et Attributis Divinis, Trinitate, Creatione Angelorum, rerum materialium et hominis, Imagine Divina et gubernatione rerum. Secunda pars in duas partes divisa fere tota est practica, et de actionibus moralibus, virtutibus et vitiis tractat; nonnulla tamen dogmatica, de peccato originali, actuali, et gratia continet. Tertia pars totam Doctrinam de Christo et Sacramentis exhibet. Hoc systema plerumque sequuntur nostri Theologi, qui reiectis nonnullis inutilibus

quaestionibus, quae in Theologiam irrepserant, dogmata nostrae fidei ex S. Scripturae, Traditionis, Patrum et Conciliorum momentis solidissime demonstrant.

Schol. Scholas primis Ecclesiae Saeculis floruisse certum est. In his non solum pueri et rudiores, sed futuri Ecclesiae ministri erudiebantur. Celeberrima fuit Alexandrina: in hac docuerunt Pantaenus, Clemens, Origenes, Heraclas, Dionysius et alii. Hos systematica docendi methodo usos fuisse, res ipsa, ut credamus, postulat, et licet in eorum scriptis haec systemata non reperiantur, forte tamen iniuria temporum perierunt, vel viva solum voce auditoribus communicata sunt.

TRACTATUS I.

DE DEO, DIVINISQUE EIUS ATTRIBUTIS.

CAP. I.

De variis Dei Nominibus.

§ 40. Deus est Ens a se, quo melius esse et excogitari non potest. **Deus est Ens a se.**

Schol. Deus variis nominibus in S. Scriptura exprimitur. *Exod.* 15. *v.* 3. Deus nomen sibi proprium revelavit יהוה (*Iehovah*) et soli sibi vindicavit. *Is.* 37. *v.* 20. Hoc nomen dicitur a Iudaeis quatuor litterarum, graece *τετραγράμματον*, quem litterarum numerum plures nationes adhucdum retinent. Graeci dicunt, Θεὸς, Latini *Deus*, Hispani *Dios*, Galli *Dieu*, Turcae *Alla*, nonnulli Itali *Iddio*. Nomen hoc fluit ex radice Chaldaica הוה (*havah*), cui respondet radix Hebraica היה (*hajah*) *fuit*. Sed mire ex hac radice vox composita est ו (*vav*) sumptum est ex praeterito *Kal*, י (*Iodh*) ex participio praesentis *Kal*, ex futuro *Piel*, ut etiam י (*Iodh*) nota futuri est. Unde etymologice יהוה (*Iehovah*) significat eum, qui extitit, existit nunc, et existet in futurum; et *Exod.* 3. *vers.* 14. Deus se explicat אהיה אשר אהיה (*ehjeh ascer ehjeh*) *Ero qui ero*, vel *sum qui sum*. Certa huius vocis pronuntiatio nondum stabilita est. Clemens Alex. *l.* 5. *strom.* pronuntiat *Iaho*. Theodoretus *q.* 15. *in Exod.* *Iave*. Genebrardus *Iehue*. Communiter sonat, *Iehova*. Iudaei hoc Nomen Dei solum in Templo, non vero extra illud pronuntiant, quia forte gentiles Iovi suo illud imposuerunt, quibus ne ansam abusus praebeant, ab eo abstinere malunt, et extra Templum loco eius substituunt vocem *Adonai;* et quia puncta Nominis יהוה (*Iehovah*) ex punctis vocis אדני (*Adonaj*) excepta prima vocali, quae propter litteram gutturalem א (*aleph*) non patitur Scheva, desumpta sunt, nomen יהוה (*Iehovah*) utpote propriis punctis carens, dicitur inef- **Varia nomina Dei.**

fabile, seu non posse pronuntiari. Hoc nomen Deo essentiale est, cum exprimat existentiam Dei a se, et nulli alteri enti sine restrictione tribui potest. *Alterum* nomen est יה (*Iah*) *Is.* 26. *v.* 4. quam vocem alii per Syncopen ה (*h*) et ו (*vav*) ex יהוה (*Iehovah*) derivant; sed non apparet, unde *Mappik* oriatur. Alii per Apocopen ה (*h*) et ו (*vav*). Alii pro voce primitiva habent. Hoc nomen iterum soli Deo in S. Scriptura tribuitur, unde *Alleluia* significat: *laudate Deum*. *Tertium* nomen est אל (*el*) *Ps.* 22. *v.* 2. a radice איל (*ejal*) *fortis fuit;* improprie etiam creaturis tribuitur. *Quartum* nomen est אלה (*eloha*) vel אלהים (*elohim*), quam vocem Gussetius censet esse primitivam: alii eam ab אל (*el*) *Deus fortis*, et הם (*hem*) *illi* derivant; sed sic in singulari per אלה (*eloha*) efferri non posset. Alii a radice אלה (*alah*) *iuravit* derivant, ut denotet Numen per cuius nomen iurandum est. Alii denique a voce Arabica אלה (*alah*) derivant, quod significat *adorare*, ut ita denotet Numen adorandum. Subinde etiam improprie creaturis tribuitur *Ps.* 82. *v.* 1. *Quintum* nomen est שדי (*Saddaj* quod a relativo ש (*Scin*) et די (*Daj*) oritur, et significat *omnipotentem*. *Sextum* nomen est אדני (*Adonaj*) a radice אדן (*Adon*) *robustus fuit*, et Dominum potentem significat, י (*Iodh*) vero est heemanticum; soli Deo hoc nomen tribuitur. *Septimum* nomen est יהוה אלהים צבאות (*Iehovah elohim tsevaot*). *Dominus Deus Exercituum*. In Novo Testamento Deus dicitur θεός, κύριος et ἑσπότης.

CAP. II.

De Existentia Dei, variisque Atheorum Systematibus.

Deus existit. § 41. Deum existere non solum ex S. Scriptura, sed etiam ex ratione manifeste cognoscimus. *Primo* S. Scriptura omnibus paginis de Dei existentia testatur, adeo ut prima illius verba eamdem insinuent *Gen.* 1. *v.* 1. eamque negantes pro stultis declarantur *Ps.* 13. *v.* 1. *Secundo* Ratio ex metaphysica petita eam demonstrat. Nam mundus est ens contingens, quia oppositum eius non est impossibile, adeoque non solum aliter, sed etiam omnino non existere potest; ergo rationem suae existentiae non in seipso, sed in alio a se distincto habere debet: hoc vero Ens a mundo distinctum non rursus in alio, sed in seipso rationem suae existentiae habere debet, ne sequatur processus in infinitum; igitur Ens a se et consequenter Deus existere debet. Nec iuvat dicere, saltem totam collectionem esse necessariam, licet singulae eius partes sint contingentes; quia contingentia non competit singulis partibus, prout praecise partes sunt, et accidentaliter; sed est praedicatum essentiale, quod tum partibus, tum toti convenire

debet. Hoc argumentum docte prosequitur S. Augustinus *l.* 8. *de civ. cap.* 6. Deinde Deus est Ens perfectissimum, quo melius esse et cogitari non potest; ita natura nos de Deo instruxit, quae cum Chymaeris non luctatur: sed inter omnes perfectiones numeratur primo existentia; ergo illam saltem possibilem Deus habere debet: cumque simul potentissimus sit, vi sua existere potest, et re ipsa semper extitit, cum nulla perfectio illi deesse possit. *Tertio* Ratio Physica subscribit. Omne, quod existit, vel factum est, vel non est factum: sed non potest dici, omne illud esse factum, quod existit; alias enim esset factum a seipso, et consequenter prius et posterius seipso, cum causa sit prior suo effectu, et effectus posterior sua causa: ergo aliquid existit, quod non est factum, et a quo caetera facta sunt. Ens autem non factum, sed a seipso existens, est Deus; igitur existit Deus. *Quarto* Existentiam Dei praedicat mirabilis haec mundi dispositio, corporis humani fabrica, quae certe aliunde quam a se habent, quod ita ordinate sint constructa: omnium denique hominum consensus, paucis exceptis, qui opere potius, quam mente Deum negant.

Schol. 1. *Atheismus* est opinio, qua existentia Dei negatur. *Atheismus* alius est *Personae* seu negatio existentiae Dei, quae alicuius menti vere inest: alius *Doctrinae*, quae ex hypothesibus alicuius Auctoris per legitimam consequentiam erui potest, licet Auctor Atheismum non approbet. *Athei* alii sunt *Theoretici*, qui opinionibus et verbis immediate; alii *Practici*, qui factis existentiam Dei negant. Theoretici sunt vel *Systematici*, qui negata Dei existentia ex alio quodam principio rerum originis, permutationis et nexuum rationem reddi posse sibi persuadent, et ex hypothesibus hunc in finem inventis Systema construunt: vel *Extrasystematici*, quibus sufficit, Deum negasse, licet ignorent, quomodo negato Deo, rerum origo explicare possit, quique putant existentiam Dei non sufficienter probari, darique causas satis graves, eam negandi. Ad extrasystematicos refertur Protagoras seu Diagoras, qui primus existentiam Dei negasse dicitur, licet non constet, quid de rerum origine statuerit. Atheismus quid?

Schol. 2. Athei systematici ad explicandum rerum ortum negata Creatoris existentia vel ad internam et inevitabilem rerum necessitatem confugiunt, et vocantur *Fatalistae*: vel ad casum fortuitum, et vocantur *Casuistae*. Inter Fatalistas famosus est *Benedictus de Spinoza*, cuius sistema hoc est. 1. Deus est unica substantia, quae existit et existere potest. 2. Praeditus est duobus attributis, scilicet infinita cogitatione, et infinita extensione. 3. Utrumque hoc attributum semper ex interna quadam et absoluta necessitate modificatur. 4. Hac necessaria modificatione gignuntur omnia, quae existunt; mentes quidem infinitae cogitationis; corpora vero infinitae extensionis modificatione. Unde 5. Spiritus et corpora sunt modi Divinitatis, et ambo in ipsa Dei substantia et essentia sunt et formantur. Quare cum Spinoza existentiam substantiae a mundo distinctae neget, existentiam Fatalistarum systema Spinozae systema. Pantheismus.

Dei negat, Panteismum inducit, qnia totum hoc universum Deum esse statuit: negat miraenla, qnia omnia sufficientem sui rationem in rernm nexn habent, adeoqne ordinem naturae non trausceudunt: negat revelationes Divinas, quia cogitationes nostrae sunt ipsius Dei seu mundi cogitationes et modific tiones: negat discrimeu inter virtutes et vitia, praemia et poenas tollit, quia omnes actiones nostrae sunt modificationes necessariae ipsius Dei: denique negat creationem et annihilationem, quia omnia non ex nihilo, sed per necessariam emanationem modorum ex essentia Dei oriuntur. Hoc systema Spinozae sibi ipsi contradicit: nam 1. unica illa substantia neque esset ens simplex, qnia babet simul infinitam extensionem, quae cnm simplicitate pugnat: nec esset ens compositnm; alias enim non cogitaret, cum compositum seu corpus cogitare non possit, uti probant Philosophi. 2. Ex sola cogitationis modificatione mentes et spiritus gigni non possunt; alias enim, quando mens hnmana cogitat, cum habeat rerum ideas, quae sunt modificationes cogitationis Diviuae iuxta Spinozam, qnaelibet cogitatio novam mentem, spiritum seu animam produceret, et sic homo tot baberet animas, quot cogitationes, quo nihil est absurdius. Item corpora ex sola modificatioue infinitae exteusionis prodire non possunt; ad hoc enim reqniritur divisio rei maioris in partes minores, et conseqnenter res extensa partibus constare, et divisibilis esse debet, quod tamen Spinoza de Deo negat *parte* 1. *Eth. prop.* 15. 3. Iuxta Spinozam Deus idem simul affirmaret et negaret, vellet et non vellet: alii enim homines id affirmant, quod alii negant, id volunt, quod alii nolunt, cumque iuxta illum, quidquid humana mens cogitat, et voluntas vnlt, id Deus ipse cogitet, et velit, Deus idem simul affirmaret et negaret, vellet et nollet.

Solvuntur obiect. Spinozae. *Schol.* 3. Argumenta Spinozae sunt, I. Non datur alia substantia praeter Deum, nam haec explicari deberet per aliquod attributum Dei, quod fieri nequit; cnm enim Deus sit ens infinitum, de eo nullum attributum, qnod essentiam substantiae exprimit, negari potest, et consequenter duae substantiae idem habentes attributum existere non possunt. *Resp.* Omnis substantia per aliquod Dei attributnm, idest perfectionem eius ab illa participatam explicari potest, ita ut illa in Deo sit infinita, in aliis vero substantiis finita et limitata, adeoque talis substantia non sit ipse Deus. Ex quo proinde clare sequitur, non dari duas substantias eiusdem attributi, sed tantum diversi, scilicet in Deo infiniti, in creatnris finiti et participati. II. cum Dens sit omnino iufinitus, ita ut iu omni genere nnlla prorsus re terminari possit, adeoque nihil praeter enm esse potest, ne iu aliqua linea terminetur. *Resp.* Per substantiam finitam Deus non terminatur, cum illa in alia specie determinata collocata sit, quod nos finitum dicimus, Deus vero sub limitata specie non collocatur. III. Substantia est id, qnod in se est, et per se concipitur, hoc est cuius conceptus non indiget concepta alterius rei, a quo formari debeat: proinde una substantia ab alia produci non potest; alias enim conceptus unius egeret conceptu al-

terius rei, a quo formari debeat, quia illius cognitio a cognitione suae causae dependeret. Ergo unica solum substantia datur, quae solum diversa habet attributa, affectiones et modificationes, penes quas, non vero penes substantiam, res omnes differunt. *Resp.* Definitio Spinozae substantiae temere omnino ab eo conficta est, ab usu sanae Philosophiae recedit, et quid medium inter substantiam et accidens exprimit: nobis substantia est ens per se subsistens, non dependens a subiecto, cui inhaereat. Haec si sit ex se infinita, Deus est; si finita, a Deo creata est; si immaterialis intellectu et voluntate praedita, spiritus; si materialis, corpus est; adeoque habemus diversas substantias, non solum penes attributa a perfectionibus Divinis participata, sed etiam penes finitum et infinitum, materiale et immateriale in se diversas, quibus quidem omnibus una ratio generica ab omnibus speciebus per mentem abstracta convenit; ac proinde dici potest, dari in mente nostra, seu concipi a nobis unicam substantiam, seu genus supremum substantiae, quae tamen a parte rei ad diversas et distinctas in se species est contracta. Vid. Brukeri *hist. crit. Phil. Per.* 3. *part.* 2.

Schol. 4. Edelmannus Spinozae Atheismum novis argumentis stabilire voluit, docendo Deum et materiam ab aeterno extitisse, quae materia cum sit umbra Divinitatis, hinc mutationes, quae fiunt in mundo, non sunt nisi umbra modificationum, et mutationum Dei, unde nulla creatura, sed solus Deus re vera existit et agit. Ex quo proinde omnia consectaria, quae ex systemate Spinozae (Schol. 2.) fluunt. Verum si mundus est umbra Divinitatis, qualis umbra corporum esse solet, Deus corpus est, et lux adesse debet, cui Deus sit expositus. Deus continuo mutaretur, et rebus, quas sentimus et cernimus nihil realitatis, sicuti umbrae, inesse poterit, vel si quae sit in iis realitas, et eatenus eas Deum ipsum esse credas, ubi tunc illius umbra erit? Si dicas, non ita crasse Edelmannum de umbra intelligendum esse. Verum haec una eius est de hac umbra explicatio. Rursus si homo nihil cogitat, nihil agit, sed Deum tantum in se cogitare et agere patitur, quanta est impietas, eos stultitiae arguere, qui aliter quam Edelmannus de Deo sentiunt; non enim ipsi, sed Deus ita in illis cogitat, et tamen his scommatibus turgent omnes libri eius. Neque obiicere potest, non se, sed Deum ita ex suo ore loqui; hoc enim modo Deus ipse erit, qui per os Edelmanni sua opera in aliis hominibus calumniatur. Denique contradictiones, quas Schol. 2. perspeximus, in systemate Edelmanni etiam reperiuntur. Dicit I. Creaturae continuo mutantur: ergo fiunt, non vero existunt. *Resp.* Mutantur tantum accidentaliter, adeoque existere debent. II. Quod factum est, non fit: sed creaturae factae sunt: ergo non fiunt, consequenter non sunt creaturae. *Resp.* Quod factum est non fit, dum factum est, secus vero, dum fieri incepit. III. Deus ab aeterno est ens actuosissimum: nulla autem actio datur, nisi illi passio in aliquo ente respondeat: ergo etiam materia, quae patitur, aeterna fuit. *Resp.*

Edelmanni systema.

Actioni corporum in corpora, non vero operationibus spirituum passio respondere debet.

Athei Casuista. *Schol.* 5. Alterum Atheorum systematicorum genus eos complectitur, qui mundum sine Deo factum, et casu ortum esse finxerunt, adeoque *Casuistae* vocantur. Ita Epicurus sensisse creditur, cuius systema hoc est. 1. Extiterunt ab aeterno corpora tenuissima seu atomi diversae figurae et magnitudinis. 2. Haec suo pondere et gravitate moventur in vacuo infinito, ad quem motum fortuito concitantur, et ipsa motus eorum celeritas et directio solo casu mutatur. 3. Si ergo per hunc motum plures atomi coalescant, hac concretione non tantum corpora diversae quantitatis et qualitatis; sed etiam mentes et spiritus constituunt. Verum unde probari poterit, tales atomos ab aeterno extitisse, quin aliud Ens a se supponant, cui suam existentiam debeant? cur ex simili fortuito atomorum concursu non exurgunt palatia? ex fortuito characterum concursu non prodit Poema? Ad Deum ergo, a quo omnia sunt, tandem recurrendum est (§ 41.). Vide Clarke *tom.* 1. *de l'existance de Dieu c.* 9.

An idea Dei nobis innata? *Schol.* 6. Scholae hic nonnulla pro sua libertate et eruditione disputant, quae breviter indicasse sufficiat. Et *Primo* quidem valde probabiliter defenditur, inditam esse singulis hominibus ab universorum Auctore ingenitam et anticipatam Dei ideam. Ita colligit Tournely ex *Ps.* 4. *v* 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Et *Ioan.* 1. *v.* 9. *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Suffragari videntur Patres, quos longo ordine recenset Tournely in *prael. Theol.* Ex hoc fluit *Secundo*, hanc propositionem, *Deus est*, notam esse per se secundum se, et quoad nos. An dentur Athei? Unde *Tertio* nulli dantur Athei speculative et interne tales, qui nimirum Deum ex animo negent directe et expresse, scilicet deposito omni Divinitatis et Religionis sensu; sed tantum dantur Athei practice tales, qui nimirum ita perdite vivunt, ac si Deus non esset, quem etiam vellent non esse, ne scelera sua ulcisceretur: vel solum dantur Athei indirecte tales, qui scilicet Deo illa tribuunt vel negant quae illi tribui vel negari non possunt, vel idolis aut puris creaturis Existentia Dei a priori demonstrari nequit ea adscribunt, quae soli Deo sunt propria. Ulterius *Quarto* sequitur, existentiam Dei a priori demonstrari non posse, quia Deus utpote necessitate suae naturae existens nullam existentiae suae causam habet, et demonstratio petita ex idea Dei nobis congenita non est a priori, cum haec idea solum sit effectus a Deo tamquam causa efficiente profluens, adeoque non est, nisi a posteriori, a quo existentiam Dei probari patet ex *Sap.* 13. *v.* 15. *A magnitudine speciei et creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri.* Et *ad Rom.* 1. *v.* 20. *Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Existentia igitur Dei non solum ad fidem, sed etiam ad scientiam sub diversis motivis spectat.

Ignorantia invin- *Schol.* 7. Ex his sequitur, non dari ignorantiam invincibilem et inculpabilem de existentia Dei etiam apud barbaros et agrestes; id

quod patet *Primo* ex *Sap.* 13. *v.* 9. *Si enim tantum potuerint scire, ut possent aestimare saeculum, quomodo huius Dominum non facilius invenerunt?* Et *ad Rom.* 1. *v.* 20. illi, qui ignorant Deum, dicuntur inexcusabiles. *Secundo* idem docent PP. *Dei opinionem insitam omnibus* docet S. Iust. *apol.* 1. Clemens Alex. *in prorept. instillatum divinitus influxum* Dei notitiam vocat. Tertull. *in apologet. cap.* 17. *Tertio* si daretur invincibilis ignorantia Dei, homo etiam scelestissimus tantum peccati philosophici, quod est actus disconveniens rectae rationi, non vero peccati theologici, quod simul est transgressio legis Divinae, reus foret; id quod Alexander VIII. damnavit. Sane ignorantia Dei a quocumque facile tolli potest; unusquisque enim praeditus est ratione et intelligentia, qua per rerum corporearum contemplationem primae causae notitiam sibi comparare potest. Nec obstat, I. Puer in sylvis enutritus vel apud Atheos educatus nihil audit de Deo, nec de eius existentia instruitur. Ergo invincibiliter eum ignorare potest. *Resp.* Talis puer, si lumen rationis illi illuxerit, et vocem naturae audire, vel mundum hunc aspectabilem contemplari voluerit, in cognitionem Dei deveniet. II. Multi adeo rudes sunt, ut ratiocinio ad cognoscendum Deum vix uti possint, praesertim cum argumenta eius existentiam probantia, iuxta nonnullos non sint evidentia et demonstrativa, et aliqui ob sua scelera in tantam caecitatem labantur, ut ad cognitionem Dei assurgere nequeant. *Resp.* Nullus est tam stupidus, ut ad conscientiam intimam attendere non possit, nec tam scelestus, ut omni lumine naturali destituatur, per quod sine tali evidenti demonstratione Philosophica existentiam Dei cognoscere potest. *Atheus non datur.*

Schol. 8. Ex dictis (§ 40.) inferimus, Aseitatem omnimodam esse gradum Essentiae Divinae constitutivum. Nam *Exod.* 3. *v.* 14. Deus interroganti Moysi respondit: *Sum, qui sum.* Et *Apoc.* 1. *v.* 4. dicitur: *Qui est, qui erat, et qui venturus est.* Hoc ipsum exprimit nomen proprium Dei יְהוָה (*Iehovah*) (§ 40. Sch. 1.): et communius tenent Patres. Ratio autem est, quia Aseitas est quid primum in Deo; nam nec causam, nec radicem, nec principium habet: Deus enim non aliunde est a se, quam quia haec est eius Essentia. Deinde Aseitas est fons omnium perfectionum Dei, quas ex illa in decursu demonstrabimus. Denique distinguit Deum ab omni, quod non est Essentia Divina, quippe Aseitas omnimoda excludit omnem causam principium et radicem, adeoque distinguit Essentiam Divinam a creaturis, quae sunt ab alio tamquam causa sui: distinguit eam suo modo ab Attributis Divinis, quae sunt ab Essentia Divina ceu radice: distinguit a Personalitate Filii et Spiritus S. quae sunt ab ea ceu Principio; Personalitas vero Patris est a Natura Divina ceu radice. *Aseitas est gradus essentiae Dei.*

§ 42. Ens a se rationem existentiae suae habet in se ipso (§ 41.): habet ergo illam vel in existentia sua, vel in Essentia: sed non habet illam in sua existentia; alias enim existeret, quia existeret, quod dici *Deus existit per essentiam suam*

nequit. Ergo habet rationem existentiae suae in ipsa Essentia sua, ita ut non aliter sit possibile, nisi ut existat; ergo *Deus existit per essentiam suam.*

Deus necessario existit. § 43. Quodcumque Ens non aliter est possibile, nisi ut existat, illud absolute necessario existit, uti patet ex definitione absolute necessarii: sed Ens a se absolute necessario existit (§ 42.), et Deus est Ens a se (§ 40. et § 41. Schol. 3.) : ergo *Deus absolute necessario existit.* Et hinc

CAPUT III.

De variis Dei Attributis, ac 1° de eius immutabilitate.

Deus est immutabilis. § 44. *Deus est omnino immutabilis.* Ita *Primo* testatur S. Scriptura, *Mal.* 3. *v.* 6. *Ego Dominus, et non mutor. luc.* 1. *v.* 17. *Apud quem non est transmutatio.* Deinde Deus non mutatur quoad existentiam suam, et vitam, *Exod.* 3. *v.* 14. *Ego sum, qui sum.* 1. *ad Timoth.* 6. *v.* 16. *Qui solus habet immortalitatem.* Nec quoad cognitionem, *ad Heb.* 4. *v.* 13. *Omnia nuda et aperta sunt oculis eius.* Nec quoad decreta volnntatis, *Is.* 46. *v.* 13. *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Secundo* probat hoc idem ratio. Ens a se est immutabile, quia absolute necessarium est (§ 43.); nam quod absolute necessarium est, nullo modo aliter se habere potest: ergo Deus est immutabilis.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* Immutabilitas est negatio omnis mutationis actualis et possibilis. Stoici, teste Origine *l.* 3. *cont. Celsum*, Deum mutationi obnoxium esse statuerunt. Sociniani vero et Vorstius non quidem mutationem in Deo ratione substantiae, sed ratione decretorum admittunt. Falluntur ex eo, quod observent, Deum de non creante mundum, fieri in tempore creatorem: Deum modo diligere iustum, modo aversari peccantem: de non homine factum esse hominem, esse denique liberum , adeoque posse velle et nolle creare mundum , et sic mutari. Verum notandum est, mutationes, quae merum involunt respectum ad creaturas, in Deo negari non posse: sed haec eius immutabilitati plane non officiunt, sic enim nulla fit in Deo mutatio, sed tantum in creaturis, adeoque Deus ex non operante fit operans transeunter extra se, non vero immanenter intra se: ex operatione vero transeunte nulla fit in Deo mutatio, sed tantum in creaturis, quae a non esse ad esse transeunt. Deus eumdem hominem modo diligit , modo odio habet ratione diversorum effectuum, quos ad extra producit, non vero ratione affectuum: immota enim Dei substantia prout terminatur ad hominem iustum, eum diligere; prout ad peccatorem, eum odisse dicitur pro vario statu, in quo homo est: sicut sol idem manens pro varia dispositione subiecti ceram liquefacit, et lutum indurat. Humanitas assumpta a Verbo mutata est in melius; sed Divinitas nil novi acquisivit, nil sui perdidit. Denique etsi Deus liber sit, non tamen potest mutari; quia actus eius liber internus solum po-

test esse vel non esse ratione terminationis intrinsecae ad extrinsecum, non vero ratione entitatis, nec ratione solius purae terminationis extrinsecae, quae actum intrinsece liberum constituere nequit. Caeterum concordia libertatis Dei cum eius immutabilitate semper sacratissimum aenigma intellectui creato manebit. Quia vero Deus est immutabilis, ideo.

Art. 1. *De Æternitate Dei.*

§ 45. ***Deus aeternus est.*** Ita *Primo* docet S. Scriptura, *Ps.* 101. v. 28. ***Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.*** Et *Ps.* 89. *A saeculo et usque in saeculum tu es Deus. Secundo* ratio est: quidquid nec habet principium, nec finem, est aeternum, ex definitione aeterni: sed Ens a se nec principium, nec finem durationis habet, quia propter absolutam necessitatem suam non potest non esse (§ 43.). Ergo Deus est aeternus. Deinde Ens immutabile debet esse aeternum; nam si non caret principio, mutatur de non esse ad esse; si non caret fine mutatur de esse ad non esse, sed Deus est omnino immutabilis (§ 44.). Ergo est aeternus. **Deus aeternus est.**

Schol. Sociniani aeternitatem Dei variis temporum differentiis subiiciunt. Sed cum Deus sit aeternus (§ 45.) et simul immutabilis (§ 44.) patet, aeternitatem eius sine omni successione esse: et nullius ponderis sunt, quae contra aeternitatem Dei sine successione opponuntur. Nam I. quamvis Deo tempus praesens, praeteritum et futurum *Apoc.* 1. *v.* 4. tribuatur, hoc tamen solummodo dicitur, si quando eum ad tempus nostrum referamus; unde nulla in Deum successio interna redundat. II. Æternitas Dei suscipit magis et minus non intrinsece, sed extrinsece et connotative, quatenus plura tempora aeternitati responderunt, quod eam tam parum mutat, quam parum mutatur arbor ad ripam fluminis plantata, quod a pluribus aquis successive alluatur. Ex aeternitate Dei sequitur. **Solvuntur obiectiones Socinianorum.**

§ 46. ***Deus est Primus et ultimus.*** Hoc asserit *Primo* S. Scriptura *Apoc.* 1. *v.* 17. *Ego sum Primus et Novissimus.* Et *Apoc.* 1. *v.* 8. *Ego sum* α et ω, *Principium et finis. Secundo* accedit ratio; nam Primum dicitur, ante quod nullum est aliud; et Ultimum, post quod nullum est aliud. Cum igitur aeternitas tamquam consequens aseitatis (§ 45.) sicuti ipsa aseitas sit Deo essentialis, Deus non potest non esse aeternus, ac proinde sicuti fuit, cum nihil praeter ipsum existeret, ita etiam non posset non superesse, licet omnia annihilarentur; ergo Deus est Primus et Ultimus: adeoque eum oriri et interire non possit. **Deus est primus et ultimus.**

Art. 2. *De Simplicitate et Spiritualitate Dei.*

§ 47. ***Deus est Ens simplex, et Spiritus.*** Patet hoc *Primo* ex S. Scriptura, quae simplicitatem Deo tribuit, dum Spiritum esse docet, *Ioan.* 4. *v.* 24. *Spiritus est Deus.* Et 2. *ad Cor.* 3. *v.* 17. *Dominus autem Spiritus est.* Unde merito definit Concilium Lateranense IV. **Deus est ens simplex et Spiritus.**

cap. *Firmiter: Una est Dei essentia, substantia seu natura simplex omnino. Secundo* ex multis Patribus sufficiat modo S. Irenaeus *l.* 6. *c.* 16. dicens: *Deus est simplex et non compositus, cum sit totus Spiritus, et tota ratio. Tertio* probat ratio: entia composita ex definitione sua sunt ea, quae habent partes extra se invicem certo modo connexas, quia eorum partes componi et solvi, adeoque oriri et interire possunt: sed Deus, utpote Ens a se propter absolutam necessitatem, et aeternitatem suam (§ 43. 45.) nullo modo oriri vel interire potest, quia ortus et interitus non existentiam quamdam involvunt: ergo Deus non est Ens compositum, sed simplex, et quidem nobilissimum, adeoque Spiritus, qui iuxta principia Metaphysica nequit esse Ens compositum, sed simplex, et quidem nobilissimum, adeoque Spiritus, qui iuxta principia Metaphysica nequit esse ens compositum; quod cogitare nequit, sicuti tamen spiritus cogitat.

Schol. Spiritus est ens immateriale intellectu et libera voluntate praeditum. Materiam vero cogitare non posse, sed requiri ad hoc spiritum, passim probant recentiores Philosophi, quorum demonstrationem forte alibi proferemus: pro nunc sufficit nobis testimonium S. Scripturae affirmantis, Deum esse Spiritum. Porro quia Deus est ens simplex, sequitur 1. Deum non esse extensum et corporeum. 2. Esse invisibilem, et non dari veram eius pictam vel sculptam imaginem. 3. Esse incorruptibilem. 4. Esse omnis compositionis expertem. 5. Quidquid in Deo est, esse ipsum Deum. Haec modo per ordinem demonstranda sunt.

Deus non est corporeus. § 48. *Deus non est corporeus.* Nam S. Scriptura Deum esse Spiritum affirmat, spiritus vero a corpore in eadem S. Scriptura *Matth.* 9. *v.* 24. distinguitur. Idem docent SS. PP. Origenes *l.* 1. *de Princ.* *c.* 1. S. Gregorius Naz. *or.* 34. S. Hilarius *in Ps.* 129. S. Augustinus *l.* 8. *de Civ. Dei c.* 5. S. Damascenus *l.* 1. *de fide orthod.* c. 4. Ratio est; Deus Ens simplex est, non compositum: ergo cum omne corpus compositum sit, Deus non potest esse corporeus. Item corpus est quid extensum habens partes extra se invicem; ens simplex igitur, quod iuxta definitionem suam non habet partes extra se invicem, extensum esse non potest: sed Deus est Ens simplex (§ 47.); ergo non est quid extensum, et consequenter non est corporeus.

Anthropomorphitarum haeresis. *Schol.* 1. Deum corporeum finxerunt practer Paganos et Sadducaeos Saeculo quarto Seleucus et Hermias, teste S. Augustino *l. de haeres. n.* 46. Item quidam in Ægypto monachi, teste Socrate l. 6. c. 7. Antropomorphitae dicti. Insanum hunc errorem amplexi sunt Saeculo duodecimo Petrus Abaillardus, et Saeculo decimotertio Almaricus, et David de Dinanto. Falluntur ex eo, quod S. Scriptura Deo multoties membra corporea attribuat. Sed cum S. Scriptura Deum etiam multoties Spiritum dicat, evidens est, sensum improprium in illis locis obtinere. Hinc tale quid per illa indicatur, quod similitudinem habet cum eo, quod proprie significant, et tamen Deo conveniens est. Sic facies Dei, intimam eius visionem, oculi exactam

rerum omnium notitiam, aures approbationem precum nostrarum, manus potentiam, pedes fortitudinem in conterendis hostibus, et subinde immensitatem, brachium robur, digitus facilitatem, etc. pro substrata materia in Deo denotant. Beausobrius vero, qui in *hist. des Dogm. de Manich. l.* 1. *c.* 2. hanc quaestionem de Dei spiritualitate adiaphoram esse, nec ad fidem pertinere probare conatus est, a R. P. Gazzaniga in *Prael. Th. t.* 1. docte refutatur.

Schol. 2. Errorem Antropomorphitarum tribuit etiam Melitoni Sardensi Episcopo Gennadius *l. de dogm. c.* 4. Vindicat eum Tournely; sed P. Berti tum Melitonem, tum Tertullianum huius erroris accusat. Audacum vero ab hoc errore immunem fuisse defendit S. Epiphanius eius Synchronus *haeres.* 70. Denique ipsum S. Epiphanium apud Theophilum Alexandrinum, et Ioannem Ierosolymitanum Antropomorphitarum haeresis suspicionem incurrisse testatur Socrates *l.* 6. *c.* 10. Verum cum S. Epiphanius in publica concione coram Ioanne habita, et in suis scriptis contra hanc haeresim decertaverit, ab omni labe seipsum purgavit.

Art. 3. *De Invisibilitate Dei.*

§ 49. *Deus est invisibilis, et oculis corporeis videri non potest.* Ita docet nos *Primo* S. Scriptura, 1. *ad Tim.* 17. *Regi saeculorum immortali et invisibili.* Et *c.* 6. *v.* 16. *Quem nullus hominum vidit, nec videre potest.* Scilicet oculis corporeis; nam intellectualem visionem Apostolus, 1. *ad Cor.* 13. *v.* 12. astruit. Consentiunt. *Secundo* Patres. Origenes contra Celsum ait: *Falso nobis imponit Celsus, dicens, nos sperare, oculis corporeis Deum esse visuros.* S. Cyrillus Hierosol. *Catech.* 9. ait: *Carneis quidem oculis Deus cerni non potest. Tertio* ratio est: Ens simplex est invisibile, quia dum partibus extra se positis caret, fieri non potest, ut ope radiorum inde procedentium imago eius in oculo depingatur, quod tamen ad visionem corpoream requiritur: sed Deus est Ens simplex (§ 47.); ergo est invisibilis. *Deus est invisibilis oculis corporeis*

Schol. 1. Antropomorphitae Deum oculis corporeis visibilem censuerunt. Probant hoc I. quia Deus saepius hominibus cernendum se praebuit, uti Iacobo *Gen.* 32. *v.* 20. Moysi *Exod.* 33. *v.* 11. Sed Deum in assumptis speciebus se videndum praebere posse non negamus. II. Dicunt: obiecta corporea, dum videntur ab oculo, movent et excitant spiritus in nervo optico: sed Deus eodem modo excitare potest nervum opticum, sicut obiecta corporea; ergo oculis corporeis videri potest. Sed obiecta corporea videntur ab oculo, dum sui imaginem depingunt in eo; nulla vero Dei imago est, uti mox dicemus: unde licet Deus moveret oculi fibrillas, perciperet quidem anima adesse causam moventem, sed eam sensibiliter non videret. *Solvuntur obiectiones Antropomorphitarum*

Schol. 2. Ætate S. Augustini fuerunt nonnulli etiam Episcopi, qui asserebant, in altera vita fore, ut Deus corporalibus oculis videatur. Hanc opinionem S. Augustinus *ep.* 92. refellit, veramque demen- *An S. Augustinus Deum corporaliter*

videri tiam appellat. Sed cum quidam Episcopus de inusta per Augustinia-
posse do- nam epistolam sententiae suae nota conquereretur, et diceret, post
cuerit? generalem corporum resurrectionem carnales oculos evasuros spirituales et alterius naturae, et consequenter ad videndam in se Divinitatem idoneos, S. Augustinus scripsit epistolam 148. ad Fortunatianum, in qua veniam enixe precatur, siquid in priori epistola acerbius a se scriptum fuerit, repetens tamen, recta fide tenendum esse, quod Deus, cum sit incorporeus, sit omnino oculis carnalibus invisibilis. An vero post resurrectionem corpora futura sint alterius naturae, ita ut efficiantur spiritualia, propter Episcopum illum commotum noluit definire; ea tamen argumenta profert, quibus haec opinio invicte oppugnatur, quam dicit esse tolerabiliorem illa, quae putat oculis corporeis Deum videri posse, et pollicetur se de hoc corporali spiritu alibi tractaturum; quod etiam praestat *ep.* 147. et *l.* 22. *de Civ. Dei c.* 29. ita tamen ut semper propendeat in sententiam negantem hoc corpus spirituale, de quo tamen disputandi libertatem unicuique relinquit.

§ 50. Cum Deus sit Ens simplex, *per nullam pictam, sculptamve*
Deus per nullam imaginem vere repraesentari potest. *imaginem vere repraesentari potest.* Unde *Isaiae* 40. v. 18. dicitur: *Quam imaginem ponetis ei?* Et S. Paulus *ad Rom.* 1. *v.* 23. gentiles increpat, quod Deum incorruptibilem imaginibus rerum corruptibilium repraesentare ausi sint. Unde etiam Deus Iudaeis ad idololatriam maxime proclivibus severe prohibuit. *Exod.* 20. *v.* 4. ne more gentium caeterarum ullam ipsius imaginem facerent. Voluit enim Deus, ut idololatriae occasio populo suo eriperetur. Ratio subscribit: imago enim alterius est ens alteri simile, eo fine factum, ut alterum repraesentet. Omnis vero picta vel sculpta imago cum sit aliquid extensum, ens extensum etiam repraesentat. Ens ergo simplex per nullam pictam vel sculptam imaginem repraesentari potest: sed Deus est ens simplex; ergo per pictam vel sculptam imaginem prout est in se repraesentari nequit.

Schol. Licet autem Deus per imaginem nequeat repraesentari, quia
Bene vero per figuras hieroglyphicas. tamen nihil obstat, quin ea, quae in Deo sunt, per res materiales propter aliquam similitudinem generalem indigitentur, ex iisque figura quaedam, quae pingi vel sculpi possit, componatur; Deus, vel quod in Deo est, per figuras hieroglyphicas repraesentari potest. Ipsa S. Scriptura nobis hic facem praefert. Ut visiones Ezechielis *c.* 1. *v.* 25. *c.* 3. *v.* 33. *c.* 8. *v.* 2. omittamus, Deus in visionibus Isaiae *c.* 6. *v.* 1. et S. Ioanni *Apoc.* 4. *v.* 2. instar hominis in solio excelso et magnifico sedentis apparuit. Non est haec Dei ipsius imago, sed symbolica dominii eius et imperii in omnes creaturas repraesentatio. Quando igitur nos etiam Dei imaginem formamus, ideo tantum facimus, ut quo modo Deus pro captu hominum imbecilli apparuerit, non vero quam figuram habeat, adumbremus.

§ 51. *Deus est incorruptibilis.* Sacra quippe Scriptura Deum
Deus est ἀφθάρτω vocat, 1. *ad Tim.* 1. *v.* 17. *ad Rom.* 1. *v.* 23. Ratio est:

Ens simplex est incorruptibile (§ 47.): Deus autem est ens simplex; ergo est incorruptibilis. Deinde per corruptionem ens cessat existere: sed Deus nullo modo existentiam suam perdere potest, cum aeternitas Deo sit essentialis (§ 46.): ergo per corruptionem non potest cessare existere. **Incorruptibilis.**

§ 52. *Nulla datur in Deo compositio.* Sic Deus nequit componi ex materia et forma, quia materia esset quid divisibile, quod Enti simplici non convenit. Nequit componi ex corpore et anima (§ 47. 48.) Non est compositus ex subiecto et accidentibus, quia dum omnis mutabilitatis expers est (§ 44.) accidentia interna mutationem inferentia in eo locum habere non possunt. Nec est compositus ex essentia et existentia, ita ut posterior a priori sit separabilis, quia per essentiam suam existit (§ 42.), ipsa Essentia existentiam involvente. Nec ex actu et potentia, quia in Ente perfectissimo nihil potentiae passivae et perfectilis concipi potest. **Non datur in Deo compositio.**

Schol. Ex his patet, quod Deus etiam non possit venire in compositionem alterius per modum partis intrinsecae, uti censuit Almaricus, qui Deum statuit esse animam mundi, et singulas eius partes informare. An vero in Deo possit admitti compositio ex genere et differentia, Scholae disputant. **Quidquid est in Deo, Deus est.**

Art. 4. *De Distinctione Divinorum Attributorum.*

§ 53. Quia igitur Deus est Ens simplicissimum omnis compositionis realis expers (§ 52.), in eo non possunt esse res realiter a se invicem diversae. Tales enim si adessent, adesset compositio quaedam realis, et ille non esset Ens simplicissimum. Unde recte formatur hic Canon: *Quidquid est in Deo, illud est ipse Deus.*

Quare *attributa Divina nec ab Essentia divina, nec inter se realiter tamquam plures res diversae distinguuntur.* Nam *Primo* Essentia Divina et Attributa de se invicem in abstracto in S. Scriptura praedicantur. *Ioan.* 14, *v.* 6. Christus de se ait: *Ego sum via, veritas, et vita.* 1. *Ioan.* 1. *v.* 5. 7. dicitur Deus *in luce et ipsa lux esse.* 1. *ad Cor.* 1. *v.* 24. dicitur Christus Dei *virtus et Dei sapientia,* non vero tantum in concreto, vivens, sapiens, verus. *Secundo* haec est doctrina Patrum. S. Augustinus *l.* 7. *de Trin.* c. 3. ait: *Deus secundum quod Sapientia est, et Essentia.* S. Fulgentius in *resp. ad Ferrandum*: *Claret hoc esse Catholicae veritatis, ut cum in Deo Divinitatem, Magnitudinem, Bonitatem, Virtutem nominamus . . . non in istis diversis quaedam diversa . . . sed unum illud, quod est essentia et natura certissime noverimus. Tertio* ita definiunt Concilia. Concilium Rhemense a. 1148. art. 1. statuit: *Credimus et confitemur, simplicem naturam Divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu Catholico posse negari, quin Divinitas sit Deus, et Deus Divinitas.* Et Eugenius III. prohibet, ne aliqua ratio Theologica inter naturam et Personam dividat, neve Deus Divina Essentia dicatur ex sensu Ablativi tantum, sed etiam Nominativi. Denique Concilium Lateranense IV. definit, a. **Attributa Divina ab Essentia realiter non distinguuntur.**

1211. cap. 2. *Nos sacro et universali approbante Concilio credimus, et confitemur, quod una quaedam summa res est incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quae veraciter est Pater, et Filius, et Spiritus S. Tres simul Personae, ac singillatim quaelibet earumdem. Et ideo in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas, quia quaelibet Trium Personarum est illa res, videlicet substantia, Essentia sive Natura Divina. Quarto* ratio est; quia Deus est Ens simplicissimum: sed si Divina Attributa realiter inter se et ab Essentia Divina distinguerentur, non foret Deus Ens simplicissimum, sed compositum ex Essentia et Attributis, quia cum sint intime coniuncta, adesset distinctorum unio, quae est compositio: ergo realiter non distinguuntur.

Essentia tamen sine Attributis, et unum Attributum sine alio concipi potest.

5. *Ad Essentiam tamen Divinam Attributa non ita pertinent, ut illa sine Attributis, et unum Attributum sine alio concipi non possit. Primo* enim in S. Scriptura multa de Deo praedicantur, uti iustitia, Bonitas, Misericordia, etc. Et Christus ipse *Ioan.* 16. *v.* 25. in numero plurali ait: *Omnia, quaecumque habet Pater, mea sunt.* Ergo plura in Deo concipi possunt, consequenter unum sine alio, et sic potest haberi aliqua saltem inter ea distinctio. *Secundo* patet ex Patribus. S. Cyrillus *l.* 11. *Thesau.* S. Gregor. Niss. *l* 12. *cont. Euno.* et S. Basilius *l.* 1. *contra Eunom.* ait: *Quid si omnia ista ad unum significatum pertineant, necesse est, ut idem inter se valeant nomina, ut in Polynomiis evenit, cum Simonem et Petrum et Cepham eumdem hominem dicimus.* Unde merito Concilium Florentinum sess. 18. *Nos dicimus, substantiam et Personam sive Hypostasim esse idem in re, differre autem nostro intelligendi modo. Tertio* ratio est: Cuiuscumque Attributi notio vel conceptus diversus est ab Essentiae vel alterius Attributi conceptu, cum nostra intelligendi ratio sit imperfecta, nec Deus per Iustitiam ubique esse a nobis clare et expresse intelligitur. Ergo Essentia Divina sine attributis, et unum Attributum sine alio a nobis concipi potest.

Attributum quid, et quotuplex?

Schol. 1. *Attributi* nomine illas perfectiones in Deo intelligimus, quae nostro concipiendi modo Divinam Naturam consequuntur. Attributa alia sunt *absoluta*, quae non dicunt ordinem ad terminum: alia *relativa*, quae hunc ordinem dicunt. Absoluta alia sunt *modificativa*, quae concipiuntur ut modi interni et trascendentales spectantes ad constitutionem Naturae Divinae, et pervadunt omnes perfectiones Divinas, et de illis dici possunt, uti, Unitas, Simplicitas, Infinitas, Immutabilitas, Immensitas, Æternitas, Perfectio, Bonitas, Veritas, Ineffabilitas, Invisibilitas, Incomprehensibilitas. Alia sunt *adiuncta*, quae concipiuntur veluti advenire Divinae Essentiae iam constitutae. Rursus Attributa modificativa alia sunt *positiva*, quae perfectiones positive exprimunt, et dicuntur affirmativa, quia aliquid de Deo affirmant non solum ex parte copulae, sed etiam ex parte praedicati; alia sunt *negativa*, quae exprimuntur nominibus removentibus imperfectiones in perfectionibus creaturarum occurrentes, uti infinitas: unde quando praedicantur de Deo, v. g. Deus est infinitus, ex parte

praedicati importatur negatio finis: haec autem negatio non debet accipi passive, sed active: ita ut esse Infinitum significet in Deo specialem perfectionem, cuius nomen, quia in vita nescimus, per negationem finis exprimimus. Attributa adiuncta sunt triplicis generis: alia habitum ut iustitia, etc. alia quasi facultatem denotant, uti Intellectus, Voluntas, etc. alia quasi actionem vel immanentem in Deo, uti intellectio, volitio, vel transeuntem, uti Creatio, Conservatio. Attributa denique relativa alia sunt *ad intra*, uti Paternitas, Filiatio, Spiratio Activa et Passiva, quibus Tres Divinae Personae ad se referuntur: alia sunt *ad extra*, quae dicunt ordinem ad creaturas, uti Praedestinatio.

Schol. 2. Gilbertus Porretanus Episcopus Pictaviensis cum in quodam Ecclesiae suae consessu dixisset, Divinitatem non esse Deum, sed formam, qua Deus est, a duobus Ecclesiae suae Archidiaconis Arnaldo et Calone, et a. S. Bernardo ad Eugenium III. in Gallias iter dirigentem delatus fuit. Eius causa in Concilio Parisiensi a. 1147. discussa fuit, ubi postquam fortibus satis argumentis urgeretur, confessus est, Patrem alio esse Patrem, alio Deum, non tamen esse hoc et hoc, cumque multa subtiliter dixisset, definitio ad Concilium Rhemense an. 1148. celebratum delata fuit, ubi postquam eum Eugenius interrogavit, an illam summam Essentiam, qua tres Personas profitemur unum Deum, credat esse Deum, Gilbertus respondit: Non. Similiter dum a S. Bernardo in eodem Concilio urgeretur, respondit: Forma Dei, et Divinitas, qua Deus est et ipse, non est Deus. Quo audito S. Bernardus cum nonnullis Episcopis symbolum fidei adornavit Gilberti erroribus oppositum, quod ab Eugenio et Concilio approbatum fuit, cui ipse etiam Gilbertus consensit, et deposito errore veniam consecutus fuit. Ita S. Bernardus refert *serm.* 80. *in Cantica*, et Otho Frisinguis paullo propensior in Gilbertum, de quo tamen morti proximus doluit. Gilbertus igitur distinxit realiter inter abstracta et concreta in Deo, ita ut Divinitas non sit Deus, sed tantum forma, qua Deus est; an vero Attributa absoluta ab essentia Divina realiter distinxerit, quaestio est inter Theologos, de qua vide Petavium et Gotti: sane S. Bernardus *serm.* 80. *cit.* huius erroris eum arguit. Ioachimus Abbas non veram in Divinis unitatem, sed collectivam tantum admisit, similem ei, qua multi homines unus populus dicuntur. Eius libellus a Concilio Lateranensi IV. damnatus fuit: Auctor tamen haeretici notam effugit, quod sua scripta iudicio Ecclesiae submiserit. Denique Gregorius Palamas Episcopus Thessalonicensis Graecus Schismaticus Saeculo 14to. Essentiam Divinam ab energia seu Attributis Divinis secundum rem distinxit, eo modo, quo splendor solis, licet soli coaevus, substantia tamen solis dici non potest. Patres, quos pro suo errore citant hi Scriptores, agunt contra Eunomium, et solam distinctionem rationis, non vero realem astruunt.

Gilberti Porretani opinio. — Ioachimi Abbatis. — Gregorii Palamae.

Schol. 3. Aetius et Eunomius Arii sectatores Saeculo 4to nullam inter Essentiam Divinam et eius Attributa distinctionem ne quidem

Aetii haeresis.

rationis ratiocinatae admittebant: unde haec absurda inferebant: 1. Cum nomen Ingeniti idem formaliter sonet, ac Deus, Filium in Divinis non esse Deum, quia non est Ingenitus. 2. Dicebant, se Deum comprehendere, quia qui Deum Ingenitum novit, totum novit. Afferunt pro se nonnullos Patres: sed illi solam distinctionem realem a Deo excludunt.

Quae distinctio inter Essentiam et Attributa? *Schol.* 4. Quaeris, qualis ergo detur distinctio inter Attributa Divina et Essentiam, et inter Attributa inter se. Scotistae respondent: formalis ex natura rei. Nos dicimus: distinctionem rationis cum fundamento in re, quia licet Deus sit una et simplicissima res, est tamen virtualiter multiplex, et aequivalet pluribus perfectionibus in rebus realiter distinctis. Ita tamen Attributa Divina inter se, et ab Essentia Divina distinguuntur, ut Essentia in suo conceptu implicite includat Attributa, et includatur ab illis, et quodlibet Attributum includat caetera; quia quidquid in Deo concipitur, debet concipi simpliciter in genere entis infinitum, adeoque ut omnem perfectionem actu saltem implicite includens.

Schol. 5. Ex his inferes, Essentiam Divinam, et Attributa de se invicem praedicari tam in concreto, quam in abstracto in sensu reali identico, et formali implicito. Sic vere dico: Deus est bonus. Et: Deus est Bonitas et Iustitia, quia haec omnia sunt quid unum realiter identice. Non vero de se invicem praedicantur in sensu virtuali, vel formali explicito; unde in hoc sensu falso dico: Intellectus est voluntas, Misericordia punit, quia in hoc sensu distinguuntur.

Art. 5. *De Independentia, Infinitate, et incomprehensibilitate.*

Deus est independens. § 54. ***Deus est ab omnibus aliis entibus independens.*** Unde dicitur *ad Rom.* 11. *v.* 36. omnia *ex Deo*, et *per Deum* esse. Cum ergo Deus omnium reliquorum causa sit, omnia ab ipso dependent: si vero ipse ab ullo reliquorum dependeret, circulus oriretur, adeoque non potest non ipse esse ab omnibus independens. Deinde Ens independens est, quod in nullo alio rationem sui habet: sed Deus utpote Ens a se, quia rationem sui in seipso habet (§ 41.), in nullo alio eam habere potest; ergo est ab omnibus aliis independens. Unde

Deus est infinitus. § 55. ***Deus est Ens infinitum.*** Sacra Scriptura Infinitatem Dei per magnitudinem exprimit. *Baruch* 3. *v.* 25. *Magnus Dominus, et non habet finem. Ps.* 144. *v.* 3. *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.* Ratio est, quia Ens infinitum est, quod, quidquid per essentiam esse potest, est simul: unde infinitum debet habere omnes compossibiles perfectiones sine ulla limitatione: sed tale Ens est Deus: nam Ens a se, quia est immutabile (§ 44.) non potest successionem statuum subire, consequenter quidquid per Essentiam suam est, simul est; ergo est infinitum omnium perfectionum sine ulla limitatione particeps.

Quae perfectiones *Schol.* Perfectiones vel sunt simpliciter, vel secundum quid tales. *Perfectiones simpliciter* tales, sive *simpliciter simplices* sunt, quarum

conceptus nullam imperfectionem includit; hae simpliciter et formaliter sunt in Deo. *Perfectiones secundum quid* tales, quarum conceptus aliquid imperfectionis involvit, sunt in Deo eminenter, hoc est loco earum habet aliquid praestantius. Quia vero Deus ratione Infinitatis suae omnes perfectiones illimitate continet actu, hinc fieri nequit, ut vel ulla perfectio, vel ullus eius gradus ut possibilis sine actualitate in Deo deprehendatur. Unde Deus non est ex actu et potentia compositus. Denique quia Deus non solum in se, sed et quoad captum nostrum infinitus est, ideo sint in Deo?

§ 56. *Deus respectu cognitionis creatae naturalis est incomprehensibilis.* Nam *Iob.* 11. *v.* 7. dicitur: *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies?* Et *Ierem.* 32. *v.* 19. Deus dicitur *incomprehensibilis cogitatu. Ad Rom.* 11. *v.* 33. *Incomprehensibilia sunt iudicia eius.* Unde bene definit Concilium Lateranense, cap. *Firmiter: Credimus, quod unus solus sit Deus, aeternus, immensus, incomprehensibilis.* Idem docent Patres, et Praecipue S. Chrysostomus *contra Anomaeos hom.* 4. ubi inter alia dicit: *Dei exquisitam comprehensionem habere non potest Angelus, aut ulla creatura.* Ratio est: Deus est Ens infinitum (§ 55.): sed intellectus creatus utpote finitus Ens infinitum comprehendere nequit; ad hoc enim intellectus infinitus requiritur, qui in Ente infinito nullos perfectionis terminos habente omnia possibilia distinctissime cognoscat: ergo Deus ab intellectu creato comprehendi nequit. Deus est incomprehensibilis.

Schol. Aetius et Eunomius Anomaeorum parentes docuerunt, ab intellectu creato Deum comprehendi posse; imo Aetius dicebat: Tam Deum novi, quam meipsum, imo non tam meipsum novi, quam Deum. Argumenta eorum a visione beatifica petita nil aliud probant, quam beatos totum quidem Deum videre, sed non totaliter: vident eum in se facie ad faciem, quin totam eius latitudinem percipiant, uti constat exemplo hominis per angustum foramen coelum intuentis: cognoscunt Dei Bonitatem latissime diffusam, quin eius fundum metiantur, velut is, qui mare in altissima specula contemplatur: omni gaudio replentur, quin totam Divinitatem comprehendant, sicuti vas aquae immersum totum impletur, etsi minimam aquarum copiam recipiat. Solvuntur obiectiones Anomaeorum.

Art. 6. *De immensitate et omnipraesentia Dei.*

§ 57. *Deus immensus et omnipraesens est non solum cognitione et operatione, sed etiam intime per praesentiam substantialem.* Ita *primo* docet S. Scriptura *Ps.* 138. *v.* 7. *Si ascendero in coelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Ier.* 23. *Coelum et terram ego impleo, dicit Dominus.* Ratio est *secundo*: Deus infinito intellectu suo omnia praeterita, praesentia et futura et omnes cogitationes nostras semper sibi repraesentat. Ergo omnia illa sunt Deo praesentia, et Deus cognitione omnibus illis praesens est, quod magis patebit ex sequentibus. Deinde sicuti res in creatione extra Deum ad actualitatem de- Deus est immensus, et omnipraesens.

ductae sunt per actum Divinae voluntatis. *Apoc.* 4. *v.* 11. ita Deus eas per continuum illum actum conservat, *Ps.* 148. *v.* 5. *ad Hebr.* 1. *v.* 3. sine qua conservatione existentiam suam conservare non possent; item ad actiones omnium Deus per concursum generalem semper concurrit, sine quo nulla creatura agere posset, *Act.* 27. *v.* 28. Ergo Deus in omnes creaturas continuo operatur, adeoque illis praesens est operatione. Denique Deus est Ens simplex, et infinitum (§ 55.), adeoque, quia partes non habet, cuilibet enti totus praesens est: sed totus Deus sine ipsa Divina substantia concipi non potest; ergo secundum substantiam suam sive substantialiter omnibus creaturis praesens est.

Immensitas an idem cum omnipraesentia?

Schol. 1. Omnipraesentiam Dei etiam nonnulli ex immensitate eius demonstrant, quam ab omnipraesentia distinguunt; nam immensum dicitur, quod in se tale est, ut metiri ipsum non detur: cumque Deus sit Ens infinitum (§ 55.) et hinc nullos perfectionum suarum limites, et aeternum, nullos durationum fines (§ 45.) habens, cumque perfectiones Divinae sint ipse Deus; sequitur, quod nullos nec intensionis, nec extensionis terminos admittat, et immensus, et omnipraesens sit. Atque ex hoc inferunt, ante mundi creationem Deum omnipraesentem dici non potuisse, quia cum per praesentiam operationis praesens sit creaturis, dum in illas operatur, hinc modo in creatione, per quam in creaturas operari incepit, illis per praesentiam operativam praesens esse coepit, licet immensitas substantialis ei etiam ante creationem competierit. Noli tamen concludere, mutationem ideo in Deo factam fuisse. Non facta est in Deo, sed in rebus extra Deum existentibus, quae ex non existentibus existentes factae sunt; hinc in relatione ad res existentes Deus vocatus fuit praesens, quo ante creationem nomine non gaudebat.

Obiectiones Samaritanorum.

Schol. 2. Immensitatem sive omnipraesentiam Deo detraxerunt Samaritani, qui angustiis Templi in Garizim, et Iudaei, qui in aede Hierosolymitana, Divinitatem concludebant, teste S. Hieronymo *in c.* 66. *Isaiae.* Item Valentiniani, Gnostici et Manichaei apud S. Augustinum *l. cont. ep. Fundam. c.* 21. Sociniani Vorstius, et Crellius Deum ubique non substantia, sed potentia tantum diffusum esse docuerunt. Non obstant omnipraesentiae Divinae loca, in quibus Deus in *Ps.* 11. *v.* 5., etc. in coelo habitare dicitur: hoc enim eo sensu dictum est, quod ibi specialiter gloriam suam manifestet. Dicitur etiam abscondere faciem suam, non exhibendo amplius specialia beneficia: dicitur esse in Arca, Templo, animabus iustorum gratiosa manifestatione et largitione gratiarum, non per exclusionem praesentiae suae in aliis locis.

Art. 7. *De Unitate Dei.*

Deus unus est.

§ 58. Ens immensum, quia infinitum est, unicum esse debet. *Unus igitur Deus est. Primo* hoc discimus ex S. Scriptura, *Deut.* 6. *v.* 4. *Dominus Deus noster Dominus unus est:* quem locum etiam

citat *S. Marcus c.* 12. *v.* 29. Et 1. *ad Cor.* 8. *v.* 4. *Scimus, quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus. Secundo* hoc probant SS. PP. Iustinus *l. de monarch.* ex testimoniis gentilium hoc probat. S. Irenaeus *l.* 1. *adv. haer. c.* 1. ex infinitate Dei. Tertullianus *l.* 1. *contra Marc.* ex eius magnitudine. Eodem argumento S. Augustinus *l.* 1. *de Trin. c.* 3. Unitatem Dei demonstrat ex summa eius magnitudine, quae parem non admittit. Lactantius a summa eius perfectione, cui aliquid deesset, si similem sibi agnosceret. S. Athanasius *l. contra gent.* ex eius omnipotentia, quae alterius Dei opera ad creationem rerum non indiget. S. Cyprianus *de van. Idolor.* ex mundi ordine et regimine, ubi in rebus naturalibus unus solummodo praeest. Nobis *Tertio* ratio placet ab Infinitate Dei petita, quae sic proponi potest: Non possunt esse plura entia infinita, quam unum; haec enim erunt perfectione vel aequalia, vel inaequalia. Si inaequalia, alterutrum non habebit omnes perfectiones compossibiles sine gradibus absolute, adeoque non erit ens infinitum. Si aequalia sunt, perfectiones illae vel erunt inaequales et dissimiles, et sic neutrum habebit omnia, nec consequenter infinitum erit; vel erunt aequales et similes solo numero differentes, et tunc nihil assignari poterit, in quo numero differant; illud enim assignabile non potest esse diversum in utroque Ente, alias unum infinitum aliquid haberet, quod non est in altero, quod est contra hypothesim, in qua duo illa entia infinita in perfectionibus aequalia et similia supponuntur. Nec potest esse non diversum in utroque ente, alias nulla posset dari ratio, cur infinitum unum habeat hoc v. g. subiectum attributorum, alterum vero aliud; non enim ex essentia ratio reddi potest, siquidem neutrum subiectum utpote ab altero ex hypothesi non diversum essentiae repugnat: nec externam ullam rationem ens infinitum, quatenus est ens a se (§ 55.) potest admittere: ergo plura entia infinita quam unum esse nequeunt. Iam vero cum ens a se sit infinitum (§ 55.), Deus autem sit Ens a se (§ 40. 41. Schol. 8.), Deus nonnisi unicus numero esse potest.

Schol. Gentilismus seu Ethnicismus dicitur illa Religio, qua plures, quam unus Deus, coluntur. Populis ad Christum conversis Gentilismus ex urbibus proscriptus in pagis sedem fixit, unde Paganismus appellari coepit, qui etiam a pluralitate Deorum Polytheismus vocatur; illi vero, qui plures Deos colunt, aut praeter verum Deum falsos Deos adorant, qui Idola dicuntur, vocantur Idololatrae, et Idololatria est religiosus idolorum cultus. Originem Idololatriae erudita Dissertatione investigavit D. Calmet. Rabbini Idololatriam iam ante diluvium invaluisse autumant, et fuisse unum ex criminibus, quibus Deus provocatus aquas diluvii immisit. Fundant se in illo *Gen.* 4. *v.* 20. ubi de Enos in textu Hebr. ita leg.: אז הוחל לקרא בשם יהוה (*Az huchal licrò bescem Iehovah*), quod ita interpretantur: *tunc profanatum est invocar in enomine Domini*, quia verbum חחל (*huchal*) *in hophal* etiam *profanare* significat. Sed enim nunquam significat

Idololatriae origo et Gentilismi.

profanare nisi in *Piel*, nnde etiam septnaginta vertunt *ὅυτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ, iste speravit invocare nomen Domini.* Alii Anctorem Idololatriae statuunt Thare patrem Abrahae. Vernm licet hic *Iosue* 24. dicatur Idolornm sacris addictns fuisse, nihil aliud tamen erucre licet, qnam temporo Thare Idololatriam quidem iam invaluisse, non vero a Tharo primo introductam fuisse. Alii Nimrodo primordia Idololatriao adscribunt, qui cultum ignis in Chaldaeam invexisse dicitur; sed vix probant, alios ante ipsnm Idololatras non fuisse. Alii Chamum, Ninum alii, sed sino certis docnmentis, Idololatriae parentes assignant. Illud nobis certum vidotnr, longe anto Moysen Idolorum cultum apud Ægyptios invaluisse; nam Moyses cum etiam in Chananitide, Madian et Moab iam supponit, dum *Exod.* 20. *v.* 4. iubet abstineri a cultu cuiuslibet simulacri. Astrorum cultus prima gentium superstitio fuisse videtur: sane Ægyptios, Chaldaeos et Persas aliasque gentes, solem, lunam et stellas pro Diis habuisse certnm est. De Egyptiis testatur Diodorus Siculus *l.* 1. eos solem sub nomine Osiridis, lunam sub nomine Isidis coluisse. Homines qnippe videntes haec corpora muudana, reliqnis omnibus excellentiora, et iuxta eorum Philosophiam animata esse, Divinitatem illis affingebant: cum enim doctrinam do creatione non caperent, quam Noe posteris suis una cnm vera de Deo uno, mndi creatione, de Angelis, lapsu daemonum, et primorum parentum doctrina tradiderat, illamqne pro captu suo illustraront, statuebant, cuncta ex Deo ceu radios ex sole emanasse, unde solem, lunam et caetera Sydera colero coeperunt. Ab hac purioris doctrinae corruptione convertebantur ad contemplationem seductionis primorum hominnm per malnm quemdam Spiritum. Incredibile illis videbatur, hunc Spiritum opus Dei perdere potuisse, si ipse huic Numini subiectus, eoque imbecillior fuisset: nnde malum hunc Spiritum aeque potentem, ac Deum bonnm mndi creatorem sibi persuadebant, et sic duo summa Principia, alterum bonum, alterum malum in mundum introdncta, et simul religiose culta sunt, prius, ut benefaceret, posterius, ne noceret. Deinde antiquae doctrinao momores, Angelos a bono Deo creatos esse, his putabant demandatam esse cnram et gubernationem mundi, quia ipsi Deo nimis molestum esse videbatur, cunctis immediate rebns providere. Hos Angelos seu bonos Spiritus, cum mundum regerent, hominnmque fata in sua potestate haberent, creatos qnidem, sed propter officinm sibi demandatum in Deos conversos putabant et adorabant, oorumque varios ordines assignabant. Nonnulli enim supremo Nnmini in eoelo semper ut Consiliarii adesse dicebantur, Consentes vocati. Hos Ennius apud Apuleium de Deo Socratis hoc ordine recenset: Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iupiter, Neptunus, Vulcauus, Apollo. Ab his differebant Dii minores, qui extra coelum vagari, et in stationibus suis excnbare credebantur. Cum vero non solum Deus bonns, sed etiam malns snos habere satellites et ministros crederetur, exinde cultus daemonum ne

nocerent, fluxit, teste Arnobio *l.* 7. *cont. gent.* qui cultus antiquissimus hodie adhuc apud Calecutenses, Iaponenses, Mexicanos et Tapuios viget. Postquam vero creditum fuit, Spiritus bonos seu Angelos esse rerum Praesides et Gubernatores, horum Deorum numerus in infinitum crevit, singulis non tantum urbibus, sed et societatibus singularis spiritus praeficiebatur, et tamquam Deus tutelaris colebatur. Unde *Ier.* 2. *v.* 28. conqueritur Deus: *Pro numero civitatum tibi sunt Dii.* Quin etiam montibus, fluviis, aeri, etc. divinus honor, vel potius Diis illis praesidentibus exhibebatur. Rursus ipsi homines etiam Diis iungebantur, qui aut bello et virtute fortes, aut sapientia celebres fuerant, aut populis imperaverant, aut alio utili invento de humano genere bene meruerant, aut a suis parentibus et filiis tenere diligebantur, quo spectat totum illorum Deorum genus, quod Poetae et Historici celebrant. Neque hic superstitio subsistebat. Nam et Bruta Divino honore afficiebantur, de quo Idololatriae genere S. Paulus *ad Rom.* 1. *v.* 23. loquitur. Denique et accidentia et virtutes, uti pietas, felicitas, etc. tamquam Dii et Deae coli coeperunt, teste Cicerone *l.* 2. *de nat. Deorum c.* 23. His igitur Diis gentiles simulacra erigebant, quae quidem imperita Ethnicorum plebs ipsos Deos esse credebat, sed prudentiores iis tantum Deos significari arbitrabantur, uti Iulianus in fragmento oper. pag. 1. Idololatriam gentilium excusare nititur. Miracula vero et oracula, quae gentiles pro probanda suorum Numinum Divinitate proferunt, vel falsa sunt, vel naturae vires non excedunt, vel a daemone per occultas et naturales causas producta. Insanum hunc idolorum cultum satis refutarunt antiqui Patres, S. Iustinus, etc. uti in mea analysi PP. videri potest.

Art. 8. *De duobus Summis Principiis Manichaeorum.*

§ 59. Quia Deus unicus est (§ 58.), *non dantur duo Principia, unum bonum, alterum malum, ceu primae omnium rerum causae.* Nam *Primo* qui duo summa Principia et duos Deos, unum bonum, alterum malum statuunt, omnem de Deo ideam evertunt: qui enim Deum cogitat, Ens supremum, independens, omnipotens, beatissimum sibi repraesentat; sed in hypothesi duorum summorum Principiorum haec omnia corruunt; in hac enim neutri omnia sunt subiecta, seu imperium eorum divisum est; ergo neuter est summus. Neuter actionum suarum rationem in seipso, sed simul in permissione, resistentia et limitatione alterius habet. Ergo neuter est independens. Neuter facere potest quidquid vult, et in se est possibile; nam bonus malum aversatur, et ad benefaciendum pronus est, alter contrariis studiis delectatur, nec bonum facere potest. Ergo neuter est omnipotens. Denique uterque unus ab altero Deo sibi opposito in operibus suis continuo turbatur. Ergo neuter esset beatissimus. *Secundo* Cultus horum duorum Deorum est contradictorius; nam qui bonum invocat, ut benefaciat, et malum, ne noceat, supponit bonum non posse benefa- **Non dantur duo summa principia.**

cere, et malum non posse nocere: sed hoc est contra naturam eorum. *Tertio* Duo illa principia bonum et malum, utpote contraria; nec sunt sociabilia, nec separata; alias enim tertium quoddam foret, quod illa separaret, adeoque unum summum, a quo efficiuntur omnia bona, et a quo illud, quod deflectit malum dicitur.

Manichaeorum haeresis et systema.

Schol. 1. Duo dari principia coaeterna et independentia, alterum bonum, alterum malum, antiquissimus error est. Gnostici a Stoicis illum hauserunt. Cerdoniani et Marcionitae eum propagarunt. Cubricus Persa, qui nomen Manetis, id est viri eloquentis, sibi assumpsit, et quem sui discipuli Manichaeum, id est Manna fundentem dixerunt, an. c. 277. eum late disseminavit, adeo ut nonnisi Saeculo 9° a Theodora Imperatrice oppressus fuerit. Manetis systema ex libris S. Augustini sic se habet: 1. Duo sunt rerum omnium principia coaeterna et increata, alterum bonum, quod Manes absolute Deum vocat: alterum malum, quod Hylen appellat, ne Polytheus videatur. 2. Utrumque hoc principium est materia latissime extensa et interminabilis, ita ut materia boni sit lux, mali tenebrae. 3. Malum principium sua modificatione creavit quinque elementa, tenebras, fumum, ignem, aquam, ventum. Bonum vero creavit alia quinque elementa opposita, lucem, aerem, ignem bonum, aquam bonam, et ventum bonum. 4. In quolibet horum elementorum certum habitavit Spirituum genus ab ipsis elementis formatum, quibus unus supremus reliquorum dux et origo praefuit. 5. Accidit autem, ut Spiritus tenebrarum videntes a longe terram lucis, eius amore capti invito Deo bono eam occupare attentarint. 6. Quod advertens Pater lucis, ad debellandos illos nonnullos Spiritus lucis misit, illisque pracpotens Numen praefecit. 7. Unde orta pugna factum est, ut nonnulli Spiritus tenebrarum depellerentur in orcum innumeris animabus secum abreptis, cum e contra nonnulli Spiritus tenebrarum in regionem lucis penetrarent, et luci immiscerentur. 8. Princeps vero Spirituum malorum, nomine Saclas, ne animae lucis raptae aliquando restituerentur, eas tenebris sic involvit, ut emergere non possent, et simul iussit, ut quivis horum Spirituum concumberet cum uxore, quo facto omnes foetus in lucem editos Princeps tenebrarum devoravit, et iterum concumbens cum uxore sua, quidquid Divinae substantiae ex illa devoratione acceperat ita carni alligavit, ut perpetuum esset vinculum lucis et tenebrarum: porro proles ex hoc congressu natae fuerunt Adam et Eva, qui proinde cum posteris suis duplicis sunt naturae, et duas habent animas, unam bonam, a quo motus boni; alteram malam, unde mali motus procedunt. 9. Porro post commune naufragium Deus omnes nervos intendit, ut id, quod suae erat substantiae, a commixto malo liberaret; unde Christus sub forma serpentis apparuit, ut homines bonum a malo dignoscere doceret: qui etiam novissimis temporibus rediit, ut homines instrueret, quomodo purificatio lucis a tenebris esset facienda; et quia homines hanc profundam doctrinam non satis capiebant, promisit illis Paracletum, qui erat ipse Manichaeus, qui

duodecim discipulis sibi assumptis, 72. Episcopos ordinavit. 10. Duplex autem est modus animas a malo purgandi. Primus est per duas naves, scilicet solem et lunam ex Divina substantia fabricatas, et Divinis virtutibus repletas, quae in forma puerorum foeminis, in forma vero foeminarum maribus apparent, unde homines utriusque sexus formosarum specierum amore exardescunt, et hac concupiscentia, qua Divina substantia captiva tenebatur, aliorsum conversa, bona natura laxatur, laxata aufugit, et a virtutibus Divinis per cados transfertur in lunam, qua animabus repleta illae transferuntur in solem, et a sole in regnum lucis aeternae, ita tamen, ut prius leves maculae ab animabus calore solis solvantur, quae in terram particulatim descendentes arboribus, aliisque plantis immiscentur. Secundus modus purgandi animas a malo, fit per electos, qui manducando et bibendo bonum purgant a malo, quatenus sumendo alimenta bonum, quod in illis continetur, sua sanctitate solvunt, et a malo liberant. Hinc quia omnibus alimentis animas inesse censebant, electi ob homicidii metum ab agricultura abstinebant, quam tamen Auditoribus permittebant, ut hoc modo electis alimenta compararentur, quorum manducatione bonum a malo purgaretur. Rursus quia ob omni mortuo Divina substantia iam aufugit, ideo electi ab esu carnium abstinebant. Item quia omnibus rebus Divinam substantiam inesse docebant, quae manducando a malo purganda foret, hinc electi etiam semen virile comedebant. Et quia malum bono ab initio colligatum esse dicebant, ne boni et mali commixtio augeretur, Matrimonium illicitum esse volebant; venereos tamen congressus electis non solum permittebant, sed ad eos se mutuo provocabant, ut hoc modo per concupiscentiam ad imitationem Divinarum virtutum Divina animae substantia a vinculis suis solveretur; generationem tamen electi impediebant. Denique quia animae a corpore solutae non statim sine purgatione transeunt ad beatas sedes, illas in agros, herbas, arbores et subinde in pecudes transmigrare volebant, ut deinde per manducationem electorum purgarentur. Hoc autem Auditoribus suis singulare esse dicebant, quod eorum animae in ipsos electos, aut eorum escas redirent, ut eo citius et certius ab his purgatoribus mundarentur. Fabulae hae sine auctoritate, imo contra rectam rationem a Manichaeis confictae seipsas confodiunt, et a S. Augustino in libris *contra Faustum* fuse refutantur. Marcionitae vero, Cerdoniani, etc. a S. Irenaeo in libris *advers. haer.* et Tertulliano in libris *contra Marcion.* refelluntur. Vid. *Analys. PP.*

Schol. 2. Bayle tum in suo Dictionario, tum in aliis suis scriptis iam pene obsoleta Manichaeorum et Dualistarum argumenta denuo e tenebris produxit, suisque cavillationibus auxit. Dicit enim I. *Is.* 45. *v.* 7. dicitur: *Ego Dominus faciens pacem, et creans malum.* Et 2. *ad Cor.* 4. *v.* 4. *Deus huius saeculi excaecavit mentes infidelium.* Et *Ioan.* 12. *v.* 31. *Princeps huius mundi eiicietur foras. Resp.* Isaias loquitur de malis peccatoribus a Deo iuste inflictis. Apostolus loqui- Obiectiones Baylo solvuntur.

tur de excaecatione a Deo solum permissa, iuxta S. Chrysost. vel Deus saeculi huius, vel Princeps huius saeculi est diabolus, iuxta S. August. *l.* 21. *contr. Faust.* II. Si Deus bonus cuncta creasset, non darentur mala; nam vel impedire potuit, et non fecit, et sic bonus non fuisset: vel non potuit, et sic potens non esset. *Resp.* Deus potuit impedire malum, nec in malo habet beneplacitum; illud vero permittit, quia creaturae rationali libertatem dedit, quam laedere non vult, ne graviora mala mundo inferrentur. III. Deus saltem praevidens hominem libero arbitrio male usurum, vel ipsi hoc non conferre, vel ab abusu praeservare debuisset. *Resp.* Hoc argumentum tunc stringeret, si ex malorum permissione et abusu liberi arbitrii bona maiora sibi nota in toto universo non sequerentur, quae Deus utpote provisor universalis velle debet, qui omnia bona vult, uti inferius dicetur. IV. Deus creavit hominem propter beatitudinem: ergo etiam eum praeservare debet, ne ab ea per peccata excidat, adeoque nec illa permittere potest. *Resp.* Deus quidem vult omnium hominum beatitudinem, ad quam eos in creatione ordinavit; sed haec beatitudo non est ultimus divinae voluntatis finis: Deus enim propter se et gloriam suam omnia creavit, quae non minus in procurando bona, quam permittendo mala manifestatur. Vid. Le Vicomte d'Ales *de l'origine du male, etc.*

CAP. IV.

De intellectu Dei, eiusque Natura.

Deus intellectu et voluntate praeditus est.

§ 60. Deus iuxta S. Scripturam Spiritus est (§ 47.): Spiritus vero est Ens intellectu et voluntate libera praeditum (ex definitione Spiritus); ergo *Deus intellectu et voluntate libera praeditus est.*

Intellectus Dei est infinitus.

§ 61. 1. Intellectus Dei est omnium cognoscibilium simultanea et distinctissima repraesentatio, adeoque *Primo est infinitus.* Intellectus enim infinitus est, qui, quidquid esse potest, simul est, ita ut nulla realitas vel perfectio compossibilis ei deesse possit (§ 55.), ut nunquam in mera cognoscendi facultate subsistat, nec unum post alterum sibi repraesentet, nec quidam distinctionis gradus eum fugiat: sed talis est intellectus Dei, uti patet tum ex definitione modo data, tum quia Deus est Ens infinitum, quod sine ulla perfectionum suarum limitatione existit (§ 55.): ergo intellectus Dei est infinitus.

Illimitatus.

2. *Secundo est illimitatus.* Illimitatum quippe est, cui nulla realitas deest; sed intellectui Dei nulla realitas deest, quia nihil cognitionis, nihil distinctionis illi deest, cum sit omnium cognoscibilium simultanea et distinctissima repraesentatio. Ergo est illimitatus.

Immensus.

3. *Tertio Intellectus Dei est immensus.* Ens enim illimitatum immensum est (§ 57. Schol. 1.). Sed intellectus Divinus prorsus illimitatus est. Ergo immensus est. Unde *Ps.* 147. *v.* 5. de Deo dicitur in Hebraico לתבנו אין מכפר (*Litbunato en mispar*) *Intelli-*

gentiae eius non est numerus: quo indicatur obiecta cognitionis et intelligentiae Divinae numerari non posse.

4. *Quarto Intellectus Dei est incomprehensibilis nobis.* Nam intellectus Divinus repraesentat non solum omnia cognoscibilia, sed etiam simul et distinctissime: sed intellectus humanus propter limitationem suam res nonnisi successive, nec tamen distinctissime, nec modum, quo Deus eas sibi repraesentat, sibi repraesentare, nec Divinae cognitionis abyssum exhaurire potest, quia intellectus finiti ad infinitum nulla est proportio; ergo intellectus Divinus non tantum quoad modum cognoscendi, sed etiam quoad obiectorum copiam nobis est incomprehensibilis. Ita investigabilitas in S. Scriptura Divina intellectui tribuitur. *Is.* 40. *v.* 28. *Nec est investigatio sapientiae eius.* Incomprehensibilis.

5. *Quinto Intellectus Dei ab omni errore immunis et infallibilis est.* In errore enim verum cum falso confunditur; confusio autem fit per notiones rerum obscuras et confusas iuxta Logicam, utpote per quas non satis res a se invicem distinguuntur, unde ex notionibus rerum obscuris et confusis errores oriuntur: sed intellectus Dei distinctissima omnium cognitione gaudet. Ergo ab omni errore immunis et infallibilis est, licet nullus error Deo ignotus esse possit. Infallibilis.

6. *Sexto.* Quin etiam, quia quidquid in Deo est, est ipse Deus (§ 53. n. 1.), Intellectus Dei est ipse Deus, et ab eius Essentia realiter non distinguitur (§ 53. n. 2,).

Schol Ex his differentiae inter humanum intellectum et Divinum patent. 1. enim intellectus humanus per modum potentiae in anima concipitur: intellectus Dei est ipsa Essentia Divina (§ 61. n. 6.). 2. Intellectus humanus in plurimis in nuda facultate cognoscendi subsistit sine actuali cognitione: Divinus in nullo ab actuali cognitione deficit (§ cit. n. 1.), quia si vel unicum obiectum cognoscibile eum fugeret, aliquis realitatis defectus in Divino intellectu adesset, unde pro limitato habendus esset, quod falsum est (§ cit. 2.); quare hoc sensu intellectus Dei recte actus purus dicitur. 3. Intellectus humanus, quae cognoscit, propter limitationem suam successive cognoscit: Divinus omnia simul, quia infinitus est (§ cit. n. 1.). 4. Humanus in multis in cognitione confusa, et obscura subsistere debet: Divinus omnia distinctissime cognoscit (loc. cit.). 5. Humanus quia finitus est, est in se commensurabilis: Divinus vero immensus est (§ 61. n. 3.). 6. Humanus non est sine errore, vel saltem possibilitate errandi, quia in multis in cognitione confusa et obscura subsistere debet: Divinus ab omni errore et possibilitate errandi longissime abest (§ cit. n. 5.). Differentia inter humanum et Divinum intellectum

Art. 1. *De omniscientia Dei.*

§ 62. Quia igitur intellectus Dei est simultanea omnium possibilium et distinctissima repraesentatio (§ 61.), ita ut Deus omnia possibilia sibi simul et distinctissime repraesentet, Deus omniscius dicitur, quia omnia possibilia sibi simul et distinctissime repraesen- Deus omniscius est.

tat. Ita 1. *Reg*. 2. *v*. 3. Deus dicitur אֵל דֵּעוֹת (*el degnot*) *Deus scientiarum*. Et dicitur *omnia cognoscere*, 1. *Ioan*. 3. *v*. 20. Et *omnia nuda et aperta sunt oculis eius ad Hebr*. 4. *v*. 13. Quare nuspiam Dei aspectum fugere licet, *Ps*. 139. *v*. 7.

Schol. Intellectus Divinus et omniscientia Dei ex parte Dei sunt unum et idem (§ 61. n. 6.); pro nostro tamen concipiendi modo hanc utriusque differentiam ponimus, ut omniscientiae nomine denotemus actualem rerum omnium Dei cognitionem; intellectus autem nomine praeter actualem cognitionem, quasi facultatem cognoscendi simul connotemus.

Deus cognoscit se. § 63. Cum Deus sit omniscius (§ 62.), *cognoscit Primo seipsum. Matth*. 11. *v*. 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius*. 1. *ad Cor*. 2. *v*. 10. *Spiritus Dei omnia scrutatur, etiam profunda Dei*. Item cognoscit actiones suas. *Act*. 15. *v*. 18. *Notum a saeculo est Domino opus suum*.

Omnes res extra se. 2. *Secundo Deus cognoscit omnes res alias extra se. Ad Hebr*. 4. *v*. 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius*. Cognoscit etiam omnes earum actiones. *Ps*. 138. *a versu* 1. *usque ad* 16. Et *Ier*. 23. *v*. 24. *Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum? dicit Dominus*.

Cogitationes occultas. 3. *Tertio Deus cognoscit occultas omnes cordium cogitationes. Ps*. 7. *v*. 10. *Scrutans corda et renes Deus. Ps*. 138. *v*. 2. *Intellexisti cogitationes meas de longe*. Et *Ps*. 43. *v*. 22. *Novit abscondita cordis*.

Bona et mala. 4. *Quarto Deus novit bona et mala sive poenae, sive culpae*. Cognoscit bona quae fecit. *Gen*. 1. *v*. 31. *Vidit Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona*. Cognoscit mala naturae. *Sap*. 8. *v*. 8. *Signa et monstra scit, antequam fiant*. Scit mala poenae. *Eccl*. 11. *v*. 14. *Vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt. Prov*. 15. *v*. 11. *Infernus et perditio coram Domino*. Scit mala culpae. *Ps*. 68. *v*. 6. *Deus tu scis insipientiam meam, et delicta mea a Te non sunt abscondita*.

Singularia minima. 5. *Quinto Deus cognoscit non tantum generalia et universalia, sed singularia etiam vel minima. Matth*. 10. *v*. 29. 30. *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Eccli*. 1. *v*. 2. *Arenam maris, et pluviae guttas... quis dinumeravit?... Unus altissimus Creator omnipotens*.

Praeterita, praesentia et futura. 6. *Sexto cum Deus res omnes extra se cognoscat, non tantum praeterita et praesentia sed etiam futura contingentia cognoscit. Gen*. 18. *v*. 19. Unde videmus tot rerum futurarum praedictiones in omnibus fere S. Scripturae locis. Et ipse Deus falsos Deos et idola provocat, ut res futuras praedicant, *Isa*. 41. *v*. 22. et per praedictionem et executionem se ab illis distinguit, *Is*. 46. *v*. 5. Denique nullum futurum Deo ignotum est; novit etiam ea, quae sub conditione nunquam implenda futura sunt. Nempe si quidquam horum omnium Deo esset occultum, non foret omniscius.

Schol. Deum non omnia singularia cognoscere, videtur probari ex S. Hieronymo *in c. 1. Habacuc*, ubi ait: *Absurdum est, ad hoc Dei deducere Maiestatem, ut sciat per momenta singula, quot culices nascantur, quotve moriantur.* Verum S. Hieronymus solum vult, non tam specialem esse Dei Providentiam erga res vilissimas, quam erga creaturas rationales. Unde subdit: *Non simus tam fatui adulatores Dei... eamdem rationabilium Providentiam esse dicentes.* Quod vero etiam minutissimarum rerum cognitionem et Providentiam habeat, docet *ep. 111.* ubi miratur Creatoris solertiam in minutis quoque animalibus, formica, culice, vermiculis, et istiusmodi generis, quorum magis scimus corpora, quam nomina.

§ 64. *Haec omnium universalium et singularium Dei cognitio est infallibilis et necessaria.* Si enim Deus ullius rei, quae esse potest, vel est, ignorantia laborare posset, deficiente vel cessante in intellectu Divino rei etiam minimae cognoscibilis cognitione, limes in eo deprehenderetur: sed sic Deus non amplius esset Ens infinitum (§ 55.). et consequenter non foret Ens a se, quod eius essentiam destrueret. Ergo nullius rei ignorantia in Deo est, adeoque absolute est necessarium, ut Deus omnia semper cognoscat. **Cognitio Dei est necessaria.**

2. Sed quia quidquid absolute necessarium est, etiam aeternum est (§ 45.), *cognitio Dei est aeterna. Act. 15. v. 18. Notum a saeculo est Domino opus suum.* Et intuitiva non symbolica; alias enim in modo cognoscendi quidam perfectionis defectus deprehenderetur, quod tamen esse nequit (§ 55.). **Et aeterna.**

Schol. Poiretus cognitionem rerum cognoscibilium et possibilium in Deo ipsius arbitrio subiecit, ita ut illa cognoscere vel ignorare possit, prout ipsi videtur. Sed ex hoc sequeretur, ab arbitrio Dei etiam dependere, utrum intellectum infinitum, vel finitum habeat: et hinc utrum Deus sit, an non. Quod sane falsissimum est.

§ 65. Intellectus Dei est infinitus (§ 61.), et Deus seipsum cognoscit (§ 63.): ergo *Deus seipsum perfecte cognoscit et comprehendit.* Ita *1. ad Cor. 2.* dicitur: *Spiritus Dei omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Cognoscit autem Deus seipsum absque ullo medio immediate per seipsum, quia in Deo nihil prius sua Essentia esse potest (§ 46.). **Deus seipsum comprehendit.**

Art. 2. *De scientia Dei.*

§ 66. Quia intellectus Dei est infinitus, illimitatus, immensus, ab omni errore immunis et infallibilis (§ 61.), adeoque nulla perfectione caret: hinc *datur in Deo veri nominis et perfectissima scientia.* Hoc docet S. Scriptura, *1. Reg. 2 v. 3. Deus scientiarum Dominus est. Esth. 14. v. 14. Domine, qui habes omnem scientiam. Ad Rom. 11. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei!* **Datur in Deo vera scientia.**

Schol. 1. Scientia Dei iis imperfectionibus, quibus creata, non subiacet: non enim est habitus, sed simplicissimus et purissimus actus: non est qualitas, sed ipsa Dei substantia: non est discursiva, sed uno simplicissimo actu omnia penetrat, est immota, aeterna et indivisa. **Discrimen inter scientiam et Dei creatam.**

Imperfectiones quippe scientiae creatae, non scientiae ratione sui praecise, sed ratione subiecti creati, in quo reperitur, adhaerent. Unde facile solvi possunt argumenta eorum, quos tecto nomine refert S. Thomas, qui Deo rationem scientiae proprie dictae denegarunt.

Divisio scientiae Dei. *Schol.* 2. Scientia et cognitio Dei in se est quidem unica, pro obiectorum tamen diversitate varie a nobis concipitur. Scilicet alia est *scientia simplicis intelligentiae,* quae versatur circa res possibiles, sub ratione praecisa possibilitatis, abstrahendo ab omni futuritione et existentia. Haec scientia etiam dicitur *necessaria*, quia intellectus Dei, utpote infinitus et illimitatus, non potest non possibilia ut possibilia cognoscere. Alia est *scientia visionis*, quae versatur circa res vel existentes, vel futuras aliquando. Haec scientia etiam vocatur *libera*, quia cum productio rerum sit Deo libera, a libertate Dei etiam pendet, ut res tamquam existentes, vel futuras cognoscat. Praeter hanc scientiae Dei divisionem Ludov. Molina tertiam quamdam scientiam inter utramque mediam excogitavit, qua Deus ex comprehensione liberi arbitrii intuetur, quid pro sua innata libertate, si in hoc vel illo aut infinitis rerum ordinibus collocaretur, dictum arbitrium acturum esset. Cum vero haec scientia plane inutilis sit, adeo ut ad fidei nostrae dogmata probanda ea non indigeamus, pro notitia historica eam hic indicasse sufficiat.

Deus cognoscit res per causam. § 67. Scientia proprie dicta est cognitio rei per causam: cum igitur in Deo detur scientia proprie dicta (§ 66.) respectu omnium creaturarum possibilium et actualium; ergo datur in eo cognitio earum per causam, maxime quia ad scientiam sufficit discursus virtualis, et quod unum sit notius altero ex parte rei cognitae (§ 66. Schol. 1.), et ideo.

Deus possibilia cognoscit in Essentia sua. § 68. Quia Deus scit possibilia, cognoscit illa in Essentia sua, utpote quae omnia eminenter continet, et ab illis est participabilis. Ita ait S. Dionysius *de Div. nom. c. 7. Divina sapientia seipsam cognoscens scit omnia.* Neque dicas, ex hoc sequi, Deum alia a se non intuitive, sed abstractive solum in alio cognoscere. Nam res videntur intuitive, ut sunt in se, quando videntur in sua idea: sed Essentia Dei ex mox dicendis est rerum omnium idea: ergo Deus in Essentia sua creaturas intuitive videt: minorem ostendet.

Dantur in Deo ideae. § 69. 1. *Dantur in Deo ideae.* Patet hoc *Primo* ex S. Scriptura, ubi *ad Hebr.* 11. dicitur: *Fide intelligimus, aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent,* id est, ut ex non apparentibus in ideis Divinis, seu in mente et arte Divina, existentia et visibilia fierent. *Secundo* subscribunt SS. PP. S. Dionysius *de Div. nom. c.* 5. ait, *in omnium causa prius constitisse omnium rerum exemplaria credendum est*. S. Damascenus *l.* 1. *de fide c.* 3. sic ratiocinatur: *Deus omnium auctor est: ergo omnium, quae sunt rationes in se et causas, hoc est, ideas, iam ante in ipso praehabet.* Sane agens intellectuale habet in se imaginem illius rei, quam facturum est, ne temere et caeco modo agat. Ergo dantur in Deo ideae rerum tam exi-

stentium, quas producit ad sui imitationem, quam possibilium, quas videt ad sui imitationem producibiles.

2. Hae ideae sunt ipsamet Dei Essentia, prout est forma obiecta intellectui Divino et cognita ab ipso ut imitabilis a creaturis. Nam idea definitur: forma obiecta intellectui intra illum existens, ad quam respiciens artifex operatur. Quare una realiter est in Deo idea, virtualiter tamen et ratione multiplex, quatenus Essentia Divina est diversimode a creaturis imitabilis et participabilis.

Schol. S. Dionysius *de Div. nom. cap.* 7. ait: « Non ex rebus » ipsis res noscens novit eas Divina mens, sed ex seipsa, et in seipsa » secundum causam omnium scientiam et notionem et essentiam » praehabet, et ante comprehendit, non singulis secundum speciem » intendens, sed secundum unicam causae complexionem, cuncta » sciens et continens . . . . Seipsam igitur Divina sapientia noscens » sciet omnia: materialia sine materia . . . nam si secundum unam » causam Deus omnibus esse impertit, secundum eamdem unicam » causam sciet omnia tamquam ex se existentia, et in seipso ante » praeexistentia, et non ex rebus rerum accipiat notionem . . . Non » habet itaque Deus peculiarem scientiam sui, aliam vero communem res omnes complectentem; ipsa enim causa seipsam cognoscens » nullo modo ea, quae ab ipsa, et quorum causa est, ignorabit. Hac « igitur Deus res cognoscens, non scientia rerum, sed scientia sui » ipsius ipsa novit ». Hucusque S. Dionysius vulgo Areopagita. Ex quibus illa quaestio, an Deus cognoscat creaturas immediate in seipsis, quae subinde maiorum controversiarum Scholasticarum flammam succendit, optime solvi potest. **An Deus creaturas in seipsis immediate cognoscat?**

§ 70. Deus est Spiritus (§ 47.); Spiritus vero operatur per intellectum et voluntatem; ergo etiam Deus; et quia ipse est omnium rerum contingentium causa (§ 41.), hinc *scientia Dei vera omnium rerum causa est*. Ita docet S. Scriptura, *Ps.* 103. *Omnia in sapientia fecisti;* et *Ps.* 135. *Qui fecit coelos in intellectu,* id est, *in sapientia,* uti glossa exponit; et *cap.* 7. *v.* 21. Sapientia dicitur *omnium artifex.* Concurrit autem scientia Dei ad productionem rerum tam directive, quia Deus utpote agens intellectivum non caeco modo procedit, sed omnia in sapientia facit; quam effective, quia Deus res producit per actum imperii, *Gen.* 1. *fiat lux.* Imperium autem est actus scientiae practicae, quae est effectiva. **Scientia Dei rerum omnium causa est.**

Schol. Scholastici hic multo sudore indagarunt, an ideo res futurae sint, quia praesciuntur a Deo, an vero contra ideo praesciantur a Deo, quia futurae sunt. Sed quidquid sit de hac controversia, bene notat Cl. P. Gazzaniga *in Prael. Th. t.* 1. Si etiam verum esset, ideo res a Deo cognosci, quia futurae sunt, minime consequeretur, eas ante Divinae voluntatis decretum videri: ita enim signa in Deo coordinari debent. 1. Deus per scientiam simplicis intelligentiae omnia possibilia videt in sua Essentia et omnipotentia. 2. Ex infinitis possibilibus hunc rerum ordinem pro beneplacito suae voluntatis esse voluit. 3. Demum scientia visionis ea, quae futura sunt, cognovit. **Quomodo et quare futura Deus cognoscat?**

Art. 3. *De Praescientia Dei.*

Deus infallibiliter omnia praescit. § 71. Scientia Dei quatenus versatur circa futura, dicitur *Praescientia* (§ 66. Schol. 2.). Per hanc *Deus certissime et infallibiliter praescit omnia futura, libera etiam et contingentia.* Praescire Deum illa, patet ex § 63. n. 6. Quod vero infallibilis sit haec Dei praescientia, ulterius demonstratur: nam omnis Dei cognitio sine ullo errore est (§ 61. n. 5.): ergo etiam praescientia Dei circa futura contingentia. Finge enim, eam esse fallibilem: tunc fieri posset, ut id, quod Deus praevidit, vel non, vel aliter eveniret. Quod si fieri posset, Intellectus Dei non esset omnium simultanea et distinctissima repraesentatio; quod repugnat veritati (§ 61.) demonstratae. Ergo praescientia Dei est infallibilis.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* Cicero *l.* 2. *de Divin.* cum praescientiam Dei cum libertate conciliare non posset, illam Deo detraxit, et sic, uti S. Augustinus *de Civ.* ait, *ut homines faceret liberos, fecit sacrilegos.* Eamdem ob permissum Adae peccatum Deo denegavit Marcion, testo Tertull. *l.* 2. *adv. Marc. c.* 5. Sociniani vero futura contingentia libera Deo coniecturis duntaxat, non certa cognitione nota esse contendunt. Falluntur hi ex particula *forte* non rite intellecta, quae praescientiae Dei circa futura libera in S. Scriptura additur, *Ier.* 26. *v.* 3. *Ioan.* 5. *v.* 46. Sed in illis locis S. Scriptura humano modo loquitur, ut notet, eventum rei futurae incertum esse respectu nostri, non respectu Dei, uti explicat S. Augustinus *in Ps.* 12. Siquae etiam praedicta fuerunt a Deo, quae tamen non evenerunt, non praenuntiabantur absolute, sed sub conditione: uti mors Ezechiae spectato cursu naturae; et subversio Ninive, si non sequatur poenitentia.

Praescientia Dei non laedit hominis libertatem. § 72. *Haec Praescientia Dei non imponit causis liberis necessitatem.* Nam *Primo* in scientia Dei nihil est praeteritum, nil futurum, sed sola incommutabilis aeternitas, in qua nihil mutatur, nil succedit (§ 45.). Ergo Deo sunt omnia praesentia. Sed scientia, qua cognoscitur aliquid praesens, non infert rebus necessitatem. Ergo nec praescientia Dei. Ita S. Anselmus *l. de Conc. Praesc. cum libert. Secundo* Deo infallibiliter praecognitus est ordo omnium causarum (§ 64.): sed in hoc ordine sunt etiam causae libere agentes. Ergo cognoscit etiam causas liberas, et consequenter multa a libera hominum voluntate fieri. Ita S. Augustinus *l.* 5. *de Civ. c.* 10. *Tertio* Plura fieri possent, quae tamen non fient. Ergo etiam multa fient, quae possent non fieri; vel saltem hoc non repugnat. Sed si hoc non repugnat, etiam non repugnat, aliquid praesciri contingenter futurum, scilicet, ita ut fieri non possit, et tamen fiat. Ergo sine detrimento libertatis certo et infallibiliter praesciri potest. *Quarto* Hae duae propositiones: Iudas traditurus est Magistrum: et Iudas poterit Magistrum non tradere, non pugnant inter se. Ergo nec hae: Deus praevidet Iudam Magistrum traditurum: et Iudas poterit Magistrum non tradere. Unde nec implicat, quod Deus certo praevideat futuram Iudae traditionem, et tamen Iudas libere Magistrum tradat.

Schol. 1. Ioannes Huss admisit quidem Praescientiam Dei omnino infallibilem, sed illam putavit tollere hominis libertatem: verum ille non consideravit, quod licet ex eo, quod Praescientia Dei sit certa et infallibilis, sequatur quidem infallibiliter effectus, non tamen necessario, utpote quem Deus praescit libere eventurum. Quippe Praescientia Dei est causa futurorum, non tantum eorum, quae necessario, sed etiam libere futura sunt. Et Praescientia Dei posita, res non potest aliter evenire non necessitate simplici et absoluta, sed tantum necessitate conditionis et consequentiae, sicuti dum aliquem scio ambulare, necesse est, eum ambulare, licet libere omnino ambulet. Haeresis Ioannis Huss.

Schol. 2. In quonam medio Deus futura absoluta libera cognoscat, litigant Scholae. Molina vult, Deum illa cognoscere in supercomprehensione causarum secundarum ante decretum suum de earum futuritione. Ægidius Romanus docet, Deum illa antecedenter ad suum decretum certo cognoscere in suis ideis, sive in sua Essentia, prout habet rationem ideae et exemplaris. Suarez asserit, illa a Deo certo cognosci in suis decretis ut futuris. Plures recentiores volunt, Deum illa cognoscere in veritate eorum obiectiva, quam habent antecedenter ad omne decretum Dei, quia nimirum ex duabus propositionibus contradictoriis de futuris contingentibus altera debet esse determinate vera, altera determinate falsa. Theophilus Rainaudus *in nov. explic. libert.* vult, Deum cognoscere futura libera in operatione voluntatis creatae, qualis futura esset in hypothesi, quod se sola agere posset. Thomistae denique docent, Deum futura absoluta libera certo et infallibiliter cognoscere in suo decreto, quo ab aeterno eorum futuritionem praedefinivit. Verum ad spinosam hanc quaestionem optime respondent Gregorius Marsilius, Ochamus, Gabriel Biel, et Petrus Collet *Inst. Th. tr. de Deo q.* 5. *a.* 2. qui ignorantiam suam fateri maluerunt, quam temere aliquid definire: sane nihil interest decidere in quonam medio Deus haec prospiciat, dummodo fixum ratumque maneat, nihil omnino Deum omniscium latere: id quod hucusque sufficienter demonstratum est. In quo medio Deus futura libera absoluta cognoscat?

§ 73. Deus futura contingentia conditionata tam non disparata, quando conditio cum futuro connexionem habet, quam disparata, quando illam connexionem non habet, certo cognoscit. Nam *primo* Deus multa conditionate futura in S. Scriptura, quae nullam vel tantum contingentem connexionem habebant, praedixit, uti Regem Israel percussurum fuisse Syriam usque ad consumptionem, si septies terram iaculo percussisset, *4. Reg.* 13. Tyrios poenitentiam acturos fuisse, si apud eos signa facta fuissent. Ergo illa certo cognovit. Sane non cognovit conjecturaliter, cum eius praescientia sit infallibilis (§ 71.). Deus cognoscit futura contingentia conditionata.

Schol. In quo medio Deus futura contingentia conditionata cognoscat, famosa est in Scholis quaestio. Respondent Molinistae, id fieri per *scientiam mediam*, taliter dictam, quia est media inter scientiam simplicis intelligentiae et visionis, per quam Deus antecedenter ad De scientia media, et in quo cognoscat Deus fu-

tura conditionata. omne decretum absolutum, tum ex vi sui intellectus infiniti, tum ex determinata rerum futurarum veritate obiectiva cognoscit, quid quaelibet creatura operatura sit, si poneretur in talibus circumstantiis, cum his vel illis auxiliis gratiae. Quo explorato, Deus deinde per decretum suum confert media fini intento congrua, et hominem certo ad salutem aeternam perducentia. Hanc scientiam mediam tamquam SS. Litteris, et S. Augustino adversam, rationem primae causae in Deo, et dependentiam creaturae a supremo Dei dominio destruentem reiiciunt Thomistae docentes, Deum futura contingentia conditionata infallibiliter cognoscere in suis decretis absolutis ex parte subiecti, et conditionatis ex parte obiecti, id est in decretis, non quae Deus haberet posita conditione, quae utpote dicentia potentiam, et suspensionem iudicii Deo actui puro repugnant, nec extraherent contingentia e statu purae possibilitatis, adeoque nec facerent futura etiam sub conditione, siquidem illa solum vellent extrahere: sed in decretis, quae actu et de facto habet Deus, quorum tamen effectus suspenditur, donec ponatur conditio, quae proinde dicuntur conditionata ex parte obiecti tantum. Hae hucusque historice retulisse sufficiat; qui enim his tricis delectatur, gustum suum in Theologis scholasticis abunde et forte ad nauseam explere poterit. Unica responsio nobis sufficit: nihil horum nobis a Deo revelatum est.

Nec sensus nec imaginatio in Deum cadunt. § 74. Quia Deus non unum post alterum, sed omnia sibi simul distinctissime repraesentat, ita ut nulla repraesentatio caeteras claritate superet, *nec sensus nec imaginatio in Deum cadunt*. Sensus enim circa praesentia, imaginatio vero circa absentia versantur, nec omnia simul et distinctissime cognoscunt. Quod de Deo dici nequit. Quare sensus v. g. visio, etc. in S. Scriptura Deo attributa, metaphorice sunt intelligenda.

In Deo non datur reminiscentia, nec memoria. § 75. Cum porro homo ope reminiscentiae, quae olim cognovit sibi denuo repraesentet, et pro iisdem recognoscat, quod nonnisi per repraesentationes successivas fieri potest, Deus autem omnia sibi simul et unico actu repraesentet (§ 61.) *reminiscentia et memoria in Deo locum non habet*: licet recordatio eatenus Deo insit, quatenus omnia praeterita ut talia intellectu infinito semper cognoscit.

Schol. Quando igitur S. Scriptura Deo reminiscentiam tribuit, ratione effectus tantum intelligendum est, scilicet Deum actu demonstrare per effectum, quod rei memor sit. Et quia vices imaginationis et memoriae supplet Intellectus Dei infinitus, imaginatio et memoria per eminentiam de Deo praedicari possunt.

Non datur in Deo oblivio § 76. Similiter oblivio supponit, quod repraesentatio mentis, quae olim clara fuit vel distincta, obscura vel confusa reddita fuerit, unde successionem repraesentationum involvit. Cum igitur Deus, omnibus repraesentationibus obscuris et confusis exclusis, omnia distinctissime et simul cognoscat (§ 61.), *nulla oblivio in Deo esse potest*.

Deus mi- § 77. Mirari dicimur, quando id, quod pro impossibili et non existente habemus, possibile vel existens esse deprehendimus. Cum

rari nequit.

igitur Deus omnia possibilia et existentia sibi simul et distinctissime repraesentet (§ 61.), nihil, quod pro impossibili, vel non existente habuerit, potest possibile et existens deprehendere; adeoque *Deus mirari non potest.*

Schol. Quando ergo S. Scriptura dicit, Deum non meminisse, vel mirari, ratione effectus intelligitur, scilicet, eumdem effectum esse, qui fuisset, si Deus eius memor non fuisset: vel Deum cognovisse, quod effectus, quem homines non productum iri putabant, productus fuerit.

Datur in Deo suprema ratio.

§ 78. Ratio subiective sumpta est facultas nexum possibilium vel rerum perspiciendi. Dum autem Deus omnia possibilia distinctissime cognoscit, non potest non omnem eorum nexum distinctissime perspicere. *Ergo Deo suprema ratio est tribuenda.*

Schol. Ratio Divina, quia nulla ei realitas deest, est illimitata, immensa (§ 57.) et incomprehensibilis, sicut Intellectus Divinus (§ 61); unde ab humana ratione infinite differt.

CAP. V.

De voluntate Dei, eiusque proprietatibus.

Voluntas in Deo est.

§ 79. *Sacra Scriptura Deo tribuit voluntatem proprie dictam Matth.* 6. *v.* 10. *Fiat voluntas tua. Ad Rom.* 12. *v.* 3. *Ut probetis, quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta.* Ratio est, quia Deus gaudet intellectu (§ 60.): ergo etiam voluntate; nam voluntas est inclinatio in bonum ab intellectu cognitum, adeoque intellectum sequitur. Deinde Deus Spiritus est (§ 47.) et Ens perfectissimum (§ 40.): ergo voluntas tamquam essentialis Spiritui, et perfectio simpliciter simplex proprie Deo competit.

Quid sit voluntas Dei?

§ 80. Quia Deus omnia distinctissime cognoscit (§ 61). Voluntas Dei est inclinatio in bonum distinctissime cognitum; et quia quidquid est in Deo, est ipse Deus (§ 53. n. 1.), Voluntas Dei ex parte Dei spectata est ipse Deus, et ab Essentia Divina realiter non distinguitur.

An sit per modum potentiae?

Schol. Villegas putat, voluntatem in Deo esse per modum potentiae, quia Deus potuit elicere actum electionis reprobi alicuius, v. g. Iudae, quem tamen non elicuit. Sed communis est Theologorum sententia, voluntatem in Deo non esse per modum potentiae, sed operationis; nam uti explicat S. Thomas 1. *p. q.* 41. *a.* 4. *ad* 3. voluntas Divina habet rationem potentiae tantum respectu effectus seu termini ab ea procedentis, seu producti, quo in ordine potentia non habet se ut perfectibilis, sed ut illum perficiens. Deinde cum Deus sit actus purus, nequit voluntas ut potentia in eo reperiri.

Deus omne bonum vult et malum aversatur.

§ 81. Voluntas Dei utpote Entis perfectissimi est perfectissima, adeoque omne bonum verum pro exacto bonitatis suae gradu appetit et quidem constantissime, cumque bonum et malum sibi invicem opponantur, Deus omne malum pro malitiae gradu aversatur. Quod

omne bonum velit, et malum aversetur, patet ex *Ps.* 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, *v.* 7. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem.* 2. *Petr.* 3. *v.* 9. *Ad Tim.* 2. *v.* 4. Quod pro exacta bonitatis mensura appetat, docet Christus, *Matth.* 6. *v.* 25. ubi sic nos vult concludere: si Deus aves alit, et abiectum gramen vestit, multo magis vitae nostrae alimenta, et corpori vestitum dabit. Ubi supponitur Deus maiora bona magis, et sic pro gradu bonitatis appetere. Denique quod Deus bona constantissime appetat, ex *Epistola ad Rom.* 11. 29. patet.

Voluntas Dei est aeterna.

§ 82. *Voluntas Dei aeterna est*, et quidquid vult Deus, id voluit ab aeterno. Nam voluntas Dei est realiter ipsa Essentia Dei (§ 80.): sed essentia Dei est aeterna. Ergo etiam eius voluntas. Unde *ad Eph.* 3 *v.* 11. *ante iacta mundi fundamenta*, et 2. *ad Tim.* 1. *v.* 9. *ante tempora saecularia* nos dilexisse dicitur.

Immutabilis

§ 83. Pariter *Voluntas Dei est immutabilis;* si enim voluntas Dei ullam subiret mutationem, tunc tempore sequente aliquid in Divina voluntate esset, quod antea non fuit, adeoque in Deum mutatio variorum statuum caderet; quod cum esse non possit (§ 45.), voluntas Dei est immutabilis.

Voluntas Dei quotuplex?

Schol. Voluntas ex parte Dei unica est, ratione tamen obiectorum materialium, in quae fertur, multiplex assignari solet. 1. Alia est voluntas Dei *necessaria* seu naturalis, qua Deus seipsum vult. Alia *libera*, qua Deus vult res extra se. 2. Voluntas Dei alia est *antecedens*, qua Deus fertur in obiectum secundum se consideratum praecisum a circumstantiis. Alia est *consequens*, quae fertur in obiectum omnibus suis circumstantiis vestitum. Prima voluntas dicitur *inefficax* et *conditionata:* altera vero simpliciter *absoluta*, et *efficax*. Sic iudex voluntate antecedente vult vere vitam hominis, voluntate vero consequente eius mortem, si homo ille fur fuerit. 3. Voluntas Dei alia est *interna* seu *beneplaciti*, quae est ipsa voluntatis Dei ad rem inclinatio. Alia est *externa et signi*, quae proprie voluntas non est, sed tantum signum externum illius; quae signa hoc versu comprehenduntur:

Praecipit, ac prohibet, permittit, consulit, implet.

Voluntas Dei naturalis est necessaria.

§ 84. Voluntas Dei naturalis, qua seipsum et suam bonitatem vult, est omnino necessaria. Nam Deus propter infinitatem suam non potest non de omnibus infinitis perfectionibus suis gaudere (§ 55.). Item absolute necessarium est, ut seipsum perfectissime cognoscat (§§ 63. 64.) Quia autem ex cognitione perfectionis voluptas et complacentia oritur eo maior, quo maior est perfectio, vel quo certius est cognita, ideo fieri non potest, quin Deus summa complacentia ex seipso fruatur. Sed voluntas Dei, qua vult seipsum, est voluntas complacentiae. Ergo quia haec voluntas Dei, qua vult seipsum, est necessaria, etiam voluntas Dei naturalis est necessaria (§ 83. Schol.).

Deus nequit ali-

Schol. 1. Quia voluntas Dei, qua seipsum vult, est necessaria, Deus nequit aliquid velle infinitis perfectionibus suis repugnans, et

hinc quidquid vult, illis est conforme. Nec Deus velle potest sibi ipsis repugnantia, hoc est impossibilia; his enim, dum idem simul ponunt et tollunt, nulla inest realitas, nulla perfectio, et ideo non sunt aliquid boni, consequenter Deus illa velle nequit (§ 81.). *Quid velle suis perfectionibus repugnans.*

Schol. 2. Quia quidquid Deus vult, perfectionibus suis debet esse conforme, perfectiones autem Dei Deo insunt; hinc quidquid Deus vult, debet illi, quod Deo inest, conforme esse. Cum vero ex hac conformitate cognosci possit, cur Deus id velit; ideo, quidquid Deus vult est tale, ut in aliquo, quod Deo inest, contineatur ratio, cur Deus illud potius velit, quam oppositum. Unde quidquid Deus vult, id Deum decet; et ideo volendi rationes subiectivae ex Divinis perfectionibus pendentes dantur, et voluntas Divina, utpote conformis Divinis perfectionibus, rectissima est. *Voluntas Dei est rectissima.*

§ 85. Voluntas Dei antecedens non semper impletur; haec enim versatur circa rem secundum se a circumstantiis praecisam, seu extra omnem eum aliis rebus connexionem, in quo statu fieri potest, ut eam Deus bonam iudicet: cum vero in consideratione reliquarum circumstantiarum, et intuitu totius systematis mundani non amplius bona esse possit: hinc fieri potest, ut eam fieri voluntate consequente velle non possit, adeoque voluntas antecedens non semper impleatur. *Voluntas antecedens non semper impletur.* E contra cum voluntas consequens feratur in obiectum omnibus suis circumstantiis vestitum, et tota systemata mundana, adeoque motiva ad rem volendam simul considerentur, voluntas consequens effectum suum semper obtinet. *Bene vero consequens.* Exempla voluntatis antecedentis non impletae saltem quoad principale volitum habemus in S. Scriptura, *Ezech.* 24. *v.* 13. *Mundare te volui, et non es mundata. Prov.* 1. *v.* 24. *Vocavi, et renuistis.* Cum e contra de voluntate consequente dicatur, *Is.* 46. *v.* 10. *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Ad Rom.* 9. *v.* 19. *Voluntati eius quis resistet?*

Schol. Ex eo, quod voluntas antecedens non semper quoad principale volitum impleatur, non licet inferre, eam in Deo non reperiri: alias Deus bonum sub quibusdam circumstantiis tale non vellet (§ 83, Schol.), adeoque non omne bonum vellet, quod eius infinitis perfectionibus repugnat (§ 81.). *Solvuntur obiectiones.* Nec argui potest, repugnantes sibi invicem in Deo voluntates dari, quia subinde illud vult voluntate antecedente, quod consequente aversatur. Dispar enim inter utramque est ratio: Voluntas antecedens inclinat quidem ex quorumdam motivorum impulsu, sed saltem circa finem non decernit: a consequente vero habita ratione omnium motivorum decretum formatur. Denique quando voluntas antecedens cedit consequenti, non mutatio voluntatis et successio diversarum voluntatum in Deo fit: nam voluntas antecedens et consequens sunt in Deo simul et ab aeterno, sed ita, ut inclinatio voluntatis consequentis fortior sit inclinatione voluntatis antecedentis, ideoque haec illi cedat, ubi ambae non conspirant.

§ 86. Voluntas Dei antecedens, etiamsi effectum suum principalem non obtineat, nihilominus seria est. Nam serio velle dicitur, qui ita *Voluntas antece-*

dens est seria. vult, ut agat, dummodo non impediatur: sed voluntas Dei antecedens cum velit bonum, si non obstent motiva fortiora contraria, voluntatem consequentem contrariam producentia, et voluntas consequens antecedenti conveniens est, obtinet effectum et agit pro inclinatione Dei ad omne bonum: ergo licet ob aliquod impedimentum non impleatur, nihilominus seria est.

Voluntas beneplaciti. *Schol.* Voluntas antecedens est etiam voluntas beneplaciti: haec enim est ipsa voluntatis Divinae in rem inclinatio (§ 83. Schol.). Sed Deus serio in rem praecisis circumstantiis spectatam inclinatur, et serio eam vult: ergo est voluntas beneplaciti.

Art. 1. *De Voluntate Dei salvandi omnes homines.*

Deus vult omnes salvus fieri. § 87. Deus etiam post Adae lapsum vult voluntate antecedente non otiosa, sed activa beneplaciti et seria omnes homines salvos fieri. *Primo* hoc indicat S. Scriptura, 1. *ad Tim.* 2. *Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* Loquitur hic Apostolus de hominibus post lapsum Adami; docet enim, Deum illos velle salvos fieri, pro quibus vult, ut oremus, scilicet Reges, etc. uti ex contextu patet: item dicit, Christum se redemptionem dedisse pro iis, quos Deus vult salvos fieri: item ait, *vult*, non *voluit*. Quae omnia Adae lapsum supponunt. Deinde 2. *Petri* 3. dicitur: *Non vult Deus aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.* Et *Ezech.* 33. *v.* 11. *Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat.* Ubi frustra excipitur ad adversariis, Deum non delectari quidem morte peccatoris, quod textus per verbum אחפץ (*echpotz*) indicat; velle tamen, adeoque nolle dare gratiam ad salutem. Nam חפץ (*chaphetz*) non solum delectari, sed etiam velle sine ulla delectatione significat, *Ier.* 42. *v.* 22. Denique *Apoc.* 3. dicitur: *Sto ad ostium, et pulso.* Et *Isa.* 5. *Quid est, quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei?* Quae omnia voluntatem non otiosam, sed activam et beneficam ostendunt. *Secundo* probat hoc Clemens Alex. *l.* 7. *Strom.* et ita docet S. Augustinus ab adversariis in suas partes male adductus, dum *l. de Spir. et litt. c.* 33. ait: *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri et in agnitionem veritatis venire, non sic tamen, ut in eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes iustissime iudicentur.* Et S. Prosper in *resp. ad* 2. *obiect. Vincentii* ait: *Sincerissime credendum atque profitendum, Deum velle, ut omnes homines salvi fiant. Tertio* accedit ratio: Salus hominis viatoris post Adae lapsum secundum se praecisis circumstantiis considerata est bona: ergo cum Deus velit omne bonum (§ 81.), eam vera, sincera et propria voluntate beneplaciti vult.

Solvuntur obiectiones Calvini et Iansenii. *Schol.* 1. Calvinus docet, Deum velle solum salutem Praedestinatorum, Iansenius vero *l.* 3. *de grat. Chr.* c. 20. post lapsum Adami nullam aliam voluntatem salvandi omnes homines in Deo agnoscit, quam nudam velleitatem et complacentiam circa eorum salutem, nihil

omnino gratiae causantem. Et pro sua sententia citat I. S. Augustinum, qui in *Ench. c.* 103. citata verba Apostoli: Qui vult omnes homines salvos fieri, ita explicat, scilicet, quod nullus salvetur, nisi per Divinam voluntatem. Item explicat in sensu accomodo de generibus singulorum, non de singulis generum. Et in lib. *de corrept. et grat.* ita exponit, quod Deus dicatur velle omnium salutem, quia iubet, ut nos omnium salutem velimus. Verum S. Doctor de voluntate consequente in his locis agit contra Semipelagianos, qui dicebant, sensum Apostoli esse, quod Deus voluntate consequente et efficaci velit omnes salvos fieri, ita ut per illos solos stet, sine ullis gratiae viribus hanc Dei voluntatem simpliciter efficacem reddere. In quo supposito S. Augustinus tenet, Apostolum non posse intelligi nisi in sensu accomodo, ne cogamur concedere, omnipotentem aliquid voluisse, quod tamen impletum non sit. Hoc autem salvo, ait S. Doct. *Textus Apostoli quocumque alio modo intelligi potest*, sicuti etiam nostram interpretationem adducit in libro *de Catech. rud.* et eam supponit in omnibus locis, ubi docet, Deum dare omnibus gratiam sufficientem, et Christum pro omnibus esse mortuum. II. S. Thomas vocat voluntatem antecedentem velleitatem comparate ad voluntatem consequentem; non enim voluntas antecedens est sterilis, quia eius effectus est praeparatio auxiliorum sufficientium, de quibus etiam parvulis in utero defunctis providit, Baptismum instituendo. Salutem vero daemonum utpote extra viam constitutorum non vult voluntate antecedente actuosa et beneplaciti, sed meram circa illam habet complacentiam. III. Nonnulli ex nostris Theologis, licet in dogmate conveniant, verbis tamen dissentire videntur; unde rite intelligendi sunt. Sic aliqui a voluntate omnes salvandi excludunt infantes sine Baptismo morientes, uti Dominicus Soto; sed loquuntur de mediis salutis actu receptis, non vero praeparatis et oblatis. Hugo Victorinus vocat voluntatem antecedentem voluntatem signi respectu finis seu beatitudinis, non respectu mediorum. Alensis vult, voluntatem antecedentem versari circa antecedentia salutis non solummodo naturalia, sed spectantia ad ordinem gratiae. Sylvius docet, voluntatem antecedentem non esse formaliter in Deo; sed relate ad voluntatem consequentem, quae semper impletur, loquitur.

Schol. 2. De fide est contra Pelagianos, Deum absoluta et efficaci voluntate solos praedestinatos salvos fieri velle; quam veritatem contra Pelagianos S. Augustinus saepissime praesertim in suo *Enchiridio* inculcat. Deinde etiam fide certum est, Deum voluntate antecedente et inefficaci velle aliquorum salutem, qui non sunt praedestinati; nam *Ioan.* 6. *v.* 40. Christus ait: *Haec est voluntas Patris mei, ut omnis qui videt Filium et credit in illum, habeat vitam aeternam.* Et Apostolus 1. *ad Tim.* 4. *v.* 10. de Christo ait: *Qui est Salvator omnium maxime fidelium*, cum tamen certum sit, non omnes credentes et fideles esse praedestinatos. Denique quantum ad voluntatem antecedentem generalem salutis omnium omnino hominum, An sit de fide Deum omnium salutem velle?

quamvis bona Theologorum pars eam in Deo esse dicat, adeo ut quibusdam haec propositio fidei proxima esse videatur, nulla tamen adhuc habetur Ecclesiae definitio. Unde Vasquez *in 1. p. disp.* 95. censet, Deum non velle salutem parvulorum, qui baptizari non possunt, cui subscribit Em. Sfrondatus *in nodo Praedest. p.* 1. *S.* 1. et ipse Ill. Bossuetus *defens. de la tradit.* hanc sententiam cum aliqua approbationis specie refert. Imo ipsi Theologi generalem hanc salutis omnium Dei voluntatem admittentes inter se dissentiunt. Recentiores fere omnes volunt, eam esse voluntatem *beneplaciti*, antiquiores vero eam duntaxat esse voluntatem signi contendunt. Putat tamen P. Berti *l.* 5. *de Theol. discipl. c.* 2. hos Theologos in re cum aliis conspirare, licet in verbis dissentiant.

Art. 2. *De efficientia voluntatis Dei.*

Voluntas Dei est causa rerum.

§ 88. Voluntas Dei consequens omnium rerum extra Deum existentium causa est. Ita dicitur *Apoc.* 4. *v.* 11. *Tu condidisti omnia, et per voluntatem tuam sunt, et creata sunt.* Ratio est, quia Deus est primum agens spirituale, adeoque per voluntatem et intellectum omnia producit (§ 70.).

Mala vero solum permittit.

Schol. Igitur cum Deus mala velle non possit (§ 81.), nonnisi permissive voluntas Dei circa existentiam malorum versari potest: quae permissio est omissio eius, per quod agens in agendo impediretur. Unde

Permissio mali perfectioni Divinae non officit.

§ 89. 1. Permissio mali metaphysici perfectioni Divinae voluntatis omnino est conveniens. Nam malum metaphysicum in defectu ulterioris realitatis, sive in limitationibus realitatum entis consistit: sed sine malo metaphysico nulla creatura esse potest, eo ipso, quod sit finita et limitata, et sic omnes realitates non habeat; igitur si Deus creaturam producere bonum esse iudicavit, facere non potuit, quin malum metaphysicum eidem adhaerens permitteret, et consequenter si sapientiam Dei productio creaturarum decebat, etiam permissio mali metaphysici perfectioni Divinae voluntatis conveniens fuit.

2. Permissio etiam mali moralis perfectioni Divinae voluntatisconformis est. Quippe malum morale seu peccatum consistit in defectu convenientiae actionum liberarum cum regulis ipsarum. Iam vero Deus mala moralia permittit intuitu maioris boni, ad quod illa dirigi posse vidit; si enim mala non permitteret, quando ex hac permissione maius bonum oriturum cerneret, omne bonum non vellet: proinde cum bona maiora minoribus praeferre summae perfectioni voluntatis Dei conforme sit, permissio etiam malorum moralium perfectioni Divinae voluntatis conformis est.

Cur creatura sit peccabilis?

Schol. Creatura rationalis ideo malum morale committere vel peccare potest, quia intellectus eius utpote limitatus non omnia distinctissime cognoscit, adeoque malum pro falso bono saltem in his vel illis circumstantiis habere, et consequenter voluntas actum intellectus sequens appetere potest. Unde ipsa creaturae limitatio est ultima pos-

sibilitatis peccati, seu mali moralis origo, et mali moralis possibilitas pendet ex malo metaphysico: Deus autem cum omnia distinctissime cognoscat, et ab omni errore et falso iudicio remotissimus sit (§ 64.), absolute impeccabilis est. Actualitas vero mali moralis seu peccati ex abusu libertatis oritur, dum intellectus debita attentione ad momenta rerum et circumstantias omissa, bonitate et pravitate non rite examinata, motivis tantum sensualibus in actionibus suis dirigendis fertur, et sic a lege aberrans in peccata ruit.

Art. 3. *De libertate voluntatis Divinae.*

Deus est liber circa creaturas.

§ 90. Deus est summe liber circa creaturas. Sic *Ps.* 93. dicitur: *Deus ultionum libere egit.* Ratio est: Deus non solum omnia possibilia distinctissime cognoscit (§ 61.), sed etiam voluntas eius sponte agit, utpote principium actionum suarum in seipso, scilicet in repraesentatione intellectus sui habens. Et de rebus extra se omnibus eligere et velle potest, quidquid placet, cum omnia possibilia cognoscat distinctissime, et quia unum aeque ac alterum existens reddi potest, uni tantum obiecto non sit alligatus. Igitur Deus in voluntate ad entia extra se tendente summam libertatem possidet; nam libertas est dominium sui actus ad opposita.

In quonam consistat libertas Dei?

Schol. Disputant hic Scholae, in quonam libertas Dei formaliter consistat; nam quia actus Dei liber ut talis essentialiter habet, quod potuerit non esse, cumque ex eo, quod sit Divinus et vitalis, sit Deo intrinsecus et cum ipso identificatus, videtur imperceptibile, quomodo aliquid Deo intrinsecum et cum eo identificatum potuerit non esse. Respondemus breviter ad hanc quaestionem, cuius solutio humanum captum longe transcendit, actum Dei liberum esse ipsum eius actum necessarium, non quatenus necessarius est, et ad Divinam bonitatem terminatur, sed prout sine dependentia terminatur ad creaturas seu effectus sibi non necessarios, sive prout dicit habitudinem et terminationem non necessariam ad creaturas. Nam hoc modo actus Dei necessarius est a creaturis plane independens cum hae nullatenus cogant ad sui volitionem, quin potius ob suam limitatam bonitatem eum ad sui volitionem et nolitionem indifferentem relinquant. Ergo hoc modo liber est, quia habet essentialia libertatis, quae consistit in dominio sui actus ad opposita. Deinde hoc modo concipi potest, quomodo actus liber sit quid Deo intrinsecum, et tamen aliquo sensu deficere, et non esse possit: nam actus necessarius est aliquid Deo intrinsecum et Divinum, cum sit ipse Deus; et tamen est aliquo modo quid defectibile, quia licet sit entitative necessarius, reduplicative tamen quatenus terminatur ad creaturas non est necessarius, quae non esse potuerunt, et illis deficientibus deficeret ista terminatio, adeoque quid intrinsecum terminativum in Deo, non vero aliquid intrinsecum entitativum.

Deus non potest all-

§ 91. Quia autem Deus non potest quidquam summis suis perfectionibus repugnans velle (§ 83. Schol. 1.); nec libertas Dei eo ex-

quid velle suis perfectionibus repugnans tendenda est, ut pro illa quidquam perfectionibus suis repugnans velle possit. Sic Deus non potest velle seipsum annihilare (§ 43.), non potest velle alium Deum essentialem producere, etc. Neque timendum est, quod Deus libertate sua unquam abutatur. Nam quia cognitio Dei sine omni errore est (§ 64.), fieri nequit, quod Deus optimum iudicet, quod tamen optimum non est: et quia voluntas sequitur cognitionem boni, fieri nequit, ut Deo id maxime placeat, quod tamen non est optimum, et quod illud eligat, in quo abusus libertatis consistit (§ 89. Schol.).

Obiectum Divinae voluntatis. *Schol.* Quaeritur in Scholis, an sola Divina bonitas sit obiectum motivum et terminativum Divinae voluntatis, an vero bonitas creata sit etiam obiectum eius terminativum, aut an immediate in seipsa Divinam voluntatem terminare possit. Respondent defensores scientiae mediae affirmative. Negant vero Thomistae, volentes obiectum Divinae voluntatis tam motivum quam terminativum esse solam Divinam bonitatem increatam, bonitatem vero creatam esse tantum obiectum materiale et secundarium. Nam a voluntate Dei per se attingitur sola bonitas increata, quia haec sola ceu primum bonum et volibile ab essentia Divina primo repraesentatur. Bonitas autem creata amatur a Deo propter Divinam bonitatem, utpote a qua omnem suam bonitatem per creationem obtinuit.

Art. 4. *De decretis voluntatis Dei.*

Decretum Dei. § 92. Voluntas Dei consequens de rei existentia appellatur Decretum Divinum, et quae Deus voluntate consequente voluit, ut fierent, decrevisse dicitur. Ita vocati *ad Rom.* 8. *v.* 28., 2. *ad Tim.* 1. *v.* 9. et electi *ad Eph.* 1. *v.* 11. dicuntur *secundum decretum Divinum*.

Decreta Dei sunt aeterna et immutabilia *Schol.* 1. Quidquid extra Deum existit, pendet a decreto Divino. Item quia voluntas Dei est aeterna, decreta etiam Dei aeterna sunt: item quia voluntas Dei est immutabilis, decreta eius sunt immutabilia; et quia voluntas Dei consequens semper impletur, decreta Dei ad effectum semper deducuntur, sunt tamen libera; et quia totius mundi nexum ob limitationem intellectus nostri non perspicimus, rationes speciales decretorum Dei semper indicare non possumus.

An Deus ab aeterno actiones nostras liberas praedefiniat? *Schol.* 2. Decretum Dei dicitur efficax quoad actus creaturae liberos vel ab intrinseco ex se, et natura sua infallibiliter inferens effectum; vel ab extrinseco, quod infallibilem connexionem cum futuro eventu habet ex consensu voluntatis creatae per scientiam mediam praeviso. Quaerunt Scholae, an Deus ab aeterno actiones nostras liberas praedefiniverit, et unde infallibilis efficacia Divinorum decretorum circa actus nostros liberos sit repetenda. Defensores scientiae mediae imprimis hunc ordinem actuum Divinorum statuunt. 1. Deus per scientiam mediam videt quid Petrus facturus sit, si in his vel illis circumstantiis ponatur, ex sua libertate. 2. Decernit permittere lapsum Petri sub his circumstantiis praevisum infallibiliter futurum. 3. Per scientiam visionis videt lapsum absolute futurum. Quo sup-

posito dicunt, nullum esse in Deo decretum ex se ab intrinseco efficax circa actus nostros liberos, sed tantum decretum indifferens generale, concurrendi cum voluntate creata; Deum autem per scientiam mediam praescire, ad quid voluntas creata sub tali concursu se sit determinatura. Quare actus nostri liberi a Deo quidem sunt praesciti, non tamen immediate in se praedefiniti, sed tantum in concursu generali et indifferenti oblato. Igitur hoc decretum est quidem conditionatum, si nimirum creatura se determinaverit, qua conditione impleta et praevisa per scientiam mediam transit in absolutum, et producit in tempore concursum ad extra sine novo decreto. Alii vero secundum decretum concurrendi ad hunc determinate actum, et quidem absolutum requirunt, ita ut actus nostri liberi sint quidem praedefiniti, sed haec praedefinitio non est ex se infallibiliter efficax, sed ex consensu per scientiam mediam praeviso: nec hoc decretum est, determinandi voluntatem ad hunc actum, sed concurrendi simultanee ad illum in illis circumstantiis, in quibus voluntas creata praevisa est, seipsam determinatura. Probant hoc I. ex S. Scriptura, ubi *Eccl.* 15. Deus dicitur hominem reliquisse in manu consilii sui, *Act.* 7. eum Spiritui S. resistere, quod tamen non foret, si decreta essent ex se efficacia II. Multi Patres haec decreta ex se efficacia reiiciunt. III. Putant illa officere libertati humanae, quia non relinquunt in illa potentiam expeditam ad oppositum, IV. Deus alias moveret ad peccatum

Schol. 3. Thomistae e contra docent, Deum ab aeterno praedefinivisse omnes actiones nostras liberas, non tantum mediate decernendo exhibere concursum ad illas; sed immediate in seipsis bonas positive quoad realitatem et moralitatem seu bonitatem: malas vero positive quoad realitatem et entitatem, permissive vero, quoad malitiam seu defectum ulterioris perfectionis actui debitae. Ex quo sequitur, quod efficacia Divinorum Decretorum circa actus nostros liberos sit ab omnipotentissima Dei voluntate, et dominio in nostras voluntates, non vero a consensu nostro praeviso, et Decreta Dei sunt ex se efficacia. Hoc colligunt 1. ex S. Scriptura, quae passim docet, voluntatem Dei consequentem seu decretum eius ita esse efficax, ut illi resisti non possit: *Esther* 13. et 14. Deum facere, ut faciamus; *Ezech.* 36. facere de nolentibus volentes: cum ergo per decretum simultanee concurrendi non faciat, ut faciamus, sed faciat, cum nos faciamus: cum non velit, ut velimus, sed cum nos voluerimus: cum concursui indifferenti resisti possit, eo ipso quod non efficiat, sed expectet nostrum consensum, decreta ex se efficacia erunt. Quando igitur S. Scriptura dicit, Deum reliquisse hominem in manu consilii sui, ostendit eum habere liberum arbitrium ad unum non determinatum. Quia tamen libertas humana est causa secunda, non excluditur actio primi liberi et causae primae, a qua dependet: unde ita est in manu consilii sui, ut etiam sit in manu Dei non necessario trahentis, sed dantis virtutem et operationem, ut omnia libere fiant.

Deinde voluntati antecedenti tantum resisti potest, non vero consequenti saltem in sensu composito, ita ut non possit simul iungi non actus cum motione ad actum: licet resisti possit in sensu diviso, ita ut cum illa motione habeatur potentia dissentiendi, quia Deus ita movet ad agendum, ut simul moveat ad libere agendum. 2. Ita docet S. Augustinus *l. de grat. et lib. arbitr.* ubi ait, Deum facere, ut faciamus; et multoties alibi. Et S. Thomas inter alia *q. 3. de potent. a.* 7. inquit, Deum esse causam actionis cuiuslibet, in quantum dat virtutem agendi, et in quantum applicat actioni. Ergo Deus actus etiam nostros liberos praedefinit decreto ab intrinseco efficaci. Patres in contrarium citati, nil aliud volunt, quam quod homo libere agat et non necessario determinatus ad unum. 3. Probant ratione: scilicet, omnes actus nostri liberi, consequenter etiam consensus noster in opus bonum, cadunt sub Divinam causalitatem, quia quilibet est determinatio causae creatae ab influxu causae primae dependentis. Ergo Deus omnia praedefinit decreto intrinsece efficaci: nam concursus simultaneus non influit in voluntatem, ut eam determinet, sed tantum in effectum, sicuti etiam ex eo, quod Deus nos ponat in illis circumstantiis, in quibus per scientiam mediam praevidit, nos concursui indifferenti libere consensuros, determinationem nostram non causat. Deinde haec sententia libertatem humanam cum Calvino non tollit: licet enim concordia libertatis cum praemotione sit mysterium, omnia tamen ad libertatem requisita vindicat: nam vi motionis praeviae voluntas non ita determinatur, ut nihil agat, aut passive se habeat, sed ut ipsa se tamquam agens secundum primo subordinatum in ordine suo determinet: hinc servat suam indifferentiam activam, quae non consistit in indeterminatione, quae est indifferentia passiva, sed in tali determinatione consistit, ut sub ea maneat potentia ad oppositum; alias enim si voluntas seipsam solam determinaret ex supposito, determinando se amitteret indifferentiam activam et libertatem, quod tamen falsum est. Quare indifferentia activa, quae est libertas actualis, definitur: quod sit facultas, per quam positis omnibus natura praerequisitis voluntas sic agit, ut possit non agere potentia antecedente, et in sensu diviso. Quamvis igitur decretum Dei praedeterminans antecedat nostram determinationem et eam infallibiliter causet, quia tamen eam non solum quoad substantiam, sed etiam quoad modum causat, ut nimirum libere fiat; ideo voluntas habet veram potentiam ad oppositum, et quidem expeditam, quia motio facit, ut libere agamus, et posito decreto efficaci ad unum voluntas non caret aliqua actualitate requisita ex parte actus primi seu potentiae, sed tantum ex parte actus secundi; cum motio efficax sit complementum potentiae non quasi dans posse, sed dans agere, quatenus potentiam praesuppositam applicat ad agendum. Denique Deus determinat solum ad materiale seu reale peccati, non vero ad defectum ulterioris realitatis, qui est mera privatio, et formale seu malitia peccati. Actus quidem et malitia inseparabiliter coniungun-

tur; sunt tamen distiucta ita, ut actus spectet ad ordinem physicum, quo modo est a Deo: malitia vero ad ordiuem moralem, quo modo non continetur intra obiectum Divinae potentiae, sicuti in uno eodemque pomo oculus solnm colorem, uon vero odorem attingit. Quare Deus movet voluntatem ut libere et limitatè operetur modo effectivo, non defectivo; hiuc voluntas non peccat, quia praecise elicit, sed quia modo defectivo elicit. Uude latum patet discrimen inter sententiam Thomisticam et Calvinisticam, quae libertatem homini negat, et Deum auctorem peccati facit.

Schol. 4. R. P. Berti *l.* 4. *de Theol. disc. c.* 13. cum reliquis Augustinianis systema delectationis victricis amplectens, libertatem creaturae cum decretis Divinis ex se efficacibus in eo salvari putat, quod in hoc statu nunquam obiectum sub omnimoda ratione boni proponatur; unde nihil ita delectat, quin possit voluutas aliis cogitationibus et affectibus excitatis illud repudiare. Quare in eo solum Augustiniani a Thomistis differunt, quod hi efficaciam Divinorum decretorum a praemotioue physica, illi vero a delectatione victrice repetant: de quo alibi in tract. *de gratia* agetur. Haec iterum pro more historice retulisse sufficiat; concordia enim libertatis humauae cum decretis Divinis semper grande mysterium remauebit. Quomodo libertas salvatur?

Art. 5. *De Praedestinatione, eiusque existentia.*

§ 93. Decretum Dei de certis hominibus salvaudis vocatur *Praedestinatio*. Quae ex S. Augustiuo libro *de don. persev.* c. 14. definitur: *Praescientia et praeparatio beneficiorum, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur.* Praedestinatio quid?

Schol. 1. Praedestinationis nomine nonnulli antiqui omne Dei decretum intellexerunt. Et tunc eam distinguunt in decretum electionis et reprobationis. Quia vero vocabulum Praedestinationis προορίσειν semper in bouo sensu, pro decreto salutis in S. Scriptura sumitur, et Praedestiuationis voci semper adhaeret idea finis, quem praedestiuans intendit, eam a voce reprobationis et eius significatione distinguimus. Est autem Praedestiuatio formaliter spectata actus intellectus: dicit enim ordinare media efficacia ad salutem, quod est officium intellectus. Hinc est actus imperii regulantis mediorum executionem; supponit tamen actum et decretum voluntatis, volitionem et intentionem finis, dilectionem et electionem, et ideo etiam vocatur *Electio, ad Rom.* 11. *v.* 5. Explicatur.

Schol. 2. Praedestinatio spectari potest vel in *intentione*, quo sensu est absoluta Dei voluntas quosdam salvandi prae aliis per auxilia efficacia. Vel in *executione*, et est retributio gloriae ob merita praecedentia. In hoc ordine rursus dupliciter considerari potest: vel in ordine executionis praecouceptae et volitae: vel in ordiue executionis exercitae. Decretum intentivum hoc est: volo hunc perducere ad gloriam per modum praemii, et ideo illi praeparare media congrua. Decretum executivum hoc est: Volo huic prius dare merita, et pro- Praedestinatio quotuplex?

pter merita gloriam. Quare merita intrant ordinem intentionis non ut motiva, sed ut effectus: ordinem vero executionis intrant ut motiva, non per modum finis, sed tamquam media et dispositiones, personam praemio aptam reddentes.

Praedestinatio datur. § 94. *Praedestinatio datur.* Sic *Matth.* 25. *v.* 34. legimus: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Et *ad Rom.* 8. *v.* 30. *Quos praedestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et iustificavit, quos autem iustificavit, illos et glorificavit.* Et S. Augustinus *l. de dono persev. c.* 19. ait: *Neminem contra istam Praedestinationem, quam secundum Scripturam S. defendimus, nisi errando disputare potuisse.* Et S. Prosp. *in resp. ad obiect. Gallor.* ait: *Praedestinationem Dei nullus Catholicus negat.* Ratio est, quia Deus nihil facit in tempore, quod ab aeterno non praeordinavit, alias inciperet velle in tempore, quod esse nequit (§ 82.): sed Deus in tempore alios prae aliis transmittit ad gloriam. Ergo illos ab aeterno praeordinavit et praedestinavit.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* Qui fatalem ex astris necessitatem astruebant haeretici, uti Priscillianistae et Manichaei: item qui hominem natura sua bonum vel malum salvandum vel reprobandum nasci dicebant, uti Valentinus, Basilides et Marcion, Praedestinationem in Deo negant. Hinc ita ratiocinantur: vel sum praedestinatus, vel non: si sum, quidquid egero, infallibiliter salvabor: si non sum, quidquid egero, infallibiliter damnabor. Agam ergo quod libet. Verum falsum est Sophismatis huius illatum: si sum praedestinatus, quidquid egero, salvabor; nam Deus non praedestinat ad finem, quin simul praedestinet ad media, quae sunt opera bona, fuga peccati, cura salutis. Quare dilemma sic poni debet: vel sum praedestinatus dependenter ab operibus bonis ex gratia factis, vel non sum ob demerita: si sum; ergo operando bonum cum gratia salvabor: si non sum; ob demerita damnabor.

Soli praedestinati salvantur. § 95. *Soli praedestinati salutem aeternam consequuntur.* Nam *Matth.* 25. solis electis regnum coeleste promittitur paratum a constitutione mundi. Et S. Fulgentius *de fide ad Petrum c.* 35. ait: *Firmissime tene... nec quemquam eorum, quos non praedestinavit ad vitam, ulla posse ratione salvari.* Et ratio est, quia nullus salvabitur sine dono perseverantiae: sed hoc solis praedestinatis conceditur. Ergo illi soli salvantur.

Catharini opinio. *Schol.* Ambrosius Catharinus duplicem salvandorum classem distinguit. Alii, inquit, sunt eximie Sancti, uti Beatissima Virgo et Apostoli, etc. et hi sunt electi et praedestinati per efficacia gratiae auxilia; alii sunt minoris perfectionis, qui non praedestinantur, aut efficaci aliquo adiutorio subtrahuntur a perditione, sed communibus auxiliis suffulti ad beatitudinem perveniunt. Ita communiter sententiam Catharini exponunt Theologi, et Bannez eam manifestam haeresim appellat; alii vero eum errasse censent. Tournely vero putat, Catharinum tantum duplicem praedestinandi modum in Deo statuis-

se, unum ante praevisa merita per efficacia gratiae auxilia, in insigniter Sanctis, quos praedestinatos vocat; alterum post praevisa merita ex gratia omnibus communi elicita in promiscuo vulgo salvandorum. Verum Catharinus diversa plane tum in libro *de div. praed.* tum *in c.* 9. *ep. ad Rom.* docuit: et hunc duplicem salvandorum ordinem vult colligere ex *Matth.* 20. ubi dicitur: *Erunt novissimi primi, et primi novissimi*, ubi ambo sunt salvandi, et duplex eorum ordo assignatur, unus eorum qui vocati sunt et non electi, alter eorum, qui simul vocati et electi sunt. Verum Estius notat, citatum locum ita explicari, ut novissimi in iudicio hominum sint primi in iudicio Dei, et primi in iudicio hominum sint novissimi in Dei iudicio. Deinde in regno, quo nomine praesentis temporis Ecclesia dicitur, Iudaei, qui primi ad Ecclesiam vocati sunt, nondum ad fidem venerunt, et sunt novissimi: et Gentiles, qui novissimi praedicatione Apostolica invitati fuerunt, primi venerunt.

Art. 6. *De infallibilitate Praedestinationis.*

§ 96. Praedestinatio est certa et infallibilis quoad consecutionem sui effectus *Ioan.* 10. *Nemo rapit oves meas*, id est praedestinatos, *de manu mea*. Patet etiam ex definitione praedestinationis (§ 93.), quae est praescientia et praeparatio beneficiorum, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur. Deinde praedestinatio includit voluntatem Dei absolutam et consequentem (§ 93.); sed haec semper impletur (§ 85.), et consequenter etiam praedestinatio, quae proinde est certa et infallibilis. **Praedestinatio est certa et infallibilis.**

Schol. Certitudini praedestinationis non obstat I. Quod Moyses *Ex* 32. *v.* 32. petierit: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Nam Moyses vel loquitur de libro viventium vita corporali, petitque mortem temporalem: vel per hyperbolem ob excessum amoris, et sub conditione, si fieri posset, locutus fuit. II. S. Petrus, 1. *Petr.* 1. vult, ut per bona opera certam nostram vocationem et electionem faciamus, non Deo, sed nobis, quia bona opera sunt signum praedestinationis. III. Denique quando ex S. Augustino citatur illud *tr.* 26. *in Ioan. Si non traheris, ora, ut traharis*: quod communiter ita allegatur: *si non es praedestinatus, fac, ut praedestineris;* non intelligitur de praedestinatione in intentione, quasi Deus nondum decreverit nostram praedestinationem, et nostris precibus moveri possit, ut decernat; sed de executione praedestinationis: scilicet: nondum percipis in te effectus praedestinationis; ora, ut percipias. **Solvuntur obiectiones.**

§ 97. Nullus de sua praedestinatione sine speciali revelatione certus esse potest. *Nescit enim homo, utrum amore, an odio dignus sit.* *Eccl.* 9. *v.* 1. Ratio est, quia praedestinatio dependet a Divina voluntate, et perseverantia finali: sed sine speciali revelatione nemo voluntatem Dei, et an similiter quis sit perseveraturus, scire potest, iuxta Tridentin. Sess. 6. cap. 12. Ergo nec certus esse de sua praedestinatione. **Nullus de sua praedestinatione certus esse potest.**

Solvuntur obiectiones Calvinistarum

Schol. 1. Calvinistae docent, omnes fideles teneri credere fide Divina se esse praedestinatos: nam 1. *Ioan.* 5. dicitur: *Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.* Et 1. *ad Thessal.* 1. *v.* 4. *Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram.* Verum S. Ioannes loquitur de vita aeterna in spe, qua non perseverando frustrari possumus. Et S. Apostolus vel loquitur de electione ad gratiam fidei Evangelicae, uti legenti contextum patebit: vel si loquatur de electione ad gloriam, bonam fiduciam, non vero omnimodam certitudinem indicat.

Signa praedestinationis.

Schol. 2. S. Scriptura et Patres nobis aliqua signa ostendunt, unde coniecturalem certitudinem de nostra salute et praedestinatione habere possumus. Horum 1. est bonae vitae decursus: S. August. *de bon. perf.* 22. 2. Testimonium bonae conscientiae a gravibus peccatis purae. 3. Adversitates huius vitae patienter propter Deum toleratae: S. Chrysost. in illa verba: *Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala, etc.* 4. Libenter audire verbum Dei: *Ioan.* 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* 5. Misericordia in pauperes: *Matth.* 25. 6. Dilectio inimicorum: *Matth.* 5. 67. 7. Humilitas: S. Gregor. *in Iob.* 41. 8. Cultus beatissimae Virginis Mariae: SS. Bern. et Anselmus.

Praedestinatorum numerus a *Deo* est determinatus.

§ 98. Praedestinatio etiam est particularis determinate circa individua, et numerus praedestinatorum est certus non solum formaliter, ita ut non solum Deus praedestinaverit quot, sed etiam materialiter, quinam sint salvandi. Sic Christus *Ioan.* 13. ait: *Ego scio, quos elegerim.* Et 2. *ad Tim.* 2. *Cognovit Dominus, qui sunt eius.* Ratio est, quia quidam in tempore in individuo salvantur: ergo Deus ab aeterno eos praedestinavit (§ 93.).

An multi sint praedestinati?

Schol. Numerum praedestinatorum esse exiguum relate ad homines totius mundi, docet Christus, *Matth.* 20. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* An vero ex Christianis Catholicis minor sit numerus praedestinatorum, quam reproborum, disputant Theologi, sed incertis utrinque fundamentis. Melius dicitur cum Ecclesia, quod soli Deo sit cognitus numerus electorum in superna felicitate locandus.

Art. 7. *De causa motiva Praedestinationis.*

Causa motiva praedestinationis.

§ 99. Causa motiva, cur Deus aliquos ad gloriam praedestinaverit, est infinita Dei bonitas. Scilicet Deus homini pro hac infinita sua bonitate perfectiones conferre nititur, quas capere potest: sed salus aeterna summa est perfectio, quam homo capere potest. Ergo haec Deum ad aliquos praedestinandos movit.

An praedestinatio pendeat a meritis praevisis, vel sit mere gratuita?

Schol. 1. Certum est, praedestinationem ad primam gratiam esse omnino gratuitam, et a meritorum praescientia independentem. Item certum est, praedestinationem in ordine executionis a meritis et bonis operibus dependere, prout alibi dicemus, saltem in adultis, quibus beatitudo confertur non solo titulo haereditatis, sicuti parvulis, sed etiam titulo praemii et mercedis tamquam corona iustitiae. Dispu-

tant igitur Scholae, an electio praedestinatorum ad gloriam, seu intentio et volitio efficax, quam Deus habet, dandi gloriam, seu decretum intentivum supponat merita praevisa, et ab illis pendeat tamquam a causa motiva, cuius intuitu Deus moveatur ad illos eligendos prae aliis; an vero sit pure gratuita ex sola Dei liberalitate et bonitate, nec supponat merita praevisa ut motivum praedestinandi, sed illa potius respiciat ut effectus a praedestinatione procedentes. Negant defensores scientiae mediae, inter quos Molina rem ita explicat: 1. Deus aequali voluntate generali vult omnium hominum salutem, et omnibus gratias sufficientes libero arbitrio permissas offert. 2. Per scientiam mediam praescit, quinam illa gratia oblata ex innata libertate bene usuri et in ea perseveraturi sint. 3. Hos prae aliis ad gloriam praedestinat. Congruistae hunc ordinem ponunt: 1. Deus voluntate generali vult omnes salvos fieri, et sufficientes ad salutem consequendam gratias praeparat. 2. Per scientiam mediam praescit, quomodo quisque iis uteretur, si in his vel illis circumstantiis poneretur. 3. Aliquos ex speciali dilectione et misericordia seligit, quos decernit ponere in iis circumstantiis, in quibus praevidit, eos gratia bene usuros et in ea perseveraturos. 4. Illis salutem decernit et eos ad gloriam praedestinat. Hinc praedestinatio quidem ad gratiam est omnino gratuita, quia Deus gratis statuit illos ponere in circumstantiis congruis; sed praedestinatio ad gloriam supponit praevisa merita ex gratia facta.

Schol. 2. Thomistae e contra docent, praedestinationem ad gloriam in ordine intentionis esse mere gratuitam, et non fieri ex praevisis meritis, nec illa respicere ut motiva, quibus Deus inducatur ad aliquos eligendos, sed ut effectus ab ipsa derivatos et ad illam subsequentes. Quippe Deus gratis intendit ab aeterno dare aliquibus in individuo gloriam et praemium per merita obtinendum, deinde vult dare merita; et hic est ordo intentionis, seu decretum intentivum, scilicet: Volo hunc perducere ad gloriam per modum praemii, et ideo illi praeparare media congrua. Deinde Deus ab aeterno decernit dare in tempore prius merita et media, per quae possit obtineri gloria ut praemium; et hic est ordo executionis praeconceptae et volitae, seu decretum executivum scilicet: Volo huic prius dare merita, et propter merita gloriam. Tandem in Tempore confert merita et propter merita gloriam; et hic terminatur ordo executionis exercitae. Argumenta pro praedestinatione gratuita ante praevisa merita petuntur *Primo* ex S. Scriptura, ubi *Luc.* 12. dicitur, complacuisse Patri dare pusillo suo gregi regnum, nulla facta mentione praevisorum meritorum. Maxime vero hoc colligitur ex *Epistola ad Romanos* c. 8. 9. *et* 11. ubi Apostolus ex professo de praedestinatione tractat, et eam omnino esse gratuitam probat exemplo Iacob, et Esau, dicens: *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior serviet minori, sicut scriptum*

est: *Iacob dilexi*, *Esau autem odio habui*. Deinde probat ipsius Dei testimonio, qui dixit Moysi: *Miserebor, cuius misereor, et misericordiam praestabo, cuius miserebor*. Ex quo iufert: *Igitur non currentis neque volentis, sed miserentis est Dei*. Denique probat, quod nullus prior possit aliquid dare Deo, unde moveatur ad ipsum eligendum, sed quod habet a Deo accipit *c*. 11. *v*. 35. *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia*. Rursus *c*. 9. solvit obiectiones contra hanc praedestinationem gratuitam, quarum prima est, Deum hoc modo iniquum fore: quam elidit exemplo figuli, qui non est iniquus, licet ex eodem luto faciat aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Altera est, peccatori relinqui locum excusationi, qui non sua culpa, sed voluntate Dei periret. Hanc solvit dicendo, neminem a Deo ad peccatum impelli utpote qui omnes peccatores ad poenitentiam invitat. Et demum *c*. 11. *v*. 33. concludit exclamando: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius etc.!* Apostolus certe hic non loquitur de praedestinatione ad gratiam, sed ad gloriam, quia vocati secundum propositum sunt praedestinati ad gloriam, cum iis omnia cooperentur in bonum, quia sunt vasa misericordiae praeparata ad gloriam, quia vocantur, iustificantur et glorificantur. *Secundo* Probant ex S. Augustino, qui hanc gratuitam praedestinationem contra Pelagianos et Semipelagianos in *l. de praedest. sanct. de corrept. et grat.* et in libro *de don. persev.* clare astruit, et *de praed. c*. 7. ait: *Ex duobus impiis aetate grandaevis, cur hic assumatur, et alter relinquatur; o Iudicia Dei incomprehensibilia!* Et S. Thomas 1. *p. q*. 23. *a*. 5. *ad* 3. ait: *Quare hos elegit ad gloriam, et alios reprobavit, non habet aliam rationem, nisi Dei voluntatem*. *Tertio* accedit ratio; quia qui prudenter agit, prius intendit finem, quam media: sed Deus prudenter agit, et gloria etiam ut merces et praemium est finis, merita vero sunt media; ergo prius intendit gloriam, non suam tantum, sed etiam electorum tamquam finem particularem, quam merita. Iuxta hanc sententiam non laeditur libertas humana, quia praedestinatio non solum attingit substantiam actus, sed etiam modum libertatis, ut nimirum causae secundae libere agant.

Solvuntur obiectiones

Schol. 3. Haec sententia Thomistarum tamquam S. Scripturae, menti SS. Patrum et rationi conformior tenenda est, eamque doctissime et fuse satis inter alios plurimos probat R. P. Billuard *diss*. 9. et Cl. P. Gazzaniga in *Prael. Th. tom*. 1. nec eam euervant argumenta adversariorum et defensorum scientiae mediae, qui obiiciunt I. *Matt*. 25. dicitur: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc.* ubi electis regnum paratur possidendum, quia egerunt bona opera, pascendo esurientes, etc. Et *ad Rom*. 8. dicitur: *quos praescivit et praedestinavit*, ubi scientia praecedit praedestinationem. Et *Iac*. 2. *v*. 5. corona iustitiae repromittitur diligentibus Deum. Hinc etiam S. Pe-

trus *ep.* 2. *c.* 1. monet, ut per bona opera certam nostram vocationem et electionem faciamus. *Resp.* Particula *enim, Matth.* 25. refertur ad το *possidete*, adeoque spectat ad ordinem executionis: vel si ad το *paratum* referre velis, intelligitur de praeparatione in ordine executionis praeconceptae et volitae, non vero in ordine intentionis. Deinde Apostolus *ad Rom.* 8. iuxta observationem S. Thomae in *Comment.* non dixit, quos praescivit conformes fieri; sed quos praescivit et praedestinavit conformes fieri, ita ut conformitas non sit ratio praedestinationis, nisi in ordine executivo, sed terminus vel effectus. S. Iacobus et S. Petrus loquuntur de ordine executionis tum volitae, tum praeconceptae, in quo merita praecedunt. II. S. Ambrosius *l. de fide* c. 6. ait: *Quorum merita praescivit, eorum praemia praedestinavit.* Et S. Chrysostomus *hom.* 8. *in c.* 25. *Matth. Quia sciebam vos huiusmodi futuros Sanctos, haec vobis a me praeparata sunt. Resp.* Hi et alii Patres de praedestinatione in ordine executionis praeconceptae loquuntur, qui in concionibus ad excitandos fideles ad bona opera aptius exponitur. Caeterum de nonnullis veteribus uti Theodoreto, Oecumenio, Cassiano, Fausto Reiensi, Hilario Arelatensi, etc. notat P. Gazzaniga, eorum testimonia exigui esse ponderis, utpote qui Pelagianis vel incaute adhaeserunt, vel proluserunt. III. S. Augustinus *q.* 68 *inter* 83. ait: Voluntatem Dei miserendi vel indurandi, venire *de occultissimis meritis.* Et *in ep. ad Rom.* dicit: *Sanctorum Deus non praedestinavit aliquem, nisi quem praescivit crediturum.* Et *l.* 1. *ad Simplician.* ait: *Quod dictum est: elegit nos Deus, etc. non video quomodo sit dictum, nisi praescientia.* Item S. Augustinus quandocumque de gratuita praedestinatione loquitur, do praedestinatione ad gratiam, non vero ad gloriam contra Pelagianos et Semipelagianos tractat: uti in *l. de don. persev.* c. 10. *et* 18. ubi ait: *Neminem contra istam praedestinationem, nisi errando, disputare potuisse:* quod sane non tenet de praedestinatione ad gloriam. *Resp.* Bossuetus *defens. de la Trad. de S. Pères l.* 4. *ch.* 10. quatuor S. Augustini status distinguit. 1. Post suam conversionem, ubi recte de gratia sensit. 2. Quando hanc difficilem quaestionem examinans in errorem lapsus est. 3. Quando post Pelagianam haeresim ex errore resipiscens, nondum totam gratiae œconomiam perspexit. 4. Cum ex assidua cum Pelagianis pugna oraculum Divinae gratiae factus est. Proinde argumenta ex eius *quaest. et ad Rom.* allata nil probant, utpote eo tempore scripta, quo errore detinebatur, quem in *lib. de Praed. SS. c.* 3. *et lib.* 1. *retract.* correxit. In libro *ad Simpl.* loquitur de ordine executivo, sicuti etiam *Serm.* 7. *de verb. Dom. et l. de grat. et lib. arbitr. c.* 6. Item S. Augustinus non solum de praedestinatione ad gratiam, sed etiam ad gloriam cum Pelagianis disputabat, uti patet ex ep. S. Prosperi. Unde in citato loco loquitur de praedestinatione ad gratiam et gloriam: imo et praedestinationem inadaequate sumptam, ad gloriam scilicet, et quidem gratuitam, Baronius ad an. 490. sine periculo negari non posse cen-

set. Et Bellarminus *l. 2. de grat. et lib. arb.* sententiam hanc fidem Ecclesiae Catholicae appellat. IV. S. Prosper *ad Vincent.* ait: *Quia praesciti sunt casuri, non sunt praedestinati.* Et S. Fulgentius *l. 1. ad Monimum c. 24.* inquit: *Praedestinavit ad regnum, quos ad se praescivit misericordiae praevenientis auxilio redituros.* Imo S. Thomas *l. 6. in c. 8. ep. ad Rom. Dicunt quidam*, ait, *quod praescientia meritorum bonorum et malorum est ratio praedestinationis... et hoc quidem rationabiliter doceretur, si praedestinatio respiceret tantum gloriam, quae datur meritis. Resp.* S. Prosper solum vult, reprobos ideo non esse praedestinatos, quia Deus praesciens et permittere volens eorum peccatum, eos prius e vita eripere noluit, quod ad occulta eius iudicia spectat. S. Thomas docet, praedestinationem non tantum esse ad gloriam, sed etiam ad merita, ita ut merita sint effectus praedestinationis ad gloriam. V. Deus in tempore confert praedestinatis gloriam propter merita. Ergo ab aeterno praeordinavit conferre propter merita, quia videntur haec duo inter se pugnare, Deum velle gloriam gratis dare, et tamen simul tamquam mercedem et coronam. Sane voluntas generalis antecedens salvandi omnes non stat cum gratuita praedestinatione, quae libertatem humanam evertit, non conducit solatio fidelium, bonorum operum curam tollit, et acceptionem personarum in Deo arguit. *Resp.* nulla est repugnantia, quod Deus gratis non propter merita praevisa vult dare gloriam; non tamen vult actu dare, nisi per merita et propter merita in ordine executionis. Voluntas antecedens salvandi omnes manet in eo, quod Deus sufficientia media salutis omnibus praeparaverit, licet efficacia nonnullis solum conferre velit. Libertas humana non tollitur a praedestinatione, uti (§ 93. Schol. 3.) ostensum fuit. Deinde salus nostra in praedestinatione gratuita omnipotentis Dei manui committitur, quod sane magis nos consolari potest, quam si eam fragilitati nostrae relinquamus. Rursus praedestinatio gratuita non tollit curam et necessitatem bonorum operum, quia non est tantum praedestinatio ad finem, sed etiam ad media, quibus in executione finis obtineri debet, quae sunt merita. Denique Deus acceptor personarum esse nequit, cum nemini aliquid debeat.

Praedestinationis effectus.

Schol. 4. Ex sententia hac Thomistae inferunt, vocationem efficacem, iustificationem non interruptam et glorificationem. Item vocationem inefficacem, et iustificationem per peccatum interruptam, bonum usum gratiae et omnia merita exinde procedentia, in praedestinatis esse effectus praedestinationis. Item substantiam praedestinati et alia dona naturalia, prout occasionaliter serviunt ad finem supernaturalem, imo ipsam permissionem peccati, prout deservit maiori peccantis a peccato resurgentis humilitati et sanctificationi, esse effectus praedestinationis in praedestinatis, quia sunt a Deo ex meritis Christi, ex intentione efficaci salvandi, et conducunt efficaciter ad gloriam, quae est finis in intentione, et effectus in executione.

Art. 8. *De reprobatione, eiusque existentia.*

§ 100. Reprobatio est decretum Dei, quo Deus vult permittere, ut aliqui sua culpa a gloria decidant, et pro culpa infligere damnationis poenam. Reprobatio quid?

Schol. Reprobatio non consistit in mera negatione praedestinationis, sed in actu positivo, quo Deus vult permittere, aliquos sua culpa deficere a gloria, et propter culpam infligere damnationis poenam. Unde reprobatio consistit in actu intellectus supponente actum voluntatis. Reprobatio alia est *negativa*, quatenus importat voluntatem permittendi, ut aliqui sua culpa deficiant a fine unde est actus positivus; quia tamen nihil efficit, sed tantum permittit, et permittere est quasi negative se habere, ideo dicitur negativa, quam P. Contenson et alii in exclusione positiva a gloria tamquam beneficio indebito constituunt. Reprobatio *positiva est*, quatenus importat ordinationem culpae ad poenam aeternam: quae quia aliquid faciendum decernit, nempe poenam infligendam, dicitur positiva.

§ 101. Reprobatio datur. Hanc indicat S. Scriptura sub nomine *repulsionis, Ps.* 87. *v.* 6. *Despectionis, Eccl.* 7. *v.* 14. *Maledictionis, Matth.* 25. *Proscriptionis in diem malum, Iudae v.* 4. *Vasorum irae et contumeliae, ad Rom.* 8. *Filii gehennae, Matth.* 23. *Filii perditionis, Ioan.* 17. *v.* 12. Ratio est, quia ad Provisorem universalem spectat, ut in rebus defectibilibus sibi subiectis aliquas permittat deficere ob bonum universi (§ 89.), quod idem de deficientia a gloria tenet; cumque hoc sit reprobare (§ 100.), datur Reprobatio. Deinde Deus nihil exequitur in tempore, quod non decrevit ab aeterno. Sed Deus in tempore aliquos reprobat; ergo etiam ab aeterno. Unde etiam sequitur, reprobationem esse particularem, aeternam et immutabilem (§ 96.). Reprobatio datur.

Art. 9. *De causa motiva Reprobationis.*

§ 102. Reprobatio positiva tam Angelorum, quam hominum est ex praevisis demeritis: id est, Deus nemini decernit poenam aeternae damnationis, nisi propter praevisa peccata. Quippe *Ezech.* 18. *v.* 23. testatur Deus: *Nunquid voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis, et vivat?* Et *c.* 33. *Nolo mortem impii, sed ut convertatur et vivat.* Et 2. *Petr.* 3. *Patienter agit Deus propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. Secundo* hoc definierunt Concilia: Arausicanum a. 529. ait can. 25. *Aliquos ad malum Divina potestate esse praedestinatos non solum non credimus, sed etiam si sunt, qui tantum malum crederent, cum omni detestatione illis anathema dicimus.* Subscripsit Concilium Valentinum a. 855. can. 3. Et novissime Tridentinum sess. 6. can. 17. *Si quis dixerit, reliquos omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote Divina potestate praedestinatos ad malum, anathema sit. Tertio* accedit Traditio veterum PP. Tertulliani Reprobatio positiva est ex praevisis demeritis.

l. 2. *contr. Marcio. c.* 11. S. Aug. *l.* 3. *cont. Iul. c.* 18. S. Prosperi *c.* 7. *ad cap. Gallor.* S. Ioannis Damasceni *l.* 2. *de fide c.* 26. *Deus ex seipso movetur ad miserendum, ad puniendum nonnisi ex praesupposita culpa. Quarto* ratio est: Deus nil vult, nisi quod habet rationem boni (§ 81.): sed poena ex se non habet rationem boni, nisi praesupposita culpa; non enim est bonum, quod quis puniatur, nisi peccaverit, imo contrarium malum foret. Ergo Deus neminem positive reprobat sine praevisis demeritis.

Calvini haeresis et systema de praedestinatione. *Schol.* 1. Calvinus in libro *de praedestinatione*, in qua doctrina, sicuti etiam in materia de reali Christi praesentia in SS. Eucharistia a Luthero potissimum recedit, hoc sibi de Praedestinatione et reprobatione systema finxit. 1° Ratio, cur Deus quosdam praedestinaverit, alios reprobaverit, est sola Dei voluntas. 2° Unde Deus non omnium, sed eorum solum salutem vult, qui sunt praedestinati; et 3° quia Christus eos tantum redimere potuit, quos Deus salvare voluit, hinc Christus non omnes homines, sed solos electos redemit. Quia vero 4° salus et redemptio hominum ab absoluto Dei decreto pendet, hinc fides, sine qua nemo salvari potest, ita necessarium est praedestinationis consequens, ut homo conversionem suam impedire non possit, et gratia convertrix non admittat ullam resistibilitatem: adeoque 5° perseverantia fidelium est necessaria, et fides excuti non potest: et quia 6° gratiae convertrici resisti nequit, hinc illis, qui non convertuntur, haec gratia deest, et Deus eos non vult convertere: et cum 7° ex infantibus baptizatis ante annos discretionis morientibus, alii sunt reprobi, alii electi, ideo Baptismus solis electis prodest ad salutem. In hoc systemate non definit Calvinus, an voluntas, qua Deus non vult omnes homines salvos fieri, sit prior vel posterior praevisione peccati originalis, unde in duas sectas abierunt Calvinistae. *Antelapsarii* volunt, Deum ante praevisum lapsum Adami alios ad gloriam, alios ad poenam praeordinasse, hoc ordine decretorum: 1° Deus ab aeterno decrevit suam gloriam manifestare, adeoque suam misericordiam et iustitiam. 2° Quia vero misericordia benefaciendo, iustitia vero puniendo declarari potest, hinc alios praedestinavit, alios reprobavit. 3° Ut vero tum misericordia, tum iustitia declaretur, decrevit Deus, ut Adam peccaret, et cum eo tota simul eius posteritas. 4° Peccato vero in mundum ingresso, homines salvari non poterant, nisi per mediatorem; unde decrevit, ut Christus causa eorum, quos Deus praedestinavit, in mundum veniret, eosque solos redimeret, et ut soli electi vocarentur, converterentur, et in fide conservarentur, reprobi vero excaecarentur, et indurarentur.

Antelapsariorum systema.

Postlapsarii docent, solum supposito hominis lapsu Deum nolle aliquos salvos fieri, hoc ordine: 1° Deus decrevit, hominem creare labilem, et lapsum eius cum suis posteris permittere. 2° Ex hac universa massa aeternae mortis rea, Deus quosdam praedestinavit, alios reprobavit ex solo suo beneplacito. 3° Solis praedestinatis missus est Redemptor. 4° Omnes quidem promiscue vocantur externa Evangelii praedicatione, sed soli

Postelapsariorum.

electi efficaciter, ut possint credere, et actu credant. 3° Hinc soli electi salvantur, reprobi damnantur. Atque haec est communior sententia Calvinistarum, qui proinde docent, Deum homines reprobare a gloria, et ad aeterna supplicia destinare, propter lapsum Adami, licet Baptismum recipiant, sine ullis praevisis eorum demeritis, atque ideo eis fidem et gratiam denegare, et eos ad peccatum impellere et necessitare. Haec haeresis partim refutata est in hoc § partim alibi refutabitur. Rationes Calvinistarum infirmae sunt: dicunt I. 1. *Petri* 2. *v.* 8. legimus: *his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo et positi sunt.* Ubi Beza legit: *in quod et positi sunt,* quia Graecus textus habet: εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν, ubi neutrum ὃ refertur ad ly *non credunt,* ita ut sensus sit: *in quod,* scilicet, *ut non credant, positi sunt*, id est efficaciter praedestinati, nam τιθέναι significat *ordinare.* Sed lectio Vulgatae nostrae, quae eadem est cum Arabica et Syriaca, praeferenda est. Deinde si etiam gratis lectionem Bezae admitteremus, nil aliud sequeretur, quam reprobos positos esse in incredulitate, non per Dei praedestinationem, sed propria voluntatis eorum malitia. II. Deus dicitur excaecare et indurare corda reproborum, *Exod.* 7. *v.* 3. *Ioan.* 12. *v.* 39. subtrahendo ex iustissimo iudicio gratiam, non impertiendo malitiam.

Schol. 2. De motivo reprobationis negativae iterum non conveniunt Scholae Catholicae. Defensores scientiae mediae motivum reprobationis negativae petunt ex praevisis demeritis hoc ordine: 1. Deus vult omnes salvos fieri, et sufficientes ad salutem gratias praeparat. 2. Per scientiam mediam praescit, quinam illa gratia oblata non usuri sint ex innata libertate: vel quomodo oblata gratia quis uteretur, si in his vel illis circumstantiis poneretur. 3. Abutentes ex innata libertate gratia oblata, et consequenter peccantes reprobat: vel, iuxta Congruistas, statuit illos ponere in iis circumstantiis, in quibus eos praevidet gratia non bene usuros, sicque eos negative reprobat.

Motivum reprobationis negativae an sint praevisa demerita?

Schol. 3. Thomistae e contra docent, reprobationem negativam fieri ante praevisa demerita, et si spectetur comparate, prout est horum potius quam illorum, non habere aliud motivum, nisi Divinam voluntatem, licet si spectetur absolute, prout est reprobatio aliquorum, habeat pro motivo aliquod bonum, scilicet universi, quod a Deo tamquam Provisore universali exigit, ut non omnia mala impediantur, ne Universum multis bonis privetur. Unde hunc ordinem ponunt: 1. Deus voluntate antecedenti vult omnes salvos fieri, et praeparat gratias ad salutem necessarias. 2. Decernit permittere, ut aliqui sua culpa deficiant et peccent. 3. Decernit permissionem peccatorum finalem pro illis. 4. Denique decernit excludere propter peccata eos a gloria, et poenam infligere. Haec sententia fundatur primo in Sacra Scriptura, *ad Rom.* 8. *Ante quam quidquam boni vel mali egissent, Iacob dilexi, Esau odio habui:* quod odium de minori dilectione intelligitur, qua quidam permittuntur suae defectibilitati sine specialibus auxiliis a defectu praeservantibus, quod est repro-

bare negative. Unde S. Augustinus *de praed. SS. c.* 7. ex hoc ostendit, nulla merita malae actionis esse causam reprobationis. Secundo Reprobatio negativa est voluntas permittendi, ut aliqui peccent, et peccando a gloria deficiant (§ 100. Schol.). Ergo peccatum non est eius motivum. Tertio In his, qui pares sunt in defectibilitate, non potest assignari ratio, cur unus prae alio a Provisore universali permittatur deficere a fine, praeter voluntatem Provisoris: sed omnes creaturae rationales ad finem supernaturalem ordinatae perinde per peccatum possunt ab eo deficere: ergo ex sola Dei voluntate pendet, quod hi potius, quam illi deficere permittantur. Et haec ratio concludit in omni sententia; nam Deus potuit et hos et illos, qui peccant et pereunt abundantioribus auxiliis a peccato et perditione servare, vel in aliis circumstantiis constituere; quare autem non fecit? quia ex adorando suo iustissimo consilio noluit. Huic sententiae non obstat Concilium Tridentinum, dum ait, Deum neminem deserere, nisi prius per peccatum ab eo deseratur. Nam Deus nonnisi improprie eum deserit, quem a peccato non praeservat per auxilia specialia, et efficacia indebita, quia illi non subtrahit auxilia ordinaria, quibus si non resisteret, ab bonum perveniret. Quippe Deus conferendo gratiam sufficientem habet voluntatem antecedentem conferendi gratiam efficacem, nisi homo propria voluntate resistat sufficienti. Licet vero Deus per auxilia efficacia hanc resistentiam impedire posset, vult tamen ob fines altiores, voluntate consequente per subtractionem abundantioris gratiae eum suae voluntati relinquere. Hinc verum est, hominem propter culpam privari gratia efficaci, quam in collatione gratiae sufficientis Deus illi dare volebat voluntate antecedente. Item verum est, eum ante culpam privari gratia efficaci, quia Deus voluntate consequente eum voluit permittere suae propriae defectibilitati.

An peccatum originale sit motivum reprobationis? *Schol.* 4. Augustiniani cum D. Habert docent, peccatum originale etiam in baptizatis esse motivum reprobationis, quia S. Augustinus agens contra Pelagianos saepe recurrit ad illud, uti *cap.* 8. *de dono persever.* imo diserte asserit, originale fuisse motivum etiam acceptatum reprobationis eorum, quibus remissum est, dicens *ep.* 105. *Quid oderat in Esau antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum?* Et S. Thomas *q.* 6. *de verit. a.* 2. *ad* 9. ait: *Ratio reprobationis in hominibus est peccatum originale, ut dicit Augustinus.* Nec obstat definitio Trident. *Sess.* 4. *decr. de pecc. orig.* huic enim difficultati respondet Norisius in *Vindic. August.* c. 4. « Peccatum » originale intulisse poenas proprias ipsius naturae, et has per Ba- » ptismum non remitti, quarum praecipuae sunt concupiscentia, et » privatio potentiae proxime expeditae ad perseverandum in accepta » iustitia; et sic nihil damnationis remanet in baptizato prout da- » mnatio culpam significat, non vero prout dicit poenam . . . Nullo » vero pacto conceditur, hominem baptizatum damnari propter pec- » catum originale formaliter, et esse ratione illius ut causae proximae

» reprobatum: sed dicimus, radicaliter peccatum originale esse causam reprobationis fidelium, qui damnantur quatenus ex illo ortum » habuit privatio potentiae proxime expeditae ad perseverandum, sub » qua praeciso auxilio speciali Dei homo salutem non consequitur, » sed labitur in peccata, ob quae proxime et formaliter a Deo damnatur ». Hucusque de famosa illa controversia Scholastica de motivo reprobationis negativae, in qua quid probabilius teneri possit, ex dictis de praedestinatione colligi poterit.

CAP. VI.

De reliquis Dei attributis, ac primum de summa eius Sapientia.

§ 103. Deus in Praedestinatione non solum, sed etiam in omnibus operibus suis media convenientia fini naturae suae convenienti subordinat. Ergo sapientiam suam manifestat: quippe *Sapientia est scientia, media convenientia fini naturae suae convenienti, subordinandi.* Sapientia quid?

§ 104. *Deus igitur summe sapiens est.* Hinc S. Scriptura solum Deum sapientem esse dicit, 1. *ad Tim.* 1. *v.* 17. *ad Rom.* 16. *v.* 27. sapientia scilicet infinita et independente. Ratio est, quia Deus omnia possibilia distinctissime cognoscit (§ 61.). Ergo etiam omnes fines naturae suae convenientes pers..it, et nullum mediorum possibilium ipsi incognitum est. Proinde habet scientiam media convenientia fini, naturae suae convenienti, subordinandi, adeoque sapiens est (§ 103.); quae sapientia propter infinitatem Dei (§ 55.), et quia ad omnes fines possibiles, omniaque media possibilia se extendit, infinita et summa est. Deus est summe sapiens.

Schol. Sapientia Dei nobis incomprehensibilis est, cum nemini mortalium propter limitationem intellectus nostri omnes fines possibiles, et media possibilia perspicere liceat; unde eam S. Paulus *ad Rom.* 11. *v.* 33. in negotio reiectionis Iudaeorum et adoptionis Gentilium per ly *βάθος* nobis impervestigabile exprimit. Porro sapientia summa postulat, ut non tantum fines intermedii sibi invicem, sed hi etiam omnes tamquam media, fini ultimo subordinentur; adeoque etiam sapientia Dei omnes fines intermedios fini alicui ultimo subordinavit. Videndum igitur, quisnam sit finis ultimus naturae Divinae conveniens, cum etiam Deus velit propter finem, quando ad extra operatur.

§ 105. *Finis Dei ultimus est manifestatio perfectionum suarum cum resultante inde cultu Divino.* Nam *Prov.* 16. *v.* 4. dicitur: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus,* Hebraice לְמַעֲנֵהוּ (*Lammagnanehu*) *ad responsionem sui*: id est, ut fini suo respondeat. Qui finis dicitur manifestatio gloriae suae, *Isai.* 43. *v.* 7. Et hunc finem etiam in Redemptione hominum intendit *ad Eph.* 1. *v.* 11. *et* 12. Accedit ratio: nam ultimus finis dicitur, propter quem sunt omnes caeteri: Finis Dei

sed Deus totum universum propter manifestandas suas perfectiones, et resultantem exinde cultum suum produxit, et omnes a Deo in toto universo intenti fines sunt ad hunc, ut ad manifestandas Dei perfectiones aliquid conferant. Nam finis in productione mundi a Deo sibi propositus non potest esse in ipso mundo, qui potius est medium ad finem, adeoque debet esse in Deo, quia extra mundum solus Deus existit; cumque non possit hic finis in Deo esse ad hoc, ut ullum perfectionis augmentum illi accedat, utpote quod eius infinitudini adversatur (§ 55.), alius esse nequit, quam ut per mundum perfectiones Dei manifestentur, non per manifestationem simplicem, sed talem, quae cum debito cultu copulata sit, cum simul ac perfectiones entis sint cognitae, eius consectarium sit cultus. Ergo haec manifestatio est finis Dei ultimus.

Schol. 1. Nonnulli putant, perfectionem et felicitatem creaturarum intelligentium, et maxime hominum, esse finem Dei ultimum. Verum felicitas creaturarum non appetitur a Deo omnium maxime, sed seipsum, et quidquid ad ipsum pertinet (§ 84.) Deus omnium maxime appetit, quia ipse est absolute optimus et perfectissimus, et non potest minus bonum magis velle, quam maius. Ergo felicitas creaturarum non est finis Dei ultimus.

In Deo non est ambitio.

Schol. 2. Dum dicimus, manifestationem perfectionum suarum, et resultantem inde cultum esse finem Dei ultimum, non licet inferre, ullam in Deo ambitionem esse: homo enim ambitiosus suam tantum gloriam quaerens, eripit Deo, quod Dei est, sibique tribuit. *Ps.* 115. cum quidquid boni praestat, non propriis, sed acceptis a Deo viribus praestet, 1. *ad Cor.* 4. *v.* 7. Deus autem gloriam suam quaerens vindicat sibi quod suum est, et consequenter ambitionis suspicioni non potest esse obnoxius.

Schol. 3. Fini huic ultimo, scilicet manifestationi perfectionum suarum, etc. Deus omnes fines intermedios, qui omnes ad ultimum tendunt, et quos passim S. Scriptura indicat, subordinavit. Ita fines corporum coelestium, *Gen.* 1. *v.* 16. 18. telluris, *Isa.* 45. *v.* 18. aliarumque rerum terrestrium, *Ps.* 104. indicantur et vel maxime inter fines intermedios salus hominum, ob quam totum Redemptionis opus in mundum introductum est, *Ioan.* 3. *v.* 16. *ad Gal.* 4. *v.* 4. 5. est referenda,

Gubernatio quid?

§ 106. Directio actionum ad certum finem dicitur *Gubernatio*. Sic Rex dicitur gubernare Provinciam, quando civium actiones leges ferendo, delicta puniendo, benefacta remunerando ita dirigit, ne salus publica detrimentum capiat, sed amplificetur.

Deus totum mundum gubernat.

§ 107. *Deus totum universum gubernat.* Ita *Primo* testatur S. Scriptura, *Sap.* 14. *v.* 3. *Tua autem, pater, providentia gubernat.* Et c. 12. *v.* 18. Speciatim vero quotiescumque sacrae paginae indicant finem, ad quem actiones creaturarum diriguntur, toties nobis specimen gubernationis Divinae ante oculos ponunt. Sol oritur et occidit, ut sit dies et nox: luna cum stellis radios emittit, ne tempore no-

aeterno lumen deficiat. *Gen.* 1. *v.* 16. 17. 18. Fontes emittunt aquam, terra herbas, ne animalia siti et fame pereant: pluvia terram humectat, ut frugibus foecondetur, panis, vinum, oleum crescant, *Ps.* 104. *v.* 10. Dirigit etiam Deus actiones hominum, idque saepe praeter eorum intentionem, *Gen.* 45. *v.* 5. *Secundo* ratio est; Deus ultimum finem sibi constituit manifestationem perfectionum suarum (§ 105.), et ei subordinat omnes fines intermedios ad ultimum conducentes (§ 105. Schol. 3.). Ergo etiam omnes creaturarum actiones, quas fieri vel vult, vel permittit, dirigit ad certos fines intermedios et ad ultimum, et consequenter totum universum gubernat (§ 106).

Schol. In gubernatione Divina tria attendenda sunt. 1. Fines, quos sibi Deus constituit. 2. Actiones vel media ad illum finem. 3. Directio eorum talis, ut finis obtineatur. Finis ultimus est manifestatio Divinarum perfectionum, ad quem obtinendum Deus hoc universum produxit ad perfectiones suas manifestandas accomodatissimum. Fines intermedios particulares tot sibi Deus constituit, ut omnes recensere, limites humani intellectus transcendat; nam nihil in tota rerum universitate sine fine Divino esse, sapientia Dei loquitur: inter quos non postremus est salus hominum tum huius, tum alterius vitae. Ad salutem hominis temporalem conducunt omnes creaturae: ad aeternam vero Incarnatio Filii Dei et illius Passio. Rursus gubernatio Divina in vitae hominis ingressu, progressu et egressu se manifestat, uti unicuique vitae suae cursum attentius consideranti facile patebit. Quid in gubernatione Dei attendendum?

Art. 1. *De omnipotentia Dei.*

§ 108. Deus frustra intenderet manifestationem perfectionum suarum, et eligeret media ad hunc finem convenientissima, si res extra se existentes reddere non posset: hanc autem facultatem, omne, quod fieri potest, seu quod praeter Deum possibile est, existens reddendi, vocamus *Omnipotentiam*. Omnipotentia quid?

§ 109. *Deus est omnipotens. Primo* hoc patet ex S. Scriptura; nam *Gen.* 17. *v.* 1. Deus dicitur אל שדי (*el Saddaj*) quod ex Arabico שדי (*Saddaj*) potentem esse derivatur. *Iob.* 42. *v.* 2. *Scio, quia omnia potes. Eccli.* 1. *v.* 8. *Matth.* 19. *v.* 26. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Et 2. *ad Cor.* 6. *v.* 18. dicitur Κύριος παντοκράτωρ. *Secundo* ratio est. Deus pro infinitate sua omnes compossibiles perfectiones sine ulla limitatione possidet (§ 55.): sed perfectissima Dei cognitio et sapientissima electio rerum compatiuntur et exigunt, ut Deus eas extra se existentes reddere possit. Ergo potest eas existentes reddere; consequenter est omnipotens. Deus est omnipotens.

Schol. Potentia Dei propter infinitatem Dei (§ 55.) est illimitata, et hinc incomprehensibilis (§ 56.); unde sicuti in numero obiectorum nullos limites agnoscit, sic in facilitate agendi limitibus caret: quare per solum voluntatis actum res extra se existentes producere potest. Hinc *Gen.* 1. *v.* 3. dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux.*

Deus per omnipotentiam omnia non repugnantia facere potest.

§ 110. Deus omnia, quae nec ex parte Dei, nec rei repugnantia sunt, pro omnipotentia sua potest agere. Ratio est, quia omnipotentia est facultas omne, quod fieri potest, vel extra Deum possibile est, existens reddendi (§ 108.): sed quae neque ex parte Dei, nec rei, repugnant, fieri possunt. Ergo Deus, qui est omnipotens (§ 109.), ea agere potest.

Schol. 1. Ex hoc sequitur 1. Quod impossibilia absolute talia non sint obiectum Divinae omnipotentiae (§ 108.); quod non ex impotentia Dei, sed ex obiecti incapacitate oritur, quod nullo modo esse potest. 2. Ea, quae summis Dei perfectionibus repugnant, v. g. rerum oblivisci, malum appetere, etc. non sunt obiectum Divinae omnipotentiae, quia nequit aliquid velle suis perfectionibus repugnans (§ 84. Schol. 1.). 3. Deus potest existens reddere quidquid vult, *Ps.* 115. *v.* 3. quia quaecumque vult, non sunt repugnantia.

Schol. 2. Omnipotentiam Dei impugnarunt Origenes, Manichaei, Mahomedani, Abaillardus, Wicleffus, et Calvinus, qui *l.* 1. *Inst. c.* 16. § 3. negat, Deum plura facere posse et maiora iis, quae facit et molitur. Contra quos sit.

Deus potest plura facere, quam quae fecit, et meliora.

§ 111. Deus potest plura facere, quae non fecit, et iis, quae fecit, meliora. Sic *Sap.* 11. *v.* 18. dicitur: *Non impossibilis erat omnipotens manus tua . . . ex materia invisa immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones, aut novi generis ira plenas ignotas bestias.* Et *Matth.* 26. *v.* 53. *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Quae cum Deus non fecerit, patet, eum plura facere posse, quam fecit. Deinde *ad Eph.* 3. *v.* 20. *Potens est omnia facere superabundanter, quam petimus et intelligimus.* Ergo iis, quae fecit, maiora absolute facere potest. Ratio est, quia omnipotentia Dei est illimitata (§ 109. Schol.) et infinita. Ergo per productionem praesentium rerum non exhauritur.

Deus potest facere miracula.

§ 112. Deus pro Omnipotentia sua miracula patrare potest. Plane in lectione S. Scripturae hospes est, quem innumera fere miracula antiqui foederis per Moysen et Prophetas, novi autem per Christum et Apostolos patrata lateant. Ratio est: Praesens universum est eiusmodi, ut quilibet eius eventus aliter esse possit. Leges itidem motus non sunt absolute necessariae, sed contingentes et mutabiles, quae ex essentia corporum non fluunt. Ergo alii rerum eventus, quam praesens rerum natura fert, sunt in se possibiles. Sed eventus supernaturalis dicitur *miraculum.* Igitur quia miracula sunt possibilia, Deus pro omnipotentia sua ea praestare potest (§ 100.) Et quia miraculum est eventus supernaturalis, nullum autem ens praeter Deum est supra naturam (§ 41.), facultas miracula patrandi soli Deo competit.

Schol. 1. Obiectiones contra possibilitatem miraculorum iam alibi (§ 6 Sch. 4.) solutae sunt. Cum vero sapientia Dei postulet, ut media finibus obtinendis subordinentur (§ 103.), non vult semper miraculose agere, sed tunc demum, quando hoc manifestatio suae

gloriae per ordinem causarum intermediarum non obtinenda requirit. Facultas miracula patrandi hominibus a Deo communicatur, quando ad eorum preces Deus illa praestat, vel iis tamquam instrumentis ob potentiam obedientialem ad ea patranda Deus utitur.

Schol. 2. Deo, quatenus per causas secundas, et secundum ordinem a se constitutum possibilia existentia reddit, tribuitur *Potentia ordinaria;* quatenus sine illis, *absoluta.*

Art. 2. *De summa Dei Bonitate.*

§ 113. Deus non solum bona praestare potest, sed etiam pronus est ad alia aliis entibus conferenda. Haec promptitudo ad perfectiones alteri conferendas dicitur *Bonitas*, scilicet *moralis.* **Bonitas quid?**

§ 114. *Deus summe bonus est.* Ita S. Scriptura bonitatem Divinam celebrandam proponit *Ps.* 116. *v.* 1. *et seq.* 107. 108. 136. et alibi passim. Ratio est: qui vult omne bonum, is pronus est ad bona aliis conferenda, quae sunt ex numero bonorum. Sed Deus vult omne bonum. Ergo pronus est ad bona aliis conferenda, et quidem summe (§ 53.). Ergo summe bonus est. **Deus est summe bonus.**

Schol. 1. Documenta Bonitatis Divinae nobis opus Creationis, Redemptionis, et Lex moralis, quam Deus hominibus ad promovendam eorum felicitatem dedit, praebet: imo in ipsa etiam malorum permissione Deus secundum bonitatem suam agit (§ 89); unde quidquid possidemus boni, a bonitate Divina derivandum est, *Iac.* 1. *v.* 17. **Indicia Bonitatis Dei**

Schol. 2. Deus cuilibet creaturae tantum perfectionis conferre nititur, quantum potest capere. Sunt autem perfectiones creaturarum vel essentiales, vel accidentales. Perfectionum suarum essentialium quaelibet creatura capax est, unde illas Deus cuilibet enti eo ipso largitur, quod ita existentiam illi conferat, sicuti essentiae eius convenit: sic homo omnibus perfectionibus ad essentiam hominis requisitis instructus est. Perfectionum autem accidentalium tantum cuilibet enti largitur, quantum Divinae suae sapientiae est conveniens. Cum enim Deus semper sapienter agat (§ 104.), et non solum unum ens, sed totum systema mundanum producere decreverit, tantum de perfectionibus accidentalibus cuilibet enti largitur, quantum intuitu et ipsius entis, et omnium reliquarum circumstantiarum finibus intermediis et ultimo convenire iudicat. Ex his facile solvi possunt, quae Cerdoniani, Marcionitae, Theocatagnostae contra Divinam bonitatem possunt obiicere. Vid. S. Irenaeum in lib. *adv. haer.* et Tertull. in libris *contra Marcion.* in mea Analys. PP. **Deus cuivis creaturae tantum boni conferre vult, quantum capere potest.**

Schol. 3. Quia vero Deus bonitatem suam pro capacitate subiectorum exercet, mirum non est, quod pii actiones suas ad Divinam gloriam et Legem conformantes magis bonitate Divina fruantur, quam impii, qui propter peccata sua exercitio Divinae bonitatis se indignos et incapaces reddunt, et iustitiae Divinae punitivae subsunt. Saepe tamen Deus erga impios maiorem bonitatem in hac vita exercere videtur, quam erga pios: cuius rationes reddit S. Scriptura **Cur Deus impiis bona faciat?**

in sana etiam ratione fundatas. Scilicet Deus 1. impios beneficiis suis ad pietatis viam revocare cupit, *ad Rom.* 2. *v.* 4. Quo respectu Deo Longanimitas *ad Rom.* 2. *v.* 4. et Patientia *ad Rom.* 9. *v.* 22. Et Expectatio tribuitur, 1. *Petr.* 3. *v.* 20. 2. Saepe rebus secundis impios frui patitur, ut si Divinam patientiam negligant, in graviorem perniciem ruant et poenam meritam solvant, *Ps.* 73. *v.* 2. 20. *Ier.* 12. *v.* 1. 3. Pios autem Deus saepe malis affligi patitur, ut haec mala apparentia vel illis sint media ad bona maiora, si non in hac, saltem in altera vita, obtinenda, 1. *Petr.* 4. *v.* 12. 13. vel aliis in commodum cedant, exemplo Pauli *ad Philipp.* 1. *v.* 12. 14. vel ut per haec mala minora a maioribus malis detineantur, exemplo Lothi, *Gen.* 19. *v.* 15. 16. semper autem honor Dei amplificetur, *ad Philipp.* 1, *v.* 20.

Deus beneficus est. § 115. Cum Deus non solum bene velit hominibus (§ 114.), sed etiam benefaciat (§ 114. Schol. 1.), ideo non solum bonus, sed etiam *beneficus* dicitur, *Ps.* 118. *v.* 68. *Bonitatem fecisti cum servo tuo Domine*: id est iuxta S. Hieronymum: *Benefecisti.* Et *humanitas* φιλανθρωπία Deo tribuitur, *ad Tit.* 3. *v.* 4. Imo Deus est summum hominis bonum. Bonum quippe nobis dicimus, quod statum nostrum perfectiorem reddit. Sed Deus est fons omnis boni et perfectionis (§ 114. cum Schol.), qui non solum pro omnipotentia sua bona nobis necessaria conferre potest (§ 109.), sed etiam propter summam bonitatem tot et tanta vult conferre, quot et quanta possumus capere (§ 114. Schol. 2.). Ergo summum nostrum bonum est. Quare Deus omnibus rebus praeferendus, et omnia bona ab eo expetenda sunt.

Misericordia quid? § 116. Bonitas in misero, hoc est magnis imperfectionibus laborante exercita, dicitur *Misericordia.*

Deus summe misericors est. § 117. *Deus summe misericors est.* Ita S. Scriptura *Ex.* 34. *v.* 6. *Dominator Domine Deus, misericors et clemens, patiens et multae miserationis*, item *Ps.* 144. *v.* 8. *Luc.* 1. *v.* 78. *Et misericordia eius a progenie in progenies.* Ratio est: Deus omnium creaturarum, maxime hominum perfectionem promovere studet (§ 114.): sed miseri maxime exercitio bonitatis Divinae indigent. Ergo Deus ad bonitatem in miseris exercendam maxime promptus, adeoque summe misericors est (§ 116.).

Schol. Deus misericordiam suam in opere Redemptionis humanae qua nos a reatu peccati, et poenae aeternae liberavit, ubi vere miseri eramus, vel maxime ostendit, unde merito Salvator hominum *ad Tit.* 3. *v.* 4. dicitur.

Art. 3. *De summa Dei Iustitia.*

Iustitia quid? § 118. Bonitas sapienter administrata producit *Iustitiam,* quae est studium suum cuique tribuendi.

Schol. Iustitia alia est *distributiva*, per quam unicuique distribuitur, quod cuivis debitum est, praemium bonis, et dicitur *remunerativa*; supplicium malis, et dicitur *vindicativa* seu *punitiva*. Alia est

iustitia *commutativa*, per quam unum pro alio, servata aequalitate rei ad rem, datur et accipitur.

Deus infinite iustus est.

§ 119. *Deus infinite iustus est.* Hoc saepissime innuit S. Scriptura *Ps.* 84. *v.* 14. *Iustitia ante eum ambulabit. Ps.* 118. *Iustus es, Domine, et rectum iudicium tuum.* Ratio est: Deus infinite bonus (§ 114.), et sapiens est (§ 104.), et bonitatem suam pro sua sapientia dispensat (§ 114. Schol. 2.). Ergo infinite iustus est (§ 11.) Vid. Tertull. *l.* 2. *cont. Marc.*

Deus Iudex supremus est.

Schol. Bonitas sapienter administrata postulat, ut cum bonis actionibus praemia, cum malis poenae coniungantur. Ergo idem postulat iustitia, quae ex eadem ratione exigit executionem praemiorum et poenarum, unde huius exempla passim S. Scriptura exhibet; et quatenus Deus iustitiam remunerativam vel punitivam exercet, Deus *Iudex* dicitur.

Deus peccatum sine poena non relinquit.

§ 120. Sicuti Deus ob infinitam suam bonitatem et iustitiam nullum bonum sine remuneratione, ita nullum peccatum sine poena relinquit. Unde *Matth.* 16. *v.* 28. *Reddet unicuique secundum opera eius.* 2. *ad Thessal.* 1. *v.* 6. *Iustum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant.* Et *Matth.* 10. *v.* 41. Christus potum etiam frigidae aquae uni ex minimis suis datae se remuneraturum promittit. Ratio est, tum quia Deus odit peccatum, *Ps.* 5. *v.* 6. odium vero voluntatem puniendi in Deo indicat: tum quia per omne peccatum, si maneat impunitum, aliquid honori Divino detrahitur, quia peccans legem Divinam transgreditur, et summo Dei in se dominio obluctatur, et si peccatum maneat impunitum, perinde esse iudicabit, an Deo obsequatur, an obluctetur, adeoque cum hoc falsum sit, aliquid imminuit de iudicio, quod de summis Dei perfectionibus ferendum est, quod est honori Dei aliquid detrahere. Per poenam vero id, quod honori Divino detractum est, restituitur, dum peccator poenam luens, eo ipso intelligit, perinde non esse, Deo parere aut refragari.

Schol. 1. Sociniani ut facilius necessitatem satisfactionis Christi impugnent, volunt, iustitiam distributivam maxime punitivam ita in Deo liberam esse, ut eius exercitium a libera eius voluntate pendeat. Nam I. alias Deus non foret Omnipotens. Sed Omnipotentia ad impossibilia se non extendit (§ 110.) II. Deus ab aeterno fuit iustus, et tamen iustitiam vindicativam non exercuit: verum hoc fuit solum ex defectu creaturae peccantis; nam denominatio iudicis petitur ex obiecto creato.

An in Deo iustitia commutativa?

Schol. 2. In Deo non est iustitia commutativa in stricto ac proprio sensu, quia haec consistit in aequalitate dati et accepti: sed nos nihil habemus ex nobis, quod Deo dare possimus, *ad Rom.* 11. *v.* 32. sed omnia nostra bona a Deo sunt. Latiori tamen sensu admitti in Deo potest iustitia commutativa, quatenus opera nostra bona ex gratia elicita proportionem et aequalitatem habent cum gloria.

Finis Dei

Schol. 3. Finis internus respectu Dei in infligenda poena pro pec-

in poenis infligendis. catis est restitutio eius, quod honori Divino detractum est, et praestanda Deo satisfactio: finis vero externus est emendatio peccantis vel aliorum. Quia autem finem poenarum internum semper Deus intendit, externum vero solum tunc, quando obtineri potest, cum non sit impossibilis casus, ut emendationi peccantis locus non amplius supersit; hinc finis poenarum internus potest esse sine externo, uti contingit in damnatis.

Deus est longanimus. § 121. Qui ad puniendum tardus est, et poenam differt, quamdiu differri potest, is dicitur *Longanimus*. Sed Deus, cum pro infinita sua bonitate cuilibet tantum boni dare cupiat, quantum capere potest (§ 144. Schol. 2.), in poena vero non detur bonum, sed eripiatur, ex bonitate sua poenam semper, quoad fieri potest, differt. Ergo est summe Longanimus. Unde etiam *Longanimitas* Deo tribuitur *ad Rom*. 2. *v*. 4. Quae etiam *ad Rom*. 9. *v*. 22. *Patientia* dicitur.

Schol. Deus poenam differt, ut peccanti tempus emendationis relinquat: si vero peccator ex hoc occasionem arripiat de novo peccandi, putans, peccata sua nunquam puniri, et contra Divinam intentionem tempus emendationis negligat, poenam sibi aggravat, quia omne peccatum poena sequitur; hinc recte dicitur, quod Deus tarditatem poenae gravitate compenset.

Art. 4. *De summa Dei Veracitate*.

Veracitas quid? § 122. Habitus veritatem dicendi, quando utilitas vel necessitas exigit, dicitur *Veracitas*. Arcanam enim veritatem sine utilitate revelare, vel garrulitas, vel infidelitas est.

Deus summe verax est. § 123. *Deus summe verax est*. Sic *Ps*. 32. *v*. 4. dicitur, *rectum* seu verum *verbum Domini*. *Ad Rom*. 3. *v*. 4. *Est autem Deus verax*. Ratio est: Deus non solum pro omniscientia sua (§ 62.) omnem veritatem distinctissime cognoscit, adeoque dicere potest; sed etiam, quia omnium creaturarum, maxime hominum, perfectionem pro infinita sua bonitate vult (§ 114), semper, quando in eorum utilitatem cedit, veritatem profitetur. Ergo summe verax est (§ 122.) Unde etiam verbis Divinis sine ulla dubitatione credendum est.

Mentiri nequit. *Schol*. Hinc Deus mentiri non potest. Iurasse tamen legitur in S. Scriptura, ut homines ad fidem verbis Divinis habendam magis moverentur.

Deus est fidelis, et severus. § 124. Deus quatenus promissa servat, *fidelis;* quatenus comminationes exequitur, *severus* dicitur. Exempla Divinae fidelitatis habemus in nativitate Isaac, *Gen*. 21. *v*. 1. 2. Et in nativitate Christi secundum promissiones Divinas *ad Gal*. 4. *v*. 4. Item Fidelis vocatur, 2. *ad Cor*. 1. *v*. 18. *Fidelis autem Deus*. Et 1. *ad Thess*. 5. *v*. 24. Severitatis exempla habemus in Adamo peccante, *Gen*. 2. 3. in uxore Lothi, *Gen*. 19. *v*. 17. 26. Et Deus, *Deut*. 4. *v*. 24. dicitur ignis consumens, qui iniurias sibi illatas punit. Ratio est: Qui veritatem dicit, ille vult suas promissiones boni, et comminationes mali servare; nam si non vellet, non dixisset in promittendo vel commi-

nando veritatem: Deus igitur suas promissiones et comminationes servare vult (§ 123.) Sed qui eas vult servare, et potest servare propter suam omnipotentiam, ille servat: si enim non servaret, aut non vellet, quod immutabilitatem Dei laedit (§ 44.), aut non posset servare, quod eius omnipotentiae officit (§ 109.), consequenter Deus in servandis promissis fidelis, in exequendis comminationibus severus est.

Schol. Ex hoc sequitur, omne a Deo datum vaticinium impleri debere. Unde si Dei nomine vates vaticinatur, nec tamen id fiat, quod praedixit, ex hoc ipso criterio duce S. Scriptura, *Deut* 18. *v.* 2. agnoscitur, vaticinum a Deo non profectum, sed temere a vate prolatum esse. Haec autem impletio vaticiniorum non imponit causis liberis necessitatem, uti patet (§ 72.) Si quod vaticinium a vero Propheta profectum non impletur, non absolute, sed sub conditione editum fuit; qua non impleta, nec vaticinium impleri debuit. Omne vaticinium a Deo datum impletur.

ART. 5. *De summa Dei Sanctitate et Beatitudine.*

§ 125. *Sanctitas* Dei essentialis est separatio ab omni eo, quod essentiae Divinae repugnat, seu est separatio ab omni imperfectione. Sanctitas quid?

§ 126. 1. Deus habet essentialem sanctitatem. Ita S. Scriptura, *Exod.* 15. *Magnificus in sanctitate. Is.* 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum.* Ratio est: Deus non solum pro infinitate sua omnes summas perfectiones continet (§ 55.), sed eas etiam absolute necessario (§ 43.), aeterne (§ 45), et immutabiliter (§ 44.) possidet. Ergo ab omni imperfectione, quae ullo modo cogitari potest, longissime abest, adeoque Sanctitatem essentialem habet (§ 125.) Deus essentialiter sanctus est.

2. Solus autem Deus est, cui Sanctitas essentialis competit; nam separatio ab omni imperfectione consequens infinitatis est; cum vero non detur ens infinitum, nisi Deus, hinc soli Deo sanctitas essentialis competit. 1. *Reg.* 2. *Non est sanctus, ut est Dominus.* Et solus.

Schol. Ex hoc infertur Sanctitas Divinae voluntatis, utpote a qua omnis imperfectio remota est, ita ut solum verum bonum, nullum malum velit, in quo nobis sanctitas Divina imitanda est, ut bonum appetentes, malum fugiamus.

§ 127. *Deus semper vivit.* Sic 1. *ad Thess.* 1. *v.* 9. *ad Hebr.* 10. *v.* 31. *Deus vivus* dicitur. Ratio est: Vita spiritus consistit in continua eius cogitando et volendo exercita actuositate: sed Deus ab aeterno omnia possibilia distinctissime cognoscit (§ 61.), et quidquid vult, voluit ab aeterno (§ 82.) Ergo Deus semper vivit, vita scilicet spiritui propria. Et quia actus intellectus et voluntatis Dei ipse Deus est (§ 53.), et Deo independentia ac Ascitas convenit (§ 40. 54.), Deus habet vitam independenter, et a se. Deus semper vivit.

Schol. Deus igitur immortalis est. Mors quippe vitae opponitur, tamquam eius privatio, unde quia Deus vivit semper et immutabilis est, non potest mori. Dicitur autem solus Deus habere immortalita-

tem, scilicet independentem, quo non obstante etiam Angeli et animae rationales immortalitatem a Deo dependentem habere possunt.

Deus est sibi sufficientissimus.

§ 128. *Deus sibi sufficientissimus est.* Sic *Act.* 18. *v.* 25. dicitur *nullius rei indigens.* Et ratio est: Qui nulla re extra se indiget, sibi sufficientissimus est: sed Deus nulla re extra se indiget: non ad existendum, quia per essentiam suam existit (§ 42.) independenter ab omni alio ente (§ 54.), nec ad existentiam continuandam, quia per essentiam aeternus est (§ 45.), nec ad ullam perfectionem sibi dandam, quia infinitus est (§ 55.), nec ad cognitionem sibi suppeditandam, aut consilium sibi dandum, quia omnia possibilia, omniaque media ad fines propositos possibilia distinctissime cognoscit (§ 62. 104.), nec ad res extra se existentes reddendas, quia per solam voluntatem omne possibile potest existens reddere (§ 110.) nec ad voluptatem percipiendam, quia ex seipso ineffabilem voluptatem percipit (§ 84.), nec ad emendationem sui, quia cognitio Dei est infallibilis (§ 64.), et voluntas eius semper recta est (§ 81.) Igitur cum nullus casus fingi possit, quo Deus ulla re extra se indigeat, sibi sufficientissimus est.

Schol. Deus per se nulla re extra se indiget, indiguit tamen creaturis ad finem, quem sibi proposuerat, obtinendum extra se: cum enim ut finem ultimum velit manifestationem perfectionum suarum cum cultu debito (§ 105.), voluit, entia existere, quae summas Dei perfectiones agnoscant et colant, et entia, ex quibus cognosci possent. En, cur Deus produxerit res extra se, et quidem licet per se sit sibi sufficientissimus.

Deus summe beatus est.

§ 129. *Deus summe beatus est.* Dicitur enim 1. *ad Tim.* 1. *v.* 11. *Beatus Deus.* Et ratio est, quia Deus per infinitatem suam omnes, summasque perfectiones continet (§ 55.), et quidem perpetuo propter immutabilitatem (§ 44.), et quietissime propter independentiam (§ 54.); Beatitudo quippe summa consistit in perpetua et quietissima omnium summarumque perfectionum possessione.

Gloria et Maiestas Dei.

§ 130. Complexus omnium perfectionum Dei dicitur *gloria Dei*, vel *Maiestas eius.* Haec si spectetur, prout est in Deo, dicitur *gloria Dei absolute spectata:* si prout a creaturis intelligentibus cognoscitur, *relative spectata.* Ex iis igitur, quae de perfectionibus Divinis hucusque dicta sunt, satis patet, gloriam absolute spectatam Deo esse tribuendam. Unde vocatur in S. Scriptura *Deus gloriae, Act.* 7. *v.* 2. Et omnis terra gloria eius plena esse dicitur, *Is.* 6.

Schol. Gloriae Dei absolutae nec accedere, nec decedere quidquam potest, licet gloria Dei relative spectata maior vel minor fieri possit, prout nimirum magis vel minus ab hominibus cognoscitur.

Art. 6. *De affectibus Dei.*

Deus affectus proprie non habet.

§ 131. Deo non raro S. Scriptura *affectus tribuit.* Est autem affectus mutatio mentis vehemens, orta ex simultanea, et ideo confusa multorum bonorum vel malorum repraesentatione, quae mutatio

appetendo vel aversando se se exerit. Quia vero Deus est immutabilis (§ 44.), et nulla confusio in eius repraesentationibus locum habet (§ 61.), in Deum proprie affectus non cadunt.

Schol. Quando ergo affectus Deo in SS. Scripturis tribuuntur, tale quid in iisdem Deo tribuitur, quod cum affectibus propriis similitudinem habet, Deoque dignum vel conveniens est, scilicet actus voluntatis et noluntatis. Ratio autem, cur S. Scriptura per eiusmodi locutiones, quae proprium affectum denotant, de Deo loquatur, est, quia dum Deus aliquid vult cum affectu, vult vehementer, et quia vehementia non patitur simulationem, vult serio: unde eiusmodi locutiones Biblicae denotant, quam serio, et quanto studio hoc vel illud Deus velit, aut aversetur.

§ 132. Amor Deo tribuitur tum erga seipsum, *Mal.* 2. *v.* 11. tum erga homines, et est voluntas Dei seria ex sui ipsius et hominum perfectione voluptatem capiendi: Deus ergo cum velit seipsum per voluntatem complacentiae (§ 84.), et omnium creaturarum, praesertim hominum, perfectionem promovere cupiat (§ 114.), Deus seipsum et omnes creaturas, maxime hominem, amat. Amor Dei quid?

§ 133. Odium contra malum Deus sibi tribuit, *Zach.* 8. *v.* 17. Est autem odium in Deo seria aversatio a malo, qua malum non esse vult, quam summa voluntatis Divinae perfectio involvit (§ 81.): sicuti autem amor Dei cum studio creaturis benefaciendi coniunctus est, ita quia Deus pro summa sua iustitia facere non potest, quin peccatum puniat (§ 120.), odium Dei contra malum cum studio puniendi est coniunctum. Odium in Deo quid?

§ 134. Haec peccata puniendi in Deo voluntas, dicitur *ira* Dei, *Deut.* 6. *v.* 15. *ad Rom.* 1. *v.* 18. Cum enim Deo aliquid honoris debiti per peccatum detrahatur, quod per poenam restituendum est, non potest ira Dei alio modo ipsi convenienti, nisi per voluntatem peccata puniendi explicari. Ira Dei quid?

§ 135. *Poenitentiam* S. Scriptura Deo tribuit, *Gen.* 6. *v.* 6. Ubi denotat voluntatem destruendi id, quod Deus improbat. Subinde poenitentia de Deo negatur, *Num.* 23. *v.* 19. *ad Rom.* 11. *v.* 29. ubi sermo est de poenitentia proprie dicta, quia cum voluntas Dei sit immutabilis, poenitentia autem, per quam pro malo habemus, quod antea bonum iudicavimus, mutationem voluntatis inserat, non potest proprie ulla poenitentia Deo competere. Poenitentia in Deo quid?

§ 136. *Metus* est proprie aversatio a malo imminente. Quia vero nullum malum Deo imminere potest ob summam beatitudinem (§ 129.), nec metus Deo proprie potest competere, *Iob.* 37. *v.* 24. Quando ergo metus Deo tribuitur *Deut.* 32. *v.* 26. 27. significat voluntatem Dei, quatenus malum sub certa conditione futurum improbat, aversatur, et antevertit. Metus in Deo quid?

§ 137. Metus, ne bonum, quod possidemus, nobis eripiatur, vocatur *Zelotypia:* cum autem Deo perfectiones suas nullus eripere possit (§ 129.), Zelotypia proprie in Deo locum non habet. Quia ta- Zelotypia in Deo quid?

meu fieri potest, ut summus cultus soli Deo competens, a creatura alteri, quam Deo tribuatur, et sic Deo suum eripiatur, Zelotypia Dei denotat voluntatem eius, qua gloriam suam nemini daturus, et raptorem attentantem severe puniturus est, *Exod.* 20. *v.* 5.

Laetitia in Deo quid? § 138. *Laetitia* Deo tribuitur, *Deut.* 28. *v.* 63. Sicuti autem laetitia est magnus voluptatis gradus ex cognitione boni ortus: ita laetitia Dei, est voluntas eius, quatenus in bono acquiescit.

Tristitia in Deo quid? § 139. E contra cum *tristitia* sit magnus taedii gradus ex cognitione mali ortus, tristitia Deo tributa *ad Eph.* 4. *v.* 30. denotat voluntatem Dei, quatenus malum ipsi ingratum vehementer improbat. Unde qui malum agit, Deum contristari dicitur, *Is.* 63. *v.* 10. *ad Eph.* 4 *v.* 30. quia malum Deo aversioni est (§ 81.)

TRACTATUS II.

DE DEO TRINO.

CAP. I.

De SS. Trinitatis existentia.

S. Scriptura Patrem, Filium et Spiritum S. Deum vocat. § 140. Deum iuxta doctrinam S. Scripturae non tantum unum in essentia, sed etiam Trinum in Personis adoramus. Cum ergo de essentia et attributis Divinis capite praecedente actum sit, ad Trinitatem Personarum recto ordine progredimur. Scilicet, licet non sit nisi unus Deus (§ 58.), tres tamen sunt, quos verum Deum esse S. Scriptura testatur, quorum unum *Patrem*, *Ioan.* 17. *v.* 3. Alterum, *Filium Dei*, 1. *Ioan.* 5. *v.* 20. Tertium, *Spiritum Sanctum*, vel *Spiritum Dei* appellat, *Matt.* 3. *v.* 17. *Luc.* 3. *v.* 22. *Act.* 33. *v.* 3. 4. Filius Dei etiam dicitur *Iesus* et *Christus*, *Matth.* 16. *v.* 13. 16. Item *Verbum*, *Ioan.* 1. *v.* 1.

Spiritus Dei et Spiritus S. idem sonat. *Schol.* 1. Per Spiritum Sanctum et Spiritum Dei idem subiectum denotari evidentissime patet *ex Matth.* 3. *v.* 16. *et Luc.* 3. *v.* 22. inter se collatis. Nam qui loco priore Spiritus Dei dicitur, in posteriore, nomine Spiritus Sancti denotatur,

Filius cur Verbum dicatur? *Schol.* 2. Clericus in *Comm. in Ioan.* putat, S. Ioannem denominasse Filium Dei *Verbum*, et hanc denominationem accepisse a Pythagoricis, et Platonicis, qui voce λόγος vel illi aequivalente νοῦς ita usi fuerunt, ut Trinitatem sapere videantur. Verum cum Pythagorici et Platonici hunc modum loquendi potius a Iudaeis acceperint, a quibus eum in Ægyptum sciendi amore proficiscentes didicerunt, Iudaei vero illum ex sacro Codice edocti fuerint, praesertim ex illo *Ps.* 32. *v.* 6. *Verbo Domini coeli firmati sunt*, quorum creatio *ad Hebr.* 1. *v.* 8. 10. clarissime Filio Dei tribuitur; non est ratio, cur S. Ioannes Divino afflatu scribens, denominationem hanc a Graecis Philosophis mutuo acceperit, et non ex Sacro fonte. Veteris Testa-

menti eam hauserit. Eadem ratio obstat, cur dicamus S. Ioannem ex Paraphrasi Chaldaica *Gen.* 3. *v.* 8. hanc Christi denominationem non accepisse, quia hi Targumistae eam etiam ex S. Scriptura didicerunt. Mos tamen de λόγῳ quodam Divino, licet non satis intellecto, apud Iudaeos et Philosophos quosdam Graecos receptus, occasionem praebere potuit S. Ioanni, ut Evangelium suum hoc Filii Dei nomine exordiretur, ut per praedicata *Verbo* attributa, scilicet aeternitatem, creationem mundi, Divinitatem, vivificationem, assumptionem humanae naturae, Iudaeos pariter et Graecos genuinam conditionem λόγου doceret, cum S. Ioannes inter Iudaeos educatus, et Ephesi diu inter Graecos versatus fuerit. Inde porro sequitur, S. Ioannem non voluisse agere interpretem Philonis, sed potius eius et reliquorum ideam de Verbo erroneam corrigere, vel incompletam completam reddere. Et quia denominatio Filii Dei ut λόγος apud Iudaeos recepta fuit, etiam alii Scriptores Sacri N. T. praesertim S. Paulus *ad Hebr.* 4. *v.* 12. hoc nomine λόγος Filium Dei appellare potuerunt. Dicitur autem Filius Dei *Verbum*, quia sicuti cognitio in mente formatur, sic secunda Divinitatis Persona generatur a Patre; unde est terminus cognitionis Paternae, et vocatur Patris Sapientia, Doctrina, Ratio, Sermo.

Art. 1. *De Divinitate Patris.*

§ 141. *Patris Divinitatem* omnes admittunt, qui existentiam Dei concedunt, putantes nomen Patris ideo illi tribui, quod omnium rerum fons sit, et origo: unde probata existentia Dei (§ 41.), multis superfluum videtur, Patris Divinitatem ulterius probare. At vero Deus Pater relate ad creaturas, aliud quid denotat, quam relate ad Filium Divinum: unde haec etiam Divinitas probanda est. Et quidem hanc astruit ipse Christus, *Ioan.* 17. *v.* 7. *Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te.* Et *v.* 3. *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum.* Ubi ly *solus* excludit tantum ea, quae sunt extra Patris naturam, non Filium, qui in Patre est, sicuti Pater in ipso, non Spiritum S., qui ab utroque procedit. Ratio est: Filius Deus est, uti mox probabitur: ergo etiam Pater Deus est: nam dum Filius habet rationem Essentiae suae in Patre, non potest esse in Filio essentialis perfectio, quae non ex Patre ortum traxerit: sed non posset ex Patre ortum trahere, nisi ipsi etiam Patri inesset. Ergo Filius Divinitate essentiali gaudere nequit, vel Essentia Deus esse, nisi etiam Pater Deus sit. **Pater est Deus.**

Art. 2. *De Divinitate Filii.*

§ 142. *Christo, seu Filio Dei, competunt attributa soli Deo propria;* et 1. quidem *Aseitas:* nam qui ita vitam in seipso habet, sicuti eam Deus Pater habet in seipso, ille habet vitam a se, quia Pater tamquam verus Deus (§ 141.) eam habet a se (§ 40.) Sed Christus ita habet vitam in seipso, sicuti Pater, *Ioan.* 5. *v.* 26. *Sicut* **Filius est Deus.**

enim Pater habet vitam in semetipso; sic dedit et Filio habere vitam in semetipso. Ergo Christus habet vitam a seipso; consequenter competit illi Aseitas. Nec obest, quod dicatur, Patrem Christo dedisse habere vitam in seipso; nam hoc solummodo indicat, quod Filius vitam quoad modum habendi non a seipso habeat, non autem quod vitam, quae est a seipsa, non habeat, quia alias dici non posset, Filium Dei ita vitam in seipso habere, sicut eam Pater in seipso habet.

2. *Omniscientia, ad Col.* 2. *v.* 3. *In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.* Frustra autem dicitur, Christum tantum ex revelatione Divina omnia scivisse: nam scientia omnium rerum supponit intellectum infinitum, quia omnia possibilia distinctissime et simul repraesentet (§ 61.), in quo ipsa omniscientia consistit (§ 62.): cum igitur creatura non possit habere intellectum infinitum, utpote quod soli Deo proprium est; Christus ex revelatione omnia scire non potuit. Eamdem omniscientiam astruit S. Petrus, *Ioan.* 21. *v.* 17. *Domine, tu omnia nosti;* in quo nullius erroris a Christo arguitur. Et denique cognitio cogitationum absconditarum Christo tribuitur, *Matth.* 9. *v.* 4. *Marc.* 2. *v.* 8. quod tamen soli Deo proprium est, 3. *Reg.* 8. *v.* 39.

3. *Omnipotentia, ad Philipp.* 3. *v.* 21. *Secundum operationem, qua etiam possit subiicere sibi omnia,* Graece ἐνέργειαν *potentiam efficacem.*

4. *Æternitas, Is.* 9. *v.* 7. *Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis.* Ubi ly אל גבור (*el Gibbor*) male vertit Lutherus: *Virtus, aut efficacia, et Heros;* cum tamen *Is.* 10. *v.* 21. vertat: *Deus fortis.* Nam אל *(el)* per accentum distinctivum *munach* coniungitur cum גבור, (*Gibbor*) adeoque est substantivum. Item male nonnulli vertunt: *Admirabilis, Deus fortis vocabit nomen eius.* Nam Septuaginta Symachus, Chaldaica et Arabica semper legerunt ויקרא *(Vaiicra)* in futuro *Niphal*, *vocabitur*, quia subsequentia nomina sunt in Nominativo, cum alias deberent esse in Accusativo, unde falsa puncta substituta fuerunt a Masorethis. Imo etiam retentis punctis ויקרא (*Vaiicra)* verti debet, *vocabitur*, quia hoc verbum habet significationem passivam, uti Bonfrerius *in Praeloq.* probat. Alter locus est *Prov.* 8. *v.* 22. ubi de Filio Dei dicitur: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Opera quae in hoc capite Sapientiae tribuuntur, nonnisi Sapientiae hypostaticae Divinae competere possunt. Septuaginta quidem legunt: Κύριος ἔκτισε μὲ ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, *Dominus creavit me.* Verum LXX. legunt ἔκτισε per ω ab inusitato κτάω *possideo*, uti notat S. Hieronymus: vel si sumatur a κτίζω *creo*, hoc improprie sumitur. Item מעולם (*megnolam*) significat hic aeternitatem absolutam; nam in

Hebraico legitur מפעליו מאז (*miphgnulau meaz*) *ante opera eius ex tunc:* מאז (*meaz*) autem denotat aeternitatem absolutam, *Ps.* 92. *v.* 2. Tertius locus est *Michaeae* 5. *v.* 2. *Egressus eius ab initio, et a diebus aeternitatis.* Ubi vox עולם (*gnolam*) addita voci קדם (*chedem*) anticipationem omnium temporum significat. Et Rabbenu Haccadosch notat מוצאותיו (*Motsaotau*) in plurali, *egressiones* significare duos Messiae egressus, unum Divinitatis, qui est aeternus, alterum humanitatis. Rursus *Ioan.* 1. *v.* 1. dicitur: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Nec potest dici, Verbum ante saecula esse creatum; alias enim ante res omnes creatas non extitisset. Nec licet interpunctiones mutare et legere: *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum.* Nec potest principium praedicationis Evangelicae per ly *in principio* intelligi, nec per ly *omnia per ipsum facta sunt* denotari, *omnes homines per ipsum regenerati sunt.* Nam hoc modo sacer Textus ab aperta verborum significatione detorquetur. Denique *Apoc.* 1. *v.* 11. 17. 18. is qui mortuus fuerat, et nunc vivus, id est Christus, dicitur *α* et *ω*, *primus et ultimus*, quae est descriptio aeternitatis Dei, *Is.* 41. *v.* 4.

5. *Immutabilitas* Christo tribuitur, *ad Hebr.* 1. *v.* 12. 6. *Immensitas*, *Matth.* 28. *v.* 20. 7. *Vita*, *Ioan.* 5. *v.* 26. 8. *Iustitia summa*, *ad Hebr.* 1. *v.* 8. 9. *Sufficientia summa*, dum habet omnia, quae habet Pater, *Ioan.* 16. *v.* 15. *Gloria, Ioan.* 17. *v.* 5.

Art. 3. *De Filii consubstantialitate cum Patre.*

§ 143. *Christus, seu Filius Dei, dicitur verus Deus, Patri consubstantialis.* Sic S. Scriptura eum saepissime Deum vocat, Primo. *Ier.* 23. *v.* 5. 6. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster*, ubi nomen יהוה (*Iehovah*) soli Deo proprium Christo tribuitur. Non potest hic, *Iehova Iustitia nostra*, ad Iudam et Ierusalem pertinere, et vox יקראו (*Ichreò*) impersonaliter verti hoc modo: *Et hoc erit nomen eius* (Iudae) *quo vocabit* (quisque) *eum: Iehova iustitia nostra.* Nam olim legebatur יקראו (*Ichreu*) uti etiam legunt versio Chaldaica, Syriaca, Arabica, et Rabbini in Bereschith Raba: unde mutatio in puncto facta fuit. Deinde verbum activum in tertia persona tunc solum habet significationem passivam vel impersonalem, quando Nominativus non est expressus: sed cum hic in nostro casu facillime ex antecedentibus suppleri possit, non est, cur ab activa significatione recedamus; et dicamus: *Hoc est nomen, quod* (Iuda et Ierusalem) *vocabunt eum.* Secundo *Act.* 20. *v.* 29. Deus proprio sanguine Ecclesiam acquivisse dicitur, qui Deus non potest esse alius quam Christus, cum Pater non habeat proprium sanguinem, qui tamen hic exprimitur. Tertio *Ioan.* 20. *v.* 28. S. Thomas Christo dicit: *Dominus meus et Deus meus*: ubi S. Thomam non errasse ex ta-

Filius est Patri Consubstantialis.

cita Christi approbatione patet: verba etiam haec ad Christum directa fuisse probat contextus, quia illa ἀυτῷ Christo dixit. Quarto *ad Rom.* 9. *v.* 5. Christus dicitur *super omnia Deus benedictus in saecula:* ubi vox Θεὸς licet in nonnullis codicibus desit, in pluribus tamen adest, et ipsum hoc, quod dicatur esse *Benedictus in saecula,* eius Divinitatem indicat. Quinto. *I. Ioan.* 5. *v.* 20. *Scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus et vita aeterna.* Ubi Pater et Filius verus Deus dicitur. Sexto. Sacra Scriptura, quod in V. T. de Deo affirmat, in N. T. Christo tribuit. Nam quem Iudaei in deserto tentaverunt, ille dicitur Deus, *Num.* 21. *v.* 5. Sed Christum in deserto tentarunt, 1. *ad Cor.* 10. *v.* 9. Ergo Christus est Deus; nam S. Paulus de Christo Filio Dei loquitur. Septimo. Quem Isaias vidit in gloria, cum de incredulitate Iudaeorum loqueretur, ille est Deus, *Is.* 6. *v.* 1. 3. *et seq.* nam quod in nonnullis codicibus legatur, *gloriam Dei*, depravationis suspicionem movet, quia illi Codices a Socinianis editi fuerunt: sed Christum vidit, *Ioan.* 12. *v.* 38. 41. Ergo Christus est Deus. Eodem modo confertur *Ps.* 97. *v.* 7. cum illo *ad Hebr.* 1. *v.* 6. *Psalm.* 44. *v.* 7. cum illo *ad Hebr.* 1. *v.* 8. 9. *Ps.* 101. *v.* 26. cum illo *ad Hebr.* 1. *v.* 11. 12. *Isa.* 40. *v.* 3. cum illo *Matth.* 3. *v.* 3. *Marc* 1. *v.* 3. *Luc.* 3. *v.* 4. *Ioan.* 1. *v.* 23. Cum ergo Christus toties in S. Scriptura vocetur Deus, dubium non est, quin eodem sensu ei nomen Dei tribuatur, quo Patri tribuitur, scilicet propriissime, adeoque sit verus et essentialis Deus, Patri consubstantialis.

§ 144. Denique consubstantialitas Filii Dei probatur ex eo, quoniam Christo competunt opera soli Deo propria et essentialia. 1. *Creatio*, *Ioan.* 1. *v.* 3. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ubi particula διὰ non solam causam instrumentalem, sed principalem denotat, uti patet *ad Hebr.* 1. *v.* 10. *Tu in principio terram fundasti.* 2. *Conservatio, ad Hebr.* 1. *v.* 3. *Portans omnia verbo virtutis suae. Ioan.* 5. *v.* 17. *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* 3. *Miraculorum operatio* et mortuorum suscitatio, *Ioan.* 5. *v.* 21. et *c.* 11. *v.* 41. 4. Christus est supremus Iudex et Dominus, *Ioan.* 5. *v.* 27. *Potestatem dedit ei, iudicium faciendi.* 5. Denique cultus Latriae Christo tribuitur, *ad Hebr.* 1. *v.* 6. *Adorent eum omnes Angeli Dei.* Cum ergo Christo competant opera soli Deo propria, est verus Deus, et Patri consubstantialis.

Haeresis Cerinthi. Pauli Samosateni.

Schol. 1. Cerinthus, Ebion, Carpocrates, Theodotus Christum purum hominem ex B. V. Maria et S. Iosepho via ordinaria genitum asseruerunt. Paulus Samosatenus Episcopus Antiochenus creatus a. c. 260. et Photinus Episcopus Sirmiensis docuerunt, Christum non semper fuisse, neque ante B. Virginem verum Deum esse. Licet enim in Deo semper inhabitaret Verbum et Sapientia, tunc tamen primum hypostasim et subsistentiam a subsistentia Patris distinctam habere coepit, cum in utero Virginis Christus formatus est: hac

enim temporali missione et externa prolatione Verbum Filius factus est, qui licet sit novellus Deus, praedestinatione tamen aeternus fuit.

Schol. 2. Arius Ecclesiae Alexandrinae Presbyter ambitione abreptus, quod Alexandrum sibi in Episcopatu praelatum cerneret a. c. 317. haereses suas disseminare coepit, quarum haec sunt capita. 1. Deus non semper fuit Pater, sed tempus extitit, ubi non erat Pater. 2. Hic Deus antequam mundus creatus esset, naturam quamdam nobilissimam omnibus excellentiorem non ex sua substantia, neque ex aliqua materia, neque ab aeterno, sed ex nihilo ante mundi Saecula produxit; et haec est illa natura, quam S. Scriptura λόγον et Filium Dei unigenitum vocat. Verbum vocatur, quia reliquis creaturis, quae ratione et sapientia gaudent, et verbo proferri possunt, est excellentior: Filius dicitur, quia conditus est, ut per eum omnia crearentur, et quia haec natura Deum, propter essentiam ab eo acceptam, Patrem vocavit, et mundum ex mandato Dei creavit, et instar Filii Deo obedientiam praestitit: a Patre genitus dicitur, quia immediate ex nihilo ab ipso Deus factus est, reliqua vero mediante Filio, et quia hoc illi soli convenit, dicitur Unigenitus. 3. Hic Dei Filius, licet ex libero arbitrio ad malum potuisset deflectere, quia tamen Deus praevidit, eum in bono preseveraturum, illico decrevit illi dare gloriam, quam postea promeruit, ut nimirum aliquid Divinitatis participaret, ita tamen, ut nunquam plene, sed pro mensura rationis suae Deum cognoscere potuerit. 4. Ideo autem creatus est, ut per eum omnia crearentur, sicut etiam per eum omnia creata sunt; unde omnium rerum Creator dicitur. 5. Inter creaturas rationales homo reliquis erat vilior, qui ne de salute sua desperaret, Filius Dei dignatus est humanam carnem assumere, ut ostenderet, eo magis hominem honoratum iri, quo minus in natura accepisset. 6. Non tamen integram humanam naturam assumpsit, sed solum corpus, cui Verbum erat loco animae. Ita systema Arianismi formatur ex S. Athanasio in disputationibus contra Arianos, et S. Augustino in *Serm. Arian.* In varias sectas abierunt Ariani. Rigidi Ariani duce Ætio et Eunomio dixerunt, *Filium* Patri omnino ἀνόμοιον esse, nec essentia nec donis similem, unde Anomaei dicti sunt. Semiariani duce Gregorio Laodiceno, et Silvano Tarsensi Filium Patri ὁμοιούσιον, id est in omnibus etiam in essentia per gratiam similem factum esse, licet non fuerit eiusdem naturae, asserebant. Acaciani Filium Patri ὅμοιον dicebant, id est similem quoad voluntatis consensionem. Haeresis Arii damnata fuit in Concilio Nicaeno I. a. c. 325. ubi Symbolum compositum fuit, et per vocem ὁμοούσιον prostrata fuit.

Schol. 3. Socinus nobilis Senensis Calvinista post varia loca peragrata Poloniam secessit, unde expulsus, Tiguri a. c. 1562. est mortuus. Is reformandae Religionis impium concilium cepit, quod Faustus Socinus eius ex fratre nepos adoptavit et cumulavit, edito libro: *De Iesu Christo Servatore*, in quo Christi Divinitatem evertere nititur, et hoc de SS. Trinitate systema sibi confinxit. 1. In Deo non sunt

Sociní haeresis et systema de SS. Trinitate.

tres distinctae Personae, sed unus solummodo natura et persona Deus est. 2. Hic Deus solus Pater est. 3. Unde Christus est purus homo, communi more ex Maria et Iosepho genitus, qui proinde non extitit, antequam ex Maria nascoretur, nisi in mente Dei per ideam et praevisionem. 4. Nihilominus Christus Deus appellari potest non natura, sed gratia et adoptione ob excellentem virtutem et potestatem, qua a Deo Patre instructus fuit. 5. Christus quidem a Deo suscitatus, et missus fuit ad humani generis salutem, non tamen Deo pro genere humano satisfactionem proprie obtulit. 6. Spiritus S. non est vera Persona subsistens, sed tantum Dei virtus et efficacia. Socini secta plures in Anglia et nonnullos etiam in Germania Patronos invenit. Vid. P. Gazzaniga *tom.* 2.

Obiectiones solvuntur. *Schol.* 4. Argumenta contra Divinitatem Verbi ab his haereticis congesta ex S. Scriptura iis non suffragantur. I. Nam S. Scriptura dicit Filium minorem Patre, *Ioan.* 14. *v.* 28. orationes ad Deum fudisse, *Ioan.* 17. *v.* 1. voluntatem suam Deo subiecisse, *Matth.* 26. *v.* 39. Deo Patri obedivisse, *ad Phil.* 2. *v.* 8. secundum humanam naturam spectatum. II. Item Christus dicit, se nescire diem indicii, *Matth.* 24. *v.* 36. scientia communicabili hominibus: dicit doctrinam suam non esse suam, id est doctrinae Patris contrariam. Plures obiectiones passim afferunt et solvunt Theologi: potiores in praecedentibus paragraphis iam praeoccupatae, et refutatae sunt.

Art. 4. *De constante Ecclesiae Traditione quoad verbi divinitate.*

Divinitas Verbi constanter a PP. asserta fuit. § 145. Constans ab Apostolis et Patribus usque ad Concilium Nicaenum fuit de Divinitate Verbi Traditio. Saeculo primo. S. Ignatius *Epist. ad Magnes.* Iesum Christum *Filium Dei* vocat, *qui est ipsius Verbum aeternum non a silentio progrediens.* Saeculo Secundo S. Iustinus *Apol.* 2. ait, Christianos baptizari in nomine rerum cunctarum Parentis, et *Domini Dei et Servatoris Iesu Christi*, et Spiritus S. Accedit Athenagoras *Legat. pro Christ.* Theophilus *l.* 2. qui expresse Trinitatem nominat. Saeculo tertio. S. Irenaeus *l.* 2. 31. ait: *Semper est coexistens Filius Patri.* Clemens Alex. in fine *Pedagogi* ait, *Patrem et Filium unum esse Deum, per quem est aeternitas.* S. Dionysius Alex. in *Apol.* apud S. Athan. ait: *Confiteor ac credo et praedico coaeternum Patri Christum Unigenitum, et Verbum Patris.* Vid. meam Analys. PP.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 1. Sociniani contendunt, Patres Concilio Nicaeno antiquiores Divinitatem Filii non agnovisse. Sed falsitas ex dictis patet. *S. Polycarpus*, quem pro se citant, distinguit Deum a Christo, non natura, sed persona et hypostasi. *S. Iustinus in dial. cum Tryph.* dicit Filium Patre inferiorem solo nomine. *QQ. ad Graecos et evers. dogm. Aristot.* sunt libri S. Iustino suppositi. *Athenagoras* docet, substantiam Filii in Patre fuisse ante eius hypostasim, non prioritate temporis, sed ratione originis. Item dicit Verbum modo prodiisse, cum mundus factus est, sed sine detrimento generationis aeternae,

quia in creatione apparuit Dei sapientia. *S. Irenaeus l.* 3. *c.* 8. dum Patrem solum Deum esse dicit, Filium non excludit, sed Demiurgon Gnosticorum, et Deos Gentilium. Siquid in libris *Hypothyposeon Clementis Alex.* adversum SS. Trinitati legitur, ab haereticis interpolatum fuit, teste Photio, unde a Gelasio inter apocrypha reiiciuntur. Et quando *l.* 5. *strom.* sapientiam creatam esse dicit, vel nomine sapientiae intelligit connexionem creaturarum, vel per ly *creatam* intelligit genitam. *Tertullianus* nonnulla duriora in hoc Mysterio protulit; potest tamen adhuc in sensu sano explicari: sic quando *adv. Praxe. c.* 6. ait, Deum in creatione mundi *primum protulisse sermonem habentem in se individuam rationem et Sophiam, ut per ipsum fierent universa*, loquitur de generatione Verbi, quae in rerum creatione consistit, et metaphorica est, ac aeternam generationem supponit. Item quando dicit, fuisse tempus quo Filius non fuit *contra Hermogen. c.* 3. loquitur de Filio ad extra seu creaturis, ut neget aeternitatem materiae. Denique *contra Prax. c.* 9. Filio portionem Patris tribuit, id est derivationem et origenem, ita ut Filius sit a Patre per generationem, et ab eo persona, non vero natura distinguatur. *Origenem* Arianis praelusisse censent S. Hieronymus *Ep. ad Avitum,* S. Augustinus *de haer. c.* 43. nam Origenes l. 8. *cont. celsum* expresse ait, Patrem et Filium *duos* esse substantia, *unum* vero *concordia, consensu et voluntatis identitate.* Ita censet P. Berti, licet D. Tournely Origenem ab haeresi hac adhuc vindicare nitatur. Id quod alii ante eum strenuo praestiterunt. Vid. meam Analys. PP. tom. 4. *Eusebium Caesareensem* a labe Arianismi liberare quidem volunt Cave, Valesius et Petitidier: sed contra certam et communem sententiam, quae notam Arianismi in Eusebio probat, tum quia Arianos semper apud Imperatores studio et auctoritate iuvabat, et nonnisi metu poenae Symbolo Nicaeno subscripsit: tum quia post Nicaenum inito cum Arianis foedere S. Athanasium acerrime divexavit, et in historia sua haeresis Arianae subdole non meminit, et Arianos inter fidei Doctores recenset: tum quia S. Athanasius *l. de decr. Syn. Nic.* S. Hieronymus *l.* 1. *apol. c.* 25. S. Epiphanius *haer.* 68. Arianismi Eusebium passim accusant.

Liberius Papae a fide lapsus fuerit?

Schol. 2. *Liberius* Papa primum pro fide Nicaena et S. Athanasio acerrime pugnavit, pro qua constantia Boeroeam in exilium missus a. c. 355. ibique per biennium commoratus, tandem aerummis fractus voluntati Imperatoris consensit, S. Athanasium damnavit, et inito cum orientalibus Arianis foedere formulae Sirmiensi subscripsit. Erravit gravissime Liberius, S. Athanasium deserendo: an vero subscribendo Sirmiensi formulae a fide lapsus fuerit, dubitatur. Et quidem Gorgnius Svession. Canon. *diss. critique sur le Pape Libere,* Phol. *in hist. Eccl.* Card. Orsi *Hist. Eccl. t.* 6. Zacharias *in Act. SS. die* 23. *Sept.* Stiltingius *in Thes. Th.* et P. Gazzaniga *Prael. Th. t.* 2. omnem lapsus maculam a Liberio abstergere conati sunt. Verum Cl. P. Schollincr in doctissima *diss. de gemino lapsu Liberii* ex

ep. S. Athanasii *ad Solitar*. S. Hieronymo *de Script. Eccl*., etc. geminum Liberii lapsum licet quoad fidem innocuum clare demonstrat. Porro tres potissimum sunt Sirmienses fidei formulae: quarta enim solum in Ariminensi Concilio producta fuit. Prima contra Photinum edita fuit a. 351. quae in se quidem Catholica est, ac pro tali habetur a S. Hilario *l. de Syn*. reiicitur tamen a S. Athanasio ob latentem fraudem Arianam, et omissum vocabulum *ὁμοούσιον*, fidei Catholicae tesseram. Secunda formula edita fuit a. 357. quam S. Hilarius blasphemiam appellat, ubi Filius Patre minor dignitate, honore et maiestate declaratur. Tertia edita fuit a. c. 359. ubi Filius dicitur esse Deus de Deo, et similis Patri, sed vox *Consubstantialis* tamquam Patribus ignota exploditur. Blondellus putat, Liberium secundae formulae subscripsisse, adeoque a fide lapsum fuisse. Verum cum S. Hilarius *fragm*. 6. testetur, formulam cui Liberius subscripsit conditam fuisse a Narcisso, Theodoro, Demophilo, etc. qui primum formulam Sirmiensem ediderunt, non vero secundam, utpote quae teste S. Athanasio *l. de Syn*. ab Ursacio et Valente condita fuit, Liberius secundae formulae Sirmiensi non subscripsit. Cum vero Constantius ad instantiam illustrium Romanarum matronarum anno 358. Liberium ab exilio Sirmium ad se vocasset, eum in Concilio Episcoporum novae formulae III. ex Conciliis Antiochenis contra Paulum Samosatenum ann. 264. et 269. una cum aliis conflatae subscribere secundo coegit, in qua vox *ὁμοούσιον* vel tantum suppressa, Filius tamen quoad substantiam et per omnia Patri similis dicebatur, vel in sensu Samosateni Trinitatem Personarum negantis damnata fuit: cui formulae cum Liberius subscripsisset, ad sedem suam Romanam reverti permissus est. Vid. cit. diss. Cl. P. Scholliner. Unde Liberius in haeresim formaliter lapsus non est. S. Hilarius quidem *fragm*. 6. Liberio ter anathema dixit: sed notant nostri Maurini, S. Hilarium forte lecta epistola Liberii ad orientales raptim eam chartae mandasse, adiecta hac indignantis animi nota: *Anathema Liberio*: quam sane suppressisset, si opus suum absolvisset, quod tamen non fecit, sed fragmenta tantum sine ordine reliquit, quae Nicolaus Faber an. 1598. edidit. S. Hieronymus in *Cat. Script. Eccl*. c. 97. Liberium haeresis accusat, tum quia formulae suspectae subscripsit, et in S. Athanasium sententiam dixit, unde visus est haereticorum partes fovere, quod est esse haereticum interpretative, verum tamen fidem profiteri. Denique supposito etiam, quod secunda Sirmiensis formula iam condita, et Liberio ad subscribendum oblata fuisset, ei tamen non subscripsit: unde Demophilus sufficere credidit, si primam Arianos errores tegentem reciperet, quod et fecit: sed fraude detecta facti poenitens pro fide Catholica Liberius acerrime stetit, et pro illa duro usque ad mortem a Constantio Imperatore divexatus fuit.

Hosius a fide lapsus iterum resipuit.

Schol. 3. Hosium Episcopum Cordubensem acerrimum fidei defensorem, Arianis tandem cessisse et vi tormentorum compulsum secundae formulae Sirmiensi Arianae subscripsisse apud omnes fere

certum est, licet Aguirre de hoc adhuc dubitet. Non tamen in haeresi usque ad mortem perstitit Hosius, sed eum in communione Ecclesiae obiisse patet tum ex S. Athanasio *Ep. ad Monach.* tum ex S. Augustino *l.* 1. *cont. Parmen. c.* 4.

Schol. 4. Cum Ariani inter se divisi essent, Constantius an. 359. duas in tota ditione sua Synodos indixit, unam Seleuciae in Oriente, alteram Arimini in Occidente. Ariminum convenerunt 350. Episcopi et 80. Ariani, inter quos praecipui fuerunt Valens, Ursacius, et Auxentius; Legatus etiam Papae Vincentius Capuae Episcopus adfuit. Petierunt Ariani, ut fidei formula III. Sirmiensis praevaleret; Catholici vero solum Symbolum Nicaenum admittendum esse contendebant, et post multas concertationes Catholici Arianam haeresim cum suis sectatoribus damnarunt, et unicum Nicaenum Symbolum approbarunt, quam sententiam S. Athanasius *in libr. de Syn.* refert. His a Catholica Synodo definitis, Catholici pro relatione Actorum decem Legatos ad Constantium Imper. miserunt, et Ariani totidem, qui Catholicos praevenientes id effecerunt, ut Catholici ne quidem ad Curiam Imperatoris admissi, et Patres Ariminenses Arimino discedere prohibiti sint, quos post absolutum bellum cum barbaris, ad novam fidei formulam interim a Conciliabulo Nicaeno in Thracia procusam subscribendam cogere Constantius decreverat. Atque huic ipsi formulae in altero Conciliabulo Ariminensi eodem anno Episcopi Arimini detenti subscribere vi, metuque coacti sunt, adeo ut teste S. Hieronymo, *dial. contra Lucifer*, totus pene orbis Arianum se esse miratus tunc vere ingemuerit. Verum cum hoc secundum Ariminense Conciliabulum Arianorum fraudibus regeretur: cum Liberius P. cum multis per orbem Episcopis non illi suffragati, Patres illius Catholici vi, metu, dolis ad subscribendum coacti, et decepti fuerint, haeresis accusari minime possunt. Vid. Summam Conc. Carranzae a me editam *tom.* 1. Et Gazzaniga *Prael. Th. tom.* 2.

De Concilio Ariminensi.

Schol. 5. Hymnus: *Te Deum laudamus,* In Ecclesia cantari solitus, SS. Trinitati et Divinitati Verbi pulchre concinit. De auctore illius disputant Critici. Abbo Floriacensis in suis epistolis MSS. tribuit eum S. Hilario Pictaviensi. In antiquo Breviario Bibliothecae Vaticanae legitur sub nomine Abundii. In Breviario Cassinensi a. 1086. scripto, tribuitur Monacho Sisebuto, et in nonnullis Psalteriis S. Nicetio. S. Dacius Episcopus Mediolanensis in *Chronico* narrat, S. Ambrosium et S. Augustinum Canticum hoc alternatim cecinisse in Caeremonia Baptismi S. Augustini: sed authenticam fidem huius Chronici passim eruditi in dubium vocant. Mabillonius noster missis Mediolanum litteris responsum accepit, hoc Manuscriptum primum ante 600. annos esse exaratum, et titulum, quo Dacio tribuitur, esse recentiorem ipso Manuscripto. Deinde verus Auctor seipsum in praefatione per litteram L designat, id est Landulphus, et in fine legitur: *Explicit liber historiarum Landulphi Istoriographi.* Denique historiam suam continuat usque ad mortem Gregorii VII. Auctor fuit

Auctor Hymni: *Te Deum laudamus.*

Schismaticus, et liber scatet notabilibus erroribus. Melius ergo adscribitur soli S. Ambrosio qui multa stricta oratione composuit; sapit enim stylum Ambrosianum, congruit circumstantiis temporis, in quo fides SS. Trinitatis contra Arianorum blasphemias defendenda fuit, traditio eum S. Ambrosio vindicat, nec ulla firma ratio suadet, ut simul S. Augustino tribuatur.

Art. 5. *De Divinitate Spiritus S.*

Spiritus S. est Deus.

§ 146. Spiritui Sancto competunt attributa soli Deo propria. Primo. *Omniscientia, 1. ad Cor. 2. v. 10. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Ubi ly *scrutatur* accuratissimam Dei cognitionem indicat; uti patet *v. 11. Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Secundo. *Immensitas, Sap. 1. v. 7. Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Tertio. *Omnipotentia, Ps. 32. v. 6. Verbo Domini coeli firmati sunt, et Spiritus oris eius omnis virtus eorum.* Quarto. *Veracitas* et *Sanctitas* perfectissima, *Ioan. 14. v. 17.* Quinto. *Vita, 1. ad Cor. 15. v. 45. Spiritus vivificus.* Et reliqua cap. praec. recensita, quae omnia essentialiter, non mere per participationem creatam, illi tribuuntur.

§ 147. *Spiritus S. est verus Deus.* Nam *Primo* Spiritus S. in S. Scriptura vocatur verus Deus. 1° *Act. 5. v. 3. et 4.* ex quo loco hoc argumentum formatur: Ille, cui mentitus est Ananias, est Deus, *v. 4. Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Sed Spiritui S. mentitus est, *v. 3. Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui S.?* Ergo Spiritus S. est Deus. Non obstat, quod in graeco legatur ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον *mentiri, sive simulare te Spiritum S.* id est, donis Spiritus S. extraordinariis instructum: quia verbum ψεύδομαι cum Dativo et Accusativo construitur, uti patet *v. 3.* et *4.* Deinde Ananias non Spiritum S. simulavit, sed partem pecuniae retinuit, et quoad hoc dicitur esse mentitus Spiritui S. et quidem non solum Apostolis, sed etiam Spiritui S. 2° *1. ad Cor. 3. v. 16.* dicitur: *Nescitis, quoniam templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Unde sic: Cuius templum sunt fideles, ille est Deus: se Spiritus S. templum sunt fideles: ergo Spiritus S. est Deus. 3° Patet ex illis locis, ubi, quod in Veteri Testamento de vero Deo dicitur, in Novo Spiritui S. tribuitur. Sic *Isa. 6. v. 9.* Deus dixit Isaiae: *Vade, et dices populo huic: Audite audientes, et nolite intelligere.* Sed hic Deus, *Act. 25. v. 25.* Spiritus Sanctus dicitur: *bene locutus est Spiritus Sanctus per Isaiam.* Ergo Spiritus S. est verus Deus. Similia habentur *Ps. 94.* collato cum *ad Hebr. 3. v. 7.* Et *Ierem. 31. v. 31.* collato cum *ad Hebr. 10. v. 15.*

2. Similiter Spiritui S. in S. Scriptura tribuuntur opera Dei. Primo *Creatio, Gen. 1. v. 2. Spiritus Dei ferebatur super aquas,* ubi Iudaei male vertunt *Ventus Dei;* nam רוח (*Ruach*) additum אלהים (*elohim*) semper significat *Spiritum Dei,* uti patet *Is. 11. v. 2.* ubi

ipse R. Simeon dicit, intelligi Spiritum Messiae. Deinde dicitur hic Spiritus מרחפת (*merachephet*) fovens, conservans universam molem, quod non potest, nisi Spiritus omnipotens creator: qui etiam coelos firmasse dicitur, *Ps.* 32. *v.* 6. Secundo. *Conservatio*, *Ps.* 103. *v.* 30. *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae.* Tertio *Operatio miraculorum, Matth.* 12. *v.* 28. *In spiritu Dei eiicio daemonia.* Quarto *Peccatorum remissio et regeneratio*, 1. *ad Cor.* 6. *v.* 11. Quinto *Collatio donorum*, 1. *ad Cor.* 12. *v.* 7.

3. Accedit Traditio primorum saeculorum. Saec. secundo. S. Iustinus *Apol.* 2. Spiritum S. adorandum esse dicit. Athenagoras Spiritum S. Deum appellat. Tertullianus *cont. Prax.* c. 25. Patrem, Filium et Spiritum S. habere unitatem substantiae affirmat. Saec. tertio. S. Cyprianus *Ep. ad Iubai.* dicit, quod tres unum sint.

4. Cum ergo Spiritui S. competant attributa Divina (§ 146.), cum vocetur Deus (n. 1.), cum opera Divina exerceat (n. 2.), competit ei Essentia Divina, adeoque verus Deus est.

Haeresis Macedonii.

Schol. Iam ab ipso tempore Apostolorum nonnullos circa Spiritum S. errasse testatur S. Ignatius in *Ep. ad Trall.* De Sadducaeis idem affirmat S. Epiphanius, de Valentino S. Athanasius *or.* 3. *contra Arian.* Famosissimus Spiritus S. hostis fuit *Macedonius* Arianus, qui factione Arianorum in sedem Constantinopolitanam intrusus, inde iubente Imperatore Constantio a Conciliabulo Constantinopolitano eiectus ob excitatam populi seditionem ratione translationi corporis Constantini M. novam haeresim condidit a. c. 360. qua Spiritus S. Divinitatem negavit, et dixit, eum esse meram creaturam, et ministrum Dei, dignitate Deo longe inferiorem. Haec haeresis damnata fuit in Concilio Alexandrino a. 362. duplici Romano sub Damaso P. et Constantinopolitano oecumenico secundo a. 381. Bellum contra Spiritum S. renovarunt Sociniani, quem non natura et substantia Deum agnoscunt, sed tantum virtutem et efficaciam Dei. Dicitur quidem I. Spiritus S. in S. Scriptura donum Dei, virtus Dei, sed personalis et subsistens, non vero accidentalis: dicitur postulare pro nobis; quia facit nos postulare: dicuntur per Verbum omnia facta esse, scilicet illa, quae facta sunt, non vero illa, quae facta non sunt, uti Pater, Verbum, et Spiritus S. dicitur scrutari profunda Dei, id est omnia cognoscere (§ 146.) II. Nonnulli Veteres Spiritum S. quidem expresse Deum non appellarunt, sed ex prudenti oeconomia ne Ariani et Macedoniani magis contra Catholicos cum aperto rei Catholicae damno furerent, semper tamen dicebant, Spiritum S. esse unam et eamdem cum Patre et Filio substantiam, non esse creaturam, quod idem est ac Deum dicere: sicuti etiam Concilium Constantinopolitanum, licet Spiritum S. expresse Deum non vocet, profitetur tamen, eum cum Patre et Filio unam et consubstantialem habere naturam, esse cum Patre, et Filio adorandum, et conglorificandum, quod est, Deum esse. III. Christus non potest dici Filius Spiritus S. propter conceptionem suam a Spiritu S. non quoad naturam Divinam, quia

Spiritus S. iuxta inferius dicenda a Filio procedit, non quoad humanam naturam, quia Spiritus hanc more humano non gignere potuit, sed tantum modo miraculoso carnem Christi formavit, et Christus secundum carnem non est similis Spiritui Sancto.

CAP. II.

De numerica Divinae essentiae identitate in tribus Personis Divinis.

Pater, *Filius* et *Spiritus S.* eamdem numero *Divinam* essentiam habent.

§ 148. *Pater, Filius, et Spiritus S. eamdem numero essentiam Divinam habent.* Hanc essentiae unitatem Graeci vocant ὁμοουσίαν et asserit S. Ioannes clarissimis verbis, 1. *Ep. c.* 5. *v.* 7. *Tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, et Spiritus S. et hi tres unum sunt.* Pro authentia huius textus stant 1. Optimi codices Manuscripti; nam Robertus Stephanus ex 17. Codicibus hunc versum solum in quinque desiderari invenit. Correctorium Bibliorum asservatum in Bibliotheca Sorbonica in paucis deesse testatur. Amelotius notavit, eum legi in Codice Vaticano antiquissimo In melioribus Codicibus reperiri testatur Beza et Calvinus. Ipse Erasmus fatetur, eum haberi in vetustissimo Codice Britannico, et Simonius non negat, exstare in Manuscripto Sangermanensi ante 800. annos exarato. Grotius antiquissimum Manuscriptum penes se habuit, in quo legebatur, et Salmeron Codicem Rhodiensem et Hispaniensem citat. Plura vid. apud Calmet *diss. de tribus testibus.* 2. Stant pro veritate huius versus Patres, inter quos Tertullianus *l. adv. Prax. c.* 25., et S. Cyprianus *l. de unit. Eccl.* citant illud: *Tres unum sunt.* Eugenius Carthaginensis in *Prof. fid.* a. 484. Auctor Prologi in epistolas Canonicas, qui a nonnullis S. Hieronymo tribuitur. Victor Uticensis *de persec. Wandal. l.* 3. Virgilius Tapsensis *l. ad Varimandum* in Bibliotheca PP. *t.* 6. S. Athanasius in *Expositione symboli* edita a Blanchino ex penu Bibliothecae Veronensis Cassiodorus in libro *Complexionum* edito a Scipione Maffei, hunc versum tamquam Testimonium Divinum proferunt. Horum testimonia refert Tournely. 3. Authentia huius versus ex ipsa textus cohaesione demonstratur. Nam postquam S. Ioannes *v.* 6. dixerat, Spiritum S. testari, Evangelium Christi esse verissimum, rationem huius affert, mirum non esse quod Spiritus S. hoc testetur; siquidem omnes tres in coelo, Pater, Verbum et Spiritus S. idem testentur, qui tres unum sunt; unde S. Apostolus per immediatam consequentiam argumentatur a quasi compositis ad divisa, et ut hoc magis confirmet, adducit tres alios testes in terra *v.* 8. scilicet, spiritum, aquam et sanguinem, quos dicit εἰς τὸ ἕν in unum esse, id est in unum testimonium conspirare. Si ergo *v.* 7. spurius esset, caderet ratio asserti *v.* 6. positi, nec versus 8. cum 6. per particulam καὶ, quae non est particula probandi, satis cohaereret, cum e contra optime per eamdem cum *v.* 7. connectatur. Item sine ratione et inconvenienter *v.* 8. additum foret ἐν τῇ γῇ nisi hoc referatur ad tres testes ἐν τῷ οὐρανῷ et versus octavus

esset inanis repetitio versus sexti, quod dici non potest. Vid. Ludov. Rogerium *in diss. de hoc versu*, et P. de Rubeis *de tribus test.* Deinde Pater, Filius et Spiritus S. non possunt habere tres essentias infinitas, nec duo possunt habere essentias infinitas duas, et tertius finitam, quia non datur nisi unica numero essentia infinita (§ 58.) Nec tres illi possunt habere tres essentias finitas, et nullus eorum infinitam; nam sic nec Pater esset Deus, nec Filius, nec Spiritus S. contra demonstrata (§ 141. 142. 143. 147.). Nec solus Pater potest habere essentiam infinitam, reliqui finitam; quia sic Filius et Spiritus S. non essent verus Deus contra demonstrata (§ 142. 147.) Ergo omnes tres eamdem numero Divinam essentiam habent.

Solvuntur obiectiones Socinianorum.

Schol. 1. Apollinaristae et Cononitae videntur tres in Deo substantias et naturas admisisse. Sociniani cohaerenter ad suum systema (§ 144. Schol. 3.) negant unitatem numericam essentiae Divinae in Patre, Filio, et Spiritu S. Unde impugnant I. autentiam citati versus *Ioan.* 5. *v.* 7. quod in multis manuscriptis Graecis et Latinis non legatur. Verum hoc incuria exscriptoris cuiusdam facile contingere potuit, qui versum septimum scribens: *Tres sunt qui testimonium dant*, errante oculo transivit ad versum octavum, ubi eadem verba repetuntur: uno vero Scriptore errante, alii exscriptores consequenter errarunt, cuius rei exempla proferunt nostri Maurini in *not. ad Prol. S. Hieronymi ad ep. Can.* Forte etiam Ariani eumdem versum expunxerunt, quod vitium in aliis locis illis exprobrat S. Ambrosius *l.* 3. *de Spir. S. c.* 10. Quare nonnulli Patres hunc versum Arianis obiicere noluerunt, vel quia in eorum codicibus non legebatur; vel cum aliunde Arianos confutare possent, de authentia huius versus contendere nolebant. II. Dicunt, in citato loco solum denotari unitatem consensus voluntatis, vel consensus in testimonio. Verum *Resp.* Cum tres Personae et testes adducantur, qui dicuntur esse unum, quomodo sola unitas consensus voluntatis cum exclusione unitatis essentiae asseritur, maxime cum unaquaeque Persona alibi etiam verus Deus dicatur, et tamen tres Deos sana ratio non admittat? cur Apostolus non dicit, tres in coelo testes εἰς τοἓν in unum esse, sicuti de tribus in terra testibus *v.* 8. ait, sed ἕν esse, cum per priorem locutionem unitas consensus clarius exprimi potuisset? cur dicit, quod unum sint, et non, quod unum velint? sane qui consensu iunguntur, non unum sunt, sed unum volunt. III. Citant pro se Patres unitatem essentiae Divinae in tribus Personis, comparantes unitati humanae naturae in multis hominibus, quae numero multiplicatur. *Resp.* Illi solum contra Arianos volunt demonstrare, Filium esse eiusdem cum Patre substantiae, non diversae, sicuti Filius in creatis; circa unitatem vero essentiae comparationem non instituunt. Alii unitatem Personarum contra Sabellianos solum negant, et nomine substantiae more Graecorum Personam intelligunt. Certe fidem nostram tenuerunt omnes Patres etiam primorum Saeculorum. Saeculo secundo. S. Iustinus *dial. cum Tryph.* Saeculo tertio. Tertullianus uni-

tatem in Trinitate confitetur, et dicit, Patrem, Filium et Spiritum S. esse tres *non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma ... unius autem substantiae*. Saeculo quarto. S. Athanasius *l. de Syn.* et S. Augustinus *l.* 2. *contra Maxim. c.* 10. ait: *Simul hi tres unus Deus.*

Vox ὁμοουσίας explicatur. *Schol.* 2. Hanc essentiae Divinae in Patre, Filio et Spiritu S. numericam unitatem et identitatem Ecclesia Graeca voce ὁμοουσίας expressit. Vocabulum hoc a Nicaenis Patribus inventum non est, sed eo iam ante usi fuerunt Dionysius Alexan. in *ep. ad Paulum Samosatenum,* Pamphylus M. in *apologia*, Tertullianus initio libri *adv. Prax.* Significat autem *Consubstantialitatem,* id est identitatem essentiae et naturae: unde quando Filius Patri ὁμοούσιος seu ὁμούσιος dicitur, sensus est, Filium eamdem numero essentiam habere, quam habet Pater, essentiam Filii simul esse essentiam Patris, et utriusque non duas, sed unam numero essentiam esse. Patres quidem Concilii Antiocheni a. 269. Filium Patri ὁμοούσιον esse negarunt, sed eo sensu, quo Paulus Samosatenus Filium Patri ὁμοούσιον dixerat, id est specie tantum, non numero. Quare Catholici Semiarianorum ὁμοουσίαν seu similitudinem in substantia reiecerunt, quia similitudinem solum in qualitatibus, consensu voluntatis et doctrinae designant. Nonnulli tamen antiqui Patres, praesertim S. Meletius putarunt, etiam per vocem ὁμοιουσίαν Nicaenam fidem satis exprimi; quia tamen sensum omnino Catholicum huic voci tribuebant, unitatem numericam essentiae per illam sufficienter exprimi credebant, et vocem ὁμοούσιον solo pacis amore sileri posse volebant, a fide Catholica non aberrarunt, teste S. Athanasio *l. de Syn.* licet S. Hilarius *l. de Syn.* haeresis eos suspicionem incurrisse testetur.

CAP. III.

De processionibus Divinis.

Processio quid? § 149. *Processio* est productio, seu origo unius ab alio.

Quotuplex? *Schol.* Processio in genere significat originem, emanationem, emissionem, productionem unius ab alio, vel iuxta S. Irenaeum *l.* 2. *adv. haer. c.* 28. prolationem, nuncupationem, adapertionem, quae omnia sunt synonima. Processio alia est *immanens*, quae habet terminum suo principio insitum et immanentem: alia *transiens*, quae habet terminum a producente distinctum et extra illum positum. Item Processio alia est *perfecta,* cuius terminus est subsistens, et eiusdem cum principio producente naturae et substantiae: alia est *imperfecta,* cuius terminus vel non est quid subsistens, vel si est quid subsistens, habet diversam numero a producente naturam. Graeci Processionem προβολὴν vocant, id est, interprete Tertulliano *l. adv. Prax. c.* 8. prolationem rei alterius ex altera. Hanc vocem nonnulli Patres orthodoxi, uti S. Irenaeus *l.* 2. *c.* 48. et S. Cyrillus Alex. *in hom. Paschae* 12. reiecerunt, quia suspecta erat, et usurpabatur a Valentino ad significandam propagationem seu productionem, quae

προβολὴ quid?

sit a pluribus, decerpta quadam parte a singulis, et in unum collecta. Nihilominus haec vox ab aliis Catholicis Doctoribus in sensu Catholico retenta fuit. Ariani etiam simularunt, se ex odio Valentini detestari vocabulum προβολὴν, et Orthodoxos erroris Valentini arguebant, quod dicerent Filium a Patre genitum seu prolatum. Verum fucum faciebant; nam ideo solum vocem προβολὴν refugiebant, quia substantialem productionem exprimebat. Praxeani etiam et Sabelliani Processionis seu Prolationis substantialis nomen in Deo reiiciebant, quia distinctionem realem Personae procedentis, et illius a qua procedit, quam illi negabant, denotat.

Art. 1. *De Processionum existentia in Deo.*

§ 150. *Datur in Deo vera et proprie dicta Processio.* Hoc *Primo* patet ex S. Scriptura, *Ioan.* 8. *v.* 42. inquit Christus: *Ego ex Patre processi, et veni.* Et *Ioan.* 15. *v.* 26. de Spiritu S. dicitur: *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. Secundo* hoc probant antiqui Patres ex foecunditate Divina. Sic S. Cyrillius *l. Thesaur.* ait: *Si Deo ademeris Patrem esse, foecunditatem a Divina natura sustuleris, ita ut perfectus nequaquam sit, cum generandi facultate careat.* Et S. Damasc. *l.* 1. *de fid. c.* 8. *Nefas est dicere, Deum foecunditate naturali caruisse. Tertio* Sacra Scriptura testatur, Filium et Spiritum S. esse verum Deum (§ 142. 147.) Sed Filius et Spiritus S. ab alio procedunt, uti inferius patebit. Ergo datur in Deo vera et proprie dicta Processio (§ 149.). Datur in Deo vera Processio.

Schol. 1. Sabelliani, qui distinctionem realem Divinarum Personarum negarunt, consequenter dixerunt, non esse in Deo veras ex Divina substantia Processiones. Probant hoc ex eo, quia omnis Processio involvit aliquam imperfectionem; scilicet dependentiam, prioritatem, partitionem ac divisionem naturae, potentiam passivam, quae omnia enti a se repugnant. Verum hae imperfectiones a Divinis Processionibus longissime absunt: nam dependentia procedentis a producente in Divinis non datur, quia una Persona ab alia necessitate Divinae naturae ab eius infinita perfectione profluente procedit. In Deo est sola prioritas originis, sine omni imperfectione: nam non est prioritas temporis, quia Processiones sunt aeternae: non prioritas naturae et causalitatis, quia una Persona non est causa alterius: non prioritas dignitatis, quia omnes Personae habent unam numero et eamdem essentiam. Nec in Deo est ulla naturae divisio, quia est simplicissima eadem in tribus Personis, et natura nec producit, nec producitur, sed solum Persona. In Deo non datur potentia passiva, quia nullam perfectionem suscipere potest, cum sit perfectissimus. Denique Deus est ens a se ratione naturae et essentiae, quae nec generat, nec generatur: ratione vero Personae est quidem a se per exclusionem verae causae ac dependentiae; per exclusionem tamen originis et Processionis Pater est quidem a se, non vero Filius et Spiritus S. Sabellianorum haeresis.

Processiones Divinae sunt vere actiones.

Schol. 2. Processiones Divinae sunt verae et propriae dictae actiones immanentes ac vitales: nam Persona subsistens debet produci per veram actionem, quia terminus substantialis non est nisi per se primo terminans actionem: sed Processiones Divinae producunt Personas subsistentes: ergo sunt verae et propriae actiones.

Art. 2. *De numero Divinarum Processionum.*

Duplex datur in Deo Processio.

§ 151. Duplex tantum est in Deo Processio, quarum una *Generatio*, altera *Processio* vel *Spiratio activa* dicitur. Sic S. Scriptura Verbum Divinum vocat Filium Unigenitum, *Ioan.* 1. *v.* 18. *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Spiritus S. nunquam genitus dicitur, sed simpliciter procedens, *Ioan.* 15. *v.* 26. *Cum venerit Paraclitus . . . qui a Patre procedit.* 2° Tot sunt Processiones in Deo, quot sunt Personae procedentes (§ 149.) Sed duae tantum sunt Personae procedentes, nempe Filius et Spiritus S. (§ 142. 147.). Ergo etiam duae tantum Processiones ad Intra. Item in Deo est intellectus, et voluntas (§ 60.) Ergo etiam intellectio et volitio, hoc est duae Processiones sive origines a duobus Principiis, quamquam per solum intellectum inter se distinctis.

Valentinianorum haeresis.

Schol. Valentiniani numerum Processionum in Deo multum auxerunt; nam *Pleroma*, hoc est plenitudinem et complementum Divinitatis invisibile ex 30. *Æonibus* constituerunt sibi coniugio copulatis, et vel ut Patres, vel ut Matres gignentibus, quos rursus in quaternationes, octonationes, decades et duodecades diviserunt; proles vero Æonum diversae naturae a Patre esse dixerunt. Inanes fabulae, quas fuse refert, et solide refutat S. Irenaeus in suis libris *adv. haeres.* Vid. meam Analys. PP. tom. 2.

Art. 3. *De Generatione Filii a Patre.*

Deus Pater generavit Filium.

§ 152. Deus Pater generavit Filium. Testatur hoc *Primo* S. Scriptura, *Ps.* 2. *v.* 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Haec verba de Christo, non vero de Davide agere docent antiqui Rabbini Abenezra, David Kimchi, Saadias Gaon, etc. et S. Paulus *Act.* 13. *v.* 32. et *ad Hebr.* 1. *v.* 4. hunc Psalmum Christo accommodat; quod sane non fecisset, si eo tempore de Messia communiter intellectus non fuisset: sane praedicata *v.* 8. 9. 11. 12. nonnisi Christo conveniunt. Referuntur quidem citata verba a S. Paulo *Act.* 13. ad Resurrectionem; et *ad Hebr.* 5. ad Sacerdotium Christi, et bene; nam ex hac aeterna generatione tamquam fundamento omnis excellentiae Resurrectio et Sacerdotium rite deducitur. In Novo Testamento quoties Deus Pater, Patris, et Filius nomine Filii denotatur, toties asseritur propria Filii generatio. *Secundo.* Generatio est origo viventis a vivente principio coniuncto in similitudinem naturae ex vi Processionis. Sed Pater in Divinis vita Divina est praeditus dum tamquam Deus (§ 141.), intelligit et vult (§ 127.), et eamdem vitam largitus est Filio, *Ioan.* 5. *v.* 26. idque in similitudinem naturae

(§ 148.), et vi Processionis: alias enim Patri nomen Patris, et Filio nomen Filii non competeret. Ergo Deus Pater generavit Filium.

Schol. Principium quod generationis Filii in Divinis, esse Personam Patris nemo dubitat: cum vero in Persona Patris inveniatur non tantum relatio, sed etiam natura Divina aliaeque perfectiones absolutae, quaeritur in Scholis, in quo *principium quo* remotum et proximum generationis consistat, et consequenter quomodo Pater Filium generet. Ubi iterum communiter docent Theologi, *principium quo remotum* generationis esse essentiam Divinam Patris; nam in hac radicatur principium formale quo proximum, et mediante hoc generatio Divina activa, et Filius assimilatur Patri in natura: unde essentia Divina non generat quidem *ut quod*, generat tamen *ut quo*. Circa *principium formale quo proximum* Durandus putat, illud esse essentiam Divinam quatenus foecunda et infinita est, non quatenus est intelligens aut volens. Verum in hac sententia aegre salvatur Definitio Concilii Lateranensis c. *firmiter*, dicentis, quod essentia Divina nec producat nec producatur, quia inter essentiam Patris, Filii et Spiritus S. nulla est distinctio, quam tamen admittere deberet Durandus, si essentia Divina generaret essentiam Filii, cum inter generantem et genitum sit distinctio. Ergo essentia Divina non potest esse principium quo proximum generationis Filii. Quare dum Patres dicunt, Filium procedere a tota substantia Patris, et dari in Deo naturam generantem, agunt contra Arianos, et volunt, totam naturam Divinam Filio communicari, et naturam generantem sumunt pro Persona Patris. S. Bonaventura solam relationem originis pro *principio quo proximo* generationis Filii assignat. Verum cum Filius genitus non conveniat nec assimiletur Patri generanti in relatione, sed potius in natura, sola relatio principium quo proximum esse nequit. Melius igitur dicitur, *principium quo proximum* et immediatum generationis Filii esse intellectum, prout in obliquo connotat relationem Patris per modum complementi intrinseci. Nam Filius, *Ioan.* 1. appellatur Verbum: sed hoc proxime et immediate est ab intellectu, quia est terminus cognitionis Paternae, per quem, et in quo Pater semetipsum et omnia a se distincta cognoscit: Patres etiam communiter Filium Verbum vocant. Ergo intellectus est principium quo proximum generationis Filii. Deinde principium quo generationis debet esse distinctum a termino producto, et assimilativum; sed solus intellectus non distinguitur a Filio, imo illi cum Patre communis est: nec sola relatio est assimilativa, imo per relationem Filius a Patre distinguitur: ergo intellectus simul et relatio est principium quo proximum generationis; alioquin non esset distinctio inter principium quo et principium quod.

In quo principium generationis remotum et proximum consistat?

Art. 4. *De modo generationis Filii a Patre.*

§ 153. Deus Pater intelligendo et cognoscendo seipsum generat Filium. Nam *Ioan.* 1. Filius dicitur *Verbum*. Sed Verbum est ter-

Pater intelligendo.

seipsum generat Filium. minus cognitionis Paternae, seu formalis repraesentatio obiectorum, quae a Deo cognoscuntur. Ergo Pater intelligendo et cognoscendo seipsum generat Filium. Unde S. Augustinus *l.* 15. *de Trin.* c. 10. ait: *Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, Verbum est, quod in corde dicimus.* Rursus Filius Dei dicitur *ad Col.* 1. *v.* 15. *Imago Dei invisibilis.* Ad imaginem vero requiritur, ut perfecte conveniat cum archetypo, et quidem ut in natura conveniat, si sit imago naturalis; vel in externis lineamentis, si sit imago artificialis; vel in obiecti repraesentatione, si sit imago intentionalis; ut producatur ab eo, cuius est imago, et ut sit similis vi processionis formaliter. Sed Filius ratione essentiae est imago naturalis Patris, quae una est in Patre et Filio (§ 148.), et Filio communicatur prout relationem connotat; ratione vero Personae est imago intentionalis, ac Verbum formaliter Patrem repraesentans. Ergo per cognitionem Patris generatur. Quare S. Augustinus *l.* 15. *de Trin. c.* 14. *Seipsum dicens Pater genuit Verbum per omnia aequale sibi. Non enim seipsum integre, perfecteque dixisset, si aliquid amplius aut minus esset in eius Verbo, quam in ipso.* Ratio est: Deus est Spiritus (§ 47.) Sed Spiritus non potest alio modo generare sibi simile, nisi intelligendo se, quomodo format sui sibi ideam et imaginem, et quidem si sit Spiritus perfectissimus, subsistentem; quae est ipse Filius. Ergo Pater intelligendo se generat Filium.

Per quem actum intelligendi Filius generetur? *Schol.* 1. Quaerunt hic Scholae, per quem actum intelligendi Filius generetur, an per illum actum, qui essentialis dicitur, et communis est tribus Personis, an vero per intellectionem personalem propriam Patri: sive an intellectio Patris quid speciale habeat, ut Verbum producat, quod non habet intellectio Filii. Communior sententia tenet, intellectionem hanc non esse actum virtualiter adaequate distinctum ab intellectione essentiali, quia intellectio personalis, et essentialis habent idem obiectum formale, cum Verbum Divinum procedat ex cognitione intuitiva essentiae Divinae, quae est ipsa intellectio essentialis. Consistit ergo dictio in ipso essentiali actu intelligendi, cique solum addit relationem Patris, sive dicentis, quia intelligere non est productivum Filii, nisi prout est in Patre; alioquin etiam Filius et Spiritus S. producerent Verbum. Ergo solum per modum complementi connotat relationem Patris: unde praeter ordinem, quem intellectio dicit ad obiectum cognitum, intellectio personalis seu dictio alium ordinem habet ad terminum productum: simul enim versatur circa obiectum cognoscendo, et circa terminum producendo; cognoscendo enim producit, et producendo cognoscit. Terminus autem adaequatus generationis Paternae, est ipsa Persona seu Filius: formalis vero est ipsamet essentia, quae communicatur, prout connotat relationem.

Ex quarum cognitione Filius *Schol.* 2. Ulterius quaerunt Scholae, est quarum rerum cognitione Verbum Divinum procedat. Respondent communius, Verbum Divinum formaliter et essentialiter procedere ex cognitione eorum, quae

sunt formaliter et necessario in Deo, scilicet Essentiae, Attributorum, Personarum Divinarum, et Creaturarum possibilium. Nam Verbum Divinum procedit ex cognitione comprehensiva Divinae Essentiae, quod non fieret, nisi per se formaliter repraesentaret, quae sunt in Deo formaliter. Deinde in instanti, quo Pater generat Filium, cognosit Divinam Naturam ut foecundam. Ergo cognoscit Filium et Spiritum S. qui sunt termini subsistentes illius foecunditatis ad intra. Ex cognitione tamen futurorum contingentium tum absolutorum, tum conditionatorum Verbum Divinum non procedit per se, quia non sunt absolute necessaria, sed tantum ex suppositione Decreti, nec habent necessariam connexionem cum Divina Essentia: unde haec ad productionem Verbi mere concomitanter se habent. Ex dictis autem non potest inferri, in hac sententia Verbum ex tribus Personis procedere: nam aliud est procedere ex cognitione rei alicuius, aliud procedere ex re ipsa: prius sonat, rem esse terminum seu obiectum cognitionis, posterius rem esse principium productionis Verbi. Verbum procedit ex cognitione Verbi et Spiritus S. tamquam ex rebus cognitis, seu obiecto Paternae cognitionis, non vero procedit a se vel Spiritu S. tamquam a principio; unde ex defectu huius processionis, Filius nequit dici imago Spiritus S. Et Verbum ratione originis est prius Spiritu S. licet ratione repraesentationis terminative sumptae possit dici posterius, quia obiective procedit ex cognitione Spiritus S. haec tamen omnia instantia originis tantum sunt pro imperfecto nostro concipiendi modo; nam simul eadem cognitione Verbum cognoscitur et producitur. Denique quia Verbum ex cognitione creaturarum possibilium procedit, non sequitur, quod illarum sit imago: nam Verbum non originatur a creaturis, nec illas imitatur, cum scientia Divina, ex qua Verbum procedit, a creaturis non sit desumpta: quatenus tamen Verbum Divinum repraesentat creaturas, potest dici illarum Verbum. Hucusque Scholae, quarum opiniones ad explicandum Trinitatis Mysterium et Patrum dicta intelligenda non penitus praeterenndae erant. generetur?

Art. 5. *De proprietatibus generationis Filii.*

§ 154. *Proprietates* Generationis Filii in Divinis sunt. 1. Est *necessaria*. Nam Deus est absolute necessarius (§ 43.). Ergo etiam Filius Dei absolute necessarius esse debet (142.). Sed Filius generatur a Patre (§ 152.). Ergo etiam generatio absolute necessaria esse debet. Unde non ex consilio et voluntate Patris Verbum producitur, uti dicebant Ariani, sed ex eius substantia, voluntaria quidem propensione, sed necessaria, non libera. Generatio haec est necessaria.

2. Est *aeterna*, *Mich.* 5. v. 2. *Egressus eius ab initio, et a diebus aeternitatis*. Ubi מוצאתיו (*Motzaotau*) significat, nativitatem, non vero antiquam familiam, quia additur *ab initio et a diebus aeternitatis;* nam vox עולם (*Inolam*) adiuncta voci קדם (*Chcoem*) signifi- Æterna.

cat anticipationem omnium temporum, *Ps.* 90. *v.* 2. Unde et Rabbini hunc locum de aeterna generatione Messiae explicant. Ratio est: Oppositum absolute necessarii nullo modo esse potest, et hinc quod absolute necessarium est, nec principium, nec finem durationis habet. Sed hoc est aeternum (§ 45.). Ergo cum generatio Filii Dei sit absolute necessaria (n. 1.), erit aeterna. Unde etiam generatio haec semper durat, et semper est consummata, sicuti Deus omnia semper sibi repraesentat, et tamen repraesentatio eius est consummata, quia est actus necessarius.

Immanens. 3. Est *immanens*, quia terminus productus seu Filius est in Deo, *Ioan.* 10. *v.* 38. *Pater in me est, et ego in Patre.* Ratio est: Principium quo proximum generationis Filii est intellectus (§ 152. Schol.). Sed intellectus habet terminum immanentem. Ergo est immanens.

Perfectissima. 4. Est *ab omni imperfectione generationis humanae remotissima.* Nam 1. non fit per concursum utriusque sexus, quia fit per intellectum (§ 153.). 2. Non fit per mutationem, quia est aeterna (§ hoc n. 2.). 3. Non multiplicat numero essentiam, quia Pater et Filius habent eamdem numero essentiam (§ 148.). 4. Est absolute necessaria (n. 1.). 5. Non fit in tempore, utpote aeterna (n. 2.), quae omnia generationi humanae non competunt.

Schol. 1. Ex his solvi possunt variae haereticorum cavillationes.

Solvuntur obiectiones. Sic quando dicunt: I. Pater volens genuit Filium. Ergo Filius non esse potuit. *Respondetur*, Patrem voluntate necessaria, non libera Filium genuisse. II. Quod genitum est, incepit esse; ergo et Filius in Divinis. Sed fallit hoc in generatione aeterna. III. Quando Filius genitus est, vel erat: et sic frustra erat genitus; vel non erat: et sic non est aeternus, nec Deus. *Respondet* S. Basilius: *Non erat antequam gigneretur, sed erat, cum gigneretur:* semper autem genitus est: semper igitur fuit. IV. Sic Filius non haberet vim generandi, adeoque non haberet omnem perfectionem, et sic Deus non esset. *Resp.* Cum Filius habeat essentiam Divinam eamdem cum Patre, aeque perfectus est ac Pater; nam omnis Divinarum Personarum perfectio est ab essentia, non a Personalitate: quod enim Filius intelligendo, aliud Verbum non producat, est ex infinita naturae Divinae perfectione, cuius tota foecunditas in intelligendo, unius Verbi infiniti productione exhauritur. Illud solummodo dici potest, quod Filius careat perfectione relativa Patris, quae Filio plane competere non potest: unde minus perfectus dici nequit, quia Filiatio aeque summe perfecta est in Filio, quam Paternitas in Patre propter summam Divinarum relationum in Divina essentia identitatem, a qua omnis perfectio in Divinis Personis fluit. V. Si Filius ex essentia Patris, quae eadem numero est cum essentia Fili, genitus est, Filius ex seipso genitus est. *Resp.* Hoc argumentum ruit, si consideremus, quod Filius non sit genitus ex essentia Patris, quatenus haec Patri et Filio communis, sed quatenus Patris hypostasi terminata est.

Schol. 2. Pater est *Principium* Filii in Divinis; nam mediante ge-

neratione rationem Filii in se continet, cum ex generatione illa cognosci possit, cur sit Filius. Unde Filius non est quidem a seipso quoad modum habendi essentiam Divinam, *Ioan.* 17. *v.* 29. habet tamen essentiam, quae est a se, *Ioan.* 5. *v.* 26. (§ 142.), et quia non habet essentiam numero ab essentia Patris distinctam (§ 148.), et quoad ipsam essentiam suam est a se (§ 142.), neutiquam a Patre proprie dependens dici potest; nam iuxta Philosophos; quidquid est dependens, habet essentiam numero distinctam ab eo, a quo dependet. Graeci Patres Patrem interdum causam Filii appellant, sed principium originis intelligebant, quia vox *αἰτία* latius patet, quam vox *causa*. Pater vero causa Filii proprie dici non potest; nam causa dicitur ens, quod continet in se rationem existentiae alterius entis, essentia vel numero ab illo diversi: Filius Dei autem eamdem numero cum Patre essentiam habet. Denique Filius, quatenus a Patre tamquam principio suo est, in operando ad extra ita progreditur, ut nihil a seipso, omnia a Patre agat, quia Pater intelligens se, gignit Verbum, illique suam visionem et actionem hoc ipso communicat. *Ioan.* 5. *v.* 19. *c.* 14. *v.* 10.

Art. 6. *De Processione Spiritus S.*

§ 153. Spiritus Sanctus a Patre et Filio procedit. Ita testatur *Primo* S. Scriptura, ubi Spiritus S. dicitur mitti a Filio: *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Sed missio supponit, unam Personam ab alia procedere ex sua definitione, quia Missio in Divinis neque per imperium, neque per consilium, sed per solam originem fieri potest. Ergo Spiritus S. a Patre et Filio procedit. Deinde Spiritus S. dicitur a Filio accipere, *Ioan.* 16. *v.* 14. *De meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Unde sic arguit Ioannes Theologus in Concilio Florentino: Spiritus S. a Filio accipit. Sed non aliter una Persona ab alia in Divinis accipit, quam via originis et processionis. Ergo Spiritus S. etiam a Filio procedit. Item Spiritus S. dicitur *Spiritus Christi* seu *Filii*, *Act.* 16. *v.* 7. *ad Gal.* 4. *v.* 6. Sicuti ergo Spiritus S. dicitur Spiritus Patris, *Matth.* 10. *v.* 20. quia a Patre procedit, sic dicitur Spiritus Filii, quia a Filio procedit. *Secundo* ita docent Patres Graeci et Latini. Tertullian. *cont. Prax. c.* 4. *Spiritum a Patre per Filium* dicit. S. Athanasius *or.* 3. *contra Aria.* ait, *Spiritum a Filio accipere.* S. Hilarius *l.* 2. *de Trin. Patrem et Filium auctores Spiritus S.* vocat. S. Basilius *l.* 3. *contra Eunom.* Spiritum S. *esse a Filio* habere ait. S. Augustinus *l.* 4. *de Trin. c.* 20. aperte dicit, Spiritum et a Filio procedere. Et S. Anselmus integrum tractatum de hac materia scripsit. *Tertio* hoc definierunt Concilia: Toletanum I. a. 400. *assert. fid.* Tolet. XI. a. 675. Gentiliacense a. 767. Aquisgranense a. 809. Barense a. 1098. Lateranense IV. a. 1215. cap. 2. Lugdunense II. a. 1274. Can. 1. Florentinum a. 1429. in decr. union. *Quarto* ratio est: Pater, Filius et Spiritus S. eamdem numero essentiam habent (§ 148.): Spiritus S. a Patre et Filio procedit.

solus autem Pater eam habet sine principio (§ 154. Schol. 2.) Ergo Spiritus eam ab alio sibi communicatam habet. Sed non habet eam a solo Patre, quia Pater et Filius arctissime inter se uniti sunt, *Ioan.* 17. *v.* 10. 11. nec a solo Filio propter eamdem rationem, et quia nihil a se, omnia a Patre agit. Ergo Spiritus S. a Patre et Filio procedit.

Graecorum error de Processione Spiritus S. *Schol.* 1. Vetus est Graecorum adversus Latinos expostulatio de Processione Spiritus S. cum Graeci eum a solo Patre procedere contendant. Bellarminus Auctorem huius erroris facit Theodoretum, quem tamen alii excusant. Illud certum est, circa annum 640. hunc errorem apud Graecos invaluisse: cumque Saeculo octavo pugna acrius exardesceret, habitum est Concilium Gentiliacense prope Lutetiam anno 767. sub Pipino Francorum Rege, deinde Foroiuliense anno 791. et Francofurdiense anno 797. Saeculo nono eadem quaestio ventilata fuit in Concilio Aquisgranensi anno 809. et Arelatensi anno 813. Tandem anno 863. agente Photio Patriarcha Constantinopolitano res in Schisma erupit, et utramque Ecclesiam coepit dividere. Coeptum Schisma perfecit Michael Coerularius Patriarcha Constantinopolitanus dicens, Latinos ab Ecclesia esse exclusos, quod Symbolo particulam *Filioque* addere praesumpsissent. Ad conciliandos animos Concilium Barense sub Urbano II. anno 1098. celebratum fuit, in quo S. Anselmus contra Graecos strenue decertavit. In Concilio Lateranensi IV. anno 1215. Constantinopolitanus et Ierosolymitanus Patriarcha cum multis aliis Graecis Praesulibus in concordiam cum Latinis redierunt, et in Concilio Lugdunensi anno 1274. pax cum illis redintegrata fuit, qui etiam Symbolum cum particula *Filioque* inter Missarum solemnia decantarunt. Sed Graecis ad suum errorem redeuntibus anno 1439. celebratum est Concilium Florentinum, cui interfuerunt Eugenius IV. P. Ioannes Palaeologus Graecorum Imperator, et Patriarcha Constantinopolitanus, qui cum multis Graecis Episcopis Ecclesiae Latinae consenserunt, excepto Marco Ephesino, qui ad suos reversus plures quidem in antiquum errorem induxit; statuta tamen Concilii Florentini nulla publica fidei confessione impugnata sunt: unde hic error est personalis, non totius Graecae Ecclesiae. Rationes sui erroris Graeci petunt I. a S. Scriptura, *Ioannis* 15. *v.* 26. ubi Spiritus S. dicitur a Patre procedere. *Resp.* Implicite ibi Processio a Filio asseritur: Concilia vero antiquiora ideo Processionis Spiritus S. a Filio non meminerunt, quia nulla lis de ea mota fuerat. II. Nonnulli Patres dicunt, Spiritum S. a Filio tamquam a principio sine principio, quale est Pater, non procedere. Theodoretus vero solum negat, Spiritum S. ex Filio extantiam habere in sensu Eunomii, qui hoc modo loquendi Spiritum S. creaturam esse innuebat. Theophylactus, qui Schismatis tempore vixit, attendi non debet.

An particula Filioque Sym- *Schol.* 2. Ex his sequitur, particulam *Filioque* merito Symbolo Constantinopolitano additam esse, cum antiquam fidem solum expli-

cet, et nullibi prohibeatur Ecclesiae, Symbolis pro necessitate temporum aliquid addere, quod fidei non est contrarium. Quo tempore vero haec additio facta fuerit, eruditi non conveniunt. Genebrardus Auctorem additionis facit Damasum P. S. Antoninus Nicolaum I. P. anno 858. Baronius Synodum VII. generalem anno 787. Illud certum est, additionem hanc apud Hispanos obtinuisse Saeculo sexto, teste Concilio Toletano anno 589. celebrato. In Galliis et Germania modo recepta fuit post Synodum Aquisgranensem anno 809. sed quo tempore universalis Ecclesia hanc additionem probaverit, definiri vix potest. Vid. P. de Rubeis in dissertatione de hac re edita.

[Margin: bolo bene addita fuerit?]

Schol. 3. Spiritus S. potest dici a Patre per Filium procedere, quatenus Filius essentiam Divinam a Patre acceptam communicat Spiritui Sancto, non vero quatenus etiam ipse Pater immediate spirat Spiritum S. Denique Scholae probabilius docent, Spiritum S. a Filio non distinctum iri, si ab eo non procederet, quia in Processione fundatur distinctio.

Art. 7. *De modo Processionis Spiritus S.*

Pater et Filius mutuo amore spirant Spiritum Sanctum

§ 156. Pater et Filius mutuo amore se prosequendo spirant et producunt Spiritum S. Nam Spiritus S. a Scriptura et Patribus vocatur *Amor, ad Rom.* 5. quia ab amore procedit, et vi processionis formaliter est terminus subsistens ac personalis mutui amoris Patris et Filii; unde etiam dicitur *Unio, Communio, Amplexus, Osculum, Nexus.* Ratio est: Spiritus S. a Patre et Filio procedit (§ 155.). Sed non procedit per intellectionem, alias foret Filius (153.). Ergo per volitionem seu mutuum Patris et Filii amorem.

Quare Spiritus S. vocetur Spiritus?

Schol. 1. Modus, quo Pater et Filius essentiam Divinam per amorem communicant, si ad Spiritum S. respicias, bene exprimitur per *Processionem* a Patre et Filio: si autem ad Patrem et Filium respicias, per *Spirationem*, unde etiam Spiritus oris Patris dicitur, *Ps.* 32. *v.* 6. Igitur non dicitur *Spiritus* propter immaterialitatem; haec enim etiam Patri et Filio competit, sed quia est terminus mutui amoris Patris et Filii, cuius amoris proprium est, impelli et inclinari in rem amatam, qui impulsus est subsistens et personalis in Deo. Spiritui additur *Sanctus*, quia Sanctitas accommodatur Spiritui S. sicuti Potentia Patri, et Sapientia Filio. Vocatur etiam *Donum* et quidem Personale, quia est res alicui ab aliquo data, et ex proprio charactere ad donandum inclinatio. *Paracletus* vero dicitur, quia gratiam in cordibus nostris diffundit, quae nos consolatur.

Principium quo proximum Processionis Spiritus Sancti

Schol. 2. Principium quo proximum Processionis Spiritus S. est voluntas, prout in obliquo connotat relationem Patris et Filii per modum complementi intrinseci (§ 152. Schol.) Volitio autem illa, per quam Spiritus S. a Patre et Filio procedit, seu spiratio activa consistit formaliter in amore essentiali, eique solum addit relationem Spiratoris (§ 153. Schol. 1.) Procedit autem Spiritus S. ex amore essentiae Divinae, Attributorum, trium Personarum per se et essen-

tialiter; ex amore vero creaturarum futurarum non necessario, sed tantum ex hypothesi Divini decreti procedit. Creaturas vero mere possibiles utpote nunquam futuras Deus non amat, quia illis nullum bonum nec existentiam vult, adeoque ex earum amore Spiritus S. nequit procedere (§ 153. Schol. 2.)

Discrimen inter generationem *Filii*, et Processionem *Spiritus S.*

Schol. 3. Quaerunt etiam Scholae, quodnam sit discrimen inter generationem Filii, et Processionem Spiritus S. Richardus a S. Victore discrimen hoc in eo ponit, quod Filius accipiat a Patre naturam foecundam ad producendum Spiritum S. Spiritus S. vero naturam exhaustam foecunditatis expertem. Sed hoc modo Spiritus S. non esset in natura perfecte similis Patri et Filio, nec Filius Patri, quia non haberent naturam illam foecundam, cum Spiritus S. nullum terminum, nec Filius alium Filium producat. Vasquez discrimen in eo statuit, quod Filius sit perfecta imago Patris, Spiritus S. vero per modum imaginis non procedit. Verum haec sententia non explicat, quid ratio imaginis addat supra similitudinem perfectam in natura, quam etiam habet Spiritus S. Suarez hoc discrimen assignat, quod Verbum procedat per intellectionem actualem, quae est ultima differentia naturae divinae: Spiritus S. vero per voluntatem sub ratione amoris actualis, qui amor supponit Divinam naturam iam constitutam. Sed haec sententia laborat in falso supposito, nempe actualem intellectionem esse ultimam differentiam naturae Divinae (§ 41. Schol. 6.). Thomistae volunt, ideo Processionem Filii esse generationem, quia fit per intellectum, cuius proprium est assimilare sibi terminum; Processio vero Spiritus S. fit per voluntatem, quae ex natura sua non tendit ad similitudinem, sed solum ad unionem. Sed ex hoc sequeretur, Spiritum S. vi Processionis non esse formaliter Deum Patri et Filio consubstantialem, quia vi suae Processionis non procedit ut similis in natura Patri et Filio, cum procedat per voluntatem, quae ex se ad similitudinem non tendit; unde solum Patri et Filio esset consubstantialis identice et subiective, quia in Deo et a Deo procedit, quod etiam concedunt Sociniani. Dicamus ergo cum S. Ioanne Damasceno *l.* 1. *de fide c.* 8. *Generationem inter et Processionem discrimen intercedere edocti sumus; caeterum quis sit huius distinctionis modus, prorsus nescimus.*

Spiratio haec est necessaria.

§ 157. Proprietates Spirationis in Deo sunt. 1. Est *necessaria.* Nam Deus est absolute necessarius (§ 43.). Sed Spiritus S. est verus Deus (§ 147.). Ergo absolute necessarius esse debet. Cum autem essentiam suam a Patre et Filio habeat per spirationem (§ 155. Schol. 1.), Spiritatio ipsa absolute necessaria esse debet (§ 144.). Unde etiam Spiratio ex ipsa Patris Filiique natura fluit.

Æterna.

2. Est *aeterna.* Nam Spiratio, qua Spiritus S. spiratur, est absolute necessaria, adeoque aeterna, nec principium nec finem durationis habens (§ 45.). Attamen ne imperfecte adhuc spiratus Spiritus S. dicatur, consummata semper est.

3. Est *immanens*. Quia principium quo proximum Spirationis est voluntas (§ 156. Schol. 2.), quae habet terminum immanentem. Immanens.

Art. 8. *De unico principio Spirationis Divinae.*

§ 158. Pater et Filius sunt principium, et quidem unum tantum Spiritus S. Ita docet Concilium Lugdunense *c. fideli, de sum. Trinit.* ubi damnantur illi, qui temerario ausu asserere praesumpserint, quod Spiritus S. a Patre et Filio tamquam ex duobus principiis, et non tamquam ex uno procedat. Et in Concilio Florentino definitur, quod Spiritus S. a Patre et Filio tamquam *ab uno Principio et unica spiratione* procedat. Idem affirmat S. Basilius *l. 2. cont. Eunom.* S. Augustinus *l. 5. de Trinit. c. 14.* et S. Anselmus *l. de Proc. Spirit. S.* Ratio est: quia Pater et Filius rationem Spiritus S. mediante spiratione in se continent, cum ex spiratione cognoscatur, cur Spiritus S. sit (155. 156.). Ergo possunt dici Principium Spiritus S. sed non principia, quia eadem numero virtute Spiritum S. necessario et ab aeterno in aeternum producunt (§ 157.): ex unitate enim numerica influxus, unitas Principii solet aestimari. Pater et Filius sunt unum tantum principium Spiritus S.

Schol. 1. Durandus putavit, Patrem et Filium duo Spiritus S. principia dici posse: sed notant communiter Theologi, hanc opinionem esse erroneam et temerariam. Ut ergo intelligatur, quomodo Pater et Filius inter se realiter distincti possint dici unum principium Spiritus S. notandum, quod haec nomina substantiva: Principium Spiritus S. et Spirator, immediate denotent quoddam quasi individuum, quod est commune Patri et Filio, et nostro modo intelligendi ex essentia et spiratione activa constituitur. Non tamen ideo putandum est, quatuor esse Divinitatis Personas, Patrem, Filium, Spiritum S., et Spiratorem; nam Spirator non est nova persona, sed complectitur duas Personas Patris et Filii quatenus sunt Spiritus S. correlatum. Nec sequitur, Spiritum S. nec a Patre, nec a Filio immediate procedere, sed ab illo Spiratore; quia ipse hic Spirator Patrem et Filium includit. Ut igitur caute in hac materia loquamur, serventur sequentes regulae. 1. Ut nomina substantiva dicantur pluraliter, requiritur et pluralitas suppositorum seu Personarum, et significati formalis seu essentiae. 2. Ut nomina adiectiva dicantur pluraliter vel verba, satis est pluralitas suppositorum. Sic bene dicimus, Pater, Filius, et Spiritus S. creant mundum: male vero dico: sunt creatores mundi; sed dicendum est, sunt creator mundi, ne pluralitas essentiae creatoris inferatur. Item male dico: Pater, Filius, et Spiritus S. sunt tres Dii: bene vero: sunt Deus. Eodem modo male dico: Pater et Filius sunt Principia Spiritus S. quia licet duae sint Personae, significatus tamen formalis principii seu essentia non multiplicatur; sed debeo dicere: sunt principium. Hinc quando in Symbolo S. Athanasii dicitur: unus omnipotens, non tres omnipotentes, ly omnipotens substantive sumitur. Porro cum Pater et Filius absolute necessario Spiritum S. spirent (§ 157.), patet non propter insufficientiam vir- Quomodo praedicatio fiat in materia SS. Trinitatis?

tutis in Patre, Filium etiam ad spirationem concurrere, sed quia iuxta essentiam Divinam non aliter est possibile: imo si Spiritus S. a Filio non procederet, non distingueretur ab eo realiter quia oppositio relativa inter spirantem et spiratum cessaret: ubi autem in Divinis non obviat relativa oppositio, ibi nulla est distinctio realis. Quando vero nonnulli antiqui dicunt: Patrem et Filium esse auctores Spiritus S. ly auctores sumunt adiective, id est spirantes, non vero substantive, id est Spiratores, ob rationem iam allatam.

Schol. 2. Licet igitur Spiritus S. ut verus Deus est (§ 147.), habeat essentiam, quae est a seipsa, cum eadem numero cum Patre essentia gaudeat (§ 148.); quoad modum tamen eam habendi non est a seipso, sed Patrem et Filium pro Principio suo agnoscit: nec tamen dependens a Patre et Filio, nec Pater et Filius causa Spiritus S. dici possunt (§ 154. Schol. 2.). Et quia Spiritus S. est a Patre et Filio; hinc interna eius proprietas in opera externa ita profluit, ut Spiritus S. a se non agat quidquam, sed a Patre et Filio, uti testatur Christus *Ioan.* 16. *v.* 13. Qua ratione Pater, Filius et Spiritus S. ita agunt, ut Pater per Filium in Spiritu S. agat, *ad Rom.* 11. *v.* 36. *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.*

CAP. IV.

De Aseitate Patris quoad modum essendi.

Pater essentiam Divinam quoad modum etiam habet a seipso.

§ 159. Deus Pater essentiam Divinam, quoad modum etiam habendi, habet a seipso. Nam Deus Pater saepissime in S. Scriptura legitur *Filium generare, mittere* (§ 152.), *Ioan.* 7. *v.* 28. 29. 33. et *mittere Spiritum S. Ioan.* 14. *v.* 26. et per eos operari (§ 154. Schol. 2. § 158. Schol. 2.), *Ps.* 32. *v.* 6. Nullibi tamen Pater a Filio et Spiritu S. esse, mitti, nec hi per illum operari dicuntur. Ergo Pater essentiam Divinam, quae a seipsa est, habet etiam quoad modum habendi a seipso. Ratio est: Pater communicat essentiam Divinam Filio et Spiritui S. (§ 153. 155.). Ergo non potest illam vicissim a Filio et Spiritu S. communicatam accipere, quia alias circulus oriretur. Porro haec *aseitas* Patris non confundenda est cum aseitate essentiae Divinae. Nam cum Pater, et Filius, et Spiritus S. eamdem numero essentiam Divinam habeant (§ 148.), et Deus sit ens a se (§ 40.), omnes habent eam essentiam, quae est a seipsa, sed solus Pater eam habet a seipso. Unde aseitas Patris, quatenus est Pater, non essentiam, sed modum eam habendi respicit.

Quomodo Pater sit principium Divinitatis?

Schol. Ex hoc colligere licet, quomodo Pater principium totius Divinitatis possit appellari. Nempe si per totam Divinitatem intelligatur essentia Divina, secundum quam Deus est Spiritus a se, Pater non potest dici principium totius Divinitatis; nam essentia Divina non habet ullum sui principium, alias non esset Spiritus a se, et quia Pater est Spiritus a se habens essentiam Divinam, nequit fieri, ut idem sit sui ipsius principium. Nec Pater potest dici principium to-

tius Divinitatis, si per Divinitatem intelligantur tres Personae Divinitatis, alias Pater sui ipsius principium dicendus esset. Dicitur igitur principium totius Divinitatis, quia omnes Deitatis Personae, quae non sunt Pater, a Patre procedunt, et Pater earum rationem in se continet. Porro aseitas Patris, prout Pater est, in operibus externis etiam se debet exerere, ita ut agat a se: hinc dicitur Pater agere a se per Filium in Spiritu S. qualis modus agendi nulli ex Divinitate praeter Patrem competit, 1. *ad Cor.* 8. *v.* 6. *ad Rom.* 11. *v.* 36. et particula diacritica Patri attributa ibi est, ly *ex*, licet subinde propter Patris cum Filio et Spiritu S. consubstantialitatem cum alia particula, *per*, commutetur.

Art. 1. *De Ordine Divinarum Personarum inter se.*

§ 160. Ratione ordinis in subsistendo et operando, primus in Divinitate est Pater, secundus Filius, tertius Spiritus S. Hic ordo inter Patrem, Filium et Spiritum S. saepe diserte in S. Scriptura retinetur, v. g. *Matth.* 28. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S.* Et S. Iustinus *Apol.* 2. ait: *Iesum agnoscimus veri Dei Filium, et loco secundo colimus, tertiumque ordine Spiritum Propheticum.* Ratio petitur ex dictis, quia Pater essentiam Divinam etiam quoad modum habendi habet a se (§ 159.), et Pater agit a se (loc. cit. Schol.); Filius vero essentiam Divinam quoad modum habendi habet a Patre communicatam (§ 153.), et omnia a Patre agit (§ 154. Sch. 2.). Spiritus S. a Patre et Filio essentiam communicatam habet (§ 155.), et a Patre et Filio agit (158. Schol. 2.).

Ratione ordinis in subsistendo in Divinitate primus est Pater, secundus Filius, tertius Spiritus S.

§ 161. In tribus Divinis Personis non datur ordo perfectionis, nec virtutis agendi ad extra, nec temporis, nec dignitatis; sed in omnibus essentialibus attributis, vi agendi, duratione et cultu inde resultante omnes tres Personae omnino aequales sunt. Nam Filius aeque ac Pater et Spiritus S. sunt verus Deus (§ 141. et seq.), adeoque omnium attributorum Divinorum omnes sunt participes: ergo ratione perfectionis aequales sunt. Deinde virtus agendi ad extra sequitur perfectiones essentiales: sed in his Pater prae Filio et Spiritu S. praecellentiam non habet: ergo nec ratione virtutis ad extra operandi. Rursus sicuti Pater est ab aeterno, ita etiam Filius et Spiritus S. (§ 142. 146.). Ergo ratione temporis sunt aequales. Item sicuti Pater cultu Divino est prosequendus (§ 141.), ita etiam Filius (§ 143.), et Spiritus S. (§ 147.). Ergo ratione dignitatis sunt aequales. Unde Symbolum S. Athanasii: *In hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus; sed totae tres Personae coaeternae sibi sunt et coaequales.* Quippe aequalia dicuntur, quae eamdem habent quantitatem; quae autem eamdem quantitatem habent, sunt idem: ergo cum Pater, Filius et Spiritus S. in omnibus essentialibus sint idem (§ 148.), in omnibus perfectionibus essentialibus eamdem quantita-

In tribus Divinis Personis non datur ordo perfectionis, nec virtutis agendi ad extra, nec temporis, nec dignitatis.

tem scilicet infinitam habere debent. Igitur solus ordo originis in tribus Divinis personis admitti potest.

Schol. Cudworthus et Bullus Angli, et Episcopius ac Limbrochius Arminiani inaequalitatem inter Personas Divinas in perfectionibus essentialibus defendunt; quam opinionem alii *subordinationem*, alii Arianismum mollem appellant. Sed hoc modo nec Filius nec Spiritus S. Deus forent, quod est contra demonstrata (§ 143. 147.).

Art. 2. *De reali Divinarum Personarum ab invicem distinctione.*

Pater, Filius, et Spiritus S. sunt realiter distincti.

§ 162. Pater, Filius et Spiritus S. sunt realiter invicem distincti. Ita docet *Primo* S. Scriptura N. T. ubi *Matth.* 3. *Marci* 1. *Luc.* 3. tres Personae in Baptismo Christi fuerunt declaratae. *Pater et Filius* coelesti illa voce*: Hic est Filius meus dilectus;* et *Spiritus S.* dum super Christum descendit corporali specie sicut columba. Non designatur hic per Filium Filius adoptivus, et per Spiritum S. tantum gratiae plenitudo, uti volunt Sociniani. Nam de Filio naturali agi probat emphasis textus Graeci: ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, quod de nullo alio legimus. Item Evangelista S. Lucas expresse asserit c. 3. v. 22. Spiritum S. descendisse *corporali specie sicut columba.* Ergo veram Personam sicuti in Filio designat. Deinde *Matth.* 28. v. 19. dicitur: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S.* ubi sane frustra a Christo tria diversa nomina, quorum cuilibet peculiaris significatio subest, fuissent adhibita: frustra articulus emphaticus τοῦ esset additus; frustra bis repetita esset particula copulativa καὶ, nisi realis esset illorum trium distinctio. Rursus *Io.* 5 *v.* 7. tres esse in coelo testimonium dantes dicuntur, licet hi tres essentia unum sint (§ 148.).

Secundo. Ad hanc realem Patris, Filii, et Spiritus S. distinctionem indicandam Patres Ecclesiae, ipsa S. Scriptura praeeunte *Ioan.* 14. *v.* 16. dixerunt, quod in Trinitate detur ἄλλος καὶ ἄλλος ὑποστατικῶς, licet non ἄλλο καὶ ἄλλο οὐσιωδῶς. Haec quippe ipsorum mens est, alium Patrem, alium Filium, alium Spiritum S. esse in respectu personali, non autem aliud essentia. Unde S. Aug. *l.* 1. *de fide* c. 1. *Una est Patris et Filii, et Spiritus S. essentia, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus S. quamvis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus* S. Ratio est, quia illa vocamus distincta, in quorum uno est aliquid, quod non est in altero: sed in generante aliquid aliud est, quam in generato, quia generans dat vitam generato, generatus accipit (§ 152.): ergo generans et generatus debent esse realiter distincti, et consequenter Pater et Filius in divinis sunt realiter distincti. Eodem modo cum in spirante debeat esse aliquid aliud, quam in spirato; spirans et spiratus debent inter se realiter distingui: adeoque cum Pater et Filius Spiritum S. spirent (§ 155.), Spiritus S. a Patre et Filio realiter distinguitur.

Schol. 1. Noetus circa annum 245. asserebat, Patrem, Filium et

Sabellia-

Spiritum S. non solum natura, sed etiam Persona unum Deum et

singularem esse, cuius Patronus famosissimus fuit Sabellius, a quo dicti sunt Sabelliani, quotquot post eum realem distinctionem Personarum in Deo reiecerunt. Opponunt I. illa loca S. Scripturae, ubi Deus unus dicitur, *Deut.* 6. *v.* 4. Solus Pater Deus. *Resp.* In priori loco unitas Dei in natura, non vero unitas Personae designatur: in posteriori idola a ratione veri Dei excluduntur. II. Opponunt illud *Ioan.* 10. *v.* 30. *Ego et Pater unum sumus.* Et *Ioan.* 14. *v.* 9. *Qui videt me, videt et Patrem. Resp.* Prior locus de unitate essentiae; posterior de effectibus externis miraculosis intelligitur, in quibus est eadem virtus Patris et Filii. III. Opponunt distinctionem realem Personarum in Deo inferre compositionem, ens aggregatum per accidens, et maius incrementum ex tribus Personis emergens. *Resp.* Primum non sequitur, quia nihil est in Deo per modum potentiae, quod perficiatur, nil per modum formae, quod perficiat. Non secundum, quia ad ens aggregatum per accidens requiritur, ut ex pluribus nullam inter se connexionem habentibus fiat; Personae vero Divinae summam naturae unitatem habent. Et quia tres Personae maiorem perfectionem non afferunt, quam totam habent ab una et singulari essentia, maius incrementum non faciunt.

norum obiectiones solvuntur.

Schol. 2. Realis distinctio Personarum Divinarum non tollit unitatem essentiae (§ 148.). Unde Deus recte *Triunius*, seu *Trinitatis*, seu *Trini* nomine designatur: male vero diceretur in Divinis esse Ternio, Ternitas, Triplicitas, Triformitas, quia haec nomina trium rerum substantialiter distinctarum numerum et compositionem important; licet possit dici triplex Persona. Item non potest dici, Filius esse diversus, divisus, alienus, dispar et differens a Patre, quia sic naturae diversitas indicatur: dici tamen potest alius, distinctus, et quoad relativam proprietatem differre a Patre, quia sic denotatur Personalis eius distinctio. Ly solus tantum coniungi potest termino personali, quando praedicatum in propositione est proprium soli Personae, quae est subiectum: v. g. solus Pater generat.

Trinitas quid?

CAP. V.

De cognitione SS. Trinitatis in V. Testamento.

§ 163. Trinitas in veteri etiam Testamento fuit cognita. Nonnulli hoc probant ex *Gen.* 1. *v.* 1. *In principio creavit Deus coelum et terram:* ubi אלאים (*Elohim*) in plurali coniungitur cum ברא (*Bara*) in singulari, ad innuendam pluralitatem Divinarum Personarum. Verum cum alii interpretes cum Bellarmino velint, hanc solum esse proprietatem linguae Hebraicae, nolumus hic ex re incerta argumentum ducere. Unde melius probatur ex *Gen.* 1. *v.* 26. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et c. 3. *v.* 22. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.* Et c. 11. *v.* 7. *Venite descendamus, et confundamus ibi linguam eorum.* Ubi in plurali

Trinitas in V. T. fuit cognita.

dicitur: *faciamus, unus ex nobis, descendamus*, ad designandam Personarum pluralitatem; in singulari vero: *ad imaginem*, ut denotetur unitas essentiae. Nec est cur dicatur, ideo haec in plurali dici, ut Maiestas Divina indicetur: quia alias etiam Deus in Legis promulgatione, *Exod*. 20. ubi vel maxime maiestatem suam Deus ostendebat, de se in plurali loqui debuisset: sane stylus maiestaticus ne quidem in omnibus locum habere potest, uti *Gen*. 3. *v*. 22. ubi fit partitio, realem pluralitatem supponens. 2° In V. T. Deus a Deo distinguitur *Gen*. 19. *v*. 24. *Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham sulphur et ignem a Domino:* ubi יהוה (*Iehovah*) non solum repetitur, sed etiam cum praepositione מאת (*meet*) *a*, *ex domino*, ad denotandum Filium Dei, quia nomen יהוה (*Iehovah*) soli Deo tribuitur. 3° Ex iis locis, ubi nomen Sanctus vel Deus ter repetitur, *Is*. 6. *v*. 3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*, ubi unitas exprimitur in voce יהוה (*Iehovah*), et Trinitas in trina repetitione, *Sanctus*. Unde etiam R. Simeon ita explicat: *Sanctus, hic est Pater: Sanctus, hic est Filius: Sanctus, hic est Spiritus S.* Et R. Ionathan Filius Uziel: Chaldaice sic habet, *Sanctus Pater*, *Sanctus Filius*, *Sanctus Spiritus S*. Quae testimonia quidem in recentioribus editionibus horum Rabbinorum omissa sunt, ea tamen in antiquis manuscriptis legit Galatinus. Quod vero hac repetitione superlativum iuxta phrasim linguae Hebraicae non designetur, patet ex *v*. 8. ubi dicitur: *quem mittam?* en unitas essentiae: *Et quis ibit nobis?* en personarum pluralitas. Et *Ps*. 66. *v*. 7. dicitur: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus*: ubi *Deus noster* in medio ponitur, quod optime ad Filium Dei propter assumptam humanitatem refertur, Alia testimonia pro Divinitate Filii et Spiritus S. dedimus (§ 142. 147.).

Quibus revelata fuerit? *Schol*. In Veteri Testamento solis Patriarchis, Prophetis et viris Sanctis aperta Mysterii SS. Trinitatis revelatio concessa fuit, uti innuit Christus, *Matth*. 13. *v*. 17. *Amen dico vobis, quia multi Prophetae et iusti cupierunt videre, quae vos videtis, et non viderunt*. Sane desiderium Incarnationis illis revelatae Mysterium SS. Trinitatis supponit. Communi tamen vulgo Iudaeorum aperta revelatio Mysterii SS. Trinitatis merito denegata fuit, tum ut Polytheismi occasio tolleretur, tum ut Novo Testamento utpote perfectiori haec revelatio a Christo facienda reservaretur. Unde vulgus Iudaeorum imperfectam solum Divinitatis Messiae notitiam habuit, quem tantum ut regem praepotentem sibi exhibuit. Quia tamen fides in Christum mediatorem omni tempore necessaria erat ad salutem, Iudaei iusti fidem saltem implicitam in Christum Deum habuerunt. Inter legisperitos vero semper subobscura quaedam de SS. Trinitate Traditio viguit, quia aderat Traditio de Divinitate venturi Messiae, quae confusam SS. Trinitatis notitiam includit: sane si Messiam Deum esse non agnoscerent, frustra eos Christus ad probandam suam Divinitatem ad Scripturas remisisset, si eam ex Prophetis discere non potuissent.

CAP. VI.

De substantia Divina.

§ 164. Sanctissimae Trinitatis mysterium hucusque ad S. Scripturae ductum explicavimus. Quia vero ad solvenda varia adversariorum Sophismata, et vindicandum verum S. Scripturae sensum varii in Ecclesia recepti sunt termini, restat, ut eos ad altissimum hoc mysterium in sequentibus applicemus. Igitur *Deus est substantia, et quidem communicabilis, singularis, et completa*. Nam substantia est ens, quod non existit in alio tamquam subiecto: seu ens per se existens. Sed cum Deus sit ens a se (§ 40.), existeret, etsi nullum aliud adesset ens, adeoque non est in alio tamquam in subiecto. Ergo est *substantia*. Deinde substantia, quae pluribus potest competere, dicitur *communicabilis*. Sed cum Pater aeque ac Filius et Spiritus S. sint verus Deus (§ 141. 143. 147.), Deus est substantia pluribus competens. Ergo *communicabilis*. Rursus substantia *singularis* dicitur substantia omnimodo determinata: cum autem omne ens existens omnimodo determinatum sit, siquidem quidquid de eo cogitari potest aut ei competit, aut non, per ipsum principium contradictionis, sequitur, omnem substantiam existentem esse substantiam singularem: sed Deus est substantia existens (§ 41.): ergo est substantia *singularis*. Denique substantia, quae ex natura sua non ordinatur ad constituendum cum altero tertium, est *completa*. Sed Deus est substantia, quae est a se (§ 40.), adeoque ad tertium constituendum ex natura sua non ordinatur. Ergo est substantia *completa*. Deus est substantia singularis completa communicabilis.

Schol. Non est repugnantia secundum diversum respectum, Deum dici substantiam communicabilem, et singularem, seu incommunicabilem. Deus enim dicitur substantia singularis, quatenus omnimodo iam determinatus est, ad quod etiam pertinet, ut sit Pater, Filius et Spiritus S. Communicabilis autem substantia dicitur, quatenus ille abstractive ab eo, quod Pater, Filius et Spiritus S. sit, consideratur, sed his tribus essentia Divina communis esse debet.

CAP. VII.

De Divinis Personalitatibus.

§ 165. Deus non est *suppositum*, nec *unica Persona*. Nam suppositum est substantia singularis et incommunicabilis. Sed essentia Divina non est incommunicabilis (§ 164.). Ergo non est *suppositum*. Deinde suppositum intellectu praeditum dicitur Persona. Sed essentia Divina non est unicum suppositum. Ergo nec *unica Persona*. Deus non est suppositum nec unica Persona.

Schol. 1. *Persona* iuxta Boetium est naturae rationalis individua substantia, id est subsistentia; quae definitio cum nostra quoad rem coincidit, ubi Personam concretive sumimus, quo modo substantiam, quod est eius materiale, et subsistentiam cum intellectu, quod est Persona quid?

eius formale, includit. *Persona* antem abstractive sumpta, hoc est Personalitas, est substantiae intelligentis substantia. *Subsistentia* est
Subsistentia. modus existendi, quo substantia singularis existit complete et incommunicabiliter. Graeci Personam vocant ὑπόςτασιν. Olim inter Graecos et Latinos controversia fuit de his vocibus, *Persona* et ὑπόςτασις. Latini putantes, nomen ὑπόςτασις idem significare ac essentiam, Graecos tres ὑποςτάσεις in Deo admittentes Arianos vocabant: Graeci putantes, Personas solum dici πρόσωπα, id est quales personas homines in comoediis exhibent, ac proinde in Divinis unam Personam sub varia repraesentatione multorum officia sustinere, Latinos Sabellianos vocabant, de qua re S. Damasus S. Hieronymum consuluit, qui voluit taceri tres hypostases, quia, ait, nomen non bonae suspicionis est, et venenum sub melle latet. Nunc antem plene nota utrinsque nominis significatione, utroque indifferenter utitur Ecclesia: οὐσία licet proprie naturam seu essentiam significet, a nonnullis tamen antiquis S. Gregorio Nisseno et Epiphanio pro Persona sumitur; quod tamen hodie non amplius licet. Similiter nomen φύσις essentiam si-
Φύσις. gnificat; ab antiquis tamen etiam pro Persona accipiebatur; quod hodie omnino obsolevit. Item ὕπαρξις subinde pro natura, subinde
Ὕπαρξις. pro Persona olim usurpabatur, et ipsum nomen substantiae cum nomine subsistentiae confundebatur.

Schol. 2. Caietanus quatuor in Deo subsistentias admittit, tres re-
Quot sint subsistentiae in Deo? lativas et unam absolutam. Verum haec sententia non placet, tum quia natura Divina praecisis per mentem relationibus non est ultimo completa et incommunicabilis, imo a Patre communicatur Filio et Spiritui S. tum quia si talis absoluta subsistentia admittatur, admittenda esset in Deo Persona communis et absoluta, et sic quatuor in Deo essent Personae. Non obest I. quod subsistentia sit perfectio simpliciter simplex. *Resp.* Hoc falsum est de subsistentia absoluta, quia est incompossibilis cum alia Dei perfectione, scilicet communicabilitate Divinae naturae. Non obest II. quod Deus praeintellectus suis relationibus operetur, intelligat, velit, creet, conservet, sit perfectus, infinitus, subsistens. *Resp.* Deus non operatur ad intra vel extra, nisi quatenus subsistit in tribus Personis: est perfectus et infinitus perfectione essentiae, non vero personali: est subsistens, hoc est existens, non vero incommunicabiliter.

Pater, Filius et Spiritus S. sunt tria supposita. § 166. Pater, Filius et Spiritus S. sunt tria supposita. Quippe Deus est substantia (§ 164.). Sed Pater, Filius, et Spiritus S. sunt verus Deus (§ 141. 143. 147.). Ergo Pater, Filius et Spiritus S. sunt substantia. Rursus omnis substantia existens est substantia singularis (§ 164.). Sed Pater et Filius et Spiritus S. existunt; sunt enim verus Deus existens (loc. cit.). Ergo sunt substantia singularis. Porro Pater est substantia completa, quia Divinam essentiam habet a se (§ 159.), adeoque non producitur ad constituendum cum altero tertium (§ 164.); similiter Filius quidem a Patre generatur, et Spiritus S. a Patre et Filio spiratur, sed non eo fine, ut Filius cum Pa-

tre et S. Spiritu, et Spiritus S. cum Patre et Filio totum Deum constituant, sed absolute necessario (§ 154. 157.), quae necessitas excludit finem. Ergo Filius est substantia completa, sicuti et Spiritus S. (§ 164.). Denique Pater tamquam generans realiter distinguitur a Filio generato, et Filius a Patre tamquam generante, et Pater et Filius tamquam spirantes a Spiritu S. spirato, et Spiritus S. a spirante Patre Filioque (§ 162.). Ergo Pater non potest competere Filio, nec Spiritui S. nec Filius Patri aut Spiritui S. nec Spiritus S. Patri aut Filio, adeoque Pater aeque incommunicabilis est reliquis, ac Filius et Spiritus S. (§ 164.). Quare cum Pater sit substantia singularis, completa et incommunicabilis, sicut Filius et Spiritus S. hinc Pater est suppositum, sicuti et Filius et Spiritus S. (§ 165.). Ergo Pater et Filius et Spiritus S. tria sunt supposita.

Schol. Dum Patrem dicimus esse substantiam, uti et Filium et Spiritum S. facile patet, non tamen tres substantias a nobis admitti, quemadmodum nec tres Deos admittimus, licet quilibet eorum sit verus Deus. Eadem enim substantia Divina, sed sub diversis relationibus, omnibus tribus competit. Et quando Patrem Filio et Spiritui S. incommunicabilem dicimus, non contradicimus superioribus, ubi Patrem cum Filio et Spiritu S. essentiam Divinam communicare demonstravimus (§ 154. Schol. 2. 157. Schol. 2.): nam distinguendum est inter communicationem essentiae Divinae, quam supra asseruimus, et Paternitatis, quam negamus.

§ 167. Pater, Filius et Spiritus S. sunt tres Personae. Ita aperte haec Trinitas Personarum in Deo elucet ex ipsa formula Baptismi, *Matth.* 28. *v.* 16., ubi Christus baptizare iubet *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S.* Cum ergo certum sit ex ipsa confessione adversariorum, Patrem, in cuius nomine baptizare iubemur, esse Personam, cur idem non dicendum erit de Filio et Spiritu S.? Certe si Spiritus S. non esset nisi affectio Patris, v. g. eius omnisapientia vel omnipotentia, ridicula foret locutio, si iuberemur baptizare in nomine Patris et Filii, et omnipotentiae Patris, siquidem Patre nominato ipsa eius omnipotentia indicatur. Deinde Deo competit intellectus (§ 60.), adeoque etiam Patri, Filio, et Spiritui S. intellectus debet competere (§ 141. 143. 147.). Cum ergo Pater sit suppositum intelligens, sicuti et Filius et Spiritus S. (§ 166.), Pater est Persona, sicuti Filius et Spiritus S. (§ 165.). Et quia licet alias personis multiplicatis essentiae multiplicentur, hic in Divinitate eadem numero essentia manet omnibus tribus Personis communis (§ 148.), Deus sicuti essentia unus (§ 58.), ita Personis Trinus est.

Pater, Filius et Spiritus S. sunt tres Personae.

Schol. 1. Sabelliani et Sociniani, qui Trinitatem negant, varia dubia contra eam movent, quorum fons est, quod Deum modo sumant pro essentia Divina omnes tres Personas complectente, vel abstrahente a relationibus personalibus, modo personaliter pro certa Divinitatis Persona. Quare si haec bene distinguamus, non sequitur I. contradictio, quod sit unus summus Deus, et tamen quaelibet Persona Dei-

Solvuntur obiectiones.

tatis sit summus Deus. Nam unus summus Deus est in essentia, et trinus in Personis, quia una essentia in tribus Personis subsistit. II. Nullus est hic syllogismus: Unus ille Deus est Pater. Sed Filius etiam est unus ille Deus. Ergo Filius est Pater, quia constat ex meris particularibus, quia Deus semper sumitur personaliter. III. Male dicitur: Pater est summus Deus. Sed etiam Filius et Spiritus S. est summus. Ergo tres sunt summi Dii: nam essentia Divina in tribus Personis non multiplicatur. IV. Non sequitur, quamlibet Personam esse Trinam in Personis, quia quaelibet est summus Deus: nam si Deus sumatur communiter, est trinus in Personis; non vero si sumatur specialiter pro hac vel illa Persona. Eodem modo alia sophismata solvi possunt.

An dentur in Deo tres substantiae relativae? *Schol.* 2. Durandus et Scotus putant, unicam dari in Deo subsistentiam absolutam, per quam tres Personae in se subsistant, non vero in alio; quod vero incommunicabiles sint, hoc putant haberi ab incommunicabilitate relativa. Communior est sententia, tres esse in Deo subsistentias relativas. Ita S. Ambrosius *in Symb. Apost. c.* 2. S. Cyrillus Alexandrinus *de Trin. l.* 3. S. Athanasius *de Deipara*. Et ratio est, quia in Deo sunt tres Personae: ergo tres subsistentiae, per quas velut formas Personae constituuntur, et a se distinguuntur.

Schol. 3. Personae Divinae ex essentia et relationibus analogice vel quasi compositae concipiuntur. Unde duo in qualibet Persona attendi debent: 1. essentia omnibus tribus Personis communis: 2. relatio cuilibet Personae propria, uti in Patre essentia Divina et Paternitas, in Filio essentia et Filiatio, in Spiritu S. essentia et spiratio passiva. Item Personae Divinae constituuntur et a se invicem distinguuntur proprietatibus non absolutis, sed relativis, scilicet Pater est Pater, quatenus generat Filium: Filius est Filius, quatenus a Patre generatur: Spiritus S. est Spiritus S. quatenus a Patre et Filio spiratur. Unde sit

CAP: VIII.

De Relationibus Divinis.

In Deo sunt Relationes reales. § 168. In Deo sunt *Relationes reales originis,* essentiales, internae et subsistentes, et quidem tantum quatuor, scilicet: Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, et Spiratio passiva. Nam in Deo sunt tres Personae (§ 167.) realiter distinctae, Pater, Filius et Spiritus S. (§ 162.): sed haec sunt nomina relativa, et Personae non distinguuntur per essentiam, quae in omnibus eadem est (§ 148.) Ergo per *Relationes reales*. Deinde Relationes sunt Divinarum Personarum constitutivae (§ 167. Schol. 3.), et cum natura Divina realiter identificatae (§ 53.). Ergo sunt *essentiales et subsistentes*, quia hoc exigit summa Dei perfectio (§ 40.). Denique duae tantum sunt in Deo Processiones (§ 151.). Sed ex duabus his Processionibus necessario quatuor relationes resultant; ubi enim sunt duae productio-

nes, ibi sunt duae relationes Personarum producentium, et duae productarum: sic in Patre est relatio ad Filium, nempe Paternitatis; in Filio Filiationis ad Patrem; in Patre et Filio Spirationis activae ad Spiritum S. in Spiritu S. Spirationis passivae ad Patrem et Filium. Ergo *quatuor* tantum sunt *Relationes*.

An relationes in Deo sint perfectiones?

Schol. Relationes etiam secundum esse *ad* spectatae, sunt verae et reales perfectiones, ea perfectione, qua Divina essentia perfecta est, quia Deus non solum est perfectus, quia Deus est, sed etiam quia Pater est. Ita contra multos Thomistas probat Tournely: qui etiam contra Durandum ostendit, Spirationem activam non distingui realiter a Paternitate et Filiatione, sed tantum virtualiter, quia inter Spirationem activam, et Paternitatem ac Filiationem non obviat relativa oppositio. Ergo nec realis distinctio. Denique Persona Divina in ratione communi Personae considerata constituitur per relationem, prout est forma hypostatica, v. g. Pater per Paternitatem, quia Persona sic spectata non sonat quid relativum, sed tantum naturam rationalem individuam subsistentem: si vero Persona consideretur in ratione quasi specifica talis Personae, constituitur per relationem, quatenus respicit terminum, v. g. Pater per respectum ad Filium; ab hoc enim talis Persona denominatur.

CAP. IX.

De proprietatibus tribus D. Personis communibus.

Absoluta in Deo sunt communia

§ 169. Quaecumque in Deo sunt absoluta, tribus Divinis Personis sunt communia. Testatur hoc Christus, *Ioan*. 16. *v*. 15. *Omnia*, *quaecumque habet Pater, mea sunt*. Ratio est: Ubi est eadem singularis et numerica essentia, ibi sunt omnes illius essentiae proprietates essentiales: sed in tribus Divinis Personis est eadem singularis et numerica essentia (§ 148.). Ergo sunt in illis omnes illius proprietates. Unde commune Theologorum effatum: *Omnia in Divinis sunt unum et idem, ubi non obviat relationis oppositio*.

Nonnullae proprietates absolutae certis Personis accomodantur.

Schol. 1. Nonnullae proprietates absolutae certis Personis speciali quadam ratione tribuuntur; et accomodantur. Hoc ita exponit S. Thomas 1. *p*. *q*. 39. *art*. 8. In consideratione Dei, qua Deus absolute secundum esse suum consideratur, Patri aeternitas, Filio species, usus vero Spiritui S.: in consideratione vero Dei, qua Deus unus consideratur, Patri unitas, Filio aequalitas, Spiritui S. concordia vel connexio: in consideratione vero Dei secundum rationem causalitatis, Patri potentia, Filio sapientia, Spiritui S. bonitas attribuitur: in consideratione vero Dei, ut suos respicit effectus, appropriatur Patri a quo, Filio per quem, Spiritui S. in quo. Ex quo sequitur, quod opera externa SS. Trinitatis sint indivisa.

An in Deo detur existentia communis

Schol. 2. Datur in Deo *absoluta et communis existentia*, quia necessitas existendi, ab ingenita nobis Dei idea nequit separari (§ 41. 42.) Praeter hanc tamen existentiam absolutam *tres relativas existen-*

et relativa? *tias* in Divinis admittere expedit, tum quia cum Pater Filium producit, debet aliqua existentia produci; nam productio terminatur ad existentiam: tum quia unaquaeque Persona ab alia distinguitur; ergo habet existentiam relativam sibi propriam. Thomistae communius tenent contrarium, et probant I. Quia in Deo est una et simplex natura: ergo unica existentia. *Resp.* Haec natura in tribus Personis subsistit realiter a se invicem distinctis, quarum unaquaeque propriam habet existentiam. II. Sic eadem res haberet plures existentias. *Resp.* Hoc solummodo fit sub diverso respectu, et pro vario modo existendi. Relationibus, prout ab essentia non distinguuntur, sufficit absoluta naturae Divinae existentia; prout vero sibi opponuntur, et distinguuntur, sua cuique existentia est necessaria. III. Non datur in Deo subsistentia communis et absoluta: ergo nec existentia communis. *Resp.* Subsistentia communis et absoluta est inutilis et periculosa, quia naturam incommunicabilem et quartam Personam infert; non vero existentia.

Schol. 3. In sano et Catholico sensu bene dici potest, in Deo esse tres res relativas, tria entia relativa, quia in Deo sunt tres Personae, quae habent tres relationes realiter distinctas, quae sunt reales, adeoque tres res, et tria entia dici possunt. Item dici potest, in Deo esse tres unitates relativas, tres veritates et bonitates relativas, quia tres relationes reales realiter distinctae faciunt numerum ternarium: ergo possunt dici tres unitates: sunt verae et perfectae; ergo possunt dici tres veritates, tres perfectiones, addendo tamen relative: melius tamen ob offendiculum ab his locutionibus abstinemus. Non potest autem dici, esse in Deo tria individua; nam plura individua dicuntur ad unam specie naturam, diversam tamen numero; Divina vero natura in tribus Personis una et eadem est.

CAP. X.

De Circuminsessione, et notionibus Divinis.

Datur in Divinis Circuminsessio. § 170. Datur in Divinis *Circuminsessio*, et mutua Divinarum Personarum inexistentia. Nam *Ioan.* 14. Christus probat, se unum esse cum Patre, et eadem facere cum Patre, quia in Patre est, *v.* 11. *Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est.* Ratio est, quia tres Divinae Personae habent unam et eamdem numero essentiam (§ 148.). Ergo ratione eiusdem mutuo sibi inexistunt, non vero ratione relationum, in quibus opponuntur: unde Paternitas non est formaliter in Filio, nec Filiatio in Patre: sed cum Paternitas sit in essentia Divina, sicut et Filiatio, dici potest, Paternitatem identice et quasi materialiter esse in Filio, et Filiationem in Patre ratione essentiae Divinae, quae in utroque una et eadem est; et hinc fit, ut quidquid perfectionis habet Paternitas, sit etiam in Filio, in quo est Divina essentia, quae est omnis perfectio.

Notiones in Divinis § 171. Quia in Deo sunt plures Personae realiter distinctae (§ 167.), quae proprias habent personales proprietates (loc. cit. Schol.

3.), quibus in se constituuntur, a se invicem distinguuntur (§ 168.), et a nobis cognoscuntur; ideo *Notiones* in Divinis rite ponuntur. recte ponuntur.

Schol. 1. Notio in Mysterio SS. Trinitatis est character peculiaris, per quem Divinas Personas cognoscimus, et a se invicem distinguimus. Re ipsa notiones Divinae non differunt a proprietatibus personalibus, sed tantum penes modum significandi: proprietas enim personalis latius patet, quam notio, quae non semper est proprietas personalis. Ad veram notionem sequentes conditiones requiruntur. 1. Non debet esse perfectio communis tribus Personis, sed ad originem unius Personae ab alia pertinere; unde attributum absolutum non dicitur notio. 2. Debet esse forma realis, quae independenter a praecisione mentis nostrae Personis conveniat. 3. Debet esse ratio adaequata eiusdem completae proprietatis personalis. 4. Debet perfectionem et dignitatem Personae importare. 5. Proprietas personalis per notionem expressa, non debet significari per modum viae et tendentiae ad aliud, sed per modum formae permanentis; unde actus personales vel notionales, uti generatio et spiratio, non sunt notiones. Quid sit notio, et quot sint?

Schol. 2. Non conveniunt Scholae, quot notiones in Deo sint admittendae: Scotus sex admittit, scilicet: Innascibilitatem, Paternitatem, Filiationem, Spirationem activam, Spirationem passivam, et Inspirabilitatem in Filio. Alii vero hunc numerum minuunt. Nobis placet cum Tournely, quinque notiones in Deo statuere, quae sunt: Innascibilitas et Paternitas in Patre, Filiatio in Filio, Spiratio activa in Patre et Filio, Spiratio passiva in Spiritu S. Hoc modo Personae sufficienter a se invicem distinguuntur, per Paternitatem Pater a Filio, per Filiationem Filius a Patre, per Spirationem activam Pater et Filius a Spiritu S., per Spirationem passivam Spiritus S. a Patre et Filio. Deinde per has notiones certus Personarum numerus contra haereticos statuitur; nam ad hoc servit Innascibilitas, qua fit, ne plures Processiones quam duae in Deo cogitentur, et ne plures quam tres Personae admittantur; ad hoc enim debet Pater esse innascibilis, quia Paternitas praecise hoc non exprimit, cum Pater possit esse productus; hinc merito etiam Innascibilitas assignatur, quo nomine negationem Processionis exprimimus, et quae quoad rem significatam positivam perfectionem denotat, licet ex defectu vocum per negationem exprimatur. Inspirabilitas passiva in Filio pro notione non requiritur, cum Spiritus S. utpote infinitus totam vim spirandi exhauriat, adeoque alter Spiritus S. dari non possit. Quot sint?

CAP. XI.

De Missionibus Divinis.

§ 172. Sacra Scriptura docet, dari Missionem in Divinis. *Ioan.* 3. *v.* 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret... Non enim misit Deus Filium suum in mundum, et iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et *c.* 6. *v.* 58. *Sicut misit me vi-* Datur Missio in Divinis.

vens Pater. Item de Missione Spiritus S. dicitur, *Ioan*. 14. *Paraclitus autem Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo*. Et c. 15. *v*. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre.*

Missio quid, et quotuplex? *Schol*. *Missio* in genere significat egressionem unius ab alio, cum destinatione ad certum effectum seu locum. Hinc quatuor ad eam requiruntur. 1. Persona mittens. 2. Persona missa. 3. Terminus ad quem. 4. Egressio eius, qui mittitur. *Missio* tripliciter fieri potest: vel per imperium, sicuti Dominus mittit servum in villam: vel per consilium, sicuti medicus mittit regem ad balnea: vel per originem, sicut flos emittitur ab arbore. *Missio* Divinarum Personarum alia est *visibilis*, quae fit in effectu aliquo sensibiliter apparente et repraesentante Personam missam, sive creatura visibilis in unitatem personae assumatur, uti in Incarnatione, sive in illa solum tamquam in signo sanctificationis, quam facit Persona missa, manifestetur: uti quando Spiritus S. in specie ignis super Apostolos apparuit. Alia est *Missio invisibilis*, quae fit in aliquo effectu spirituali et invisibili, uti in Iustificatione. In missione visibili mittitur et manifestatur una Persona sine alia, in invisibili nunquam una Persona sola mittitur, sed duae procedentes; et licet Pater non mittatur, quia non habet principium, a quo sit, venit tamen, et communicat se animae, iuxta illud *Ioan*. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*. Porro haec missio non arguit inferioritatem in eo, qui mittitur, sed tantum originem unius Personae ab alia, quae non fit ex imperio, sed ex communicatione eiusdem naturae. Effectus extra Deum in missione consistit in intima Personae missae quoad substantiam praesentia, ex qua certus effectus exurgit, qui Personam substantialiter praesentem constitueret, si per immensitatem suam praesens non esset. Sic quando homo iustificatur, Persona Spiritus S. fit ipsi intime praesens, non simpliciter quoad substantiam, sed quoad gratiam et Charitatem, seu specialem modum, quo iustum afficit, et in eo habitat.

CAP. XII.

De demonstratione Mysterii SS. Trinitatis, sola ratione.

Mysterium SS. Trinitatis sola ratione evidenter demonstrari nequit. § 173. Mysterium SS. Trinitatis, quod hucusque ex S. Scriptura vocatis subinde in subsidium principiis rationis derivatum fuit, sola ratione duce demonstrari evidenter non potest. Ita testatur ipse Christus, *Matth*. 11. *v*. 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. Et c. 16. postquam S. Petrus Christum Filium Dei professus est, respondit Christus: *Caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est*. *Secundo* idem docent Patres. S. Hilarius *l*. 3. *de Trin*. ait: *Haec Philosophia non sapit*. S. Augustinus *l*. 15. *de Trin*. *c*. 6. *Quae vivacitas rationis, quae acies cogitationis ostendent, quomodo sit*

Trinitas? Tertio ratio est: omnis demonstratio vel est a priori per causas, vel a posteriori per effectus. Sed Trinitatis existentia nequit probari a priori, quia sui causam non habet: neque a posteriori, quia creaturae non dependent a Deo, quatenus trinus, sed quatenus omnipotens est, quae omnipotentia signum distinctionis inter Personas non infert. Ergo ratione humana evidenter demonstrari nequit.

Schol. 1. Raymundus Lullus et plures alii Trinitatem ex solis rationis principiis derivare conati sunt. Verum hanc sententiam P. Gonet erroris nota inurit. Kekermannus *l.* 1. *Syst. Theol. c.* 3. Trinitatem ex perfectissimo intellectu et voluntate deducturus ita ratiocinatur: Deus ut perfectissimus intellectus ab aeterno seipsum intelligit, et perfectissima voluntate seipsum ab aeterno amat: ergo in intellectu Dei est imago ab aeterno genita, quae est Filius Dei et impetu voluntatis procedit perfectissimus amor, qui est Spiritus S. adeoque habentur tres Personae, et una numero Divina essentia, quia plures Deos recta ratio non admittit. Verum iuxta hoc argumentum plures, quam tres Divinitatis Personae essent statuendae; nam Filius etiam seipsum cognoscendo, sui iterum sibi formaret imaginem, quae esset Filius Filii: et Spiritus S. seipsum amando, aliam rursus Divinitatis Personam produceret, cum et Filius et Spiritus S. sit verus Deus. Alii a summa Dei beatitudine ad Personarum Trinitatem concludunt hoc modo: Ad perfectam beatitudinem societas plurium requiritur. Sed in Deo utpote agente spirituali nonnisi per intellectum et voluntatem plures esse possunt, adeoque duae Personae procedentes, et Pater, a quo procedant. Ergo Trinitas in Deo esse debet. Sed cum Deus sit ens infinitum, independens et aeternum, et solus sibi sufficientissimus ad beatitudinem suam nulla societate indiget, et saltem numerus ternarius Personarum non ex societate elicitur. Nicolaus Smiterus pluralitatem Personarum in Deo hoc modo probare conatur: Omni existenti competit aliqua productio, activa, passiva, vel utraque. Ergo etiam Deo: et quia activa est perfectissima, Deo ab aeterno competere debuit; quae cum ad mundum, qui aeternus esse non potest, terminari non potuerit, maxime cum haec productio non sit omnium perfectissima, talis esse debet, ut sit eadem producentis et producti essentia. Porro Trinitatem ita ostendit: In Deo est productio perfectissima. Ergo in eo datur producere et produci simul. Sed haec est SS. Trinitas, in qua Pater est producens simpliciter, Spiritus S. productus simpliciter, Filius productus et producens simul. Ad quartum autem extendi non potest, cum productio perfectissima ulterius extendi non possit. Sed haec probatio est precaria: nam ubi est productio, producens et productum realiter inter se distincta adesse debent, non vero requiritur, ut tertium, quod simul sit producens et productum adsit, et sic duae tantum Divinitatis Personae essent. Deinde si Deo productio activa necessario competit, non apparet, cur Spiritui S. qui etiam verus Deus est, productio activa non competat, et sic plures, quam tres

Refutantur adversarii.

Personae forent. Alii Trinitatem ex foecunditate naturae Divinae demonstrare volunt. Sed natura Divina etiam competit Spiritui S. qui tamen aliam Personam non producit. Denique SS. Trinitatem aliqui ideo ex ratione humana demonstrari posse sentiunt, quia in scriptis gentilium quaedam illius vestigia se invenisse credunt. Demus autem, in scriptis Philosophorum gentilium, eiusmodi loca, quae Trinitatem sapiunt, deprehendi, de quo multi dubitant, non sequitur quod ex ratione hauserint, quin potius ex traditione et conversatione cum Iudaeis illa edocti fuerint. Nihilominus quibusdam similitudinibus Mysterium SS. Trinitatis a Patribus illustratur, uti exemplo animae, cuius esse, velle et nolle distinguuntur, cum tamen una sit animae substantia: exemplo fontis, fluvii et potionis ex una aqua: solis et radii, caloris et splendoris: trium lucernarum idem cubiculum illuminantium. Verum quantum haec exempla distent a distinctione reali Divinarum Personarum in unitate eiusdem essentiae, nemo non itelligit. Trinitas ergo est supra, sed non contra rationem, quia veritatibus rationis absolute necessariis non repugnat. Canon certe ille Logicus: Quaecumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se, pro universali axiomate etiam in Divinis tenente a multis Philosophis non admittitur; ab aliis vero solum intelligitur de tertio communicabili, quo modo Pater et Filius et Spiritus S. sunt idem in natura Divina illis communi et eadem. Est igitur Trinitas in Deo Mysterium, non tamen ideo neganda, quia rationem transcendit, cum multa etiam in rerum natura nobis exempla occurrant, quorum existentiam ex sensuum testimonio novimus, modum eorum ignoramus. Credamus ergo, et devotissimo cordis affectu SS. Trinitati cum Ecclesia canamus: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui S. sicut erat in principio, et nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.*

TRACTATUS III.

DE ANGELIS.

CAP. I.

De nomine, et existentia Angelorum.

§ 174. Absolutis, quae spectant ad Processiones in Deo ad intra Divinarum Personarum, dicendum est de processionibus creaturarum a Deo, quae transeuntes, et ad extra vocantur. Cumque Fidei nostrae symbolum creaturas in duas classes distribuat, invisibiles scilicet et visibiles, seu spirituales et corporales, pure spirituales, quos *Angelos* Sacra Scriptura vocat, hic contemplabimur.

Etymon vocis Angeli. *Schol.* Vox *Angelus* derivatur a verbo Graeco Ἀγγέλλω *nuntio*, *mitto*, et est nomen officii, non naturae, ac Nuntium, Missum vel Legatum significat. Hebraei etiam proprium nomen Angeli non habent, sed Angelos vocant communiter מלאכים (*Malachim*) a radice

Æthiopica לאך (*laac*) *legavit*. Quare vox *Angelus* significat 1. *Legatum quemcumque vulgarem:* sic *Gen*. 32. *v*. 4. 7. Iacob dicitur מלאכים (*Malachim*) legatos misisse ad Esau. Et *Luc*. 7. *v*. 18. 24. S. Ioannes Baptista Αγγέλων legatos misit ad Christum discipulos suos. 2. Significat *legatum* Dei, ad voluntatem Divinam hominibus nuntiandam missum, licet sit merus homo. Sic Sacerdos et Doctor Ecclesiae dicitur Angelus, *Mal*. 2. *v*. 7. 3. Significat ipsum *Filium Dei*, Mal. 3 *v*. 1. *Angelus Testamenti*. Et *Apoc*. 10. *v*. 1. qui locus a multis de Christo intelligitur. 4 Significat *Spiritum finitum* ab anima hominis diversum, quo modo Angelum hic contemplamur: qui proinde ita definiri potest:

§ 175. Angelus est substantia spiritualis completa, regendo vel informando corpori non destinata. Angelus quid?

§ 176. Dantur Angeli. Ita docet S. Scriptura, *Ps*. 103. *v*. 4. *Facit Angelos suos Spiritus*, רוחות (*Ruchot*). Hic vox רוח (*Ruach*) non potest ventum significare; mam S. Paulus haec verba repetens et vertens dicit Angelos λειτουργικὰ πνεύματα, *administratorios Spiritus, in ministerium missos propter eos, qui haereditatem capiunt salutis*, quod de vento dici nequit. Ergo Angeli sunt substantia spiritualis, et quidem finita et creata, quia solus Deus infinitus esse potest (§ 58.). Deinde per Angelos non potest intelligi ipse Filius Dei, tum quia multorum Angelorum fit mentio, Filius autem Dei unicus est, tamquam verus Deus (§ 145.), tum quia Angeli ad laudandum Deum excitantur *Ps*. 148. *v*. 2. quod de Filio dici non potest, utpote qui *ad Hebr*. 1. *v*. 6. potius ab Angelis laudandus esse dicitur. Nec potest intelligi homo vel anima hominis, quia homines ut distincti ab Angelis ad laudem Dei invitantur, *Ps*. 148. *v*. 11. 12. 13. Ergo per Angelos in citato loco Spiritus a Deo diversi adeoque finiti et creati, et ab anima hominis distincti intelliguntur. Ergo Angeli dantur (§ 175.). Alibi etiam passim in S. Scriptura Angelorum mentio occurrit, praesertim *Matth*. 18. *v*. 10. *c*. 25. *v*. 31. etc. Recte igitur definivit Concilium Lateranense *c. firmiter de sum. Trin.* quod Deus *ab initio temporis utramque creaturam condiderit, scilicet spiritualem et corpoream, hoc est Angelicam et mundanam*. Secundo accedunt Patres. Auctor *de coel. Hier. c*. 14. S. Augustinus, qui *in Ps*. 103. ait: *Angelos novimus ex fide*. Dantur Angeli.

Schol. Sadducaei existentiam Angelorum negarunt, *Act*. 23. *v*. 8. Existentiam Angelorum ratione naturali evidenter demonstrari non posse communiter docent Theologi: nihilominus tamen nonnullis rationibus satis probabilibus suaderi potest, inter quas haec praeferenda videtur. Non est contradictorium existere Spiritus anima hominis nobiliores, seu Angelos, quorum vis mentis quoad claritatem et distinctionem repraesentationum vim mentis humanae superet: ergo quia Deus vult omne bonum (§ 81.), sicuti voluit existentiam animae humanae, ita etiam existentiam Angelorum ad manifestandam suam gloriam per omnia genera entium voluit. An ratione naturali Angelorum existentia demonstratur?

CAP. II.

De Angelorum Creatione.

Angeli a Deo creati sunt.

§ 177. Angeli a Deo in tempore creati sunt. Sic Apostolus Angelorum creationem tribuit Deo Patri, *ad Hebr.* 1. *v.* 7. uti legenti totum contextum apparet. Et ad *Col.* 1. *v.* 16, dicuntur per Filium Dei omnia creata esse, quae sunt in coelis et super terram, visibilia et invisibilia, sive *Throni*, *sive Dominationes*, *sive Principatus*, *sive Potestates:* qui sunt Angeli. Et *Ps.* 32. *v.* 6. Spiritu oris Dei omnis virtus seu exercitus coelorum factus esse dicitur, sub quo coelorum exercitu Angelos etiam comprehendi patet ex 1. *Reg.* 22. *v.* 19. et *Luc.* 2. *v.* 13. Ergo Angeli a Deo et SS. Trinitate creati sunt. Ratio est: Ens a se nonnisi unicum est, scilicet ipse Deus (§ 58.). Ergo Angeli, qui existunt (§ 176.), tamquam entia finita (§ 175.), non possunt esse entia a se, et consequenter sunt producti ex nihilo, quia sunt Spiritus (§ 175.), adeoque entia simplicia, quae nonnisi ex nihilo oriri possunt. Ergo a Deo sunt creati; nam creatio est actio soli Deo propria (§ 144.). Atque ex hoc fluit, Angelos in tempore creatos esse, quia creatio ab aeterno iuxta principia Philosophica esse nequit.

Quando Angeli creati sint?

Schol. 1. De origine malorum Angelorum multa fabulantur Hebraei, quae per otium apud D. Calmetum *Diss. in bonos*, *malosque Angelos* legi possunt. Circa tempus creationis Angelorum Philo et Eucherius *in* 1. *Gen.* putant, Angelos creatos esse post mundum visibilem conditum: Prudentius in Apotheosi rem dubiam relinquit: et S. Augustinus aliquando perplexe de hac quaestione loquitur. Plerique Patres Graeci, Origenes, S. Basilius, S. Gregorius Naz. S. Chrysostomus, S. Damascenus; et ex Latinis S. Hilarius, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Isidorus et Cassianus Angelos ante conditum mundum corporeum multo, vel saltem aliquo tempore creatos esse docent. Verior sententia tenet, Angelos simul cum mundo visibili creatos esse. Nam *Gen.* 1. dicitur: *In principio*, id est antequam quid aliud creatum fuerit, *creavit Deus coelum et terram.* Et *Exod.* 20. *v.* 11. *Sex diebus fecit Dominus coelum et terram*, *et mare*, *et omnia*, *quae in eis sunt.* Ergo et Angelos, qui aliqua huius molis parte continentur. Unde ait Concilium Lateranense, Deum simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, Angelicam et mundanam, et idem docet S. Epiphanius *haer.* 65. Hoc tamen nondum est de fide, quia locus citatus Genesis et Exodi possunt accipi de principio durationis rerum corporalium, quarum narrationem Moyses tantum instituit, unde etiam creationis Angelorum mentionem non fecit. In Concilio vero Lateranensi, ly *initio temporis* primario solum denotat, Angelos non esse aeternos. Et particula *simul* innuit, Deum utramque creaturam pariter creasse, contra eos, qui negabant, Deum esse conditorem singularum creaturarum.

Schol. 2. Angeli primo die creati esse videntur, quia *Iobi* 38. *v.* 4. 7. dicuntur laudasse Deum, quando ab illo die quarto sydera creata sunt. Item creati sunt in coelo Empyreo sede Beatorum, ex quo Satan cecidisse dicitur *Luc.* 10. et *Apoc.* 12. Quod tamen iterum non esse de fide, notat P. Berti, quia loca S. Scripturae citata adhuc salvantur, si dicatur, Angelos post suam creationem modo in coelo esse collocatos. Quo die?

CAP. III.

De Angelorum natura ac primum de eorum Spiritualitate.

§ 178. Angeli sunt substantiae spirituales et omnis corporis expertes. Hoc innuit S. Scriptura, *Ps.* 103. et *ad Hebr.* 1. *v.* 14. *Omnes sunt administratorii Spiritus.* Et de malis Angelis dicitur *Matth.* 12. *v.* 43. *Cum immundus Spiritus exierit ab homine.* Ubi Angeli appellantur simpliciter Spiritus, cum tamen substantia corpore et spiritu constans, non simpliciter spiritus, sed habens spiritum appelletur. Accedunt *Secundo* Concilia. Synodus VII. *act.* 4. ait: *Veneramur imagines Sanctorum et incorporeorum Angelorum.* Concilium Lateranense citatum Angelicam creaturam spiritualem ab illa, quae corpore et anima constat, aperte distinguit. Patres etiam S. Ignatius *Ep. ad Trall.* S. Basilius *de Spiritu S. c.* 1. S. Ambrosius *in Ps.* S. Gregorius M. *l.* 4. *mor.* 19. Angelos incorporeos esse docent. Angeli sunt spiritus.

Schol. Origines, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Methodius, Cassianus, Gennadius, et ex Protestantibus D. Schubert docent, Angelos aethereis et elementaribus corporibus, nostris longe subtilioribus, praeditos esse. Sed licet non sit de fide, Angelos esse incorporeos, uti ipse S. Thomas *l. de malo., quaest. de daem. a.* 1. et Salmanticenses docent, quia S. Scriptura forte eos per Synecdochen, sumendo partem pro toto, Spiritus vocat, et Concilium Lateranense non definivit, spiritualia nullo etiam tenuissimo corpore esse circumscripta: certum tamen esse videtur, temerarium esse asserere, Angelos habere eiusmodi corpora. Non obstat I. quod in Synodo VII. *act.* 5. dicatur, Angelos pingendos esse, quia corporei sunt. *Resp.* Haec ratio allata fuerat a Ioanne Thessalonicensi, quam Synodus non approbavit, imo expresse dixit, Angelos esse incorporeos, et solum statuit, Angelos pingendos esse. II. Manducatio et bibitio Angelorum, cuius subinde in S. Scriptura fit mentio, fuit solum secundum speciem externam in assumptis ex nescio qua materia ab iis corporibus. III. Deus Angelis malis horrorem quemdam indidit, quo nonnullas res materiales ut naturae suae contrarias refugiant, v. g. fumum iecoris piscis cuiusdam, *Tob.* 6. *v.* 8. quod illis se tamquam substantias superiores in poenam peccati subiectos cognoscant. Delectantur etiam quibusdam odoribus ob cultum sibi a perditis hominibus per illos exhibitum. IV. Angeli non egent corporibus, ut alia corpora moveant, vel mandata Divina ad homines deferant, uti vult Solvuntur obiectiones.

D. Schubert; utrumque enim sine corpore praestare possunt, uti ex dicendis patebit.

Art. 1. *De Immortalitate Angelorum.*

Angeli sunt incorruptibiles.

§ 179. Angeli sunt incorruptibiles, immortales et in perpetuum extituri. Ita *Primo* docet S. Scriptura, *Luc.* 10. ubi nobis promittitur vita aeterna cum Angelis. Et *Matth.* 25. diabolo et Angelis eius assignatur ignis aeternus, Ergo sunt immortales et in aeternum extituri. *Secundo* Patres asserunt, Angelos esse immortales. S. Athanasius *l. de com. Essent. Divinit.* S. Basilius in *Ps.* 44. S. Cyrillus Alex. *l.* 8. *thesauri*, idemque est sensus omnium fidelium, quem Sophronius Patriarcha Ierosolymitanus expressit in epistola lecta in Synodo VI. *act.* 11. ubi tam Angelos, quam animas hominum immortales esse docet. *Tertio* ratio est: Angelus est Spiritus (§ 178.), adeoque Ens simplex: sed Ens simplex utpote partibus carens iuxta principia physica interire nequit, sed tantum a Deo annihilari potest. Ergo Angelus est immortalis. Sed nec a Deo annihilabitur: nam bonus Angelus Deum laudare, eiusque bonitatem manifestare, malus vero Iustitiam Divinam ostendere potest. Ergo cum gloria Dei sit aeterna, oportet, ut Angeli ad gloriam Dei creati, in aeternum perdurent.

Ex natura sua.

Schol. Vasquez putat, Angelos non ex natura sua, sed ex solo Dei beneficio esse immortales. Verum allatae rationes probant, eos etiam esse immortales ex principiis suis intrinsecis, licet non sint immortales absolute ratione potentiae Dei extraordinariae, qua Deus agit praeter exigentiam causarum naturalium. Sicuti enim Deus Angelos libere produxit, ita productos libere conservat, ita ut possit non conservare, qua conservatione cessante in nihilum abirent.

Art. 2. *De intellectu, et cognitione Angelorum.*

Angeli intellectu et voluntate gaudent.

§ 180. Angeli sunt Spiritus (§ 178.): sed Spiritus est ens intellectu et libera voluntate praeditum (§ 47. Schol.), hoc est facultate possibilia sibi distincte repraesentandi, et pro arbitrio suo appetendi et aversandi pollens. Ergo Angeli intellectu et voluntate sunt praediti. Et quia ex repraesentationibus distinctis, quae ad intellectum spectant, oritur conscientia sui, Angeli etiam sunt sibi conscii.

Art. 3. *De perfectione Angelorum.*

Quid cognoscant?

§ 181. Angeli cognoscunt Deum, *Iac.* 2. *v.* 19. *Matth.* 18. *v.* 10. Unus alterum, utpote inter se colloquentes, *Is.* 6. *v.* 3. Homines et eventus mundanos, *Iob.* 1. *v.* 7. *Luc.* 15. *v.* 10. Alias res creatas, v. g. lapides etc. *Matth.* 4. *v.* 3. *et seq.* Futura necessaria in suis causis.

Quomodo cognoscant?

Schol. Angeli abstractivam Dei cognitionem habent ex clara rerum naturalium notitia, et quidem longe perfectiorem, quam homines, tum quia intellectus Angelicus quoad vim intelligendi est perfectior,

tum quia plures et nobiliores creaturas cognoscunt. Deinde Angeli seipsos cognoscunt sine ulla idea, quia cum obiectum per se est intelligibile et unitum, facultati intellectivae superflua est illius idea; Angelus vero est intelligibilis, et aliunde sibi intime praesens. Unde multi etiam docent, Angelos non indigere ideis ad cognitionem aliorum Angelorum et rerum spiritualium sibi immediate praesentium, quia hoc modo obiectum est illis proportionatum. Ad cognoscendos vero Angelos et res spirituales a se distantes; item ad cognoscendas alias res corporeas et singulares Angeli indigent ideis, quia sine ideis non sunt intellectui eorum proportionatae et praesentes. Ideae autem hae probabiliter sunt innatae, et ab Auctore Deo ab initio intellectui Angelorum infusae, cum illae neque a rebus materialibus produci possint, quae non possunt physice agere in Spiritus: nec possint tamquam proprietates emanare a substantia Angelica, quae sic non semper foret eadem, si res materiales a Deo mutarentur, siquidem etiam proprietates eius sive ideae emanantes mutari deberent. Porro ex his fluit.

§ 182. Angeli sunt hominibus perfectiores. Ita constat ex S. Scriptura, *Ps.* 8. *Minuisti eum paullo minus ab Angelis.* Unde Apostolus *ad Hebr.* 1. *v.* 4. *et seq.* concludit, Christum esse Angelis praestantiorem, quia verus Deus est, et ideo verum Deum esse, quia est Angelis praestantior; quod argumentum sane non concluderet, si homines Angelos perfectionibus superarent. Et *c.* 2. *v.* 7. ait, Filium Dei infra Angelos se deiecisse, cum humanam naturam assumpsit. Hinc S. Augustinus *l.* 11. *de Civ. c.* 5. ait: *Angelica natura omnia caetera, quae Deus condidit, naturae dignitate praecedit.*

Angeli sunt hominibus perfectiores.

Schol. 1. Dignitati Angelicae naturae non obstat quod dicantur *administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis. Resp.* His verbis non dicitur, quod hominibus serviant, unde potius pro Spiritibus Deo, a quo mittuntur, servientibus habendi sunt, quod eorum prae hominibus praestantiam non destruit. II. Non obstat, quod homines custodire dicantur: custodia enim hominum etiam Deo tribuitur, sine diminutione infinitae suae perfectionis, *Ps.* 120. *v.* 5. Nec III. dici potest, Apostolum in citato loco *ad Hebr.* 1. *v.* 5. loqui de Angelis in statu gloriae constitutis; nam quia Apostolus *v.* 7. verba *Ps.* 103. de creatione Angeli agentia adducit, patet, Angelos ex conditione creationis suae esse hominibus praestantiores, et ideo subinde *Ps.* 96. *v.* 7. coll. *ad Hebr.* 1. *v.* 6. Dii vocantur.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Angeli excellunt supra hominem 1. in substantia, quia Spiritus est melior corpore. 2. In potentia exequendi. 3. In vi intelligendi; nam intellectus Angelicus superat humanum, tum activitate, siquidem intellectus Angelicus semper est in actu, cum non sit sensibus et materiae alligatus, non attendit tamen semper ad omnia, sed transit ab uno actu ad alium: tum capacitate plura obiecta cognoscendi: tum ratione cognoscendi; nam rerum naturalium naturas

cognoscit sine discursu, sed cognoscit conclusiones in principiis, causas in effectibus, et effectus in causis: non tamen repugnat, quin Angeli aliquando discurrant, et ex quibusdam signis colligant, quae sibi sunt occulta.

Angeli multa ignorant. §§ 183. Licet autem intellectus Angelicus humanum multis modis antecedat, non tamen est omniscius, sed limitatus, et Angeli multa ignorant. Et 1. quidem non cognoscunt certo futura contingentia libera, utpote quae scientia soli Deo propria est, *Is.* 41. *Annuntiate, quae futura sunt in futurum, et sciemus, quia Dii estis vos.* Et ratio est, quia illa non possunt cognoscere in seipsis, cum non sint ipsis praesentia: nec in suis causis, quae ad utrumlibet sunt indifferentes; et ideo effectum non magis exhibent futurum, quam non futurum.

2. Angeli naturaliter secreta cordium, et cogitationes occultas sive humanas sive Angelicas cognoscere non possunt. Nam haec notitia iterum soli Deo a S. Scriptura tribuitur, 1. *Reg.* 16. *Homo videt ea quae parent, Deus autem cor intuetur.* Cuius ratio est, quia cogitationes secretae necessario non spectant ad ordinem universi, cum non habeant connexionem et dependentiam a causis necessariis, sed a causa libera seu voluntate.

3. Angeli propriis naturae viribus non possunt cognoscere mysteria gratiae, sive futura, sive facta sint. Nam 1. *ad Cor.* 2. *Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Ratio est, tum quia mysteria gratiae, utpote ordinis supernaturalis, non sunt proportionata activitati naturali intellectus Angelici, tum quia illa ex sola voluntate Dei pendent, quam Angelus sine revelatione non novit.

Schol. Durandus putavit, Angelos cognoscere naturaliter secretas hominum et Angelorum cogitationes: sed haec sententia est haeresi proxima; quae enim occulta cordium subinde daemones revelant, ex signis externis colligunt, sicuti etiam praedictiones futurorum contingentium liberorum vel coniecturaliter solum ominantur, vel si procul dissita sint, mox ut evenerunt, antequam rumor ad alia loca perveniat, in alio loco velut futura nuntiant, vel per revelationem bonorum Angelorum a Deo edoctorum didicerunt; plerumque etiam sunt merae coniecturae, et saepe falsa vaticinia.

Possunt in cognitione crescere. § 184. Angeli in cognitione crescere possunt. Nam *ad Eph.* 3. *v.* 10. dicitur: *Ut innotescat Principatibus et Potestatibus in coelestibus per Ecclesiam multiformis Sapientia Dei.* Ratio est: Omne ens intelligens, cuius intellectus est limitatus et non omniscius, in sua cognitione potest crescere; semper enim quaedam ignota, ad quorum cognitionem pervenire potest, illi supersunt. Sed Angeli non sunt omniscii (§ 183.). Ergo in cognitione crescere possunt.

Quomodo crescant? *Schol.* 1. Angeli in cognitione crescere possunt 1. Per experientiam, dum cognoscunt res extra se, cum quibus versantur (§ 181.). 2. Per discursum ex cognitis quibusdam signis ad cognitionem incognitorum procedendo (§ 182. Schol. 2.). 3. Per revelationem Divinam immediatam. 4. Per mutuum inter se commercium, uti ex dicendis patebit.

Schol. 2. Cum Angeli non sint omniscii (§ 183.), hinc non omnia sibi distinctissime repraesentant (§ 62.); adeoque multarum rerum repraesentationes confusas tantum et obscuras habent; et quia ex his error oriri potest (§ 61. n. 5.), possibile est ut errent: cum vero error non sit necessarium notionum confusarum consequens, error in Angelis non est necessarius. Quare Angeli sive boni sive mali circa res, quae naturaliter cognoscunt, quia perfecto modo omnia penetrant; item Angeli boni circa res supernaturales et liberas, prout subsunt Divinae dispositioni, non falluntur: nam ante revelationem sibi factam non iudicant, rem ita esse absolute, sed solum ex signis probabilibus censent, ita evenire posse, quia sciunt per Divinam dispositionem aliter fieri posse, et sic non falluntur. Angeli vero mali circa res supernaturales, et liberas, prout subsunt Divinae dispositioni, plerumque falluntur; quia ex pravitate suae voluntatis ad Divinam sapientiam nolunt attendere, et secundum coniecturas absolute iudicant. Errare possunt.

Art. 4. *De libera Angelorum voluntate.*

§ 185. Angeli libera voluntate gaudent. Nam S. Scriptura docet, Angelos meruisse gloriam, peccasse, etc. uti ex decursu patebit, quae sine libertate stare non possunt. Ratio est: Angeli habent perfectam rationem et intelligentiam (§ 180.). Ergo etiam libertatem, quae spectat ad perfectionem naturae intellectualis. Angeli libera voluntate gaudent.

Schol. 1. Angeli seipsos amant amore naturali necessario tum quoad speciem, tum quoad exercitium: necessario enim seipsos cognoscunt, et non est ulla causa, cur ex cognitione sui tamquam boni amor non oriatur; nonnulla tamen etiam bona volunt libere, v. g. scientiam rerum incognitarum; Deus vero ut auctorem naturae, naturali dilectione plus diligunt, quam seipsos, quia tamquam pars universi plus diligunt totum, quam partem, siquidem toto pereunte etiam pars a toto dependens perire deberet. Unde nec daemones volunt se non esse absolute, sed tantum in quantum non esse ad liberationem a suo supplicio illis bonum est: nec Deum odio habent ut bonum commune, sed solum ut suum Iudicem. Amant se.

Schol. 2. Multi Theologi cum Philosophis docent connaturale esse Angelo, ita immobiliter adhaerere obiecto, quod semel deliberate amplexus est, ut ab eius volitione non amplius recedat, quia Angelus deliberate apprehensa penetrat, et novas rationes mutandi voluntatem non invenit. Immobiliter obiecto adhaerent.

Schol. 3. Cum non omnes obscurae et confusae repraesentationes ab Angelis absint (§ 184. Schol. 2.), et inclinatio ab bonum confuse ut tale cognitum, possit vocari appetitus sensitivus (§ 31.), appetitus sensitivus etiam Angelis tribui potest. Et quia affectus sunt vehemens appetitus sensitivus, vel vehemens aversatio sensitiva (loc. cit.), quorum ille cum voluptate; haec cum taedio coniungitur, Angelos affectibus commoveri possibile est; unde angelis *desiderium*, 1. *Petri* 1. v. 12. *et gaudium*, *Luc.* 15, v. 10. tribuitur. Affectus habens.

Art. 5. *De Angelorum potentia in corpore.*

Angeli in corpora agere possunt. § 186. Angeli in corpora agere, eaque movere possunt. Hoc docet S. Scriptura. *Matth.* 8. *v.* 32. daemones porcos in mare trusisse dicuntur. *Iobi.* 1. *v.* 7. corpus Iobi Satan ulceribus excruciabat. *v.* 12. eius bona igne et vento destruebat. *Act.* 12. *v.* 7. Angelus Dei Petrum e carcere educturus latus eius, ut a somno suscitaretur, percussisse dicitur, graece *πατάσσειν*, quae vox non solum ex etymologia sua, cum ex radice inusitata פטש (*Patasc*), unde פטיש (*Patisc*) *malleus*, descendat; sed etiam *Luc.* 22. *v.* 49. 50. *Num in gladio percutiemus*, *πατάξομεν*, corporalem percussionem significat. Et *Matth.* 28. *v.* 2. Angelus bonus lapidem a sepulchro Christi revolvisse narratur. Sed haec omnia sine actione in corpus fieri non potuerunt. Ergo Angeli in corpora agere, eaque movere possunt.

Quomodo agant in corpora? *Schol.* De modo possibilitatis operationum Angelicarum in corpora Philosophi disputant. D. Schubert, qui subtilia corpora Angelis affingit, facile hoc quidem exponit, cum nemo dubitet, corpus in corpus agere posse. Verum haec hypothesis et corpora Angelica non stant cum testimoniis S. Scripturae et Traditionis (§ 178.). D. Calmet in *diss. de ver. fictisque prodigiis* censet, Angelos per hoc agere in corpora et illa movere, quod Deus voluerit et statuerit, ut ad eorum variam voluntatem variis quoque motionibus corpora agitarentur. Certe anima in corpus sibi unitum, dum vult, agit: sed quomodo? hoc Philosophi needum detexerunt; arcanum est, quod nec systema influxus physici, nec systema causarum occasionalium, nec systema Harmoniae praestabilitae sufficienter explicat, uti Philosophi observant. Unde nec de modo possibilitatis operationis Angelicae in corpora multum solliciti simus; sufficit nobis, quod eam nobis S. Scriptura credendam proponat.

Angeli potentia magna gaudent. § 187. Angeli gaudent *potentia*, eaque humana maiori. Hinc *Ps.* 103. *v.* 20. vocantur גברכח (*Ghibore coach*) *potentes virtute.* Et *Matth.* 12. *v.* 29. *σχυροῦ*. Et effectus stupendi illis tribuuntur, 2. *Reg.* 24. *v.* 16. et *Actor.* 12. *v.* 7. 11. 23. Ratio est: Qui pollet facultate, possibilia extra se existentia reddendi, ille gaudet potentia: sed Angelus, agendo in corpora (§ 186.), hac facultate gaudet: ergo etiam potentia. Deinde Angeli sunt hominibus praestantiores (§ 182.). Ergo potentia humana maiori gaudent.

Mirabilia efficere possunt. *Schol.* Ex hoc sequitur, Angelos mirabilia efficere posse, cum illa, quorum rationem non perspicimus, Angelis tamen ob perfectiorem intellectum sunt cognita, praestare possint. Inter quae fuit eductio Habacuc per aerem: et liberatio Petri e carcere firmissime clauso, *Act.* 12. *v.* 6., etc.

Art 6. *De Apparitionibus Angelorum.*

Angeli homini- § 188. Angeli hominibus *visibiliter apparere* possunt. S. Scriptura plena est apparitionibus Angelorum. *Gen.* 18. *v.* 2. Abra-

hamo, et *v.* 22. Lotho Angeli apparuerunt. David Angelum occisorem, 2. *Reg.* 24. *v.* 17. Zacharias nativitatis S. Ioannis, *Luc.* 1. *v.* 11. Beatissima Virgo Nativitatis Christi, *Luc.* 1. *v.* 26. Pastores Christi nati, *Luc.* 2. *v.* 9. Mulieres Resurrectionis Christi Angelum nuntium videbant. Idem docet S. Augustinus *l.* 10. *de civ. c.* 13. cui praeivit S. Cyprianus *de Card. Christi oper.* etc. Ratio est: Angeli sunt entia intelligentia, et in corpora agere possunt (§ 186.). Ergo ex certa materia illis bene nota corpus visibile sibi formare, et in eo hominibus se conspiciendos praebere possunt. **bus visibiliter apparere possunt.**

Schol. Angeli boni visibiliter apparentes corpus aliquo modo vere tale assumunt, ex quacumque demum materia confectum sit; neque enim haec corpora illusoria et praestigiosa esse possunt, utpote quae a pluribus visa esse, et quidem sensibiliter, et non mere imaginarie a S. Scriptura referuntur. Non sunt tamen haec corpora humana organizata, sed corporis humani effigies, tantum sufficiens ad operationes ab Angelo exercendas, quia plus illis non est necessarium. Item Angeli boni, quando visibiliter apparent, iuxta Bordonum *de mirac. medit.* 13. miraculose apparent, uti etiam censet SS. D. Benedictus XIV. *de Beatif. l.* 4. *p.* 1. *c.* 32., quia ad talem apparitionem, et operationem, quae Angelis non est naturalis, specialis Dei ordinatio requiritur; quod tamen alii cum P. Suarez negant, quia effictio corporis ad apparitionem sufficiens non videtur Angeli vires naturales a Deo aliqualiter adiutas excedere. Interim tali corpori assumpto non uniuntur unione informativa, ita ut unum cum illo suppositum, vel compositum efficiant, sed unione assumptiva, qua assumpto corpori sunt intime praesentes, et ita illo utuntur, quasi velut principum intrinsecum in illo operarentur. Quare operationes Angelorum in assumptis corporibus, v. g. videre, loqui, edere, etc. non sunt vitales ex defectu principii vitalis informativi, sed solum similes operationibus vitalibus, in quantum sine principio vitali intrinseco fieri possunt. Hinc Angelus Tobiae comes dicebat *Videbar vobiscum manducare, Tob.* 12. *v.* 19. Ex his obiectiones, quae contra apparitiones Angelorum fieri possunt, facile solvi poterunt: plura videri possunt in meis *Inst. Theol. myst. tom.* 2. § 487. *cum Schol.* ubi etiam de visione et apparitione imaginaria et intellectuali tractatur, et regulae pro discernendis veris vel Divinis a falsis apparitionibus traduntur. **Quomodo apparere possint?**

§ 189. Licet autem magna potentia Angeli polleant, non tamen sunt omnipotentes, quod soli Deo competit (§ 109.). Unde 1. non possunt aliquid creare: nam vis creandi supponit omnipotentiam. 2. Pariter cum productio verorum miraculorum sit opus soli Deo proprium (§ 112.), Angeli vera miracula praestare non possunt. 3. Nec generare possunt, *Luc.* 20. *v.* 35. dum organis ad generandum necessariis, utpote corpore destituti, careant (§ 178.). **Non sunt omnipotentes.**

Art. 7. *De motu, et loco Angelorum.*

§ 190. Angeli tamen ex uno loco in alium se transferre possunt, **Ex uno in**

alium locum se movere possunt.

Matth. 8. *v.* 31. et interdum loco cedere iubentur, *Matth.* 4. *v.* 10. Item solida corpora penetrare possnnt; sicut Angelus per foras carceris clausas ad S. Petrum venit, *Act.* 12. *v.* 6.

Mortuus suscitare non possunt. Vampirii quid?

Schol. 1. Hominem mortuum ad vitam revocare esse verum miraculum omnes fatentur. Verum cum nostris temporibus Vampiriorum rumor in Hungaria increbuerit, qui dicuntur homines defuncti, aliquando citius aliquando serius e suis sepulchris ad vivos revertentes, iis visibiliter apparentes, ianuas cum impetu pulsantes, et sanguinem vivis exsugentes, a quo malo vivi liberari non poterant, nisi effossa Vampiriorum corpora vel capita truncarent, vel transfigerent vel comburerent: unde suboriri posset scrupulus, an non Angeli hos homines ad vitam revocent, adeoque verum miraculum patrent. D. Calmet hanc materiam pertractat in opusculo *de apparitionibus Spirituum* edito, ubi varios modos hanc rem explicandi refert. Supposita veritate harum apparitionum putant nonnulli, hos Vampirios vere mortuos non fuisse, sed vivos inhumatos, qui deinde a suo somno extatico excitati modo naturali e suis sepulchris emergant, et ad vivos revertuntur, qui terrore nimio correpti impedito sanguinis fluxu enecantur. Sed inconceptibile videtur, quomodo in sepulchris suis respirare et vivere potuerint; fluiditas enim sanguinis in eorum corporibus reperta, ex medicorum sententia in corporibus etiam mortuis est possibilis. Alii putant, animas Vampiriorum ex permissione Dei ad sua corpora denuo inhabitanda redire. Sed probatio hic iterum deficit. Recurrunt alii ad lusum phantasiae hominum immodico terrore correptorum, falso sibi persuadentium se a spectro terreri, et hinc motu sanguinis impedito illum sibi exsugi. Sed cur non aliis phantasticis, nisi in Hungaria haec acciderunt? Potest dici, apparitiones illas esse meram illusionem diabolicam, vel cum daemon, eiusmodi spectra hominibus obiicit, vel dum eorum phantasiam turbat, ut ea sibi occurrere imaginentur; unde ob impeditam per subitum terrorem sanguinis circulationem mortem sibi accersunt. Hinc Doctores Sorbonici declararunt, monendos esse homines a Vampiriis infestatos, ut spiritualibus mediis ab Ecclesia approbatis se praemuniant, et graviter prohibuit, nequid in mortuorum corpora attentent.

Quomodo sint in loco?

Schol. 2. Angeli sunt in loco formaliter per operationem virtualiter transeuntem: in loco vero violento per passionem ex parte eorum se tenente. Unde Angelus naturaliter non potest esse in duobus locis virtuti suae adaequatis, bene vero supernaturaliter per replicationem: potest tamen naturaliter esse simul in duobus locis virtuti suae inadaequatis, et plures in eodem loco materialiter spectato esse possunt. Haec crisi et otio Scholarum Philosophicarum relinquamus,

CAP. IV.

De numero, et ordinibus Angelorum.

§ 191. 1. Ingens est *Numerus* Angelorum, *Apoc.* 5. *v.* 11. Omnes autem in *novem Ordines* distribuuntur, quos indicat S. Scriptura: 1° Seraphim, *Is.* 6. *v.* 2. 6. 2° Cherubim, *Ezech.* 10. 3° Throni, *ad Col.* 1. *v.* 16. 4° Dominationes, *ad Col.* 1. *v.* 16. 5° Principatus, *ibid.* 6. Potestates, *ibid.* 7° Virtutes, *ad Rom.* 8. *v.* 38. 8° Archangeli, 1. *ad Thess.* 4. *v.* 15. 9° Angeli, *ad Rom.* 8. *v.* 38. memorantur. Numerus, et Ordo Angelorum.

2. Hos ordines in *tres Hierarchias* dividit Auctor *de coel. Hierarchia*, et cum eo omnes Theologi Catholici. Prima Hierarchia continet Seraphim, Cherubim, Thronos. Secunda, Dominationes, Principatus, Potestates. Tertia, Virtutes, Archangelos et Angelos. Auctor *de coel. Hier.* Virtutes ad secundam, Principatus ad tertiam Hierarchiam refert. Hierarchiae.

Schol. 1. Nonnulli Patres, S. Hilarius, Cyrillus Ieros., etc. putarunt, eam esse rationem multitudinis hominum ad numerum Angelorum, quae esset unius ad nonaginta novem, ex parabola centesimae ovis perditae inventae, *Luc.* 15. *v.* 4. Alii statuerunt, Angelorum numerum triplo maiorem esse numero hominum electorum, tertiam partem Angelorum lapsam esse, ad quam ruinam instaurandam totidem homines assumpti sunt. Verum numerus Angelorum a nobis definiri non potest.

Schol. 2. D. Schubert cum Calvino et Beza Ordines Angelorum et Hierarchias omni fundamento carere, et naturae rerum vult repugnare. Nam. 1. ex Archangelis singularis Ordo constituitur, cum tamen duces et principes omnium Angelicorum Ordinum sint. Sed licet Angelorum Princeps etiam per vocem Archangeli designari possit, specialem tamen Angelorum Ordinem Archangelos constituere Traditio veterum, S. Ignatii *Ep. ad Trall.* S. Irenaei *l.* 2. *c.* 54. et Auctoris *de coel. Hierar.* ac S. Gregorii M. *hom.* 34. docet. II. Angeli iuxta D. Schubert male dicuntur singularem Ordinem constituere distinctum a Thronis, qui etiam sunt Angeli. Verum cum Apostolus Angelos a Principatibus et Virtutibus *ad Rom.* 8. *v.* 38. et has a Tronis *ad Col.* 1. distinguat, non est frivola haec distinctio, et clare innuitur, nomen Angeli tum esse genericum supremum omnibus Angelis, et specificum seu genus infimum ultimo Ordini conveniens. Denique Apostolus Thronos, Principatus et Potestates, etc. pro singularibus Ordinibus sumit, quia *ad Col.* 1. et *ad Rom.* 8. numerans plures creaturarum species non minus distinguit inter Dominationes et Principatus, quam inter visibilia et invisibilia. Caeterum notandum est, quod negare divisionem Angelorum in Ordines et Hierarchias assignatas sit temerarium, utpote contra communem Theologorum, cui subscribit usus Ecclesiae. Solvuntur obiectiones.

Proprietates Ordinum Angelicorum. *Schol.* 3. Proprietates Ordinum Angelicorum recensitorum sunt: Seraphim eximia charitate: Cherubim mira scientia: Throni securissima pace: Dominationes insigni in res creatas potentia: Potestates peculiari in daemones virtute: Principatus quadam Maiestate in executione mandatorum Dei: Virtutes ministerio in patratis miraculis eminent: Archangeli maiora: Angeli minima nuntiant. Princeps omnium SS. Angelorum censetur S. Michael, qui in S. Scriptura dicitur Princeps populi Israelitici, Custos Ecclesiae, Victor diaboli, quem sub titulo Principis omnium Angelorum veneratur Ecclesia.

An omnes specie differant? *Schol.* 4. An Angeli specie differant, res est nobis prorsus incognita, cum nulla occurrat auctoritas sive S. Scripturae, sive Traditionis. Unde diversimode hic Scholae sentiunt. Alii putant, omnes Angelos esse eiusdem naturae specificae; et differre solum accidentaliter ratione diversorum ministeriorum, uti in republica civili sunt Principes, Magistratus, alii aliis superiores, et plebeii, omnes in natura similes, gradu dispares. Alii cum S. Thoma *q.* 50. *a.* 2. censent, omnes Angelos specie differre. Verosimilius videtur, Angelos eiusdem Ordinis convenire in natura specifica, differre vero ab aliis, maxime si sint distinctae Hierarchiae, quia haec diversitas specifica magis elevat pulchritudinem et decorem universi.

CAP. V.

De mutua Angelorum locutione.

Angeli sibi colloquuntur. § 192. Angeli habent commercium inter se, et inter se *loquuntur*. Ita testatur S. Scriptura, *Is.* 6. *v.* 2. 3. *Duo Seraphim clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Ratio est: Angeli perfectam inter se societatem habent, et sunt praecipui cives coelestis Ierusalem: item servant inter se ordinem imperantium et parentium. Sed ad hoc locutio requiritur. Ergo inter se loquuntur.

Quomodo? *Schol.* 1. Quomodo Angeli inter se loquantur, non convenit inter Theologos. Rabbini nonnulli volebant, linguam Hebraicam, quae brevioribus verbis, quam aliae linguae, plura exprimit, Angelis in coelo esse usualem, unde Iochanan filius Zochai, iactitabat se, quod nosset linguam Angelorum bonorum et malorum, quos exorcizabat, et adiurabat. Alius quidam Rabbinus putabat, Angelos loqui instrumento alarum, verbis *Ezech.* 1. persuasus: *Audiebam sonum alarum.* Verum hae fabellae seipsas refellunt. Alii putant, Angelos loqui sibi invicem per certa signa spiritualia vel corporalia, v. g. per certos characteres coelo impressos, unde alter alterius conceptus legere possit. Sed sic secreto sibi loqui non possent. Alii putant melius, Angelum alteri Angelo loqui, ordinando conceptum suum per voluntatem ad eum, cui loquitur. Hoc quippe modo illi conceptum suum manifestat, et ille ponitur intra sphaeram potentiae intellectivae alterius.

Quomodo *Schol.* 2. Angelus superior inferiorem illuminat de rebus naturae,

gratiae et gloriae; haec illuminatio fit per modum artificiosi magisterii, quatenus superior proponit inferiori obiectum incognitum modo illi proportionato, ostendendo medium proportionatum illud cognoscendi. Unus alterum illuminet?

CAP. VI.

De statu, in quo Angeli creati fuerunt.

§ 193. Omnes Angeli in primo creationis suae instanti habitualem *sapientiam intellectus et rectitudinem voluntatis* a Deo acceperunt. Hinc S. Scriptura, *Ezech.* 28. de Lucifero sub figura Regis Tyri dicit: *Perfectus in viis tuis a die conditionis tuae, donec inventa est iniquitas in te.* Quod SS. Ambrosius, Gregorius et Bernardus, etc. de donis gratiae interpretantur. Idem docet S. Basilius *in Ps.* 32. S. Damascenus *l.* 2. *de fide* c. 3. Et S. Hieronymus *super Osee* ait: *Daemones in magna pinguedine Spiritus creati sunt.* Ratio est: Deus creavit Angelos, ut Deum colant, et suam aliorumque perfectionem promoveant. Sed ad hoc requirebatur habitualis sapientia et rectitudo voluntatis. Ergo eam in creatione acceperunt. Deinde Angeli sunt Spiritus, adeoque intellectu et voluntate praediti, et quidem praestantiori, quam sit in homine (§ 182.). Ergo si homo ex alibi dicendis, etiam Angeli cum habituali sapientia intellectus et rectitudine voluntatis creati fuerunt. An Angeli in rectitudine intellectus et voluntatis creati sint?

Schol. Hugo Victorinus, et Magister sententiarum docent, Angelos in iustitia quadam naturali creatos fuisse sine ullo gratiae supernaturalis dono. Haec sententia non est quidem contra fidem Catholicam, uti bene notat P. Berti; interim tamen argumenta modo allata non solummodo rectitudinem seu sanctitatem naturalem Angelis in sui creatione concessam probant, sed illos etiam gratiam sanctificantem, et consequenter iustitiam et sanctitatem accepisse evincunt. Nec obstat I. quod *Iobi* 4. in Hebraico legamus: *In Angelis suis non posuit lucem* תהלה (*Taholah*): nam retinenda est lectio Vulgatae: *In Angelis suis reperit pravitatem*, cum תהלה (*Taholah*) etiam *stultitiam* significet. Deinde Chaldaeus textus Hebraicum exponit: *Prophetis non credet arcana.* II. S. Augustinus *l.* 2. *de gen. c.* 1. ait, Angelicam naturam informiter creatam esse, non relate ad gratiam, sed plenitudinem beatitudinis. Et S. Gregorius *l.* 32. *mor.* c. 18. ait, Angelum malum non esse creatum cum Charitatis ornamento et signaculo: scilicet cum Charitate consummata in patria et permanente. Eodem modo intelligitur Canon: *Visis literis. Caus.* 16. *q.* 2. An in gratia sanctificante?

CAP. VII.

De lapsu Angelorum.

Angeli alii qui peccarunt.

§ 194. Angeli ab initio tanta sapientia et rectitudine ac gratia a Deo ornati erant, ut in officio, quo fungi debebant, constantes permanere potuissent (§ 193.); non omnes tamen in statu gratiae permanserunt, sed quidam *peccando* inde exciderunt. Nam S. Scriptura, *Iudae* 6. testatur, quosdam Angelos non retinuisse suum principatum. Et 2. *Petri* 2. mentio fit *Angelorum peccantium*. Hi dicuntur Angeli mali lapsi et diaboli. Princeps autem eorum dicitur *Diabolus*, *Matth.* 25. v. 41. *Draco magnus*, *serpens antiquus et Satan*, *Apoc.* 12. *v.* 7. 9. et *cap.* 20. *v.* 2. Et a Iudaeis *Beelzebub*, *Luc.* 11. *v.* 15. Quod nomen vi originis denotat Dominum muscarum, vel quia idolum Accaron, de quo 4. *Reg.* 1. figuram muscae habuit, teste S. Nazianzeno *contr. Iulian.* vel quod ex agro Ekron crederetur muscas arcere, vel quod Philisthiim et Phoenices idolum suum vocarent Deum coeli, quem Iudaei irridendo Deum muscarum appellabant. Et *Is.* 14. dicitur *Lucifer*.

Quodnam primum eorum peccatum fuerit?

Schol. 1. Quodnam primum Angelorum peccatum fuerit, cum S. Scriptura sileat, disputant Theologi, quorum sententias collegit Petavius *de Ang. l.* 3. Clemens Alexand. *l.* 3. *strom.* censet, Angelos mulieribus, quarum pulchritudine capti erant, stuprum intulisse. Sed hoc sine corpore, quod Angeli non habent (§ 178.), fieri nequit. Alii putant, diabolum primis hominibus Divinam imaginem, ad quam conditi erant, invidisse. Rursus alii statuunt, Angelos unionem hypostaticam homini invidisse. Sed invidia superbiae soboles est, adeoque eam ante se supponit. Hugo Victorinus putat, Angelos peccasse appetendo absolutam aequalitatem cum Deo. Sed hanc ut possibilem apprehendere non potuerunt, cum bene sciverint, se tamquam entia per participationem et creata non posse esse entia a Deo independentia et per essentiam, sicuti Deus. Carpovins in *Theol. Rev. p.* 2. c. 3. putat, seductionem protoparentum nostrorum primum diaboli peccatum fuisse, quia Christus, *Ioan.* 8. *v.* 44. ait, diabolum ab initio homicidam et mendacem fuisse. Sed cum haec seductio animum a Deo aversum a diabolo iam supponat, nam ex hoc illam seductionem molitus est, primum peccatum esse nequit. Probabilius primum Angelorum peccatum fuit superbia, consistens in inordinato appetitu suae beatitudinis naturalis, non ordinando illam in finem supernaturalem ipsis revelatum. Nam. *Is.* 14. de Lucifero dicitur: *Detracta est ad inferos superbia tua*. Et *Ezech.* 28. *Elevatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam in decore tuo*. Ubi iuxta S. Ambrosium *in Ps.* 118. S. Augustinum *l.* 12. *de Civ. c.* 1. et S. Leonem *Ep.* 93. primum diaboli peccatum adscribitur cumulo perfectionum eius naturalium. Ex hac porro superbia diaboli invidia erga hominem prodiit.

Schol. 2. Primum Angeli peccatum provenit ex inconsideratione, quatenus nimirum sine consideratione legis Divinae prohibentis amare beatitudinem naturalem, sine ordine ad Deum ut finem supernaturalem, in naturali beatitudine inordinate sibi complacuit. Item Angeli ceciderunt quidem in magno numero, minori tamen eorum, qui steterunt. Et quidem Lucifer ex ordine Seraphinorum cecidisse videtur, qui nullum Angelum se superiorem habuit, quia a Patribus eminentissimus, primus et altissimus Angelorum dicitur. Angeli caeteri, si non ex singulis, saltem ex pluribus Ordinibus illi adhaeserunt, et lapsi sunt, quia Apostolus *ad Eph.* 6. dicit, nobis colluctationem esse adversus Principes et Potestates. Denique Lucifer aliis Angelis causa ruinae fuit; nam *Apoc.* 12. Draco dicitur tertiam partem secum traxisse. Et *Is.* 14. dicitur: *Tu populum tuum occidisti.*

Ex quo eorum peccatum provenerit?

Art. 1. *De poenis Angelorum peccantium.*

§ 195. Angeli peccantes in poenam perdiderunt statum gloriae et visionis Dei obtinendum. Nam Deus Angelis obedientiam sibi praestantibus gloriam et visionem beatificam in proemium promisit, et obedientibus re ipsa praestitit, *Matth.* 18. *v.* 10. Ergo Angeli refractarii in poenam statum gloriae et visionis beatificae obtinendum perdiderunt.

Per peccatum statum gloriae perdiderunt.

§ 196. Praeterea 2. *Petri* 2. *v.* 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reservari.* Et S. Iudas in *Epistola sua* v. 6. ait: *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservavit.* Ex quibus clare patet, Angelos peccantes statim post peccatum non solum ius ad gloriam perdidisse (§ 195.), sed etiam in infernum destrusos fuisse.

Et in infernum sunt detrusi.

Schol. Quaeritur hic, quid nomine *tartari* S. Petrus intellexerit. Plerique tartarum interpretantur aerem hunc caliginosum, in quem velut in carcerem detrusi sunt daemones, et in quo detinentur usque ad extremum iudicium. Et Carpovius in *Theol. Rev.* docet, daemones modo non sentire poenam ignis, utpote quae illis post extremum Iudicium sustinenda erit. Verum contra hos sit.

§ 197. Daemones statim post commissum peccatum in ignem infernalem sunt deiecti, ubi damnationis suae et ignis poenam etiam ante extremum Iudicium patiuntur. Nam primo *tartarus* in citato loco S. Petri infernum damnatorum significat, *ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, Iob.* 10. maxime cum verbum *tartarus* a ταράττον derivetur: quem locum aliae Scripturae *abyssum* vocant, *Luc.* 8. *ad Rom.* 10. *Apoc.* 9. 11. 17. 20. qui postremus locus Apocalypsis quia et catenae et alligationis meminit, hanc quam probamus *tartari* significationem non parum confirmat. Abyssus porro non locum aeris, sed locum inferorum profundissi-

Et quidem statim post peccatum.

mnm denotat. Deinde S. Petrus ait, daemones esse *in tartarum detractos cruciandos*, quod verbum quidem in Graecis codicibus, paucis exceptis, non habetur; legitur tamen a S. Augustino *l.* 11. *de Civ.* c. 33. et S. Fulgentio *l.* 2. *ad Trasim.* c. 2. adeoque olim sane legebatur, et denotat specialem poenam, qua daemones in inferno torquentur, maxime cum in inferno ignem esse ex paullo post dicendis patebit. Certe animae damnatae statim poenam peccatis debitam in inferno patiuntur. Ergo et daemones.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Bellarminus *l.* 1. *de SS. beatitud. c.* 6. notat, sententiam asserentem daemones modo post extremum iudicium in infernum detrudendos, et igne cruciandos esse, ab errore vindicari non posse; et P. Berti vocat eam falsissimam et erroneam. Nec obest, quod *Matth.* 8. daemones Christo dicant: *Venisti ante tempus torquere nos.* Et *Matth.* 25. ignis tantum *paratus* esse dicatur diabolo, et 1. *ad Cor.* 6. *Angeli iudicandi* dicantur. Nam triplex distingui potest Angeli damnatio: Prima, qua ab initio in infernum deiectus est: Secunda, qua per Christum sua potestate in homines spoliatus est, *Ioan.* 12. Tertia, qua in extremo iudicio ad poenam eius essentialem fiet accidentalis accessio, cum eius malitia toti mundo manifestabitur, et a sanctis hominibus iudicabitur et de tertia hac damnatione loca S. Scripturae intelliguntur. II. Non obest aucteritas S. Iustini, S. Irenaei, S. Epiphanii, Eusebii et Œcumenii, qui in hac parte deserendi sunt; alii vero Patres loquuntur de poena accidentali, quae daemones in extremo iudicio expectat.

Nonnulli sunt daemones in aere.

Schol. 2. His tamen dictis non obstantibus, communis est Theologorum cum S. Augustino *l.* 11. *de Gen. ad litt.* c. 26. docente, spectare ad fidem Apostolicam, quod multi daemones in aere, et supra terram vagentur. Innuit hoc Apostolus *ad Eph.* 2. dicens: *Aliquando ambulastis secundum saeculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius, Spiritum, qui nunc operatur in filios diffidentiae.* Et Auctor *Commentariorum in Ep. ad Eph.* inter opera S. Hieronymi ait: *Haec omnium Doctorum opinio est, quod aer iste plenus est contrariis fortitudinibus.*

Poenam damni et sensus patiuntur.

Schol. 3. Ex his colligi posset, daemones et poenam damni, quae consistit in iactura boni, scilicet gloriae et visionis beatificae (§ 196.), et poenam sensus, quae in malis sufferendis consistit, scilicet tormento ignis, modo tolerare.

Art. 2. *De qualitate ignis Inferni.*

Daemones vero igne materiali torquentur.

§ 198. Daemones et damnati *igne vero et proprie dicto materiali et corporeo* in inferno cruciantur. Nam S. Scriptura ignem in inferno ardere constanter asserit, *Eccli.* 21. *v.* 10. *Consummatio eorum flamma ignis. Is.* 33. *v.* 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Et *Matth.* 25. *v.* 41. *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et Angelis eius.* Cum in his et aliis locis tam clare

dicatur, ignem esse in inferno, sine omni ratione ad metaphoram detorquetur, maxime cum Patres S. Basilius *Hom.* 1. *in Ps.* 28. S. Gregorius *l.* 15. *Mor. c.* 17. et S. Augustinus *l.* 2. *de Civ. c.* 10. ignem infernalem corporeum expressis verbis dicant. Sane aequissimum est, ut Spiritus peccans recedens a suo Creatore puniatur per creaturam corpoream, tum ut creatura honorem sui Creatoris ulciscatur, tum ut superbia rebus illa vilioribus et inferioribus subiiciatur.

Schol. 1. Origenes, teste S. Hieronymo *apol.* 2. *cont. Ruff.* et Theophylactus *in c.* 9. *S. Marci,* ac Catharinus *l. de praem. bon. et suppl. mal.* volunt, ignem infernalem non esse corporeum, nec aliud significare, quam stimulantem peccatorum conscientiam, sicuti etiam vermis, *Marci* 9. oculi et lingua divitis Epulonis, *Luc.* 16. et aquae nivium in inferno, *Iob.* 24. metaphorice sumuntur. Verum licet haec sententia nondum sit expresse contra Fidem, ob defectum apertae Ecclesiae definitionis, est tamen omnino temeraria, teste Isamberto. Oculi, lingua, etc. damnatae Epulonis animae adscripta per se metaphoram produnt, quia Spiritui convenire non possunt. Aquas nivium pro torquendis damnatis vere tales in inferno admittit S. Hieronymus in citatum Iobi locum, et vermen in sensu litterali intelligit S. Basilius *in Ps.* 33. Alii vero per nives culpas praesentis vitae intelligunt, per vermen angorem conscientiae damnatorum denotari volunt, de igne vero proprie dicto omnes conveniunt. An sit hoc de fide?

Schol. 2. Potissima difficultas est, quomodo ignis corporeus daemones et animas damnatas torqueat. Notat hinc Alfonsus a Castro *l.* 1. *cont. haer. c.* 9. si quis credat, ignem inferni esse similem huic, aut dissimilem, quem apud nos hic cernimus, non censebitur haereticus, eo quod lis est adhuc sub Iudice. Nobis probabilius esse videtur, esse eiusdem naturae cum nostro igne elementari, quia absolute sine addito in S. Scriptura ignis vocatur: quoad accidentia tamen multum a nostro differt, tum quia lucem non spargit, positus est in loco infimo, pabulo non eget, est inextinguibilis, et agit in Spiritus, acerrime eos cruciando. Sed quomodo? Respondet Bellarminus *l.* 2. *de Purgat.* certum esse ex S. Scriptura, ignem vere et realiter cruciare Spiritus; quomodo autem id fiat neque revelatione innotescere, nec ratione posse investigari. Guillielmus Paris. Putat, ignem torquere Spiritus, dum eum ut sibi contrarium et nocivum apprehendunt. Verum hoc modo Spiritus a sola apprehensione torquerentur. Suarez vult, ignem producere supernaturalem qualitatem, quae Spiritibus dolorem inferat. Sed ipse fatetur, hanc opinionem non satis fundatam esse. Putamus, Spiritus ab igne infernali torqueri, quatenus illi insolubiliter alligantur; nam a S. Petro et S. Iuda locis citatis alligationis expressa mentio occurrit: quae alligatio summe afflictiva est; vi huius enim ita igni coniunguntur, ut locum mutare non possint, et de miserrimo statu suo semper cogitare debeant. Praeterea ab igne cruciantur aliquo speciali passionis modo; nam *Luc.* 16. Dives in inferno clamat: *Crucior in hac flamma:* unde non licentiam

Quomodo ignis torqueat Daemones?

exeundi, sed guttam aquae petiit; in quonam autem haec passio consistat, nescimus, et cum S. Augustino *l.* 2. *de Civ. c.* 10. confitemur, Spiritus malignos ab igne corporeo torqueri, quamvis miris et ineffabilibus, veris tamen modis.

An daemones in aere igne torqueantur?

Schol. 3. Caietanus docuit *in* 2. *S. Petri*, daemones, qui sunt in hoc aere, nondum recepisse ultimum essentiale supplicium, nec complementum infernalis tormenti. Haec sententia iuxta P. Gonet non est quidem contra fidem Catholicam, cum nec S. Scriptura, nec ullum Concilium hucusque docuerit, omnes daemones extrema supplicia perpeti; non est tamen rationi congrua, et contra communem sensum Theologorum. Quomodo vero ignis torqueat daemones in aere vagantes, iterum non constat. Putant nonnulli, qualitatem doloriferam ab igne impressam a Deo conservari. Alii censent, ignem supernaturaliter agere in distans. Alii docent, daemones secum ignem deferre. Verum quo fundamento nituntur hae sententiae? Res nobis incomperta est: sciunt daemones in aere ignem sibi deberi, cruciantur ab eo, quomodo? nescimus.

Art. 3. *De Loco, et Eternitate poenarum inferni.*

Infernus est locus materialis.

§ 199. Quia in inferno est ignis materialis et corporeus (§ 198.), sequitur etiam *infernum esse locum materialem*. Nam S. Scriptura, *Ps.* 93. ait: *Habitasset in inferno anima mea. Matth.* 11. *Et tu, Capharnaum, usque in infernum descendes.* Habitare vero, et descendere locum materialem denotant. Et *ad Philip.* 2. *v.* 10. dicitur: *In nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum.* Ubi triplex locus animarum, coelum terra, et infernus designatur. Hinc S. Augustinus *l.* 2. *retract. c.* 24. infernum sub terris. Tertullianus *l. de anima c.* 31. in fossa terrae, in ipsis visceribus: S. Cyrillus Alex. *or. de exitu animae*, in terrarum opacis esse dicit.

Supplicia damnatorum sunt aeterna.

§ 200. Æterna sunt, nullumque finem habitura tum daemonum, tum aliorum reproborum supplicia. Ita S. Scriptura illa nobis describit, *Is.* 66. *v.* 24, *Ignis eorum non extinguetur. Matth.* 24. *v.* 46. *Ibunt hi in supplicium aeternum.* Et 2. *ad Thess.* 1. *v.* 9. *Poenas dabunt in interitu aeternas.* Et *Apoc.* 20. *v.* 10. *Cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum.* Certe hic aeternitas proprie et non solum pro longo tempore sumitur; quia dicitur *in saecula saeculorum;* et non solum ignis, uti quidam exponunt, sed etiam supplicium aeternum dicitur, *Matth.* 25. Deinde ita explicant omnes Patres, inter quos S. Iustinus *apologia secunda*, S. Theophilus *l.* 1. *ad Autholic.* S. Irenaeus *l.* 5. *adv. haer. c.* 28. Tertullianus *in apologet. c.* 48. S. Augustinus *l. de haer.* S. Hieronymus *in c.* 25. *Matth.* et *in c.* 3. *Ionae.* S. Fulgentius *l. de fide c.* 43. ait: *Firmissime tene, et nullatenus dubites, iniquos omnes ituros in combustionem aeternam.* Subscribunt Concilia: Synodus V. teste Evagrio: Synodus VI. *act.* 18. et VII. *act.* 1. contrarium errorem damnarunt. Lateranense IV. *c. firmiter*, ait, reprobos cum diabolo in *poenam aeternam* ituros: Et Concilium

Tridentinum reproborum supplicia nullum finem habitura definit *sess.* 6. *can.* 25. Ratio est: Qui graviter Deum offendit, ita est affectus, ut peccatum suum velit esse perpetuum, quia in nullo alio bono vult conquiescere. Ergo meretur supplicium aeternum, maxime cum infinitam Dei Maiestatem offendat.

Schol. 1. Origenes poenarum inferni aeternitatem negavit, dum omnium Apocatastasim seu restitutionem defendebat. Hunc errorem resuscitavit Ioanna Leadia in suo *Evangelio aeterno*, eiusque sententiae patrocinium suscepit Petersenius, cui adstipulati sunt alii Protestantes nonnulli, quos recenset Walchius *Bibl. Theol. tom.* 2. Sociniani vero, infelices damnatos aliquando in nihilum redigendos putant, quibus Sonnerus, et Lokius subscribunt. Poenarum aeternitatem etiam impugnarunt Baelius, Spinoza, et Voltairius cum suis sequacibus fortibus spiritibus: qui contra dogma Catholicum obiiciunt I. Non est proportio inter poenam aeternam et culpam transitoriae delectationis, quam tamen servat Deus iustus Iudex, *Apoc.* 18. *v.* 7. *Resp.* Æternitas poenarum servat proportionem cum offensa Dei infiniti; cum recessu ab ultimo fine in creatura male quaesito; cum prava voluntate in malo obfirmata, quam sine gratia Dei, cuius damnati sunt inimici, nunquam mutabunt. II. 1. *ad Cor.* 15. *v.* 12. Omnes in Christo vivificandi dicuntur. Mors inimica destruenda, *Apoc.* 20. *v.* 6. Manducantes carnem Filii hominis non morituri in aeternum, *Ioan.* 6. Misericordia Dei super omnia saepius commendatur, et Deus dicitur non irasci in perpetuum, *Ps.* 103. *v.* 9. Et S. Petrus ait: *Oportet quidem coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium. Act.* 3. *v.* 21. *Resp.* S. Paulus de sola iustorum vivificatione in gloriosa eorum resurrectione loquitur. Item mors secunda iustorum in resurrectione destruetur, quam non amplius nec in corpore, nec in anima in gratia confirmata subibunt. Rursus manducantes carnem Filii hominis, eius mandata observantes, et in gratia decedentes non morientur in aeternum. Item misericordia Dei solum resipiscentibus promittitur. Et denique S. Petrus per restitutionem omnium, universalem resurrectionem omnium et Iudicium universale designat. III. Poenae damnatorum nomine *interitus, ad Rom.* 9. *v.* 22. *mortis, Apoc.* 21. *v.* 8. *perditionis, Ioan.* 17. *v.* 12. designantur. Ergo damnati annihilabuntur. *Resp.* S. Paulus nomine *interitus, poenas aeternas,* 2. *ad Thess.* 1. *v.* 9. S. Ioannes citato loco *stagnum ardens,* et nomine *perditionis, severam ultionem*, non vero annihilationem intelligit. IV. Poena aeterna bonitati et misericordiae Dei repugnare videtur, et faceret, ut plus ab illo timere, quam sperare deberemus. *Resp.* Bonitas et misericordia Dei a sapientia eius dirigi debet, adeoque iustitiam comitem habeat necesse est, ne vitium insolescat. Quare si homo bonitate et misericordia Dei infinita abutatur, quam tam liberaliter illi exhibuit, quid mirum si in manus infinitae iustitiae incidat? Unde ii soli plus timere debent quam sperare, qui sua sponte in statum aeternae salutis amittendae se praecipitant; cum e contra fideles mandatorum

Obiectiones solvuntur.

Dei executores, omnipotentiam, bonitatem et fidelitatem Dei pro spei suae anchora semper, non tamen sine timore filiali et salutari, arripiant.

Cur Deus Angelis peccantibus non pepercerit? *Schol.* 2. Quaeri potest, cur Deus Angelis peccantibus non pepercerit, qui pepercit homini providens ei Redemptorem. Omissis aliis rationibus respondet Estius *in* 2. *S. Petr.* salva iudiciorum Dei inscrutabili profunditate, quia humana natura tota corruerat in primo parente, quae proinde ne tota periret, misericordia Dei subvenit; Angelica vero natura non tota cecidit, sed pars aliqua, et quidem multo minor, quam illa, quae in sua rectitudine perstitit.

CAP. VIII.

De infestatione Daemonum.

Daemones homines infestant. § 201. Angeli mali dum sibi vident negatum Redemptorem hominibus datum, vindicta in Deum, et invidia erga homines accensi, Dei gloriam obscurare, et homines, quocumque modo possunt, in temporalem et aeternam miseriam detrudere conantur, ut ipsis similes fiant, 1. *Petr.* 5. *v.* 8. variisque in hunc finem insidiis et artibus utuntur, *ad Eph.* 6. *v.* 11. Unde 1. diabolus vult, ut homines peccent. Hinc Christus, *Ioan.* 8. *v.* 40. *et seqq.* ait, Iudaeos eum occidere studentes voluntatem diaboli exequi. Et ratio est, quia homo per peccatum se in hac et in altera vita miserum reddit, cum Deus facere non possit, quin omne peccatum puniat (§ 120.), et quidem poena aeterna, si grave sit (§ 200.).

2. Et quia diabolus vult, ut homines in peccata labantur, vult etiam omne id, per quod homo ad peccatum induci potest, et pro virili ad illud concurrit. Sic promovet in hominibus veritatis ignorantiam, 2. *ad Cor.* 4. *v.* 4. Spargit zizania falsae doctrinae et malorum exemplorum, *Matth.* 13. *v.* 23. Impedit Doctores fideles in functionibus suis, 1. *ad Thess.* 2. *v.* 18. rapitque verbum praedicatum ex mentibus hominum, *Luc.* 8. *v.* 12. Quoad statum politicum, iniqua et perniciosa consilia imperantibus suggerit, 1. *Paralip.* 22. bella concitare nititur, 1 *Reg.* 22. in statu oeconomico damna hominibus, ubi potest infert. Quae omnia directe vel indirecte peccandi ansam hominibus praebere possunt,

3. Diabolus malas etiam cogitationes homini suggerere potest, quales suggessit Davidi, 1. *Paralip.* 22. *v.* 1. Iudae, *Ioan.* 13. *v.* 27. Ananiae, *Act.* 5. *v.* 3. Quippe potest motus fluidi nervei in cerebro et sanguine producere, quibus propter unionem animae cum corpore cogitationes malae in anima respondeant. Vid. *Inst. Th. myst. tom.* 1. § 194. *et seq.*

ART. 1. *De Daemonum obsessione.*

Daemon hominum § 202. Praeterea daemon corpora hominum *possidere et obsidere* potest. Probat hoc *Primo* tota Evangelica historia. *Matth.* 4. *v.* 24.

curavit Christus daemoniacos. *Matth.* 8. *v.* 25. *Marci* 5. *v.* 1. *Luc.* 8. *v.* 26. Christus alios duos daemoniacos curavit. *Matth.* 9. *v.* 32. eiecit Christus daemonium ex homine muto. Vide etiam *Luc.* 4. *v.* 33. *Act.* 8. *v.* 7. Nec est cur obsessiones illas daemoniacas pro morbis mere naturalibus ex causis naturalibus profectis habeamus; nam daemones obsidentes compellabant Christum, et veniam sues invadendi petebant, *Matth.* 8. *v.* 29. quod de morbo dici nequit. Item stupendum robur, ipsas catenas rumpendi, in obsessis deprehendebatur, *Luc.* 9. *v.* 29. et diserte multi daemones in homine uno fuisse dicuntur, *ibid.* *v.* 30. Imo aegroti ex causis naturalibus expresse ab obsessis distinguuntur, *Act.* 5. *v.* 16. Sane narrationi Evangelistarum vis infertur, si dicatur, eos secundum errorem et praeiudicium vulgi scripsisse, qui pro obsessione habuerunt morbos naturales. Nec assentiendum est Auctori Anonymo, qui putat, non a Daemone, sed a tertio quodam Spiritu nec bonorum nec malorum genere, homines obsessos fuisse: nam vox διάβολος expresse legitur, *Act.* 10. *v.* 38. *Secundo.* Dogma hoc tenent omnes Patres, quotquot commentaria in Evangelium scripserunt. Provocant etiam antiqui Patres fidei nostrae hostes, ut daemoniacos coram fideli constituant: non enim sustinent Exorcistarum praesentiam, ipsis fatentibus Christiani nominis obtrectatoribus. Certe tam alte sederat omnium mentibus haec sententia, ut vel ipsi Iudaeorum Exorcistae nomen Iesu Christi pro pellendis daemonibus usurparent. *Tertio.* Ratio probat: nam diabolus potest agere in corpus humanum (§ 186.). Ergo potest, turbato fluido nerveo seu spiritibus vitalibus, motus dolorosos in eo excitare, organa loquelae ad vociferationes impellere, membra et totum corpus immaniter iactare, magnum robur corpori dare, etc. et consequenter hominum corpora obsidere. corpora possidere potest.

Schol. 1. Nonnulli distinguunt obsessionem a possessione, in illa daemon in externa corporis, in hac interiora agit. Liberiora aetatis nostrae ingenia negant Energumenorum seu obsessorum a daemone veritatem, et exempla Evangelica per occultos morbos, et lusum phantasiae, ac praeiudicia infantiae exponunt. Unde dicunt Christum nuspiam Ecclesiae suae potestatem dedisse daemones expellendi Exorcismis suis alligatam. Ergo adiurationes illae sunt mere preces cum invocatione Nominis Iesu, ad solatium ferendum aegrotis, et eorum mentem corrigendam, qui putant se a daemone possideri. Verum cum Christus aperte dixerit: *In nomine meo daemonia eiicient*, certe dedit Ecclesiae suae potestatem daemones expellendi, sed non usque adeo assertam, ut effectu suo ex occultis Dei iudiciis non frustretur. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Signa possessionis daemoniacae a Brognolo in *Manu. Exorcis.* inter alia haec assignantur. 1. Si homo rudis possessus de rebus scientificis perfecte disserat. 2. Si linguam peregrinam, quam nunquam didicit, perfecto loquatur. 3. Si occulta et absentia, quae ab eo sciri non possunt, captum tamen daemonis non excedunt, nec Signa possessionis diabolicae.

sanctitati energumeni tribui possunt, manifestet. Plura videri possunt apud citatum Brognolum. Porro daemon proprie loquendo dum hominem possidet, hoc intelligendum est secundum corpus, non autem secundum animam, cuius rationem dat S. Thomas *in* 2. *sent. a.* 5. *ad.* 3: quia respectu spiritus, qui non habet terminos quantitatis, sed tantum essentiae, intrare non potest, nisi ille, qui dat esse, scilicet Deus creator, cum ob limitationem unus spiritus ab alio neque in essendo, neque in operando intrinsece dependeat. Plura fuse satis deducta, et de remediis contra possessionem vel obsessionem, et usu legitimo Exorcismorum vide in cit. meis *inst. Th. Myst. tom.* 1. § 205. *et seq.*

Art. 2. *De aliis Daemonum operationibus.*

Potest somnia suggerere. § 203. Daemon somnia diabolica suggerere potest: nam mediante fluido nerveo, id est spiritibus vitalibus, cogitationes in anima excitare potest (§ 201.). Ergo etiam varias imaginationes in dormientium mentibus excitare valet, quae somnia appellamus.

Schol. Per eiusmodi somnia diabolica multae sagarum sic dictae transvectiones explicari possunt. Quia vero omnis causa naturalis non agit absolute secundum modum activitatis, sed receptivitatis; ideo in corpore humano quaedam dispositio adesse debet, qua praesente suas operationes daemon felicius exequi possit. Hinc illa individua, quae sanguinem alunt copiosum, crassum et tardius circulantem, uti senes, aniculae, melancholici, victu duro et crasso utentes, sub coelo frigido degentes, magis sunt disposita ad actiones diaboli recipiendas, et ideo plura audimus de illusionibus diabolicis in terris septentrionalibus.

Oracula fundere potest. § 204. Daemon etiam oracula fundere potest. Cuius rei exemplum praebet ancilla habens Spiritum Pythonem, quae magnum lucrum afferebat dominis suis vaticinia edens, *Act.* 16. *v.* 16. A diabolo etiam vaticinia illa profecta esse inde elucet, quod Paulus ex ancilla illa Spiritum eiecerit, quo facto vaticinatio illa una cum lucro dominorum cessabat, *v.* 18. 19. Ratio est: Daemon utpote Angelus ex nexu causarum naturalium perspecto saepe probabiliter praescit futura (§ 181.). Item multa nobis ignota cognoscit. Ergo Pythonibus et Pythonissis praeparatis (§ 103. Schol.) mediante motu in corpore suggerere, vel alio modo significare potest, qui deinde haec aliis respondeant. Quando vero daemon ex causis naturalibus non poterat quid certi elicere, responsum dubium reddebat.

Item morbis corpus hominis affligere. § 205. Daemon variis morbis corpus hominis excruciare potest. Exemplum nobis praebet Iob, cuius corpus putidis ulceribus torquebat, *Iobi* 1. *v.* 7. Ratio est: Daemon fluidum nerveum praeternaturaliter et extraordinarie commovere potest, adeoque etiam illius motum sistere, et sic caecitatem, aphoniam linguae, surditatem, impotentiam coniugalem, etc. producere, quae fiunt per motum fluidi nervei impeditum. Item fieri etiam potest, ut cutis et fibrarum to-

num relaxet, unde stagnans serum et lympha in foetidissimam putrilaginem abire, et ulcera inde oriri debent.

Schol. Eodem modo daemon morbos aliis inferre potest, noxia eorum cibis immiscendo: potest et alios invulnerabiles facere, vel durius corpus interponendo, vel impetum debilitando; item invisibiles reddere, motum fluidi nervei impediendo.

§ 206. Daemon in aerem, aetherem et ignem, et alia corpora solida agere potest. Sic Iobi bona igne et vento destruebat, *Iob.* 1. *v.* 12. Sic sues Gerasenorum in mare trudebat, *Matth.* 8. *v.* 31. Sic Christum statuit supra pinnaculum templi ductu et raptu physico, uti communius sentiunt Patres. Ratio est: Daemon potest agere in corpora; ergo etiam in aerem, non solum ventos excitando, qui sunt motus aeris vehementiores; sed etiam strepitus, sonos, et fragores, qui sunt motus tremulos aeris. Et similiter in aetherem et ignem agere valet. Agere in aerem et corpora.

§ 207. Daemon in forma assumpta visibili hominibus apparere, et spectra formare potest. Nam Angeli in forma assumpta et corpore hominibus apparere possunt (§ 188.): sed daemones sunt Angeli: ergo etiam illi sic apparere possunt. Sic diabolus sub forma visibili Christo, *Matth.* 4. apparuit. Item cum *Spectrum* sit larva hominis, vel alterius rei externa terroris incutiendi causa homini apparens; ex dicta modo ratione patet, quod daemon spectris hominibus illudere possit. Unde cum Apostoli Christum, quem non cognoscebant, videntes, non solum Phantasma, *Matth.* 14. *v.* 26. sed etiam Spiritum sub forma corporis humani ad terrendos illos apparentem, videre se putarent, *Luc.* 14. *v.* 37. Christus hanc eorum opinionem non refutavit; qui si errassent, non sine correctione mansissent. Vid. § 188. cum Sch. et *Inst. Th. myst. tom.* 2. § 488. Apparere in forma visibili.

Art. 3. *De Magia Diabolica.*

§ 208. Magia diabolica, seu pactum expressum vel tacitum cum daemone ab homine initum, ut homo opera daemonis adiutus opera mirabilia ordinem naturae non excedentia praestet, non est impossibilis. Nam diabolus non solum potest agere in corpora (§ 186.), sed etiam eius potentia tamquam Angeli humana longe maior est (§ 187.). Ergo fieri potest, ut ad voluntatem hominis opera mirabilia, licet saepe in aliorum hominum perniciem directa, praestet; et hinc ipse homo, sed daemonis opera adiutus, eadem praestare videatur. Deinde daemon in forma visibili hominibus apparere potest (§ 207.). Ergo nil obstat, quominus apparens promissum dando et accipiendo cum homine expresse possit pacisci; et hinc magos, sagasque dari possibile est. Dices, hoc pactum esse impossibile, quia homo non est Dominus animae suae, adeoque eam daemoni addicere nequit: et daemon non est dominus pecorum, plantarum, etc. adeoque ea in malum alterius ad voluntatem magi adhibere nequit sine permissione Dei. Quis autem credat, Deum hoc ad satisfaciendum pravae volun- Magia diabolica est possibilis.

tati magi velle permittere? et sic ruit pactum tamquam de re extra potestatem paciscentium posita, quod cum daemon optime cognoscat, tale pactum inire nequit. Verum licet homo non sit dominus animae suae, ex malitia tamen potest velle eam Deo surripere, et eius usum daemoni addicere. Item daemon sub conditione, si Deus permittat, ad obsequendum magi voluntati quoad patranda illa mira se obligare, vel saltem se illa patraturum mentiri potest, et ita erit quidem pactum in re nullum, verum tamen quoad speciem. Quare licet daemon bene sciat invaliditatem talis pacti, obligationem tamen mentiri potest, imo quantum licet voluntati magi obsequitur, ne ille animam suam per poenitentiam salvet.

An detur Magia diabolica?

Schol. 1. Ardoinus Ubidente Dell'Osa, sive R. P. Iordanus Simon contra nonnullos rigidiores censores in libro, *Nihilum magnum, quod tamen mundum decipit, vel magia hodierna*, docte probat, non esse de fide dari Magiam diabolicam, maxime modo in lege Evangelica, eamque salva fide negari posse. Nam 1. in Scriptura nullibi exemplum hominis pactum cum daemone facientis legimus: imo nec adsunt exempla eorum, qui opera diaboli mirabilia praestiterunt. Mentio quidem fit in S. Scriptura magorum, sed nullibi legimus, quod ope daemonis, aut ex pacto cum illo mira patraverint. Prodigia Magorum Ægyptiorum, *Exod.* 7. *v.* 11. *et seq.* nonnulli putant meras fallacias et illusiones per artem ludicram, vulgo *lusum per celeritatem*, fuisse. Alii putant, illos magos per occultam naturalem, et solis Ægyptiis cognitam artem illos angues, etc. produxisse. Alii putant, ex speciali Dei permissione magos in hoc casu opera daemonis adiutos fuisse, et quidem in lege veteri, ubi vis daemonis necdum ita ligata fuit. Nullibi pactum cum daemone vel daemonis auxilium memoratur. Samuel, 1. *Reg.* 28. non arte magica Pythonissae evocatus fuit, sed imperio Divino praeveniente vanas incantationes suscitatus fuit. Vid. diss. D. Calmet super hac re. Poenâ mortis etiam in magos constituitur, *Exodi* 22. etc. et quidem iustissima sententia, quia homines Magi dicti opem a diabolo postulant, quod est species idololatriae, et quia aliis per suas praestigias et illusiones, hoc enim sonat vox Hebraica כשפים (*Cascaphim*), gravissime saepe nocent. Elymas magnus occurrit in Actibus Apostolorum, sed magi nomine Philosophum designari putat Du-Hamel in *edit. Bibl.* Lapsus Simonis Magi ex aere ab eruditis Criticis in dubium revocatur: de quo videri potest D. Calmet in *diss. de Simone mago.* 2. Ex Traditione non constat dari Magiam diabolicam: Patres enim inter dogmata fidei existentiam Magiae diabolicae nunquam numerarunt, neque negantes Magiam inter haereticos recensuerunt; cum tamen nullo non tempore docti et indocti Magiam negantes extiterint. 3. Dari Magiam in nullo Concilio adhuc definitum fuit. Canon sextus Concilii Elvirani a nonnullis pro supposititio habetur. Alii per Magiam ibi memoratam, idololatriam intelligunt. Concilium Ancyranum eos so-

lum damnat, qui Magiae credunt. Moguntinum damnat ritus superstitiosos, quibus vulgus credit ex pacto cum daemone se aliquid efficere posse. In Canone *non mirum*, *caus.* 26. *q.* 5. dicitur, Magos elementa turbare, etc. sed hoc ex Poeta Lucano desumptum est, quin verum esse affirmetur. Canon *Illud*, *loc. citat. q.* 2. pacta cum daemone inter praestigias numerat, quo nomine satis indicat, esse falsa et fictitia. In Canon. *per sortiarias: de frigidis et maleficiatis*, mentio quidem occurrit impotentiae coniugalis per maleficia causatae, quod supponitur fieri posse, nec nos negamus. In Rituali Ecclesiae praescribitur quidem Exorcistae, ut diabolo imperet, quatenus dicat, an per maleficia in hoc corpore detineatur. Sed haec observatio recentiori manu adiecta fuit, et instructiones illae non faciunt decisiones fidei et disciplinae; imo citata etiam instructio in Rituali Veneto a. 1571. omissa fuit. 4. Summi Pontifices nunquam sanxerunt existentiam Magiae ad fidem pertinere, nec contrarium tenentes et eam negantes damnarunt. Bullae quidem Pontificiae damnant Magiam, sed nulla definit, eam revera existere. Certe malitia eorum, qui magicis superstitionibus vacant, opem daemonis implorant, putantes se ab eo adiutum iri, damnationem meretur. Certe nullae preces contra maleficia praescribuntur. 5. Existentia Magiae ex aliis veritatibus revelatis non fluit. Non ex illa, quod daemones existere credamus, uti per se patet: non ex illa, quod daemon permittente Deo mira patrare, et homini nocere possit; nam probandum est, Deum potestatem hanc pro libitu exercendam daemoni concessisse; ex quibus concludit praelaudatus P. Iordanus Simon, existentiam Magiae diabolicae ad fidem non pertinere, et exempla magica, de quibus testantur historiae, vel ad fabulas, vel ad illusiones artificiosas amandat.

Schol. 2. Laudatus vero Auctor in citato suo opere ulterius progreditur, et Magiae diabolicae possibilitatem etiam impugnat. I. Quia pactum magi cum daemone est impossibile. Sed ad hoc patet responsio ex hoc paragrapho (§ 208.). II. S. Scriptura et PP. passim testantur, vim daemonis in Lege Evangelica valde ligatam, imo vero ablatam per Christum fuisse. Sed hoc solum probat, Magiam quidem hodie esse valde raram, et opera magica plerumque esse phantastica et illusoria, quod libenter concedimus: sed non probat, Magiam esse impossibilem, et subinde ex speciali Dei permissione hominem opera daemonis adiutum mirabilia praestare. III. Antiqui libri poenitentiales interrogatoria sua quidem ad solos illos dirigunt, qui credunt et confidunt, se ope daemonis mira efficere et aliis nocere posse; sed quaestionem, an revera hoc praestiterint, Confessariorum iudicio relinquunt. Vid. D. Thiers. *tract. de superstit.* P. Le Brun *de superst. usibus.* D. Ab. Attignius *Tom.* 1. *Hist. monum.*

Art. 4. *De limitata Daemonum potentia.*

§ 209. Licet autem diabolus, quae hactenus dicta sunt, pro na- Daemon

tura sua possit efficere (§ 201. et seq.), tamen quia potentia eius omnipotentiae Divinae subest, et consequenter Deus potentiam diaboli cohibere potest, diabolus non valet quidquam, nisi Deus illi permittat, efficere. Sic non poterat diabolus, nisi licentia a Deo data, nocere Iobo, nec amplius in inferendis illi malis progredi, quam Deus permiserat, *Iobi* 1. *v.* 2. et 2. *v.* 6. Nec porcos quidem Gerasenorum occupare poterant daemones, nisi venia a Christo impetrata.

nil potest sine permissione Divina.

Quid daemon possit?

Schol. Ex dictis quidem constat, quid diabolus agere possit, et subinde Deo permittente agat; non tamen opera diaboli contra veritatem nimium sunt extendenda. Sic. 1. non omnes malae cogitationes pro suggestionibus diabolicis sunt habendae, quia etiam homo pro libertate sua malum amplecti potest. 2. Quia morbi ordinarie ex causis naturalibus oriuntur; morbus aliquis pro daemoniaco habendus non est, donec hoc certis indiciis constet. Criteria vero obsessionis diabolicae, praeter iam assignata (§ 202. Schol. 2.), esse possunt: Si homo sanus et robustus subito gravissimis doloribus, mirisque corporis agitationibus torqueatur: si robore viribus humanis maiore polleat: haec enim vires humanas ordinarias excedunt. 3. Nec omnia mala et infortunia daemoni adscribi possunt, utpote quae ex causis naturalibus proficisci possunt. 4. Et quemadmodum non omnibus, quae de spectris narrantur, historiis fides adhibenda est, cum multae imaginationis operationes praesertim a meticulosis et melancholicis, et fraudes malitiosorum hominum pro spectris sint habitae: ita historiae testantur, multos pro magis habitos fuisse, qui nonnisi viribus naturae reliquis ignotis utebantur; unde maxima circumspectione hic opus est. Permittit tamen Deus subinde nonnulla opera diabolo, tum ut iustorum virtus exerceatur et manifestetur: tum ut impii atrocissimo hoc poenarum genere commoti resipiscant. In lege tamen Evangelica diaboli potentiam valde restrictam et imminutam fuisse omnes experiuntur. Misso quippe Messia ad destruenda opera diaboli, 1. *Ioan.* 3. *v.* 8. et lumine Evangelicae veritatis hominum mentes illustrante, necessum fuit, ut minueretur potentia et operatio diaboli principis tenebrarum, *ad Eph.* 6. *v.* 12.

CAP. IX.

De Angelis bonis.

Angeli boni beatitudinem meruerunt.

§ 210. Praeter Angelos qui peccarunt (§ 194.), alii dantur qui non peccarunt, dicti Angeli boni, *Matth.* 18. *v.* 10. adeoque in statu iustitiae perseverantes beatitudinem supernaturalem sibi meruerunt.

Quomodo meruerint?

Schol. Theologi docent, Angelos bonos non meruisse beatitudinem per opera bona illam subsequentia, sive per obsequia praevisa in hominum ministeria ex obedientia ab Angelis exhibenda, uti docuit Magister sententiarum, quia Angelus in statu beatitudinis est comprehensor: ergo non meretur; nam meritum requirit via-

torem. Nec meruerunt illam per actus tantum natura et causalitate priores, uti voluit S. Bonaventura, sed per actus etiam duratione praecedentes: quia meruerunt illam per actus regulatos cognitione obscura fidei, qua Deum ut Auctorem supernaturalem cognoverunt, qui actus sola prioritate naturae beatitudinem supernaturalem praecedere non possunt, cum cognitio obscura fidei non possit simul stare cum visione beatifica. Unde via bonorum et malorum Angelorum triplici instanti completa fuit. In primo instanti Angeli creati sunt in gratia, operantes tam naturaliter quam supernaturaliter, ad quod Deus movebat, non tamen perfecte merebantur ex defectu libertatis quoad specificationem. In secundo instanti Angeli boni perfecte liberi in charitate manentes plene meruerunt, mali inordinato affectu peccaverunt. In tertio secuta est poena malorum, et gloria bonorum Angelorum.

Art. 1. *De Beatitudine, et operationibus Angelorum bonorum.*

§ 211. Angeli boni gaudent cognitione intuitiva Dei, summa capiunt ex Deo voluptatem, et summo Deum amore prosequuntur. Nam *Angeli eorum semper vident faciem Patris*. Ergo cum Deus proprie faciem non habeant (§ 47.), et si faciem hominis videamus, non symbolica, sed intuitiva eius cognitione fruamur, eo ipso Angelis intuitiva Dei cognitio, quae visio beatifica dicitur, a Christo tribuitur. Deinde ex cognitione perfectionis oritur voluptas, quae eo maior est, quo maior est perfectio cognita, vel quo certius est cognita. Cum igitur Angeli boni Deum intuitive cognoscant, adeoque perfectissime et certissime, summam ex Deo voluptatem percipiunt. Denique appetitus ad voluptatem ex perfectione entis capiendam, dicitur amor: ergo cum Angeli boni ex perfectionibus Dei summam voluptatem capiant, et perennem appetitum ad eam capiendam gerant, summo amore Deum prosequuntur. **Angeli boni intuitive Deum vident.**

Schol. Licet Angeli boni intuitive Deum cognoscant, non tamen omnia, quae Deus scit aut vult, aut potest, cognoscunt, quia Deum non comprehendunt.

§ 212. Angeli boni nec peccant, nec peccare possunt. Nam S. Scriptura promittit nobis vitam aeternam cum Angelis, quae consistit in pace, iustitia et gaudio sancto, quae omnia non stant cum peccato. Ratio est: Amoris effectus est, ut amans voluntatem suam ad voluntatem eius, quem amat, conformet. Quicumque ergo Deum ardentissime et semper amat, non potest non firmissimum et constans propositum habere, nihil contra voluntatem et legem Dei faciendi, hoc est non peccandi: sed Angeli hoc propositum habent (§ 211.). Ergo non peccant, nec stante hoc proposito peccare possunt. **Non peccant, nec peccare possunt.**

Schol. Origines putavit, post certas annorum revolutiones futurum, ut Angeli boni peccarent, et ob peccatum in gehennam mitterentur; daemones vero poenitentiam agerent, et ad felicitatem pervenirent. Scotus vero putat, Angelum esse impeccabilem tantum ex **Origenis error.**

dono et privilegio gratiae, non vero ex statu suae beatitudinis; quae opiniones ex dictis refelluntur. Quippe omnis natura, quae Deus non est, consequenter etiam Angelica de se est peccabilis: at ratione status suae beatitudinis versatur omnis Angelus bonus in eiusmodi circumstantiis, in quibus peccare nequit: sunt enim in statu gloriae aeternum duraturo.

Deum laudant.

§ 213. 1. Angeli boni, quia Deum summo amore prosequuntur (§ 211.), agunt quae Deus vult, et eidem placent. Hinc Deum laudant, et perfectiones illius celebrant, *Ps.* 102. *v.* 20, *Luc.* 2. *v.* 13. Eiusque iussa exequuntur, *Luc.* 1. *v.* 19. 26. 27. Christum adorant, *ad Hebr.* 1. *v.* 6. Eique servierunt tam in statu exinanitionis, *Matth.* 4. *v.* 11. quam exaltationis circa Resurrectionem, *Matth.* 28. *v.* 2. Ascensionem, *Act.* 1. *v.* 10. et servituri sunt in reditu ad iudicium extremum, *Matth.* 25. *v.* 31. 1. *ad Thess.* 4. *v.* 16. ubi fragore tubarum nuntiabunt adventum eius, latamque ab eo sententiam exequentur, *Matth.* 13. *v.* 41.

De poenitentia peccatorum laetantur.

2. Pariter cum Angeli, quae Deus vult, eique placent, agant et velint, Deus autem omnium hominum salutem velit, 1. *ad Tim.* 2. *v.* 4. Angeli etiam delectantur Evangelio de Christo Redemptore, 1. *Petr.* *v.* 12. ideoque in Nativitate Christi Deum laudabant, *Luc.* 2. *v.* 13. gaudent de poenitentia et conversione peccatorum *Luc.* 15. *v.* 7. et de sanctitate vitae hominum: student promovere veram doctrinam et Religionem; unde annuntiarunt Christi Nativitatem, *Luc.* 1. *v.* 26. Resurrectionem, *Matth.* 28. *v.* 2. Et in contemptores Dei iustam vindictam exercent, 2. *Reg.* 24. *v.* 1. 16. 2. *Machab.* 3. *v.* 25.

Art. 2. *De Angelorum custodia erga homines.*

Homines custodiunt.

§ 214. Homines viatores a SS. Angelis quoad corpus et animam custodiuntur. Ita docet S. Scriptura, *Ps.* 33. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum. Ps.* 90. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te.* Et *Matth.* 18. *v.* 10. *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis: Dico enim vobis, quia Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris.* Accedunt Patres. Origines *hom.* 8. *in Gen.* S. Basilius *hom.* 8. *in Is.* S. Augustinus *in Solil. c.* 17. ait: *Magna cura et sollicitudine adsunt nobis.* Scilicet hanc custodiam Deus vult, et haec illi placet; consequenter Angeli eam libenter praestant (§ 213.).

Singuli homines suum Angelum custodem habent.

§ 215. Singulis hominibus singuli Angeli custodes boni sunt deputati. Innuit hoc *Primo* S. Scriptura in loco mox citato, *Matth.* 18. *v.* 10. ubi duo advertenda sunt: primo, non dicitur in singulari, *Angelus*, sed *Angeli*, ut ostendatur, non unum, sed plures pluribus praefici. Secundo, non dicitur simpliciter, *Angeli* sed *Angeli eorum* hoc est Angeli velut proprii, et cuilibet adscripti. Unde *Act.* 12. de Angelo custode S. Petri dicitur: *Angelus eius est. Secundo* ita docent PP. S. Hieronymus *in* 18. *Matth. Magna profecto dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Ange-*

lum delegatum. S. Gregorius Niss. *in vita Moysis*, ait, occultam esse traditionem, Angelum quemdam unicuique in adminiculum vitae fuisse a Deo constitutum. Et Eusebius l. 13. *de praep. Evang. c.* 7. ait: *Angelum unicuique ad custodiam divinitus datum, nos ex Scriptura didicimus.* Ergo singulis hominibus suus S. Angelus custos adest.

Schol. 1. Protestantes docent, non singulis hominibus suum singularem adesse Angelum custodem. Verum notat D. Habert, licet non ita expresse habeatur in S. Scriptura, nec ab Ecclesia fuerit definitum, singulis hominibus singulos Angelos esse deputatos; nihilominus haec sententia tam communi consensu Catholicorum recepta est, ut ab ea deflectere nullo modo liceat. Nec obstat I. quod illos effectus custodiae Angelicae *Ps.* 90. relatos, v. g. non offendere pedem ad lapidem, non omnes experiantur; nam ibi specialissima custodia Angelorum refertur, quae commune clientum praesidium non tollit. II. *ad Hebr.* 1. *v.* 14. Angeli dicuntur *in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis.* Sed hoc non impedit, quominus etiam reprobis suus sit assignatus Angelus custos, cuius praecipuum officium est, eos ad salutem perducere, licet eam ex propria sua culpa non consequantur. III. Homines obdurati; *Ier.* 51. *v.* 9. non omnino deseruntur, licet perversa eorum voluntas eos specialiori cura Angelica indignos faciat. IV. Unus Angelus plurium quidem custodiae, sed liberalissimae Dei erga homines charitati non sufficit, qui singulis hominibus singulos Angelos deputare voluit. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Omnes Angeli cuiuscumque Ordinis a Deo mittuntur. Sic unus e Seraphim ad Prophetam Isaiam missus fuit, *Is.* 6. S. Michael omnium Angelorum Princeps missus est, *Dan.* 10. Item singulis nationibus, regnis, Ecclesiis et civitatibus deputatus est Angelus custos. Nam *Dan.* 10. custos regni Persarum restitit custodi Iudaeorum, quia necdum de voluntate Dei eis constitit; unde custos Iudaeorum quaerebat promovere eorum liberationem; quam tamen custos Persarum, videns peregrinationem Iudaeorum Persis ad cultum veri Dei agnoscendum esse utilem, impedire conabatur. Hinc valde probabile est Pontifices, Reges aliasque personas publicas, praeter Angelum ab ortu nativitatis sibi delegatum, habere alium Ordinis superioris ab eo tempore sibi datum, quo suscipiunt curam communitatis. Item Sacerdotem habere peculiarem Angelum, qui ei sacrificanti assistat, eiusque preces Deo offerat. Et Abulensis *in Matth.* 15. *q.* 60. B. Virgini duos Angelos tribuit, unum ut personae privatae, alterum ut Matri Dei. Porro idem Angelus unius hominis custodia functus, probabiliter deinde aliorum curam non suscipit, et quando homo ad terminum vitae pervenit, iuxta S. Thomam non habet Angelum custodem, sed in coelo Angelum conregnantem, in inferno Angelum punientem, in Purgatorio consolantem. An omnium Ordinum Angeli a Deo mittantur?

Schol. 3. Ministeria Angelorum SS. custodum circa suos clientes sunt: 1. Avertunt ab iis corporis et animae pericula. 2. Excitant Ministeria SS. Ange-

lorum custodum. animam ad operandum bonum, et fugiendum malum, illuminando mentem, suadendo voluntati. 3. Daemones arcent, ne acrius tentent. 4. Orationes clientum Deo offerunt. 5. Ipsi orant pro clientibus. 6. Corrigunt et puniunt poenis medicinalibus. 7. Suscipiunt animam e corpore egredientem et in coelum vel Purgatorium deferunt. Igitur tamquam vere sancti merito a nobis honorantur, et solemni festo eorum memoriam celebrat Ecclesia, quae optime docet, eos invocari posse, et fideles hortatur, ut ad impetranda a Deo varia auxilia ad suum Angelum tutelarem confugiant.

An Angelus malus singulis hominibus delegatus sit? *Schol.* 4. Probabile est, universis etiam hominibus Angelum malum delegari: nam S. Paulus *ad Eph.* 6. monet, *esse nobis colluctationem adversus Principes, et Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum*. Et ita docent *Liber Pastoris l.* 2. *mandato* 6. Origenes *hom.* 10. *in Lucam*. Tertullianus *l. de anima c.* 39. S. Greg. Niss. *l.* 1. *de vita Moysis*. Haec autem delegatio non fit a Deo, sed a principe daemoniorum, quia Deus bonus non potest nec per se, nec per alium ad peccatum inducere: *Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat.* Deinde ut Deus electorum suorum virtutem probet, aut reproborum patiatur interitum, sufficit, daemoni ad nocendum hominibus satis proclivi permittere illos aggredi, maxime cum *unusquisque tentetur a concupiscentia sua abstractus et illectus*. Haec autem Dei permissio optimam servat oeconomiam, et impedit, ne hostes pro libitu desaeviant. Deus nimirum sinit homines tentari, ut humiliores fiant; si vero improbos etiam ad interitum impelli permittat, integerrimum est, rectissimumque eius iudicium.

TRACTATUS IV.

DE MUNDO VISIBILI, OPERE SEX DIERUM, CREATIONE HOMINIS, ET EIUS LAPSU.

CAP. I.

De Mundi Creatione.

§ 216. Creaturas pure spirituales consideravimus; restat, ut materiales et corporeas, mundum scilicet hunc visibilem, cuius praecipua pars est homo, contemplemur.

Deus mundum ex nihilo creavit. § 217. Deus mundum hunc ex nihilo creavit. Ita *Primo* testatur S. Scriptura, *Gen.* 1. *v.* 1. *In principio creavit Deus coelum, et terram. Exod.* 20. *Sex diebus fecit Dominus coelum et terram, et mare, et omnia, quae in eis sunt.* Et in Symbolo Apostolorum: *Credo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem coeli, et terrae.* Cui congruit Concilium Nicaenum et Constantinopolitanum, et omnes Patres, ac Concilium Lateranense, *c. Firmiter, de summa Trin. Secundo* ratio est: Creatio est productio rei ex nihilo: sed mundus ex nihilo est

productus: est enim ens finitum et limitatum, consequenter non est a se, et sic rationem existentiae suae habet in alio, et quidem a mundo hoc distincto, scilicet Deo, non vero aliqua praeiacente materia, ne processus in infinitum detur. Ergo ex nihilo a Deo creatus est. Vide Tertulliani libr. *contra Hermogenem in mea Analys. PP. tom.* 3.

Schol. 1. Vannius, Hobbesius, et Spinoza negant mundum hunc creatum esse. Nam I. vox ברא (*Bara*) *Gen.* 1. non significat, *creavit*, sed *fecit*, quo modo etiam legunt veteres codices. Sed vox ברא (*Bara*) nonnisi improprie pro ly *fecit*, usurpatur. II. *Sap.* 11. dicitur mundus creatus esse *ex invisa materia*. Sed haec materia ex nihilo creata fuit. III. Ex nihilo nihil fit naturaliter, bene vero si vires spectemus Creatoris. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Sicuti Deus vi omnipotentiae solo voluntatis suae actu res extra se existentes reddere potest (§ 109.), ita in creatione rebus extra se, solo voluntatis iussu existentiam largitus est. Quemadmodum autem Deus creat actu voluntatis suae, sic creat secundum ideas intellectus Divini, et per imperium intellectus; unde intellectus Divinus non minus, quam voluntas Divina ad opus creationis concurrit (§ 70. Schol. 2.). Proinde cum Deus creando res extra se existere faciat, quod est opus omnipotentiae (§ 108.); creatio fit per omnipotentiae Divinae exercitium. Et quia omnipotentia est attributum soli Deo proprium, solus Deus hoc universum creavit; ita tamen ut toti SS. Trinitati creatio ex aequo competat, sed salvo Personarum in operando ordine, quo Pater per Filium in Spiritu S. operatur (§ 158. Schol. 2.). Hinc fit, ut S. Scriptura tam Deo sine respectu Personarum, quam cuilibet Personae Divinae seorsim creationem tribuat (§ 144. 147.). Tres tamen Divinae Personae non possunt dici causae sociae creationis: nam causae sociae sunt, quae simul, quaelibet vero vi a vi alterius numero diversa, effectum producunt: sed eadem Dei voluntas et intellectus et omnipotentia, per quam mundus creatus est, tribus Divinis Personis communis est (§ 169.), et quaelibet Persona in creatione mundi non agit vi a vi alterius numero diversa. Ergo non sunt causae sociae. Deus intelligendo et volendo mundum creavit

Schol. 3. Docent Philosophi contra Suarez, nullam creaturam ut instrumentum creationis a Deo assumi posse, quia implicat influxum creatum esse creativum, cum influxus creativus totum ens faciat, et omnipotentiam supponit, quae est attributum soli Deo proprium; unde sicuti implicat, creaturam aliquid creare posse, ita repugnat, ut ad creandum tamquam instrumentum proprium assumatur.

§ 218. Deus libere mundum creavit, *Ps.* 134. *Omnia quaecumque voluit, fecit in coelo et in terra. Ps.* 93. *Deus ultionum libere egit.* Ratio iam data fuit alibi, scilicet § 90. Deus libere mundum creavit

Art. 1. *De tempore Creationis Mundi.*

Et in tempore. § 219. Deus mundum in tempore creavit, ita ut olim et ab aeterno non extiterit. Nam *Gen.* 1. *v.* 1. dicitur: *In principio creavit Deus coelum et terram.* Ubi per principium simpliciter positum, principium omnium rerum extra Deum existentium intelligitur; cum enim in Deo principium non detur (§ 45.), et tamen Moyses de principio loquatur, aliud principium intelligi non potest. Deinde antequam montes et terra et תבל (*Tevel*) orbis crearetur, Deus fuisse Deus dicitur a saeculo usque in saeculum, *Ps.* 89. *v.* 2. Ergo olim non fuit mundus, adeoque in tempore creatus est. Eodem modo mundo tribuitur initium, *Matth.* 13. *v.* 35. *Ioan.* 17. *v.* 5. *ad Hebr.* 9. *v.* 26. *Apoc.* 13. *v.* 8. Item Deus dicitur dilexisse Christum, antequam mundus fieret, *Ioan.* 17. *v.* 24. elegisse fideles ad sanctitatem, *ad Eph.* 1. *v.* 4. Quae omnia de toto universo intelligenda sunt, cum nulla adsit restrictionis ratio. Deinde Moyses, aliique sacri Scriptores Chronologiam mundi ab initio usque ad sua tempora texunt, nec aliae historiae aliquid de prioribus saeculis Adamo proferunt, quod fide dignum sit. Ergo creatio mundi in tempore facta fuit.

An ab aeterno creare potuerit? *Schol.* Quaerunt Scholae, an Deus mundum ab aeterno creare potuerit. Responderi potest: Mundus praesens ab aeterno non potuit creari: nam cum mundus praesens a Deo in tempore creatus sit, non aliter autem a Deo fieri potuerit, quam eius essentiae convenit, essentia eius initium existendi involvit. Quod si igitur Deus praesentem mundum voluit creare, non potuit creare nisi in tempore: nam mundum, cuius essentia initium existendi involvit, creare sine initio existendi, hoc est ab aeterno, est repugnans, adeoque nec obiectum Divinae omnipotentiae. Scilicet, si Deus mundum creasset ab aeterno, non esset praesens, qui in tempore factus est, et hinc fieri non potuit, ut mundus praesens ab aeterno crearetur. Verum altera quaestio inde emergit, scilicet: An Deus alium quemdam mundum ab aeterno creare potuerit: sive an talis mundus, qui nullum habet existendi principium, sit possibilis. Negamus, et praeter alias rationes a Philosophis expositas, sequentem damus. Si mundus aliquis ab aeterno sine initio existentiae suae esse posset, temporis cursus aeternus velut linea concipi posset ad nostra usque tempora producta, cui tot puncta in fine addi possent, quot puncta temporis fluunt, quaeque a parte ante infinita foret. Hoc modo linea haec semper magis prolongaretur. Sed si ponamus eam a parte ante infinitam esse, sequeretur, eam numquam decurtandam esse, nec minorem et breviorem fieri posse, quanta et quotcumque demum puncta vel partes a parte post ab ea demerentur, cum semper infinita maneret, quod tamen implicat. Ergo creatura aeterna dari non potest. Porro sive creaturam ab aeterno possibilem admittamus, sive non; salvum semper manet argumentum pro Divinitate Filii seu Verbi Divini ab eius

aeternitate deductum, et ab Apostolo *ad Hebr.* 1. *v.* 4. 8. propositum. Nam Apostolus non loquitur ibi de aeternitate simpliciter tantum, sed Filio fixam aeternitatem, id est talem, quae sine omni successione et variatione statuum est, tribuit, *v.* 11. 12. At vero licet Deus mundum ab aeterno creasset, non tamen aeternitas fixa, sed successiva et participata, continuis in illo rerum successionibus evenientibus, illi tribuenda foret.

Art. 2.° *De Mosaica Creationis Mundi historia.*

§ 220. Historia Creationis mundi ex Moyse petenda est. Moysen omnes reliquos historicos antecessisse probant Clemens Alexandrinus *l.* 1. *strom.* S. Cyrillus *adv. Iulian.* et Huetius in *demonstr. Evang. prop.* 4. Testantur hoc Theodorus, Eupolemus, Artabanus, et ipse Apion Grammaticus *l.* 4. *hist.* Sane omnes, quos novimus, historici Moysen longo postea tempore fuerunt subsecuti. Herodotus vixit sub Xerse anno 1. Olympiadis 72. Hunc secutus est Thucydides tempore belli Peloponnesiaci: Xenophon Olympiade 94. floruit: Berosus Ægyptiorum historicus antiquissimus biennio ante obitum Alexandri natus libros suos Antiocho Deo obtulit, uti probat Vossius *l.* 1. *de hist. Graec. c.* 13. Manethos Sabanità sub Ptolomaeo Philadelpho Ægyptiorum tempora digessit usque ad Darium Codomannum, ex quo primum Iulius Africanus, deinde Eusebius suas Dynastias exscripserunt. Horum Ægyptiorum scripta ab Annio Viterbiensi edita, spuria esse consentiunt eruditi. Theodotus, qui res Phoenicum scripsit, incertae est aetatis; in suis tamen libris Iudaeorum meminit, teste Iosepho *l.* 1. *cont. Apion.* Deinde etiam Poetae non sunt Moyse antiquiores. Homerum ante primam Olympiadem 130. annis vixisse scribit Suidas ex Porphyrio: Orpheus Linum paullo antecessit, Linus Herculem: Hercules iuxta Tatianum unius hominis aetate bellum Troianum antevertit; caeteri sunt iuniores; nullus ante Moysen historias edidit. *Secundo* demonstrat Huetius *l. de demonst. Evang.* omnem priscorum doctrinam ex Moyse promanasse. Sanchoniaton de rerum principiis et mundi origine ex Thaauto, id est Moyse, narrationem suam hausit. Homerus multa ex Moyse deprompsit: Pythagoricorum, Platonicorum et reliquae Philosophorum sectae ex Iudaeorum, cum quibus illi Philosophi conferebant, doctrina manarunt. Vide S. Iustini *cohort. ad gent.* Tatian. *contr. Graec.* etc. in mea *Analys. PP. Tertio* veritatem historiae Mosaicae probat styli simplicitas, gravitas, et primigeniae linguae phrasis; Scriptoris humilitas, qui genus suum, bona et mala sibi, familiae, et genti suae obvenientia, virtutes et vitia sine fuco recenset. Complectitur eius historia res maiorum suorum traditione acceptas et confirmatas; multa peracta coram ingenti multitudine, coram Pharaone et Optimatibus Ægypti; tradit cultum Religionis castissimum. Unde expensis etiam notis criticis, omnem falsi suspicionem historia Moysis effugit.

Historia Creationis ex l. 2. Moysis peti debet.

Schol. Bolingbroke veritatem narrationis Mosaicae sequentibus ar- Solvuntur

obiectiones. gumentis evertere contendit. I. Quia Moyses eorum, quae de temporibus ante se acciderunt, nec testis oculatus, nec coaevus fuit. Verum illa ex fontibus intemeratae traditionis haurire optime potuit. II. Narrata a Moyse, per testes extraneos et alios historicos Moysi coaevos non confirmantur. Sed praeterquam quod hoc testimonium non sit necessarium, nullum Scriptorem Moysi vel antiqniorem, vel coaevum novimus. III. Historia Moysis sibi ipsi contradicit, tum quando dicit, unitatem Dei ab Adamo semper creditam fuisse, et tamen tempore Sarug vel Thare Polytheismum invectum esse: tum quia Israelitae in Ægypto numerosissimi se ab Ægyptiis opprimi passi non fuissent. Verum nnlla est contradictio, quod fides in unum Deum apud multos quidem perseveraverit, licet apud alios Polytheismus invaluerit: et quod Israelitae dura servitute in Ægypto oppressi contra armatos Ægyptios praevalere non potuerint. Vid. Leland *de scriptis Deisticis*. Et Auctorem *Veritat. in lucem prolat.*

Ante hunc mundum nec alii mundi fuerunt, nec modo sunt.

§ 221. Historia creationis Mosaica primum totius universi initium exponit, et nec alii mundi extiterunt aut extant, nec aliquae mundi partes ante creatam hanc terram fuerunt. Nam *Marci* 10. *v.* 6. dicitur Deus *ab initio* creasse masculum et foeminam. *Luc.* 11. *v.* 50. dicitur sanguis omnium Prophetarum, qui *ab initio mundi* (id est a sangnine Abel, *Matth.* 23. *v.* 15.) effusus est, poscendus a Iudaeis. Et *Act.* 17. dicitur Deus *ex uno fecisse omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae*. In his omnibus locis dicitur mundus a Deo creatus, et quidem in singulari. Ergo Moyses de creatione totius universi, non de sola terra loquitur, et nullus alius, praeter hunc, mundus datur.

Schol. Anaximander, Democritus, Ophei, etc. infinitos mundos extare putarunt: quia ante conditum hunc mundum infinita fluxerunt durationis spatia, in quibus Deum otiosum mansisse credibile non est. Verum cum Deus operando ad intra se intelligat et amet semper, otiosus dici nequit.

Art. 3. *De successiva partium mundi creatione.*

Partes mundi successive creatae sunt.

§ 222. Partes mundi non unico momento seu simul tempore, sed successive sex dierum naturalium spatio a Deo productae fuerunt. Nam verba S. Scripturae debent sumi iuxta primariam suam significationem, quamdiu non sequitur inevitabile absurdum. Sed ex propria vocum acceptione S. Scripturae, quibus indicantur vespere et mane dies primus, secundus, tertius, etc. nil absurdi sequitur, et ad metaphoram sine sufficienti ratione illa traducuntur. Ergo in proprio sensu de diebus naturalibus accipienda sunt. Deinde *Exod.* 20. ait Deus: *Sex diebus operaberis; sex enim diebus fecit Dominus coelum et terram*. Hic in priori propositione sermo est de diebus naturalibus; ergo etiam in posteriori.

Sententia S. Augu-

Schol. 1. S. Augustinus *de Gen. ad litt.* docet, simul omnia a Deo producta fuisse, non successive sex dierum naturalium spatio. Quare

per dies, quorum meminit S. Scriptura, non intelligit dies naturales, sed Angelicos et intelligibiles, qui distinguuntur non ex parte cogitionum, sed rerum cognitarum; ita ut primum opus Dei ut cognitum ab Angelo sit primus dies: secundum, secundus dies, etc. Et quia in Angelo est duplex cognitio, vespertina, qua utpote obscuriori cognoscit Angelus res in seipsis; et matutina et clara, qua cognoscit res in Deo; ideo dies Angelicus componitur ex vespere et mane, et ideo dicitur: *Factum est vespere et mane dies unus.* Haec sententia salva fide a multis Catholicis adhuc defenditur ex his rationibus. I. Quia *Gen.* 2. *v.* 4. Deus dicitur fecisse coelum et terram in die ביום (*Bejom*) non vero in diebus. Verum יום (*Iom*) non semper unicum diem significat, sed saepe tempus plurium dierum, hebdomadum et mensium, uti *Ier.* 31. *v.* 32. ubi Deus foedus cum Israelitis pepigisse dicitur in die eductionis eorum de Ægypto, quod tamen modo post aliquot menses factum fuit, *Exod.* 12. Hoc loco autem יום (*Iom*) de spatio plurium dierum intelligendum esse, patet ex *Gen.* 1. et *Exod.* 20. II. *Is.* 48. *v.* 13. dicitur: *Deus fecit omnia simul* יחדו (*Iachdau*), sed יחד (*Iachad*) non semper temporis simultaneitatem, sed subiectorum paritatem significat, uti *Ps.* 32. *v.* 15. *Is.* 40. *v.* 5. unde sensus est, Deum omnia simul, sed non simul produxisse: vel si de tempore simultaneo sumere velis, Deum non interrupta creationis serie, licet non eodem momento, omnia creasse. Eodem modo explicatur locus *Eccli.* 18. *v.* 1. Nec est III. cur putes, per creationem omnino instantaneam maiorem potentiam Dei ostendi. Nam cum potentia sit facultas possibilibus conferendi existentiam (§ 108.), gradus potentiae non ex tempore, sed ex copia rerum productarum aestimandus est. Unde si Deus in instanti mundum et omnes creaturas produxisset, quas sex diebus produxit, hoc tamen maiorem potentiam praecise non ostenderet. Potuisset quidem in instanti omnia producere, sed maluit sex dies impendere, tum ut constaret, mundum ab aeterno non extitisse; tum ut attentius opera Dei meditemur; tum ut statum mundi triplicem, creationis ex nihilo, distinctionis, et exornationis consideremus; tum ut sex dies labori, septimum Divino cultui impendamus. *illi de diebus Angelicis.*

Schol. 2. Quaeritur, quo anni tempore mundus creatus fuerit. Petavius, etc. autumnum assignat, in quo Iudaei, annum civilem incipiunt. Antiqui Patres verno tempore, die Dominica, 25. Martii, in puncto mediae noctis, et consequentibus diebus mundum creatum esse docent. *Quo Anni tempore et die mundus creatus sit?*

§ 223. Ordo Creationis ex lib. *Genesis* est. Primo die *creavit Deus coelum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebrae erant super faciem abyssi, et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem, quod esset bona: et divisit lucem a tenebris. Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem: factumque est vespere et mane dies unus,* Gen. 1. v. 1. 5. *Opera primi diei.*

Schol. Varia hic disputant Interpretes, et plerumque pro suis quippe systematibus Philosophicis. Nomine coeli et terrae intelligunt nonnulli tum mobiliorem materiam usque ad superiores mundi limites protensam, tum partium crassiorum conglumerationem, sive liquidarum sive solidarum inter se confusionem, unde *Chaos* dicuntur. Alii intelligunt materiam, seu entia simplicia, vel elementa, vel particulas subtilissimas, ex quibus coelum et terram fieri debebant. Cum vero materia seu elementa universi in principio producerentur, elementa singulorum mundi corporum erant adhuc inter se permixta et confuse informem molem constituentia; et hinc terra dicitur inanis et vacua, et materia universi non absimilis pelago in subtilissimas particulas divisa *abyssus* dicitur, vel etiam aquarum copia hoc nomine denotatur. Lux autem primo die creata, vel fuit nubes lucida, vel potius materia ignea ab opaca separata. Eodem die coelum empyreum et Angeli creati fuerunt. Spatium illud temporis, quod Moyses vocat diem, aequale fuit ratione durationis, tempori, quod sol motu suo circa terram impenderet.

Secundi diei. § 224. Secundo die dixit Deus: *Fiat Firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus Firmamentum, divisitque aquas, quae erant sub Firmamento ab his quae erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus Firmamentum, coelum: et factum est vespere et mane dies secundus. Gen.* 1. *v.* 6. 8.

Schol. Cum Deus particulas materiae in motum ageret, ut homogeneae coirent, et heterogeneae segregarentur, aether per vastissimum mundi spatium ubique mansit expansus, sicuti eum hodie per universum expansum esse docent recentiores Philosophi, qui proinde iuxta illos nomine firmamenti רקיע (*Rachiang*) intelligitur, tum quia dicitur coelum, et nos hodie illud expansum coelum sydereum vocamus; tum quia luminaria magna a Deo in firmamento posita, *Gen.* 1. *v.* 14. in aethere expanso iuxta Philosophos moventur. Per aquas superiores supra firmamentum nonnulli nubes, alii materiam lutosam ex terreis et magna copia aquearum particularum mixtam, pro materia planetarum intelligunt.

Tertii diei. § 225. Tertio die dixit Deus: *Congregentur aquae, quae sub coelo sunt, in locum unum: et appareat arida. Et factum est ita. Et vocavit Deus aridam, terram, congregationesque aquarum appellavit maria. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et ait: Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum iusta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et factum est vespere et mane dies tertius. Gen.* 1. *v.* 9. 13.

Paradisi locus. *Schol.* Tertio die etiam montes, et metalla producta fuerunt. Quia vero productio herbarum, fruticum, et arborum pertinet ad opera tertii diei, ad ea etiam referenda est plantatio Paradisi, qui, contra

quam male docuit Origenes, fuit locus visibilis, et corporeus, et non pure metaphorice sic dictus: fuit quippe locus amoenissimus, arboribus frugiferis exornatus, uti ex verbo עדן (*Gneden*) a radice עדן (*Gnadan*) *delectavit* demonstratur. Ubinam vero situs fuerit, innuit Moyses, *Gen.* 2. *v.* 8. 14. ex plaga, versus orientem eum fuisse dicens, plagam scilicet orientalem respectu eius loci, ubi Moyses scripsit, scilicet Ægypti seu Arabiae. Ex fluviis vero a Moyse denominatis non possumus esse de loco Paradisi certi, cum non sit dubium, quin per maximam diluvii inundationem loca marium, fluviorum et stagnorum maximas mutationes passa sint. Nonnulli eum probabiliter in Mesopotamia ponunt propter coniunctionem Eden et Haran, *Ezech.* 27. *v.* 23. An adhuc extet, omnino incertum est. Vid. Huetium *de situ Paradisi.*

§ 226. Quarto Die dixit Deus: *Fiant luminaria in firmamento coeli et dividant diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies et annos: ut luceant in firmamento coeli, et illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, ut praeesset diei: et luminare minus, ut praeesset nocti: et stellas. Et posuit eas in firmamento coeli, ut lucerent super terram, et praeessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et factum est vespere et mane dies quartus. Gen.* 1. *v.* 14. 19. Quarti diei.

Schol. 1. Per duo luminaria intelliguntur sol et luna; nomine stellarum, etiam Planetae intelliguntur. *Primus* finis creationis syderum est, ut dividant diem et noctem, scilicet artificialem diem, quem sol per moram suam supra horizontem, sicuti noctem per occultationem infra horizontem facit. *Secundus*, ut faciant tempora et tempestates, veris, aestatis, autumni et hiemis ob motum solis annuum. *Tertius*, ut sint signa harum tempestatum, quod etiam stellis fixis competit, ex quarum ortu et occasu cum solis ortu et occasu iudicare licet de instantibus varietatibus tempestatum constantium: sicuti etiam nautae et agricolae ad haec solent respicere. *Quartus* est, ut faciant dies et annos motu solis per eclipticam. *Quintus* est, ut illuminent terram in se opacam et tenebricosam; omnes enim stellae lumen in terram fundunt, licet non omnes proprium, sed sol et stellae fixae proprium, Planetae alienum a sole acceptum. *Sextus* est, ut sol terram calefaciat, ne homines et bruta frigore languescant, et terra fructus suos progerminet. *Septimus*, ut Planetae influxibus suis terram foecundent.

Schol. 2. In Luna et caeteris Planetis degere homines, licet terricolis non omnino similes, putat Canzius in *Civ. Dei, Sect.* 2. et Carpovius in *Theol. revel.* tum quia ita magis amplificatur gloria Dei; tum quia Planetae possunt habitari. Verum nullibi legimus, Planetas hominum habitationi esse destinatos: et *Act.* 12. dicitur: *Fecit Deus* An dentur Lunicolae?

ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae. Ergo extra hanc terram aliud hominum genus non datur.

Quinti diei. § 227. Quinto die dixit Deus: *Producant aquae reptile animae viventis, et volatile super terram sub firmamento coeli. Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquae in species suas, et omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus, quod esset bonum. Benedixitque eis, dicens: Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere et mane dies quintus. Gen.* 1. v. 20. 23.

Sexti diei. § 228. 1. Sexto die dixit Deus: *Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta et reptilia et bestias terrae secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terrae iuxta species suas, et iumenta, et omne reptile terrae in genere suo. Et vidit Deus, quod esset bonum. Gen.* 1. v. 24. 25.

CAP. II.

De Creatione hominis.

2. Eodem die *creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei creavit illum; masculum et foeminam creavit eos* v. 27.

Quid sit vita hominis? *Schol.* Hominem esse substantiam ex anima rationali et corpore constantem, notissimum est. Videamus igitur, in quo vita corporis, animae, et hominis consistat. 1. Corpus nostrum dicitur vivere, quamdiu vis eius activa ita determinata est, ut ad membra movenda aptum sit. Pereunte hac aptitudine, corpus nostrum dicitur mori. Et quia, sicuti ex oeconomia animali constat, circulus sanguinis in corpore nostro principium est omnium reliquorum eius motuum; ideo corporis vita in sanguine esse dicitur, *Lev.* 17. v. 11. 2. Vita vero animae, utpote spiritus, adeoque entis intellectu et voluntate praediti, in vi cogitandi et appetendi posita est: dico in vi cogitandi: cogitationes enim transitoriae sunt, vis vero cogitandi perdurat, sicuti etiam vita animae perseverat. 3. Vita hominis, vel totius suppositi ex anima et corpore conflati, consistit in vi harmonica animae et corporis, ita ut quando motus fit in corpore, similis mutatio in anima contingat. Quod quomodo fiat, an per influxum physicum, an per causas occasionales, seu a Deo, an per harmoniam praestabilitam, Philosophis discutiendum relinquimus. Ex his porro intelligi potest, quo sensu totus homo mori dicatur, licet non totum hominis. Scilicet totus homo moritur, dum cessat harmonia actionum corporis et animae: non vero moritur totum hominis, quia anima post mortem corporis vivens permanet.

Art. 1. *De origine animae humanae.*

Anima rationalis § 229. 1. Anima hominis rationalis ex essentia Dei facta non est. Nam nulla creatura pro particula essentiae Divinae habenda est. Sed

anima hominis est creatura (§ 228.). Ergo non est particula essentiae Divinae. non est particula Dei.

Schol. Plato et alii Philosophi dicti Emanatiani volunt, animas a Deo effluxisse, et esse particulas Divinae substantiae. Nam I. *Act.* 17. *v.* 28. dicimur esse *genus Dei*. Sed non ob emanationem ab essentia Divina, sed propter factam ad illam tamquam causam exemplarem productionem, vel quia in Deo vivimus, movemur, et sumus. II. Deus animam creavit *inspirando in faciem* Adae *spiraculum vitae*. Verum per hunc halitum tropice omnipotens Dei operatio designatur per quam Adami anima creata fuit. *Solvuntur obiectiones.*

§ 230. Animae rationales non migrant de uno corpore in aliud. Hinc *Eccl.* 12. *v.* 7. dicitur: *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. S. Irenaeus *l.* 2. *c.* 33. hoc probat ex eo, quia si anima ab uno corpore in aliud transiret, reminisceretur eorum, quae in priori corpore gessit, quod tamen est contra experientiam: dicere enim, quod statim omnium obliviscatur, omni fundamento caret. Certe si anima in poenam suorum scelerum commissorum in corpus bruti migraret, eorum recordaretur, propter quae puniretur; ait Tertullianus *l. de anima c.* 33. Animae rationales non migrant de uno corpore in aliud.

Schol. Pythagoras docuit, certum numerum animarum ab initio mundi conditum esse, quae ex homine in hominem, et pro vitae merito vel demerito etiam in bruta et plantas transmigrarent; unde eius sequaces dicti sunt Metempsychositae.

§ 231. Animae rationales non propagantur ex semine vel traduce. Solet hoc a nonnullis probari variis S. Scripturae testimoniis, a quibus tamen abstinemus, quia S. Augustinus scribens ad S. Hieronymum ostendit, illa non esse omnino invicta. Unde probatur ex Traditione. Sic S. Hieronymus totus est, ut nostram doctrinam confirmet in *ep. ad S. Augustinum contra Ruffinum*. S. Hilarius *l.* 10. *de Trin.* ait, *animam esse ex Deo*, carnem vero ex carne. S. Ambrosius *l. de Noe*, ait, non posse hominem animam generare. S. Augustinus licet de animarum propagine dubitaverit, constanter tamen docuit, animam rationalem non fieri ex semine. Ratio est: Anima rationalis est spiritualis, adeoque ens simplex, quod generari et ex semine propagari nequit (§ 47.). Non propagantur ex semine.

Schol. Antonius Roccus animam humanam et corpoream materiali semine propagari contendit. Alii vero Traduciani vel ex anima Patris aut Matris vel utriusque, animam infantis propagari contendunt. Ad hos accedere videtur Wolffius, qui docet, in animalis maturi semine dari animalcula spermatica animabus foecundata, quae in gradu infimo perceptionum subsistunt, donec organa animalis melius elaborentur. Videtur quidem Traducianis favere S. Scriptura, ubi *Gen.* 12. *v.* 5. dicitur: *Animae, quas fecerat Abram in Haram.* Et *c.* 46. *v.* 26. dicuntur *animae egressae de femore Iacob*. Verum ibi anima per Synecdochen pro toto composito humano sumitur.

§ 232. Animae rationales non sunt creatae extra corpora, et in Non sunt

creatae extra corpora

illa ob patratum crimen detrusae. Nam *ad Rom.* 9. de Iacob et Esau dicitur: *Cum nondum nati essent, aut aliquid boni egissent.* Ergo ante hominis nativitatem animae non peccaverunt. Unde S. Scriptura hominibus tantum exprobrat peccata praesentis vitae. Ergo ante alia vita non fuit. Certe si animae antequam corpori unirentur, peccassent, status innocentiae non extitisset.

Solvuntur obiectiones.

Schol. Origenes et Priscillianistae, animas ab initio mundi conditas esse, et deinde in corporeum carcerem ob patratum crimen detrusas fuisse putant: I. Quia *Sap.* 8. *v.* 19. et 20. Salomon dicit, quod *sortitus sit animam bonam, et venerit ad corpus coinquinatum*: ergo anima eius ante corpus extitit. Verum planus est sensus Salomonis, scilicet, quod puer fuerit optimae indolis, et in mortali corpore dono Divinae Gratiae caste vixerit. II. S. Augustinus *l.* 7. *de Gen. ad litt. c.* 24. docet, animam ita conditam fuisse, sicuti primitus conditus est dies, et creatam latuisse in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, id est inspirando, formato ex limo corpori insereret. Hanc sententiam S. Augustinus arbitrio lectorum quidem relinquit, sed Nb. si nulla Scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicat: eam tamen S. D. non amplectitur, sed *l.* 12. *de Civ. c.* 23. docet, Deum animam sufflando indidisse, sive potius sufflando fecisse.

Anima rationalis a Deo creatur.

§ 233. Anima rationalis a Deo creatur, quando ab eo corpori organizato infunditur. Sic *Eccl.* 12. *v.* 7. Deus dicitur nobis dedisse spiritum, seu animam. Sed non dedit antequam corpori infunderetur (§ 232.), nec anima propagatur per traducem (§ 231.), nec migrat de uno corpore in aliud (§ 230.). Ergo a Deo creatur, quando corpori organizato infunditur. Ratio est: Anima rationalis ex mox dicendis est spiritus, adeoque ens simplex. Sed ens simplex nonnisi per creationem oriri potest. Ergo a Deo creatur.

Art. 2. *De Spiritualitate animae humanae.*

Est spiritualis.

§ 234. Anima hominis est spiritualis. Hinc 1. *c. Eccl.* dicitur *Spiritus*, et 1. *ad Cor.* 2. *v.* 11. *Quis . . . hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Hic Spiritus Dei sumitur proprie pro substantia simplici, intellectu et voluntate praedita. Ergo etiam spiritus hominis. Bene igitur definivit Concilium Lateranense, Deum utramque condidisse creaturam, *spiritualem et corporalem, ac deinde humanam quasi communem ex corpore et spiritu constantem.* Et SS. PP. toti sunt, ut probent contra Paganos et Epicureos, animam hominis esse proprie dictum spiritum. Ratio est: Anima humana intelligit, et vult, teste experientia. Sed hoc materiae competere nequit: non enim singulae materiae partes vi distincte cogitandi gaudere possunt, quia alias tot forent in materia cogitationes, quot sunt eius partes, cum cogitatio unius partis extra cogitationem alterius foret posita, quae sane in unam et eamdem cogitationem coalescere non possent, eo ipso quod cogitatio unius partis non possit fieri cogi-

tatio alterius. Deinde si singulae partes materiae non cogitant, nec tota materia cogitabit. Denique ex certo situ et textura partium cogitatio oriri nequit; alias enim in omni nova cogitatione haec textura varianda foret. Nec iuvat dicere, situm partium materiae talem esse, ut adinstar speculi obiecta a se distincta repraesentet; nam ad cogitationem sola repraesentatio non sufficit, sed ulterius requiritur, ut homo huius repraesentationis sibi sit conscius, ut eam reproducere, iudicare et ratiocinari valeat, quae huic speculo fictitio convenire non possunt; alias enim in uno eodemque cogitandi actu duplex et plane diversa partium structura simul concurrere deberet, una pro ipsa repraesentatione, altera pro huius repraesentationis conscientia habenda; quod repugnat.

Schol. Democritus, Zeno et Epicurus animam rationalem docuerunt esse quiddam ignitum ex levibus rotundisque corpusculis compositum. Heraclitus vult, esse vaporem mobilem, Diogenes aerem, Empedocles substantiam ex singulis elementis compositam. Veteres etiam nonnulli Patres cum Tertulliano animam humanam corpoream esse, subtilis tamen et aereae materiae, putarunt. Et Cowardus Angelus Materialistarum coryphaeus docuit, animam esse meram concinnam corporis, speciatim vero cerebri dispositionem, motusque in cerebro agiles, esse cogitationes. Nam I. anima in suis operationibus dependet a corpore: ergo erit corporea. Verum absolute anima ab organis corporeis non dependet; sed tantum pro statu praesentis vitae, siquidem etiam separata a corpore existere et operari possit. II. Anima etiam in suis operationibus defatigatur, v. g. in intelligendo, uti patet in studentibus: ergo a corpore pendet. Ast anima non defatigatur, sed tantum fluido nerveo exhausto corporis vires deficiunt. Solvuntur obiectiones.

Art. 3. *De immortalitate animae humanae.*

§ 235. Anima hominis est immortalis, et nunquam a Deo annihilatur. Nam corpore licet vi externa perempto, animam tamen superstitem fore Christus docet, *Matth.* 10. v. 28. Et ita definit Concilium Lateranense. Ratio est: Anima utpote simplex nonnisi per annihilationem perire potest (§ 47.). Sed Deus animam non annihilat, quia conservando eam in aeternum gloriam suam mundo manifestare vult (§ 105.). Ergo anima rationalis post mortem corporis perdurat; suas post mortem perceptiones continuat, quia essentiam suam in vi percipiendi consistentem, et remoto omni impedimento in actum exeuntem retinet: in statu distinctarum perceptionum versatur, utpote sensibus, confusionis perceptionum causis, non amplius alligata: sui sibi conscia est; seque eamdem esse cognoscit, quae in vita mortali fuerat: status praeteriti memoriam conservat: ab aliis rebus se discernit; uti patet ex historia Epulonis, *Luc.* 16. v. 22. et consequenter est immortalis. Est immortalis.

Schol. Materialistae immortalitatem animae negant: I. Quia *Eccl.* 3. v. 18. dicitur: *Unus interitus est hominis et iumentorum* . . . . Solvuntur obiect. ones.

Sicut moritur homo, sic illa moriuntur. Sed haec ratione corporis, non vero ratione animae dicta sunt. II. Anima cum corpore simul oritur, sensim adolescit, languente corpore languet, vigente viget: ergo etiam eo moriente moritur. Ast anima nec languet, nec aegritudine premitur, sed corpus; ita tamen ut corpore afflicto, ob unionem animae cum corpore et harmonicum consensum anima easdem afflictiones patiatur.

Art. 4. *De partibus essentialibus hominis.*

Homo constat corpore et anima. § 236. Duae igitur tantum sunt partes hominis essentiales, corpus videlicet et anima rationalis. Quippe S. Scriptura dum primi hominis ortus (§ 228.), et interitus eius *Eccl.* 12. *v.* 7. meminit, duas tantum eius partes essentiales animam et corpus commemorat, et omnes eius operationes per duas has partes essentiales explicari possunt. Ergo non est ratio, cur plures partes essentiales illi tribuamus.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 1. Fanatici tres homini partes essentiales tribuunt, corpus animale, animam, quae circa artes, scientias, et alia naturalia huius vitae versatur, et spiritum, cuius obiectum est Deus, res Divinae et spirituales. Nam 1. *Luc.* 1. *v.* 46. anima a spiritu distinguitur: *Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Verum a verbis diversis ad res diversas consequentia non semper in S. Scriptura valet; imo quia in loco citato et anima et spiritus Deum laudare dicitur, anima et spiritus pro eadem re sumuntur. II. 1. *ad Thess.* 5. *v.* 23. Apostolus spiritus, animae, et corporis mentionem facit. Sed spiritus hic dona spiritualia denotat, uti *v.* 19.

Idealistae refutantur. *Schol.* 2. Idealistae hominem sola anima constare, corpora vero mera esse phantasmata docent. Verum cum experientia doceat, nos habere ideam substantiae cuiusdam extensae, quae est corpus, corpus etiam existere debet: nam idea substantiae extensae, quam habemus, nobis illam potius, quam aliud quid repraesentat; hinc proprietatem hanc ab aliqua causa recepit, nec quid sit sine ratione sufficiente. Iam vero haec causa exemplaris, sive obiectum iuxta Idealistas non sumus nos ipsi, quippe qui iuxta illos solo spiritu constámus, adeoque obiectum ideae substantiam extensam repraesentantis esse non possumus; unde et ipse Deus utpote etiam inextensus causa exemplaris huius ideae esse nequit. Igitur substantia extensa re ipsa existens, causa seu obiectum huius ideae esse debet; nihilum enim eam causare nequit. Nec iuvat dicere, ideam illam esse mere fictitiam, qualis est idea montis aurei: nam idea corporis non dependet a nostra voluntate; nobis enim etiam nolentibus excitari potest: cum e contra idea montis aurei solum fiat ab intellectu fingente, et obiectum eius, scilicet mons et aurum re ipsa, licet separatim, existant, et sola combinatio a mente fingatur.

Art. 5. *De formatione Evae.*

Creatio Evae. § 237. Ne socia homini deesset, cuius auxilio tum in aliis nego-

tiis, tum in prolis generatione uteretur, Deus altum soporem viro immisit, et ex dormientis costa foeminam illi formavit. *Gen.* 2. *v.* 21. 22.

Schol. 1. Caietanus narrationem de aedificatione mulieris ex una costarum viri putavit esse allegoricam, et non veram historiam, sed parabolam: quia alias sequeretur, Adamum aut fuisse monstrum antequam Eva formata fuit, ob costam superfluam: aut ea sublata, fuisse mutilum et imperfectum. Verum costa illa non fuit superflua, cum etiam nunc costae impares in homine reperiantur a vertebris spinae pertingentes ad sternum, et ad xyphoidem terminatae, quarum unam pro formanda muliere Deus assumpsit, et ne Adam mutilus remaneret, carnem pro ea replevit.

Schol. 2. Nonnulli, nescio utrum serio, an per iocum, foeminas homines esse negaverunt. Verum cum Eva recens creata actus intellectus et voluntatis liberae elicuerit. *Gen.* 3. *v.* 1. 6. Deus illi animam rationalem largitus est; et corpus eius ex costa viri formavit, quae cum sint partes hominis essentiales; eam Deus verum hominem creavit. Hinc Salvator noster ex muliere natus, *ad Gal.* 4. *v.* 4. saepissime in S. Scriptura Filius hominis dicitur, *Luc.* 22. *v.* 69. **An foemina sit verus homo?**

§ 238. Creavit igitur Deus 1. foeminam post virum (§ 237.). 2. Intra hexameron sexto die. *Gen.* 1. *v.* 27. 31. licet eius creatio describatur *Gen.* 2. ubi etiam creatio viri describitur, qui tamen sexto die factus fuit (§ 228.). 3. In Paradiso: nam Adam antequam obdormisceret, a Deo in Paradisum introductus fuit, *Gen.* 2. *v.* 15. Cum igitur foemina facta sit ex costa viri iam ante existentis, et vir extra, foemina intra paradisum sit creata: Adami corpus non fuit androgynum, nec foeminae corpus scapulis viri adhaerens factum, et commisso peccato inde abscissum fuit. **Quandonam Eva creata sit?**

Schol. Rabbini nonnulli volunt, mulierem simul cum viro productam fuisse membris omnibus perfectam, et latere lateri media una costa coniuncto, a quo deinde separata fuit. Nam I. *Gen.* 1. *v.* 22. dicitur, *masculum et foeminam creavit eos.* Verum bene dicitur אתם (*Otam*) *eos*, et non, *eum*, ut Rabbinorum fabula eludatur. II. *Matth.* 19. *v.* 5. dicuntur Adam et Eva *duo in carne una*: at non physica corporum agglutinatione; sed unione solum morali. **An corpus Adami androgynum fuerit?**

§ 239. Foemina creata est, ut viro sit adiumento, adeoque propter virum creata est, 1. *ad Cor.* 11. *v.* 9. et consequenter in se dignitate viro est inferior. Et hinc si in societate coniugali ab utraque parte aequales rationes militent, uxor marito obedire debet. **Cur Eva creata sit?**

§ 240. Ut autem sanitas corporis viri et uxoris eius conservaretur, Deus illis herbas, olera et fructus arborum in cibum concessit, *Gen.* 1. *v.* 29. et *c.* 2. *v.* 16. una arbore cognitionis boni et mali excepta, *Gen.* 2. *v.* 17. Et benedictionem, ut multiplicaretur genus humanum, impertitus est, *Gen.* 1. *v.* 28. **Prohibitio arboris cognitionis boni et mali.**

Schol. Adami corpus neque infantuli aetate, neque statura gigantea productum fuit: nam ex mandato Dei de generis multiplica- **Adami corpus an**

gigantem fuerit? tione Adamo et Evae dato, hos non ut infantes, sed in forma adulta a Deo creatos esse apparet. Et *Gen.* 6. *v.* 4. legitur, gigantes originem ducere a connubiis filiorum Dei cum filiabus hominum. Ergo ab initio mundi gigantes non fuerunt. Rursus etiam in statu innocentiae per copulam coniugalem fuisset filiorum propagatio, licet nonnulli antiqui cum S. Damasceno *l.* 2. *de fide c.* 30. contrarium senserint. Deus enim ante peccatum fecit hominem: *masculum et foeminam fecit eos, et dixit: Crescite, et multiplicamini.*

Art. 6. *De Adamo omnium hominum primo, ac Protoparente.*

Adam omnium hominum primus fuit. § 244. Ex dictis sequitur, quod Adam omnium hominum primus fuerit, a quo omnes gentes per orbem terrarum sunt propagatae. Hoc clare innuit S. Scriptura, *Gen.* 2. *v.* 5. affirmans, quod ante Adamum non esset *homo, qui operaretur terram.* Et *Sap.* 10, *v.* 1. *Formatus est orbis terrarum Pater.* Et *Act.* 17. *v.* 26. *Fecit ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae.* Certe si ante Adamum homines extitissent, non opus fuisset, ut ex eius costa Deus mulierem formasset, et de eorum gestis aliquid nobis reliquisset antiquitas.

Praeadamitarum obiectiones solvuntur. *Schol.* Praeadamitae duce Isaaco Peirerio ante Adamum et Evam alios iam homines fuisse docuerunt. I. Quia Cain parricida timuit, ne quisquis eum inveniret, occideret: ergo praeter Adamum et Evam alii homines fuerunt, quia hi filium suum non occidissent. At praeterquam quod verba illa verti possint: quidquid me inveniet, me occidet, timuit futuros Adami posteros, adeoque non opus est ad Praeadamitas confugere. II. Cain uxorem habuit, *Gen.* 4. *v.* 17. Sed non habebat uxorem sororem suam, quod est contra ius naturae: ergo aliam ab Adamo non genitam. At uxor eius sine dubio soror eius fuit; id quod legi naturae sub circumstantiis illius temporis non adversabatur. III. Cain extruebat urbem, *Gen.* 4. *v.* 17. Si autem non fuissent Praeadamitae, quorum opera Cain usus fuisset? Sed illa urbs non fuit ad formam hodiernam, sed casa una et altera, etc. sepe vel muro circumdatae, ad quas exstruendas non multorum hominum opera usus fuit. Accedit, quod genere hominum iam multiplicato urbem illam aedificaverit; nam tempus exstructionis dubium est. IV. *ad Rom.* 5. *v.* 14. mentio fit non peccantium ad similitudinem transgressionis Adamiticae, qui non possunt esse, nisi Praeadamitae. At vero illi sunt posteri Adami, qui non propria voluntate actualiter sicuti Adam, sed originaliter in Adamo peccaverunt. V. dari antipodes certum est, et a. 1497. Americus Vesputius Americam detexit: sed non videtur, quomodo posteri Adami in oppositam terrae partem, vel in Americam devenerint: ergo praeter posteros Adami alii homines dantur. Verum posteri Adami in oppositum nobis hemisphaerium et in Americam delati sunt vi ventorum, cum Tropicos transgredi tentassent; reditum vero non tentarunt, vel quia viam nescierunt, vel quia ad eum tentandum non multum afficiebantur. Primi Americae

incolae fuerunt Phoenices, uti videtur Huetio, vi ventorum eo appulsi, et quia reditum non tentarunt, usque ad tempora Vesputii incogniti. Veteribus etiam America non omnino incognita fuit, quam nonnulli putant esse insulam Atlanticam a Platone memoratam. Patres antiqui nonnulli de Antipodibus dubitarunt, utpote quorum existentia eo tempore certo demonstrari non potuit.

CAP. III.

De Mundi bonitate, ac perfectione.

§ 242. Deus sapientissimus omnia facit sapientissime, adeoque quamlibet rem fini suo convenientem (§ 103.). Ergo rem quamlibet creavit fini suo convenienter: hoc est ita, ut ad quod a Deo ordinata est, praestaret, vel saltem praestare possit. Quia vero finis ultimus Dei in productione huius universi est manifestatio Divinarum perfectionum (§ 103.), ideo totum universum manifestandis et demonstrandis attributis Divinis conveniens a Deo factum est. Et cum illud, quod fini suo est conveniens, bonum dicatur, hinc Deus omnia, scilicet mundum et partes eius bona creavit, sicuti *Gen.* 1. *v.* 31. dicitur: *Vidit Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona.* **Deus mundum bonum creavit.**

§ 243. Licet autem cuncta a Deo producta sint valde bona, non tamen sequitur, quod Deus absolute loquendo perfectiora producere non possit. Nam *ad Eph.* 3. *Potens est* (*Deus*) *omnia facere superabundanter, quam petimus aut intelligimus.* Et iuxta S. Dionysium *l.* 8. *de Div. Nom.* potest Deus infinitas virtutes ab iis, quae iam conditae sunt, in infinitum perfectiores producere. Quod tamen intelligendum est iuxta absolutam potentiam, non vero hac providentia supposita. Quis enim hoc statuto rerum ordine dubitet, quin providentissima Maiestas id effecerit, quod melius erat et rectius. Rursus nullo opere quantumvis perfecto ac mirabili infinita exhauriri potest omnipotentia. Denique S. Augustinus l. 2. *de Civ. c.* 22. hanc rationem profert: si Deus optima quaeque produceret, ut non posset addere meliora, omnia a visibilibus usque ad invisibilia forent aequalia, et nil praeter Angelos vel homines procreasset. **Perfectiorem tamen absolute producere posset.**

Schol. Petrus Abaelardus *l.* 3. *introd. ad Th.* Wicleffus *l.* 1 *Trial. c.* 11. Spinoza, quibus Leibnitius et Wolfius aliquo modo videntur subscribere, contendunt, mundum hunc esse absolute optimum et perfectissimum: imo Deum omnia fecisse, quae sunt possibilia, Spinoza existimat I. quia Deus non potest non facere quod convenit, et iustum est fieri: ergo nihil potest facere, nisi quod facit; nam si alia facere posset, frustranea et otiosa foret eius potentia. *Resp.* Deus nihil potest facere, nisi quod convenit et iustum est, id est nisi id, quod facit, conveniens et iustum sit, non autem ut omne conveniens actu faciat: neque ideo potentia Dei ad possibilia est frustranea, cum illud tantum frustraneum dicatur, quod finem suum non assequitur; potentia vero Dei cum sit eius essentia, non **De mundo optimo**

est medium ad aliquem finem, sed ipsa rerum omnium finis est. II. Nihili nulla est proprietas, quod tamen foret, si daretur possibile, quod non extaret, cuius proprietas foret, esse posse: imo possibile plus est, quam merum nihilum, cum inter nihilum et aliquid non detur medium. Sane intellectus Divinus necessario intelligit omnia intelligibilia: ergo et omnia possibilia operatur. *Resp.* Nihili datur aliqua proprietas negativa, scilicet exclusio impedimenti, ne res aliqua existat, quam possibilem esse cognoscimus. Deinde possibile tantum aliquid negativum plus significat, quam nihilum, scilicet non repugnantiam attributorum. Denique existentia rerum ab omnipotentia, et eius libera voluntate dependet, non vero earum intelligibilitas. III. Agens perfectissimum et sapientissimum Deus nonnisi ad creandum mundum perfectissimum determinare se potuit, qui solus ad manifestandam suam gloriam infinitam conducit; actionem summe perfectam, et Divinam ostendit; et Divinas perfectiones optime exprimit. *Resp.* Agens sapientissimum necessario se determinat ad id, quod melius, et perfectissimum mundum creandum habita ratione finis sibi praestituti, non vero ad id, quod absolute perfectissimum est; alias enim necessario creasset mundum, et exhausta posset dici omnipotentia Dei. Neque enim Deus ad manifestandam gloriam suam creaturis ita indiget, ut eam ex ipsis instar pretii vel finis assequatur, sed ita, ut omnia ad seipsum velut ultimum finem referat; vel ut omnia eius opera manifestationi gloriae suae inserviant; vel ut perfectiones suas cum creaturis pro earum capacitate secundum fines sibi praestitutos communicet. Sane gloria Dei ad intra infinita esse debet, gloria vero ad extra solum Deo digna sit necesse est; maiorem enim creaturae praestare non possunt. Item actio Dei ex parte principii summe perfecta esse debet, non vero semper maxime ad extra ex parte subiecti et termini. Denique Deus suas perfectiones manifestare vult non semper modo absolute perfectissimo, licet relate ad fines sibi praestitutos modus sit perfectissimus. IV. Deus amat se amore actuali necessario et infinito, quo rapitur ad id quod perfectissime suam gloriam manifestare potest: sane invidus non est, ut nollet, nec impotens, ut non posset optimum mundum creare, cum etiam homo optima semper eligat. Quare S. Augustinus *l. de quant. animae* c. 35. ait: *Omnia sic sunt, ut melius esse non possint*. Et S. Damascenus *l. de fide* c. 9. *Necesse est, omnia, quae Dei providentia fiunt, et optima et Deo decentissima fieri, et ita, ut nequeant meliora fieri*. *Resp.* Deus amat se amore infinito, actuali, et necessario ad intra, non vero ad extra, quia nulla re extra se indiget, utpote ex se omni parte beatus. Neque invidus dici potest, quia invidia inter eos solum locum habet, qui inter se non omni modo distant, et eiusdem boni participes esse possunt; quod non tenet in Deo a creatura infinite distante, et nihil boni ab ea participante. Potuit quidem absolute perfectiorem mundum creare, sed noluit, quia hic mundus fini ab eo praefixo aptissimus est. Homo quanto

meliora facit, tanto fit melior, non vero Deus sine rebus extra se infinite perfectus, qui etiam minora bona facere posset ad demonstrandum, quod maiora et minora bona ab eo dimanent. Denique SS. Patres solum volunt, Deum semper facere id, quod est optimum bonitate extrinseca petita a voluntate Dei, cui satisfieri optimum est, et melius quam non satisfieri; non vero bonitate intrinseca, qua omnia a Deo facta sunt optima, non absolute et simpliciter, sed relative, prout magis spectant ad proportionem decoris universi.

CAP. IV.

De Mundi conservatione, et gubernatione.

§ 244. His omnibus ita a Deo sapientissime conditis, requievit Deus die septimo a novarum creaturarum creatione, licet non a conservatione, concursu, gubernatione et providentia, de quibus nunc agemus.

§ 245. Per creationem Deus rebus extra se existentiam largitus est. Ratio vero continuationis existentiae illarum, nequit esse in ipsis creaturis, alias essent ens a se, quod solum rationem existentiae suae in se habet (§ 42.). Ergo eam habent in alio a se diverso: et quia praeter creaturas nullum ens, nisi Deus, existit, ratio continuationis existentiae creaturarum in Deo est, et speciatim quidem in Divina eius voluntate, qua nimirum Deus vult, ut creaturae existentiam suam continuent. Proinde actus voluntatis Divinae, quo creaturis datur, ut existentiam suam continuent, dicitur earum *Conservatio*. Conservatio quid?

§ 246. Deus creaturas conservat, et hae continua Dei conservatione indigent. Primum patet ex *Act.* 17. *v.* 28. *In ipso vivimus, et movemur, et sumus*. Et ratio est quia per actum voluntatis Divinae creaturis datur, ut existentiam suam continuent (§ 245.) Sed haec est earum conservatio (§ cit.). Ergo Deus eas conservat. Secundum liquet ex eo, quod creaturae ex seipsis existentiam suam continuare non possint: sed ea per solam conservationem Divinam continuanda est (§ 245.). Ergo creatura omni temporis momento conservatione Divina indiget. Deus creaturas conservat

Schol. 1. Contra conservationem rerum a Deo pugnare videtur I. quod opus artefactum sine artifice perduret; ergo etiam opus Dei, qui plus potest, sine eius conservatione. Verum disparitas est; nam artifex artefactum construens solam formam illi inducit, quia materia per rerum naturam iam adest: conservatio vero Divina in ipso materiali entis versatur, quod sine ea existentiam suam continuare nequit. II. Sic non foret inter creationem et conservationem distinctio. At creatio et conservatio in eo conveniunt et discrepant a se invicem, quod per utramque quidem existentia creaturae detur; sed creatio rem antea non fuisse notet, conservatio rem antea fuisse supponat; creatio det existendi initium, conservatio continuationem. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Conservatio non est actus mere negativus, quo Deus

creaturas non vult destruere, sed positivus, quo continuationem existentiae creaturarum vult. Porro Deus creaturas conservat propter manifestationem perfectionum suarum (§ 105.).

Annihilatio quid? § 247. Quemadmodum creaturae existere coeperunt per actum voluntatis Dei efficacis in creatione, ita per actum eiusdem voluntatis continuatum existentiam continuant in conservatione. Cum igitur cessante causa cesset effectus, sequitur, quod si voluntas Dei efficax de continuanda creaturae existentia cessaret, eo ipso creatura ita esse desineret, ut nil eius amplius actu superesit, quod dicitur *annihilatio*, quae proinde in mera actionis positivae omissione consistit.

Solus Deus creaturam annihilare potest. § 248. Solus Deus creaturam annihilare potest. Nam creatura aliter annihilari non potest, nisi per cessationem actus voluntatis Divinae efficacis de continuanda creaturae existentia. Sed haec a solo Deo pendet. Ergo solus Deus creaturam annihilare potest.

Concursus Dei ad actiones creaturarum. § 249. Creaturae non tantum sunt, sed etiam mutationes producunt, quarum ratio in illis est, uti experientia in animabus et corporibus probat. Quia igitur mutatio entis, cuius ratio in ipso datur, iuxta Philosophos dicitur actio, creaturas agere certum est, et quidem non sine conservatione Divina (§ 246.); ita ut Deus non solum vim agendi in creaturis conservet, sed etiam aliquid rationis actio Dei in se contineat, cur creatura agat; quae actio Dei dicitur *concursus Dei ad actionem creaturae.*

Deus ad actiones creaturarum concurrit. § 250. Deus ad omnes actiones creaturarum concurrit: *In ipso enim vivimus, movemur et sumus. Act.* 17. Ratio est: Deus vim agendi creaturarum continuo conservat, easque ad agendum aptas efficit, et cum sit causa prima, a qua omnis causa secunda dependet, aliquid rationis in se continet, cur creaturae agant, tum vim earum activam conservando, tum eas ad agendum applicando. Ergo ad omnes actiones creaturarum concurrit.

Art. 1. *De Providentia Dei erga creaturas omnes.*

Providentia Dei. § 251. Cura Dei pro rebus creatis dicitur *Providentia Divina. Cura* autem est studium perfectioni entis impensum.

Deus providet creaturis. § 252. Deus providentiam erga creaturas exercet. *Sap.* 14. *v.* 3. *Tua autem, Pater, providentia gubernat.* Et *Iudith.* 9. *Tua iudicia in tua providentia posuisti.* Ratio est: Deus creaturas in existentia, quam habent (§ 246.), et vim earum activam conservat (§ 249.), omnesque ad fines constitutos salutares gubernat (§ 107.), adeoque perfectioni creaturarum studium impendit. Ergo providentiam erga eas exercet (§ 251.), scilicet conservando, concurrendo, gubernando. Et quia omnis creatura etiam abiectissima, conservatione, concursu et gubernatione Divina fruitur, quia sine ista non existere (§ 246.) sine hoc non agere (§ 250.) posset, et per gubernationem ad fines Divinos actiones dirigantur (§ 107.), hinc in omnibus rebus Divina Providentia versatur, ita ut nec abiectissima excludi ab ea debeant.

Providen- *Schol.* Providentia Dei, quatenus circa omnes creaturas versatur,

dicitur *generalis*, quam Deus conservando, concurrendo et gubernando praestat. E contrario pro quo ente curam gerendi Deus motivum fortius habet, pro illo dicitur gerere providentiam *specialem*. Hanc Deus exercet pro bono promovendo, et pro fidelibus. Item Providentia Dei alia est *ordinaria*, qua Deus per causas secundas, modoque naturali; alia est *extraordinaria*, qua per miraculum agit. Providentiae Divinae tres actus constitui possunt: πρόγνωσις, qua praevidet, quid ubique optimum futurum sit, quae ad omniscientiam eius spectat: πρόθεσις, qua quod optimum factu praevidit, decernit, quae ad voluntatem eius pertinet: et διοίκησις, qua quod decrevit, exequitur, quae omnipotentiam concernit. Unde per omniscientiam, voluntatem et omnipotentiam Deus Providentiam exercet; quibus tamen, quatenus Deus media finibus subordinavit, sapientia: quatenus hominum felicitati prospexit, bonitas: quatenus virtutem remuneratur, et vitium punit, iustitia, ac aliae perfectiones Divinae accedunt. Vide S. Irenaeum *l. 3. contr. haer. c.* 25. et Minuc. Felic. *in Octavio;* ubi etiam argumenta incredulorum solvuntur in mea *Analys. PP. tom.* 3. — Ita quotuplex?

Art. 2. *De speciali Dei erga homines providentia.*

§ 253. Specialis Dei erga hominem Providentia in ipsa eius creatione vel maxime enituit: finem enim illi constituit, ut Deum coleret, suamque et aliorum perfectionem promoveret. Hinc non solum sui ipsius, scilicet Dei, ideam illi indidit (§ 41. Schol. 5.), sed rerum etiam naturalium cognitionem illi concessit. Nam ad Adamum recens creatum Deus adduxit animalia, ut nomina illis imponeret, quae etiam actu imposuit, *Gen.* 2. *v.* 18. 20. naturae eorum convenientissima; uti patet etiam ex nomine, quod Adam foeminae imposuit, quodque eius originem aptissime exprimit, *Gen.* 2. *v.* 23. sicuti etiam Eva post lapsum nomina filiis suis certis circumstantiis convenientia imposuit. — Specialem providentiam Deus erga hominem exercet.

Schol. Ex hoc colliges, Deum per ipsam creationem simul habitum linguae et loquelae, etsi pro diversitatibus rerum observatis ulterius successive excolendae et amplificandae, hominibus concessisse. Unde falluntur, qui homines ab initio muta animalia fuisse, linguam autem paullatim ortam esse ex vocibus inarticulatis secundum mentis affectum editis, arbitrantur. Vid. Medit. Carpovii *de lingua eiusque perfectione*. Quaenam autem primaeva hominum lingua fuerit, inquirit D. Calmet *in dissert. de ling. prim.* Psammetichus Ægypti rex hoc exploraturus, duos infantes recens natos pastori cuidam ab omni hominum consortio remotos educandos tradidit, ita ut nullum loquentem audirent: qui, dum illis per aetatem loqui licuit, identidem inclamabant; *Beccos,* quae vox apud Phryges panem significabat; hinc ille collegit, Phrygiam linguam esse primigeniam. Verum Psammetichus in investiganda primigenia hominis lingua in multis peccavit: tum quia non constat, Phryges primigeniam suam linguam in- — Unde eum cum habitu certae loquelae creavit. — Primaeva lingua quaenam fuerit?

tegram semper conservasse: tum quia non constitit illi, an apud alias etiam gentes *Beccos* nullam significationem habuerit: tum quia vox *Beccos* casu solum ab illis pueris formata fuit ex imitatione ovium balantium *Bec*; nam graeca terminatio *os* ab Herodoto hoc factum referente adiecta fuit. Theodoretus *q.* 60. *in Gen.* Amira *praef. in Gram. Syriac.* et Myricaeus *praef. in Gram. Chald.* Chaldaicae vel Syriacae linguae primas deferunt. Sed hae linguae Hebraicae linguae dialectus sunt, adeoque eam supponunt. Goropius Becanus linguae Belgicae hunc honorem tribuit argumento petito a nominum antiquorum etymologia: sic Adam deducit ex Belgico *hal-dan*, id est *ager invidiae*. Ast hoc argumentum omnino infirmum est; illo enim probaretur, nullam ferre linguam esse, quae antiquitatis praerogativam sibi non vindicaret. Arabes, Armeni, Ægyptii, Sinenses et Æthiopes pro sua lingua pugnant, qui in illa nomina primorum parentum suam significationem habent, et hae regiones ab antiquissimis Patribus frequentatae fuerunt. Verum vernaculus Armenorum et Arabum sermo surculus est Hebraei idiomatis: Æthiopus et Sinentium sermo primaevus nulla ratione vel auctoritate nititur. Restat igitur, ut dicamus, linguam Adami primaevam fuisse Hebraicam : tum quia primorum nominum radices continet; tum quia nomina antiquis gentium Numinibus imposita in sola lingua Hebraica significationem habent, tum quia est simplex et concisa, et iuxta Thomassium *in Glossar. Hebr.* Chaldaica, Arabica, Phoenicia, Graeca, Latina, Teutonica, etc. propagines sunt linguae Hebraicae. An vero lingua haec primitiva ante diluvium nullam mutationem subierit, affirmare non audet D. Calmet. Illud certum videtur, eam post diluvium in posteris Haebraeis diutius perseverasse, licet subsequentibus temporibus magis adhuc mutata fuerit, adeo ut moderna Hebraeorum lingua post varias vices in captivitate Babylonica, et alias Iudaeorum ruinas a primaeva sua origine multum distare videatur. In confusione linguarum Babelica 70. linguas iuxta numerum principum familiarum ortas esse censent plerique cum Lactantio et S. Augustino. Verum haec coniectura non satis firma videtur. Et Annatus cum Genebrardo notat, non omnes omnino omnium nationum linguas turris Babelicae fabris a Deo inditas fuisse, sed solum matrices, ex quarum corruptione aliae numero plures coaluerunt: scilicet ex Hebraica orta est Chaldaica, Syriaca, et Arabica: ex Latina, Italica, Wallachica, Gallica, Hispanica: ex Graeca, Dorica, Ionica, Attica, Æolica : ex Germanica, Helvetica, Saxonica, Anglica, Scotica: ex Sclavonica, Polonica, Boemica, Moscovitica; ex Æthiopica, Abyssina et Sabaea.

CAP. V.

De statu, in quo Deus primum hominem condidit.

Homo etiam re- § 254. Homo etiam in sui creatione rerum supernaturalium notitiam a Deo accepit quia ad finem supernaturalem conditus fuit, et

de eo posteros suos edocere debebat. Unde etiam Mysterium Trinitatis, et Incarnationis, quatenus ad consummationem gloriae referebatur, non vero prout ordinabatur ad redemptionem a peccato, cuius tunc Adamus conscius non fuit, et iuxta multos creatio et ruina Angelorum illi revelata sunt. rum super naturalium notitiam in creatione a Deo accepit.

§ 255. Homo creatus fuit cum voluntate sancta et recta. Nam *Eccl.* 7. *v.* 30. dicitur: *Deus creavit hominem rectum:* rectitudo vero conformationem actuum voluntatis cum regula illius involvit. Item *ad Eph.* 4. *v.* 23. monet Apostolus: *Renovamini in spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia et sanctitate veritatis.* Qui autem renovatur, ad priorem conditionem regreditur, quae proinde fuit in iustitia et sanctitatem. Deinde Tridentinum *sess.* 4. *c.* 1. definit: Primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse. Ratio est: Deus hominem quoad voluntatem ita creavit, ut illa se inclinaret in id, quod fini Dei, et consequenter eius voluntati conforme erat (§ 253.). Sed voluntas Dei semper ad bonum tendit. Ergo Deus ita hominem creavit, ut quamdiu in statu concreato persisteret, semper bonum appeteret. Quia vero appetitus boni ab appetitu mali remotus sanctitatem voluntatis constituit, Deus creavit hominem cum voluntate sancta. Et quia Deus hominem ita creavit, ut appeteret, quod iuxta finem Divinum illi appetendum erat, adeoque voluntatem suam secundum regulam voluntatis sibi praescriptam dirigeret, Deus cum voluntate recta hominem creavit. Creatus fuit cum voluntate sancta.

Schol. Ex his patet, hominem creatum fuisse in iustitia originali, quae iuxta modo probata involvit etiam gratiam sanctificantem seu gratum facientem, cum qua proinde iuxta nos Adamus creatus fuit. E contra Magister sententiarum, Scotus, etc. hoc negant, et docent, iustitiam originalem primo parenti in creatione concessam, fuisse tantum habitum quemdam, qui inferiorem partem superiori subiiceret, non vero gratiam, quae filios et amicos Dei efficit, et ad vitam aeternam promerendam necessaria est. Haec sententia, uti notat P. Berti, necdum ab Ecclesia damnata est; nam Tridentinum non ait, primum hominem creatum esse in sanctitate et iustitia, sed ait, constitutum esse; constitui autem in ea etiam potuit post creationem. Addit Iuenin *l.* 3. *diss.* 3. iussu Concilii deletam esse vocem, *conditum*, quam Canonis Auctores primo inseruerant. Deinde nomine sanctitatis et iustitiae, non gratiam habitualem, sed rectitudinem originalem, in recto dominio rationis nullo reluctante motu concupiscentiae sitam, nonnulli intelligunt. Concilia vero alia, quae dicunt, naturam humanam, licet in integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adiuvante servare, loquuntur de necessitate gratiae actualis ad salutem obtinendam. Et in iustitia originali.

§ 256. Primus homo instructus fuit appetitu sensitivo; gaudebat enim sensibus, *Gen.* 2. *v.* 19. et quae inde pendet imaginatione: Instructus fuit appe-

inclinatio vero ad bonum ope sensuum et imaginationis confuse cognitum, est appetitus sensitivus. Quia tamen Deus primum hominem ita creavit, ut non appeteret nisi verum bonum distincte cognitum (§ 255.), appetitus sensitivus in illo semper sanctis voluntatis inclinationibus conformis fuit. Item quia ex difformitate appetitus sensitivi et rationalis, lucta utriusque oritur, et nulla eiusmodi difformitas in homine recens creato fuit; neque hanc luctam expertus fuit, neque affectus inordinati locum in eo habuerunt; unde nuditatis primos parentes non puduit.

Et habuit super omnia animalia dominium

§ 257. Adamus in illo statu habuit super omnia animalia et terrestria dominium, *Gen.* 1. *v.* 28. *Dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animantibus, quae moventur super terram. v.* 29. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna, quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam.* Ratio est: Deus hominem etiam creavit, ut Deum colendo suam et aliorum hominum conservationem et perfectionem quaereret: sed hoc fieri non poterat, nisi facultas de substantia, usu et fructu rerum ad sui et aliorum conservationem et perfectionem necessariarum pro arbitrio, fini tamen dicto convenienter disponendi, id est dominium illi tribueretur. Ergo hoc dominium Deus illi concessit.

Esus carnium an fuisset in statu innocentiae?

Schol. Homo ob dominium in bestias earum operam ad excolendum paradisum adhibere potuisset, et ad honestam animi recreationem iis usus fuisset: esus tamen carnium in statu innocentiae non fuisset, quia Deus, *Gen.* 1. *v.* 29. ad esum fructuum terrae, herbarum et arborum hominem determinavit, et modo post diluvium, *Gen.* 9. *v.* 3. esum carnium illi concessit, unde etiam in eo statu usus vini non fuisset: animalia tamen carnivora ibi carnibus usa fuerunt, quia hic esus illis naturalis est. Porro dominium hominis in bestias cum obsequio earum omni feritate seposita coniunctum fuisset, neque homo dominio suo in bestias contra rectam rationem abusus fuisset.

Art. 1. *De immortalitate hominis in statu innocentiae.*

Homo in statu innocentiae erat immortalis.

§ 258. Homo in statu innocentiae erat immortalis; nam mors ex infra dicendis poena peccati est: hinc in statu innocentiae contrariae qualitates in corpore vi quadam supernaturali in debita semper temperie conservatae fuissent, et calor nativus per fructum arboris vitae semper restitutus fuisset, nec ullas homo ab extrinseco vel hominibus vel bestiis vitae insidias et pericula habuisset, et ideo etiam ab omni dolore, aegritudine et tristitia immunis fuisset.

Quae immortalitas erat gratiae beneficium.

§ 259. Immortalitas tamen primi hominis non fuit proprietas naturae, sed gratiae beneficium: quippe haec propositio Baii damnata est: *Immortalitas primi hominis non fuit gratiae beneficium, sed naturae conditio.* Et S. Augustinus *l.* 6. *de Gen. c.* 20. *illud quippe et mortale secundum aliam, et immortale secundum aliam causam dici*

poterat: id est mortale, quia poterat mori, immortale quia poterat non mori. Aliud enim est non posse non mori, sicut quasdam creaturas creavit Deus: aliud est posse non mori, secundum quem modum primus creatus est homo immortalis, quod ei praestabatur de ligno vitae non de constitutione naturae... Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris. Homo vero in statu innocentiae immortalis non perpetuo mansisset in terra, sed tandem sine morte translatus fuisset in coelum.

Elevatus est ad finem supernaturalem; status tamen naturae purae est possibilis.

Schol. Ex dictis colligitur, Deum hominem ad finem et beatitudinem supernaturalem elevasse; primis enim parentibus simul cum natura adoptionis gratiam concessit (§ 254. 255.), adeoque certum est de fide, quod status naturae purae, in quo homo sine gratia et peccato, nihilominus tamen foret morti obnoxius caeterisque miseriis, quae humanam naturam consequuntur, nunquam exstiterit. Verum quaeritur ulterius, an hic status naturae purae non sit possibilis. Lutherus *in 3. Gen.* iustitiam originalem homini tam naturalem esse contendit, quam naturale est oculo, ut lumen videat. Baius vero et Iansenius probare volunt, statum naturae purae pugnare cum iustitia, bonitate et providentia Divina, ita ut homo ante peccatum non potuerit produci sine gratia sanctificante, et immortalitatis dono. Denique Norisius, Lovanienses, Contenson, etc. naturae rationalis integritatem et iustitiam originalem gratiae quidem adscribunt; putant tamen spectata decentia oportuisse, ut creatura rationalis hac gratia fulciretur, adeoque statum naturae purae esse impossibilem. Haec sententia nullo modo ab Ecclesia damnata est; in communem tamen Theologorum propendemus, cum quibus et nos dicimus, statum naturae purae esse possibilem. Nam 1. non repugnat ex parte hominis, tum quia illi gratia et iustitia originalis titulo creationis et naturae non est debita, cum sit ordinis supernaturalis, et alias gratia non foret gratia: tum quia natura hominis ex se capax est doloris et tristitiae, aeque ac gaudii et voluptatis. 2. Non repugnat ex parte Divinae iustitiae, bonitatis et providentiae, quia Deus sine omni iniuria et laesione suae iustitiae et bonitatis potest id omne creaturae rationali denegare, quod est gratuitum, quod pendet ex mero suo beneplacito, et quod nemini debet, qualis est illa iustitia originalis supra conditionem et exigentiam naturae creatae. 3. S. Augustinus *l. 3. de libero arbitr.* ut evertat duo Manichaeorum principia ex eorum hypothesi, licet falsa, argumentatur, et probat Deum esse laudandum, nec admittendum aliud rerum principium, licet ignorantia et concupiscentia essent hominis primordia naturalia, et ait: *Si ergo altera anima talis esse coepit non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde Conditori suo gratias agat... non solum, quod anima est, quae natura iam omne corpus praecedit, sed etiam quod facultatem habet, ut adiuvante Creatore seipsam excolat, et pio studio possit omnes acquirere, et capere virtutes, per quas et a diffi-*

cultate cruciante, et ab ignorantia excaecante liberetur. Quod si ita est, non erit nascentibus animis ignorantia et difficultas supplicium peccati, sed proficiendi admonitio et perfectionis exordium. Supponit hic S. Doctor statum naturae purae possibilem, nec hanc sententiam suam unquam retractavit; nam *l. 1. retractat. c. 9.* et *l. de don. persev. c. 11.* ait: *Etiamsi verum esset, quod dicunt Pelagiani, ignorantiam et difficultatem, sine quibus nullus homo nascitur, primordia, non supplicia esse naturae, vincerentur tamen Manichaei, qui volunt duas, boni scilicet et mali, coaeternas esse naturas, nempe quia Deus non esset culpandus, sed laudandus.* Non obstat I. quod S. Augustinus pluribus in locis ostendat contra Pelagianos miserias huius vitae cum peccato originali ita necessario connecti, ut Deus foret iniustus et impotens, si hominem sine praevio peccato his miseriis obnoxium crearet, uti *l. 1. oper. imperf.* Et ideo etiam ex solis his miseriis existentiam peccati originalis colligit *l. 2. oper. imp.* Nam *Resp.* in his locis S. Augustinus loquitur de praesenti statu naturae, et supposita creatione primi hominis in iustitia originali, a qua per peccatum in has miserias incidit, non vero loquitur de statu naturae purae possibili; agit enim contra Pelagianos non ex hypothesi tantum possibili, sed statu praesenti: et ex miseriis huius vitae suspicando, non vero decretorie sine revelatione peccatum originale colligi docet. II. Non obstat, quod homo sine gratia non possit pertingere ad finem suum ultimum, scilicet visionem beatificam quam appetit, nec possit Deum super omnia diligere, adeoque repugnet, ut Deus illum in statu naturae purae creet. Nam in statu naturae purae non intuitiva Dei visio, quam homo sola fide supposita appetitu elicito appetit, sed visio Dei abstractiva foret finis eius ultimus, et ille Deum non amore supernaturali, sed naturali solum sine gratia supernaturali diligeret, et cum voluntate media, quae nec bona nec mala foret supernaturali bonitate, produceret, et bonitatem naturalem a Deo creatore acciperet, ac remissionem peccati vel per condonationem extrinsecam, vel per infusionem qualitatis naturalis consequeretur. Non obstat III. quod homo in statu naturae purae foret obnoxius concupiscentiae, cum qua, quia est defectus moralis, malum morale repugnans rectae rationi, et obex sapientiae, a Deo creari nequit. Nam *Resp.* concupiscentia quatenus est malum morale, seu privatio perfectionis debitae actui libero, quae ad culpam imputatur, non est a Deo, sed tantum ratione entitatis, prout est inclinatio naturae sentientis in bonum sensibile: haec autem per se non est obex sapientiae, quia solum fertur in bonum sensibile, sed per accidens, quia plerumque mentem, quae in bonum spirituale fertur, ad sensibilia inflectit. Non obstat IV. quod homo innocens non possit a Deo creari doloribus et morti obnoxius: nam mors et dolores ex nativa hominis constitutione oriuntur, sicuti bruta sine omni eorum culpa doloribus subiacent; hic dolor etiam utilis foret, et hominem admonet unitatis, quam inter corpus suum et animam servare debet.

Art. 2. *De praecepto Adae facto, eiusque transgressione.*

Praecepit illi Deus, ne de fructu vetito comederet.

§ 260. Deus hominem creavit, ut Creatorem suum coleret, suamque et aliorum perfectionem promoveret, et obsequenti vitam ac beatitudinem aeternam, ac transgressori voluntatis suae aeternae mortis poenam constituit. Ut autem homo semper memor esset debitae Deo obedientiae, signum aliquod externum, quod patefacturum erat, an homo constanter voluntati Divinae obsecuturus sit, Deus illi proposuit. Hoc erat arbor scientiae boni et mali in medio Paradisi plantata, a cuius fructu sub poena mortis abstinere debebat. Porro Deus Adamum constituit caput non solum naturale, sed etiam morale omnium hominum quantum ad conservationem et amissionem iustitiae originalis, ita ut voluntas ipsius in ratione capitis esset voluntas omnium eius posterorum, ad quod ex parte Dei necessarium erat decretum; ex parte vero Adami requirebatur, ut hoc decretum illi manifestaretur. Hoc decretum Adae manifestatum vocant nonnulli pactum inter Deum et Adamum, quod Deus sine omni iniustitia facere potuit, tum quia est supremus omnium Dominus, tum quia erat pro bono nostro; siquidem Adamo Deo obsequente in re tam facili, et beatissimo illo statu, omnia bona iustitiae originalis ad nos etiam devoluta fuissent; sane si haec conditio hodie nobis proponeretur, nemo eam recusaret.

Hoc praeceptum suadente diabolo homo transgressus est.

§ 261. Hoc Dei mandatum suadente diabolo Eva prima transgressa fuit, quia diabolus vero ac naturali serpente ad eam alloquendam usus fuit. Suasorem primi illius peccati diabolum fuisse, de fide est, et patet ex S. Scriptura, *Sap.* 2. *v.* 24. *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum*. Et *Iobi* 8. *v.* 44. de diabolo dicitur: *Ille homicida erat ab initio*. Et *Apoc.* 12. *v.* 9. diabolus appellatur serpens antiquus. Quod vero naturali serpente ad alloquendam mulierem diabolus usus fuerit, est communis Theologorum, et constat ex *Gen.* 3. *v.* 1. *Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terrae*. Ubi Hebraicum נחש (*Nachasc*) genus reptilium significat, uti liquet ex *Exod.* 4. *v.* 3. Deinde huic voci praeficitur littera paragogica ה (*h*), quae hic neque pronomen, neque articulum, neque interrogationem significat, et consequenter significationem propriam ac litteralem. Item in eodem versu comparatur serpens cum caeteris animantibus terrae; ergo etiam ipse pro terreno animali assignatur.

Quis fuerit serpens?

Schol. Ophitae, quibus Marcionis et Manichaei asseclae accedunt, dicunt, serpentem Evam tentantem fuisse Spiritum Deo meliorem, cui gratias agunt, quod per ipsum hominibus cibus, per cibum visus, per visum mulieris cognitio, per hanc nuptiae, per istas innumera bona mundo accesserint. E contra Rabbi Abenezra vult, diabolum nullatenus Evam aggressum esse, sed colubrum naturali facultate loquentem. Carpovius seductorem Evae diabolum in forma seu assumpto corpore serpentis apparentem fuisse censet. Caietanus cum Origene putat, nomine serpentis designari appetitum sensitivum interius

stimulantem, aut diaboli suggestionem nullo visibili corpore assumpto peractam. Hae sententiae ex dictis refelluntur. Nec obstat I. quod serpens dicatur *callidior cunctis animantibus terrae*, *Gen.* 3. *v.* 1. quod irrationali animali non convenit. Nam respondet S. Augustinus *de Gen. ad litt. l.* 11. *Non tam ex se is callidior erat, quam ex ipso diabolo, qui serpente, ut suae pravitatis instrumento, utebatur.* Non obstat II. quod mulier ad colloquium serpentis non cohorruerit. Nam forte ab initio serpentis colloquium exhorruit, ac sensim metum depulit: vel putavit, vi quadam supernaturali serpentem facultate loquendi instructum fuisse: imo metus omnis aberat, quia ante peccatum, cuncta ad nutum hominis serviebant. Nec obstat III. quod Deus serpenti, et non diabolo maledixerit; ergo serpens seductor fuit. Nam maledictio illa figurato sensu ad serpentem, proprio ad diabolum spectat, qui infra bestiarum sortem redactus super pectus suum graditur, et terram comedit: cum enim prae superbia intumescit, ad terram usque deprimitur. Et forte non nova poena decernitur, sed antiqua renovatur: Deus enim serpenti loquitur, et per eum diabolo in eo latenti. Hinc quaedam dicit, quae proprie serpenti conveniunt, quale est illud: *Super pectus tuum gradieris*: quaedam, quae proprie diabolo competunt, quale est illud: *Inimicitias ponam, etc.* Ita du Hamel *in Bibl.*

Art. 3. *De qualitate primi Adae peccati.*

Comedendo de fructu vetito

§ 262. Cum ad comestionem vetitam voluntatem Evae inclinare vellet diabolus, memor, nonnisi per boni repraesentationem voluntatem hominis flecti posse, esum illum cum magna utilitate coniunctum esse illi persuadebat, *Gen.* 3. *v.* 4. negabat scilicet, ob eum homines morituros esse, quin potius oculos eorum apertum iri, et illos sicut Deos cognoscentes bonum et malum futuros asseverabat. Eva diaboli verbis fidem tribuens, et aspiciens fructum, quod sit bonus, delectata insigni perfectione, quam per comestionem eius obtinere sperabat, de illo comedebat, *Gen.* 3. *v.* 6. et simili colloquio comestionem Adamo persuasit, qui proinde etiam comedit. Proinde homo legem Divinam transgrediendo peccavit.

Quodnam primum peccatum Adami fuerit?

Schol. Quaeritur in Scholis; quodnam primum Adami peccatum fuerit. Recentior quidam Auctor dicit, Evam absente Adamo, concubuisse cum serpente, hocque actu commisso serpentem Evam docuisse, libidini ita ulterius cum Adamo indulgere. Sed effrons huius mendacii absurditas seipsam refutat. Scotus *in* 2. *d.* 21. contendit, primum Adae peccatum fuisse inordinatum uxoris amorem, non quidem concupiscentiae carnalis, sed amicitiae et benevolentiae coniugalis: unde ne uxorem contristaret, parvipendit mandatum Dei, et de fructu vetito comedit. Communior est sententia, primum Adami peccatum fuisse superbiam, quod tamen duplicem adhuc malitiae speciem sibi coniunctam habuit, scilicet inobedientiae et gulae. Superbiam assignat *Ecclesiastes c.* 10. *Initium omnis peccati superbia.*

Et *Tob.* 4. *In ipsa initium sumpsit omnis perditio.* Hinc tentator diabolus dixit: *Eritis sicut Dii:* quae excellentia est obiectum superbiae. Certe in statu innocentiae omnia erant perfecte coordinata, ita ut corpus animae, appetitus sensitivus rationi, pars inferior superiori subiiceretur. Quare omnes animi motus a ratione superiori inchoari debebant, et consequenter primum Adae peccatum tale obiectum habere debuit, ad quod ratio superior per se afficeretur: sed ratio superior secundum se non afficitur ad sensibilia, quod est munus appetitus sensitivi, sed ad spiritualia, in quibus excellentia rationalis creaturae consistit: ergo primum Adae peccatum fuit circa obiectum spirituale, et inordinatus appetitus similitudinis cum Deo, seu superbia. Haec coniunctam sibi habuit inobedientiam et gulam, uti patet *Gen.* 3. *Quia audisti vocem uxoris tuae, et comedisti de ligno, ex quo praeceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo.* Quippe Adam primo propriam excellentiam ut finem inordinate appetit, et sic superbivit: deinde voluit id, quod sibi proponebatur ut medium ad habendam talem excellentiam, nimirum non subiici Divino praecepto de non comedendo fructu vetito, et sic fuit inobediens. Denique hoc praeceptum violavit comedendo prohibitum fructum, et sic in gula peccavit. An vero contra fidem peccaverit, non satis constat: affirmat Tertullianus *l.* 2. *cont. Marc.* c. 2. Negat S. Augustinus *l.* 11. *de Gen.* quia Adam non fuit seductus, ac proinde falsum non credidit, sed inordinato amore propriae excellentiae iam excaecatus, et blanditiis uxoris delinitus, non satis attendit ad Dei comminationem. Porro peccatum primorum parentum fuit gravissimum, non quidem ex obiecto, sed ex circumstantiis: tum ex fine, obedientia scilicet Deo praestanda et supremo eius dominio agnoscendo: tum ex sanctitate peccantium, et perfectione status: tum ob plenissimam libertatem, sine concupiscentiae et infirmitatis pondere: tum ob facilitatem illud observandi: tum ex gravi nocumento in totum genus humanum exinde redundante. Qualis vero et cuius speciei fructus et arbor vetita fuerit, incertum est.

CAP. VI.

De peccato Originali.

§ 263. Cum Adamus esset caput morale omnium hominum, et voluntates nostrae includerentur in eius voluntate quoad conservationem et amissionem iustitiae originalis (§ 260.); peccatum Adami omnibus eius posteris fuit voluntarium originaliter, quatenus ex Adami capitis eorum voluntate fluxit, adeoque bene dicitur *peccatum originale,* quod scilicet nascendo ex Adamo contrahimus. **Peccatum originale quid?**

Art. 1. *De transfusione peccati originalis in Adae posteros.*

§ 264. Peccatum hoc originale in posteros Adae traducitur. Ita fides docet *Primo* ex S. Scriptura, *Iob.* 14. *v.* 4. *Quis potest facere* **Peccatum hoc in po-**

sierus Adae traducitur.

mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, qui solus es? Ubi Lutherus male vertit: *Quis vult aliquem invenire mundum apud eos, in quibus nullus mundus est;* nam sermonem esse de immundo *ex* immundo ostendit vox Hebraica מטמא (*Mittame*); imo de prima hominis conceptione hunc testum clare intellexerunt septuaginta. *τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' οὐθεὶς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος ἀιτοῦ.* Quis mundus a sorde? sed nullus, nec infans unius diei. Ergo homo concipitur in peccato originali. Certe non loquitur sacer textus de immunditia naturali, quia loquitur de tali immunditia, quam solus Deus tollere potest. Verba illa: *conceptum semine* non habentur quidem in Hebraico et Graeco explicite, habentur tamen implicite: nam *το* מ (*mem*) *ex immundo*, et *το infans unius diei* iuxta LXX. satis indicant, quod de conceptione hominis sermo sit. Illa vero verba: *nonne tu, qui solus es?* pro quibus in Hebraico legitur, *non unus*, Ecclesia optime per interrogationem explicat. Annon unus? nempe Deus. Alter locus S. Scripturae habetur *Ps.* 50. *v.* 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Loquitur hic David de vera conceptione, et quod eum mater sua foverit in peccato; nam יחם (*Iacham*) significat in *Piel*, *coivit* seu *concepit*, uti etiam vertit Syriaca, Arabica, et Æthiopica; et R. Manasses, Ben Israel, et R. Haccadosch dicunt, quod peccatum ab origine dominetur homini. Dein non loquitur David de peccatis actualibus; nam licet dicatur in plurali, *in iniquitatibus*, pluralis tamen non ponitur in Hebraico: nec loquitur de peccato matris suae, tum quia copula coniugalis non est peccatum, tum quia David suam non alienam culpam accusat, et peccatum originale quoad culpam quidem, non vero quoad fomitem peccati relictum, illi remissum fuit. Rursus confirmat nostrum dogma Apostolus *ad Rom.* 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Sed hoc peccatum non est actuale personale, cuius infantes licet morti obnoxii non sunt capaces. Ergo originale, quod propagatione, non vero imitatione transit in infantes, qui ob defectum usus rationis peccatum Adami imitari non possunt. Nec per peccatum effectum peccati, scilicet mortem, vel pronitatem ad malum, intelligit Apostolus, alias hic absonus sensus verborum eius foret: et *per mortem mors*; nec pronitas ad malum est causa mortis. Denique 2. *ad Cor.* 5. dicitur: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt:* ergo etiam infantes, non peccato actuali personali, adeoque originali. Unde *ad Eph.* 2. *Eramus natura*, id est a nativitate et origine, *filii irae. Secundo* constat ex traditione. Saeculo primo S. Ignatius *Ep. ad Trall.* peccatum originale vocat *impietatem et praevaricationem antiquam.* Saeculo secundo S. Iustinus in *dial. cont. Tryph.* ait, humanum genus per Adam in mortem, seductionemque serpentis concidisse. S. Irenaeus *l.* 3. *cont. haer. c.* 18. *et l.* 5. *c.* 34. Clemens

Alexan. *l.* 3. *Strom.* Saeculo tertio Tertullianus *l. de anim. c.* 40. ait: *Omnis anima eousque in Adam censetur... tamdiu immunda, donec in Christo recenseatur.* Saeculo quarto S. Hieronymus *in c.* 40. *Ionae: Nullus absque peccato, nec si unius quidem diei fuerit vita eius.* S. Chrysostomus *hom.* 5. *in ep. ad Rom. Cum dixerit tibi Iudaeus, quomodo unius virtute mundus salvatus est? possis et dicere: quomodo et uno inobediente Adam mundus damnatus est?* Testimonia horum et aliorum Patrum refert S. Augustinus *l.* 1. *cont. Iul. c.* 3. *et* 4. Et *l.* 3. *de pecc. mer. c.* 6. et concludit: *Non aliud, ex quo Christi Ecclesia constituta est, Divinarum Scripturarum tractatores, et Christianorum disputationum Scriptores senserunt, non aliud a maioribus acceperunt, non aliud posteris tradiderunt. Tertio* subscribunt Concilia. Palaestinum, cuius meminit S. Augustinus *Ep.* 106. Milevitanum a. 416. Arausicanum a. 529. can. 2. Toletanum VI. a. 636. Florentinum et Tridentinum sess. 5. can. 2. *Quarto* accedunt rationes Theologicae, tum quia Christus omnes etiam parvulos redemit: redemptio autem supponit captivitatem et damnationem, damnatio peccatum, quod in parvulis nonnisi originale esse potest: tum quia homo nascitur obnoxius variis aerumnis et miseriis. Sed his natura nostra, antequam laberetur, obnoxia non fuit, quia Deus creavit hominem inexterminabilem, *ἐπ' ἀφθαρσίᾳ in incorruptione.* Ergo lapsus praecessit, et ideo peccatum originale cum poena in posteros Adami traducitur.

Schol. Dari peccatum originale in posteris Adae negavit Pelagius et eius discipuli Iulianus et Coelestius, contendentes, Adamum sibi soli peccasse, non vero posteris, nisi pravum exemplum illis dando, adeoque tantum exemplo. Unde docent, posteros Adae nec culpam nec poenam ab eo contrahere, sed mortem et alias huius vitae miserias esse defectus naturales, et concupiscentiam esse bonum naturae quae omnia Adam expertus fuisset, etsi non peccasset. Proinde volunt, Baptismum non esse necessarium parvulis ad remissionem alicuius peccati, sed tantum, ut fiant filii adoptionis, et habeant ius ad regnum coeleste, ut ita sine Baptismo forent quidem beati, et haberent vitam aeternam, non tamen regnum coeleste. Tandem vero argumentis Catholicorum convincti, agnoverunt, Adamum, si non peccasset, non fuisse morti obnoxium, et eius posteros contraxisse ab eo necessitatem corporalis mortis, non vero peccatum, quod est mors animae. Priorem errorem etiam secuti sunt Albigenses et Anabaptistae: posteriorem Zwinglius, Faber, Erasmus, et Sociniani. Rationes petunt I. ex S. Scriptura, ubi dicitur, quod filius non portabit iniquitatem patris, *Ezech.* 18. Sed Sermo est de peccato personali patris proximi, non vero de originali primi parentis; et *v.* 26. nemo dicitur mori, nisi per peccatum actuale, quod iterum de Iudaeis circumcisis et ab originali mundatis dicitur; et *v.* 30. Deus solum protestatur, quod supposita deletione peccati originalis, Deus nolit iudicare Iudaeos, nisi iuxta opera sua. Rursus quando Apostolus *ad Rom.* 5.

Solvuntur obiectiones Pelagiis

multos mortuos in Adamo dicit, omnes intelligit, uti *v.* 12. *in quo omnes peccaverunt*. Et quando ait, gratiam Christi in plures abundasse, quam delictum Adae *v.* 15. *plures* πολλόυς sumit pro multis, in quos Christi gratia magis abundavit, tollens non solum originale, sed etiam alia peccata actualia. *v.* 19. etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, id est, in infantes, qui actuali peccato, et voluntate propria non peccaverunt, mors regnasse dicitur; infantes autem considerati tamquam quid unum cum Adamo veluti capite morali generis humani, legis capaces sunt. II. Citant pro suo errore S. Chrysostomum, qui *hom.* 11. *in* 1. *ad Cor.* docet, hominem non perire propter peccatum Adami, sed propter propria peccata. Et *hom.* 10. *in c.* 5. *ad Rom.* ait, ex illius inobedientia alium fieri peccatorem; quam poterit habere consequentiam? invenietur quippe nihil debere poenarum, ut qui reus non sit, nisi ex seipso factus sit peccator. Et *hom.* 24. *in Ep. ad Eph.* dicit, quod primum peccatum solum corpus corrumpit. Et *hom.* 39. *in* 1. *ad Cor.* negat, omnes mori in Adam morte peccati. Verum in *hom.* 17. loquitur de baptizato, quem dicit non perire propter originale illi dimissum, sed personalia post Baptismum commissa. *Hom.* 10. respondet ad hanc obiectionem Iudaeorum; inobedientia unius multi constituuntur peccatores, quae consequentia? et eam solvit: sicuti ab uno Adamo peccante reatus derivatur in multos, scilicet originalis, quia mors ceu poena transit in multos: ita ab uno Christo iustitia in multos derivatur. *Hom.* 24. loquitur iterum de originali iam dimisso, ex quo sola necessitas moriendi remanet. *Hom.* 39. negat, omnes in Adam mori morte irreparabili, uti ex exemplis ab eo allatis patet. Optatus Milev. negat, peccatum actuale Adami in Seth transiisse. III. Dicunt, Adam egisse poenitentiam, antequam ei proles nasceretur; ergo tunc non habebat peccatum in posteros transferendum. Verum illa poenitentia fuit Adami tamquam hominis privati, et de peccato, prout illi personale fuit, non prout erat peccatum capitis, cum iam tunc a dignitate capitis peccando excidisset. Vid. Illust. Bossuet *in defens. Trad.* Quae autem ad tollendum peccatum originale systemata confixerunt moderni nostri Sociniani, quia mera figmenta sunt, nec ulteriorem refutationem merentur: quis enim non rideat Grunerum, dum in suis *Inst. Th.* fingit, primos nostros parentes per esum venenati in paradiso pomi naturam humanam corrupisse, absque eo, quod ad peccatum originale recurrere necesse sit?

Art. 2. *De natura peccati Originalis.*

Peccatum originale non est substantia animae

§ 265. Peccatum originale non est ipsa substantia animae rationalis ex peccato Adae corrupta. Ita fides docet; nam Deus, qui creat animam rationalem, nequit esse auctor peccati originalis; quod tamen foret, si peccatum hoc esset substantia animae. Deinde per Baptismum deletur originale, et homo regeneratus eadem persona, ac idem individuum est, ac homo originali adhuc infectus. Ergo non

deletur substantia animae, et consequenter originale non est substantia animae.

Schol. Matthias Illyricus Lutheranus docet, peccatum originale esse ipsam animam rationalem ex peccato corruptam: I. quia Adam peccando Divinam imaginem in anima perdidit, quae in vi intelligendi et volendi, adeoque in substantia animae consistit. Verum Adam Divinam imaginem solum perdidit, quantum ad characteres et ornamenta gratiarum, non vero quantum ad naturam intellectivam. II. Peccatum originale, *Gen.* 8. *v.* 21. vocatur figmentum cordis malum: *ad Rom.* 6. *v.* 6. vetus homo, quae substantiam denotant. Sed haec dicuntur metonymice, sumendo effectum seu desideria carnis peccati originalis, pro ipsa causa seu ipso originali.

§ 266. Concupiscentia non est formale peccati originalis. Ita de fide docet S. Scriptura, *ad Rom* 8. *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu.* Ergo concupiscentia in renatis manens non erit formale peccati originalis. Nec dicas, quod concupiscentia remanens ideo non sit culpa damnatione digna, quia eius reatum poenae Deus in Baptismo dimisit. Nam Deus non dimittit poenam, nisi culpa dimissa: sane si culpa adhuc adest, manet aliquid damnatione dignum, et renati per Baptismum, fiunt iusti, amici, et filii Dei, cum quo non stat reatus culpae. Unde Tridentinum *sess.* 5. *can.* 5. anathema dicit illi, qui asserit, per Baptismum non tolli totum id, quod veram et propriam rationem peccati habet. **Nec concupiscentia.**

Schol. 1. Lutherani docent, peccatum originale non esse tantum defectum iustitiae originalis, sed etiam concupiscentiam pravam, hoc est habitualem totius naturae dispositionem ad omne malum; et licet interveniente peccatorum remissione nobis non imputetur, est tamen in se malum morale, imputabile et damnabile. Imputabilia etiam et damnabilia sunt omnia desideria ex hoc habitu orta, licet non accedat noster consensus; hinc quamdiu hac concupiscentia laboramus, peccato sumus obnoxii. Probant hoc I. quia Apostolus vocat concupiscentiam peccatum. Sed hoc ideo solum, quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. II. Concupiscentia ante Baptismum est voluntaria. Verum sola voluntate capitis. III. Concupiscentia opponitur legi. Ast solum causaliter inclinando ad eius transgressionem, quae inclinatio non est a Deo, et odio ab eo habetur tamquam inductiva ad peccatum. **Solvuntur obiectiones Lutheri.**

Schol. 2. Quaerunt Scholae, in quo sita sit peccati originalis essentia. Catharinus vult, esse ipsum actuale peccatum Adami, et unum in omnibus eius posteris non intrinsece eis inhaerens, sed eos extrinsece peccatores denominans. Verum hoc videtur non satis cohaerere cum doctrina Tridentini, quod docet, peccatum Adami transfundi in eius posteros, illis inesse, et unicuique proprium esse. Durandus censet, illud consistere in reatu poenae. Sed reatus hic culpam supponit. Ariminensis putat, consistere in morbida qualitate transfusa ab Adamo in posteros. Ast nulla causa huius qualitatis hoc modo as- **In quo consistat essentia peccati originalis?**

signari potest, nec apparet, quomodo a corpore in animam transeat. Nonnulli Thomistae contendunt, consistere in habitu inclinante hominem in bonum commutabile, tamquam ultimum finem. Sed quis hunc habitum producit, qui potius est effectus peccati originalis? Vera sententia nobis videtur, essentiam seu formale constitutivum peccati originalis consistere in privatione iustitiae originalis nobis voluntaria voluntate capitis. Nam originale a S. Scriptura, Patribus et Concilio Arausicano *can.* 2. et Tridentino *sess.* 5. *can.* 2. mors animae et inimicitia Dei appellatur: ergo consistit in privatione illius doni, quo spiritualiter vivimus et amici Dei efficimur: sed hoc est gratia sanctificans, quae est primus effectus iustitiae originalis: ergo in eius privatione sita est peccati originalis essentia. Deinde peccatum habituale personale consistit in privatione gratiae sanctificantis, prout est voluntaria voluntate propria personae: ergo et originale in privatione eiusdem gratiae, prout voluntaria voluntate capitis. Concupiscentia igitur potest dici quasi materiale, qualiter effectus ad suam causam solet comparari ut materiale ad formale. Non obstat huic sententiae S. Thomas, quando privationem iustitiae originalis vocat poenam peccati, et originale aegritudinem. Nam ibi hanc privationem spectat physice pro subtractione auxilii iustitiam originalem conservantis, non vero moraliter prout est carentia formae debitae, et est voluntaria vi actualis peccati Adami. Vocat etiam aegritudinem, si spectetur secundum materiale, sive concupiscentiam, seu proclivitatem ad malum. Deinde per Baptismum redditur iustitia originalis quoad primarium solum effectum, scilicet gratiam sanctificantem et dona eam subsequentia.

Quomodo traducatur originale? *Schol* 3. Traductio peccati originalis fit per hoc, quod anima connaturaliter uniatur corpori ex semine corrupto descendenti, quae corruptio consistit in privatione illius vigoris, quem semen habuisset ad propagandam iustitiam originalem, si Adam non peccasset. Quippe semen primi parentis prout instructum illo vigore, erat quasi instrumentum ad propagandam iustitiam originalem: ergo destitutum hoc vigore erit quasi instrumentum ad propagandam carentiam iustitiae originalis: Porro si Adamo non peccante, Eva, vel aliquis ex posteris Adami peccasset, posteri non contraxissent peccatum originale, quia solus Adam caput morale totius generis humani constitutus fuit.

Art. 3. *De immunitate B. V. Mariae a peccato Originali.*

Omnes homines originale contrahunt. § 267. Omnes omnino homines ex Adam seminaliter propagati, scecluso speciali privilegio, contrahunt peccatum originale. Quippe *ad Rom.* 5. dicitur: *in quo omnes peccaverunt*. Patet hoc etiam ex argumentis (§ 264.) allatis.

Excepta Beatissima Virgine Maria. *Schol*. 1. Dictum est 1. omnes ex Adam seminaliter propagati, ut excipiatur Christus, qui non ex virili semine, sed mystico spiramine conceptus fuit. Dictum est 2. secluso speciali privilegio, quia de Beatissima Virgine mox agemus. 3. Communius docent Theologi, eum,

qui ex humana carne miraculose formaretur, non contrahere originale peccatum, quia non descenderet ab Adam per seminalem propagationem. Unde Tridentinum sess. 6. c. 3. dicit: Nisi homines ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur iniusti. Talis tamen homo baptizari deberet, non ut mundaretur ab originali, sed ut acciperet gratiam sanctificantem, fieret membrum Christi, et consequeretur hoc modo ius ad regnum coelorum.

Schol. 2. Beatissimam Virginem Mariam sine labe originali non esse conceptam, anno 1387. docuit Ioannes de Montesono Doctor Theologus Ordinis Praedicatorum. Sed eius sententiam Universitas Parisiensis damnavit, cuius iudicium Petrus de Ordeomonte Episcopus Parisiensis confirmavit. Ad Clementem VII. appellavit de Montesono; sed causa se casurum prospiciens, iudicium declinare maluit, et Avenione elapsus, a suis etiam desertus fuit, qui publice palinodiam cantarunt. Circa annum 1431. tempore Concilii Basileensis de Immaculata Conceptione Theologi acerrime digladiabantur, et Patres Concilii de hac re mature acturi Ioanni de Turrecremata mandarunt, ut suam pro veritate sententiam declararet. Paruit Synodo Turrecremata: sed cum Eugenius Concilium Ferrariam transtulisset, Turrecremata maiorem Patrum sententiam secutus Basilea abiit; ii tamen, qui pervicaciter Basileae remanserant, sess. 36. anno 1439. decreverunt, sententiam stantem pro Immaculata Conceptione B. V. esse piam, consonam cultui Ecclesiastico, Fidei Catholicae, rectae rationi, et S. Scripturae, et ab omnibus Catholicis tenendam, nec licere contrarium praedicare vel docere. Hoc decretum editum fuit, quando hoc Concilium non amplius erat legitimum; unde Sixtus IV. nulla facta huius decreti mentione anno 1476. Constitutionem edidit, in qua Indulgentias iis concessit qui in Festo Concept. B. Virginis Missam et Officium a se approbatum recitarent, aut iis interessent. Alteram rursus edidit anno 1483. in qua eos damnat, qui ausint affirmare, eum lethaliter peccare, qui hoc Festum celebraret; aut haereticum esse, qui propugnaret, B. Virginem ab originali immunem fuisse. Uti patet ex *Extrav. com. de Rel. et Ven. SS.* Huic Constitutioni forte ansam dedit disputatio a Vincentio de Brandelis O. Praed. Ferrariae habita, in qua Immaculatae Conceptioni B. V. contradixit. Decretum Concilii Basileensis amplexa est quaedam Synodus Avenionensis anno 1457. et Universitas Parisiensis. Trithemius etiam anno 1494. in *Comment. de laudibus S. Annae* Immaculatam Conceptionem B. Virginis propugnavit, cuius opinionem Universitas Parisiensis, Coloniensis, Ordo Carmelitarum, Minorum, plures Cardinales, Archiepiscopi, et Episcopi defenderunt. Imo Universitas Parisiensis anno 1497. decretum edidit, ne quis deinceps Doctoris gradum consequeretur, qui huic sententiae non faveret, et edito iuramento se non astringeret, se eam strenue propugnaturum, et sic contrariam sententiam falsam, impiam et erroneam esse censuit. Tandem tempore Concilii Tridentini tractatus de Turrecremata hucusque delite-

Quae sine labe originali concepta fuit.

scens editus fuit, et licet Patres Tridentini Immaculatae Conceptioni faverent, noluerunt tamen contrariae opinioni praeiudicium afferre, sed in decreto do peccato origiuali observandas esse Constitutiones Sixti P. IV. sub poenis in eis contentis edixerunt. Recrudescente vero eadem hac controversia S. Pius V. anno 1570. Constitutionem edidit, ubi graves in eum poenas statuit, qui vel in Concionibus vel publicis conventibus alterutram opinionem auderet attingere: viris tamen doctis de hac re in publicis disputationibus absente scandalo disputandi licentiam dedit, absque eo tamen, ne quis in hac re ab Apostolica Sede needum definita, alterutram sententiam auderet notare velut erroneam. Omnia haec confirmavit Paulus V. anno 1616. et anno 1617. vetuit, ne quis deinceps in Concionibus, Lectionibus et Thesibus aut aliis actis affirmare auderet, Beatissimam Virginem in originali conceptam esse, quin tamen contrariae opinioni praeiudicium inferre velit. Gregorius XV. anno 1622. constituit 1. eum, qui in actis publicis sustinet Immaculatam Conceptionem, contrariam sententiam impugnare non debere, sed de ea silere. 2. Ut novis exortis opinionibus in Christiano populo, quod in privatis conventibus propugnata fuisset opinio Immaculatae Conceptioni adversa, ne in privatis quidem actibus liceret eam defendere, exceptis Fratribus Ord. Praed. 3. Ut in officio Ecclesiastico Conceptionis B. V. nemo sive privatim sive publice alio, quam Conceptionis titulo sine addito uteretur. Tandem Alexander VII. anno 1661. graves poenas in eum statuit, qui sententiam, cultum, Festum Conceptionis in dubium vocare auderet, aut quovis praetextu obterere: vetat tamen dicere, contrarium tenentes haeresis crimen, vel peccatum mortale incurrere, neque hanc controversiam vult decidere; sicuti etiam Hispaniarum Reges Philippus III. apud Paulum V. et Philippus IV. apud Gregorium XV. pro definienda hac controversia nihil obtinere potuerunt. Ex his patet, nondum esse de fide, Beatissimam Virginem non contraxisse peccatum originale: licet enim Ecclesia celebret Festum Conceptionis B. V. hoc tamen non celebrat qua immaculatae, sed qua gaudiosae, quia tunc primum pignus redemptionis accepimus. Unde Gregorius XV. praecepit, ut in Missa et Officio non dicatur, Conceptio Immaculata, sed simpliciter, Conceptio: et in Constitutionibus Pontificum verba, Immaculata, Intemerata, referuntur ad Beatissimam Virginem: imo cum verba Clementis XI. ut Festum Conceptionis B. M. V. Immaculatae de praecepto observetur, in quadam Italiae urbe ita imprimerentur: ut Festum Immaculatae Conceptionis, etc. idem Clemens 1709. Ordinario loci praecepit, ut severe eum reprehenderet, qui verba adulterari praesumpsit, et illam editionem supprimeret. *(Hoc privilegium legendi in *praefatio*: *et te in Conceptione Immaculata*, quo iam prius gaudebat Ordo Minorum, a Gregorio XVI. die 14. Martii a. 1838. ad Ecclesias Urbis extensum fuit.)* Deinde licet sub titulo Immaculatae Conceptionis B. V. Festum celebraretur, non sequitur, quod ipsum mysterium tamquam de fide certum Ecclesia sta-

tuat: potest enim Ecclesia Conceptionem Immaculatam religiose ac pie colere et colendam proponere ex sola certitudine morali, et prudenti iudicio, quod tali cultu digna sit, quin res ipsa tamquam de fide certa statuatur. Nihilominus est sententia moraliter certa, Catholicae plebis, et omnium Catholicarum Academiarum communis, et Sedis Apostolicae argumentis apertis innixa, Beatissimam Virginem Mariam nunquam contraxisse peccatum originale, cuius hanc rationem profert Scotus: Beatissimam Virginem sine originali peccato conceptam fuisse, potuit Deus facere, et hoc redundat in honorem Filii, ac cedit in maiorem Matris Dei perfectionem, nec ratio, nec S. Scripturae vel Ecclesiae auctoritas obstat; adeoque voluit Deus; ergo fecit. Deinde Beatissimam Virginem, etsi nunquam peccati mancipium fuerit, Jesus Christus redemit: perfectus autem Redemptor fuit, cuius partes erant, aliquem perfecte redimere, id est, ab omni poena: cum vero carere Dei gratia vel momento temporis, sit gravissima poena, decebat, ut esset aliqua creatura, nec sane alia, quam sanctissima Dei Mater, quae ne quidem puncto temporis esset Deo invisa, sed per Christi merita quolibet momento ab omni culpa et odio Dei libera; adeoque sine originali concepta, quod postulabant tria Christi attributa perfectissimi Pacatoris, Mediatoris, et Benefactoris. Non obstat I. quod *ad Rom.* 5. omnes in Adam peccasse dicantur: nam solum sequitur, omnes peccasse quoad debitum, non vero quoad actualem incurrentiam, adeoque omnes in sensu accommodo, non absoluto. Eodem modo Christus pro omnibus mortuus est, non quod omnes essent peccatores actu, sed debito et exigentia. Non obstat. II. quod Beatissima Virgo prodierit ex semine corrupto; nam corruptum solum fuit, si spectemus conceptionem materialem, non vero si formalem et gratiam attendamus. Non obstat III. quod sic Beatissima Virgo redempta non fuisset: redempta enim fuit non redemptione liberativa, sed praeservativa: redemptio quippe non semper actualem captivitatem supponit, sed sufficit debitum eam incurrendi.

Schol. 3. Quaerunt ulterius Scholae, an Beatissima Virgo habuerit debitum proximum contrahendi peccatum originale. Respondetur communius affirmative, tum quia alias non fuisset proprie a Christo redempta, utpote non comprehensa sub obiecto redemptionis, scilicet sub peccato Adami, quatenus est peccatum naturae: tum quia si Adamus non peccasset, Beatissima Virgo habuisset ius accipiendi iustitiam originalem: ergo quia Adamus peccavit, illa habuit debitum contrahendi originale, eo ipso, quod descenderit a semine corrupto destituto vigore iustitiae originalis propagativo. Certe eo ipso quod Beatissima Virgo ex speciali privilegio ab originali praeservata fuerit, supponitur, eam sub lege comprehensam fuisse. Nec obstat I. pro Beatissima Virgine legem illam latam non fuisse: nam pro ea quidem lata non fuit quoad executionem, bene vero quoad obligationem. Non obstat II. quod debitum proximum sit saltem umbra pec-

Quam tamen debitum proximum illud contrahendi habuit.

cati, quae Matrem Dei non decet. Nam est umbra peccati inficientis naturam, non personam, nec est coactio ad peccatum contrahendum, sed tantum ad eius debitum. Unde etiam Beatissima Virgo nunquam fuit sine gratia quoad personam, sed solum quoad naturam, quae tamen denominatio fuit mere extrinseca. Non obstat III. quod B. V. non habuerit fomitem: ergo nec debitum proximum, quod vilius est. Verum hoc falsum est; fomes enim inclinat ad peccatum, ita ut simul supposito inhaerat intrinsece: debitum vero proximum solum extrinsece denominat.

Licet votum sanguinarium pro tuenda Immaculata Conceptione B. V.

Schol. 4. Ordinis Militaris S. Georgii Equites iuramento se obstringunt, se se vitam et sanguinem pro defensione Immaculatae sine labe originali Conceptionis B. V. profusuros. Contra hoc iuramentum et votum sanguinarium pugnat Muratorius. seu Lamindus Pritannus *de ingen. moderat. in Relig. neg. l.* 2. *c.* 6. vocatque illud pervicaciam. Verum hoc iuramentum et votum sanguinarium esse licitum, patet 1. ex eo, quia Sedes Apostolica hunc Ordinem Equitum hoc iuramento se obligantium approbavit. 2. Certa est Romanorum Pontificum et Ecclesiae propensio in sententiam, Beatissimam Virginem esse sine labe originali conceptam; unde haec sententia est magis probabilis, magis pia, et moraliter certa: ergo licet pro ea defendenda mortem oppetere. Quippe pro exercenda virtute licet mori: sed qui prudenter existimat, sibi certam esse hanc veritatem de Immaculata Conceptione B. V. exercet virtutem, dum iudicio moraliter certo, et veritati ad maiorem Dei gloriam pertinenti assentitur: ergo licet non teneatur pro ea mori, potest tamen se iuramento obligare, ut pro eius defensione moriatur, quia hoc modo iuramentum est de re licita, et maiori bono virtutis. 3. Ecclesia laudat illos Sanctos, qui a Tyrannis occisi fuerunt, quia omittere nolebant actum alicuius virtutis, a quo tamen cessare poterant, uti Virgines, qui maluerunt mori, quam nubere: cum igitur sententia de Immaculata Conceptione sit magis pia, quam contraria, licet eam pro vitanda morte quis sequi possit, licitum est iuramentum, pro eius defensione sanguinem profundendi. Notat tamen Benedictus XIV. in opere *de Canoniz.* hominem pro hac sententia morientem non fore Martyrem, quia moritur pro veritate nondum ab Ecclesia de fide definita, adeoque deest causa ad Martyrium requisita. Hinc Theophilo Raynaudo talem verum Martyrem esse asserenti silentium a Sede Apostolica fuit impositum. Hoc idem, scilicet talem Martyrem non fore, evincit Muratorius suis rationibus.

Art. 4. *De effectibus, et poenis peccati originalis.*

Per peccatum Adam iustitiam originalem perdidit.

§ 268. Natura humana per peccatum Adae iustitia originali, gratia sanctificante, virtutibus et donis supernaturalibus spoliata fuit. Patet ex Concilio Arausicano can. 2. et Tridentino sess. 5. can. 1. anathema illis decernente, qui dixerint, primum hominem per peccatum non amisisse sanctitatem, et iustitiam, in qua conditus fue-

rat: sed Adami peccatum in posteros eius et totam naturam humanam traducitur (§ 264.): ergo illa iustitia originali, etc. per illud spoliata fuit. Hinc *ad Rom.* 3. *v.* 23. dicuntur omnes peccasse, et carere gloria Dei. Per idem peccatum natura humana vulnerata fuit in potentiis naturalibus; et quidem vulnere ignorantiae, quo hebetatur ratio ad cognoscendum verum: vulnere malitiae, quo retardatur voluntas a prosecutione boni honesti: vulnere concupiscentiae, quo appetitus concupiscibilis immoderate fertur in bonum delectabile rationi contrarium: vulnere infirmitatis, quo irascibilis torpet ad prosecutionem boni ardui. Ita PP. colligunt ex parabola hominis descendentis a Ierusalem in Ierico, *Luc.* 10.

§ 269. Mors corporis, ignorantia, concupiscentia, pudor nuditatis, morbi et reliquae huius vitae miseriae sunt consequentiae et poenae lapsus humani et peccati originalis. De Morte 1. patet, *Gen.* 2. *v.* 17. ubi Deus Adamum ita allocutus est: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*, Hebr. מות תמות (*Mot tamut*) *moriendo morieris:* Targum: *eris reus mortis*: Symachus: *mortalis eris*. Quod autem hoc de morte corporis intelligatur, patet ex illo: *Terra es, et in terram ibis*. Nec potest dici cum Socino, *Gen.* 3. *v.* 17. declarari solum, mortem non esse poenam peccati, sed terminum, ad quem poena duratura est: vel intentari mortem tantum violentam seu immaturam. Nam ex dictis liquet, quod de morte proprie dicta, et non violenta loquatur. **Poena peccati originalis.**

2. Ignorantia est poena peccati; nam hanc sanat gratia Christi per mentis illuminationem: ergo est vulnus et poena peccati. Item Adamus ante lapsum animantibus nomina propria sine difficultate imposuit, quod nos nonnisi post laboriosa studia possumus.

3. Concupiscentia est poena peccati. Sic Apostolus *ad Rom.* 7. *v.* 23. gemit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Iac.* 1. *v.* 14. *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus: deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* Cum ergo concupiscentia pugnet cum bono, cum ad peccatum inclinet, malum, adeoque poena peccati est.

4. Pudor nuditatis est poena peccati. Nam *Gen.* 2. *v.* 25. Adam et Eva nudi non erubescebant: post peccatum vero aperti sunt oculi eorum, scilicet, ut turpis nuditatis pudore afficerentur, et ideo ad eam tegendam ex foliis ficus consuerunt sibi perizomata חגרת (*chagorot*) lumbaria, subligacula, *Gen.* 3. *v.* 7.

5. Morbi et reliquae huius vitae miseriae sunt poena peccati; illis enim homo in statu innocentiae subiectus non fuisset.

Schol. Pelagiani negant, mortem, ignorantiam, concupiscentiam, et pudorem nuditatis esse poenam peccati, quibus subscribunt Sociniani I. Quia mors homini naturalis est. Verum immortalitatem ho- **Solvuntur obiectiones.**

mini concessam ex gratia fuisse in statu innocentiae § 259. diximus. II. Ignorantia in Adamo non fuit ante lapsum, sed seductus fuit, postquam per superbiam iam peccaverat. III. In statu innocentiae concupiscentia et libido ita voluntati subdita fuisset, ut nunquam posset sollicitare nolentem, ita ut sine omni noxia cupiditate illa homo uteretur, sicuti manibus et pedibus. IV. Concupiscentia non est naturalis appetitus, sed addit inordinationem, qua rationem antevertit, eique repugnat.

ART. 5. *De poena mortis omnibus hominibus communi.*

Omnibus moriendum est. § 270. Omnibus hominibus moriendum est. *Ps.* 88. *Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem? ad Hebr.* 11. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.* Haec verba in generali sensu accipere nihil prohibet. Ergo de omnibus sunt accipienda. Deinde sententia mortis lata est in omnes Adae posteros. Ergo in omnibus executioni mandabitur. Utrumque affirmat Apostolus, 1. *ad Cor.* 15. *v.* 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et omnes in Christo vivificabuntur.* Accedit S. Thomas, qui *in c.* 15. *Ep. ad Cor.* 1. *lect.* 8. ait: *Licet haec littera, scilicet, non omnes moriemur, non sit contra fidem; tamen Ecclesia magis acceptat primam, scilicet, quod omnes moriemur, sive resurgemus.*

An aliqui non sint morituri? *Schol.* Caietanus docet, non omnes omnino homines morituros, et morte mediante ad beatitudinem perventuros. I. Quia Henoch translatus est, ne videret mortem, *ad Hebr.* 11. quod idem de Elia certum est. Verum translatus est Henoch, ne videret eo tempore mortem, quo alii videre solent, non vero ut penitus evaderet. Nam constans est omnium fidelium sensus, quod Henoch et Elias crudelitatis Antichristi saevitiam in sua adhuc mortali carne sint passuri. II. *Num.* 16. Dathan et Abiron dicuntur vivi in infernum descendisse. Et *Apoc.* 19. de Antichristo, et eius pseudo-propheta dicitur, quod vivi missi sint in stagnum ignis. Sed Dathan et Abiron vivi ad gehennam non pervenerunt, quia terra se occludente suffocati sunt: et Antichristum Dom. Iesus Christus interficiet Spiritu oris sui. III. 1. *ad Cor.* 15. *v.* 51.: ubi nos legimus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur;* Graeci codices habent: *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur.* Consentiunt versiones Syriaca et Arabica, et videtur haec lectio Vulgatae praeferenda, tum quia Apostolus in toto hoc capite de resurrectione bonorum tractat, non vero de illa malorum, quod tamen foret, si legeremus: *omnes resurgemus*: tum quia Apostolus agens de reprobis nunquam utitur verbo in prima persona, sed in tertia, unde dixisset: *omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur.* Verum lectio Vulgatae cum pluribus Codicibus graecis retinenda est, et iuxta citatam etiam lectionem sensus est: *non omnes dormiemus*, id est, non diu mortis somno tenebimur, illi scilicet, qui vivent in adventu Domini: non autem

dicitur: *non omnes moriemur*, ita scilicet, ut nonnulli brevi iterum resurgant. Deinde Apostolus non raro de bonis aeque ac malis in prima persona disserit, uti *ad Rom.* 14. *Omnes stabimus ante tribunal Dei*. IV. 1. *ad Thess.* 4. postquam dixit Apostolus: *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*, ait: *Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis.* Ubi innuit, eos, qui adveniente Christo in extremo iudicio vivent, mortuis resurgentibus consociandos, et in regnum Christi transferendos esse. Sed respondet S. Augustinus *l.* 20. *de Civ. c.* 20. quod rapiendi cum Christo in aera in ipso raptu, vel ante raptum per ignem conflagrationis morituri sint. V. In symbolo profitemur, venturum Iudicem vivorum et mortuorum. Ast per vivos intelliguntur ii, qui nunc vivunt, et in posterum vivent, vel ii, qui vivent iudicii signis iam apparentibus, et deinde morientur.

Art. 6. *De praecipua peccati originalis poena post mortem.*

§ 271. Peccati originalis poena post mortem praecipua est poena damni, seu privatio vitae aeternae, sive visionis beatificae. Ita Tridentinum innuit, sess. 5. can. 4. 5. Et Innocentius III. *in c. maiores, de Bapt.* definit: Poena originalis peccati est carentia visionis Dei. Ratio est: natura humana per peccatum Adae privatur iustitia originali et gratia santificante (§ 268.). Ergo etiam visione intuitiva quia haec tamquam actus vitalis supernaturalis, essentialiter praesupponit gratiam tamquam principium radicale vitae supernaturalis, sicut operatio vitalis naturalis animam. **Poena peccati originalis post mortem.**

Schol. Ex his certum est de fide, etiam infantes cum solo originali morientes in coelum venire non posse, et pati poenam damni. Sed quaeritur in Scholis, utrum etiam aliquam poenam sensus in inferno sustineant. P. Berti cum S. Augustino *serm.* 14. *de verb. Apost. c.* 3. putat, eos plecti aliqua etiam poena sensus, licet in comparatione adultorum mitissima: tum quia in S. Scriptura absolute dicitur, collocandos in extremo iudicio ad sinistram, ituros in ignem aeternum: tum quia parvuli puniuntur poena damni, quae gravior est: ergo etiam poena sensus. Alii cum S. Thoma *q.* 5. *de malo, a.* 2. docent, parvulos cum solo originali decedentes non pati poenam sensus; tum quia poena sensus solum respondet peccatis actualibus, *Apoc.* 18. *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Item *Matth.* 25. *Marci* 9. tum quia Innocentius *in c. Maiores de Bapt.* ait: *Poena originalis peccati est carentia visionis Dei: actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus*: et S. Greg. Naz. *or.* 20. ait, hos parvulos supplicio non affici; tum quia poena sensus non est proportionata et debita culpae originali, utpote quae non est per voluntatem personae, sed naturae, et in qua non est conversio ad bonum commutabile, sed sola aversio a Deo, seu privatio iustitiae originalis. Docent ulterius hi auctores, hos parvulos nullum dolorem et tristitiam percipere ex privatione visionis beatificae, quia non cognoscunt beatitudinem supernaturalem, **An infantes pro peccato originali poenam sensus patiantur?**

et ad illam non sunt proportionati: non tamen erunt beati beatitudine naturali, quae nequit stare cum aversione a Deo, ut Auctore naturae, a quo tamen, sicut Adam, per peccatum originale sunt aversi. Nobis probabilius videtur, eos tristari ob amissam beatitudinem, quia non est verosimile, eos ignorare, se propter peccatum excludi a coelo, quia ratio naturalis dictat, eum, qui punitur, conscium debere esse peccati, alioquin videretur ei poena iniusta. Quantum ad poenam sensus, nihil de ea definiri potest, quia Deus circa hoc voluntatem suam nec in S. Scriptura, nec in Traditione nobis revelavit. Hinc cavendum est, ne Concionatores opiniones Scholae ceu fidei dogmata proponant: experientia enim constat, fideles aegre audire, parvulos sine Baptismo mitti in ignem aeternum, et propter tales sermones scandala oriri in Ecclesia. Potest tamen quis data occasione prudenter uti hac opinione, scilicet poena sensus puniri hos parvulos, contra matres, quae ex negligentia, vel alio modo eos in utero suffocant, vel praemature effundunt. Altera vero benigna Thomistarum sententia uti quis posset, ut leniat dolorem illarum matrum, quae acerbius lugent, liberos suos sine Baptismo absque sua culpa decessisse.

Art. 7. *De Adami poenitentia, et salute.*

Adamus ei peccato suo poenitens aeternam salutem obtinuit.

§ 272. Adamus ob patratum a se crimen poenitentiam egit, et salutem aeternam consecutus est. Docet hoc S. Scriptura, *Sap.* 10. *v.* 1. *et* 2. *Haec illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus custodivit et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continendi omnia.* Ita etiam tradunt PP. S. Irenaeus *l.* 3. *contra haereses c.* 34. pluribus argumentis Tatianum refutans. Eumdem Tatiani errorem damnat Tertullianus *l.* 2. *contr. Marcion.* et Origenes *hom.* 35. *in Matth.* Item S. Athanasius *l. de Pass. et Cruce Dom.* S. Augustinus *Ep. ad Evod.* et alii communiter. Rationes has profert S. Irenaeus, quia Deus non maledixit Adamo et Evae, sicut serpenti, sed eis salutis spem dedit, facta promissione Christi Redemptoris, per quem mulier Deiparae typus serpentis caput conterere debebat. Deinde quia asperis perizomatis primi parentes se induerunt; ulterius, quia alias bonus Pastor ovem centesimam perditam non invenisset. Denique quia gloriari posset diabolus, se a Christo devictum non fuisse, si primi parentes ab eius captivitate non essent liberati. Quare etiam multi cum S. Cypriano *tr. de resurr. Christi*, Origene *in Matth. tom.* 35. et S. Epiphanio, etc. tradunt, Adamum ibi sepultum fuisse, ubi Christus crucifixus est.

Solvuntur obiectiones.

Schol. Tatianus a. 172. et post eum Encratitae Adamum salutem aeternam consecutum esse negarunt. I. Quia illud *Sap.* 10. *Dedit illi virtutem continendi omnia*, nullum certum sensum facit, cum praeter Christum nullus hac virtute sit praeditus. Item in multis Codicibus legitur: *Et eduxit illum de limo terrae;* non vero: *de delicto*

suo. Verum lectio Vulgatae iuxta plures Codices graecos et latinos retinenda est. Illud vero: *dedit illi virtutem continendi omnia*, non omnipotentiam, sed dominium rerum terrenarum demonstrat; nam in Graeco legitur: κρατῆσαι ἁπάντων *dominari omnibus*. II. 1. *ad* Cor. 15. *v*. 22. Apostolus novum Adam veteri opponit: sicuti ergo in novo omnis salus, ita in vetere omnis damnatio. Sed ibi Apostolus de morte et resurrectione corporum agit. III. Rupertus de salute Adae dubitat; et S. Bernardus *l. de modo beate vivendi*, ait: *Adam in infernum cecidit, quia inobediens fuit;* et Gelasius P. librum *de poenitentia Adae* inter apocrypha recenset. Verum Rupertum, qui floruit saeculo duodecimo, nonnulli excusant, quasi non suam, sed aliorum sententiam retulerit. Interim quia aperte dicit: *Salvatio eius et a multis libere negatur, et a nullo satis firmiter defenditur;* excusari potest ex eo quod non satis illi constaret de auctoritate libri Sapientiae, de qua olim dubitabatur. Liber *de modo bene vivendi* non est S. Bernardi, et illud: *in infernum cecidet*, ad reatum inferni referri potest. Gelasius denique certum librum, non vero ipsam Adami poenitentiam, reprobavit.

TRACTATUS V.

DE INCARNATIONE VERBI DIVINI.

CAP. I.

De notione, et possibilitate Incarnationis

§ 273. Cum homo a lapsu suo resurgere, et condignam Deo offenso pro peccato suo satisfactionem propriis viribus praestare non posset, sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum Filium suum daret propitiationem pro peccatis nostris. Qui exinanivit semetipsum formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus per Incarnationem, quae est unio personalis seu hypostatica naturae Divinae ac humanae in una Verbi Divini Persona, ex qua unus est Christus. *Incarnatio quid?*

§ 274. Incarnari Filium Dei seu Verbum Divinum possibile esse, patet ex dictis S. Gabrielis hoc mysterium B. Virgini annuntiantis, *Luc.* 1. *v.* 37. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*. Imo nulla huius implicantia ostendi potest, uti mox patebit. *Est possibilis.*

Schol. Gentilibus Crux Christi stultitia, Judaeis scandalum visa fuit. Deistis et Socinianis Incarnatio impossibilis videtur ex sequentibus motivis: I. Si Verbum Divinum incarnaretur ob novam denominationem intrinsecam ex unione cum humanitate supervenientem, non solum in humanitate, sed etiam in Verbo Divino mutatio fieret, quod implicat. Verum cum Verbum Divinum uniatur humanitati, tamquam terminus eam perficiens, nullam in Verbo mutationem ponit, et nova denominatio, quam Verbum accipit, non supponit novam formam intrinsece ab eo receptam, sed tantum terminationem *Solvuntur obiectiones Iudaeorum*

a Persona nobiliori, quae humanitatem perficit. Hinc Divinitas et Humanitas non sunt proprie partes suppositi Christi, quia non se mutuo complent, sed sola humanitas perficitur. II. Si Verbum incarnaretur, etiam Pater et Spiritus S. incarnati dici possent, tum quia habent unam et indivisam naturam, tum quia opera SS. Trinitatis ad extra sunt indivisa, et ad tres Personas pertinent. Sed cum unio in Incarnatione non sit facta in natura Divina, sed in persona, in qua ob mutuam oppositionem tres Personae sunt distinctae; Pater et Spiritus S. Incarnati dici non possunt. Deinde Incarnatio, quatenus est naturae humanae productio et conservatio, est a tota SS. Trinitate efficienter: quatenus vero est formalis unio cum aliqua Persona, formaliter est solius Verbi, quod solum naturam humanam per suam propriam subsistentiam terminavit. III. Humana natura propria subsistentia spoliari nequit, tum quia subsistentia a substantia non distinguitur: tum quia alias natura humana Christi non esset tota et completa: tum quia implicat, Christum existere existentia aliena, et intelligere intellectione aliena. Ergo nec eius humana natura subsistere potest subsistentia aliena. Ast subsistentia a substantia saltem tamquam modus naturam ultimo terminans, et alteri supposito incommunicabilem reddens distinguitur: res vero sine suo modo integra subsistere potest. Hinc natura humana in Christo non est quidem completa et integra integritate personae, quae per Personam Verbi modo nobiliori suppletur et fit perfectior, est tamen integra integritate naturae. Denique quia existentia est id, per quod res est extra nihil, et fit apta ad agendum et patiendum, nequit aliquid existere existentia aliena. At propria subsistentia non est id, per quod necessario natura fiat singularis persona, unde illa carere potest, si in unitatem suppositi Divini assumatur, a quo perficitur et suppletur. Sic etiam intellectio est actio vitalis, quae necessario a principio proprio interno profluere debet: subsistentia vero est merus naturae terminus et complementum, quod suppleri potest. IV. Non est proportio inter naturam humanam et Divinam. At solum quoad entitatem, non vero quoad unionem.

Art. 1. *De convenientia Incarnationis.*

Est conveniens Deo. § 275. Incarnatio etiam est conveniens Deo, homini, totique universo, et Verbo Divino magis, quam Patri et Spiritui Sancto. Et 1. quidem Deo, cui tamquam bono infinito maxime convenit, ut se diffundat modo praestantissimo (§ 115.): sed hic modus est per Incarnationem: ergo convenit Deo. Deinde Deus vult manifestare suas perfectiones (§ 105.). Sed has in Incarnatione quam maxime manifestat: Omnipotentiam, dum duas naturas tam distantes intime coniungit sine ulla permixtione, servatis cuique suis proprietatibus: Sapientiam, dum iustitia Divina cum misericordia reconciliatur, et peccatum, quo daemon ad perdendum hominem usus est, fit occasio, qua Deus ad salvandum hominem utitur: Bonitatem et misericordiam,

qua Deus sic dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret: Iustitiam, quae tam severas de Christo poenas pro nostris peccatis repetiit.

2. Incarnatio conveniens fuit homini totique universo ob innumera beneficia ex ea orta, quae sunt gratia sanctificans, peccatorum remissio, gloriae adeptio, doctrina coelestis, liberatio a servitute daemonis, virtutum omnium exemplum, naturae nostrae exaltatio, eiusdem reparatio, et facilis ad Deum accessus.

3. Congruum magis fuit, Verbum Divinum incarnari, tum ne appellatio Filii in aliam Personam SS. Trinitatis transiret: ita Gennadius *de Dogm. Eccl. c.* 2. tum quia conveniebat hominem per Verbum reparari, a quo conditus fuerat: ita S. Leo *Serm.* 12. *de pass.*

Art. 2. *De Incarnationis demonstratione sola ratione.*

§ 276. Licet autem Mysterium Incarnationis possibile esse negative demonstrari possit, eo ipso quod a contrariis argumentis eius impossibilitas vindicetur (§ 274. Schol.); sola tamen ratione naturali ante revelationem evidenter demonstrari nequit. Hinc *ad Col.* 1. *v.* 26. Incarnatio dicitur Mysterium, *quod absconditum fuit a saeculis et generationibus, nunc autem manifestatum est Sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae Sacramenti huius in gentibus, quod est Christus.* Et *Matth.* 16. *v.* 17. Christus S. Petro se Deum profitenti ait: *Caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est.* Ita etiam praeter alios Patres docet S. Augustinus de hoc Mysterio *Ep.* 137. ita loquens: *Si ratio hic quaeritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur, investigare non posse.* Ratio est: Mysterium Incarnationis nequit demonstrari a priori per sui causam; nam causa eius efficiens est Divina voluntas, cuius nulla ratio a priori reddi potest: causa formalis est ipsa unio Personalis Verbi cum humanitate, de qua quaeritur demonstratio. Nec potest evidenter demonstrari a posteriori per effectus naturales; nam nulli habent necessariam cum hoc Mysterio connexionem.

Possibilitas incarnationis ratione naturali evidenter demonstrari nequit.

Schol. Nihil evincunt rationes contra hanc communem sententiam Theologorum afferri solitae. Nam I. Mysterium quidem Incarnationis est evidenter credibile, quia evidentia credibilitatis petitur a testimoniis extrinsecis omnino evidentibus; nec tamen demonstratur evidenter possibile, quia possibilitas petitur ab intrinsecis rei principiis non repugnantibus, quod in hoc Mysterio solo naturae lumine ob obscuritatem non innotescit. II. Homo naturaliter cognoscit, Deum omnia posse; ergo etiam posse coniungere humanam et Divinam naturam in una Persona Verbi. Sed solo naturae lumine hoc non innotescit, cum natura a subsistentia realiter absolute non distinguatur, adeoque sequeretur naturam seipsa spoliari, cum modus seu subsistentia naturaliter ab ea abesse non possit. III. Patres possibilitatem Incarnationis probant variis exemplis rerum naturalium non efficaciter, sed

Solvuntur obiectiones.

pro rudibus. Sic exemplum rami trunco inserti denotat unitatem quantitatis, non vero suppositi: ignis est in ferro tantum localiter: cogitatio in voce velut signo: anima ordinata est ad componendum cum corpore unum hominem; natura vero humana et Divina ad unionem per se non sunt ordinatae.

Art. 3. *De huius Mysterii revelatione facta Angelis, Adamo, et Patriarchis.*

Angeli ex revelatione hoc Mysterium didicerunt.

§ 277. Quia igitur Mysterium Incarnationis ex sola revelatione cognosci potest, hinc etiam Angeli boni hoc mysterium ex revelatione Divina didicerunt. Sic *ad Hebr.* 1. *v.* 6. ait Apostolus: *Cum introducit Primogenitum in orbem terrae, dicit*: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Item S. Gabriel illud beatissimae Virgini *Luc.* 1. *v.* 31. nuntiavit; et Jesum recenter natum festis plausibus Angeli celebrarunt *Luc.* 2. *v.* 10.

An daemones cognoverint?

Schol. Daemones aliquando dubii et anxii fuisse videntur circa Christi Divinitatem: nam *Matth.* 4. *v.* 3. daemon sollicite omnes vias scrutatur, ut Christum Deum agnoscat. Aliquando tamen Christi Divinitatem praedicarunt, uti *Marci* 1. *v.* 24. sive deinde coniecturaliter, sive certo cognoverint. Eam tamen ex miraculis Christi facile agnoscere potuissent, nisi a Deo impediti fuissent.

Adamo revelata est Incarnatio.

§ 278. Adamo etiam Mysterium Incarnationis revelatum fuit, quando illi Messias promissus fuit, *Gen.* 3. *v.* 15. *Inimicitias ponam inter te, et mulierem, et semen tuum et semen illius, ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius.* Alloquitur hic Deus serpentem, vel potius diabolum seductorem, et dicit: *inimicitias ponam inter te, et mulierem*, scilicet B. V. Mariam, *et semen tuum*, scilicet alios diabolos principi diabolorum subiectos, vel Antichristum *et semen mulieris*, nempe Christum, *et ipsa* per Christum *conteret caput tuum:* ubi LXX. legunt αὐτός, ipse scilicet Christus conteret caput tuum, utpote, qui propria virtute diabolum vicit, et si hic insidiatus fuerit calcaneo eius, nempe fini vitae, faciendo, ut Christus a Judaeis occideretur. Melius tamen retinetur vox, *Ipsa*, nam ly הוא (*hu*) sine punctis legi potest הוא (*hu*) et הוא (*ha*) *ipsum*, *ipsa:* imo Bellarminus testatur *l.* 2. *de verbo Dei* c. 12. se vidisse Exemplar Hebraicum, ubi legitur היא (*hi*). Deinde ita legit Ecclesia primitiva, Iosephus *l.* 1. *ant.* c. 3. Versio Arabica, S. Chrysostomus *hom.* 17. *in Gen.* SS. Ambrosius, Augustinus, etc. et D. Calmet citat exemplar graecum, ubi legitur: *αυτή σου τηρήσει κεφαλην: Ipsa conteret caput tuum.*

Schol. Carpovius et caeteri Protestantes contendunt in citato mox textu legendum esse, *Ipse*, 1. quia verbum ישופך (*lescuphca*) *conteret*, et suffixum תשופנו (*tescuphenu*) *calcaneo eius*, sunt generis masculini. Verum notandum est, quod tam in verbo, quam in suffixo

sit enallage, sicuti c. 2. v. 23. יקרא אשה (*Ikare iscah*) *vocabitur virago*, ubi verbum est generis masculini. Et *Exodi* 2. v. 17. ויגרשום (*vajgaresum*) *et eiecerunt eas*. Ubi suffixum est generis masculini. Apposuit autem Moyses ad ly *Ipsa* verbum masculinum, ut ostenderet, Deiparam non sua, sed virtute Christi superaturam serpentem. 2. Per ly אשה (*iscah*) *mulierem*, intelligitur foemina in communi, vel Eva. Sed quia haec vox contrahitur per articulum *ha* ה (*ha*) nequit significare foeminam in communi, quae nequit esse mater seminis singularis. Nec intelligitur Eva, quia eius filii potius dicendi essent semen viri; Messias autem dicitur semen mulieris, utpote ex Virgine sine semine virili nasciturus. Caeterum sive legamus *Ipsa*, vel *Ipse*, vel *Ipsum*, semper verum manet, promitti hic Messiam qui caput serpentis moraliter contrivit, adimendo illi potestatem dominativam in homines et omnino illum conteret, *Apoc.* 20. v. 9. Vid. R. P. Zinck *in diss. de hac re a.* 1768. edita, qui licet lectionem, *Ipse*, cum Cl. P. Smits defendat, hanc tamen controversiam doctissime pertractat.

§ 279. Promissio et revelatio futuri Messiae Abrahamo itidem facta fuit; *Gen.* 22. v. 18. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*: ubi quidem in Hebraico habetur sic: התברכו (*hitbaracu*) *in hithpael*, *benedicent sibi ipsis in semine tuo. Genesis* tamen 18. v. 18. legitur: נברכו (*nivrecu*) *benedicentur, in Niphal*. Loquitur hic Deus de aliquo ex posteris Abrahae, in quo omnes gentes benedicentur. Sed hic est Messias, qui solus hanc benedictionem impertiri potest. Ergo loquitur de Messia. Sicuti etiam hanc promissionem Abrahae factam testatur B. Virgo Maria, *Luc.* 1. v. 55. Zacharias, *Luc.* 1. v. 73. et S. Petrus, *Act.* 3. v. 25. 26. **Promissio futuri Messiae Abrahae facta fuit.**

Art. 4. *De Vaticinio Iacobi.*

§ 280. Clarissima rursus revelatio Messiae facta est Jacobo, *Gen.* 49. v. 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* Promittitur hic 1° Messias; nam hic שילה (*Scilo*) vel derivatur a שלח (*Scalach*) *missus*: vel a שלה (*Scalah*) *pacificus fuit*: vel a relativo ש (*Scin*) et pronomine לו (*Lo*), *cui repositum est:* vel a שיל (*Scil*) *secundina*, cui infans involvitur, et sic semper Messiam significat, et ita hoc vaticinium intellexerunt Targum Onkelos, Talmud Babylonicum, Targum Jonathan: et R. Hakkados in *l. Galerazeia* ait, nomen Messiae fore ישוע (*Iesuang*) *Salvator;* a gentibus vero conversis vocandum esse *Jesu*, quod probat ex tribus primis litteris ישו (*Jesu*) יבא שילה ולו (*javo sciloh velo*) His accedunt Rabbini recentiores RR. Salomon Kimchi, Bechai. 2° Messias novum regnum **Item Iacobo Gen. 49.**

fundaturus promittitur, quia dicitur: *Ipse erit expectatio gentium*, Hebr. ולו יקהת עמים (*velo ikehat gnammim*) *et illi obedientia, aggregatio populorum*. Hoc regnum erit spirituale, quod in tribus consistit, scilicet, ut Messias conterat caput serpentis, *Gen.* 3. *v.* 15. nosque a servitute in libertatem filiorum Dei vindicet. Deinde ut per foedus novum, veteri antiquato, nos ad perfectiorem obedientiam Deo praestandam adducat, *Ier.* 31. *v.* 31. Tandem ut nos ad aeternum in coelis regnum perducat. Quod si Messias nonnisi terrenum regnum fundaturus esset, potius Salvator corporum, quam animarum foret. 3° Promittitur hic Iudae regia seu principalis potestas tamdiu duratura, donec Messias venerit; nam ly שבט (*Scevet*) regiam seu principalem potestatem denotare, patet ex addita voce מחקק (*Mechochech*) *et ex obedientia gentium*. Eodem modo exponunt LXX. Syriaca, et Samaritana versio, Targum Ionathan, Ierosolymitanum et Onkelos. Item Rabbini antiqui, Kimchi, Iarchi, Aben-Ezra, et R. Iitzchak quaerit, quare Iacob non expresserit *Melachim*, *reges;* et respondet: quia notum illi erat, eos non semper reges habituros: eam ob causam non fecit regis mentionem, sed tantum *Schebet*, quae vox summam potestatem legislativam significat, et convenit etiam *Mechokekim*. Unde *Mechokek* in participio *Piel*, significat dictatorem legum, non vero simplicem Rabbinum *magistrum*, uti male vertit Lutherus: nam LXX. legunt ἡγούμενος; Samaritana versio, *dux;* Arabica, *Legislator*.

Quid nomine Iudae in Vaticinio Iacob intelligatur?

Schol. Nomine Iudae in hoc Vaticinio Iacobi non videtur intelligi sola huius nominis tribus, sed tota natio Iudaeorum, cum aliqua tamen singulari tribus Iudae praerogativa. Nam diu ante adventum Messiae sceptrum in tribu Iuda, et quidem in Sedecia defecit tempore captivitatis Babylonicae; semper tamen aliquis Iudaeus a tempore etiam solutae captivitatis Ægyptiacae genti suae praefuit, semper Iudaei suis legibus vivebant, etiam in ipsa captivitate Babylonica. Putat quidem Baronius, sceptrum a Zorobabele resuscitatum ad Machabaeos pervenisse, qui vel paterno genere ad tribum Iudam spectabant, quia 1. *Mach.* 5. *v.* 63. dicuntur viri Iuda: vel materno genere ex tribu Iuda erant, cum tribus Iuda et Levi connubia inter se inirent, uti patet in Aaron, qui ducit filiam Aminadab. Verum Machabaei ex tribu Iuda non erant, quia Mathatias dicitur filius Ioannis filii Simeonis, qui Sacerdos fuit ex filiis Ioiarib ex familia Aaron, 1. *Mach.* 2. *v.* 54. dicuntur autem viri Iuda, a Iuda Machabaeo duce suo. Quod vero Machabaei uxores ex tribu Iuda acceperint, nullibi constat. Nec dici potest, Machabaeos solum usumfructum sceptri habuisse, remanente iure apud tribum Iuda: enimvero hoc modo etiam Iudaei moderni dicere possent, sceptrum apud eos necdum defecisse ob praetensum ius ad illud. Nec denique iuvat dicere, saltem magnum Synedrion ex solis iudicibus e tribu Iuda selectis constans usque ad Messiam perdurasse: tum quia non certo constat, supremam fuisse Syne-

drii in indiciis ferendis auctoritatem: tum quia incertum est, Sanedrin usque ad Herodem perdurasse, vel saltem Machabaeis subditum non fuisse. Tota igitur natio Iudaica in Vaticinio Iacob, et per sceptrum, non regia, sed quaelibet suprema potestas intelligitur, uti *Ier.* 23. *v.* 6. cum speciali tamen tribus Iudae praerogativa, quae in eo consistit, quod fuerit regno destinata: quod post captivitatem Babylonicam toti genti nomen dederit: quod de ea Messias nasciturus esset: quod aliis praelata fuerit. Non obstat sententiae huic I. quod Iacob illa verba ad Iudam specialiter direxerit, nam hoc factum fuit ob speciales praerogativas tribui Iudae concessas. II. Dux de femore Iudae non dicitur defuturus, tum quia iure haereditario regnum ad tribum Iuda spectabat, tum quod Iudas toti genti nomen dedit, in qua usque ad Herodem suprema potestas permansit. III. Ex illo Vaticinio diserte non probatur Messias ex tribu Iuda nasciturus: ut tamen probaretur, sufficit, quod tribus Iuda speciales praerogativas acceperit, inter quas est ortus Messiae ex illa.

Art. 5. *De LXX. Danielis hebdomadibus.*

§ 281. Praeter plura alia vaticinia de Christo venturo in veteri Testamento contenta, quae doctissime explicat Huetius in *l. de dem. Evang.* celebre est illud *Dan.* 9. *v.* 24. *et seq. Tu ergo animadverte sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et Prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo, et animadverte. Ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duae erunt, et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis eius vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in Templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Hic sermo est de Messia, et de tempore, quo occidetur; tum quia clare nominatur Messias sine addito, et vocatur Sanctus Sanctorum, delens iniquitatem, et adducens iustitiam sempiternam, Auctor novi foederis, qui sunt characteres veri Messiae. Unde etiam clare dicitur, post has 69. hebdomadas occidetur Messias: et R. Simeon filius Iohai, in *l. Mechkar Hassadoth* narrat, Hoseyam flendo dixisse: Vae illis impiis. Deus mittet filium sanctum suum, et carne humana se induet. Vae illis, qui propter pravas suas actiones rebelles erunt huic Messiae, et ingenti iracundia perciti ipsum occident. Et Daniel c. 9.

Schol. 1. R. Salomon vult, quod in hoc Danielis Vaticinio, Daniel Iudaeis aliquid triste intra spatium 490 annorum a prima templi Solvuntur obiectio-

nes Iudaeorum. destructione sub Nabuchodonosor, usque ad secundam eius eversionem sub Tito praedicat; cum hoc tamen discrimine, quod post primam calamitatem Iudaei respiraverint, cum e contra secunda tribulatio diuturna sit futura propter populi peccata, quae tamen tandem a Messia solvetur; sed tempus solutionis hic non assignatur. Unde hebdomades illas in tres partes dividit: prima septem hebdomades continet, post quas veniet primus Christus, scilicet Cyrus: secunda continet 62. hebdomadas, post quas veniet Christus secundus, scilicet Rex Agrippa: qui tertio in una hebdomada residua in ultimo excidio Ierosolymitano peribit, quae tribulatio usque ad Messiam durabit. Verum frustra fingitur illa tribulatio et duplex Christus. Sane Cyrus nequit esse Christus a Daniele promissus, quia Cyrus mortuus est, antequam 69. hebdomadae inchoarentur, quae incipiendae sunt ab edicto de reaedificanda urbe Ierusalem, *Dan*. 9. quae modo sub Artaxerse aedificari coepit. Unde nec Nehemias, nec Iosedec, nec Zorobabel ille Christus esse potest, utpote qui ad finem harum hebdomadarum vitam non produxerunt. Multo minus Agrippa potest dici secundus Christus, utpote qui non fuit dux totius gentis Iudaicae, sed in sola Traconitide regnavit, et falso fingitur, eum in excidio Ierosolymitano occisum fuisse. Nihilominus Iudaei contendunt, hoc Danielis Vaticinium non spectare ad Messiam, sed I. ad Templum ungendum et perficiendum, tum quia non legitur: *Sanctus Sanctorum*, sed *sanctitas sanctitatum:* tum quia Daniel tantum pro restitutione Ierusalem et templi oravit. Verum si textum sine punctis legamus, sonat, *Sanctus Sanctorum;* et ita legunt LXX. et ipsi Rabbini cum R. Ozia *in Sederolam*. Et patet ex contextu. Dein falsum est, post 70. hebdomadas Templum unctum esse, cum tunc per Titum destructum fuerit. Item Daniel plus accepit, quam petierit, licet etiam in oratione sua *v.* 17. Messiae meminerit, dicens: *Ostende faciem tuam*. II. Iudaei per Christum ducem intelligunt Cyrum, qui *Is.* 45. *v.* 1. dicitur Messias, ad quem usque numerando ab excidio primi Templi 7. hebdomades, scilicet 49. anni fluxerunt. Post hunc finitis reliquis 62. hebdomadibus occidetur Christus secundus, vel Hircanus, vel Agrippa, vel ultimus summus Sacerdos. Verum Cyrus nonnisi improprie Messias vocatur, sicuti et caeteri: et hebdomades non ab excidio urbis, sed ab edicto de reaedificanda urbe numerandas esse Daniel ait. III. Volunt Iudaei, in hoc Vaticinio solum innui captivitatem Babylonicam 70. annis duraturam, ab excidio Urbis et Templi usque ad eorum restaurationem, et post 62. hebdomadas, seu 420. annos in patria transactos novam captivitatem futuram, quae post 70. hebdomadas decenniorum, vel Iubilaeorum, vel saeculorum a Messia solvetur. Sed haec explicatio est contra S. Textum dicentem, intra 70. hebdomadas iniquitatem esse delendam, et venturum ac occidendum Sanctum Sanctorum. Deinde teste Iosepho *l.* 7. *de Bello* c. 8. a rege David usque ad Titum Ierusalem evertentem fluxerunt anni 1179. a quibus si subtrahas 470. annos a Davide usque ad ultimum annum

Sedeciae, maneut anni 709. non vero 420. uti volunt Iudaei. Denique hebdomades decenniorum, etc. plane snnt contra usum S. Scripturae, quae nonnisi hebdomades dierum, *Dan.* 10. *v.* 3. et annorum, *Lev.* 25. *v.* 8. et *hic* numerat.

Schol. 2. Circa exordium 70. hebdomadarum Danielis variae sunt veterum sententiae, quae modo exoleverunt, et apud D. Calmet in *diss. de* 70. *septim. Dan.* videri possunt. Famosiores hodiernae sunt sequentes. Prima est Marshami in *Chronico Ægypt. ad saecul.* 18. qui 7. primas hebdomadas, scilicet 49 annos, incipit ab anno primo Darii Medi usque ad annum primum Cyri. Deinde 62. septimanas seu 434. annos enumerat ab inito per Cyrum regno usque ad annum primum Antiochi Epiphanis: ab hoc incipit ultima septimana, seu septem anni, quo tempore in profanatione Templi Christus occisus dicitur, Sacerdotes deleti sunt, hostia defecit, sacra ab Antiocho per tres annos profanata, donec Templum a Iuda Machabaeo fuit expurgatum, 1. *Mach.* 1. et ita unctus Sanctus Sanctorum. Haec sententia est contra mentem et explicationem Ecclesiae, quia Vaticinium Danielis non Messiam spectare contendit: imo multa falsa supponit, scilicet, duos a Daniele distingui Christos: Cyrum esse Christum: Sacerdotium tempore Antiochi pollutum a Daniele designari: priores 7. hebdomadas a posterioribus 62. divelli posse: exitum sermonis non esse sumendum ab edicto raedificandae Ierusalem: 70. hebdomadis dimidiam addendam esse, etc. Exordium 70. hebdomadarum in sententia Marshami.

Schol. 3. P. Harduinus in *Chron. V. T.* initium hebdomadarum ducit ab oraculo *Ieremiae c.* 25. *v.* 11. quo 70. annorum captivitatem, et reditum Israelitis praedixit. Septem igitur hebdomadae desinunt in annum primum Cyri, quo Iosue summus Sacerdos inunctus fuit. A primo anno Cyri incipiunt reliquae 62. hebdomadae, quas excepit Iudas Machabaeus alter unctus; et Onias summus Sacerdos Sanctus Sanctorum Antiochiae occisus, qui fuit figura Iesu Christi, sicuti etiam profanatio templi sub Antiocho fuit figura captae Ierusalem a Romanis. Hoc systema a P. Lamy in *apparat. Chron. p.* 2. *c.* 4. quidem traductum fuit tamquam coutra communem sensum Ecclesiae pugnaret, sicuti illud Marshami: ab eius tamen censura se purgavit ipse P. Harduinus. Nihilominus P. Lamy hoc systema licet ab Ecclesia non reiectum docte refutat, et quia in multis cum Marshamo convenit, ex dictis Schol. praec. refellitur, maxime cum nec Iudae Machabaeo, nec Oniae characteres Messiae a Daniele assignati etiam ut figurae competant, et Onias ante expiatum templum occisus fuerit. Harduini.

Schol. 4. P. Berti et P. Graveson initium hebdomadarum referunt ad annum septimum Artaxersis Longimani. Verior sententia illa nobis videtur, quae initium hebdomadarum ducit ab anno regni Artaxersis Longimani vigesimo. Quippe hebdomadae Danielis, quae sunt annorum, et dant 490. annos, supputandae sunt ab edicto Regis Persarum de urbe Ierosolyma aedificanda, *Dan.* 9. et in morte Christi P. Berti.

desinunt, quae consignari debet anno 486. ab exordio illarum hebdomadarum concurrente cum dimidio hebdomadae septuagesimae. Quatuor autem edicta Regum Persarum pro Iudaeis colligimus ex S. Scriptura. Primum datum est a Cyro, anno regni sui primo, 1. *Esd.* 6. *v.* 3. Sed ab hoc edicto nequit sumi hebdomadarum initium, quia in illo non fuit data licentia reaedificandi Ierusalem, sed tantum Templum, 1. *Esd.* 1. *v.* 1. 2 3. Nec officit, quod *Is.* 45. de Cyro dicatur: *Ipse aedificabit civitatem meam*: nam ibi vel sub nomine Cyri Christus intelligitur; vel nomine civitatis non structura materialis, sed civilis, id est coadunatio populorum denotatur; vel parva tuguriola, non vero muri, turres et propugnacula designantur. Secundum edictum datum est a Dario Hystaspe, anno secundo regni sui, in quo prius decretum Cyri confirmatur, 1. *Esd.* 6. Verum ab hoc etiam edicto initium hebdomadarum sumi nequit, quia sicut illud Cyri licentiam aedificandae urbis non concedit. Tertium edictum datum est ab Artaxerse Longimano, anno regni sui septimo, 1. *Esd.* 7. *v.* 7. Sed hoc etiam edictum non dat licentiam reaedificandae urbis, sed tantum Templi, et liberi Religionis exercitii, 1. *Esd.* 6. *v.* 15. et toto capite septimo. Et Nehemias, 2. *Esd.* 1. *v.* 3. et *c.* 2. *v.* 13. narrat, Artaxersem anno regni sui vigesimo a Iudaeis e patria sua redeuntibus audivisse, muros Ierusalem eversos adhuc sub ruina iacere, et portas igne esse combustas. Quartum edictum datum est ab eodem Artaxerse Longimano, anno regni sui vigesimo, 2. *Esd.* 2. *v.* 1. Et ab hoc edicto 70. hebdomades inchoandae sunt, quia hoc edictum est de reaedificanda Ierusalem, 2. *Esd.* 2. et ab illo anno usque ad Christum occisum illae 70. hebdomadae impletae sunt. Nam Artaxerses Longimanus ad regnum pervenit anno Periodi Iulianae 4241. anno quarto Olympiadis 76. uti constat ex Eusebio in *Chronico*, ubi scribit Themistoclem e Graecia profugum ad Persas confugisse anno quarto Olympiadis 76; Thucydides vero auctor coaevus *l.* 1. ait, Themistoclem confugisse ad Artaxersem regem, qui nuper regnare coeperat; adeoque annus regni Artaxersis vigesimus incidit in annum period. Iul. 4260. mundi annum 3550. Cumque eius decretum in mense Nisan exierit, spatio 7. hebdomadarum, id est 49. annorum ob hostes undique impendentes civitas quoad muros, fora, etc. perfecte restituta fuit. Sequuntur deinde 62. hebdomadae, seu 434. anni, quae cum prioribus 49. dant 483. annos, quos si addas anno mundi 3550. habebis annum mundi 4033. aerae Christianae trigesimum, quo Christus baptizatus fuit. Hinc a primo Paschate a Christo post suum Baptismum celebrato incipit annus primus hebdomadis septuagesimae, cuius anno quarto Christus in Cruce immolatus fuit. Post finitas 70. hebdomadas dissipatum est sanctuarium, civitas destructa, et tota gens dispersa. Utimur autem hic annis solaribus, tum quia anni lunares apud Iudaeos in usu non erant, sed tantum menses lunares: tum quia Iudaei, ut annum lunarem solari aequarent, quolibet octennio tres menses intercalare solebant. Nostrae sen-

tentiae non obstat, quod Artaxerses anno 4241. regnum non inierit, cum tunc Xerses adhuc regnaverit: utpote qui 20. annis regnavit, et regnare coepit a Period. Iul. 4229. adeoque a Period. Iul. 4241. solummodo 12. annis regnaverat. Nam dicimus, a Xerse anno regni sui duodecimo Artaxersem filium suum more Persarum in Imperii consortium adscitum fuisse. Vid. Petavium *de doctrin. temp. c.* 28. et Pererium *in Daniel.*

Art. 6. *De Prophetia Aggaei.*

§ 282. Denique celebris de Messia venturo est Prophetia Aggaei, qui *c.* 2. *v.* 7. *et* 10. praedicit, gloriam secundi templi fore ampliorem quam templi Salomonici, quia ad secundum venturus esset Messia: *Et veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria: dicit Dominus exercituum.* Et: *Magna est gloria domus istius novissimae, plusquam primae.* Hic sermo est de Messia, qui solus est desideratus cunctis gentibus; solus perfectam pacem inter Deum et hominem dare potest, *v.* 10. et a quo solo maior gloria Templi secundi desumi potest. Unde etiam ita sentit R. Akibha, et R. Isaac in *munim. fid. c.* 34. Deinde Messias dicitur venturus in hoc Templum secundum, quia *v.* 8. dicitur: *Implebo domum hanc istam,* את-הבית הזה (*Et habbait hasseh*). Ergo de Templo secundo in individuo loquitur.

Prophetia Aggaei de Messia.

Schol. Iudaei dicunt I. in Hebraeo legi: כל-הגוים ובאו חמדת (*Col agojm ubau chemdat*) *venient desiderium cunctae gentes*, id est: veninet in desiderio omnes gentes, vel venient desideria cunctarum gentium, legendo חמדה (*Chemda*), maxime quia LXX. legunt, καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν· *veniet electa omnium gentium*: scilicet, dona aurea et argentea. Hinc maior gloria Templi secundi non ad Messiam, sed ad augustiorem structuram, ornatum, et munera oblata refertur. Sed contra est; quia in verbo באו (*Bau*) est enallage numeri Hebraeis usitata, quando verbum duobus substantivis, quorum unum alterum regit, additum cum posteriori convenit, quod cum priori convenire debebat, uti *Gen.* 4. *v.* 10. *Vox sanguinum fratris tui clamant ad me.* Deinde כל—הגוים (*col agojm*) nequit esse in nominativo, *omnes gentes;* cum חמדת (*Chemdat*) *desiderium*, sit in regimine ob mutatum ה (*he*) in ת (*Tau*), unde ly *in desiderio* verti non potest. Lectio LXX. verum sensum habet, si omnium gentium desideria ad Messiam aspiratura, et in eo implenda esse dicantur, ob quem solum maior erit gloria Templi secundi, non vero ob aurum et argentum, ex quo veram gloriam Deus non aestimat. Certe ne quidem probari potest, in secundo Templo plus auri et argenti fuisse, quam in primo. Dicunt Judaei II. non hic intelligi Templum secundum, sed tertium a Messia aedificandum; nam textus ita interpungi debet: *Magna erit gloria domus istius*, scilicet secun-

Solvuntur obiectiones.

dae, *et magna erit gloria novissimae*, scilicet tertiae, *plusquam primae.* Accentus enim mutari possunt, imo hic debent, quia ה (*he*) *novissimae* domui praefixum tertium Templum indicat, quod *Ezechiel c.* 40. delineat. Sed contra est: quia textus Hebraicus non habet fictam illam interpunctionem, sed contrariam: nam הזה (*hasseh*) *istius*, non habet accentum *Sakeph* comma cum puncto, sed accentum continuativum *Mahpach:* deinde non repetitur in textu: *et magna erit gloria*, nec repeti debet, quia כבוד (*cavod*) *gloria*, est in regimine, adeoque האחרון (*haacharon*) *novissimae* est in genitivo, et ad eumdem sensum pertinet. Hinc accentus mutari non possunt, et ה (*he*) praefixum indicat, hoc secundum Templum fore illustrissimum, quod quidem *Ezechiel c.* 40. delineavit, qui tamen plura addidit, quae non ad templum tertium a Messia aedificandum, sed ad antitypum, scilicet Ecclesiam Christi allegorice descriptam, pertinent.

CAP. II.

De adventu promissi Messiae.

Messias promissus iam venit. § 283. Prophetiae hae (§ 2. 280. 281. 282.) explicatae impletae fuerunt, adeoque promissus Messias iamdiu advenit. Nam *Primo* Vaticinium Iacobi, *Gen.* 49. (§ 280.) iamdudum impletum est: siquidem potestas regia *Schebet*, et dignitas *Mechokekim* iamdudum est ablata a tribu et natione Iudaica, quia a multis iam saeculis Iudaei nec Regem habent, nec Legislatorem. Iam enim ante Christum natum Herodes Ascalonita Caesareis copiis auctus expugnata Ierosolyma, et occiso Antigono regiam potestatem vi invasit, et omnes Synedrii Iudices, in quibus adhuc aliqua potestas legislativa vigebat, occidit, praeter unum Babam, a quo Iudaicas consuetudines disceret: ab hoc uno vero novi iudices fieri non poterant, cum iuxta Sanhedrin ad novum iudicem constituendum ad minimum tres requirerentur. Conati sunt quidem Iudaei Sanhedrin restituere; sed non potuerunt: imo 40. annis ante Templi et urbis excidium omnis etiam umbra Synedrii extincta fuit, uti in Talmud latius habetur; nam in I. Sanedrin Ierosolymitano R. Rahamon dixisse fertur: *Vae nobis, quia recessit Sceptrum de Iuda: et nondum venit filius David*, id est Messias. Ergo ipsi Iudaei veteres tempore Christi agnoverunt, et moderni etiam manibus palpant, Sceptrum, Synedrium, omnemque potestatem legislativam a Iuda esse ablatam: consequenter promissus Messias iam advenit (§ 280.). Vid. S. Iustinum *in dial. cum Tryph.* et alios copiose citatos a Cl. P. Gervasio *de verb. Dei incarn.*

Secundo. 70. hebdomadae Danielis, seu 490. anni (§ 281.) iam effluxerunt, sive a primo excidio templi (§ cit. Schol. 1. 2. 3.), sive ab anno Artaxersis septimo, aut vigesimo earum initium ducatur, uti

patet (§ 281. cum Scholis). Ergo promissus ibi Messias iam advenit. Deinde iuxta hanc Prophetiam post mortem Messiae *deficiet hostia, et sacrificium*, quod de facto Iudaei nullum habent. Item *civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo*, quod sub Tito factum esse fatentur ipsi Iudaei. Item *finis eius vastitas, et post finem belli statuta desolatio*, *Dan*. 9. quae omnia facta esse manibus palpant Iudaei. Ergo Messias advenit. Denique Iudaei nunquam tam diuturna captivitate puniti sunt, quam modo, uti patet inductione: nam servitus sub Chusan duravit 8. annis, *Iud*. 3. *v*. 8. sub Eglon 18. annis: sub Iabin 20. annis: sub Madianitis 7. annis: captivitas vero Babylonica duravit 70. annis. Iam vero per 1700. annos exules a terra sua, vagi, sine prophetiis et miraculis, sine sacrificio, sine Rege, sine solatio, absque eo quod Deus eorum preces exaudiat, omnium ludibrium circumerrant, certo indicio, eos ob gravissimum scelus reiecti et occisi Messiae severe adeo puniri.

Tertio. Tempus adventus Messiae ab Aggaeo Propheta praefixum (§ 282.) iam effluxit: nam Templum secundum a Tito iampridem eversum fuit, nec unquam reaedificari potuit; imo si reaedificaretur, non foret Templum secundum, sed tertium, cum tamen Propheta de secundo loquatur (§ 282. Schol.), uti etiam patet ex *v*. 7. ubi dicitur: *Adhuc unum modicum . . . . et veniet desiderium gentium:* si autem non loqueretur de secundo, sed de tertio Templo, quod Iudaei ante finem mundi expectant, non esset tempus modicum. Ergo promissus hic Messias iam advenit (§ 282.).

Schol. Iudaismus hodiernus contra adventum Messiae potissimum pugnat, cuius hoc est systema: 1. Æterna salus et peccatorum remissio nonnisi Legis veteris observantia obtineri potest. 2. Messias promissus cum non sit necessarius ad liberationem spiritualem a peccato, erit Rex terrenus, qui populis omnibus devictis collecturus est omnes tribus Israel, et eas reducturus in Palaestinam, illisque et omnibus gentibus imperaturus. Unde 3. quia Iudaei adhuc in suis calamitatibus gemunt, Messias nondum advenit: et ideo 4. Iesus Nazarenus non est Messias, et S. Scriptura Novi Testamenti non est a Deo inspirata. Insurgunt igitur contra adventum Messiae I. quia non probatur ex Vaticinio Iacobi, *Gen*. 49. nam illius sensus est: non recedet a Iudaeis afflictio seu virga, hoc enim significat *Schebet*, donec veniat Messias: vel, non recedet tribus de Iuda; *Schebet* enim etiam tribum denotat, *Gen*. 49. *v*. 28. donec veniat Messias: vel, non recedet Scriba seu Rabbinus; hunc quippe innuit vox מחקק (*mechokek*), *de Iuda*, donec veniat Messias. Verum hae omnes interpretationes falsae sunt; nam *Schebet* virgam dominationis, et *Mechokek* Legislatorem significat ex dictis (§ 280.). *Schebet* vero in Vaticinio hoc pro tribu sumi nequit, quia alias in statu constructo, et ly *Iuda* in genitivo esse deberet, cum tamen ly *Iuda* sit in ablativo, uti ex praefixo *mem* patet. II. Dicunt, sensum Prophetiae esse: non

Iudaismi moderni systema.

Solvuntur obiectiones.

auferetur sceptrum de Iuda in aeternum, postquam venerit Messias: nam ly עד־כי (*gnad-chi*) legi potest separatim, et sub עד (*gnad*) poni potest *atnach:* et sic עד (*gnad*) significat; *in aeternum*, et כי (*chi*) significabit, *quia*, vel *postquam*. Verum haec lectio omnino falsa est; nam sub praecedente רגליו (*raglau*) *de femore eius*, ponitur *atnach* seu duo puncta, adeoque ly עד (*gnad*) nequit spectare ad illum sensum, nec significare *in aeternum:* accentus vero *Iethif* sub ly עד (*gnad*) non seiungit, sed explet saepe orationem. III. Dicunt: *Schilo* potest intelligi de urbe Silo, quae dum desinet esse sedes arcae, tribus Iuda regiam potestatem accipiet. Vel *Schilo* significat Moysen Legislatorem: vel Saulem unctum in regem, quando S. oleum in Silo asservabatur: vel Davidem et Ieroboam, qui in Silo uncti fuerunt: vel Reges exteros missos ad plectenda scelera Iudaeorum, quales fuerunt, Nabuchodonosor, Herodes, Pompeius, Vespasianus: vel denique *Schilo* Cyrum significat. Sed *Schilo* non potest denotare urbem Silo, quia nomen huius urbis non scribitur שלה (*Sciloh*), sed שלו (*Scilo*), et pugnat contra textum, assignare initium sceptri, cum S. Textus finem praenuntiet. Nec potest significare Moysen nec Saulem, ante quos non fuit sceptrum in tribu Iuda, et in David modo incepit, a Ieroboam vero non ablatum, sed imminutum fuit: nec reges illos exteros, qui nec de femore Iudae, nec expectatio gentium fuerunt. IV. Dicunt, sceptrum necdum a Iuda ablatum esse, quia adhuc Iudaeus in Asia in urbe Bagdad regnat. Sed hunc fabulosum esse, ipsum Talmud Ierosolymitanum testatur.

Art. 1. *De Characteribus Messiae.*

Characteres Messiae.

§ 284. Deus in veteri Lege Prophetis adventum Messiae futurum non solum revelavit, sed illos characteres etiam assignavit, quibus Messiae nativitas, status et conditio, doctrina et opera, mors et resurrectio consignarentur. Quantum ad Nativitatem Messiae, Prophetae notant I. eius tempus, scilicet, quod futura sit sceptro a Iuda ablato, intra 70. hebdomadas, et stante adhuc Templo secundo, uti patet ex §§ 280. 281. 282.

Nativitas eius.

II. Ratione loci Messias Bethlehemi nasciturus dicitur, *Mich.* 5. *v.* 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Iuda: ex te enim mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis.* Hanc Prophetiam de Messia ipsi Rabbini, Ionathan, Salomon et Isaac, et Principes Sacerdotum ac Scribae ab Herode interrogati, *Matth.* 2. *v.* 5. explicant, adeoque de Zorobabel ex Bethlehem non oriundo intelligi nequit.

III. Messias ex tribu Iuda et familia David oriturus praedicitur *Is.* 11. *v.* 1. *Egredietur Virga de radice Iesse.* Ubi sermonem esse de Messia fatentur ipsi Rabbini, nec cum Grotio de Ezechia explicari potest; dicitur enim, *veniet*, quod sicuti et subsequentia Ezechiae tunc temporis iam nato convenire nequit.

IV. Messias ex Virgine nasciturus praedicitur *Is.* 7. *v.* 14. *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.* Haec Prophetia spectat ad Messiam, non vero ad Filium Isaiae figuram Messiae, uti Grotius putat cum nonnullis Catholicis, qui eam litteraliter de filio Isaiae, mystice de Christo exponunt: quod tamen videtur esse contra S. Matthaeum *c.* 1. *v.* 23. eam de solo Christo exponentem. Certe characteres ibi expressi nec Ezechiae, nec filio Isaiae competunt: non Ezechiae, qui eo tempore iam natus fuerat, et 9. circiter annos attigerat: non filio Isaiae, qui nec Emmanuel dictus est, nec fuit Deus fortis, Pater futuri saeculi, nec natus est ex Virgine. Non obstat, quod Messiae adventus longo tempore post futurus in signum liberationis a duobus Regibus Rasin et Phacee dari non potuerit. Nam duo tunc timebat Achaz. Primo, ne si Ierusalem in potestatem hostium veniret, tota posteritas Davidis et tribus Iuda periret. Secundo, an Iudaei a furore duorum horum Regum liberandi forent. Igitur Isaias ex eo, quod Messias ex stirpe David, et quidem ex Virgine nasciturus esset, spem certam facit, nec stirpem David, nec totam gentem esse extinguendam. Hoc modo etiam antequam Messias scientia experimentali, non vero ob praeteritam ignorantiam, novit reprobare malum et eligere bonum, re vera illi duo reges e Iudaea fugati sunt. Quae vero hic ulterius a D. Isenbiehl obiiciuntur, qui hunc Isaiae locum de Messia intelligendum negat, contra sensum veterum Patrum, Iustini, Clementis Alex. Tertulliani, Origenis, etc. qui videri possunt in mea Analysi PP. refutat D. Goldhagen in suo *Diario Relig.* et sententia haec singularis Isenbiehlii a Theologis Moguntinensibus, Trevirensibus, Salisburgensibus, Argentoratensibus, Heidelbergensibus reprobata, ac demum Romae confixa fuit. Vid. Cl. D. Zwerger *Vindicias Vat. Isai.* et censuram Sorbonnae de an. 1778.

V. Circumstantiae etiam Nativitatis Messiae praedicuntur, uti eius Praecursor, *Mal.* 3. *v.* 1. Eius nomen Iesu, *Habuch.* 3. *v.* 8. in toto enim illo cantico semper ad Messiam respicitur. Nova stella in eius Nativitate oritura, *Num.* 24. *v.* 17. uti Onkelos cum aliis Rabbinis exponit. Item infantes circa Messiae Nativitatem misere trucidandos praedicit *Ieremias* c. 31. *v.* 15. Et fugam in Ægyptum, *Osee c.* 11. *v.* 1. ubi textus loquitur quidem in sensu historico de Israele, sed in sensu allegorico a Spiritu S. intento de Christo.

§ 285. Status item et conditio Messiae a Prophetis indicantur. Dicitur Filius Dei, *Ps.* 2. *v.* 7. Deus, *Ps.* 44. *v.* 7. Propheta, *Deut.* 18. *v.* 15. Sacerdos, *Ps.* 109. *v.* 4. Princeps et Rex, *Is.* 9. *v.* 6. **Status eius et conditio.**

§ 286. Quantum ad doctrinam et opera Messiae, ille annum placabilem promulgabit, et salutarem Evangelii doctrinam afferet, *Is.* 61. *v.* 1. *ad medendum contritis corde*, et publicandam libertatem captivis et redemptionem. Plura vero a Messia patranda miracula Isaias *c.* 35. *v.* 4. affirmat: *Tunc aperientur oculi caecorum et aures surdorum patebunt, etc.* **Doctrina eius**

Mors et resurrectio.

§ 287. Quantum ad mortem et resurrectionem Messiae, Iudae proditionem et pretium 30. denariorum praedixit Zacharias *c.* 11. *v.* 13. Flagellationem Messiae praedixit David *Ps.* 128. *v.* 3. Vestimentorum divisionem *Ps.* 21. *v.* 19. Manuum et pedum perforationem *v.* 18. ubi in Hebraico textu recentiori legitur כארי ידי ורגלי (*Caari jadaj veraglaj*) *sicut Leo manus et pedes mei*. At vero in Hebraeo antiquo legebatur כארו (*caaru*) *foderunt*, uti patet ex versione LXX. Syriaca, Arabica et Æthiopica, et R. Chaym in Masora testatur, se ita in textu legisse. Sepultura Messiae praedicitur *Is.* 11. *v.* 10. Resurrectio *Ps.* 3. *v.* 6. *Osee* 6. *v.* 2. Ascensio in coelum *Ps.* 67. *v.* 19. Missio Spiritus S. *Ioel.* 2. *v.* 28. Vid. Huetium *de Dem. Ev.*

Art. 2. *De omnium characterum convenientia in Iesu Nazareno.*

Iesus Nazarenus est verus Messias.

§ 288. Hi omnes characteres conveniunt Iesu Nazareno, adeoque ille est verus Messias Prophetarum ore promissus. I. Iesus venit sceptro a Iudaeis ablato; natus est enim sub Herode alienigena rege *Matth.* 2. occisus est septimanis Danielis expletis (§ 281. Schol. 4.): venit Templo secundo adhuc stante, *Luc.* 2. *v.* 27. *et* 46. *Ioan.* 2. *v.* 14. II. Natus est in Bethlehem, *Matth.* 2. *v.* 1. Ex tribu Iuda et familia David, *Matth.* 1. Ex Virgine, *Matth.* 1 *v.* 23. Habuit Praecursorem S. Ioannem Baptistam, *Matth.* 3. *v.* 1. *Ioan.* 1. *v.* 19. Nomen Iesu illi inditum fuit, *Luc.* 1. Stella in eius Nativitate orta fuit, *Matth.* 2. Infantes eo nato trucidati sunt, *Matth.* 2. *v.* 18. Fugit in Ægyptum, *Matth.* 2. *v.* 13. III. Iesus est Filius Dei *Matth.* 3. *v.* 17. (§ 142. 143.). Est Propheta, *Luc.* 14. *v.* 19. *et* 19. *v.* 41. Est Sacerdos, *ad Hebr.* 7. *v.* 11. et Rex ab ipsis Magis vocatur, *Matth.* 2. IV. Praedicavit salutarem doctrinam, quam plurimis miraculis confirmavit, uti patet ex tota narratione Evangelica. V. 30. argenteis a Iuda venditus fuit, *Matth.* 26. *v.* 15. Vestimenta eius divisa sunt inter hostes, *Ioan.* 19. *v.* 23. Flagellatus est, *Matth.* 26. Manus eius et pedes ac latus perforata sunt, *Ioan.* 19. *v.* 34. Sepultus est, *Matth.* 27. *v.* 60. Resurrexit, *Luc.* 24. *v.* 46. *Marci* 16. Ascendit in coelum, *Act.* 1. *v.* 12. *Matth.* 28. *v.* 19. Misit Spiritum S. *Act.* 2. *v.* 1. Ergo est verus Messias. Certe narratio Evangelica etiam apud Gentiles hic omnem fidem saltem historicam meretur: nuda est, simplex, sine fuco et inito simul consilio a viris omni humana industria et ope destitutis conscripta, qui historiam scribunt hominis, ut putabatur, ab infima plebe oriundi, historiam hominum oculis expositam, quae publice in conspectu Iudaeorum et Gentilium contigit, et doctrinam multis miraculis, seu operibus vires naturae longe excedentibus confirmatam, quae in testimonium falsi a Deo fieri non possunt, nec magicis artibus adscribi debent, cum sibi semper constantia fuerint, et Christus ipsos daemones ab obsessis expulerit; quibus omnes tot Martyres proprio sanguine subscripserunt,

ita ut spectatis etiam notis criticis Evangelistae falsi suspicionem movere non possint, maxime cum turpissimam mortem Christo illatam candide referant, quod certe non fecissent, si per fabellas Christi gloriam augere studuissent. Vid. S. Iustinum *in dial. cum Tryph.* et Tertullian. *cont. Iudae. etc.*

Schol. Iesum Nazarenum promissum esse Messiam negant Iudaei. I. Quia Messias debet esse Rex potens, *Ps.* 2. *v.* 8. et Bellator, *Ps.* 44. *v.* 6. et venire ad Palatium suum, *Mal.* 3. ubi loco: *veniet ad Templum*, hebraicus habet, *ad palatium* היכל (*hecal*): quae certe non conveniunt Iesu Nazareno. Verum Messias Christus gentes regno suo spirituali dominatione per fidem subiecit, et dicitur bellator, quia de infidelitate, daemone et morte triumphavit; et quod Malachias per היכל (*hecal*), *Templum* intellexerit, patet ex eo, quia de Sacerdotibus et sacrificio loquitur. II. Messias dicitur venturus in novissimis diebus, id est in fine mundi: mons domus Domini exaltandus, pax futura, et omnis residuus in Sion Sanctus vocabitur, *Is.* 2. *v.* 2. Item in adventu Messiae lux lunae erit sicut lux solis, et lux solis septuplo maior, *Is.* 30. *v.* 26. Item Iuda dicitur salvandus per Messiam, congregandi in terram suam Iudaei, et omnis pavor et timor tollendus, *Ier.* 23. Demum *Ezech.* 38. et 39. Messias dicitur debellaturus Gog, et Magog: quae omnia a Iesu Nazareno praestita non fuerunt. Ast per novissimos dies non finis mundi, sed finis veteris Testamenti: per montem Domini extollendum Ecclesiae exaltatio, et pax spiritualis intelligitur, et omnis residuus in Sion, id est scriptus in libro vitae, sanctus erit. Lux solis septulo maior futura magnitudinem gloriae et laetitiae, quam Messiae adventus attulit Ecclesiae, denotat. Per Christum Iudas salvatus est a captivitate diaboli, collecti populi de omnibus terris in Ecclesiam, qui diabolum non amplius timent. Gratis autem fingitur, Messiam debellaturum esse Gog, et Magog, et Ezechielem loqui de Messia; nam verba eius ad illos reges referenda sunt, qui post captivitatem Babylonicam Iudaeos novis calamitatibus oppresserunt: vel per Gog intelligitur Antichristus, aut eius belli dux a Messia in secundo adventu debellandus: vel per Gog intelligitur Alexander M. aut Antiochus Epiphanes, uti putat Pererius: vel per Gog intelligitur Cambyses, aut si historia Iudith post reditum a captivitate contigit, Holofernes, uti vult D. Calmet in *dissert. de Gog, et Magog,* III. Fatentur quidem Iudaei, tempus adventus Messiae a Prophetis praedictum forte effluxisse; obstare autem peccata populi Iudaici, quominus venerit. Sed Vaticinia Prophetarum de tempore venturi Messiae sunt absoluta, non vero conditionata, si peccata populi non obstent; nam Messias venit ad delenda peccata omnium gentium, quae si obstarent, nunquam veniret.

Solvuntur obiectiones.

CAP. III.

De Annuntiatione, et Incarnatione Filii Dei.

Annuntiatio et Incarnatio Filii Dei.

§ 289. Cum tempus adesset, ut Unigenitus Dei Filius humanum genus redimeret, factum est ex Divino decreto, ut homo fieret. *Missus* proinde *est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de domo David, et nomen Virginis Maria*, quam cum gratia plenam et benedictam in mulieribus salutasset, obstupescentem confirmavit, dicens: *Ecce concipies in utero et paries Filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis. Dixit autem Maria: quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? et respondens Angelus dixit ei*: *Spiritus S. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei*. Quod cum confirmasset exemplo Elisabeth senis concipientis, ex eo, quod non sit impossibile apud Deum omne verbum, respondit Maria: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Luc.* 1. Et statim Beatissima Virgo Maria Iesum Christum Filium Dei incarnatum in utero concepit, cuius Personam, officium et status nunc contemplabimur.

Art. 1. *De Miraculosa Christi conceptione ex Virgine.*

Ex Virgine conceptus et natus est.

§ 290. Persona Christi et ratione Divinae humanaeque naturae, et ratione unionis, quae inter utramque naturam intercedit, consequentiumque illius consideranda est. At consideratio Divinae naturae Christi, quia est secunda Deitatis Persona, in capite de SS. Trinitate exposita fuit; supersunt igitur reliqua hoc loco explicanda. Et quidem Christus non per propagationem naturalem, sed ex Virgine homo factus fuit. Ita futurum praedixit Isaias c. 7. v. 14. *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Ubi vox עלמה (*gnalma*) significabat illibatam et castissimam puellam, quae ideo vocatur עַלְמָה (*gnalma*) *abscondita* a radice עלם (*gnelam*) *abscondit*, quia virgines a conspectu virorum absconditae servabantur, 2. *Mach.* 3. v. 19. et 2. *Reg.* 13. v. 2. deinde עלמה (*gnalma*) etiam in aliis locis S. Scripturae significat *virginem incorruptam, Gen.* 14. v. 16. et *Exod.* 2. v. 8. Ubi Rebecca et soror Moysis viris adhuc incognitae עלמה (*gnalma*) vocantur: cum e contra בתולה (*Betulah*) *mulierem innuptam* significet, sive adolescentula sit virgo, sive aetate provecta, aut iuvenis vidua, uti constat *Ioel.* 1. v. 8. Hinc ly *alma* significat etiam virginem in lingua Punica, et ita vertunt LXX. Chaldaica, Syriaca et Arabica. Concordat

novum Testamentum; nam *Matth.* 1. *v.* 18. dicitur: *Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu S.* et *v.* 20. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu S. est.* Id quod S. Evangelista confirmat citato loco Isaiae Prophetae. Imo ipsi B. Virgini anxie quaerenti respondit Angelus, *Luc.* 1. *Spiritus S. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ratio est, quia Christus Theanthropos pro nobis satisfacere debuit, adeoque sine omni peccato esse oportuit: sed si per propagationem naturalem ex concubitu et semine virili propagatus esset, originale peccatum vel saltem debitum ad illud contraxisset (§ 264. 267. Schol. 3.). Ergo per propagationem naturalem ex semine virili homo factus non fuit, et quia ex homine homo fieri voluit, ex Virgine humanam naturam assumpsit. Vid. S. Irenaeum *l.* 3. *adv. haer.* et Tertullian. *l. de Carne Christi.*

Schol. Ebion, Cerinthus, et Carpocrates Christum purum hominem more caeterorum ex commercio viri cum muliere ortum esse docuerunt. Qui tamen ex dictis refutantur.

Conceptio eius miraculosa fuit.

§ 291. Conceptio igitur Christi non fuit naturalis, sed miraculosa: nam Conceptio Christi fuit a Virgine; sed haec naturaliter concipere non potest, nisi a mare per seminis immissionem in concubitu, quo facto tollitur ipsa virginitas: ergo cum Christus a Virgine sine semine virili ex obumbratione Spiritus S. conceptus fuerit (§ 290.), Conceptio eius naturalis non fuit, adeoque fuit eventus supernaturalis, et consequenter miraculosa (§ 112.).

Quomodo facta sit?

Schol. De modo Conceptionis Christi docent plures, eam ex massa sanguinea B. Virginis factam esse, utpote quam Spiritus S. a reliquo B. Virginis sanguine separavit, et exinde corpus Christi formavit. Recentiores Philosophi cohaerenter suis principiis Physiologicis contendunt, Conceptionem Christi factam esse per impraegnationem ovuli in ovario B. V. Mariae, non ex semine virili, sed miraculosam, ita ut stamen seu lineamenta corporis humani in ovulo Mariae latens, quod alias per virilem auram seminalem expanditur, et in motum vitalem agitur, per operationem immediatam Deus motu vitali donaverit: vel, sicuti alii volunt, ita, ut in ovulo Mariae stamen Corporis Christi Deus creaverit. Quia porro Conceptio Christi sine omni concubitu facta fuit (§ 290.); hinc sine omni voluptate carnali B. Virgo Christum concepit: et Conceptione miraculose facta, nutritio Corporis Christi in utero materno naturaliter fieri potuit, cum corpus B. Virginis aptum esset ad nutritionem ei modo ordinario praestandum.

Corpus Christi successive productum non fuit.

§ 292. Corpus autem Christi non paullatim ac successive, ut solent alia vulgarium hominum corpora, sed statim ac in instanti conceptum et perfectum fuit. Ita communis est Theologorum, cum S. Gregorio M. *l.* 18. *mor. c.* 52. *Angelo nuntiante, et Spiritu S. adveniente, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro.*

Et ani-

§ 293. Praeter corpus Christus etiam anima rationali instructus

mam rationalem habuit. fuit a corpore essentialiter distincta. Ita Christus ipse, *Ioan.* 10. *v.* 17. ait: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.* Item Christus affectiones animae humanae detractis imperfectionibus habuit, uti Tristitiae, *Matth.* 26. *v.* 38. Desiderii, *Luc.* 22. *v.* 15. Doloris, *ad Hebr.* 4. *v.* 15. Ratio est, quia Christus fuit homo perfectus: sed homo perfectus habet animam rationalem: ergo etiam Christus.

Apollinaristarum haeresis. *Schol.* Apollinaristae ab Apollinari Laodiceno sic vocati animam humanam Christo denegarunt, putantes, Divinitatem in locum humanae animae successisse, ita ut Christus corpus humanum habuerit, cui loco animae Verbum Divinum fuit. Hic error damnatus est in Concilio Alexandrino a. 362. cui praeerat S. Athanasius: in Synodo oecumenica II. a 381. can. 1. et in Synodo Romana a. 374. ubi anathema dicitur iis, qui in Christo vice animae rationalis Verbum fuisse dicunt. Ex quibus patet, Christi animam a Deo in ipso Conceptionis Mariae momento creatam fuisse, et quidem sine omni peccato originali, quia nulli corpori ex semine corrupto descendenti, sed a Spiritu S. formato unita fuit (§ 266. Schol. 3.).

Humanitas Christi est opus SS. Trinitatis. § 294. Productio humanitatis Christi efficienter est a tota SS. Trinitate. Sacra enim Scriptura omnibus tribus Personis eam tribuit: de Patre dicitur, quod *miserit Filium suum natum ex muliere, ad Gal.* 4. *v.* 4. Ipse Filius productionem humanitatis suae sibi tribuit, dum *Ioan.* 16. *v.* 28. ait, se in mundum venisse, ut voluntatem Dei perficeret. Spiritui S. per quamdam appropriationem ob sanctificationem nostram per Incarnationem perfectam tribuitur, *Matth.* 1. *v.* 18. *Inventa est Maria in utero habens de Spiritu S.* Ratio est, quia opera ad extra sunt totius SS. Trinitatis: sed Incarnatio est opus ad extra: ergo est totius SS. Trinitatis.

Schol. Licet productio humanitatis Christi competat Spiritui S. appropriative, non tamen Pater Christi qua hominis dici potest, qui non dedit illi vitam ad essentiae suae similitudinem ex substantia sua: sed formando carnem Christi ex purissimo sanguine Beatissimae Virginis (§ 291. Schol.).

Art. 2. *De Christi Nativitate.*

Nativitas Christi ex Virgine. § 295. Postquam Corpus Christi in utero materno novem mensibus delituerat, ex Mariae utero egressum est, ita ut in hoc partu Beatissima Virgo inviolata Virgo clauso utero et inviolato virginitatis sigillo permanserit. Ita omnes Catholici docent et credunt iuxta vaticinium Isaiae c. 7. *v.* 14. *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium.* Accedit communis Patrum traditio: S. Augustinus *Ep.* 137. ait: *Ipsa virtus per inviolatae matris virginea viscera membra infantis eduxit, quae postea per clausa ostia membra iuvenis introduxit.* Similia habent S. Leo *Serm.* 1. *de Nat.* S. Ambrosius *Ep. ad Siric.* S. Hieronymus *in* c. 44. *Ezech.* etc.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 1. Carpovius vult, Christum more aliorum infantum aperto matris utero natum esse, tum quia S. Scriptura nihil extraordina-

rium de modo Nativitatis Christi memorat, sed utitur voce τεκτεῖν, quae vulgarem partum significat: tum quia legi purificationis Maria subiecta fuit, *Luc.* 2. *v.* 23. tum quia apertio uteri non abstulit illi virginitatem formalem, quae in abstinentia a concubitu consistit, sed tantum materialem, quae in apertione uteri sita est. Sed S. Scriptura loco citato *Isaiae* 7. expresse etiam de partu miraculoso ex Virgine futuro loquitur. Unde purificationis legi Beatissima Virgo subdita non fuit, utpote quae ex hac Nativitate nullum sanguinis fluxum nec ulla menstrua patiebatur, sed ex sola humilitate legi illi se subiecit ad scandalum vitandum, et ut Christus omnem legem impleret. Virginitas vero non solum formalis, sed etiam materialis in textu Isaiae et communi Patrum traditione innuitur. Proinde etiam errat idem Carpovius; dum Christum non sine doloribus a Beatissima Virgine natum esse existimat, utpote qui partum hunc miraculosum non comitabantur, cum naturalis causa eorum, scilicet concussio corporis vehementior ad expellendum foetum, defuerit. An vero cum secundinis Christus natus sit, res necdum explorata est, quam nec nos dirimere volumus.

Quo anno orbis conditi et quo die Christus natus sit?

Schol. 2. Quoto anno orbis conditi Christus natus fuerit, non conveniunt Chronologi, neque nobis animus est, litem hanc dirimere. Illud communiter notant, Æram nostram vulgarem solido quadriennio post Christi Nativitatem incipere. Non solum autem de anno, sed etiam de mense et die mensis Nativitatis Dominicae litem nobis plures intentant. Nonnulli apud Clementem Alex. diem 20. Maii: Basnagius diem 25. eiusdem mensis: alii diem 19. Aprilis assignant: S. Epiphanius *haer.* 51. diem 6. Ianuarii statuit. Novatores Romanae Ecclesiae traditionem 8. Kal. Ian. seu 25. Decembris Festum Nativitatis Domini celebrantis carpunt. Thomassinus et Serry licet diem 25. Dec. admittant, censent tamen, hoc ex Conceptione eius 25. Martii facta probari non posse. Interim nos subscribimus communi Traditioni, quod Christus Dominus 8. Kal. Ian. seu 25. Decembris natus fuerit. Ita testatur Auctor *Constit. Apost. l.* 5. *c.* 13. ubi ait: *Dies festos custodite, fratres, in primis Natalem, qui celebratur a vobis die* 25. *decimi mensis.* Manuscriptum vetustissimum a Cotelerio laudatum ait: *Annuntiatio facta est die Martii* 25. *Nativitas vero die* 25. *Decembris.* Idem tradit Chronicon Alexand. Kalendarium pervetustum a Buchesio editum: et omnia Matryrologia Ecclesiae Occidentalis. Accedit Traditio Patrum: nam S. Hieronymus *Com. in Ezech.* diem Epiphaniae a die Natali aperte distinguit: item S. Augustinus *in Ps.* 32. et S. Chrysostomus *hom. in Nat. Dom.* ait, sententiam nostram Occidentem incolentibus iam a superioribus temporibus notam esse. Non obstat I. quod olim lite iam mota Natalis Domini 6. Ian. celebratus fuerit. Nam complures etiam Orientales eum distinguebant, uti Theodorus Studita *Catech.* 32. S. Gregorius Naz. *or.* 39. alii vero duas apparitiones simul celebrabant. II. Non obstat, quod ea nocte, qua Christus natus est, pastores

vigilabant super gregem suum, quod non videtur factum hyeme in Decembri. Nam in Palaestina hyems non admodum rigida est, et noctu accenso igne pastores facile vigilare poterant. Non obstat III. Christum licet 25. Martii conceptum non necessario per novem menses usque ad 25. Decembris in utero Matris permansisse. Nam ordinarium tempus 9. mensium in partu Christi impletum fuisse, innuit S. Lucas c. 2. v. 6. *Impleti sunt dies, ut pareret.* Certe praematurus foetus vel serotinus imperfectionem naturae infert. Vid. Honoratum a S. Maria *in animadv. ad reg. et usum Crit.*

De bove et asino praesepi alligato.

Schol. 3. Pia est fidelium traditio, bovem et asinum praesepi alligatum fuisse, in quo Christus natus positus fuit, quae fundatur tum in illo *Is.* 1. *v.* 3. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui;* tum in illo *Habacuc* 3. *v.* 2. *In medio duorum animalium cognosceris.* Quae verba de bove et asino praesepi alligato explicat S. Hieronymus *Ep.* 86. *ad Eustoch.* S. Paulinus *Ep.* 11. et S. Gregorius Naz. *or.* 38. et ipsa Ecclesia in officio Nativitatis Domini.

Translatio S. Domus Nazarethanae.

Schol. 4. Pia etiam opinio fert, Domum Nazarethanam, in qua Verbum caro factum est, Apostolos in Sacellum convertisse, in eoque Altare erexisse, donec S. Helena Saeculo quarto magnificam Ecclesiam super illam erexit. Sed anno 1291. occupata Terra sancta a Seraphio Ægypti Sultano, SS. Angeli sublatam in aera S. Domum in Dalmatiam detulerunt, et super collem prope litus maris Adriatici deposuerunt. Anno 1294. Angeli hoc Sacellum rursus in agrum Picenum detulerunt, quae ibi in sylva cuiusdam piae matronae nomine Lauretae constitit. Rursus post 8. menses a. 1295. extra sylvam super collem ab Angelis translatum fuit; cumque pugna inter duos fratres collis possessores exorta esset, post quatuor menses a. 1295. translata fuit, ubi modo conquiescit, et urbs Lauretum aedificata fuit. Translationem hanc refert Angelita, et eam cum antiqua traditione consentire asserunt Paulus Rinaldutius et Franciscus cives Recinatenses, qui iurato edixerunt, se ab avis multoties audivisse, quomodo S. Domus ipsis aliisque inspicientibus tranarit usque Lauretum. Probant eam Bollandistae ad diem 25. Martii, Natalis Alexander in *hist. Eccl. Saec.* 13. Theophilus Raynaudus *tom.* 8. sacer horror, quo ingredientes concutiuntur, dimensio accurate respondens spatio Nazarethano, ubi olim fuerat, et multa miracula a Tursellino collecta. Haec Domus vero non sunt integrae aedes Nazarethanae, sed tantum illud Domus conclave, ubi Beatissima Virgo salutata ab Angelo fuit, et Verbum caro factum est.

Art. 3. *De perpetua B. V. Mariae Virginitate.*

Beatissima Maria Virgo post partum.

§ 296. Beatissima Virgo Maria non solum in partu, sed etiam post partum inviolata semper Virgo permansit. Ita Catholici credunt et docent ex Traditione, cuius testes sunt Origenes, qui contrariam opinionem vocat magnam insaniam, S. Ambrosius, sacrilegium, Gennadius, blasphemiam. S. Basilius in *S. Christi generat.* ait: *Christi*

amantes audire non sustinent, quod Deipara desierit aliquando esse Virgo. S. Epiphanius *haer.* 78. scribit, cos pro haereticis haberi, qui dicerent Mariam post editum Christum cum Iosepho cousuetudinem habuisse. S. Hieronymus *cont. Helvidium* expresse probat, Mariam semper Virginem permansisse. S. Augustinus *tr.* 10. *in Ioan.* ait: *Num Maria iterum peperit? absit.* Et Concilium Calcedonense in *alloc. ad Mariam* dicit, Virginitatem eius sacratam esse etiam post partum, uterumque eius fuisse integritate obsignatum. Idem definivit Synodus Capuana a. 389. et Conc. Lateran. a. 649. can. 3.

Schol. Helvidius Beatissimam Virginem post Christum natum cum S. Iosepho congressam, et filios ex co suscepisse docet. I. Quia *Matth.* 1. *v.* 18. dicitur: *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu S.* Ergo postea convenerunt. Verum S. Scriptura ostendere vult, quod postea factum non sit: sicuti quando dico: Helvidius antequam poeniteret, mortuus est, non sequitur, quod postea poenituerit. II. Christus dicitur *Filius Mariae primogenitus.* At solum ostenditur, quod antea filios non habuerit, non vero, quod eos postea genuerit. III. Mentio fit fratrum Christi, *Matth.* 13. *v.* 55. Sed nomine fratrum consanguinei more Scripturistico designantur. Solvuntur obiectiones Helvidii.

Art. 4. *De Christi Genealogia.*

§ 297. Christus ex semine Abraham et David ortus fuit. Nam Beatissima Virgo Maria ex semine Abraham et David orta fuit, uti patet ex genealogia Christi, *Matth.* 1. et *Luc.* 3. Ergo etiam Christus Mariae Filius ex eadem familia ortus fuit. Christus ex semine David ortus fuit.

Schol. 1. Circa Genealogiam Christi ab Evangelista recensitam varia dubia moventur: et primo quaeritur, cur S. Matthaeus *v.* 8. tres Reges Ochoziam, Ioam, et Amasiam omiserit, qui tamen 4. *Reg.* 8. et 2. *Paralip.* 22. ponuntur. Musculus hoc factum putat per incuriam interpretis, qui a Ioram lectione delapsus est ad Hosiam, vel pro Ochosia legit Hosiam, et ab eo prolapsus est ad Ioathan. Verum cum in omnibus editionibus hi Reges desint, et S. Matthaeus ipse dicat, quatuordecim tantum generationes se referre, incuriae interpretis haec omissio tribui non potest. Abulensis hanc rationem assignat, quia S. Matthaeus voluit ponere tres distinctiones, et in qualibet quatuordecim generationes, seu voluit facere Thesseradecades propter mysterium numerorum, tum ut designaret tria tempora, ab Abraham usque ad David, a David usque ad transmigrationem Babylonis, et a reditu ex Babylone usque ad Christum: tum ut in Thesseradecadibus per decem significaretur Lex vetus propter decalogum, per quatuor Lex nova propter quatuor Evangelia, per tres vero SS. Trinitas. Intentio haec S. Matthaei videtur colligi ex sequentibus, ubi expresse colligit tres quaterdenas generationes. Verum haec ratio nimis mystica est, nec in numeris tantum mysterium inveniri putat P. Contzen, ut eorum causa Genealogia interrumpatur. S. Hieronymus putat, hos reges omissos esse ob peccata eorum. Ast Genealogia Christi expenditur. Cur S. Matthaeus tres Reges omiserit?

ex eadem ratione etiam Salomon, Roboam, Ioram Achaz, Manasses, Amon et Iechonias omitti debuissent. Ex quibus patet, veram rationem huius omissionis nos latere; videtur tamen haec esse, quod hi reges ipsius Religionis persecutores ex domo Idololatriae et sanguine Achab anathemati devota 4. *Reg.* 9. proxime orti fuerint. Certe hi Reges ipsam veram Religionem persecuti sunt, uti patet de Ochozia, qui etiam Ioachaz dictus est 2, *Par.* 22. De Ioa, 2. *Par.* 24. *v.* 21. De Amasia, 2. *Par.* 25. *v.* 16. Merito igitur in Genealogia Messiae non ponuntur, qui eum ex animis subditorum delere conati sunt.

Quomodo v. 11. Matt. cum 1. Par. 3. v. 15. concilietur

Schol. 2. Ulterius quaeritur, quomodo *v.* 11. *Iosias autem genuit Iechoniam*, cum illo 1. *Par.* 3. *v.* 15. concilietur, ubi dicitur: *Filii autem Iosiae fuerunt, primogenitus Iohanam. secundus Ioakim, tertius Sedecias, quartus Sellum: v.* 16. *de Ioakim natus est Iechonias et Sedecias.* Hic Ioakim, non vero Iosias pater Iechoniae dicitur, et sine Ioakim unus in tertia Thesseradecade S. Matthaei deest. Variant hic iterum Interpretes: nonnulli putant, in Genealogia S. Matthaei Davidem bis legendum esse, ita ut sit finis primae et initium secundae Thesseradecadis: itemque Iosiam esse finem secundae, et initium tertiae Thesseradecadis: quod si fiat, et Christus non numeretur, nulla deerit generatio. Sed haec explicatio minus commode S. Matthaeum exponit. Dici potest, Iechoniam, de quo *Matth.* 1. *v.* 12. *Iechonias autem genuit Salathiel*, alium esse a Iechonia filio Iosiae, de quo *v.* 11. hic enim vocabatur Ioakim et Iechonias vel corrupte Ieconias, fuitque pater Iechoniae, de quo *v.* 12. qui proprie dictus est Ioachim et Iechonias. Unde hic ex 1. *Par.* 3. supplenda est una generatio, et ante versum duodecimum addendum: *Ieconias autem genuit Iechoniam*, et sic unus, qui in tertia Thesseradecade deesse videtur, suppletur. Nam sub nomine Iechoniae filii Iosiae intelligi Ioakim, de quo 1. *Par.* 3. patet ex S. Ambrosio *l.* 3. *in Lucam*, S. Epiphanio *l.* 1. *de haeres.* S. Augustino *l.* 2. *de cons. Evang.*, et omnibus recentioribus interpretibus. Et ulterius hoc probat magna nominum affinitas, cum varie nominetur Iechonias, maxime quando a Graecis hoc nomen vertitur. Sic 1. *Par.* 3. *v.* 17. vocatur Iechoniah. 4. *Reg* 24. *v.* 8. ἰωαχὶν. *Ezech.* 1. *v.* 2. Ioiahin. Deinde multa vetustissima manuscripta exemplaria hoc loco *v.* 11. loco Iechonias legunt Ioakin: uti vetustum exemplar in Collegio Lincolniensi Oxonii: aliud in Bibliotheca Bodleiana: item Novum Testamentum, quod olim fuit F. Froy Franciscani, postea Thomae Clementis, et nuper Thomae Montfortii: item Biblia Graeca V. et N. T. Francisci Iunii. In omnibus his Codicibus legitur: ἰωακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰεχονίαν. Unde totus locus restituendus est: *Iosias autem genuit Ioakim, et fratres eius in transmigratione Babylonis*; *Ioakim autem genuit Iechoniam.* Ita D. Calmet.

Difficultas v. 12 soluta.

Schol. 3. Putat D. Calmet *v.* 12. ubi dicitur: *Salathiel autem genuit Zorobabel*, omissum esse Phadaiam, qui 1. *Par.* 3. *v.* 19 pater Zorobabelis dicitur. Verum notant alii, Zorobabelem 1. *Par.* 3.

alium esse ab hoc Zorobabel; nam huius filius est Abiud, illius vero in Paralipomenis filii sunt Mesullam et Ananias. Porro progenies primae et secundae Thesseradecadis S. Matthaeus desumpsit ex libris Genesis, Ruth, Regum et Paralipomenon: tertiae vero ex Genealogiis singularum familiarum, quae in loco publico asservabantur, 1. *Par.* 9. tum propter officia, tum propter connubia, tum propter haereditates, tum propter Principatus.

Cur S. Matthaeus Genealogiam S. Iosephi texat?

Schol. 4. S. Matthaeus Genealogiam S. Iosephi potius, quam B. V. Mariae recenset, quia alienum fuit a moribus Hebraeorum, ut mulierum Genealogia retexeretur, uti patet ex assiduis S. Scripturae testimoniis: et quia lege cautum fuit, ne puellae ex aliis tribubus viros accerserent, et si fieri posset, viri eiusdem familiae nuberent, ostensa Genealogia Iosephi ex David, Beatissimae Virginis et Christi ex familia David progenies satis ostendebatur.

Quomodo S. Matth. cum S. Luca in Genealogia concilietur?

Schol. 5. Ulterius quaeritur, quomodo S. Matthaeus, qui Ioseph filium Iacob esse dicit, cum S. Luca concilietur, qui Ioseph filium Heli esse statuit. Varias denuo vias ingrediuntur Interpretes. Nonnulli binomios esse Christi progenitores affirmant; unde apud duos Evangelistas est tantum nominum, non vero personarum distinctio. Sed haec sententia nulla ratione probatur, maxime cum a Nathan usque ad Adamum nomina vulgaria S. Lucas posuerit. S. Augustinus *l.* 2, *de consens. Evang. c.* 15. putat, Ioseph fuisse filium naturalem Iacob, et adoptivum Heli, quam tamen opinionem retractat *l.* 1. *Retract. c.* 7. S. Hilarius *in Matth.* 1. censet, S. Matthaeum enarrasse generationem Christi regiam ex regibus: S. Lucam vero sacerdotalem ex sacerdotibus. Sed haec sententia non videtur satisfacere, quia S. Lucas nil de Aarone et filiis eius, et aliis notis Sacerdotibus memorat. Grotius cum multis recentioribus, quibus favet D. Calmet in *diss. de Geneal. Christi,* putant, S. Lucam genus Iesu Christi texere per Matrem eius, cuius Genealogiam refert, cuius maritus erat Ioseph, qui Filius Heli, id est Ioachim Patris Beatissimae Virginis, dicitur, quia erat gener eius; S. Matthaeum vero texere Genealogiam Christi per Ioseph Patrem eius putativum. Sed huic sententiae deest suffragium Patrum, et iuxta eam non videtur Beatissima Virgo genus suum ex Salomone ducere, et sic Iesus Filius Salomonis dici non posset, nec illi ullum ius haereditarium fuisset in promissiones posteritati Salomonis factas, 2. *Reg.* 12. *v.* 25. quod tamen Calmetus salvare conatur. Cornelius a Lapide putat, S. Matthaeum texere Genealogiam Beatissimae Virginis eiusque Filii Christi per Matrem B. V. scilicet S. Annam, quae fuit soror Iacob et filia Mathan, nupsitque Heli, sive Ioachim, ex quo genuit Beatissimam Virginem: S. Lucam vero Genealogiam texere per Patrem Beatissimae Virginis, id est Heli sive Ioachim. Sed haec opinio iterum est contra antiquam traditionem, qua docemur, moris non fuisse, mulierum Genealogiam texere, et qua constat, Heli sine liberis decessisse. S. Ioannes Damascenus *l.* 4. *de fide c.* 15. hunc Genealo-

giae ordinem constituit. Levi a David per Nathan oriundus filios genuit Melchi, et Pantherem: Panther genuit Barpantherem, unde prodiit Ioachim Pater Beatissimae Virginis. Rursus Mathan filius David per Salomonem genit Iacob patrem Iosephi: defuncto Mathan, Melchi frater Pantheris uxorem Mathani duxit, unde natus est Heli, qui cum Iacob unam matrem agnoscebat: cum vero Heli sine liberis decederet, Iacob ducta uxore Heli Iosephum genuit, qui filius naturalis Iacobi, legalis Heli fuit. Verum notat D. Calmet, hanc Genealogiam cum Evangelio non satis cohaerere. Tradunt quidem Origenes *l. 1. cont. Celsum c.* 25. et Iudaei in Thalmud Babylonico, ac in vita Iesu Christi a Iudaeis edita, et Toldos Iesu dicta, patrem Iesu Pantherem dictum esse; sed hoc alii veteres nobis non tradiderunt, nisi forte dicere libeat, nomina Pantheris et Barpantheris cognomina fuisse Mathan et Levi. Pro conciliando igitur S. Matthaeo cum S. Luca teneri potest sententia Africani et communior recentiorum, Ioseph fuisse filium naturalem Iacob, et legalem Heli: quippe Heli sine liberis decessit, cuius proinde viduam uxorem ex Legis praecepto, *Deut.* 25. *v.* 5. sibi vindicante Iacob, natus est ex illo coniugio Ioseph, filius Iacob secundum naturam, et Heli secundum Legem.

An Cainam a S. Luca additam fuerit.

Schol. 6. In Genealogia Christi a S. Luca *c.* 2. recensita, inter progenitores Christi legitur etiam Cainam, qui tamen non reperitur in codicibus Hebraicis, *Gen:* 10. unde putant nonnulli eum non a S. Luca, sed ab aliena manu textui assutum fuisse. Verum a S. Luca esse relatum patet tum ex eo, quod S. Lucas sequatur Versionem graecam, in qua Cainam legitur apud LXX. in editione Romana, Sixtina, MS. Alexandrino, Oxoniensi, editione Complutensi et Aldina. Deinde Cainam a S. Luca relatum agnoscit S. Ambrosius, S. Beda, et S. Hieronymus, qui *quaest. in Gen.* censet, S. Lucam ideo recensuisse Cainam, quia gentibus scribens non debebat aliquid contrarium scribere illi Scripturae, quae erat in gentibus divulgata. Tandem Vulgata nostra, licet eius authentiae non officiant leviora eius generis menda, sine gravissima tamen ratione erroris hic argui non debet, maxime cum viri docti iussu Romani Pontificis eius correctioni insudantes, Cainam, ob antiquorum Codicum concordantiam in Evangelio S. Lucae reliquerint. Philo quidem, Iulius Africanus, S. Irenaeus et S. Epiphanius *Chronotaxin* LXX. sequentes Cainam omittunt; sed illi non versionem LXX. sed aliam Graecam, et Patres versionem S. Luciani Martyris secuti sunt. Eusebius *l.* 9. *praep. Evang. c.* 21. ex Demetrio in supputatione priscorum annorum etiam annos Cainam includit, et sequitur Origenem, qui in versione LXX. apposuit etiam versionem Theodotionis 1. *Paralip* 1. In nonnullis quidem Codicibus graecis Cainam non legitur, sed illi vel sunt versio Graeca communis, vel interpolata. Porro LXX. Cainam ex libris genealogicis addere potuerunt, quia etiam Paraphrastae egerunt.

Parentes Beatissi-

Schol. 7. Traditio communis habet, Parentes Beatissimae Virginis

Mariae dictos esse Ioachim et Annam. S. Ioachim hoc nomine laudatur a S. Epiphanio *haer.* 78. et S. Damasceno *l.* 4. *de fid. Orth.* c. 15. a Martyrologio Romano 13. Kal. April. et a Menologio Graecorum die 9. Sept. Iidem hi Patres et Martyrologia laudant S. Annam sub nomine Matris Beatissimae Virginis. Et Iustinianus I. Imperator a. 550. templum in honorem S. Annae, et aliud saeculo VIII. Iustinianus I. Constantinopoli erexit, uti ex optimis monumentis probat Bailletus. De S. Ioachim et Anna tamquam parentibus B. V. etiam Iacobus Episcopus Edessenus S. Damasceno coevus honorifice loquitur. Et S Leo III. saeculo VIII. in Basilica S. Pauli historiam SS. Ioachim et Annae depingi iussit. Ait quidem S. Augustinus *l.* 23. *cont. Faustum c.* 9. *Quod de generatione Mariae Faustus posuit, quod Patrem habuerit ex tribu Levi sacerdotem quemdam nomine Ioakin, quia canonicum non est, non me constringit.* Et S. Petrus Damiani *serm.* 3. *de Nat. Virg.* in eos invehit, qui studio superfluae curiositatis haec nomina inquirunt. Sed notandum, quemdam Manichaeum nomine Seleucum, ut refelleret caput primum S. Matthaei, vulgasse apocrypham Scripturam de generatione Virginis ex tribu Levi, non vero ex tribu Iuda. Ideo negat S. Augustinus, Patrem Virginis fuisse quemdam Ioakimum ex tribu Levi, non vero Ioachim ex tribu Iuda. Ad eadem apocrypha scripta Seleuci, et Gnosticorum de stirpe Mariae respexit B. Petrus Damiani. mae Virginis

CAP. IV.

De veritate humanitatis assumptae a Verbo.

§ 298. Christus verus homo factus est. Christus enim dicitur natus ex Virgine, *Luc.* 1. *v.* 35. passus, mortuus, accepisse corpus, *Matth.* 26. *v.* 26. habuisse caput, *Matth.* 27. *v.* 29. manus, pedes, *Luc.* 24. *v.* 39. latus, *Ioan.* 20. *v.* 25. pectus, *c.* 13. *v.* 23. carnem, ossa, *Luc.* 24. *v.* 39. crescebat, *Luc.* 2. *v.* 40. esuriebat, *Matth.* 4. *v.* 2. sitiebat, *Ioan.* 19. *v.* 28. edebat, et bibebat, *Luc.* 14. *v.* 1. dormiebat, *Matth.* 8. *v.* 24. lachrymabatur, *Luc.* 19. *v.* 41. sudorem emittebat, *Luc.* 22. *v.* 44. Sanguinem in venis et arteriis gerebat, *Ioannis* 19. *v.* 34. et quia circumcisus fuit, *Luc.* 2. *v.* 21. virile corpus habebat. Quia igitur eadem criteria in nostro corpore humano virili deprehendimus, Christus verum corpus virile habuit. Christus verus homo factus est.

Deinde Christus habuit veram animam rationalem nostrae similem; instructa enim erat facultate cognoscitiva inferiore, scilicet sensu, dum videbat, *Ioan.* 1. *v.* 38. audiebat, *Luc.* 13. *v.* 1. 2. phantasia, dum cogitationum communionem inter se habentium reproducta una, altera etiam reproducebatur, cuius exemplum videmus *Luc.* 13. *v.* 1. 3. 4. memoria seu facultate ideas reproductas recognoscendi pro iisdem, quas ante habuit, dum alibi dicta in aliis occasionibus repetit. Item anima Christi habuit facultatem cognoscitivam superio-

rem, scilicet intellectum, *Luc.* 2. *v.* 46. 47. ubi in Templo sedens in medio Doctorum satis ostendebat, se facultate distincte sibi aliquid repraesentandi esse praeditum. Item habebat rationem, seu facultatem nexum veritatum perspiciendi, uti patet ex variis eius disputationibus, *Matth.* 22. *v.* 19. etc. Rursus quoad voluntatem anima Christi habuit facultatem appetitivam inferiorem: sicuti enim Christus esuriendo et sitiendo appetitum habuit sensitivum, ita, quia affectus sunt appetitus sensitivus, vel aversatio sensitiva vehementior, Christus non fuit sine affectibus: sic et misericordiam, *Matth.* 9. *v.* 36. tristitiam, *Ioan.* 11. *v.* 33. laetitiam, *Luc.* 10. *v.* 21. desiderium, *Luc.* 22. *v.* 15. amorem, *Ioan.* 11. *v.* 5. indignationem, *Ioan.* 11. *v.* 33. ei S. Scriptura tribuit. Praeterea dum Christus bonum et malum distincte cognovit, appetitum et aversationem rationalem habuit, quando salutem hominum voluit, *Ioan.* 17. *v.* 24. Igitur veram animam rationalem quoad facultates naturales nostrae similem Christus habuit, uti ex principiis Psychologicis apparet. Denique anima rationalis corpori unita fuit, uti ex omnibus actionibus Christi constat, in quibus motu in corpore facto, similis in anima contingebat, iuxta illa, quae in Psychologia Philosophi explicant. Ergo ex corpore et anima constat, et ita verus homo fuit. Hinc merito eius Genealogiam refert S. Matthaeus *c.* 1. merito vocatur *Filius hominis*, *Matth.* 17. *v.* 21. vocatur *Filius David. Matth.* 1. *v.* 1. vocatur *Homo*, 1. *ad Tim.* 2. *v.* 5. Et *fructus ventris Virginis*, *Luc.* 1. *v.* 32. Vide S. Irenaeum *cont. haer. l.* 3. *c.* 22. et Tertulliani librum *de carne Christi* in mea Analysi PP. tom. 3.

Phantasiastae. *Schol.* Simon Magus, et eius discipuli docuerunt, Christum veram et solidam carnem ex Beatissima Virgine non assumpsisse, nec vere passum fuisse; sed iuxta Basilidem Simon Cyrenaeus, cui Iudaei crucem Christi imposuerunt, a Iesu in suam formam commutatus est, et Iesus vicissim eius formam induit, et ita Simon in figura Iesu passus fuit. Valentinus item docebat, Christum in substantia corporis nostri non fuisse, sed spirituale quoddam corpus de coelo deferentem, quasi aquam per canalem, ita per Mariam Virginem transmeasse. Hi haeretici vocantur Phantasiastae, quorum impietatem secuti sunt Heracleonitae, Cerdoniani, Marcionitae, Manichaei et hodierni Anabaptistae. Denique Apelliani veram quidem et solidam, non tamen ex Beatissima Virgine natam et sumptam, sed ex elementis coagmentatam carnem Christum assumpsisse dixerunt, I. quia *ad Philipp.* 2. *v.* 6. Christus dicitur factus in similitudinem hominum; et *ad Rom.* 8. *v.* 3. *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Sed ly in similitudinem hominum, non ad carnis substantiam, sed vulgarem de Christo existimationem, quasi esset merus homo refertur, quia eius conversatio ab illa communi caeterorum hominum non differebat. Deinde Christus dicitur factus in similitudinem carnis peccati, quia non ex traduce mortalitatis in Mariam per masculum venerat; hinc quia mortuus est, et mors est poena peccati, non habuit

carnem peccatricem, sed tantum similitudinem gerentem peccati. II. S. Matthaeus dicit Christum natum non ex, sed in Maria: et ipse Christus profitetur, se neque matrem neque fratres habere, *Matth.* 12. v. 48. Et *Ioan.* 2. v. 4. dicebat ad Matrem: *Quid mihi et tibi est, mulier?* ac vix unquam Beatissimam Virginem matrem vocat. Verum particula *in* et *ex* promiscue saepe sumuntur. Item non negat, se habere matrem, et fratres, id est consanguineos, sed tantum vult corrigere falsam Iudaeorum opinionem putantium, eum more communi ex matre genitum esse, et docet, matrem et fratres spirituales legem Dei observantes carnalibus esse praeferendos. Tandem dicit, nihil sibi et matri in patratione miraculorum esse, quia virtutem ea patrandi non a matre per temporalem, sed a Patre per aeternam generationem accepit. Noluit vero Beatissimam Virginem matrem vocare, ne aliquibus errandi occasionem praeberet; sufficienter tamen eius maternitatem declaravit, vocando se Filium hominis: unde etiam S. Ioannes Beatissimam Virginem expresse *Matrem Christi* appellat.

§ 299. Christus ante suam in Maria Incarnationem corpus hypostatice cum Divinitate unitum non gessit. Nam *Luc.* 1. dicitur: *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Ratio est: si Christus ante suam in Maria Incarnationem gessit corpus hypostatice secum unitum, in Incarnatione illud aut deposuit, aut retinuit. Si deposuit, ubi mansit? si retinuit, non unum, sed duo corpora Christo tribuenda sunt. **An Christus ante Incarnationem in Maria corpus aliud habuerit?**

Schol. 1. Barclaius *in Theol. vere Christ.* Poiretus *in oeconom. Div. l.* 3. et Petersenius *in myster. primogeniti omnium creatur.* Christo corpus coeleste ante Incarnationem ex Maria, ante saecula, vel ab aeterno tribuunt; quod corpus est quid medium inter creatum et increatum: I. enim dicitur *Primogenitus omnium creaturarum:* hoc vero de Divinitate dicitur. II. *Ad Hebr.* 13. 8. dicitur: *Iesus Christus heri et hodie.* Sed hoc indicat, Christum in V. et N. T. esse fundamentum salutis nostrae, uti ex sequentibus colligitur. **Barclaius etc.**

Schol. 2. Humanitas Christi est vera creatura, utpote per operationem Dei immediatam quoad animam ex nihilo producta: et quia humanitas Christi eamdem specie cum nostra essentiam habet; modus enim productionis eius speciem non mutat; humanitas Christi est nobis consubstantialis.

Art. 1. *De imperfectionibus naturalibus a Christo assumptis.*

§ 300. Christus assumpsit imperfectiones humanas naturales. Hinc dormivisse, esuriisse, lachrymasse, affectibus commotus fuisse legitur (§ 298.). Ratio est: Christus verus homo fuit (loc. cit.), ita ut humanitas eius fuerit nostrae omnino similis et consubstantialis: sed imperfectiones humanae naturales, sunt consequens constitutionis essentiae humanae: ergo illas assumpsit. **Christus imperfectiones humanas naturales assumpsit.**

Schol. 1. Christum doloribus obnoxium fuisse negarunt Va- **Incorrupticolae.**

lentiniani, et Eutychiani dicti Incorrupticulae ex Acephalorum grege, id est eorum, qui fuerunt sine capite, ex quo a Petro Moggo Episcopo Alexandrino recesserunt eo praetextu, quod Concilio Chalcedonensi anathema palam dicere dissimularet. Hanc Haeresim multum adiuvit Iustinianus Imperator ab uxore sua Eutychianis favente deceptus, qui cum in Orthodoxos strenue sibi adversantes excandesceret, etiam exilii poenam in eos decreturus esset, repentina morte sublatus fuit. Favere illis videtur S. Hilarius *l.* 10. *de Trinit.* ubi fuse probat, Christum non habuisse doloris sensum: *Quamvis*, inquit, *ictus incideret, aut vulnus descenderet . . . afferrent quidem haec impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent.* Et hoc explicat exemplis, aquae, ignis, et aeris, quae si verberentur, perforentur, aut dividantur, minime sentiunt. A pluribus saeculis de mente S. Hilarii disputatur a Catholicis. Erroris eum accusarunt Claudianus Mamertus *l.* 2. *de statu animae c.* 9. Baronius *ad annum* 563. *n.* 4. Illum e contra vindicant Lanfrancus contra Berengarium, Magister sententiarum *in* 3. *sent.* S. Bonaventura *in* 3. *d.* 16. *q.* 5. S. Thomas 3. *p.* et omnes passim Theologi. Alii putant, S. Hilarium incidisse quidem in hunc errorem, sed revocasse; uti Guillielmus Parisiensis, teste S. Bonaventura loc. cit. et Petavius *l. de Trin. c.* 5. Nam S. Hilarius sententiam Catholicam expresse docet *in Ps.* 53. *Esurivit*, inquit, *sitivit, dormivit, lassatus fuit, moestus fuit, et flevit, et passus et mortuus est.* Et *in Ps.* 44. *In eum omnia, quae nostrae necessitatis sunt, irruerunt; sed ab eo naturae suae virtute suscepta sunt, dum mortem nostram potens non mori, etiam timorem in se morti ingruentem non renuit.* Et *in Ps.* 68. *Percussus est Dominus peccata nostra suscipiens, et pro nobis dolens.* Et *l.* 10. *de Trinit. n.* 47. scribit: *Pro nobis dolet, n.* 55. *Flevit et doluit;* *n.* 67. *Passus quidem est Unigenitus Deus, quae homines pati possunt.* Ex his colligimus, S. Hilarium nunquam in errorem incidisse, sed secum conciliari posse; unde in loco primo citato solum vult, quod non doluerit Christus, ictuum tela non senserit ex conditione et necessitate naturae per peccatum corruptae, et dolores ab eo removet, quales nos experimur, qui sunt a peccato, rationem perturbantes et inelnctabiles. Item Clemens Alexand. *l.* 6. *Stromatum* ait: *Ipse autem . . . passionis erat expers, ut quem nullus subiret motus affectionis, neque voluptas, nec dolor.* Verum Tournely putat, S. Clementem paullo liberius extra metas strictioris Theologiae processisse. Vide meam Analys. PP. tom. 2.

An Christus ex necessitate naturae doloribus obnoxius fuerit?

Schol. 2. Salvo fidei dogmate modo exposito, lis est inter Scholas, an Christus doloribus obnoxius fuerit, ex sola sua voluntate, an ex necessitate naturae simul et libera voluntate. Putant nonnulli, Christum non ex necessitate naturae, sed ex sola libera voluntate doloribus et aliis infirmitatibus obnoxium fuisse, quia necessitas subiacendi humanis infirmitatibus est ex peccato, quod in Christo non fuit. Alii censent, Christum non tantum ex sua voluntate, sed etiam

ex necessitate naturae, quam assumpsit, doloribus subditum fuisse, quia carnem nostrae per omnia similem absque peccato, adeoque doloribus et aliis infirmitatibus subditam assumpsit. Et patet etiam ex *Ep. ad Hebr.* 4. *v.* 15. ubi dicitur, *tentatus per omnia.* Idem probat ratio ex legibus unionis corporis et animae ducta, qua fit, ut ex certis animae cogitationibus resultet certa in corpore fluidi nervei et sanguinis commotio, et ex motu corporis certa in anima sensatio, adeoque dolores et caeterae infirmitates naturalem carnis conditionem consequuntur. In multis tamen infirmitates illae, quas nos patimur, ab illis Christi differunt. Et quidem 1. necessitate, quia illas Christus ad libitum excutere potuit: *Oblatus* enim *est*, *quia ipse voluit*, *Is.* 53. *v.* 7. Deinde 2. differunt causa, quia necessitas subiacendi naturae infirmitatibus non fuit in Christo, sicut in nobis, ex peccato, cuius poenae sunt. 3. Differunt effectibus, quia humanae infirmitates plerumque nobis dominantur, rationis usum praeveniunt, eam perturbant, et ad impatientiam nos provocant: at in Christo ordinatae erant, placidae, et ad nutum ab eo regebantur. Vid. Cl. P. Gervasium *de Verb. Incarn.* et Praef. oper. S. Hilar. a nostris Maurin. praefixam.

Art. 2. *De imperfectionibus Moralibus.*

§ 301. Christus non assumpsit imperfectiones humanas morales, adeoque nullum unquam in eo peccatum fuit. Ita testatur S. Scriptura, 1. *Ioan.* 3. *v.* 5. *Peccatum in eo non est.* Et Christus ipse, *Ioan.* 8. *v.* 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* 2. *Ad Cor.* 5. *v.* 21. *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: id est hostiam pro peccato. Et 1. *Pet.* 2. *Qui peccatum non fecit.* Ratio est: imperfectio moralis infert repugnantiam adversus legem. Sed hanc Christus non habuit, utpote ab Adami semine corrupto non propagatus (§ 291.). Ergo imperfectiones morales et peccatum non habuit.

Christus non assumpsit imperfectiones morales, nec peccavit.

Schol. 1. Calvinus *l.* 2. *Inst. c.* 16. Christo peccatum imputare non erubuit, et illa verba Christi in cruce: *Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* fuisse verba animi impatientis et desperantis ait. Sicuti et illa verba: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*, impatientiam denotare videntur. Sed prima verba sunt hominis non desperantis, sed acerbissimum suum dolorem indicantis, et derelictionem illam, qua in parte inferiore et sensitiva omni sensibili solatio carebat, demonstrantis. Deinde Christus non absolute postulavit, ut calix ab eo transiret, sed instinctu naturali mortem refugit, ut se verum hominem probaret; Divinae tamen voluntati perfectissime conformis fuit.

Schol. 2. Quaerunt hic Scholae, an Christus absolute peccare non potuerit, et unde eius impeccabilitas provenerit. Respondemus, impeccantiam Christi ex vi unionis hypostaticae profluxisse; unde in eo peccatum absolute esse non potuit. Ita docent SS. PP. S. Diony-

Non peccare potuit.

sins Alex. *Ep. ad Paulum Samosatenum: Nemo est, qui peccare non possit, nisi unus Christus.* S. Ambrosius *Apol.* 2. *de David. c.* 9. S. Augustinus in *Ench. c.* 36. Ratio est: Qui natura Deus est, et una cum Verbo Persona; vi unionis hypostaticae peccati capax non est; sed Christus natura sua Deus est, et una cum Verbo Persona: ergo peccati capax non est. Porro quomodo cum hac impeccabilitate steterit in Christo libertas, maxime circa mandatum moriendi illi impositum implendum, est quaestio admodum intricata, et vix a nobis extricabilis. Dicimus, impeccabilitatem Christi cum eius libertate conciliari per hoc, quod licet Christus non potuerit velle non mori in sensu composito, id est coniungere negationem mortis cum praecepto obligante; bene tamen in sensu diviso, id est velle negationem mortis ut abstractam a praecepto; sic enim vere potuit velle mori, etiam supposito praecepto, et tamen non potuit velle transgredi hoc praeceptum; non potuit velle negationem mortis ut abstrahentem a tali praecepto, et non potuit velle negationem mortis, ut coniungendam cum praecepto, adeoque liber fuit. Alii putant, mandatum moriendi absolutum et a libero Christi consensu omnino independens non fuisse, sed conditionatum, si nempe Christus illud acceptare vellet, quod re ipsa volens et lubens acceptavit.

Christus infirmitates humanas personales non assumpsit. § 302. Infirmitates humanas personales, v. g. lepram, caecitatem, etc. Christus non assumpsit. Nam infirmitates humanae personales sunt poena peccati (§ 269.). Sed Christus sine ullo peccato fuit (§ 301.). Ergo nec poenae peccati in eo locus fuit.

An forma decorus fuerit? *Schol.* An Christus forma decorus fuerit, certo definiri nequit: nihil enim certi nobis de hoc constat in S. Scriptura, quae dum speciosum nobis exhibet, de animae pulchritudine explicari potest; dum vero deformem describit, de eius passione loquitur. Similiter SS. Patres diversimode hic sentiunt. Vide dissert. D. Calmet.

Art. 3. *De scientia animae Christi.*

Anima Christi perfectissimam scientiam habuit. § 303. Anima Christi ab ipso statim conceptionis instanti perfectissima rerum omnium humana scientia donata fuit. Ita docet 1° S. Scriptura, *Is.* 11. *v.* 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus scientiae et pietatis.* Id quod probavit etiam eventus, dum summum suum intellectum adhuc duodennis ostendit sedens in medio Doctorum, et dum spinosissimas quaestiones sibi propositas sapientissime solvisse in Evangelio legitur. 2° Ita docent PP. S. Iustinus *q.* 58. S. Basilius *Ep.* 141. S. Cyrillus *l.* 3. *cont. Nest.* ait: *Credimus enim, ex ipso ventre atque utero Virgineo ipsum Emmanuel, cum Deus esset, hominem prodiisse, plenum procul dubio sapientia et gratia, quae illi naturaliter inerat.* 3° Rationes affert S. Fulgentius tum ex unione hypostatica, tum ex eo, quod Christus Patris, quem nil latere potest, Sapientia existat.

Schol. Gnostici et Valentiniani, teste S. Irenaeo *l.* 1. *c.* 17. Christum sub ferula praeceptoris Alphabetum didicisse asserebant.

Ariani, et Nestoriani, qui Christum purum hominem esse dicebant, omnem illi in primo instanti conceptionis scientiam denegabant. Inter Eutychianos etiam emersit secta Themistiana, a Themistio Diacono, et Severiana a Severo: a doctrina vero secta Corrupticolarum et Agnoitarum, ob ignorantiam, cui Christum obnoxium fuisse dicebant, dicta. Et Grotius *in c. 13. S. Marci* docet, Christo nonnisi post resurrectionem omnem scientiam concessam fuisse. Probare hoc volunt I. Quia *Luc.* 2. dicitur Iesus profecisse sapientia et aetate. Sed hoc intelligitur non de sapientia increata et Divina, sed solum de experimentali, quando scilicet eas in anima humanas doloris et tristitiae affectiones expertus est, quas licet antea novisset, non tamen senserat, vel profecit non quoad se, sed quoad nos, quibus proficere videbatur. II. Leontius de Christo ait: *Et ipse aliqua ignoravit, et Scriptura de eo dicit: proficiebat aetate et sapientia.* Verum Leontium hic metas excessisse notant Theologi.

Art. 4. *De visione beatifica animae Christi.*

§ 304. Anima Christi ab ipso conceptionis instanti beatifica et intuitiva Dei visione donata fuit, non tamen Deum proprie comprehendit. Quod anima Christi beatifica visione donata fuerit, ad fidem quidem non pertinet; eruitur tamen ex S. Scriptura, et est communis Theologorum, ut qui hoc negaret, temeritatis notam non effugeret. Quippe *Ioan.* 1. *v.* 18. dicitur: *Deum nemo vidit unquam; Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ubi de Christo non solum ut Deo, sed ut homine sermo est. Hinc Eusebius *l.* 10. *Demonst. Evang. c.* 21. sic Christum loquentem inducit: *Cum enim adhuc intra cellam gestantis me in utero laterem, te tamen Deum meum videbam.* Et S. Leo *Ep.* 25. *Simplex et incommutabilis natura Deitatis, sic naturam assumptam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat.* Christus beatifica visione fruebatur.

Non tamen Deum proprie comprehendit: licet enim totum, quod Dei est, ac modo perfectissimo creatae capacitati accommodato cognoverit; non tamen modo infinito, quo Deus cognosci potest, eum cognovit, cum infinitae cognitionis anima creata incapax existat. Deinde haec propositio Augustini de Roma damnata fuit in Concilio Basileensi sess. 22. *Anima Christi Deum videt tam clare et intense, quam Deus videt seipsum.* Et S. Fulgentius ait: *Possumus plane dicere, animam Christi habere plenam notitiam Deitatis; nescio tamen, utrum debeamus dicere, quod anima Christi sic suam Deitatem noverit, quemadmodum seipsa Divinitas novit.* Non tamen Deum comprehendit.

Schol. Maxima difficultas est, quomodo visio beatifica cum perpessione dolorum in Christo conciliari possit. Dici potest, beatitudinem solius animae cum doloribus stare posse, quia voluptas ex visione Dei, dolor ex vulnerato corpore oritur. Vel unio animae cum Verbo summam voluptatem, unio vero animae cum corpore ex laesione eius ob leges unionis summum dolorem protulit. Vel Christus cohibuit in Quomodo visio beatifica stet cum dolore?

superiori animae parte gaudium ex visione beatifica promanans, ne in inferiorem partem diffluerct, ut ita per dolores opus nostrae salutis perficeret, sicuti cohibuit, ne gloria animae in corpus redundaret. Verbo: Mysterium est. Porro Christus per scientiam beatificam cognovit, quae beati in coelo vident, et videre possunt. Per scientiam infusam cognovit omnia obiecta naturalia et libera per proprias eorum ideas; supernaturalia vero per ideas inditas. Denique per scientiam experimentalem illa omnia cognovit, quae per varias operationes vel mentis, vel sensuum externorum successive intellexit, aut in se expertus fuit.

Art. 5. *De Gratiis, et donis Christi.*

Gratia et dona Christi.

§ 305. In Christo fuit 1° Gratia unionis seu substantialis, per quam humanitas Christi substantialiter sancta fuit, uti ex sequentibus magis patebit. 2° Gratia capitis, uti pariter inferius apparebit. 3° Gratia habitualis et sanctitas adventitia perficiens animam ad operationes supernaturales; *Ioan.* 1. *v.* 14. *Plenum gratiae et veritatis.* Cuius ratio est, quia gratia habitualis est necessaria ad operationes supernaturales modo connaturali eliciendas: et haec gratia dicitur naturalis, si spectetur humanitas in sensu composito unionis: nec tamen sequitur, Christum esse sanctum tantum per participationem; nam effectus huius gratiae solum est, reddere subiectum gratum Deo, et iuvare ad operationes supernaturales modo magis connaturali exercendas.

4° In Christo fuit gratia actualis, non quidem excitans, sed operans et cooperans; nam gratia excitans solum datur, ut sopitos ad bonum excitet, qua utique Christus ad bonum semper paratus non indiguit: Gratia vero operans et cooperans est ipsa Dei nobiscum operantis actio, seu concursus, qui ad omnem actionem creatam est necessarius.

5° In Christo fuerunt Gratiae gratis datae, fides, sermo sapientiae, scientiae, gratia sanitatum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, genera linguarúm, interpretatio sermonum, 1. *ad Cor.* 12. *v.* 7. uti videri potest in tota historia Evangelica.

6° In Christo fuerunt omnes virtutes morales infusae, quae ordinantur ad bonum, quod modificatur per Legem Divinam, non vero per rationem humanam, et causantur per operationem Divinam; hae enim virtutes cum gratia habituali simul infunduntur, et animam inclinant ad eorum actus facilius eliciendos. Item fuerint in eo omnes virtutes acquisitae, quae ordinantur ad bonum modificatum secundum regulam humanae rationis, et possunt causari per actus humanos, quorum principium est ratio; nam Christus has exercebat, sicut alii homines: fuerunt tamen hae virtutes in Christo seclusis imperfectionibus, quae vel peccatum supponunt, vel statui beatitudinis repugnant: unde in Christó non fuit Fides, et Spes, quae visioni beatificae omnia clare videnti et possidenti repugnant; nec continentia, quantum ad resistentiam pravis motibus, qui in Christo non fuerunt.

7° Fuerunt in Christo dona Spiritus S. teste Isaia *c.* 11, *v.* 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini: Spiritus Sapientiae et Intellectus: Spiritus Consilii et Fortitudinis: Spiritus Scientiae et Pietatis: et replebit eum Spiritus Timoris Domini.* Hic tamen Timor mere filialis et castus fuit, non vero servilis ex metu gehennae: item Consilium sine aliqua dubitatione sanum et rectum de agendis iudicium fuit.

Art. 3. *De duplici in Christo natura.*

§ 306. At vero Christus per hucusque demonstrata non solum humanam naturam, sed etiam iuxta alibi dicta, quia Patri suo est ὁμοούσιος, Divinam habet (§ 142. 143. 144.); adeoque duae sunt in Christo distinctae, inconfusae, et impermixtae naturae, Divina scilicet et humana. Ita docet 1° S. Scriptura, tum quando duas in Christo naturas expresse distinguit, *Joan.* I. *v.* 14. *Verbum caro factum est:* non utique conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum; et *ad Philipp.* 2. *v.* 6. *Forma Dei et servi* non confusa et permixta, sed distincta in Christo asseritur; tum quando duas voluntates in Christo distinguit, *Luc.* 22. *v.* 42. tum quando contraria Christo tribuit, ut quod e coelo descenderit, et in terra versetur, et tamen simul sit in coelo, *Joan.* 3. *v.* 13. 2° Ita docent PP. quorum testimonia in Concilio Chalcedonensi act. 2. probata fuerunt. S. Hilarius *l.* 9. *de Trin.* S. Gregorius Naz. or. *de Nat. Duplex erat in eo natura.* S. Ambrosius *l.* 2. *de fide: Servemus distinctionem Divinitatis et carnis.* S. Chrysostomus *hom. de Ascens. Sociavit utramque naturam.* S. Augustinus *ep. ad Volus. Copulans utramque naturam.* S. Cyrillus *de Incarnat. Non ignorantes differentiam naturarum, sed eas inconfuse inter se servantes.* 3° Constat ex definitionibus Conciliorum, Constantinopolitani sub Flaviano a. 448. alterius sub Anatolio a. 450. et denique Chalcedonensis. 4° Unio naturarum non poterit fieri in Christo ex duabus naturis permixtis aut permutatis, quia Divinitas utpote immutabilis in aliam naturam, et humanitas in Divinitatem converti nequit, a qua infinite distat. Nec unio facta est ex duobus in unum coalescentibus, quia hoc modo fieret vel ex pluribus partibus quantitativis, vel ex materia et forma, quorum neutrum Deo enti simplicissimo convenit. Deinde Christus Deus (§ 242.) et homo est (§ 298.). Ergo essentiam Divinam et humanam habet. Cumque Christus sicut ut Deus, ita et ut homo agat, actio autem principium activum et vim supponat; duplex in Christo principium activum seu vis, scilicet Divinum et humanum esse debet, adeoque duplex natura, Divina et humana; nam natura iuxta Philosophos est essentia entis cum principio eius activo. Duae in Christo sunt naturae.

Schol. Eutyches Archimandrita celeberrimi Monasterii Constantinopolitani circa a. 443. unam in Christo post Incarnationem naturam statuit, putans aliter contra Nestorium defendi non posse, esse unum Christum. Delatus proinde ad S. Flavianum Episcopum Constantinopolitanum, in coacta ab illo a. 448. Synodo damnatus fuit. Hac de re Eutychetis haeresis et systema.

conquestus apud S. Leonem I. Papam, a S. Flaviano de impietate Eutychetis rite instructum, ab eo pariter damnatus fuit. Eutyches igitur ad Imperatorem Theodosium appellans obtinuit, Synodum Ephesinam indici, in quo latrocinio contranitentibus Papae Legatis, ab Episcopis sibi faventibus Eutyches absolutus fuit, damnato Theodoreto, Iba, et ipso S. Flaviano, qui appellationem interponens pluribus vulneribus trucidatus fuit. Tandem Theodosio mortuo sub Marciano Imperatore a. 451. in Concilio Chalcedonensi 630. Episcoporum Eutyches damnatus fuit. Systema haeresis Eutychianae hoc est. 1. Ante factam unionem Christus habuit naturam vere Divinam ex substantia Patris ab aeterno. 2. Deinde in tempore in utero matris formata est humana natura a Divina quidem distincta, nostrae tamen non consubstantialis. 3. Accedente porro unione, humana natura ita absorpta est, ut una natura fieret, quae dici posset aut Divinitas incarnata, aut caro Deificata. 4. Ex quo secuta est confusio proprietatum, ita ut ipsa Divinitas facta sit passibilis et mortalis: caro vero omniscia, omnipotens, etc. Probant hoc I. ex S. Scriptura, ubi *Ioan.* 1. v. 14. dicitur: *Verbum caro factum est:* ergo Verbum in carnem versum fuit, sicuti virga Moysis in serpentem, *Exod.* 4. v. 2. uxor Lot in statuam salis, *Gen.* 19. aqua in vinum in Cana Galilaeae; panis in Corpus Christi in SS. Eucharistia. Ast Verbum caro factum est, non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Certe virga Moysis, uxor Lot, et aqua sunt res mutationi obnoxiae, adeoque in serpentes, statuam salis, et vinum converti potuerunt: Verbum autem Divinum non est quid mutabile. Conversionem panis probant verba: *Hoc est corpus meum*, quia panis est res mutabilis; unde non dicit Christus: *Corpus meum factum est panis*, nec Evangelista: *Caro est Verbum*: sed *Verbum caro factum est.* II. Putant sibi Eutychiani favere Patres, qui loquentes de Incarnatione utuntur voce mixtionis, uti S. Irenaeus *l.* 2. *c.* 21. Tertullianus *in apologet. c.* 21. etc. Imo Iulius Papa in *Ep. ad Dionysium Corinthium* ait: *Necesse est, eos, cum duas naturas dicunt, unam naturam adorare, alteram non adorare.* Et S. Gregorius Thaumaturgus *in expos. fid.* ait: *In Christo non sunt duae Personae, neque duae naturae.* Verum Patres utuntur nomine mixtionis ad significandam hypostaticam utriusque naturae in Christo unionem, non ad significandam utriusque naturae confusionem. S. Iulio Epistola illa ab Eutychianis fuit supposita, et nomen naturae pro Persona usurpari potest. Denique illa expositio fidei non est opus S. Gregorii Thaumaturgi, sed alicuius haeretici, uti notat Leontius adversus Apollinaristas Patrum depravatores.

Art. 7. *De unica in Christo persona.*

Una tantum est in Christo Persona. § 307. Licet autem duae sint in Christo naturae, una tamen tantum est in eo Persona. Hoc testatur 1° S. Scriptura, quae *Ioan.* 1. v. 3. dicit de Verbo, quod *erat a principio apud Deum*: et v. 14. *Verbum*

caro factum est. Ergo Persona Christi est eadem et una Persona cum Persona Verbi, quod erat a principio. Item una et eadem Christi Persona in S. Scriptura simul homo et Deus dicitur: sic *ad Philipp.* 2. *v.* 6. unus et idem Christus dicitur esse *in forma Dei, et in forma servi*: unus et idem Filius Dei *factus ex muliere*. Ergo non duae, sed una est in Christo Persona. Hoc argumentum ex cit. *Ep. ad Phlipp.* petitum reiiciunt P. Harduinus in *suis Comment.* et P. Berruyerius *p.* 2. *tom.* 8. *q.* 1. ex eo, quia exinanitionem illam ad Verbum transferri non posse arbitrantur; quos docte refutatos vide apud Cl. P. Gervasium *de Verb. Dei Incarn.* 2° Hanc veritatem profitentur antiqua fidei symbola et Concilia. In Symbolo Apostolorum profitemur Iesum Christum Filium Dei natum ex Maria Virgine. Et Concilium Ephesinum, Calcedonense et Synodus V. definiunt, unum esse Christum eumdem simul Deum et hominem. 3° Patres unam tantum in Christo Personam agnoscunt. S. Ignatius *Ep. ad Eph.* S. Irenaeus *l.* 3. *c.* 16. S. Athanasius *l. de Incarn.* S. Ambrosius *de Incarn. c.* 5. *Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine.* S. Augustinus *l. de corrept. et grat. c.* 11. *Ipse et Verbum, quod sine initio est, una Persona est.* 4° Ratio est: Humana Christi natura ideo producta est, ut cum Divina Filii Dei natura totum θεάνθρωπον constitueret, quod pro nobis Deo satisfaceret, adeoque non quidem in essendo, sed in subsistendo incompleta fuit; alioquin totum cum altera natura non constituere potuisset, quia ex duabus naturis in subsistendo completis nonnisi totum per accidens consurgit; consequenter humana Christi natura, utpote in subsistendo incompleta, non est suppositum et caret propria subsistentia: sed quod non est suppositum, non est Persona: ergo humana Christi natura non est Persona, et personalitas Christo ut homini non competit. Porro quia quoad humanitatem Christus non est Persona, quoad Divinitatem vero est Filius Dei, et secunda SS. Trinitatis Persona (§ 141.), subsistentia sua et personalitate gaudens; hinc Christus est et Deus, et homo in una Persona, et humanitas in Persona Verbi subsistit. Deinde si duae sunt in Christo Personae, quaenam pro nobis passa est? non divina quae pati non potuit, adeoque nec pro nobis satisfacere: non humana, quae utpote finita pretium infiniti valoris pro nobis solvere nequivit. Unde ruit nostra redemptio, et tota Christiana religio.

Schol. 1. Nestorius ex Monacho Ecclesiae Antiochenae Sacerdos, ac deinde Constantinopolitanus Episcopus circa annum 427. duas in Christo Personas statuebat. Rumore suae haeresis ad Caelestinum Papam delato, is per litteras Nestorium ad resipiscendum hortatus est, intentans illi post decem dies communionis Ecclesiasticae privationem. His spretis Nestorius, etiam S. Cyrillum Alexandrinum adversus se pugnantem velut haereticum Apollinaristam traduxit. Interim Nestorii impietate commoti plures probi ab eius communione se segregarunt, a quibus ille ad Concilium generale provocans, adversarios suos vinctos Praefecto urbis flagris caedendos tradidit. Denique an- **Nestorii haeresis, et eius systema.**

nuente Coelestino P. celebrata est Synodus universalis Ephesina a. 431. ubi Nestorius vocatus nec comparens, Ecclesiasticis infulis privatus, exul et profugus inter blasphemas voces animam efflavit. Systema haeresis Nestorianae hoc est: 1. Beatissima Virgo non Θεότοκος Deipara, sed Christipara est. Unde 2. Christus non verus et consubstantialiter Deus, sed tantum per gratiam, adoptionem, assistentiam, aut inhabitantem tamquam in templo Divinitatem est; et 3. Moralis est, non physica et hypostatica in Christo unio Divinitatis cum humanitate: et 4. Non una in Christo est Persona, sed duae, non unus, sed duo Christi, adeoque Verbum humanitatem sibi uniendo perfectum natura et Persona hominem assumpsit, qui primum in utero Beatissimae Virginis formatus, et deinde ad unionem cum Verbo assumptus fuit. Putat suffragari sibi I. S. Scripturam, quae humanitatem Christi exhibet ut Templum, *Ioan.* 2. *v.* 9. Tabernaculum, *ad Hebr.* 9. *v.* 11. Indumentum, *ad Philipp.* 2 *v.* 7. quae non habent cum inhabitante et induto unionem hypostaticam. Verum humanitas Christi his rebus comparatur, quia per mortem dissolvenda erat, et quia sub ea Divina Maiestas latebat; non vero ut denegetur inter Divinam et humanam naturam unio hypostatica. II. Citat pro se PP. quorum nonnulli vocant Christum *hominem Deiferum*, uti S. Basilius *serm. de Spir.* S. Alii *hominem Deificatum* et *Dominicum*, uti S. Athanasius *in expos. fid.* Alii dicunt, hominem fuisse a Verbo assumptum, uti S. Augustinus *l.* 11. *de Civ. c.* 2. Alii humanitatem Christi vocant *Divinitatis instrumentum*, uti S. Damascenus *l.* 3. *de fide.* Alii humanam naturam vocant *templum Divinitatis.* Ast Christus dicitur homo Deifer et Deificatus ob unionem hypostaticam; homo, id est humana natura assumpta est in unitatem Personae. Humanitas est instrumentum Divinitatis coniunctum, non separatum, et Templum per unionem hypostaticam. III. Specialiter opponunt S. Chrysostomum, qui *hom.* 3. *in c.* 1. *ad Hebr.* ait: *Hic et Iudaeos et Pauli Samosateni asseclas, et Arianos, Marcellumque et Sabellium ferit et Marcionem. Quomodo? Iudaeos quidem, ostendens duas Personas, et Deum et hominem.* Sed hic S. Chrysostomus loquitur de duabus Personis SS. Trinitatis, Patre scilicet et Filio; nam exponit illa verba: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*, quae *hom.* 5. *de incompreh. Dei nat.* de Patre et Filio in SS. Trinitate exponit. Certe haec verba aliquando pro se protulissent Nestoriani, si sibi favissent. Vide *dissert.* P. Daniel S. I. *l.* 3. *p.* 569. IV. Dicunt: Natura humana in Christo habet existentiam; ergo etiam subsistentiam propriam. Verum ab existentia non valet conclusio ad subsistentiam; nam existentia est status entis, quo ad agendum et patiendum aptum est: subsistentia vero est modus existendi incommunicabiliter, qui a nobiliori Persona seu subsistentia Divina suppleri potest.

Concilium Ephesinum iuste damnavit Nestorium.

Schol. 2. Albertinus Calvinista, et David de Rodone in *l. de supposito* Nestorium ab omni errore absolvunt, et Concilium Ephesinum multis probris lacessunt. Verum cum notissima esset Nestorii im-

pietas: cum diligenti examine scripta Nestorii discussa fuerint: cum Nestorius ad Concilium vocatus venire contumaciter noluerit, et aliis etiam Synodis particularibus contra se congregatis non obediverit; iuste ab Ephesina Synodo depositus et damnatus fuit. Vid. Acta Conc. Ephes. *in collect. Conc.* Admisit quidem Nestorius unam in Christo Personam, sed unitate morali, affectus, voluntatis et concordiae, non vero unitate personali.

Cyrillus Alex. ab omni labe haeresis immunis est.

Schol. 3. Nullus Nestorium magis exagitavit, quam S. Cyrillus Episcopus Alexandrinus, qui anno 419. coacta Synodo Alexandriae duodecim Capitula, seu Anathematismos contrarios blasphemiis Nestorianis edidit, quibus tamen Nestorius duodecim alios opposuit, ubi erroris Apollinaris et Arii S. Cyrillum insimulavit. At S. Cyrillus editis vindiciis omnem a se erroris suspicionem amovit, ita ut etiam Ioannes Antiochenus cum caeteris Orientalibus tandem Ephesinae Synodo accesserint, et Theodoretus inita cum S. Cyrillo concordia Nestorium damnaverit. Verum non defuerunt, qui conati sunt non ita pridem stylum in S. Cyrillum acuere, contendentes, Synodum Ephesinam immerito eius scripta approbasse. Hanc sententiam gravi censura notavit Harlaeus Archiepiscopus Parisiensis an. 1693. Certe duodecim S. Cyrilli Capitula approbavit Synodus Alexandrina a. 430. Concilium Ephesinum Act. 1. Concilium Chalcedonense Act. 5. Synodus V. generalis c. 13. Et Coelestinus Papa eius doctrinam laudat. Facundus quidem narrat *l.* 2. *c.* 4. Gennadium Constantinopolitanum virum sanctum damnasse Capitula S. Cyrilli; sed hoc vel falsum est, vel factum fuit, quia Gennadius falsis rumoribus de S. Cyrillo sparsis deceptus fuit, quod idem Isidoro Pelusiotae contigit. Ex prudenti vero oeconomia S. Cyrillus de suis Capitulis silnit, nunquam tamen ea revocavit. Dicit quidem S. Cyrillus subinde, unam esse in Christo naturam, sed intelligit Verbi Divini essentiam, et duas post unionem naturas sola quidem ratione divisas, non vero sola ratione distinctas admittit.

Tria Capitula merito damnata sunt.

Schol. 4. Origenistae, ut Synodum Chalcedonensem deprimerent, an. 543. Iustinianum Imperatorem moverunt, ut suo edicto famosa tria Capitula damnaret, quae sunt, 1. Scripta Theodoreti contra duodecim Anathematismos S. Cyrilli. 2. Ibae Episcopi Edesseni Epistola ad Marim Persam. 3. Theodori Mopsuesteni scripta, quae Iudaicae nugae et maledicta appellantur. Iustiniani edictum Orientales receperunt, Occidentales reiecerunt, putantes per damnationem horum trium Capitulorum tolli auctoritatem Synodi Chalcedonensis, quae Theodoretum et Ibam absolvit, et erroris non coarguit. Vigilius Papa, ut utrisque satisfaceret, iudicatum edidit, in quo tria Capitula damnavit, salva Synodo Chalcedonensi. Sed huic indicato alii, maxime Facundus Hermianensis se opposuit. Interim Iustinianus Imperator contranitente Vigilio Papa, instigante Theodoro Cappadoce a. 546. Synodo indicta, novo edicto tria Capitula damnavit. Videns vero nihil firmari posse sine auctoritate Romani Pontificis, tandem

annuente Vigilio Synodum V. generalem obtinuit, cui tamen ob parvum numerum Episcoporum Occidentalium Vigilius non interfuit. In hac tria Capitula damnata fuerunt, et eamdem Synodum Vigilius a. 554. aliique deinde Romani Pontifices confirmarunt. Hoc vero non obstante, Venetiarum et Istriae Episcopi celebrata Synodo a. 557. facto schismate, tria Capitula citra labefactationem Concilii Chalcedonensis damnari non potuisse dixerunt: licet postea re mature discussa, tandem damnationem illam etiam receperint. Merito igitur tria haec Capitula tamquam Nestoriana a V. Synodo generali damnata fuerunt: unde iuxta P. Graveson *in hist. Eccles.* contrarium asserentes hodie sunt temerarii, superbi et inobedientes. Et P. Berti observat, hanc de tribus Capitulis quaestionem, non esse quidem de Catholico dogmate, quatenus absolute non tractat de fide Incarnationis: esse tamen de facto dogmatico circa libros haeresi scatentes, et personas haereticas, in quo etiam Ecclesiae iudicium iuxta multos est inconcussum (§ 23. cum Schol.). Certum quippe est, Synodum V. post accuratam trium Capitulorum discussionem illa *can.* 12. 13. *et* 14. damnasse, quod Vigilius P. a. 553. Pelagius II. *ep. ad Eliam*, et S. Gregorius M. *l.* 2. *ep.* 36. confirmavit. Certe Theodorus Mopsuestenus a S. Cyrillo *ep. ad Lambon.* vocatur Pater Nestorii, et nomen eius ex diptychis Mopsuestenis expunctum fuit. Theodoretus impugnavit Anathematismos S. Cyrilli, et Nestorium inique damnatum esse asseruit in *epistol. ad Andream.* Ibas Patres Ephesinos a S. Cyrillo veneno obcaecante deceptos esse dixit, et eius epistola scatet haeresi Nestoriana. Ergo tria Capitula iuste damnata fuerunt. Theodoretus quidem in Concilio Chalcedonensi absolutus, suaeque sedi restitutus fuit: et Ibas lecta eius epistola ad Marim in hoc Concilio orthodoxus declaratus et suae sedi restitutus est. Verum in Synodo V. nihil contra Theodoreti personam actum fuit, sed tantum contra eius scripta, quae ipse iam antea implicite damnavit, dicens anathema Nestorio in Concilio Chalcedonensi. Ibas vero absolutus fuit, quia probari non poterat, epistolam ad Marim ipsius esse; unde pariter in Synodo V. nil contra eius personam actum fuit, et Ibas ipse illam epistolam in Concilio Chalcedonensi implicite damnavit. Vide Cl. P. Berti *de disc. Th.*

Ioannes Antiochenus Nestorii errori non adhaesit

Schol. 5. Ioannes Antiochenus Episcopus multa egerat in gratiam Nestorii, et in suo Ephesino Conciliabulo S. Cyrillum Alex. et Mnemonem Antiochenum excommunicavit. Unde Nestorianae haeresis suspicionem incurrit apud Patres Ephesinos. Verum Ioannem cum suis Orientalibus tantum personae, non vero erroribus Nestorii adhaesisse patet, tum quia ante Concilium eum hortabatur, ut vocem et sensum Deiparae admittat. Item in suo Conciliabulo ne verbum quidem extat de approbata Nestorii doctrina. Et denique post initam inter Ecclesias pacem in *ep. ad Sixtum* Nestorii doctrinam cum auctore suo publice damnavit. Quia tamen Ioannes Nestorii personae plus aequo favit, erroris eiusdem suspectus fuit, et errore facti dece-

ptus eum suis S. Cyrillum, putans eum errorem Apollinaris docere, et Concilium Ephesinum, putans non esse legitimum, oppugnavit.

CAP. V.

De unione hypostatica, seu personali in Christo.

§ 308. Quia igitur humanitas Christi caret propria subsistentia, et cum subsistentia Verbi unam Personam constituit (§ 307.); ideo recte humanitas Christi in Persona Verbi subsistere dicitur, et in Christo datur unio personalis. Quippe unio est status plurium, quae ad unum constituendum concurrunt: sed Divinitatis et humanitatis, quae sunt plura, talis status est, ut ad constituendum unum Theanthropum concurrant: ergo Divinitatis et humanitatis in Christo est unio; quae quia ad unitatem Personae ex duabus naturis constantis producendam tendit, vocatur personalis seu hypostatica. Unde unio hypostatica est status Divinitatis et humanitatis, quo ad unam hominis personam constituendam concurrit. In Christo datur unio personalis

Schol. Christus non est compositus ea ratione et compositione, quae fit ex partibus incompletis proprie dictis, quia quaelibet natura in Christo perfecta est et in essendo completa, non vero pars incompleta, quae cum altera faciat totum, cum utraque natura post unionem inconfusa et impermixta permaneat: unde nonnisi abusive a nonnullis veteribus partes appellantur. Potest tamen Christus dici compositus ea compositione, quae est distinctorum unio: quo modo Veteres Christum compositum dicebant, ut ostenderent, duas inconfusas in Christo naturas esse. Licet porro in sano sensu dici possit, Christum esse duas naturas; quia tamen iuxta Wicleffum hoc idem significabat, ac unamquamque naturam esse totum Christum, merito haec propositio a Concilio Constantiensi damnata fuit. Item Christus potest dici esse ex duabus naturis: at propter fraudes Eutychianorum docentium, Christum ante unionem, non vero post eam, ex duabus naturis esse, haec propositio aliquando suspecta fuit. Item Christus potest dici esse ex tribus substantiis, scilicet Divinitate, corpore et anima; hunc tamen loquendi modum, tamquam minus caute dictum a Synodo Toletana XI. anno 675. improbavit Benedictus II. P. quod cum intellexissent Hispani, mentem suam in alia Synodo Toletana XV. anno 688. explicarunt, contendentes utrumque dici posse; melius tamen dici tres substantias ad eludendas Arianorum et Apollinaristorum fraudes. Unionis personalis extrema sunt Persona Divina assumens, et natura assumpta. Christus an sit compositus?

§ 309. Unio personalis in Christo est 1. realis; nam Christus verus Deus et verus homo in una Persona est (§ 307.), adeoque unio naturarum personalis praedicatur de Christo secundum rei veritatem: ergo est realis. Unio hypostatica est realis.

2. Habet initium; humanitas enim Christi in tempore a Deo producta fuit (§ 289.), nec fuit ab aeterno; et hinc status eius, quo Habet initium.

cum Divinitate ad constituendum totum Theanthropon concurrit, non est ab aeterno, sed coepit in tempore. Hinc

Non est absolute necessaria. 3. Non est absolute necessaria, eo ipso quod non sit ab aeterno (§ 45.), licet posito decreto hypothetice necessaria fuerit.

Est indissolubilis. 4. Est indissolubilis et semper durabit, quia *Luc.* 1. *v.* 33. dicitur: *Regni eius non erit finis:* et *Ioan.* 12. *v.* 34. *Christus manet in aeternum:* et Concilium Chalcedonense definit, utramque naturam in eamdem Personam concurrisse indivisibiliter et inseparabiliter.

Schol. Marcellus Ancyranus docuit, Christum post ultimum iudicii diem deposito servatoris officio, corpus et animam depositurum, quibus in nihilum redactis regnum hucusque occupatum dimittet, et Patri suo resignabit. Sed sic regnum Christi non foret aeternum, quod pugnat expresse cum citato textu S. Lucae.

Art. 1. *De unione Verbi cum anima, et corpore in triduo mortis Christi.*

In triduo mortis Christi Verbum cum corpore et anima unitum permansit. § 310. Igitur in triduo mortis Christi Verbum semper cum anima et corpore separatis unitum permansit. Docet hoc dogma Symbolum Apostolorum, ubi Christus dicitur *mortuus, sepultus, et ad inferos descendisse.* Iacuit autem in sepulchro Christus quantum ad corpus, anima vero ad inferos descendit: sed qui Christum nominat, dicit Divinitatem cum humanitate, vel tota simul, vel eius partibus coniunctam. 2° Docent hoc Patres; S. Athanas. *de salut. Christi adventu*, S. Gregorius Niss. *de resurr.* S. Augustinus *ep.* 187. S. Leo *serm.* 17. *de Pass.* S. Damascenus *l.* 3. *de fide c.* 27. ait: *Quamvis Christus ut homo mortem obierit, sanctaque ipsius anima ab immaculato corpore distracta sit, Divinitas tamen a neutro, hoc est nec ab anima, nec a corpore quoquo modo seiuncta est.* Unde tritum illud: *Quod verbum semel admisit, nunquam dimisit.*

An Sanguis triduo passionis effusus Divinitati unitus manserit? *Schol.* 1. Anno 1462. sub Pio II. gravis controversia orta est inter Dominicanos et Franciscanos. Franciscani negabant, Sanguinem Christi triduo mortis effusum Divinitati unitum permansisse; Dominicani affirmabant. Per tres dies praesente ipso Papa quaestio haec disputata fuit, nec quidquam Papa definivit, sed biennio post Cal. Augusti Constitutionem edidit, et litigantibus silentium imposuit, sub poena excommunicationis prohibens, ne partes aliqua erroris vel alterius censurae nota se se mutuo configerent, donec a S. Sede res definiretur. Sed adhuc sub iudice lis est. Unde perperam nonnulli sententiam negantem, ut temerariam, falsam et erroneam, et a Sede Apostolica damnatam traducunt, uti notat Collius in *dissert.* Sententiae affirmanti et nos subscribimus, tum quia S. Scriptura saepe testatur, nos pretioso Christi Sanguine redemptos esse, quae virtus non erat, nisi ea unione cum Verbo: tum quia Patres testantur, in triduo mortis Christi Divinitatem cum corpore et anima separatis coniunctam permansisse; ergo etiam cum Sanguine effuso, maxime quia Sanguinem ex aperto Christi latere effluentem salutarem, et vivifi-

cum appellant: tum quia quod Verbum semel admisit, nunquam dimisit; cum igitur Sanguis sit pars vitae necessaria in corpore, etiam effusus Divinitati unitus permansit: tum quia huic sententiae aperte favent Pius II. Clemens VI. Paulus II. etsi nihil definiverint. Non obstat I. quod in illo triduo totum, quod Christus est, integrum non permanserit, quia Christus ob separationem animae a corpore verus homo non fuit. Nam licet in Passione compositum ex corpore et anima dissolutum fuerit, utrique tamen Divinitas coniuncta permansit, quia reassumenda erant in resurrectione; ergo etiam Sanguini effuso in resurrectione reassumendo. Non obstat II. quod sic posset dici Deus effusus, sicuti dicitur natus, mortuus: nam communicatio cadit in totum, nec ab aliqua solum parte, sed a tota humana natura sumitur; Sanguis autem est tantum pars corporis humani, nec totum corpus, nec tota natura humana. Denique notat P. Gonet, etiam pituitam, choleram, melancholiam, spiritus vitales et animales, dentes, ungues et capillos Verbum assumpsisse, quia spectant ad integritatem et perfectionem naturae humanae: non vero assumpsit lachrymas, sudorem, salivam, quia non spectant ad integritatem corporis humani.

An particulae Sanguinis in nonnullis Ecclesiis asservata sint verus Christi Sanguis?

Schol. 2. Sanguinem Christi, qui Mantuae in Monasterio Weingartensi, in S. Sindone Taurini, in Sudario Veronicae, in S. Spina Sacelli regii Parisiensis, et in ferro S. Lanceae Romae aliisque Passionis instrumentis asservatur et cernitur, esse verum Christi Sanguinem, non vero Sanguinem alicuius imaginis, quae Beryti a Iudaeis crucifixa copiosum cruorem emisit, multi historici probant apud P. Honoratum a S. Maria in *animadv. ad reg. et us. Crit.* eorum sententiae parum faventem. Platina in vita Leonis III. refert, eum Mantuam profectum esse ad visendum Christi Sanguinem, qui tunc ob assidua miracula in magna veneratione erat, neque examinata eum approbasse. De SS. Sanguine Mantuano desumptus est SS. Sanguis Weingartensis, quem approbavit Innocentius VII. In Bulla: *Splendor paternae.* De S. Sindone testatur Iulius II. esse reliquias SS. Sanguinis fusi, et de Spinea Corona, Lancea et Sudario alii Scriptores. Item patet ex Bulla Pii II. ad Abbatem S. Mariae Xantonensis Dioecesis, ubi Papa ait: non repugnare asserere, Redemptorem nostrum de Sanguine in cruce effuso ob ipsius Passionis memoriam partem aliquam in terris reliquisse. Accedit S. Thomas, qui *quodlibet* 5. *a.* 5. ait: *Sanguis autem Christi, qui in quibusdam Ecclesiis ostenditur, dicitur ex quadam imagine Christi miraculose fluxisse, vel etiam ex corpore Christi.* Certo necesse non est, omnem Sanguinem naturalem a Christo in passione effusum, ab eo resurgente reassumptum fuisse; cum enim tota quantitas Sanguinis, quem Christus fudit, non esset necessaria ad integritatem et perfectionem humanae naturae, in resurrectione tota resumenda non fuit; sed modica portio in terris ad consolationem fidelium relinqui potuit. Sed modo quaeritur, an hac particulae Sanguinis adhuc hypostatice Verbo uniantur. Sententia nega-

An hypostatice Ver-

bo unian-tur? tiva videtur esse probabilior; tum quia hic SS. Sanguis in terris remanens non habet amplius ordinem ad humanitatem Christi, ut sit pars eius: tum quia reliquae partes materiae, quae aliquando in Christo Verbo unitae fuerunt, et postea per continuam transpirationem resolutae et deperditae, non manent Verbo unitae: tum quia alias sequeretur, aliquam naturam hypostatice Verbo unitam esse adhuc in terris, et alibi, quam in coelo et SS. Eucharistia, quod non est concedendum. Non obstat I. illud: quod Verbum semel admisit, nunquam dimisit: quod solum intelligitur de partibus integris, non vero de earum particulis ad integritatem corporis non necessariis. Nec obest II. quod Clemens VI. in Extrav. *Unigenitus* dicat: *non guttam sanguinis modicam, quae propter unionem ad Verbum ad redemptionem totius generis humani sufficiebat, sed velut quoddam profluvium noscitur, effudisse.* Nam Clemens loquitur de gutta Sanguinis, quando erat in corpore Christi, cum alio Sanguine pars integralis, et de guttis effusis reassumendis in resurrectione; non vero de particulis Sanguinis in terris ad consolationem fidelium relictis. Vid. *discuss. Theologico-criticam de SS. Sanguine e SS. Latere Christi in Monast. Weingart.* Cl. P. August. Haag.

Art. 2. *De tempore, quo unio Personalis in Christo facta fuit.*

Unitio personalis in ipso conceptionis instanti facta est.

§ 311. Unio personalis supponit unitionem personalem, quae est actus, quo Divina natura et humana ad unam Theanthropi Personam constituendam concurrerunt. Haec unitio hypostatica seu personalis humanitatis Christi cum Divinitate in ipso momento conceptionis Christi facta fuit. Nam *Luc.* 1. dicitur: *Ecce concipies et paries Filium, et vocabis nomen eius Iesum; hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur.* Et: *Quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* Hic Angelus productionem humanae Christi naturae immediate cum obumbratione virtutis Altissimi coniungit, et exinde infert, quod sanctus. Mariae Filius, Dei Filius futurus sit: ergo unitio personalis in ipso momento conceptionis Christi facta fuit. Et quia anima Christi in ipso productionis corporis momento producta fuit (§ 293. Schol.), eodem etiam momento anima cum Divinitate unita fuit: et quidem statim postquam Beatissima Virgo Maria consentiebat dicens: *Ecce ancilla Domini fiat mihi secundum verbum tuum* (§ 289.); quippe tum ante alloquium Angeli, tum durante illo *v.* 31. et 35. semper de conceptione Christi, ut re futura, non ut praeterita vel praesente sacer textus loquitur. 2° Ita docent Patres. S. Athanasius *l.* 1. *de Incarn. Coniunctio ex utero facta est.* S. Augustinus *Ench.* c. 36. *Ex quo homo esse coepit, non aliud coepit esse homo, quam Dei Filius.* S. Cyrillus *ep.* 2. *ad Nest. Verbum in ipso utero carni unitum.* Theodoretus *dial.* 2. *Ne punctum quidem temporis interiectum fuit inter assumptionem carnis et unionem.*

Schol. Origenes docuit, prius tempore animam Christi creatam esse, quae bonis suis operibus deinde meruerit hypostaticam cum Verbo

Divino unionem. Nestorius vero voluit, Christum prius extitisse hominem perfectum tum essentia tum persona, antequam a Verbo assumeretur. Qui ex dictis refutantur.

Art. 3. *De Divina Maternitate B. Mariae Virg.*

§ 312. Unitio Divinitatis et humanitatis in Christo in ipso momento conceptionis facta est (§ 311.); unde Beatissima Virgo Maria non solum Christotocos, sed etiam Deotocos, id est Deipara, recte appellatur. Nam *ad Gal.* 4. *v.* 4. dicitur Deus misisse Filium suum *factum ex muliere*, *factum sub lege*. Ex quo ita: Recte vocatur Deipara, quae concepit, peperit et genuit Unigenitum Dei Filium: sed B. V. Maria concepit, peperit et genuit Unigenitum Dei Filium: ergo recte dicitur Deipara. 2° Antiqui Patres B. V. Mariam expresse Deiparam vocant. S. Dionysius Alex. *ep. ad Paulum Samos.* S. Gregorius Naz. *or.* 51. *Si quis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra Divinitatem est:* et S. Cyrillus *l. de recta fide*, laudat etiam testimonia Attici Antiochi, Amphilochii, Chrysostomi, etc. 3° Hoc idem definivit Conc. Ephes. *c.* 1. et Chalcedon. *act.* 5. **Beatissima V. Maria recte dicitur Deipara.**

Schol. Nestorius negavit, Beatissimam Virginem esse Deiparam, sed solum Christiparam appellari voluit: I. Quia haec vox non habetur in S. Scriptura, et Patres Chalcedonenses eam symbolo addere noluerunt. Ast sensus huius vocis saltem in S. Scriptura habetur, et symbolo addita non fuit ob haeresim Eutychianam. II. Beatissima Virgo non genuit Divinitatem, nec Christo est consubstantialis, et humana tantum substantia ex ea generata fuit: ergo nequit dici Deipara. Sed ut Beatissima Virgo dicatur Deipara, sufficit, quod genuerit Christum, qui ob substantialem utriusque naturae unionem est verus homo, et verus Deus. Est proinde Filio suo consubstantialis secundum humanam naturam, et genuit non Divinam substantiam, sed Divinam Personam secundum carnem. III. S. Anna nequit dici Avia Dei, ut Romae definitum est in damnatione libri Thomae a S. Cyrillo *de laudibus S. Annae.* Verum S. Anna in sano sensu Salvatoris nostri Avia dici potest, in quantum Christus ex Filia S. Annae genitus fuit. Liber autem Thomae proscriptus fuit, quia dixit, S. Annam esse Socrum Spiritus S. et concurrisse ad unionem hypostaticam. **Solvuntur obiectiones Nestorii.**

Art. 4. *De natura unionis hypostaticae.*

§ 313. Unio hypostatica in Christo nec est naturalis, quia non habet rationem sui sufficientem in viribus naturae. Nec solius rationis, quia duae naturae in Christo non sola ratione, sed re ipsa inter se distinguuntur. Nec est mere moralis in consensu cogitationum et voluntatis consistens, quia haec unionem diversarum naturarum in una hypostasi non infert. **Unio hypostatica quid sit?**

Schol. 1. Unitio et unio hypostatica in Christo est mysterium incomprehensibile: illustrari tamen aliquo modo potest exemplo unionis animae cum corpore: 1. sicut enim ex hac unione resultat una natura **Explicatur haec unio aliquali-ter.**

totalis per se subsistens et alteri incommunicabilis, ita ex unione Verbi cum humanitate resultat non quidem una natura totalis, in quo comparatio deficit, sed unum totum duplici natura constans, scilicet unus Christus, cuius natura humana ita in Verbo subsistens et completa est, ut non possit alteri communicari. 2. Sicut ex unione corporis et animae ita unum suppositum resultat, ut homo dicatur talis, qui est unum subiectum denominationis et principium quod omnium actionum et passionum: ita ex unione utriusque naturae in Christo una exurgit Persona, quae est principium quod, et subiectum denominationis omnium Christi actionum et passionum. 3. Sicuti anima in homine est principium superius et dirigens omnes eius actiones: ita natura Divina coniunctam sibi humanitatem in uno Christi supposito regit, et specialem in eam dominatum exercet; unde fluit valor infinitus actionum Christi, tum propter Personam, quae est illarum principium quod, tum propter Divinam naturam, quae est illarum moderatrix, unde vocantur operationes Theandricae. 4. Denique sicut anima cum corpore unitur sine medio superaddito, per hoc praecise quod sit actus et forma compositi humani, ita unio hypostatica non est quid a Verbo et humanitate distinctum, sed Verbum Divinum humanitati sine medio superaddito copulatur, quia per suam subsistentiam et personalitatem infinitam terminat et perficit humanitatem creatam, naturae humanae subsistentiam excludendo. Hinc pro natura extremorum unio hypostatica est partim creata, partim increata: dici etiam potest naturalis, prout naturale opponitur ficto, vel quatenus in ipso conceptionis instanti facta fuit, vel quatenus natura hominis, non vero eius Persona assumpta fuit: non vero potest dici naturalis, quasi esset debita naturae humanae, vel necessaria et non libera, vel a natura humana exigeretur.

Unio facta est in Persona Verbi.

Schol. 2. Unio non est facta cum natura Verbi, sed cum Persona; alias enim sequeretur, etiam Patrem et Spiritum S. esse incarnatum, cum natura sit eadem in omnibus tribus Personis. Nec obstat, quod Patres passim dicant, a Divinitate humanitatem fuisse assumptam, quia intelligunt divinitatem Personae Verbi coniunctam, seu Deum Verbum, non vero naturam ipsam Divinam absolute.

ART. 5. *De duplici in Christo voluntate et operatione.*

Duplex in Christo voluntas et operatio.

§ 314. Ex unione hypostatica naturae Divinae cum humana, utraque natura semper operatur cum altera coniunctim, et humana semper ad nutum Divinitatis (§ 313. Schol. 1.); non tamen quaelibet operatio est utriusque naturae proprietas et effectus. Hinc duplex admittenda est in Christo voluntas et operatio, Divina et humana. Patet hoc 1° ex verbis Christi, *Matth.* 26. *v.* 39. *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Ioan.* 6. *v.* 38. *Descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.* Sed haec Christi voluntas humana fuit, non Divina; nam sicuti una est in tribus Divinis Personis essentia, ita una est voluntas. Imo et humana illa Christi voluntas,

licet inclinatione naturali mortem refugeret, perfecte tamen Divinae Patris sui voluntati subdita fuit. Ita citatos textus explicant S. Gregorius Niss. *l. contra Apollinar.* S. Athanasius. *l. de Incarn.* et S. Ambrosius. *l.* 10. *in Lucam*, quod etiam probat S. Hyppolitus *l. contra Beronem.* Idem patet ex factis Christi: sic *Ioan.* 1. *v.* 43. voluit in crastinum exire in Galilaeam: sed non voluit quatenus Deus, qui Divinitate ibi et ubique erat: ergo quatenus homo, adeoque humana etiam in eo voluntas fuit. Constat etiam ex actionibus et passionibus Christi humanis: dicitur enim tristatus esse, lachrymas fudisse, esuriisse, sitiisse, quae sine humana voluntate explicari non possunt. Merito proinde hanc veritatem definivit Synodus VI. *act.* 18. praedicans *duas naturales voluntates in Christo, et duas naturales operationes, indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse secundum SS. Patrum doctrinam.* 2° Ratio est: In Christo est duplex perfecta et distincta natura, Divina et humana (§ 306.), et quaelibet habet suas inconfusas proprietates. Ergo etiam est duplex voluntas et operatio; alias Christi Humanitas perfecta non esset, si propria careret voluntate et operatione (§298.).

Schol. 1. Unam in Christo voluntatem docuerunt Monothelitae saeculo septimo, scilicet Cyrus Episcopus Alexandrinus, Macarius Episcopus Antiochenus, Sergius Episcopus Constantinopolitanus, et eius successores Pyrrhus et Paulus. Cyro fortiter repugnavit S. Sophronius adhuc monachus; tum promotus ad sedem Ierosolymitanam coacta Synodo nascentem haeresim proscripsit. Sergius callide scripsit ad Honorium Papam, ut duarum voluntatum perinde ac unius professione abstinendum esse decerneret, maxime cum antiqui Patres hanc quaestionem silentio compressissent, et duarum voluntatum praedicatio contrarietatem in Christo invehere videntur. Honorius minus caute assensit Sergio, et paullo post defunctus successorem habuit Severinum. Sergius litteris Honorii acceptis cum Cyro et Theodoro Heraclium Imperatorem iam titubantem facile in praeceps impulit, suisque consiliis effecit, ut *Ectesim* ederet, hoc est fidei expositionem, statuens, ne quis unam aut duas in Christo voluntates nominaret, cum iam in multorum animis opinio unius voluntatis esset disseminata. Quare Ioannes IV. Severini successor *Ectesim* merito proscripsit. Constantinus Heraclii filius decreto Ioannis adhaesit: sed Constans eius in Imperio successor agente Pyrrho *Ectesim* famoso suo *Typo* confirmavit. Martinus vero I. coacta Synodo Lateranensi 105. Episcoporum tum Heraclii Ectesim, tum Constantis Typum et primarios haereticorum duces damnavit. Hinc commotus Constans Martinum Constantinopolim accersit, ubi crudeliter exceptus, ignominiose per urbem traductus, aerumnis confectus Chersonae exul gloriosus Martyr occumbit, sed non sine Divina in persecutorem ultione; nam Constans Imperator occiditur, eique Constantinus Pogonatus, idest barbatus, religiosus Princeps succedit, quo favente Synodus VI. generalis Constantinopoli anno 680. celebrata est, praesidentibus Legatis S. Agathonis Papae, Monothelitarum haeresis.

et anathema dictum est Theodoro Pharanitae, Cyro, Sergio, et uti nonnulli volunt, etiam Honorio P. etc. et duplex in Christo voluntas et operatio asserta fuit. Non una fuit circa unam in Christo voluntatem et operationem sententia. Monothelitae, qui cum Eutychianis unam tantum in Christo naturam admittebant, dicebant, quod unica sit in Christo voluntas hypostatica seu personalis, qua hoc vel illud, hoc vel isto modo volebat, ita ut omnino absorpta fuerit a Divinitate humana voluntas et operatio, sicuti post unionem absorpta est in Christo humana natura. Alii dicebant, ex duplici Christi voluntate Divina et humana unam compositam fieri, quae vocatur Deivirilis seu Theandrica. Alii unam voluntatem in Christo statuebant, quia voluntas humana mere passive se habebat, nempe ut instrumentum, quo Divinitas utebatur; unde actio humanitatis non erat sed passio. Alii unam voluntatem gnomonicam in Christo esse dicebant, qua Christus more caeterorum hominum debuit rationes ponderare, quibus ad hoc potius, quam illud agendum determinaretur. Rationes petunt I. ex PP. nam S. Dionysius Areopagita *ep. ad Caium* ait: Deo viro facto, unam quamdam Theandricam operationem expressit in vita. Verum praeterquam quod textus S. Dionysii corruptus videatur, qui non legit *unam*, sed *novam*, uti observat Martinus I. in Conc. Lateran. dicitur una Theandrica operatio, sive propter unitatem suppositi agentis: sive quia Verbum Divina non egit sine humanitate, nec humana sine ductu et influxu Divinitatis: sive intelligantur operationes, quae utriusque naturae influxum postulant. II. S. Cyrillus Alex. *l. 4. in Ioan.* ait, fuisse in Christo *unam quamdam operationem per ambas naturas*. Et S. Athanasius *or. 4. cont. Arian.* ait, *humanitatem Christi fuisse instrumentum Divinitatis*. Et *de salut. Christi adv.* Christum fuisse *sine carnalibus voluntatibus et cogitationibus humanis, quia solius Divinitatis voluntas in eo fuit*. Et S. Gregorius Niss. *contra Euno.* ait: *Propria est carnis perpessio, Dei autem operatio*. Et S. Gregorius Naz. *or. 36. Voluntas non fuit Deo contraria, quia tota deificata fuit*. Verum unam operationem ratione Personae agentis, et ratione intimae coniunctionis utriusque naturae admittit. S. Athanasius voluntates carnales, et cogitationes perversas solum a Christo excludit, non vero humanas: et dicit, voluntatem Christi solius fuisse Divinitatis, non quantum ad naturam, sed directionem, quia Divinitas omnes actiones humanas singulariter regebat. S. Gregorius Niss. solum vult, quod in negotio Redemptionis Dei operatio potissimam partem habeat. S. Gregorius Naz. aperte est pro nobis; nam si est in Christo voluntas Deo non contraria et ideo deificata, erit humana voluntas. III. In Christo est unica Persona. Ergo unica operatio; nam actiones sunt suppositorum. At ex hoc solum sequitur, unam esse Personam operantem, sed non unam operationem personae; subsistentia enim est modus existendi, non vero principium quo elicitivum operationum, quod est natura. Personalitas tamen necessaria est, non quidem ut principium activum, sed tamquam conditio, ut totum seu suppositum, quod appella-

tur principium quod operationis, operetur; hinc actiones sunt suppositorum non elicitive, sed denominative, quia supposito tribuuntur, et ab his denominatur agens. IV. Si duae voluntates admittantur in Christo, erunt sibi contrariae: per Divinam enim mortem elegit, quam per humanam refugiebat. Sed humana voluntas in Christo Divinae semper conformis fuit: et quidem pars inferior seu sensitiva voluntatis humanae motum sibi ab Auctore naturae impressum fugiendo mortem sequebatur, et sic Deo conformis fuit: pars vero superior mortem a Deo imperatam acceptavit, et sic nec Deo contraria fuit. V. Denique Catholici admittunt triplex operationum genus in Christo: aliae sunt solius humanitatis propriae, uti manducare: aliae solius Divinitatis, uti peccata remittere: aliae utriusque naturae concursum postulant, uti tactu corporali morbos sanare: hae operationes tertii generis proprie vocantur Theandricae: aliae vero primi et secundi generis, licet sint tantum proprietates et effectus humanae vel Divinae naturae, a qua tamquam principio quo procedunt, quia tamen unum est suppositum agens, et Verbum Divinum Divina non agit sine humanitate, nec humana sine ductu et influxu Divinitatis ob unionem hypostaticam; omnes Christi operationes Theandricae vocantur, licet non sit una operatio. Hinc humanitas in Christo est quidem instrumentum Divinitatis, sed coniunctum et activum, non vero separatum, et mere passivum.

Schol. 2. Magdeburgenses, et nonnulli Galli contendunt, Honorium Papam errori Monothelitarum adhaesisse. Sed pro Honorio Apologiam iam olim scripsit Joannes IV. Papa in *epistola ad Constantinum Imp.* ubi ait: *Hinc ergo duae hae contrariae voluntates mentis et carnis, quas Apostolus docet, in nostro nequaquam Salvatore fuerunt.* Et Honorius ipse *ep. 1. ad Sergium* ait: *Unde et unam voluntatem fatemur D. N. J. C. quia profecto a Divinitate assumpta est nostra natura, non culpa.* Ait deinde abstinendum esse a vocabulo unius aut geminae operationis: *Ne parvuli aut duarum operationum vocabulo offensi Nestorianos sectantes nos vesana sapere arbitrentur: aut certe si rursus unam operationem D. N. J. C. fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur.* Cum ergo Honorius in Christo solum neget voluntatem carnis cum ratione pugnantem, et prohibeat geminas operationes in sensu Nestorii a duabus personis elicitas; aut unam operationem in sensu Eutychetis ab una natura prodeuntem: cum profiteatur, unum esse operantem ratione hypostasis, sed operari in duabus naturis, et ipsas duas naturas in unitate personae operari sibi propria; in *ep.* 2. nequit dici Monothelismo adhaesisse. Dicit quidem Honorius unam voluntatem Christi, sed per exclusionem duplicis humanae voluntatis spiritus et carnis spiritui repugnantis; dicit Christum Divina operatum media humanitate, sed huic non tribuit solam passionem, uti Monothelitae, et operationem humanitatis non excludit. Hinc quoad verba quidem Honorii epistolae cum confessione Macarii et epistolis Sergii conveniunt

Honorius P. non adhaesit Monothelismo.

non vero quoad sensum et intentionem, quia hi Monothelitae negabant, humanitatem esse instrumentum activum, et geminam vel unam operationem silentio premebant, ut facilius suam haeresim diffunderent: et quia Sergius virus suum sub verbis Catholicis in suis epistolis occultavit, mirum non est, quod Honorius illud non advertens eius doctrinam approbaverit.

An Honorius a VI. Synodo excommunicatus sit. *Schol.* 3. Potissimum argumentum, quo adversarii nostri probant, Honorium Papam Monothelitam fuisse, petitur ab anathemate a Synodo VI. *act.* 13 in eum et doctrinam eius contorto his verbis: *Cum his simul proiici a s. Dei Catholica Ecclesia, simulque anathematizari praevidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquae Romae, eo quod invenimus per scripta, quae ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus eius mentem secutus est, et impia dogmata confirmavit.* Ad hoc respondet Baronius, Acta Synodi VI. depravata fuisse; et damnationem Honorii a Theodoro Monothelita esse additam: tum quia S. Agatho in *ep. ad Constantinum* ait, nullum praedecessorum suorum a fide aberrasse: tum quia prima sedes a nemine iudicatur: tum quia Legati Sedis Apostolicae Honorii inter Sanctos Pontifices reconditi damnationi non tam facile consensissent: tum quia ante Synodum VI. tria Concilia Romae, et tria in Africa celebrata in causa Monothelitarum Honorii non meminerunt: tum quia Theophanes Scriptor Graecus damnationis Honorii non meminit. Alii cum Anastasio respondent, Synodum VI. solum receptam esse usque ad prolationem canonum. Turrecremata putat, Concilium deceptum esse errore facti, quod de Honorii epistola iudicaverit iuxta exemplar in graecam linguam a Monothelitis translatum, licet Catholico prorsus sensu Honorius scripserit. Natalis Alex. et Petrus de Marca putant, Honorium a Synodo VI. non esse damnatum ut haereticum, sed velut reum nimiae facilitatis et dissimulationis, quia fidem praebens Sergio, et vocabulum geminae operationis prohibens, causam, etsi ignarus, dedit Monothelitis, haeresim suam audacius promovendi. Alii denique putant, Honorium damnatum ex supposito, quod haereticus fuerit, licet revera in haeresim non sit prolapsus. Vid. Cl. P. Jac. Chmel. *Vindic. Conc. oecum. VI.*

Art. 6. *De idiomatum communicatione in Christo.*

In Christo admitti debet communicatio idiomatum in concreto. § 315. Cum in Christo sit duarum naturarum hypostatica unio, sequitur, in eo locum esse communicationi idiomatum, quae est mutua et reciproca nominum, proprietatum et attributorum utriusque naturae in Christo praedicatio et communio in concreto ratione unius Christi Personae. Cum enim unica sit in duabus distinctis naturis Christi Persona, necessario sequitur, de uno Christo propter diversas naturas, proprietates utriusque naturae in concreto praedicari posse. Pro qua communicatione sequentes regulas tradunt Theologi.

Regulae pro communica- 1. Nomina concreta substantiva, quae ipsam substantiam eiusque subiectum exprimunt, et naturam ipsam sive Divinam sive humanam

significant, earumque proprietates de Christo praedicari possunt. Sic bene dico: Deus est homo: homo est Deus: Deus est mortalis: homo est immortalis. Nam sensus est: Christus, qui verus Deus est, est quoque verus homo et mortalis: Christus, qui verus homo est, est quoque verus Deus, et immortalis. Excipitur tamen 1. ne nomina substantiva suppositum creatum inferant: unde male dicitur: homo factus est Deus; bene vero dicitur: Deus factus est homo. Nam in priori propositione sensus foret: humana persona factus est Deus, quod Nestorianum est; in posteriori vero sensus est: Persona Divina facta est homo, quod verum est. 2. Nulla debet fieri reduplicatio: unde falsum est: Christus quatenus Deus homo est, nam ly *quatenus* naturam, non personam afficit. 3. Propositio licet aliunde vera non debet favere haeresi: unde haec propositio: Christus est creatura: reiicitur; sed dici debet: Christus ratione humanitatis est creatura. tione Idiomatum in concreto.

2. Concreta adiectiva substantialia, quae substantiam designant, non possunt praedicari de Christo: sic non possum dicere: Christus est homo deificatus, quia videtur formam, scilicet naturam Divinam accidentaliter subiecto inesse, sive naturam Divinam Christum sibi unitam habere unione tantum morali. Possunt vero concreta adiectiva, quae significant proprietates Divinae vel humanae naturae, de Christo praedicari: vere enim dico: Christus est aeternus, est temporalis: nam haec praedicata in recto significant suppositum, quod horum attributorum ob unionem hypostaticam utriusque naturae est unum subiectum.

3. Nomina abstracta Divinae naturae de Christo identice dici possunt: sic Persona Verbi potest identice dici Divinitas: non vero nomina abstracta naturae humanae: sic nequit dici: Verbum est humanitas; nam Persona Verbi identice est idem cum natura Divina, non vero cum natura humana.

4. Nomina abstracta unius naturae non possunt praedicari de altera: sic non possum dicere: Divinitas est humanitas, nisi abstracta pro concretis sumantur.

5. Proprietates utriusque naturae in Christo, nec de se invicem, nec de naturis in abstracto dici possunt ob distinctionem: sic male dico: Divinitas est passibilis.

Schol. Iuxta n. 1. huius § licet male sonet dicere, Christus est creatura, et ideo ob reverentiam Christi, ab hac loquendi ratione abstinendum sit; non tamen est contra fidem dicere: Christus ratione assumptae humanae naturae est creatura. Nam ratione huius dicitur *factus esse ex semine David, ad Rom.* 1. *v.* 3. *factus ex muliere, ad Gal.* 4. *v.* 4. factum vero esse, est esse creaturam. Hinc S. Hilarius *l.* 12. *de Trin. c.* 45. Christum ratione humanitatis vocat creaturam. Et S. Hieronymus *in* 2. *ad Eph.* ait: *Nos libere proclamamus, non esse periculum, eum dicere creaturam, quem vermem et hominem, et crucifixum et maledictionem, tota spei nostrae fiducia profitemur.* Ratio est, quia vox *creatura* primario ad ipsam naturam, non ad per- An Christus possit dici creatura.

sonam refertur; creatura enim secundum essentiam, et proprietatem naturae, non vero secundum modum subsistendi dicitur.

Art. 7. *De propositione* : Unus e Trinitate passus est.

Haec propositio: *Unus e Trinitate passus est:* est Catholica.

§ 316. Ex prima regula (§ 315. n. 1.) fluit, quod baec propositio: *Unus e Trinitate passus est*, sit Catholica et Orthodoxa. Ita definivit Ioannes II. P. *ep.* 2. decernens, Christum esse et recte dici unum de Trinitate. Eamdem Synodus V. *can.* 10. his verbis consecravit: *Si quis non confitetur D. N. J. C. unum de S. Trinitate, anathema sit.* Et Synodus VI. *act.* 4. approbavit epistolam Agathonis P. in qua Christus dicitur una de tribus Personis S. Trinitatis. 2.do S. Proclus in *ep. ad Armenos* ait: *Unum de Trinitate incarnatum.* S. Fulgentius *l. de Incarn. c.* 10. ait: *Una ex Trinitate Persona Christus... carne conceptus et natus est.* Et Facundus Hermianensis de tribus capitulis ait: *Non est, quod de verbo reprehendamur, dicentes: Unus de Trinitate passus est.* 3tio. Ratio est: In hac propositione ly *unus* nequit significare unam substantiam: non enim idem valet, ac unus de tribus Diis, cum in Trinitate sit unus tantum Deus (§ 148.), adeoque significat unam Personam: sed de illa dici potest, quod sit passa (§ 315. n. 1.): ergo dicta propositio est Catholica.

Petri Fullonis haeresis.

Schol. Circa annum 463. Petrus Fullo seu Cnaphaeus invadens sedem Antiochenam, Deum in Divinitate passum esse asserebat: et Trisagio: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis*, addidit: *Qui crucifixus es pro nobis.* Eiectus proinde e sede Antiochena, et a Simplicio P. damnatus, ad Monachos Acaemetas se contulit, et a Basilisco Tyranno sedi restitutus sub Felice III. P. iterum damnatus fuit. Sub Imperatore Iustino nonnulli Monachi Scythae duce Ioanne Maxentio etiam confessioni fidei addendum esse putabant, unum ex Trinitate esse crucifixum, acerrime de hoc cum Victore Diacono disputantes, et ad Romanum Pontificem recurrentes; cum vero iussi essent expectare, morae impatientes varias turbas excitarunt, at ab Hormisda Papa reiecti sunt, eo quod Eutychiani essent. Rursus vero alii Scythae Monachi, qui cum Nestorianis negabant, Christum dici posse unam ex Trinitate Personam, anno 533. a Ioanne II. communione privati sunt. Ex his colligi videtur, hanc propositionem: *Unus e Trinitate passus est*, non esse Catholicam: tum quia damnata est a Concilio Chalcedonensi, teste Dioscoro in suggestione ad Hormisdam, et a Felice III. contra Petrum Fullonem: tum quia additamentum illud: *Qui crucifixus es pro nobis*, ad Trisagium, reiectum fuit: tum quia *Henotico* seu professioni fidei Zenonis Imperatoris, ubi dicitur: *Trinitas mansit Trinitas, incarnato uno de S. Trinitate Deo Verbo*, Orientales Episcopi subscribere noluerunt. Verum Concilium Chalcedonense dictam propositionem non damnavit, sed ideo solum definitionibus suis eam inserere noluit, ne ea Eutychiani abuterentur: et Dioscorus solum narrat, quod eam Eutychiani tantum proposuerint.

Denique Trisagium omnes Veteres de Deo Trino, non de solo Filio intellexerunt: unde Felix III. damnavit Fullonem, qui illo additamento innuere volebat, Deum in Divinitate passum esse. Quod si vero illud additamentum ad unam Personam SS. Trinitatis referatur, Veteres omnes eam admittebant, uti probat Valesius in notis ad Evagrium. Patres denique reprobarunt Zenonis Henoticon, quia Semieutychianis favebat, et tres tantum Synodos omissa Chalcedonensi observari volebat: et quia ad Imperatorem non spectabat, definire res fidei. An vero Zeno haereticus fuerit, Critici non conveniunt.

Art. 8. *De adoptiva Christi Filiatione.*

§ 317. Ex regula secunda (§ 315. n. 2.) etiam colligimus, Christum non posse dici Filium Dei tantum adoptivum. Nam in S. Scriptura Christus vocatur *Filius Dei unicus, Luc.* 1. *v.* 38. *Unigenitus, Ioan.* 1. *v.* 18. *Proprius, ad Rom.* 8. *Dilectus, Matth.* 3. Ergo non est tantum Filius adoptivus. 2° Ex PP. S. Hilarius *l.* 6. *de Trinit.* ait: *Filius suus est, non adoptio eius est.* Et S. Augustinus *tr.* 7. *in Ioan. Est filius Dei unicus, non adoptatus.* Deinde contraria sententia damnata fuit a Concilio Foroiuliensi a. 791. Ratisbonensi et Romano a. 792. et Francofurdiensi a. 794. 3° Ratio est: Adoptio cadit in personam extraneam, quae non ex natura et origine, sed ex gratia vocatur ad haereditatem: sed nulla est in Christo extranea Persona, cum tantum una, eaque Divina sit in Christo Persona, quae ex natura sua habet ius ad paternam haereditatem: ergo Christus non est Filius tantum adoptivus. **Christus non est tantum Filius Dei adoptivus.**

Schol. 1. Felix Episcopus Urgellitanus consultus circa annum 783. ab Elipando Toletano Episcopo, quid de humanitate Christi sentiret, respondit: Christum, quatenus homo est, appellandum esse Filium Dei non naturalem, sed adoptivum. Dubitatur vero, an Felix et Elipandus asserendo Filium Dei adoptivum, negaverint cum Nestorio hypostaticam unionem, et Filium Virginis a Filio Dei distinxerint; an vero eamdem Personam Filium Dei naturalem ratione Divinae naturae, adoptivum vero ratione humanae naturae appellaverint. Probabilius videtur, duos hos Praesules Nestoriani erroris reos fuisse; tum quia in libro sacrosyllabico Paulini dicuntur novi hostes, et veternosa faece perfidiae polluti: tum quia in Epistola Synodica Concilii Francofurdiensis eorum haeresis in Nestorio damnata dicitur, et illi redarguuntur, quod Nestorio anathema dicere noluerint: tum quia Agobardus in *l. cont. Felicem* testatur, se eius Schedulam reperisse, ubi asserit, Dei Filium nullatenus dici debere passum aut crucifixum, sed hominem tantum ab eo assumptum, adeoque cum Nestorianis (§ 307.) iam refutati sunt. **Error Felicis et Elipandi.**

Schol. 2. Durandus *in* 3. *d.* 4. putat, Christum ut hominem posse dici Filium Dei adoptivum. Idem sentit Scotus, qui tamen monet, ob haereticorum fraudes, ab his loquendi formulis abstinendum esse; eorum tamen sententiam contra fidem Catholicam non esse censent **Christus ne quidem secundum humanam naturam Filius adoptivus dici potest.**

viri docti cum P. Berti. Nihilominus dicendum est, Christum ne quidem sub expressa humanitatis restrictione dici debere Filium Dei adoptivum: nam in S. Scriptura Christus etiam secundum humanitatem vocatur *Filius Dei*, *Luc*. 1. *v*. 35. *Unigenitus*, *Ioan*. 1. *v*. 18. *Proprius, ad Rom*. 8. ubi de Christo ut homine sermo est; nam secundum humanitatem natus est, regnum Patris obtinuit, et in mortem traditus fuit. Ratio est: quia sicut naturalis filiatio non convenit naturae, sed Personae, quae nascitur, sic etiam adoptio: sed humanitas Christi non habet hypostasim diversam a Dei Verbo, seu a Filio Dei naturali; nequit ergo illi competere adoptio seu filiatio, quae non sit propria et naturalis. Non obstat I. quod S. Hilarius *l*. 2. *de Trinit*. dicat: *Potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur*: et S. Cyrillus *dial*. 3. et S. Athan. in *disput. cont. Arian*. et Missa Toletana vocet Christum adoptatum. Nam illi per ly *adoptari* denotant assumptionem humanae naturae. Non obstat II. quod in Christo sit causa formalis adoptionis, scilicet humanitas, et gratia habitualis. Nam ratio formalis filiationis est persona, non natura: et gratia habitualis in homine est fundamentum adoptionis, non vero in homine Christo, in quo ex unione hypostatica gratia habitualis derivatur. Non obstat III. quod Christus quatenus homo ex substantia Dei per veram generationem non prodierit; ergo est tantum Filius adoptivus. Nam sufficit, quod Christus quatenus homo saltem prout substantialiter unitur hypostatice cum Deo, una sit cum Deo Persona, et consequenter Filius naturalis. Non obstat IV. quod Christus ut homo non possit dici Deus; ergo Filius Dei adoptivus. Nam licet Christus ut homo indefinite non possit dici Deus, quia sic homo solam humanam naturam denotat; potest tamen dici Deus, si sumatur ut hic homo singularis Deo hypostatice coniunctus, quia sic tam natura, quam Persona illi hypostatice unita designatur. Vid. P. Berti *de disc. Th*.

Art. 9. *De ubiquitate humanitatis Christi.*

Christus secundum humanitatem non est ubique.

§ 318. Ex regula quinta (§ 315.) fluit, assumptam a Christo humanitatem non esse ubique. Patet hoc 1° ex S. Scriptura, quae *Ioan*. 12. dicit, Christum alicubi non fuisse: *Non eram ibi*; certe non secundum Divinitatem, secundum quam ubique est: ergo secundum humanitatem. Neque dicas, non fuisse quidemibi localiter, fuisse tamen modo Divino, quia Verbum ibi erat. Nam licet Deus non sit in mundo localiter, nemo tamen audet dicere, eum non esse in mundo: ergo nec S. Scriptura de Christo hoc dicere posset. Putat quidem Carpovius, Christum, quoad actum naturae scilicet visibilis, loquentis, tangibilis, etc. secundum humanitatem non esse ubique; esse tamen ubique quoad operationem in omnes creaturas, cum tamquam instrumentum Verbo coniunctum omnia conservet. Verum ex quonam capite probari potest, quod humanitati Christi haec operatio ubique competat, cum certum sit, duas naturas esse in Christo in-

confusas, et proprietates earum esse distinctas (§ 306.); et consequenter operationem conservativam et influxum causae primae velut proprietatem naturae Divinae distingui a proprietatibus humanae naturae, nec illi communicari? Hallucinatur Carpovius in eo, quod illa, quae competunt Christo in concreto seu personaliter, humanitati Christi abstracte consideratae tribuat. Deinde *Ioan.* 17. *v.* 11. ait Christus: *Iam non sum in mundo: relinquo mundum.* Certe si humanitas Christi est ubique, quomodo Christus natus, mortuus est, resurrexit et in coelum ascendit? 2° Ita docent Patres. S. Greg. Naz. *ep. ad Cledon.* S. Chrysost. *hom. de Laz.* et S. Augustinus *ep. ad Dardan. n.* 10. *Secundum hanc formam non est putandus ubique diffusus. Cavendum enim est, ne ita Divinitatem astruamus hominis, ut veritatem auferamus corporis: non est enim consequens, ut quod in Deo est, ita sit ubique, ut Deus.* 3° In Christo sunt duae distinctae naturae (§ 306.), quae de se invicem nequeunt praedicari (§ 315. n. 5.). Ergo etiam distinctae proprietates, quae de se invicem praedicari non possunt; et consequenter ubiquitas, quae est proprietas Divinae naturae, de humanitate dici nequit.

Schol. Lutherani nonnulli communicationem idiomatum etiam in abstracto et ratione naturae admittunt, putantes, aliquas naturae Divinae proprietates, uti ubiquitatem, omnipotentiam et omniscientiam, in naturam humanam esse transfusas. Quod probant I. quia Christus ut homo *sedet ad dexteram Patris, Matth.* 26. *est in gloria Patris, ad Philipp.* 2. *omnis potestas illi data est in coelo et in terra, Matth. ult. est in medio duorum vel trium in nomine suo congregatorum, Matth.* 10. *habitat in eo omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, et *ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia.* Sed in omnibus his locis fallunt nos Lutherani, dum, quae Christo in concreto personaliter tribuit S. Scriptura, illi humanitati Christi in abstracto consideratae tribuunt. Sic Christus ratione suppositi et Personae sedet ad dexteram Dei, non praecise ratione naturae humanae: humanitas Christi est in gloria Patris in supposito: omnis potestas ei data est in supposito: Christus in medio illorum est auxilio gratiae, protectione et auctoritate: in Christo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter, id est vere et realiter, non tantum figurate: et omnia implet gloria sua. Dicunt II. Verbum Divinum est ubique: sed Christus est Verbum Divinum: ergo est ubique sed Syllogismus habet quatuor terminos: Christus quippe est Verbum Divinum non spectatum sine humanitate, sed duplici natura constans, humana et Divina. III. Dicunt: Verbum et humanitas intime uniuntur: sed Verbum est ubique: ergo etiam humanitas Christi; alias enim Verbum alicubi esset, ubi homo non est. Verum quae intime uniuntur, sine se invicem esse non possunt, si adaequate uniantur, ita ut unum altero latius non pateat; secus si latius pateat. Divinitas porro latius patet, quam humanitas. Item nullibi est Verbum, quin sit homo, quia nusquam ab humanitate separatur: sed non sequitur ibi

Solvuntur objectiones Lutheranorum.

esso hominem, ubi est Verbum, quia Verbum non ubique localiter includit humanitatem, quam non assumpsit per localem coexistentiam, sed per unionem hypostaticam: unde haec propositio: Verbum alicubi non est homo: duplici sensu intelligi potest: 1. Verbum alicubi descruit humanitatem: qui sensus falsus est: 2. Verbum alicubi est, ubi non est caro Verbi; et hic sensus verus est.

ART. 10. *De adoratione humanitatis Christi.*

Humanitas Christi unita Verbo adoranda est. § 319. Ex communicatione idiomatum in Christo etiam sequitur, quod Humanitas Christi hypostatice Verbo unita, unica adoratione cum Divinitate Verbi colenda sit. Nam 1° *ad Hebr.* 1. *v.* 5. Apostolus illa verba *Ps.* 96. *Et adorent eum omnes Angeli Dei*, Christo adaptat. Unde etiam Magi Christum adoraverunt, *Matth.* 2. *v* 11. et caecus natus a Christo sanatus, *procidens adoravit eum*. Et Christum a mortuis resurgentem Apostoli adoraverunt, *Matth.* 28 *v.* 17. 2° S. Athanasius *ep. ad Adelphium* ait: *Rerum creatarum Dominum carnem factum, Dei verbum adoramus.* Et S. Ambrosius *in Ps.* 98. *Per terram intelligitur Christi caro, quam hodie in Mysteriis adoramus.* Item Synodus oecumenica V. *can.* 5. et Concilium Lateranense sub Martino I. definit can. 9. *Si quis non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum eius carne non adorat, iuxta quod sanctae Dei Ecclesiae ab initio traditum est; talis anathema sit.* 3° Ratio est: Humanitas Christi in Verbo subsistens inducit communicationem idiomatum, et mutuam proprietatum utriusque naturae in Christo praedicationem in concreto ratione unius Christi Personae (§ 315.). Sed proprietatibus naturae Divinae cultus adorationis debetur. Ergo etiam Humanitati Christi Verbo unitae.

Schol. Sociniani, Grotius et Simonius volunt, Magorum adorationem non fuisse cultum latreuticum, sed mere politicum. Verum latreuticum fuisse, Magosque Christum non pro mero homine habuisse, satis ex eo elucet, quod stultus conatus fuisset, regis peregrini causa tam longum iter suscipere: unde S. Matthaeus per vocem προσεκύνησαν, qua veneratio regum Persarum summa, totoque in terram prostrato corpore significanda ostenditur, hunc cultum denotavit. Quando vero dicimus, Christum quatenus hominem simul cum Verbo eodem adorationis cultu prosequendum esse, ly quatenus non cadit super humanitatem a Verbo seiunctam; omnes enim norunt, humanitatem nude spectatam adorari non debere; sed super humanitatem hypostatice Verbo unitam, quae unio est causa adorationis S. Humanitati Christi debitae.

CAP. VI.

De necessitate Incarnationis.

Incarnatio non fuit abso- § 320. Porro ex hypothesi lapsus humani generis in peccatum Incarnationem necessitate absoluta non fuisse necessariam, certum est

1° ex S. Scriptura, quae opus Redemptionis nostrae plane gratuitum, et merum beneficium esse asserit, *ad Rom.* 3. *v.* 24. *ad Tit.* 3. *v.* 5. Ergo Deus ad illud non necessitatur. Accedit ratio: Quia opera externa, quale est Incarnatio, Deo sunt libera: item homo libere peccavit, et Deus nobis ad gloriam suam non indiget: ergo Incarnatio non fuit absolute necessaria, et Deus hominem sine ulla imperfectione in massa damnationis relinquere potuisset. Nihilominus congruum fuit, ut supposito hominis lapsu Incarnatio fieret: tum ut opus, quod Deus formaverat, et diaboli invidia confractum fuerat, per Divinam misericordiam reformaretur: tum ut Divinae perfectiones in Incarnatione et Unione hypostatica magis manifestarentur. Inde necessaria.

Schol. 1. Raymundus Lullus, de quo Vasquez in praesenti disputatione *q.* 1. *anno* 2. docuit, ex hypothesi creationis mundi necessariam fuisse simpliciter Incarnationem Verbi, tamquam opus perfectissimum, et absolutissimum mundi ornamentum. Haec sententia est contra communem fere Theologorum, tum quia Incarnatio nihil commune habet cum visibili hac rerum universitate; tum quia mundus sine Incarnatione subsistere potuisset, sicuti re vera per quatuor annorum millia substitit, quin aliqua perfectione sibi debita caruerit. An ex hypothesi creationis mundi Incarnatio necessaria?

Wicleffus in *Trialogo* longius progressus docuit, Deum absoluta necessitate compulsum fuisse non tantum ad Incarnationem Verbi, et ad hominem a perditione redimendum, sed etiam ad creationem universi, et eorum, quae in illo continentur. Probat hoc I. quia Deus habet infinitam inclinationem, ad Incarnationem tamquam bonam; ergo ad oppositum non amplius liber est, quia infinita inclinatio ad rem tollit libertatem ad oppositum. Verum inclinatio haec Dei est tantum entitative et subiective infinita, non vero obiective et appretiative, quasi illud obiectum, aut in se quoad entitatem sit infinitum, aut alteri cuilibet obiecto sit a Deo necessario praeferendum. Et quia neç iudicium intellectus dictat, obiectum illud habere bonitatem omnibus aliis absolute praeferendam; hinc Deus etiam non vult Incarnationem, eam necessario omnibus obiectis praeferendo, et sic illa inclinatio non laedit libertatem Dei ad volendam, vel non volendam Incarnationem. II. S. Anselmus *l. Cur Deus homo*, probat necessitatem incarnationis ex eo, quia supposito lapsu hominis inconveniens fuisset, Deum non incarnari, et hominem redimere, adeoque impossibile etiam fuit; nam inconveniens Deo est impossibile, et sic Incarnatio fuit absolute necessaria. Verum cum non positive vel contrarie sit Deo inconveniens, lapsum hominem non reparare, sed tantum negative, quatenus Deus omitteret id facere, quod est quidem conveniens, sed ad quod faciendum nulla necessitatis lege tenetur; non sequitur Incarnationem esse absolute necessariam. Idem S. Anselmus ibidem docet, Incarnationem esse necessariam solum ex hypothesi, quod Deus voluerit vacuas Angelorum sedes ab hominibus impleri, non vero necessitate absoluta.

Schol. 2. Controvertitur hic in Scholis salva fide, an si Deus voluit hominem salvum facere, potuerit illaesis iustitiae suae legibus ple- An Deus potuerit hominem

sine Incarnatione salvaret? nam et condignam pro ipsius offensa satisfactionem non repetere, adeoque non incarnari, et omnem culpam et poenam illi gratis relaxare. Controversia haec dirimi potest ope distinctionis, dicendo primo, Deum ex hypothesi, quod lapsum hominem salvum facere voluerit, potuisse absoluta et extraordinaria sua potentia absque Incarnatione et suae iustitiae satisfacere, et hominem servare; quia inexhausta est Divina potentia, cui limites ponere non debemus, licet modum ignoremus, quo fieri possit. Ita etiam sentiunt Patres. S. Athanasius *or.* 2. *contra Arian.* ait: *Etiam sine ullo eius adventu poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem.* S. Augustinus *l.* 13. *de Trin. c.* 10. S. Greg. Naz. *or.* 9. etc. Secundo, ex potentia tamen ordinaria et legibus Divinae iustitiae, ita necessaria fuit Incarnatio Verbi, ac satisfactio Deo per Ipsum persolvenda, ut sine illa homo lapsus reparari non potuisset: nam de potentia ordinaria Deus ex immotis iustitiae suae legibus peccatum impunitum relinquere nequit, tum quia ex natura sanctus et iustus est; tum quia peccatum summe odit. Unde S. Irenaeus *l.* 3. *c.* 18. inquit: *Nisi homo coniunctus fuisset Deo, non potuisset particeps fieri incorruptibilitatis.* Et S. Augustinus idem docet *serm.* 174. et S. Anselmus ex dictis Scholio praecedenti hoc probat ex eo, quod hoc Deo inconveniens, adeoque impossibile foret*; quod argumentum solum probat pro potentia Dei ordinaria, nec infert absolutam necessitatem Incarnationis pro potentia extraordinaria, uti ibidem dictum fuit.

Art. 1. *De motivo Incarnationis.*

Motivum Incarnationis est redemptio humani generis. § 321. Motivum Incarnationis Verbi Divini fuit humani generis redemptio. Ita S. Scriptura, *Luc.* 19. *v.* 10. *Venit filius hominis quaerere, et salvum facere, quod perierat: ad Gal.* 4. *v.* 4. *Misit Deus Filium suum . . . ut eos, qui sub lege erant, redimeret:* 1. *ad Tim.* 1. *v.* 15. *Peccatores salvos facere. Ut destrueret opera diaboli:* 1. *Ioan.* 3. *v.* 8. *Ut tollat peccata mundi.*

An Adamo non peccante Christus venisset? *Schol.* Pelagiani negarunt, Christum id eo venisse, ut homines a labe originali mundaret, quam reiiciebant; et Abaelardus negat, Christum venisse, ut hominem a captivitate diaboli liberaret. Sed his ex dictis refutatis, quaerunt Scholae, an vi praesentis decreti et rerum ordinis, redemptio humani generis a peccato, ita sit motivum adaequatum Incarnationis, ut si Adam non peccasset, nec homo a peccato redimendus foret, Christus non venisset. Respondemus negative, tum quia *Luc.* 5. dicitur: *Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent; non veni vocare iustos, sed peccatores.* Et in symbolo Nicaeno profitemur: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis: et incarnatus est:* tum quia ita sentiunt Patres: S. Athanasius *or.* 3. *cont. Arian. Quod autem Filius Dei homo factus est, nunquam accidisset, nisi hominum necessitas causam praebuisset.* S. Augustinus *serm.* 8. *de verb. Dom. Si homo non peccasset, Filius hominis non venisset.* Christus igitur dicitur Primogenitus omnis crea-

turae, *ad Rom.* 8. *v.* 29. ratione Divinitatis, non vero ratione humanitatis, nisi honore et dignitate. Tituli Doctoris, Legislatoris, etc. in Christo titulo Redemptoris subordinantur, quo sublato non extarent. Adamo etiam potuit revelari Incarnationis mysterium sine praescientia sui peccati, cuius finis fuit; potest enim alicui revelari effectus, non revelata causa. Deus item sine unione hypostatica modo perfectissimo se communicasset ex parte sui; ex parte vero termini communicasset se modo perfectissimo saltem apposite ad finem sibi praefixum. Denique docent hic Theologi, principalem causam fuisse originale peccatum: unde solis peccatis actualibus existentibus, Christus vi praesentis decreti non venisset.

Art. 2. *De merito Incarnationis.*

Christus unionem hypostaticam per opera tempore priora non meruit.

§ 322. Neque humanitas, neque anima Christi de facto meruit unionem hypostaticam per opera prioritate temporis eam antecedentia. Ita definivit Concilium Ephesinum I. *can.* 13. et Constant. I. *can.* 1. Ratio est, quia nec humanitas, nec anima Christi ante unionem hypostaticam extitit (§ 311.). Ergo hanc per opera tempore praecedentia mereri non potuit.

Nec per opera natura priora aut subsequentia.

Schol. Christus per nullam operationem natura priorem unionem hypostaticam promeruit; nam haec uni Divinae clementiae, et nulli merito tribuitur, *Ioan.* 3. *v.* 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Nec eam per merita illam subsequentia promeruit, etiam ut praevisa, quia unio hypostatica est principium meriti; ergo sub meritum cadere nequit: imo actus meritorius unionis hypostaticae eam iam supponit; nam ut actus sit meritorius unionis hypostaticae, debet esse infiniti valoris, quod ipsum habet ex unione hypostatica. Ex eadem ratione nec SS. Patres veteris Testamenti meruerunt substantiam Incarnationis de condigno; bene tamen de congruo meruerunt aliquas Incarnationis circumstantias: sic Abraham prompta sua obedientia meruit, ut ex semine suo Messias nasceretur, *Gen.* 22. *v.* 18. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae.* Item Daniel suis votis et desideriis meruit abbreviari tempus adventus Messiae. *c.* 9. *v.* 24. Denique Beatissima Virgo Maria non meruit de condigno, ut fieret Mater Dei, quia opera eius non fuerunt pretii et valoris simpliciter infiniti, nec consequenter eiusdem ordinis cum unione hypostatica, maxime cum nulla Dei promissio intercesserit, nec ad dignitatem illam aspiraret Virgo humillima, quae Angelo hoc Mysterium nuntiante turbata fuit. Meruit tamen de congruo, quia fuit maxima amica Dei, et probabile est, illam orasse Deum, ut Filium suum in mundum pro redemptione generis humani mitteret, et quidem ferventius, quam alii V. L. Patres. Congruum ergo fuit, ut propter eius preces mitteretur Filius Dei et illam suam Matrem efficeret. Unde Sancti Patres communiter dicunt, Beatissimam Virginem ob sanctitatem suam meruisse concipere Regem coelorum et Dominum.

An PP. V. T. Incarnationem meruerint?

An Beatissima Virgo?

CAP. VII.

De variis Christi Messiae Officiis.

Officium Christi quotuplex? § 323. Omne genus actionum, ad quod perficiendum Christus in mundum missus est, dicitur officium eius; et ideo Redemptio generis humani, et quidquid ad eam pertinet, est officium Christi. Porro ad redemptionem generis humani spectabat 1. ut Christus Deo plenam pro hominibus satisfactionem praestaret. 2. ut voluntatem Dei hominibus annuntiaret, iisque viam salutis monstraret. 3. ut fideles suos regat, protegat et salvet. Hinc triplex Christi officium emergit, scilicet Sacerdotale, Propheticum et Regium. Et ideo *Is*. 33. *v*. 22. dicitur: ***Judex noster, Legislator noster, Rex noster, qui salvabit nos.***

Art. 1. *De satisfactione Christi pro nobis.*

Christus vere pro nobis satisfecit § 324. Primo igitur Christus pro nobis vere et proprie iustitiae Divinae satisfecit. Ita 1° docet S. Scriptura, quae testatur, quod Christus proprio Sanguine suo nos redemerit, *ad Eph*. 1. *v*. 7. *In quo habemus Redemptionem: λύτρωσιν per sanguinem eius, remissionem peccatorum: Matth*. 20. *v*. 28. *Filius hominis venit dare animam suam redemptionem pro multis*: Λύτρον, quod pretium pro redemptione captivi solutum significat: sed qui verum pretium pro redemptione nostra solvit, vere pro nobis satisfecit, non solo consilio et exemplo: ergo Christus vere pro nobis satisfecit. Dicunt Sociniani λύτρον, improprie sumi pro liberatione sine dato pretio, sicuti Deus dicitur populum liberasse sine pretio. Verum qualis consequentia? subinde λύτρον significat satisfactionem improprie: ergo semper certe dare animam hoc pretium sufficienter indicat. Rursus in S. Scriptura Christus dicitur pro nobis, seu loco nostri per veram substitutionem passus et mortuus esse, *ad Rom*. 5. *v*. 8. *Christus pro nobis mortuus est*. 1. *Petr*. 3. *v*. 18. *Justus pro iniustis*: ergo vere pro nobis satisfecit. Dicunt Sociniani, particulam ὑπέρ tantum causam finalem mortis Christi denotare, scilicet ut nos a peccato retineret, et eius odium nobis inspiraret. Verum vim satisfactoriam mortis Christi clare ostendunt verba sequentia: *Ut nos iustificaret et Deo reconciliaret, ad Rom* 5. *v*. 10. 3° Christus in morte perferenda peccatorum nostrorum poenas solvit; nam ex confessione ipsius Socini, *Is*. 53. *v*. 4. de Christo dicitur: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit*. Ubi Syriaca legit: *Vere passiones nostras ipse pertulit, et dolores nostros ipse passus est*. Et graeca: *Ipse peccata nostra portat, et pro nobis dolet*. Unde ly נשא (*nasa*) non significat tantum, *abstulit*, sed etiam, *poenam luit*. Nec obstat S. Matthaeus, qui *c*. 8. *v*. 17. hunc locum interpretatur de morbis corporis a Christo sanatis; nam morbi illi erant plerumque poenae peccatorum: unde recte dicit, ideo Christum sanasse aegrotos, ut ostenderet, se esse, qui peccatorum nostrorum poenas sustulisset, et castigatione

sua pacem nobis restituisset. Sane Christum peccatorum nostrorum poenas in se transtulisse patet ex *Is.* 53. *v.* 5. *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, Hebraice* מעונותינו *(megnaonotenu) ab iniquitatibus nostris. Disciplina* מוסר *(musar) castigatio pacis nostrae super eum, et livore eius sanati sumus.* Ergo poenas peccatorum nostrorum luit, et proprie pro iis satisfecit. 4°. Christus morte sua sacrificium expiatorium obtulit; quo oblato et accepto, Deus peccata nostra remittere, nosque impunitos dimittere poterat; nam dicitur Sacerdos noster, qui Sanguine suo ingressus in Sanctum Sanctorum aeternam redemptionem invenit, *ad Hebr.* 9. *v.* 11. 12. Hac quippe compellatione et descriptione S. Scriptura docet, Christum rem istam vere et realiter praestitisse, cuius aliquod signum figurativum editum est in sacerdote Vet. Testamenti. Huc pertinet comparatio Christi cum Pontifice maximo, *ad Hebr.* 9. *v.* 6. et clarissimum testimonium, omnia sacra Levitica fuisse umbram futurorum, *ad Hebr.* 10. *v.* 1. Rem vero istam, cuius signum a Pontifice edebatur, quoties in Sanctum Sanctorum ingrediebatur, fuisse expiationem, aut sacrificium pro peccatis hominum in remissionem offerendum, Moyses *Lev.* 16. *v.* 14. docet. Ergo morte Christi ita expiata sunt peccata nostra, ut Deus, moriente Christo, verissimum sacrificium et satisfactionem pro illis acceperit. Patrum testimonia afferre opus non est, quos sibi adversos Socinus fatetur. Vid. meam Anal.

Schol. 1. Satisfactio apud Scriptores iuris naturae significat red- **Satisfactio**
ditionem rei equipollentis pro re ablata, ut damnum resarciatur. **quid?**
Unde satisfactio pro peccato est redditio voluntaria honoris et reverentiae aequivalentis ex propriis, et alias indebitis ad compensandam iniuriam Deo per peccatum illatam.

Schol. 2. Socinus novum Religionis systema in Polonia procudit, **Socini**
quod satisfactionem Christi potissimum excludit, cum pro toto Reli- **haeresis et syste-**
gionis fundamento hoc principium ponat, solo pietatis et bonorum **ma.**
operum studio Deum placari, et vitam aeternam impetrari posse. Systema eius hoc est. 1. Deus pro infinita sua bonitate decrevit, omnibus resipiscentibus, et pie in hoc mundo viventibus omnia peccata condonare, et illos ad immortalem vitam transferre, dummodo in bono usque ad finem perseveraverint. 2. Ut hanc voluntatem Deus mundo patefaceret, misit Iesum Christum in mundum, qui hanc Dei bonitatem nobis non solum annuntiavit, sed et miraculis confirmavit, et occasione huius annuntiationis mortem crucis Deo mandante subiit. 3. Ut vero praedicationem Christi esse certam cognosceremus, Deus Christum nobis velut vitae exemplar proposuit, tertia die a mortuis excitavit, et in coelum transtulit. 4. Igitur iustificamur, seu peccata nobis remittuntur, id est pro iustis declaramur, per hoc, quod promissionibus Christi confidamus, et mandata eius servemus. Res autem a Christo promissae sunt vita aeterna, et Spiritus S. quarum rerum

fide homo movetur, ut mandatis Dei obediat; unde habet liberum arbitrium. 5. Sed quia homo mandatis Dei non obtemperaret, si natura illius per peccatum originale corrupta foret; ideo peccatum originale non datur, et homo in eodem statu nascitur, in quo Adam creatus fuit. 6. Cum vero S. Scriptura saepius dicat, Christum ad salvandum nos venisse: Socinus hoc vult intelligi, Christum nos salvasse, quatenus et promissiones vitae aeternae, et Dei mandata nobis revelavit: et ideo 7. Deus et potuit, et voluit peccata condonare sine ulla interveniente vera satisfactione: imo impossibile fuit, ut alienam satisfactionem acciperet. 8. Quare Christus non satisfaciendo, sed docendo et doctrinam suam morte et Sanguine confirmando, nos redemit. Hoc vero redemptionis genus cum non sit supra vires meri hominis; hinc 9. Christus non est essentialis et aeternus Deus, sed merus homo, et solum dicitur Unigenitus Dei Filius, quia inter homines nullum patrem habuit, sine concursu maris conceptus, a Patre sanctificatus, in mundum missus, a mortuis resuscitatus, et in coelum exaltatus fuit. Hinc non datur Verbi Divini Incarnatio. Et quia 10. Spiritus S. a Christo, qui non est verus Deus, mitti dicitur; ideo Spiritus S. non est verus Deus; et sic 11. Corruit magnum Sacrosanctae et Individuae Trinitatis mysterium, et praeter Patrem D. N. I. C. nemo est verus et essentialis Deus. 12. Quia tamen Christus in S. Scriptura saepe dicitur Rex, Dominus et Iudex noster, licet sit merus homo; eam tamen a Deo potestatem accepit, ut Ecclesiam regere, et vitam aeternam fidelibus largiri possit, et ideo merito ab omnibus adorari et religiose coli debet. Hoc systema Steinbartus in *Syst. purae Philos.* Grunerus in *Inst. Th.* et alii, novis figmentis contra aperta S. Scripturae testimonia explicare conati sunt. Insurgunt ergo contra veram Christi satisfactionem. I. Quia in S. Scriptura dicitur, nobis Deus gratis peccata dimittere. Verum remissio haec, licet sit gratuita respectu nostri, iure tamen fit respectu Christi. II. Christus non potuit pro nobis satisfacere, quia iniustum est, innocentem plecti pro reo, *Deut.* 24. *v.* 16. Et Christus pro seipso debuit Legi obedientiam. Verum iniustum non est, innocentem plecti pro reo, quando innocens, qui habet perfectum dominium vitae suae, se sponsorem pro reo constituit; quia tunc reatus poenae in eum coniectus censetur. Deinde Christus homo factus Patri quidem obedientiam debuit, sed liberam, quia libere homo factus est. III. Christus non sustinuit poenam aeternam, quam nos sustinere debebamus: ergo non vere satisfecit. Sed licet poena a Christo tolerata non fuerit aeterna quoad durationem, fuit tamen quoad pretium et valorem aequivalentem. IV. Sic Christus utpote Deus sibi ipsi satisfecisset. Verum cum Christus, nec sit simplex Deus, nec simplex homo, sed Deus homo, non satisfecit sibimetipsi ut homini et mediatori inter Deum et hominem; sub illo enim respectu Deo satisfecit, licet dici possit sibi satisfecisse ut Deo. Vid. D. Tournely *de Incarn.* et P. Berti.

Art. 2. *De necessitate satisfactionis Christi.*

§ 323. Satisfactio Christi ad reparandum hominem lapsum fuit necessaria. Nam 1°. Deus tam in veteri, quam in novo testamento mortis poenam saepius interminatus est. *Gen.* 2. 17. *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*: *Ezech.* 18. *v.* 2. *Anima, quae peccaverit, ipsa morietur*: *ad Rom.* 1. *v.* 18. *Revelatur ira Dei de coelo super omnem impietatem et iniustitiam hominum.* Ergo cum Deus nec mentiri possit, nec mutari, necesse fuit comminationem illam exequi, et vel hominem moriendo huic edicto satisfacere, vel in Christum hominem vadem et sponsorem poenam transferre. 2° Apostolus in *Epistola ad Hebraeos* saepe inculcat, sacrificia legalia reatum, peccata tollere non potuisse, sed nobilius sacrificium Christi necessarium fuisse, *ad Hebr.* 10. *v.* 4. *Impossibile est, sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dixit*: *Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* Quae verba clare innuunt, necesse fuisse, nos sanguine Christi mundari. Unde *ad Hebr.* 9. *v.* 22. dicitur: *Necesse est ergo exemplaria quidem coelestium his mundari: ipsa autem coelestia melioribus hostiis, quam ista.* 3° suffragatur ipsa Christi precatio, qua *Matth.* 26. *v.* 39. oravit, ut si possibile esset transiret a se calix passionis: qui cum teste eventu eum non transiit, sub conditione reparandi hominis lapsi necesse fuit, ut Christus eum biberet. 4° Ratio accedit: nam verisimile non videtur, Deum sapientissimum voluisse proprium suum Filium tam acerbae et ignominiosae morti subiici, si necessaria non fuisset satisfactio per hominem Deum oblata, et si faciliori via opus Redemptionis humanae peragi potuisset. Vide § 120. ubi demonstratum est, hanc satisfactionem exigi a Divina institia.

Satisfactio Christi fuit necessaria.

Schol. 1. Sociniani volunt, satisfactionem Christi non fuisse necessariam. I. Quia Deus sine omni satisfactione peccata nobis remittere potuit, sicuti et homo iniurias sibi illatas. *Resp.* Deus nequit peccatum impunitum relinquere, ne eius gloria obscuretur (§. 120.); homo vero licet peccatum praecavere debeat, cum tamen res mundanas non regat, actus iudiciales exercere nequit, quibus gloriae Divinae obscuratio aboleatur, nisi sit persona publica; unde si sit persona privata, Deo vindictam relinquere debet. II. Iustitia vindicativa non est Deo essentialis, tum quia in Deo non esset sine creatura peccante: tum quia contrariatur eius misericordiae: tum quia vel susciperet magis et minus; vel deberet omnia peccata aequaliter plectere: tum quia Deo foret necessaria, utpote illi essentialis et non libera; quae omnia Deo non conveniunt. *Resp.* Iustitia vindicativa sine peccante non esset in Deo quoad actum secundum et exercitium, bene vero quoad actum primum, velut proprietas dicens ordinem ad creaturas. Deinde Iustitia et misericordia sunt circa diversa obiecta et diversos effectus, adeoque inter se non pugnant: et susciperet magis et minus tantum quoad effectum externum, non

Solvuntur obiectiones.

quantum ad proprietatem Divinam infinitam. Denique iustitia Divina libera est quantum ad exercitium et varias poenae circumstantias, non vero quantum ad poenae substantiam. III. Salva misericordia fieri potest, ut Deus quem vult puniat: ergo et salva iustitia fieri potest, ut cui vult peccata sine satisfactione remittat, maxime quia hoc nobis sub sola conditione emendationis promisit. *Resp.* Exercitium misericordiae Dei per sapientiam semper determinatur; unde fieri potest, ut non punire Dei sapientia sub certis circumstantiis indignum sit: hinc illaesa manet misericordia, licet Deus puniat: sed commisso peccato semper adest ea conditio, qua existente si Deus non puniret nulla esset iustitia punitiva, licet ea aeque sit in Deo necessaria, quam sanctitas et sapientia. Certe resipiscentia et emendatio est ex gratia; haec vero ex meritis Christi per pretium Sanguinis sui et satisfactionem pro nobis solutam nobis comparata est.

Qua necessitate Christus pro nobis satisfecerit?

Schol. 2. Catholici omnes summo consensu docent, necesse fuisse, ut Christus pro nobis satisfaceret: sed dissentiunt, qua necessitate Christus ductus fuerit, ut pro nobis satisfaceret. Alii enim duntaxat assignant necessitatem congruentiae, alii necessitatem hypotheticam supposita Divina voluntate exigendi condignam satisfactionem, alii necessitatem tantum decreti ac voluntatis Dei, alii dicunt de potentia ordinaria Dei, non vero de extraordinaria satisfactionem Christi fuisse necessariam; quam sententiam et nos (§ 320. Schol. 2.) amplexi sumus. Supposito ergo quod satisfactio Christi fuerit necessaria, quaeritur adhuc in Scholis, an ita fuerit necessaria, ut purus homo nec pro suo nec pro alieno peccato mortali aut veniali Deo condigne satisfacere potuisset. Scotus et Suarez affirmant, nos negamus. Nam in primis homo purus non potest pro suo vel alieno peccato mortali debitum solvere, cum nihil nec naturale nec supernaturale habeat, quod titulo iustitiae, Religionis et gratitudinis in Deum Auctorem referre non teneatur, et quod irae Divinae placandae idoneum esse possit; adeoque solutio non fit ex bonis indebitis. Deinde purus homo inimicitiam per peccatum cum Deo contractam dispellere nequit, quia satisfactio hominis nequit esse tanti valoris, quanti demeriti fuit offensa, quae saltem obiective et extrinsece ex infinita Dei Maiestate infinita est. Nec homo purus reatum poenae per peccatum contractum sufficienter expiare potest, ob disproportionem inter offensam Dei, et poenam temporalem, ac aeternam. Ex his autem rationibus etiam probatur, hominem purum pro peccato veniali satisfacere condigne non posse, cum satisfactio ab eo praestita nec ex bonis propriis, nec aequivalentibus fieri possit. Nec obstat I. quod homo eliciens actum Charitatis reddat Deo totum, quod ipsi abstulit, nempe rationem ultimi finis. Nam haec redditio non fit ex bonis propriis, nec est tanti meriti in ordine satisfactionis, quanti demeriti est offensa in ratione offensae, quae infinita est; cum tamen satisfactionis valor ex persona satisfaciente aestimandus, finitus sit. Non obest II. quod homo per contritionem possit mereri vitam

aeternam: ergo et condigne satisfacere. Nam in merito tantum attenditur proportio rei ad rem, et actus meritorii ad praemium, et intervenit liberalis Dei acceptatio, et promissio, se daturum ex misericordia actibus charitatis vitam aeternam: in satisfactione vero spectatur proportio personae offensae cum persona satisfaciente, quae non est inter Deum et hominem, et nihil in ea gratis remittitur, sed totum debitum ex stricta iustitia solvitur. Non obstat III. quod possit aliquis satispati pro peccato mortali: ergo et satisfacere. Nam transmisso antecedente, quod absolute negari potest, disparitas est, quod plus requiratur ad satisfaciendum, quam ad satispatiendum, scilicet praeter adaequationem poenae cum peccato, adaequatio operis satisfactorii per condignitatem in eodem ordine, quod operi satisfactorio puri hominis relate ad offensam Divinam nequit competere. Nec obstat IV. quod si homo pro veniali non posset satisfacere condigne, hoc non differret a mortali, posset excludi a vita aeterna, nec pro eo satispati posset. Nam differt veniale a mortali adhuc in eo quod homo in veniali possit saltem suo merito aliquid obtinere, cui annexa est peccati venia, scilicet gratiam per actum Charitatis. Deinde ob veniale a vita aeterna quis excludi posset, si ratio haberetur strictissimae Dei iustitiae, quae plenam satisfactionem exigere potest; secus si spectetur natura gratiae iustificantis, et debitum ipsi connaturale: cum enim homo iustus Deo gratus sit, et gratiam mereri possit, cui ex condigno annexa est vita aeterna, meretur, ut veniale ipsi condonetur. Denique cur satispati possit, non tamen satisfacere, ex dictis patet.

Art. 3. *De superabundantia satisfactionis Christi.*

§ 326. Satisfactio Christi non tantum aequivalens fuit, sed etiam superabundans. Nam *ad Rom.* 5. *v.* 20. '*Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia*. Hinc S. Cyrillus *Catech.* 13. ait: *Non tantum nos peccavimus, quantum ille iuste egit*. Et S. Chrysostomus *hom.* 10. *in Ep. ad Rom. Multo plura his, quae debebamus, rependit Christus, atque adeo tanto plura, quanto mare immensum ad pusillam aquae guttam collatum esse possit*. Ratio est, quia dignitas Personae Christi satisfacientis auget valorem satisfactionis: ergo cum dignitas Personae Christi sit infinita, valor satisfactionis eius infinitus, adeoque superabundans fuit; nam plus est Deum humiliari, quam hominem contra Deum se erigere. Satisfactio Christi aequivalens et superabundans est.

Schol. 1. De fide est, satisfactionem Christi pro peccatis nostris sufficientem et superabundantem fuisse, si abstrahatur a modo sufficientiae et superabundantiae: sed controvertitur in Scholis, an hanc condignitatem et superabundantiam ex se ab intrinseco, an vero ex sola Dei acceptantis liberalitate habuerit. Scotistae negant, * (idest praeter superabundantiam ex se ab intrinseco requirunt adhuc acceptationem divinam. V. P. Frassen *de Incarn.* concl. 2. quaest. 3. ubi verba D. Subtilis ad hoc confirmandum in medium adducit) * nos af- Et quidem ex te-

firmamus, ab intrinseco condignam fuisse: quod probamus tum a dignitate Personae satisfacientis Christi, qui perfecte iustus et sanctus fuit, *Luc.* 1. *v.* 35. tum a dignitate sacrificii Christi, quod nil habuisset supra sacrificia legalia, si ex se condignum et perfectum non fuisset, cum etiam illa ex acceptatione Dei valerent ad purganda peccata: tum ex gravitate poenae Christo impositae, quae exhaurit omne debitum per peccatum contractum: tum ex approbatione supremi Iudicis, qui solemniter declaravit, Christum esse Filium suum dilectum, in quo sibi complacuit, et in signum perfectissimae satisfactionis sibi praestitae eum a mortuis suscitavit. Non obstat I. quod Christus oraverit; ut nobis delictorum venia daretur: solum enim orandi exemplum nobis dedit, imo ipsa oratio Christi humiliantis se pars satisfactionis fuit. Non obstat II. quod Christus ut homo satisfecerit, quae satisfactio non adaequat gravitatem peccati mortalis tamquam iniuriae Deo illatae, nec tantum Deo placet, quantum ei mortale pugnans contra Divinam bonitatem displicet. Nam Christus nec ut homo tantum, nec ut Deus tantum, sed ut Deus homo satisfecit, humanitate eliciente substantiam actionis, et Personalitate Verbi valorem satisfactorium infinitum in eam influente. Deinde mortale solum moraliter secundum prudentum aestimationem est destructivum Divinae bonitatis, non vero realiter et physice; quod tamen requireretur, ut tantum odio haberetur, quantum Divina bonitas diligitur, quae non solum moraliter, sed etiam physice et moraliter infinita est.

Schol. 2. Iidem Scotistae negant, satisfactionem Christi esse valoris simpliciter infiniti in genere moris. Sed nos hoc iterum affirmamus, tum quia satisfactio Christi gaudet vi satisfactoria sufficiente pro peccatis infinitis: ergo debet esse valoris simpliciter infiniti, sicut causa effectiva infinitorum effectuum debet esse infinita: tum quia dignitas Personae Christi satisfacientis est simpliciter infinita: ergo et valor eius satisfactorius; nam honor pro offensa exhibitus eo maior est quo maior est dignitas honorantis. Non obstat I. quod Persona Verbi non sit pars satisfactionis Christi, utpote quae non potuit se demittere. Nam saltem Persona hypostatice naturae humanae unita se satisfactioni subiicere potuit. Non obstat II. quod creatio mundi non contrahat ex persona operante infinitum valorem: ergo nec actiones satisfactoriae Christi. Nam creatio mundi non quidem in ordine satisfactionis infinitum valorem contrahit; bene tamen in ordine beneficii, et ratione principii et modi agendi. Non obstat III. quod hoc modo Christus per unicam actionem satisfecisset sufficienter pro redemptione generis humani, et sic reliquae actiones fuissent superfluae, cum tamen passioni et morti Christi tribuatur nostra redemptio. Nam Christus sufficienter quidem per unicum actum satisfecisset quoad quantitatem pretii, non vero quoad extensionem sui amoris, quo redemptionem nostram sua morte complere voluit. Non obstat IV. quod sic omnes Christi actiones forent in merito aequales: sunt enim in ratione valoris personalis, non vero in ratione valoris obiectivi ab obiecto et

Et infiniti valoris.

circumstantiis actionis, qui pro maiore vel minore dignitate obiecti maior vel minor esse potest. Denique ad compensandum meritum infinitum Christi praemium syncategorematice infinitum sufficit.

Schol. 3. Satisfactio Christi fuit ex vera iustitia, et quidem rigorosa et ad strictos iuris apices. Ita contra Lugo patet 1. ex *Ep. ad Rom.* 3. *v.* 25. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostentionem iustitiae suae.* Consentiunt. PP. S. Augustinus *l.* 13. *de Trin. c.* 13. *Ut non potentia diabolus, sed iustitia vinceretur*: S. Leo *Serm.* 12. *de Pass.* S. Gregorius *l.* 17. *mor. c.* 30. Certe omnes conditiones rigorosae iustitiae sunt in satisfactione Christi. Est voluntaria, *Is.* 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Est aequivalens et superabundans (Schol. praec. 1.). Fuit ex bonis propriis Christi, scilicet speciali Christi dominio subditis; nam satisfactio Christi spectata ratione valoris Personam Divinam tamquam partem includit, quae nemini subiacet prout valorem in actiones satisfactorias influit. Fuit ex bonis alias indebitis, tum quia actiones illae speciali eius dominio suberant: tum quia plus obtulit, quam necesse erat ad delenda nostra delicta. Fuit ad alterum, quia Christus Deus homo non satisfecit sibi ut homini, sed ut Deo (§ 327. Schol. 2.). Fuit plena, et nulla pars debiti gratis remissa fuit. Non obstat I. quod non detur vera iustitia hominis ad Deum, sicuti nec Filii ad Patrem. Nam datur saltem vera iustitia Dei hominis ad Deum, et Filii habentis bona propria ad Patrem. Non obstat II. quod principium elicitivum satisfactionis fuit humana natura, quae tota erat sub dominio SS. Trinitatis, sicuti etiam entitas physica actionum humanarum ad satisfactionem necessaria, unio hypostatica et ipsa voluntas humana eius dominio suberant: ergo satisfactio Christi non fuit ex bonis eius propriis. Nam humana natura est principium satisfactionis physice quoad entitatem spectatae, non vero moraliter quoad valorem et pretium. Entitas autem physica actionum, et unio hypostatica sunt tantum conditio praesupposita, non vero forma valorem et pretium influens, sed Persona, a qua etiam est valor actuum voluntatis humanorum Christi. Non obstat III. quod Christus actiones suas creatas Deo titulo gratitudinis, obedientiae, etc. debuerit. Ergo non satisfecit ex bonis indebitis. Actiones enim has solum quoad entitatem physicam spectatas Deo debebat, non ratione pretii et valoris a Persona Verbi nulli subiecta orti.

Et ex vera iustitia ad strictos iuris apices.

Art. 4. *De Universalitate satisfactionis Christi.*

§ 327. Satisfactio Christi est universalis, et Christus ita mortuus est pro omnibus omnino hominibus, ut vera et sincera voluntate mortem oppetierit, eamque Patri obtulerit pro omnium redemptione et salute aeterna, antecedenter quidem et sufficienter pro reprobis, consequenter et efficaciter pro praedestinatis. Patet hoc 1° ex S. Scriptura, 1. *ad Tim.* 2. *Dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*: 1 *ad Tim.* 4. *Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium.* Quae

Satisfactio Christi est universalis.

restrictio notat, esse etiam Salvatorem infidelium. Et 1. *ad Cor.* 8. Apostolus docet, Christum mortuum esse pro iis etiam, qui pravo aliorum exemplo pereunt. 2° Definit Concilium Carisiacum I. a. 849. Carisiacum II. a. 853. et Tridentinum sess. 6. c. 3. ac Innocentius X. a. 1653. damnavit hanc Iansenii propositionem: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse.* Accedit praeter alios Patres Clemens Alex. *l.* 7. *Strom.* Origenes *l.* 4. *cont. Celsum*, S. Augustinus, qui *tr.* 4. *in Ioan.* ait: *Crucifixerunt Salvatorem suum, et fecerunt damnatorem suum.* Et S. Prosper inter opiniones Semipelagianorum refert, quod Christus non pro omnium redemptione et salute passus sit.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Calvinus docet, Christum non omnes homines, sed solos electos redemisse. Et Iansenius vult, Christum non ea intentione pro omnibus mortuum esse, ut illis gratias sufficientes mereretur. Nam I. *Ioan.* 10. Christus dicit, se tantum posuisse animam suam pro ovibus suis. Verum hic solum pro electis Christus dicitur mortuus, quantum ad efficacem meritorum suorum applicationem et assecutionem vitae aeternae, non quantum ad sufficientem oblationem mortis Christi pro omnibus. II. Christus pro solis praedestinatis oravit, *Ioan.* 16. *v.* 9. *pro iis, quos dedisti mihi.* Ergo pro iis tantum mortuus est. Sed licet Christus in illa speciali oratione pro solis praedestinatis oraverit, alibi tamen pro omnibus oravit, uti *v.* 21. et in Cruce pro persecutoribus suis. III. S. Augustinus *l.* 22. *de Civ. c.* 24. et alibi, mortem Christi ad solos praedestinatos refert, quantum ad efficaciam, non quantum ad sufficientiam. Eodem modo intelligendus est S. Thomas 3. *p. q.* 21. *a.* 4. *ad* 2. Rursus IV. Concilium Velentinum III. *can.* 4. definit, Christum pro impiis ante ipsum defunctis non esse mortuum: sed loquitur de damnatis reduplicative in statu damnationis spectatis, ut e damnatione liberentur. V. Redemptio reproborum non fuit frustranea, utpote per quam praeparata sunt illis media ad salutem sufficientia. Et reprobi quidem ipsi suas poenas solvunt, non ex eo, quod Christus pro iis non satisfecerit, sed quia satisfactionem eius acceptare noluerunt.

De Gothescalco et Conc. Valent. etc.

Schol. 2. Gothescalcus monachus monasterii Orbacensis praeter alia dogmata docuit, Christum pro sola electorum salute mortuum esse; cumque varias Germaniae regiones peragrasset, tandem Moguntiam devenit, ubi Rabanus anno 844. Concilium indixit, cui Gotheschalcus professionem suam de gemina praedestinatione obtulit, una cum libello in quo Rabanum in quaestionibus de libero arbitrio, et de voluntate Dei et redemptione Sanguinis Christi pro omnium salute effusi, Semipelagianismi insimulavit: quare in hoc Concilio damnatus et ad suum Archiepiscopum Rhemensem Hincmarum remissus est, cui etiam Rabanus Archiepiscopus Moguntinus epistolam synodalem scripsit. Hincmarus igitur causae cognitionem suscepit, et in Synodo Carisiaca I. anno 843. Gotheschalcus non solum damnatus, sed etiam verberibus castigatus, libellum suum igni tradere coactus, et in erga-

stulo cellae monasterii Altivillarensis inclusus fuit; cumque ad mutandam sententiam suam induci non posset, Hincmarus anno 853. Synodum Carisiacam coegit, in qua Gotheschalcus iterum damnatus, et inter quatuor Capitula etiam hoc editum fuit: *Christi Sanguinem pro omnibus fusum, licet non omnes passionis mysterio redimantur.* Synodi Carisiacae in Gotheschalcum agendi ratio et quatuor illius Capitula valde displicuerunt Patribus Concilii Valentini anno 855. in Gallia celebrati, qui *Can.* 4. quatuor Capitula Carisiaca, praesertim autem quartum de morte Christi pro omnibus gravi censura perstrinxerunt, quia Patres ex errore facti putarunt, auctores Capitulorum Carisiacorum definire voluisse, Christum eadem ratione esse mortuum pro iis, qui in impietate sua mortui vel morituri sunt, ac pro salvandis; cum tamen Capitulum dictum solum velit, Christum pro reprobis antecedenter et sufficienter, pro electis vero consequenter et efficaciter esse mortuum, quod Patres Valentini non damnarunt; unde etiam postea in Concilio Lingonensi anno 859. *can.* 4. Tullensi *can.* 10. re melius explorata, iidem Valentini Patres censuram illam: *Porro Capitula,* etc. expungi statuerunt. Vid. meam Summ. Conc. Carranz. An vero Gotheschalci doctrina re vera haeretica fuerit, litigant adhuc graves Catholici scriptores: rationes pro et contra videri possunt in *Hist. Eccl.* R. P. Graveson *colloq.* 3. *saec.* 9.

§ 328. Christus satisfecit quatenus homo Deus, ita ut ad satisfactionem Christi utraque quidem natura Christi indivise concurrerit; sed humana materiam satisfactionis praebendo; Divina valorem et pretium infinitum impertiendo (§ 326. Schol. 1. et 3.). **Christus ut homo Deus satisfecit?**

Art. 5. *De merito satisfactionis Christi.*

§ 329. Christus satisfactionem Deo pro nobis praestans vere meruit per eas actiones, per quas Deo pro nobis satisfecit. Colligitur hoc ex omnibus rationibus (§ 324.), pro probanda vera Christi satisfactione allatis. His accedit, quod nulla conditio ad meritum requisita in Christo defuerit. Nam Christus I. fuit viator. *Luc.* 24. *v.* 26. fuit II. sanctus, *Luc.* 1. *v.* 35. opera digna et praestantia exercuit, 1. *ad Cor.* 6. *v.* 20. III. fuit liber, *Is.* 53. *v.* 7. IV. habuit promissionem remunerationis, *Is.* 53. *v.* 10. **Christus vere meruit.**

Schol. Communis etiam est, Theologorum sententia, Christum a primo Conceptionis instanti usque ad extremum vitae mortalis spiritum meruisse: nam *ad Hebr.* 10. *v.* 5. dicitur: *Ingrediens in mundum dicit . . . tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam . . . in qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel.* Et certe in primo Conceptionis instanti Filius Dei exinanivit semetipsum formam servi accipiens, quae exinanitio utique meritoria fuit. Modo vero in coelo Christus non meretur, sed meritum suum in morte consummatum Deo offert, nobisque applicat. Porro Christus meruit per omnes actus amoris Dei, quos ex scientia infusa eliciebat, et per omnes actus virtutum moralium, quia liberi et Deo **Et quidem a primo Conceptionis instanti.**

grati fuerunt. Meruit autem sibi gloriam corporis, nominis exaltationem, gentium cultum et adorationem, Ecclesiae suae splendorem, diffusionem et firmitatem; non tamen gratiam et gloriam, qua a primo Conceptionis instanti anima eius ornata fuit, nec unionem hypostaticam (§ 322.). Item Christus nobis omnia illa gratiae coelestis dona, quae iustificationem nostram antecedunt vel sequuntur, meruit. Gratia tamen primo Parenti nostro et Angelis in creatione concessa non fuit ex meritis Christi, qui Adamo non peccante non venisset.

Art. 6. *De vero Christi Sacerdotio.*

Christus est verus Sacerdos. § 330. Christus ad satisfaciendum pro nobis profuso suo sanguine seipsum Patri in ara crucis obtulit. Ergo cruentum Deo sacrificium immolavit: *ad Eph.* 5. *v.* 2. *Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Deinde preces populi Deo obtulit, et pro eo intercessit: *Semper vivens ad interpellandum pro nobis: ad Hebr.* 7. *v.* 25. Rursus deputatus ad hoc fuit a Patre: *Non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu*: *ad Hebr.* 5. *v.* 5. Denique Divina populo tradidit, 2. *Petri* 1. *v.* 4. *Per quem maxima et pretiosa promissa donavit.* Ergo Christus verus Sacerdos novae Legis fuit.

Secundum ordinem Melchisedech. *Schol.* Christus est Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, *Ps.* 109. *v.* 4. et *ad Hebr.* 5. *v.* 6. Similitudo vero Sacerdotii Christi, cum illo Melchisedech est tum in eo, quod Melchisedech idem sonet ac Rex iustitiae, pacis: tum quia Melchisedech dicitur esse sine patre et matre; et Christus in generatione temporali fuit sine patre, in aeterna sine matre: tum quia Christus in ultima coena obtulit sacrificium in pane et vino. De quo alibi. Item Christus non est Sacerdos ratione Divinitatis; nam Sacerdos superiorem agnoscit: omnis Pontifex ex hominibus assumitur: sed ratione Humanitatis subsistentis subsistentia Divina, a qua Christi sacrificium suum valorem accepit. Denique Christus non habuit in Sacerdotio suo successores, utpote qui sempiternum habet Sacerdotium, *ad Hebr.* 7. Constituit tamen sibi ministros, per quos tamquam per instrumenta ipse semper vivens operatur.

Melchisedech non est Angelus nec Filius Dei. § 331. Cum Christus sit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech (§ 330. Schol.), et quidem ratione humanitatis subsistentis subsistentia Verbi, sequitur, ipsum Melchisedech non fuisse Angelum, nec virtutem quamdam coelestem, nec Spiritum Sanctum, nec ipsum Filium Dei. Nam Melchisedech fuit verus homo; quippe *Gen.* 14. *v.* 18. dicitur: *Rex Salem, et Sacerdos Altissimi*: et *ad Hebr.* 7. *v.* 6. dicitur *genitus ex hominibus*, ita tamen, ut eius Genealogia in Hebraeorum libris non recenseatur: *Cuius generatio non annumeratur in eis, ἐξ αὐτῶν.* Deinde nomen Melchisedech non est appellativum, sed proprium; nam littera י *(Jodh.)* in Hebraeo מלכיצדק (*Malchitsedach*) cum non sit nota pronominis vel regiminis, est nota nominis proprii. Nec est Filius Dei, quia *ad Hebr.* 7. dicitur *assimilatus Fi-*

lio Dei ἀφωμοιωμένος, quod typum cum significato ostendit. Ergo nec Angelus, nec Spiritus S. nec Filius Dei est.

Schol. 1. Melchisedechiani haeretici, teste S. Epiphanio *l.* 2. *haer.* 4. docebant, Melchisedech esse praeclaram quamdam virtutem Christo superiorem, quae ad benedicendum Abraham de coelo descendit. Hierax voluit, Melchisedech esse Spiritum S. Origenes, esse Angelum. Cunaeus vero, Melchisedech non esse nomen proprium, sed appellativum censuit, quod significat Filium Dei, tum quia illud S. Paulus interpretatur Rex iustitiae: tum quia dicitur fuisse sine patre et matre: tum quia dicitur Sacerdos in aeternum: tum quia dicitur esse dignior Abrahamo: tum quia de eo esse grandem sermonem, et ininterpretabilem ad dicendum, testatur Apostolus *ad Hebr.* 7. Verum in his omnibus Apostolus solum ostendit, Melchisedech esse figuram Sacerdotis Christi, quia gerebat typum Sacerdotii nostri omnium praestantissimi. **Solvuntur obiectiones Melchisedechianorum.**

Schol. 2. Quis fuerit Melchisedech, incertum est: non videtur fuisse Sem filius Noe, utpote qui non fuit Rex et Sacerdos, cum non fuerit primogenitus Noe, uti probant Interpretes, et solum primo loco inter filios Noe ponatur, quia de eo Hebraei orti sunt: adeoque ad eum ius Sacerdotii non spectabat. Chananaeum tamen fuisse censet S. Hieronymus *ep. ad Evangel.* et S. Epiphanius *haer.* 67. Et colligitur ex eo, quod fuerit Rex Salem, vel, ut alii dicunt, Ierusalem, quae est in Chanaan. **Quis fuerit Melchisedech.**

Art. 7. *De Christo Deum inter, et homines Mediatore.*

§ 332. Christus offerendo semetipsum pro nobis, verus Mediator inter Deum et hominem fuit. Ita 1. *ad Tim.* 2. ait Apostolus: *Unus mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Certe Christus omnia officia perfecti Mediatoris praestitit. Fuit enim Interpres Dei apud homines *Ioan.* 1. *v.* 18. Consiliarius, *Is.* 9. Advocatus apud Patrem, 1. *Ioan.* 2. *v.* 1. Sponsorem se obtulit, et plene satisfecit (§ 324.). **Christus est verus Mediator.**

2. Christus autem non fuit Mediator secundum humanam naturam, prout intelligitur a Deo praecisa, quia hoc modo non potuit condignam et infinitam satisfactionem praestare (§ 328.): nec secundum Divinam naturam, quia haec non potuit obire munera Mediatoris, v. g. sacrificare (§ 330. Schol.): nec secundum utramque naturam ratione principii formalis, quia natura Divina non potest satisfaciendo subiici, sed quatenus homo Deus, 1. *ad Tim.* 2. *Homo Christus Iesus;* ita ut per naturam humanam Verbo subsistentem omnibus officiis Mediatoris perfunctus sit, et ad satisfactionem utraque natura Christi indivise concurrerit; humana subiectum, seu materiam satisfactionis praebuit, Divina valorem et pretium infinitum impertivit. **Quatenus homo Deus.**

Schol. 1. Calvinus docuit, Christum esse Mediatorem secundum utramque naturam ratione principii formalis, ita ut secundum utram- **Solvuntur obiectiones Osiandri.**

que naturam perfunctus sit Mediatoris officio. Osiander soli naturae Divinae officium Mediatoris tribuit. Stancarus soli naturae humanae. Nam I. *Ioan*. 8. Christus ut Mediator dicit: *Ego pono animam meam*: sed hoc dicit ut Deus, qui solus est Dominus vitae et mortis. Verum nemo non videt, quod ly ponere animam ad humanitatem spectet: Deus enim non moritur. II. Renovare corda, et dare Spiritum S. officium Mediatoris est, quod utique ad solum Deum spectat. Sed dare Spiritum S. meritorie est proprium Mediatoris; dare vero efficienter, et ut Auctor doni, opus Dei est, apud quem Mediator intercedit.

Cur Christus oraverit? *Schol*. 2. Christus homo in decursu vitae suae mortalis oravit, *Ioan*. 17. etc. quia voluntas Christi humana ex seipsa satis potens et efficax non erat, ut quaecumque vellet, posset adimplere; unde necesse fuit ad Divinam recurrere virtutem, ut quae volebat obtineret; oravit igitur, tum ut se verum hominem ostenderet: tum ut officium Mediatoris impleret: tum ut orandi formam et exemplum nobis praeberet. Duplex autem fuit Christi oratio: una efficax et absoluta ex voluntate efficaci procedens, quae semper impletur: altera inefficax et conditionata ex voluntate inefficaci (§ 83. Schol. et § 85.). Christus autem in coelis modo pro nobis orat, vel sola humanitatis et meritorum suorum repraesentatione Divinam clementiam pro salute nostra exorando, vel etiam expressa ratione, et aperta significatione desiderii animae suae beatae.

Art. 8. *De prophetico Christi officio*.

Christus est Propheta et Doctor. § 333. Quidquid Christus homines docendi causa egit, spectat ad officium eius Propheticum. Christus porro verus Propheta et Doctor fuit. Hanc veritatem testantur vaticinia veteris Testamenti, quae Messiam magnum fore Prophetam et Doctorem praedicunt, *Deut*. 18. *v*. 18. *Is*. 50. *v*. 4. Deinde constat ex historia vitae Christi ab Evangelistis descripta, et ex testimonio, quod de seipso Christus perhibebat, *Ioan*. 18. *v*. 37. *Ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*. Tot vero muneris eius Prophetici extabant monumenta, ut Iudaei ipsi faterentur, eum esse Prophetam illum, qui venturus esset in mundum, *Matth*. 21. *v*. 11. *Luc*. 24. *v*. 19. *Ioan*. 3. *v*. 2. *et* 4. *v*. 14. Deinde etiam multa futura Christus praedixit, uti passionem, mortem et resurrectionem suam, *Matth*. 20. *v*. 18. fugam discipulorum et abnegationem Petri, *Matth*. 26. *v*. 31. 34., etc. Ergo verus Doctor et Propheta fuit; et quidem maximus, quia Deus homo fuit.

Quando inceperit Christus officium Doctoris? *Schol*. Christus trigesimo aetatis suae anno munere Prophetico fungi incepit, *Luc*. 3. *v*. 23. et ad hoc officium solemniter etiam, ut ita dicam, a Patre inauguratus fuit, quando a S. Ioanne baptizatus est, ubi vox Patris intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, *Matth*. 3. *v*. 17. Quod confirmatum fuit in monte Thabor corpore Christi clarificato, ubi praesentibus Moyse et Elia coram Pe-

tro, Iacobo et Ioanne, eadem vox e lucida nube audita fuit, cum addito, *ipsum audite, Matth.* 17. *v.* 5. Ex eo autem quod *Luc.* 7. *v.* 28. Christus testetur, quod nullus maior Propheta sit Ioanne Baptista, non sequitur, quod Christus suae dignitati derogaverit: nam solum vult, inter natos mulierum per modum conceptionis naturalis maiorem Prophetam non surrexisse, ubi Christus de Virgine miraculose natus comprehendi nequit. S. Ioannes Baptista vero dicitur reliquis Prophetis maior, quod Messiam Prophetarum praesentem etiam viderit et demonstraverit.

§ 334. Cum ad officium Christi Propheticum pertineat, quidquid causa docendi homines peragendum erat (§ 333.); ideo Christus ea tradidit, quae ad salutem nobis erant scitu et creditu necessaria: sic Evangelium regni Dei praedicasse, *Matth.* 4. *v.* 23. et pacem cum Deo annuntiasse dicitur, *Act.* 10. *v.* 36. Doctrinam suam etiam solide demonstravit. Hinc ne illa dubia foret, id praecipue agebat, ut homines convinceret, se esse Messiam Patribus promissum, et Prophetam a Deo ad homines missum. His Divinitatis eius argumentis plena sunt omnia, quae de rebus a Christo gestis Evangelistae narrarunt. Hunc in finem non solum utebatur oraculis V. T. quae veritatem doctrinae, et Divinitatem Personae suae testabantur, sed etiam miraculis, quae sicuti scripta sunt, ut credamus ipsum esse Christum, *Ioan.* 20. *v.* 31. ita etiam hunc in finem edebantur. Hinc etiam Propheta verbis et operibus potens dicitur, *Luc.* 24. *v.* 19. Et multi miraculis eius convincebantur, quod Divinus Propheta et Messias esset, *Luc.* 7. *v.* 16. *Ioan.* 3. *v.* 2. Quin et ipse ad miracula sua populum remittebat, ut intelligeret, et crederet, se a Deo missum esse, *Ioan.* 10. *v.* 37.

Officii Prophetici munera.

Schol. Sancti Patres, praecipue S. Augustinus et S. Thomas diserte docent, Christum nihil omnino scripsisse. Refert quidem Eusebius *l.* 1. *hist.* *c.* 13. Epistolam Iesu Christi ad Abgarum regem Edessenorum missam. Verum illam spuriam et supposititiam esse probat tum silentium Evangelistarum et reliquorum Patrum Veterum: tum quia in ea citantur verba illa saltem quoad sensum: *Beati, qui non viderunt, et crediderunt*, ex Evangelio S. Ioannis longe post scripto: tum quia Christus in illa Epistola modo post suum in coelum ascensum Abgaro sanitatem per S. Thaddaeum reddendam scribit, quod erat contra morem Christi: tum quia in tota historia. S. Thaddaei profectio, adventus Edessam, etc. multis fabulis constant, uti notat Nat. Alexander *tom.* 1. *hist.* *Eccles.* tum quia alias haec Epistola inter Canonicas relata fuisset.

An Epistola Christi ad Abgarum sit genuina?

§ 335. Christus officio Doctoris non tantum immediate, sed etiam mediate fungebatur. Nam colligebat sibi selectum discipulorum numerum, qui perpetui vitae comites, et sermonum auditores ita instituebantur, ut alios etiam docere possent. Hos Christus in terris adhuc degens ad praedicandum Evangelium emittebat, *Matth.* 10. *v.* 5. *Luc.* 10. *v.* 1. Mandavit etiam illis, ut post ascensionem

Christus officio Doctoris etiam per Apostolos, etc. fungitur.

suam ad omnes gentes pergerent, illas Evangelium docerent, et baptizarent, *Matth.* 28. *v.* 19. Quod munus, ut implerent, Spiritum S. cum donis suis illis dedit. *Act.* 2. *v.* 1. Horum opera alii rursus instituti sunt, ita ut Evangelii praecones mundo nunquam desint.

Art. 9. *De regia Christi dignitate.*

Christus est Rex.

§ 336. Christus non solum Sacerdos et Propheta, sed etiam summus Rex est, non solum ut Deus, sed etiam ut homo vi unionis hypostaticae. Sic *Ps.* 2. *v.* 6. dicitur: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Sed non est constitutus Rex ut Deus, quem titulum ex natura divina habet: ergo ut homo. Hinc *Luc.* 1. *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum.* Et sicut Magi, *Matth.* 2. *v.* 2. et *Ioan.* 6. *v.* 45. et populus regiam eius potestatem agnoscebant, *Ioan.* 1. *v.* 15. ita nec Christus improbabat sententiam, *Ioan.* 1. *v.* 50. licet regis terreni gloriam refugeret, *Ioan.* 6. *v.* 15. Summum autem regem Christum esse confirmat S. Scriptura, *Apoc.* 1. *v.* 5. ubi dicitur *Princeps regum terrae;* et c. 19. *v.* 16. *Rex regum et Dominus dominantium.* Ratio est: Rex est, qui supremo entium intelligentium dominio gaudet: sed Christus illo gaudet; nam Angeli boni ministrabant illi, *Matth.* 2. *v.* 11. mali ad eius imperium corpora obsessa relinquere debuerunt, *Marc.* 9. *v.* 25. et si Angeli hominibus praestantiores (§ 182.) Christi imperium in se agnoverunt, quanto magis ei subfuerunt homines? Ergo est verus Rex.

Quotuplex eius regnum?

Schol. Christus quatenus Rex summus est, rationales tantum creaturas regit; quatenus vero supremus est omnium Dominus, non tantum rationales, sed omnes creaturae liberrimo eius arbitrio et illimitatae potestati subsunt, sub quo respectu omnia etiam bruta pedibus eius subiecta sunt, *Ps.* 8. *v.* 6. et sicuti vento et mari, *Matth.* 8. *v.* 26. sic omnibus etiam reliquis irrationalibus et inanimatis rebus, uti aquae, *Ioan.* 2. *v.* 9. morbis, et ipsi morti, *Luc.* 7. *v.* 11. potentissime dominatur. Triplex autem regnum Christi distingui potest, scilicet regnum potentiae, in quo creaturae rationales, ut tales; regnum gratiae, in quo credentes, ut tales: et regnum gloriae, in quo creaturae rationales, ut operum suorum mercedem consecutae, illi subsunt.

Art. 10. *De Christo Ecclesiae, et Angelorum capite.*

Christus est caput Ecclesiae.

§ 337. Cum Christus sit summus Rex, et habeat regnum gratiae, potentiae et gloriae (§ 336. cum Schol.), est caput Ecclesiae, hominum, et Angelorum. Et 1. quidem Ecclesiae, *ad Eph.* 1. *v.* 22. *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius.* Ratio est, quia Christus habet dotes ad caput morale necessarias; nam donis gratiae aliis supereminet *plenus gratiae et veritatis, Ioan.* 1. Cum membris suis fidelibus coniungitur, et est exemplar omnium praedestinatorum, *ad Rom.* 8. *v.* 29. Et denique in mem-

bra sua interiorem gratiae subministrationem influit, *ad Eph.* 4. v. 15.

2. Est caput hominum tum ratione corporum, quatenus aliquem influxum ex corpore Christi percipiunt, ut sint arma iustitiae Deo, *ad Rom.* 6. *v.* 13. et ut aliquando post mortem reviviscant, *ad Rom.* 7. *v.* 11. tum ratione finis et beatitudinis supernaturalis, ad quam ordinati sumus, et ratione mediorum, quae nobis Sanguine suo acquisivit. **Hominum.**

3. Est caput Angelorum, non solum ut Deus, sed etiam ut homo, tum praeeminentia; *Caput omnis principatus et potestatis, ad Col.* 2. *v.* 10. tum auctoritate et potestate: *In nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum, ad Philipp.* 2. *v.* 9. Et: *Subiectis sibi Angelis, et Potestatibus, et Virtutibus,* 1. *Petr.* 3. *v.* 22. tum multiplicis gratiae largitione; nam *ad Eph.* 3. cum S. Paulus dixisset, datam sibi gratiam in gentibus evangelizare divitias Christi, subdit: *Ut innotescat Principatibus et Potestatibus in coelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.* Ergo Principatibus gratia haec a Christo concessa fuit, ut plura gratiae mysteria cognoscerent, quae antea valde obscure cognoscebant. Ratio est: Angeli et homines unum corpus Ecclesiae constituunt, quatenus omnes ordinantur ad unum finem seu visionem beatificam: sed Christus est corporis huius caput (n. 1.): ergo etiam Angelorum. **Angelorum.**

Schol. Christus est actu caput fidelium in mortali existentium saltem secundum quid, quia actu influxum Christi capitis participant; habent enim fidem ex meritis Christi, et actu pertinent ad Ecclesiam (§ 24.): quia tamen in mortali existentes Christo non perfecte uniuntur, nec perfecte ab illo vitam spiritualem participant, sunt membra Christi tantum secundum quid, et imperfecte. Haereticorum vero etiam occultorum Christus non est actu caput, quia nil ad vitam spiritualem pertinens in eos influit, cum initium vitae spiritualis fides sit. Deinde Christus ut homo ita est caput Angelorum, ut ipsis tamen gratiam et gloriam essentialem non meruerit, sed tantum accidentalem. Nam *Luc.* 2. Angelus ad pastores ait: *Natus est vobis hodie Salvator.* Ubi S. Bernardus *hom.* 3. *super Missus* ait: *Nobis, inquam, non Angelis quoque, qui cum magnum haberent, parvulum non requirebant.* Certe Christus pro Angelis non fuit mortuus, et Angeli ante merita Christi per Passionem consummata glorificati sunt; ergo non per merita Christi. **An Christus sit caput haereticorum?** **Et Angelis meruerit gloriam?**

Art. 11. *De legislativa, et iudiciaria Christi potestate.*

§ 338. Officium regium Christi exigebat, ut salutaribus legibus suos gubernaret; imo ad hoc officium omnes actiones pertinent, quibus opus est ad Ecclesiam plantandam, conservandam, amplificandam, defendendam. Hinc Christus est Legislator noster. Nam *Ioan.* 14. ait Christus: *Si diligitis me, mandata mea servate.* Multa autem praeter fidem Christus de moribus sanxit: sic Legem naturalem **Christus est Legislator**

in Decalogo contentam ad Christianos quam maxime pertinere declaravit, *Matth.* 5. *Non veni legem solvere, sed adimplere.* Deinde eamdem legem in cordibus hominum obliteratam explanavit, et perfecit. Denique leges tulit de Baptismo, SS. Eucharistia, Matrimonio et aliis Sacramentis. Unde Tridentinum *sess.* 6. *can.* 21. definit: *Si quis dixerit, Christum Iesum a Deo hominibus datum fuisse, ut Redemptorem, cui fidant, non etiam ut Legislatorem, cui obediant; anathema sit.*

Christus est Iudex vivorum et mortuorum.

§ 339. Regum etiam est, iudicium agere: quia ergo Christus est verus Rex (§ 336.), est Iudex vivorum et mortuorum. Sic *Ioan.* 5. *v.* 22. *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Et *v.* 27. *Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.* Id est, quia homo factus est, et eatenus est hominum Salvator, Pastor, Rex et Legislator. Salvatoris enim est, obtemperantes sibi in gloriam adducere, inobedientes excludere: Pastoris est, oves ab haedis segregare: Regis, rationem a subditis exigere: Legislatoris, transgressores poena, obedientes praemio afficere.

An Christus regnum temporale habuerit?

Schol. Regnum Christi spirituale esse, cuius finis est futura vita, ex dictis constat. An vero Christus etiam ius regium temporale habuerit, disputant Theologi. Multi negant, quia S. Scriptura Christo solum regnum spirituale tribuit, maxime cum Christus ipse Pilato confessus sit, regnum suum non esse de hoc mundo, *Ioan.* 18. *v.* 36. Item S. Ambrosius *l.* 3. *in Lucam* ait: *Regnum suum non erat de hoc saeculo.* S. Hieronymus *in c.* 22. *Ierem. Non erat terrenum.* Et quia nec erat Rex Iudaeorum, nec aliarum gentium, nec haereditaria successione, nec electione populi, nec iure belli, nec iure Patris, a quo tantum regnum spirituale accepit. Alii e contra volunt, Christum habuisse ius regium temporale et potestatem in totum universum excellenti quodam modo, tum quia se tamquam regem a solvendo censu immunem declaravit, *Matth.* 17. *v.* 24. et *Apoc.* 1. *v.* 5. dicitur *Pinceps regum terrae*; tum quia si non fuisset Rex temporalis ut homo, in iis, quae non spectant ad regnum spirituale, homines illi obedientiam denegare potuissent, quod absonum est. Notant tamen hi Theologi, quod Christus ab exercitio huius iuris abstinuerit, et nullum temporale regnum administraverit, tum quia hoc decuit Christum, qui propter altiores fines ut Sanctificator et Redemptor, etc. venerat: tum quia hoc exercitium non bene convenisset cum exemplis patientiae, paupertatis, humilitatis, obedientiae. Unde habuit solum potestatem generalem non praeiudicantem particulari potestati regum temporalium, nec usui eorum circa eorum regnum, cum Christi potestas altioris et universalioris ordinis iurisdictionem regum temporalium non destruat, sed magis firmet et stabiliat.

Art. 12. *De exinanitione, et morte Christi.*

Status exinanitionis Christi.

§ 340. Ut vero haec officia Christus impleret, *Exinanivit semetipsum formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et*

habitu inventus ut homo, *ad Philipp.* 2. *v.* 8. Actus primus huius exinanitionis fuit Conceptio eius in Beatissima Virgine Maria (§ 290. et seqq.). Alter actus fuit Nativitas eius in stabulo (§ 293.). Tertius actus fuit eius Circumcisio, *Luc.* 2. ubi illi nomen Iesu suavissimum impositum fuit. Quartus Praesentatio eius in Templo, *Luc.* 2. *v.* 22. Quintus Fuga in Ægyptum, *Matth.* 2. *v.* 13. Sextus Subiectio erga parentes, *Luc.* 2. *v.* 51. Septimus Conversatio eius privata usque ad annum trigesimum. Octavus varia incommoda tempore praedicationis. Nonus acerbissima eius Passio et humiliatio usque ad ignominiosam mortem crucis. In his tamen omnibus radii Divinitatis eius semper emicabant, uti patet ex tota narratione Evangelica.

Schol. Christus crucifixus est 8° Kal. Aprilis: ita tradunt Tertullianus *cont. Iudae. c.* 8. *Canon Paschalis* S. Hippolyti M. S. Augustinus *l.* 18. *de Civ. c.* 54. Ven. Beda *de Rat. temp. c.* 28. Vetustissima Martyrologia. Vid. *Acta* Bollandi *t.* 3. *Mart.* Hora Crucifixionis Christi a S. Marco assignatur c. 15. *v.* 25. hora tertia: a S. Ioanne vero *c.* 19. *v.* 14. hora quasi sexta. Pro conciliandis autem his Evangelistis Petavius vult, apud S. Ioannem in autographo legi: *hora quasi tertia*. S. Augustinus censet, Christum crucifixum esse hora tertia lingua Iudaeorum, quando clamabant: *Crucifige, crucifige:* hora vero sexta manibus eorum. Baronius putat, hora tertia Christum condemnatum, sexta crucifixum, nona mortuum esse. Tenebrae vero in morte Christi non tantum super solam Iudaeam, sed super universum orbem expansae fuerunt, de quibus vide dissertationem D. Calmet. Tempus Crucifixionis Christi.

Art. 13. *De animae Christi descensu ad inferos.*

§ 341. Christo in cruce mortuo, Anima eius vere ad inferos descendit, id est ad inferiores ac profundiores terrae partes, ut Sanctos V. T. ibi detentos liberaret. Nam 1. *Petri* 3. *v.* 9. dicitur; *His, qui in carcere erant, Spiritibus veniens, praedicavit.* Et S. Paulus *ad Eph.* 4. *v.* 9. *Quod autem ascendit, quid est? nisi quia et descendit primum ad inferiores partes terrae.* Et *Ps.* 15. *Non derelinques animam meam in inferno* לשאול, *(Liscol) nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* שחת *(Scachat).* Quod S. Petrus. *Act.* 2. *v.* 27. Christo adaptat, ubi cum S. Petrus *v.* 24. *Quem Deus suscitavit,* resurrectionem: et per illud: *Non dabis,* etc. incorruptionem: et per: *Non derelinques,* etc. descensum ad inferos, *solutis inferni doloribus*, aperte distinguat, de sola resurrectione et incorruptione intelligi nequit, sed de descensu ad inferos, quo nomine non venit sepulchrum, quia non anima, sed corpus iacet in sepulchro. 2° Patet ex Symbolo Apostolorum, ubi est hic articulus: *Descendit ad inferos*, qui licet in Symbolo Nicaeno et Constantinopolitano non exprimatur, ab iis tamen non excluditur. 3° Ita docent Patres. S. Ignatius *Ep. ad Trall. Descendit ad infernum solus, egressus autem cum multitudine.* S. Irenaeus *l.* 4. *cont.* Anima Christi vere ad inferos descendit.

haer. c. 27. Tertullianus *l. de anima.* Origenes *tom.* 32. *in Ioan.* S. Cyrillus Ieros. *catech.* 4. *Descendit ad inferos, ut et illinc iustos liberaret.* S. Hier. *in c.* 4. *ad Eph. Inferiora terrae infernus accipitur, ad quem Dominus noster Salvator descendit.* Porro nomine inferni non intelligitur sepulchrum Christi; nam in Symbolo descensus ad inferos a sepultura distinguitur. Nec incarnatio vel exinanitio eius, quia pro hac specialis est articulus: *Qui conceptus est de Spiritu S. natus ex Maria Virgine.* Nec intelliguntur dolores damnatorum a Christo perpessi, quos Christus solvit, et quibus illum teneri, impossibile fuit, *Act.* 2. *v.* 24. nec ad satisfaciendum pro nobis requirebatur, utpote pro quo una Sanguinis gutta suffecerat. Nec intelligitur infernus damnatorum, sed Limbus, qui *Luc.* 16. sinus Abrahae vocatur, quo animam Christi localiter descendisse, dogma est fidei, ait Nat. Alex *Theol. Dogm. et Mor. l.* 1. Scripturae sacrae testimoniis iam citatis, et unanimi Patrum consensu firmatum: uti praeter allegatos docent S. Hilarius *in Ps.* 138. S. Augustinus *Ep.* 164. c. 5. S. Leo *Ep. ad Turib.* S. Gregorius *l.* 12. *Moral. c.* 7.

Calvinistarum, et Lutheranorum opinio.

Schol. Calvinistae descensum animae Christi ad inferos varie interpretantur. Nonnulli eum a sepultura non distinguunt. Alii volunt esse cruciatus inferni et damnatorum a Christo pro nobis in cruce passos. Lutherani aliqui volunt, esse summam Christi exinanitionem, et humiliationem tum corporis in sepulchro detenti, tum animae tam acerba patientis. Alii vero asserunt, Christi animam in locum damnatorum descendisse, ut ibi triumphum suum ostenderet. Sed hi ex dictis refutantur: sicut et Grunerus et Seilerus, qui hunc articulum fidei in suo Catechismo omisit.

Art. 14. *De Christi Resurrectione, et Exaltatione.*

Exaltatio Christi.

§ 342. Opere redemptionis per mortem Christi absoluto, nulla amplius aderat exinanitionis causa: unde mox sequebatur Exaltatio Christi. Huius 1us actus fuit Resurrectio a mortuis, cuius historiam et testimonia legimus, *Matth.* 28. *Marci* 16. *Luc.* 24. *Ioan.* 20. *Act.* 2. *v.* 32. 2us Ascensio in coelum, *Marci* 16. *v.* 19. *Act.* 1. *v.* 9. 3us Sessio Christi ad dexteram Patris, *ad Eph.* 1. *v.* 20. *ad Rom.* 8. *v.* 34.

Solvuntur obiectiones contra Resurrectionem Christi.

Schol. Deistae in Resurrectionem Christi arma convertunt, ut ipsius historiae factum suspectum et dubium reddant. Woolston *de mirac. Christi* opponit I. Si Christus post Resurrectionem non visus est Sacerdotibus et Pharisaeis, neque in locis publicis apparuit, nec in conspectu plurium hominum, amicorum et inimicorum e sepulchro egressus est, sequitur eum plane non resurrexisse. Verum Christus a mortuis resurgens non hostibus suis necessario et congruenter apparuit, sed iis solum, qui hanc Resurrectionem suam certissime probare poterant, scilicet discipulis suis. Nam hi destinati erant ad eam praedicandam, cuius proinde omnimodam certitudinem habere debebant. Huic procurandae sufficiebat apparitio Christi vivi: norant

enim, quod Iesus fuerit vir sanctissimus a praestigiis ad fallendum alienus. E contra Iudaei evidentissima Christi miracula spernebant, quae diabolicis artibus adscribebant, quibus proinde etiam Resurrectionem Christi tribuissent. Deinde Iudaei veritatem Resurrectionis Christi aperte cognoscere poterant, custodiebant enim sepulchrum per milites Romanos, signabant lapidem, adeo ut nec vi nec fraude quidquam tentari posset; verum his omnibus non obstantibus Christus resurrexit, corpus eius in sepulchro non apparuit: ex ipsis igitur factis suis eum vere resurrexisse concludere debebant. Proinde ipsae circumstantiae Resurrectionis Christi tales erant, ut non solum ex testimonio Apostolorum, sed etiam ex ratiocinatione ex illis circumstantiis ducta, posteri de Resurrectione eius convincerentur. II. Obiicit Edelmannus *in confess. fid.* Corpus Christi in sepulchro reconditum terraemotu illo tempore orto in visceribus terrae absortum esse. Verum si ullum adfuisset huius scissurae vestigium, Iudaei sepulchrum apertum et vacuum coram intuentes, id sine dubio discipulis Christi obiecissent: qua exceptione utique, si possibilis fuisset, Apostolorum praedicationem magis suspectam reddidissent. Deinde adversarii fatentur, hunc terraemotum Christi corpus absorbentem eo ipso tempore factum esse, quo Christus se resurrecturum praedixerat. Itaque et hanc telluris concussionem Christum praevidisse, et Deum permisisse, aut omnia ita disposuisse oportet, ut praefinito tempore evenirent. Si autem Christus praevidit, certe non fuit impostor, nec falsa esse potuit eius resurrectionis praedictio. Si secus et tamen Deus permisisset, aut effecisset, ut terra hoc tempore mota corpus Christi absconderet, Deus ipse hunc errorem, scilicet Christum resurrexisse, sua mirabili providentia promovisset. Apparitiones Christi post suam Resurrectionem in Evangelio relatae, quibus fidem prudens negare non potest, corpus eius a terra absorptum non esse aperte probant; cum e contra sine omni ratione temere dicatur ab adversario, terraemotu intimis eius visceribus illud immersum fuisse utpote cuius asserti nulla firma argumenta ab illo afferuntur.

TRACTATUS VI.

DE GRATIA CHRISTI.

CAP. I.

De notione et divisione gratiae.

§ 343. Fructus Incarnationis sunt dona Gratiarum ex illo Mysterio emanantium. Est autem Gratia Christi donum Dei gratuitum supernaturale homini lapso concessum per merita Christi Domini, in ordine ad salutem aeternam. Gratiae definitio.

Schol. 1. Gratia dicitur ex eo, quod gratis detur. Triplici vero modo sumi potest. 1. Late pro dono naturali gratis concesso, qualis est creatio vel conservatio, quam non meruimus. 2. Strictius pro dono Explicatio.

supernaturali ad salutem aeternam ordinato, independenter a meritis Christi concesso, qualis fuit gratia Angelorum et primi parentis in statu innocentiae (§ 329. Schol.). 3. Strictissime, quam modo definimus. Et haec dicitur 1. donum gratuitum, ut ostendatur gratis dari. Dicitur 2. supernaturale, ut distinguatur a donis naturalibus, creatione, conservatione, sanitate, etc. Gratia vero est donum supernaturale non solum improprie, quasi aliquam tantum, non vero omnem creatam naturam superet, uti videre intuitive substantiam spiritualem est supra conditionem hominis mortalis, non tamen Angeli; sed proprie, ita ut excedat omnem naturam creatam et creabilem. Et quidem gratia non est tantum donum supernaturale quoad modum, quasi esset donum naturale collatum modo supernaturali, uti suscitatio Lazari, quae secundum entitatem, scilicet vitam redditam, est quid naturale, licet modus eam reddendi fuerit omnino supernaturalis: sed supernaturale quoad modum simul et entitatem, ita ut non solum conferatur modo supernaturali vires naturae excedente, sed etiam sit donum elevans et ordinans creaturam ad Deum, non prout est Auctor naturae, hoc est, quatenus relucet in operibus suis seu creaturis, et per eas tantum abstractive est cognoscendus; sed prout est Auctor gloriae in se spectatus, et per visionem intuitivam possidendus. Dicitur 3. homini lapso concessum, ut ostendatur, gratiam esse maxime gratuitam; siquidem donum inimico datum magis est gratuitum, quam si non inimico detur. Dicitur 4. meritis Christi, ut distinguatur gratia huius status a gratia Angelorum et status innocentiae. Dicitur 5. in ordine ad salutem seu vitam aeternam, quia gratia est semen gloriae, quatenus hominem ad illam elevat, movet ac disponit.

Divisio gratiae. *Schol.* 2. Gratia Christi generatim dividitur in *exteriorem*, qualis est Incarnatio et Evangelii praedicatio: et *interiorem*, v. g. fidem, gratiam sanctificantem. De interiori hic agimus, quae rursus dividitur in gratiam *gratis datam*, et gratiam *gratum facientem*. Gratia gratum faciens est duplex, *habitualis et actualis*. Habitualis duplex est, una formaliter sanctificans, seu iustificans, qua homo fit iustus formaliter; altera complete sanctificans, uti virtutes infusae. Gratia *actualis* est, quae concurrit efficienter ad iustificationem, quatenus per eam Deus movet ad vitam pie instituendam et opera bona, quibus vel disponimur ad gratiam habitualem, vel eam conservamus, vel eius augmentum meremur. Sive iuxta S. Augustinum *l. 4. contra duas ep. Pel.* est *inspiratio sanctae dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus*. Ubi nomine dilectionis bonam voluntatem, pium animi affectum et boni amorem accipit. Gratia actualis alia est *operans, praeveniens, seu excitans*, quae facit, ut homo bene velit, et applicat intellectum et voluntatem ad agendum, ut homo in bono torpens excitetur: alia est *adiuvans, cooperans seu concomitans*, quae est auxilium supernaturale seu actualis Dei influxus, quo cum intellectu et voluntate ad agendum applicatis producit actionem, et quo voluntas

libere consentit gratiae excitanti. Unde gratia adiuvans realiter distinguitur a gratia excitante; nam excitans subinde praevenit omnem nostram deliberationem et consensum prioritate temporis aut naturae; adiuvans vero liberum voluntatis consensum secum habet, prout est a Deo influente et efficiente illum consensum: hanc gratiam nonnulli etiam vocant *subsequentem*. D. Habert vero *de grat. Christ.* subsequentem vocat auxilium Dei supernaturale, quo firmatur voluntas in bono proposito, et adiuvatur, ut illud ad executionem perducat. Sic Deus illuminando intellectum et movendo voluntatem inspirat affectum ieiunandi: en gratia praeveniens, excitans et operans: voluntas libere consentit inspirationi Divinae, et cum actuali Dei influxu proponit ieiunare: en gratia adiuvans, cooperans et concomitans: sed uberiori indiget auxilio, ut actu ieiunet, quia in executione maior est difficultas; quam si homo superaverit, erit gratia subsequens. Haec divisio gratiae in operantem et cooperantem proprie quidem tribuitur gratiae actuali: adaptatur tamen etiam a S. Thoma gratiae habituali, quae quatenus hominem iustificat, et animam Deo gratam reddit, dicitur operans, quia hunc effectum formaliter praestat: quatenus vero in genere causae efficientis est principium operandi et dignificandi opera meritoria, potest dici gratia cooperans, quia hunc effectum non sola, sed cum libero arbitrio efficit. Denique gratia actualis sive excitans sive adiuvans sive subsequens subdividitur in *sufficientem* et *efficacem*; de his omnibus modo pluribus agendum est.

Art. un. *De Gratiis gratis datis.*

§ 344. Dantur *gratiae gratis datae*, quae per se et primo ordinantur ad salutem aliorum, et sunt dona supernaturalia indebita, ad salutem aliorum primo destinata. Dicuntur autem gratis datae, quia alio nomine proprio carent: dicuntur datae ad salutem aliorum, ratione finis immediati, licet ille, qui eas habet, iis ad propriam salutem uti possit et debeat. Novem Gratias gratis datas enumerat S. Apostolus 1. *ad Cor.* 12. *Divisiones gratiarum sunt: Alii per Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae, secundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum, alii Prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.* Ratio est: quia gratiae gratis datae dantur homini ut aliorum saluti consulat; hoc autem fieri nequit, nisi res Divinas perfecte cognoscat, ut alios instruere possit, ad quod requiritur, ut bene teneat principia rerum Divinarum, quod fit per *Fidem*: ut eliciat conclusiones ex his altissimis principiis, et media congruenter ordinet ad finem, quod fit per *Sapientiam*: ut ope rerum humanarum explicet Divinas, quod fit per *Scientiam*. 2. Requiritur, ut ea, quae novit, convenienter auditoribus proponat, ad quod necesse est, ut illo idiomate loquatur, quod ab audientibus intelligatur, quod praestat *Interpretatio sermonum et donum linguarum*. 3. Requiritur, ut ea, quae profert, confirmare

Dantur novem gratiae gratis datae.

possit; quod fit, si morbos miraculose curet, unde *gratia sanitatum*: vel prodigia patret, unde *operatio virtutum*: vel si futura praedicat, unde *Prophetia*: vel corda scrutetur, unde *discretio spirituum*.

An plures gratiae gratis datae? *Schol.* 1. Bellarminus et Suarez putant, S. Apostolum famosiores tantum gratias gratis datas recensuisse, unde Suarez illis adiungit Characterem Sacerdotalem: Iurisdictionem in foro interno: et assistentiam Spiritus S. datam Ecclesiae ac summo Pontifici. Sed haec non spectant ad gratias gratis datas, sed ad ministrationem et operationem, quae in eo a gratiis gratis datis distinguuntur, quod hae tantum importent actum manifestativum fidei, ministratio auctoritatem exercendi actum in ordine ad alios involvat, operatio autem sit ministerii executio. Aliquae ex his gratiis gratis datis sunt in homine per modum habitus, uti Fides, Sapientia et Scientia, interpretatio sermonum, et donum linguarum, quibus homo ad arbitrium suum uti potest: aliae sunt per modum motionis actualis, quae producto effectu statim desinunt, uti gratia sanitatum, operatio virtutum, donum Prophetiae et discretio spirituum. In Christo vero propter unionem hypostaticam omnes fuerunt per modum habitus. Fides vero sumpta pro gratia gratis data denotat specialem illustrationem, per quam quis redditur idoneus ad proponenda mysteria fidei. Eodem modo Sapientia et Scientia, quatenus reddunt hominem facile mobilem a Spiritu S. sunt dona S. Spiritus: quatenus vero reddunt idoneum ad alios instruendos, sunt gratiae gratis datae. Gratia sanitatum et operatio virtutum differunt in eo, quod in gratia sanitatum reluceat praecipue Dei benignitas erga miseriam hominis, quae per modum beneficii allicit ad fidem: in operatione virtutum relucet Omnipotentia, quae per modum prodigii ad fidem provocat.

Differentia inter gratias gratis datas, et gratum facientes. *Schol.* 2. Gratia gratum faciens et gratis data inter se differunt 1. ex fine, quia gratia gratum faciens per se primo refertur ad propriam sanctificationem; gratis data ad alienam. 2. Gratia gratum faciens, prout est formaliter gratia sanctificans, est propria tantum iustorum: gratis data in iniusto et peccatore reperiri potest. 3. Gratum faciens est altioris ordinis et perfectionis, quam gratis data, quia illa per se nos Deo coniungit; haec solum interventu gratiae gratum facientis.

CAP II.

De gratiae necessitate ad fidem eiusque initium.

Gratia actualis ad fidem et eius initium necessaria est. § 343. Sine speciali gratiae actualis interioris auxilio nec fides supernaturalis, nec eius initium haberi potest. Nam 1° *Ioan.* 6. *v.* 29. dicitur: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.* 1. *Ad Cor.* 7. *v.* 25. *Misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis:* ubi observat S. Augustinus *l. de praed. SS. c.* 3. *Fideli ergo datur quidem sed data est etiam, ut esset fidelis. Ad Eph.* 2. *v.* 8. *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis; Dei enim donum est.* Nec dicas, haec intelligi de gratia externa revelationis, et praedicationis Evangelii. Nam. *ad Eph.* 1. Apostolus orat, ut *Deus det illis Spiritum Sapientiae*

et revelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis eorum, ut sciant, quae sit spes vocationis eius. Et *Act.* 16. *Deus aperuit cor Lydiae, intendere his, quae a Paulo dicebantur.* Item gratia interior fidei ad credendum necessaria distinguitur expresse a gratia externa praedicationis, 1. *ad Thess.* 1. *Evangelium nostrum non fuit in sermone tantum, sed in virtute et Spiritu S.* quo movente Thessalonicenses fidem susceperant: Nam 1. *ad Cor.* 4. *v.* 7. *Quid habes, quod non accepisti? Quo testimonio*, ait S. Augustinus *de praed. SS. c.* 3. *ipse convictus sum, cum similiter errarem, putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis.* Hinc 1. *ad Cor.* 3. *Non sumus sufficientes, aliquid cogitare ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Ex quo ita arguit S. Augustinus *de praed. c.* 2. *Credere nihil aliud est, quam cum assensione cogitare. Ergo si non sumus idonei aliquid cogitare ex nobis, etc. profecto non sumus idonei credere aliquid, quasi ex nobismetipsis, quod sine cogitatione non possumus: sed sufficientia nostra, qua credere incipiamus, ex Deo est.* 2° Patet ex Patribus, quos citat S. Augustinus *l. de don. pers. c.* 19. S. Cypriano *l.* 3. *ad Quir.* S. Ambrosio *de fug. saec.* S. Gregorio Naz. *Serm.* 44. et subdit: *Isti tales, tantique Doctores dicentes.. nec ipsum cor nostrum et cogitationes nostras in potestate nostra esse, et totum dantes Deo, atque ab ipso nos accipere confidentes... ut id, quod bonum est, nobis quoque videatur bonum, et velimus illud.* Patres Graecos citat Hallerius in *Theol. Graec. vindic. circa univers. mat. grat.* unde immerito Graecorum fidem suspectam reddit Iansenius, et S. Augustinum aliqua innovasse calumniatur Launoius. 3° Ita definiunt Concilia: Arausicanum II. *can.* 5. *Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum... non per gratiae donum, id est, per inspirationem Spiritus S. corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius probatur.* Similia habent *can.* 7. Et Tridentinum *sess.* 6. *can.* 3. *Si quis dixerit, hominem sine inspiratione S. Spiritus, atque eius auxilio credere, sperare, diligere, aut poenitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur; anathema sit.* 4° Ratio est: Intellectus et voluntas nequit ferri in obiectum supernaturale, nisi adiuvetur gratiae supernaturalis auxilio, quia hoc illi non est proportionatum (§ 343. Schol. 1.): sed obiectum fidei est supernaturale: ergo in illud sine gratia interiori ferri non potest.

Schol. 1. Pelagius natione Scotus, professione monachus a. 403. novam de gratia haeresim invexit, cuius systema hoc fuit. 1. Dicebat, homini naturaliter insitam esse potentiam appetendi, quod bonum, et aversandi, quod malum esse iudicatur; quae potentia est liberum arbitrium, quod ad declinandam invidiam nomine gratiae compellavit, quia a Deo homini donatum est: 2. voluit, hominem solius arbitrii viribus bonum facere, et malum fugere posse, si modo rectam habeat Legis Divinae cognitionem, quam licet ex lumine naturae ac- **Pelagii haeresis et systema.**

quirere possit, perfectius tamen haurit ex Divinis litteris. Cum vero haec externa Legis Divinae manifestatio sit plane immeritum Dei beneficium, et S. Scriptura doceat, bona opera ex adiutorio gratiae fieri; dicebat 3. hanc gratiam ad bene operandum esse tantum externam Legis scriptae informationem: 4. gratiam autem voluit dari etiam internam secundum merita, scilicet boni cupiditatem, fidem et orationem, quae tamen gratia illuminationis interna so tantum tenet ex parte obiecti melius et clarius propositi, non vero ex parte causae seu intellectus ad credendum Divinitus excitati. Quare 5. homo eum perfectionis gradum attingere potest, ut omnino peccare desinat: quod cum stare non possit cum mala hominis inclinatione; 6. negavit peccatum originale, ex quo prava illa inclinatio sequitur: 7. negato vero originali docuit, parvulos non nasci filios irae et mortis, adeoque non egere Baptismo ad regenerationem et vitam aeternam; sed tantum ad regnum coelorum, ut ex statu bono in meliorem transferantur: et ideo 8. parvuli etiam non baptizati salvari possunt; et 9. peccatum Adami super nos solum venit sola facti eius imitatione; et 10. mors non est poena peccati. Errores Pelagii proscripti sunt in Concilio Carthaginensi a. 412. in eius discipulo Coelestio: deinde ab ipso Pelagio damnati sunt in Synodo Diospolitana, quam S. Hieronymus miserrimam appellat, quia delusa est subdola Pelagii professione, qua confessus est absolutam gratiae necessitatem, sed per eam intellexit creationem, conservationem, Evangelii praedicationem, et iuxta S. Augustinum interiores mentis illustrationes. Cum vero rursus haeresim suam disseminaret, iterum damnata est in Concilio Carthaginensi a. 416. et eodem anno in Concilio Milevitano, et a. 418. in alio Concilio Carthaginensi, cui 214. Episcopi interfuerunt; et demum a summis Pontificibus S. Innocentio I. et Zosimo. Discipuli eius famosiores fuerunt Coelestius eiusdem professionis, et Iulianus Episcopus Capuanus, vel ut alii volunt Ecclanensis. Confer Norisium *in hist. Pelag.*

Semipelagianorum haeresis et systema. *Schol.* 2. Cum S. Augustinus Pelagianos acerrime insectaretur, nonnulli eius scriptis commoti sunt, maxime Monachi Adrumentini in Africa, quasi liberum arbitrium per gratiam destrui doceret: sed S. Augustinus editis libris *de gratia et libero arbitrio, et de correptione et gratia*, quos misit ad Valentinum Adrumentini Monasterii Praefectum, eos facile placavit. Longe difficilius fuit compescere Monachos Massilienses in Gallia, qui a posteriori libro S. Augustini *de corrept. et grat.* scandalum passi novum bellum instaurarunt, eo periculosius, quod essent viri pietate et doctrina insignes. Hi cum Catholicis confitebantur peccatum originale, et necessitatem gratiae non solum ad pie operandum, sed etiam ad credendum: verum interioris gratiae praeventionem et necessitatem ad initium fidei negarunt, unde dicti sunt Semipelagiani. Eorum systema hoc est. 1. Deus omnium hominum serio vult salutem, et Christus omnes redemit, fidemque et gratiam ad salutem necessariam omnibus praeparavit. 2. Nihilominus tamen aliquos tantum praedestinavit ad fidem, perseverantiam et salutem. 3.

Praedestinationis huius causa est praevisio, quod quidam lumine naturae, et libero arbitrio ac gratia bene usuri essent: et cum premerentur exemplo parvulorum, quorum aliqui sine proprio merito praedestinantur ad Baptismum et salutem; dicebant 4. Deum uti scientia futurorum conditionatorum, et illos praedestinare ad salutem, quos in annis adultioribus bonos futuros praenosset. Hinc 5. negabant necessitatem gratiae ad initium salutis in eo situm, quod homo sine gratia pium affectum credulitatis haberet, et sine ea peteret, et desideraret salutem; nam iuxta illos haec non sunt opera salutis, sicuti petere medicum, et credere medico non sunt opera sanitatis. 6. Circa perseverantiam docebant, ad eam non requiri gratiam, quia perseverantia in eo consistit, quod quis cooperanti Deo suum consensum constanter praebeat. Semipelagiani damnati sunt in Concilio Arausicano II. a. 539. sub Felice IV. Vid. cit. Norisium.

Schol. 3. Pelagius igitur negat, gratiam interiorem esse necessariam ad credendum, et putat sufficere gratiam externam, scilicet praedicationem Evangelii. Semipelagiani vero volunt, initium fidei, scilicet pium credulitatis affectum esse a nobis. Probant hoc I. quia solo lumine naturae cognoscimus, mysteria fidei esse fide digna, ob evidentia motiva credibilitatis. Verum haec est fides mere humana innixa soli evidentiae signorum, non vero motivo supernaturali Divinae revelationis. II. Daemones, gentiles, haeretici credunt sine gratiae interioris auxilio etiam mysteria supernaturalia. Sed daemones non credunt ex motivo revelationis Divinae, sed evidentia signorum convicti. Gentiles credunt ob demonstrationem: haeretici solum fide humana et naturali, non supernaturali credunt; non enim credunt firmiter, quia non habent veram Ecclesiam (§ 20. Schol. 1.), quae illis articulos ut revelatos proponat. III. Iuxta S. Augustinum *de don. pers. c.* 14. inest infidelibus quaedam naturalis credendi facultas, si fides eis congrue proponatur. Ast S. D. solum vult, quod quaedam signa magis congruant his, quam aliis; non autem dicit, hoc sufficere ad fidem amplectendam, sed ad hoc gratiam internam requirit, citans illud Prophetae: *Dabo eis cor cognoscendi me.* Quae vero loca ex libris S. Chrysostomi obiiciuntur, auxilium praevenientis gratiae non excludunt, qua *in ep. ad Rom.* nos semper *egere* asserit. IV. Actus fidei potest fieri propter vanam gloriam, ad quem gratia non requiritur. Sed actus fidei ob vanam gloriam, quatenus est supernaturalis in esse physico, est a gratia, non quatenus est malus, et in esse morali. V. Tenemur ad actum fidei: ergo debet esse in nostra potestate. Ast solum cum Divino auxilio, quod nulli deest. **Solvuntur obiectiones.**

Schol. 4. Quaerunt hic Scholae, an homo lapsus veritates naturales sine gratia actuali cognoscere possit. Respondemus primo, quod possit cognoscere aliquas veritates naturales speculativas sine gratia speciali naturae superaddita. Nam S. Scriptura docet, existentiam Dei, quae est veritas speculativa, ex creaturis cognosci posse, *Sap.* 13. *v.* 5. *ad Rom.* 1. *v.* 20. (§ 41. Schol. 5.). Deinde intellectus cum **An homo lapsus veritates naturales sine gratia cognoscere possit?**

solo concursu Dei generali habet efficaciam naturalem respectu alicuius operationis sibi propriae, alias foret potentia imperfecta: sed cognitio veritatis speculativae est operatio intellectui propria: ergo sine speciali gratia eam cognoscere potest. Secundo: potest etiam sine gratia superaddita cognoscere aliquas veritates naturales practicas, quia *ad Rom.* 1. *v.* 21. gentes dicuntur inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt; et ratio est, quia verum etiam practicum est obiectum connaturale humanae cognitionis. Tertio: non potest tamen sine gratia speciali potentia morali cognoscere omnes veritates naturales collective vel distributive sumptas: quod patet tum ex maxima veritatum moralium et naturalium multitudine: tum ex brevitate vitae et angusta mentis humanae capacitate: tum ex infirmitate corporis, et vitae humanae necessitatibus, cibo, somno, pravis cupiditatibus, quae magnam vitae partem secum abripiunt: tum ex ipsa rerum naturalium conditione, quarum natura in obscuro latet. Non obstat, quod Vasquez obiicit I. nos iuxta Apostolum non posse aliquid cogitare a nobis; quia ibi sermo est de eo, quod spectat ad vitam aeternam et finem supernaturalem. Nec obstat II. quod intellectus noster per peccatum valde vulneratus fuerit: nam hoc vulnus solum est quoad amissionem cognitionis rerum supernaturalium, non vero naturalium et moralium; et intellectus quidem vulneratus est, ita ut non possit cognoscere omnia obiecta naturalia et moralia sine gratia; bene tamen aliqua, licet non cum ea facilitate et sine erroris formidine, cum qua et sine qua ante peccatum cognovisset. Non obstat III. quod a Deo petamus cognitionem rerum naturalium maxime moralium. Petimus enim propter impedimenta removenda, et fructum ad salutem utilem consequendum, non propter improportionem veritatum illarum ad intellectum.

ART. 1. *De necessitate gratiae ad omne opus bonum supernaturale.*

Homo sine gratia bonum morale supernaturale nec velle, nec perficere potest.

§ 346. Homo sine speciali gratiae interioris auxilio non solum non credere (§ 345.), sed nullum bonum opus morale supernaturale pertinens ad salutem velle aut perficere potest. Ita docet 1° S. Scriptura, quae summam hominis lapsi ad bonum supernaturale impotentiam ostendit, dum nos caecos et *ipsas tenebras, ad Eph.* 5. *v.* 8. *Animales*, qui non percipiunt ea, quae sunt spiritus, 1. *ad Cor.* 2. *v.* 14. appellat. Imo omnis bona voluntas nostra et actio Deo adscribitur, *Ioan.* 6. *v.* 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Et *c.* 15. *Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis ... quia sine me nihil potestis facere.* Et *ad Philipp.* 2. *v.* 13. *Deus est qui operatur in nobis et velle, et perficere pro bona voluntate.* Unde S. Augustinus *l. de grat. et lib. arbitr. c.* 17. *Sine illo vel operante, ut velimus, vel cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* 2° Ita definit Concilium Diospolitanum, quod hunc Pelagii articulum damnavit: *Gratia Dei atque adiutorium non ad singulos*

actus datur, sed de libero est arbitrio, vel in lege atque doctrina. Concilium Milevitanum c. 4. *Quisquis dixerit, gratiam Dei per I. C. D. N. propter hoc tantum nos adiuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum... non autem per illam nobis praestari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus; anathema sit.* Concilium Arausicanum II. idem definit, *can.* 3. 4. 5. 6. 7. et *can.* 9. [illegible] : *Divini est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate, et iniustitia continemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum, ut operemur, operatur.* 3° Ratio est, quia ad bonum etiam cognitum agendum sine delectatione coelesti non afficimur.

Schol. 1. Obiiciunt Pelagiani I. varia loca S. Scripturae, ubi dicitur homo *Deum quaerere, Ps.* 9. *v.* 11. *praeparare cor, Prov.* 16. *v.* 1. *se convertere, Zach.* 1. *v.* 3. *petere et pulsare, Luc.* 11. Quae omnia sunt bona opera sine gratia facta. Verum in his omnibus tantum liberum nostrum arbitrium, et libera gratiae cooperatio commendatur, non vero excluditur gratiae praevenientis necessitas. II. Afferunt exempla Zachaei, Latronis in cruce, Cornelii Centurionis, qui propter praecedentia merita naturalia gratiam sunt consecuti: imo S. Paulus 1. *ad Tim.* 1. fatetur, se misericordiam consecutum esse, quia ignorans haec omnia fecit. Sed Zachaei et boni Latronis animam gratia praeparaverat: Cornelius antea habuit fidem implicitam, quae ut fieret explicita, Petrus ad eum missus est. Sensus Apostoli est: ideo misericordiam consecutus sum, quia magna erat mea miseria, quod tanta mala facerem per ignorantiam et incredulitatem; unde illa fuit congruum Divinae misericordiae plane gratuitae obiectum. III. Obiiciunt S. Iustinum, qui *apol.* 2. docet, eos qui ante Christum ratione et verbo vixerunt, fuisse Christianos. Et S. Irenaeus *l.* 4. *c.* 37. ait bonum opus in nobis esse. Et Clemens Alex. *l.* 1. *strom.* Graecos per Philosophiam iustificatos esse asserit. Verum S. Iustinus tantum vult, esse quasi Christianos, unum Deum agnoscentes. S. Irenaeus solum contra Marcionitas probat, dari in nobis liberum arbitrium, et gratiam non excludit; sicut nec excludit S. Clemens, qui *l.* 1. *strom.* illi omnia tribuit. IV. Dicunt, non stare cum necessitate gratiae humani arbitrii libertatem; sed S. Augustinus *l. de lib. arbitr.* respondet, gratiam stabilire liberum arbitrium, quia sanat voluntatem, qua iustitia libere diligitur, et cum potestas datur, necessitas non imponitur.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Dictum Ecclesiae dogma: gratia datur ad singulos actus pios et salutares, intelligendum est de gratia actuali non de habituali uti perperam putat Molina, docens, hominem gratia sanctificante instructum cum solo naturali et ordinario concursu, seu sine gratia actuali, posse bonum opus salutare exercere. Verum definitiones Conciliorum et sententiae Patrum clare loquuntur de gratia actuali, quam solam Pelagius negavit. Sane ex orationibus Ecclesiae apparet, quod etiam iusti hoc perenne Dei auxilium implorent. Sic David iu-

Qualis gratia requiratur, et quid illi et libero arbitrio tribuendum?

stus orat: *Adiutor meus esto*. Porro gratia actualis ad singulos actus requisita non solummodo est adiuvans et cooperans, sed etiam praeveniens et excitans, uti docet S. Augustinus *l.* 2. *de pecc. mer.* dicens: *Quod ad Deum nos converti, nisi ipso excitante atque adiuvante, non possumus*. Quare in quovis opere bono et salutari certum est, primam excitationem seu indeliberatum voluntatis motum totum gratiae tribuendum esse; nam S. Augustinus *de grat. et lib. arbitr.* c. 17. ait: *Ut velimus sine nobis operatur*. Quae autem inde consequitur mentis deliberatio, et totum opus salutare totum adscribitur gratiae, et totum etiam libero arbitrio: totum quidem Deo et gratiae suaviter et delectabiliter moventi et applicanti nostram voluntatem; et totum etiam nostrae voluntati tamquam causae secundae primae subordinatae. Quare dici nequit, Deum et hominem duas esse causas partiales operis boni, quia sic cooperatio hominis non foret gratiae effectus, adeoque homo haberet aliquid, quod a Deo non accepisset; quod iuxta R. P. Serry *l.* 3. *de auxil. c.* 27. Pelagianismo favere videtur.

Art. 2. *De bonis operibus naturalibus Infidelium.*

Homo tamen sine gratia fidei aliqua opera moraliter bona facere potest.

§ 347. Potest tamen homo sine gratia Fidei aliqua opera moraliter bona ordinis naturalis facere, et ideo non omnia infidelium opera sunt peccata. Nam 1° S. Scriptura laudat nonnulla infidelium opera, et illa praemio affecta refert, uti misericordiam obstreticum Ægyptiarum, *Exod.* 1. *v.* 15. Et *ad Rom.* 2. *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, facere dicuntur*. Quod de gentibus adhuc incredulis intelligit Tertullianus *l. de cor. mil. c.* 6. S. Ambrosius *Ep. ad Irenaeum*, S. Hieronymus in *c.* 24. *Is.* et ipse S. Augustinus *l. de Spir. et lit. c.* 27. ubi ait: *Quaedam tamen facta vel legimus, vel audimus, quae secundum iustitiae regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus: quamquam si discutiantur, quo fine fiant, vix inveniuntur, quae iustitiae debitam laudem defentionemque mereantur*. Hic S. Augustinus in infidelibus quaedam bona opera non solum ex obiecto, sed etiam ex fine bona agnoscit; ait enim, *vix inveniri*: ergo saltem aliqua inveniuntur. Sententiam suam probat S. D. *quia non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum defectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitae suae facere aliqua legis vel sapere*. 2° Patet ex damnatione huius propositionis 25. Baii a S. Pio V. facta: *Omnia infidelium opera peccata sunt, et Philosophorum virtutes sunt vitia*. Haec propositio non ideo tantum est damnata, quia actus etiam indeliberatos peccati arguit, cum hic error in *prop.* 50. separatim damnetur: nec ideo, quia Baius ad opus moraliter bonum gratiam sanctificantem inhaerentem videtur requirere; nam Baius non videtur gratiam sanctificantem ab actuali distinguere, *prop.* 42. Nec solum intendit S. Pius damnare, quod omnia opera infidelium

sint peccata, non vero, quod infidelis in omni opere suo peccet, saltem peccato omissionis non referendo illud ad ultimum finem, quod vitium est operantis, non operis: hoc enim effugium praeclusit Alexander VIII. damnans hanc propositionem: *Necesse est, infidelem in omni opere peccare.* Notandum tamen hic est cum Norisio *in Vind. August.* male sentire Maldonatum in *c.* 6. *Matth.* dum hanc controversiam a Tridentino et citatis Pontificibus definitam esse ait, cum mox allatas Theologorum nostrorum explicationes et contrariam sententiam nullo modo, sed tantum Novatorum opinionem damnaverint: scilicet de actibus indeliberatis, etc. 3° Ratio est: Inclinatio naturalis ad bonum rationis, non est omnino a malitia destructa. Ergo infideles possunt facere bonum naturale. Deinde infidelis ex naturali pietate honorans parentes non meretur poenam. Ergo non peccat. Denique si peccaret, melius esset abstinere a cultu parentum non urgente praecepto, ut non peccaret: quod absurdum est.

Schol. 1. Michael Baius a 1513. Melini in Belgio natus, Lovanii a. 1550. Doctor creatus, ad Concilium Tridentinum a. 1563. missus, multa erronee scripsit. Unde S. Pius V. a. 1567. in Bulla: *Ex omnibus*, 78. propositiones damnavit, tacito tamen Baii nomine, tum ne exacerbaretur, et eius famae consuleretur; tum quia non omnes propositiones illius fuerunt. Eodem anno Morillonius Bullam hanc legit coram stricta facultate Theologica Lovaniensi, quae Bullae obedientiam spopondit. Ipse Baius a. 1569. Papae scripsit, et conquestus est, quod nullae Bullae transumptum reperire potuerit, et simul Apologiam misit, in qua exponit, plures propositiones damnatas sibi falso adscribi, et reliquas ad mentem S. Augustini esse veras. Rem discussit Papa, et Baio rescripsit, obediendum esse, illique et caeteris illarum propositionum defensoribus perpetuum silentium indixit, et Baius etiam eas eiuravit. Anno 1579. cum nonnulli has propositiones propugnare pergerent, Gregorius XIII. in Constitutione: *Provisioni nostrae*, Bullam S. Pii V. confirmavit, et misso Cardinali Toleto Bulla a tota Facultate Lovaniensi et ipso Baio recepta fuit, qui denique anno 1589. obiit. Systema Baii circa necessitatem gratiae et fidei ad opus morale bonum his eius propositionibus continetur. I. Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli *ad Rom.* gentes, quae legem non habent, etc. intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus. 2. Liberum arbitrium sine gratiae Dei adiutorio nonnisi ad peccandum valet. 3. Pelagianus est error, dicere, quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum. 4. Omne, quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est. 5. Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est, quod ex naturae solis viribus ortum ducit, agnoscit. 6. Omnis amor creaturae rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, aut laudabilis illa Charitas, qua per Spiritum S. in corde diffusa, Deus amatur. 7. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur, ut Auctor naturae: et gratuiti, quo Deus amatur, ut beatificator, vana est et com-

Baii systema.

mentitia, et illudendis SS. litteris, et plurimis veterum testimoniis excogitata. 8. Illa doctorum distinctio, Divinae legis mandata bifariam impleri: altero modo, quantum ad praeceptorum operum substantiam tantum, altero, quantum ad certum quemdam modum, videlicet, secundum quem valeant operantem perducere ad regnum aeternum, hoc est ad modum meritorium, commentitia est, et explodenda. 9. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum, quia vel ex obiecto et omnibus circumstantiis rectum est, quod moraliter bonum appellare consueverunt; vel quia est meritorium regni aeterni, eo quod sit a vivo Christi membro per Spiritum Charitatis, reiicienda est.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 2. Ex his patet, quod Baius doceat, sine fide supernaturali non dari opera moraliter bona, sed omnes infidelium actiones esse vera peccata, quod idem docet Iansenius et Quesnellius. Probant hoc I. quia *ad Rom.* 14. *v. ult. Quod non est ex fide, peccatum est.* Et *ad Hebr.* 11. *v.* 6. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Et *ad Tit.* 1. *v.* 15. *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatae sunt eorum et mens et conscientia.* Sed in primo textu nomine fidei intelligitur conscientia, vel si cum S. Augustino fidem Theologicam intelligas, ly *non ex fide* sumitur contrarie, id est, quod est contra fidem. Sine fide impossibile est placere Deo in ordine ad salutem aeternam, non vero ad honestatem moralem operis, quod Deo placet, licet operans illi displiceat. *Ad Tit.* 1. Apostolus arguit superstitionem Iudaeorum, qui putabant, aliquos cibos ex se esse immundos, a quibus abstinendo peccabant propter superstitionem, comedendo peccabant propter conscientiam erroneam, et sic nil ipsis mundum erat. II. 1. *ad Cor.* 10. *v.* 31. iubemur omnia in *Dei gloriam*, et 1. *ad Cor.* 16. *v.* 14. omnia *ex Charitate* facere, quod quia infideles non faciunt, eorum opera sunt peccata. Verum hoc praecepto solum tenemur omnia nostra in Deum referre solum implicite et mediate, tamquam in Auctorem totius boni et naturae, non vero semper actu explicito, formali et reflexo. Vel tenemur ita referre, ut nil faciamus, quod repugnet gloriae Dei, non vero semper positive, explicite, ex motivo Charitatis proprie dictae. Unde actio, quae non fit ex Charitate, non refertur quidem ad ultimum finem modo meritorio vitae aeternae; nequit tamen dici, nullo modo referri. III. S. Augustinus *l.* 4. *contr. Iul. c.* 3. fuse probat, nullum opus sine fide esse bonum: omnia infidelium opera esse peccata, et Philosophorum virtutes vitia: fieri ex perverso fine, quia finis ultimus hominis infidelis est malus, cum sit aversus a Deo, et conversus ad bonum commutabile ut ultimum finem. Sed S. D. ibi disputat contra Iulianum docentem, opera ex pravo fine facta esse virtutes veras, quae in infidelibus processerunt ex bona eorum natura, et per quas perfecte iusti fiebant, aeternamque damnationem effugiebant, licet regnum Dei non consequerentur. Contra hunc ergo probat S. Augustinus, Gentiles raro habuisse veras virtutes ob malum

finem: eorum opera non esse complete bona conducentia ad vitam aeternam: esse plerumque peccata propter malum finem, vel esse peccata in sensu lato, quatenus illis deest aliqua perfectio, eo quod non prosint ad salutem: sine fide per dilectionem operante non haberi veram iustitiam perfectam: et finem ultimum hominis infidelis ut determinatum ad bonum apparens esse malum, non vero spectatum in communi; et ideo quia ex fine determinato ad bonum apparens non agit semper infidelis, ideo opus moraliter bonum ob eius honestatem agere potest.

Art. 3. *De bonis operibus naturalibus peccatorum.*

§ 348. Peccator etiam sine gratia habituali sanctificante bonum aliquod opus morale ordinis non tantum naturalis, sed etiam supernaturalis, scilicet per gratiam actualem (§ 346.), perficere potest; adeoque non omnia peccatorum opera sunt peccata. Hoc patet 1° ex S. Scriptura, quae peccatores hortatur ad poenitentiam, *Ezech.* 18. *v.* 30. Et *Luc.* 18. *v.* 13. Publicanus laudatur ob humilitatem suam et dolorem, tamquam opera ad iustificationem suam disponentia. Certe haec opera, uti actus fidei, spei, timoris, doloris, etc. quae ad iustificationem disponunt, et consequenter eam praecedunt, non sunt peccata. Ergo sunt bona non tantum bonitate morali naturali, sed etiam supernaturali, tum quia sunt dispositiones ad formam supernaturalem, scilicet gratiam sanctificantem; tum quia ex principio supernaturali seu gratiae actualis auxilio procedunt (§ 343. Schol. 1. et § 346.). 2° Constat ex definitione Concilii Constantiensis, quod *sess.* 15. hunc articulum Huss et Wicleffi damnavit: *Peccatum mortale inficit universaliter actus hominis vitiosi, n.* 16. Et Tridentinum *sess.* 6. *can.* 7. definit: *Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vera esse peccata; anathema sit.* Item S. Pius V. et Gregorius XIII. damnaverunt propositionem 35. Baii: *Omne quod agit peccator, peccatum est.* Et Clemens XI. has Quesnellii propositiones damnavit: 40. *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones nostrae nascantur, amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor nostri, quo nosmetipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus.* Et 44. *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque eius actiones corrumpat.* Reliquae propositiones a. 45. usque ad 59. sunt eiusdem furfuris. 3° Ratio est: Principium malum non inficit actionem agentis, nisi ex illo agat, sicut principium bonum eam non cohonestat, nisi agat ex illo: sed peccator non semper agit ex principio malo cupiditatis, sicut iustus non semper agit ex principio bono Charitatis, v. g. dum peccat venialiter: ergo non semper peccat. Quare licet non detur medium inter charitatem et cupiditatem respectu personae, quia homo vel iustus est, vel pec-

Peccatos etiam bonum opus moraliter perficere potest.

cator; datur tamen medium respectu actionis illius, quatenus procedit a bono principio naturae, quod nec Charitas est, nec cupiditas.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Wicleffus, Huss, Lutherani, Calvinistae, Baius docent, opera omnia peccatorum esse peccata. I. Quia *Prov.* 15. *v.* 8. dicuntur *victimae impiorum abominabiles Domino:* et *Matth.* 7. *v.* 18. *Non potest arbor mala bonos fructus facere:* et *Ioan.* 9. *v.* 31. *Deus peccatores non audit.* Sed victimae illae ideo sunt abominabiles, quia ex hypocrisi, adeoque ex malo fine ab impiis offeruntur. Arbor mala quatenus mala, et ex malitia agens non potest bonos fructus facere; bene vero agens quatenus bona est, ex principiis fidei seu rectae rationis. Illa verba: *Deus peccatores non audit*, sunt caeci nati, et solum innuunt, quod Deus non audiat peccatores, ut miracula faciat pro confirmanda falsa eorum doctrina. II. Peccator semper agit ex cupiditate, quia non agit ex Charitate, inter quam et illam non datur medium. Sed homo vel agit ex cupiditate, vel Charitate saltem improprie sumpta pro bona voluntate, seu aliquo honesti amore, non vero semper ex Charitate Theologica. Deinde inter vitiosam cupiditatem et Charitatem non datur quidem medium quoad subiectum et habitum, bene vero quoad actum, scilicet amor honesti. III. Ad opus bonum morale requiritur, ut sit conforme regulis morum, rectae rationi, et bonum ex obiecto, fine et circumstantiis: sed opera peccatorum non sunt bona ex fine, quia illa ordinant ad bonum privatum et ultimum finem: ergo sunt peccata. Verum peccatores solum in peccatis mortalibus in bono privato ceu ultimo fine sistunt; actus vero alii honesti saltem implicite ad ultimum finem referuntur, nec in bono privato sistunt. IV. Citant S. Augustinum, qui *l. de lib. arbitr. c.* 15. negat, sine Charitate aliquid bene fieri posse. Et *l.* 19. *de Civ. c.* 15. ait: *Virtutes, dum propter se appetuntur, superba vitia sunt.* Sed primo loco agit de bonitate supernaturali meritoria vitae aeternae. In altero disputat contra Stoicos, ultimum finem in virtute collocantes, et vult, affectum virtutis, quo tamquam ultimus finis appetitur, esse actum superbiae.

An homo sine gratia opus moraliter bonum perficere possit

Schol. 2. Gregorius Ariminensis, et Vasquez, licet ad actus moraliter bonos ex fine, obiecto et circumstantiis influxum fidei et Charitatis non requirant; docent tamen, ad bene operandum moraliter necessariam esse quamdam gratiam actualem et auxiliantem, quae iuxta Vasquez sit ordinis naturalis, licet per Christum nobis concessa. Respondeo *Primo:* Homo lapsus cum solo concursu Dei generali sine speciali auxilio gratiae potest facere aliquod opus bonum morale ordinis naturalis, quando nulla gravis urget tentatio. Nam S. Augustinus *l. de Spiritu et litt. c.* 28. ait: *Ipsi homines erant, et vis illa naturae inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit, et facit, etsi non esset illa pietas, quae transfert in vitam aeternam.* Et S. Thomas 1. 2. *q.* 109. *a.* 2. expresse docet, hominem in statu naturae corruptae per virtutem naturae suae posse

aliquod bonum particulare agere. Deinde haec propositio 27. Baii damnata est: *Liberum arbitrium sine adiutorio Dei nonnisi ad peccandum valet.* Ergo liberum arbitrium sine speciali adiutorio Dei aliquod bonum morale opus perficere potest. Item damnata est haec propositio Baii 36. *Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, quod ex naturae solis viribus ortum ducat, agnoscit.* Denique hoc probant rationes (§ 345. Schol. 4. et § 348.) allatae. *Secundo.* Homo lapsus non potest quodlibet bonum morale ordinis naturalis etiam quoad substantiam operari sine speciali gratiae auxilio, quia liberum arbitrium per peccatum multum infirmatum tot, et tam difficilibus naturae praeceptis observandis non par est; praesertim cum tot graves undequaque tentationes premant, quibus superandis natura sola non sufficit. Non obstat primae responsionis parti, I. quod Concilium Milevitanum et Arausicanum dicat, hominem de suo nil habere, nisi mendacium et peccatum. Nam haec Concilia loquuntur de bono supernaturali contra Pelagium. Non obstat II. quod S. Thomas *q.* 24. *de verit. a.* 14. dicat, nullum opus bonum fieri posse sine gratia Dei. Nam intelligit concursum generalem, quem gratiam vocat, quia huic potius, quam alteri individuo datur. Non obstat III. quod pro singulis actibus bonis Dei gratiam postulemus, et pro iis bene peractis Deo gratias agamus. Nam postulamus gratiam, ut opera moraliter bona ad aeternam salutem conducant, et pro hac gratia grates rependimus: vel petimus motionem providentiae ordinariae, uni prae altero gratis ex speciali providentia ad bene agendum dandam. Non obstat IV. quod omnem bonam actionem praecedat bona cogitatio, et quod illa disponat ad iustificationem, adeoque non fiat sine speciali gratia. Nam bona illa cogitatio non conducens ad salutem, sine gratia speciali haberi potest ex solo concursu Dei generali; qui tamen, prout huic potius quam alteri conceditur, etiam aliquo modo specialis gratia dici potest: opera vero moraliter bona ex gratia facta conducunt ad iustificationem, non vero facta sine gratia.

Schol. 3. Scotus et Molina docent, hominem lapsum posse viribus naturae sine gratia diligere Deum super omnia amore naturali affective efficaci, licet non meritorio vitae aeternae. Notandum autem contra Baium et Iansenium, amorem Dei alium esse naturalem, quo Deus, per lumen naturae cognitus, ut auctor bonorum naturalium amatur: alium supernaturalem quo Deus per fidem cognitus ut auctor gratiae et gloriae diligitur. Amor Dei naturalis alius est effectivus, qui coniunctam habet omnium vel aliquorum Dei mandatorum executionem; si omnium, dicitur effectivus simpliciter; si aliquorum tantum, secundum quid: alius est amor affectivus seu propositum amandi Deum: qui rursus vel est affectivus simpliciter, quo voluntas statuit Deum amare absolute super omnia, et potius mori, quam Deum offendere; vel est conditionatus seu simplex velleitas et complacentia, qua voluntas Deum vellet amare, si voluptatibus renuntiandum non foret. His positis dicimus: non potest homo lapsus sine speciali auxilio gratiae Deum ut

An homo sine gratia possit Deum amare super omnia amore naturali?

auctorem naturae amare super omnia amore effectivo aut affectivo simpliciter. Ratio est tum ex Concilio Arausicano II. *can.* 25. statuente: *Hoc praedicare debemus et credere, quod per peccatum primi hominis inclinatum et attenuatum fuerit liberum arbitrium ut nullus postea aut diligere Deum, sicut oportuit, aut credere in Deum, aut operari propter Deum, quod bonum esse possit, nisi cum gratia misericordiae Divinae praevenerit.* His verbis Synodus impotentiam hominis lapsi ad diligendum Deum super omnia repetit non tantum ex supernaturalitate actus, sed etiam ex infirmitate liberi arbitrii per peccatum contracta: ergo illa etiam ad amorem Dei naturalem super omnia extenditur, unde additur: *Sicut oportuit:* tum quia S. Thomas *q.* 109. *a.* 3. ait: *Homo in statu naturae corruptae ad diligendum Deum naturaliter super omnia indiget auxilio gratiae naturam sanantis:* tum quia amor Dei effectivus importat observationem omnium Dei mandatorum, quae ex dicendis non habetur sine speciali gratia: amor vero affectivus simpliciter includit efficax propositum vitandi omnia peccata, implendi totam legem, omnes tentationes superandi, et in omnibus Deo placendi; quod propositum homo sine speciali gratia concipere nequit, quia est maxime difficile; quia nequit hoc efficaciter velle, cum non possit exequi; quia omnem affectum inordinatum a se nequit excludere, et quia hic actus maxime perfectus est.

An homo sine gratia possit omnia praecepta legis naturae servare?

Schol. 4. Scotus et Abulensis putant, hominem in statu naturae lapsae sine speciali gratiae auxilio posse omnia praecepta legis naturae sub mortali obligantia quoad substantiam observare, licet non quoad modum, ita ut conducant ad salutem. *Respondeo:* non potest hoc etiam potentia physica in statu naturae lapsae. Nam 1. S. Scriptura impotentiam et infirmitatem naturae lapsae ad observanda omnia mandata testatur, *ad Rom.* 7. *v.* 8. *Scio, quia non habitat in me bonum.* Et *v.* 28. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me sub lege peccati. Infelix ego homo! quis me liberabit a corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum.* Rursus S. Scriptura testatur, legem non solum scriptam, sed etiam naturalem peccatum non arcere, sed potius augere sine gratia, quia lex facit quidem scire peccatum, non tamen cavere: 1. *ad Cor.* 15. *v.* 57. *Virtus peccati lex: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum.* Item S. Scriptura ostendit, nonnulla esse mandata supra humanas vires, quae sine gratia impleri non possunt: *Sap.* 8. *v.* 21. *Scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiae, scire, cuius esset hoc donum.* Item S. Scriptura testatur, integram observationem legis esse signum perfectae Charitatis, quae sine gratia haberi nequit (Schol. praec.): *Ioan.* 14. *v.* 21. *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me.* Ubi sermonem etiam esse de lege morali naturali patet, quia *Ioan.* 13. mandatur dilectio proximi, quae signum certissimum est dilectionis Dei, et virtute totam legem

naturalem continet: *ad Rom.* 13. *v.* 8. *Qui diligit proximum, legem implevit.* 2. Coelestinus P. in *Ep. ad Episc. Galliae c.* 10. damnat Pelagianos dicentes, quod gratia non ad absolute, sed facile servanda mandata detur. Et in *Ep. Synod.* Concilii Carthaginensis ad Innocentium I. dicuntur damnati fuisse Pelagiani, quod talem a Deo conditam naturam dicerent, quae per propriam voluntatem legem Dei posset implere, sive naturaliter in corde conscriptam, sive in litteria datam. 3. S. Augustinus *in Ps.* 118. ait: *Mandatis eius rectis atque arduis humana non contemperatur infirmitas, nisi praeveniens eius adiuvet charitas.* Et *serm.* 148. *de temp. c.* 5. *Haec decem praecepta nemo implet viribus suis, nisi adiutus gratia Dei.* Hic loquitur S. D. de praeceptis naturalibus quoad substantiam; nam impotentiam repetit ab infirmitate naturae, non vero a supernaturalitate. 4. Ratio est, quia homo non potest ex se praestare opus praestantissimum, quale est observatio totius legis. Igitur impotentia haec physica est, et oritur ex imminutione virium liberi arbitrii, similis illi, quam patitur homo ex gravi morbo convalescens, qui aliquem motum, non vero omnem habere potest. Non obstat I. quod *Deut.* 30. *v.* 11. mandatum datum a Deo non dicatur esse supra nos. Et *Eccli.* 15. *v.* 16. *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Et *ad Rom.* 2. *Gentes naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt.* Et *ad Philipp.* 3. *v.* 6. fatetur Apostolus, se sine gratia *sine querela conversatum esse.* Nam in Deuteronomio mandatum dicitur non esse supra Iudaeos quoad cognitionem, non vero quoad executionem. Ecclesiasticus solum liberum arbitrium demonstrat, gratiam non excludit. Gentes naturaliter aliqua legis faciunt, non vero omnia. Et S. Apostolus solum vult, se exterius sine querela conversatum esse abstinendo a manifestis criminibus. Non obstat II. quod S. Chrysostomus *hom.* 5. *in Ep. ad Rom.* dicat, Gentiles omnia legis praestitisse. Loquitur enim de omnibus Gentilibus, a quibus, non vero a singulis lex naturae observata fuit, ita ut unus hoc, alter aliud praeceptum naturae impleverit. Non obstat III. quod sic homini lapso quaedam praecepta essent impossibilia, et Deus illa non posset praecipere, sicut caeco nequit praecipere, ut videat. Nam per gratiam, quae nulli deest, nulla praecepta sunt observatu impossibilia. Caecus vero est impotens ad videndum, nec illi offertur ad hoc miraculum, sicuti homini lapso gratia.

Art. 4. *De necessitate gratiae specialis ad vitanda omnia venialia.*

§ 549. Homo etiam iustus non potest toto vitae suae tempore cum auxiliis gratiae ordinariis vitare omnia peccata venialia. Nam 1° S. Scriptura innuit, etiam iustum, qui tamen habet auxilia ordinaria, multoties peccare. *Prov.* 24. *v.* 16. *Septies cadit iustus* 2. *Paralip.* 6. *v.* 36. *Non est homo, qui non peccet. Ioan.* 1. *v.* 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Quare 2° Concilium Milevitanum *can.* 6. statuit: *Placuit,* Homo iustus nequit per totam vitam cum auxiliis ordinariis vitare omnia venialia

quod ait S. Ioannes: si dixerimus etc. quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat propter humilitatem oportere dici, nos non habere peccatum, non quia vere ita est; anathema sit. Et Tridentinum *sess.* 6. *can.* 23. definit: *Si quis hominem semel iustificatum dixerit... posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beatissima Virgine tenet Ecclesia; anathema sit.* Hinc S. Augustinus *l. de nat. et grat. c.* 36. ait: *Si omnes illos Sanctos et Sanctas, cum hic viverent, congregare possemus, et interrogare, utrum essent sine peccato... nonne una voce clamassent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, etc.* 3° Ratio petitur ex infirmitate naturae, qua fit, ut non possit homo semper vigili animo esse, ut omnes obrepentes tentationes superet, concupiscentiae motus compescat, et omnes peccandi occasiones declinet. Licet enim nullum sit singulare peccatum, cui vitando iustus pares vires non habeat, si tamen eorum multitudo, varietas, frequentia et vis tentationum spectetur, necesse est, hominem brevi defatigatum fatiscere ac superari.

2. Ex privilegio tamen speciali, et auxiliis extraordinariis potest homo per totam vitam omnia venialia vitare: ita enim docet Tridentinum mox laudatum: et S. Augustinus *l. de pecc. mer. c.* 6. ait: *Si a me quaeratur, utrum homo sine peccato possit esse in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam, et liberum eius arbitrium.* Et ratio est, quia ad vitandum omne veniale requiritur, ut homo diligentissime invigilet actibus suis, nec obrepere sinat vel minimum concupiscentiae motum, quod potest auxiliis extraordinariis adiutus.

3. Hoc privilegium habuit Beatissima Virgo Maria, quae ab omni peccato etiam veniali semper immunis fuit. Nam Tridentinum dicit, hanc esse de Beatissima Virgine Ecclesiae sententiam. Et S. Augustinus *l. de nat. et grat. c.* 36. *Excepta S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo quaestionem.* Et S. Bernardus *Ep.* 174. *Nemini alteri, quam Beatissimae Virgini in natis mulierum creditur esse donatum, immunem esse ab omni peccato.*

An omnia venialia deliberata quis vitare possit, et quamdiu?

Schol. 1. An homo sine speciali privilegio possit vitare saltem venialia perfecte deliberata, non conveniunt Theologi: illud certum est, viros sanctos rarius in illa incidere. Deinde homo iustus cum auxiliis communibus gratiae sanctificanti annexis aliquo saltem tempore potest esse sine veniali, v. g. tres vel quatuor horas, vel per integrum diem, plus vel minus iuxta fervorem Charitatis. Item Tridentinum (n. 1.) per totam vitam videtur etiam intellexisse notabilem eius partem, sive diu; unde P. Billuart censet esse de fide, quod iustus etiam diu non possit vitare omnia venialia sine speciali privilegio. Denique probabilius est, nulli alteri Sanctorum praeter Beatissimam Virginem concessum fuisse privilegium nunquam peccandi venialiter, quia S. Scriptura (n. 1.) loquitur universaliter, et sine auctoritate Conciliorum et Patrum exceptio facienda non est.

Schol. 2. Pelagiani docebant, hominem per omnem vitam suam omnia peccata sine gratia vitare posse (§ 345. Schol. 1.). Rationes eorum sunt: I. Quia 1. *Ioan.* 3. dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit.* Et *Matth.* 5. *Estote perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.* Verum S. Augustinus S. Ioannem explicat de illo, qui natus est ex Deo generatione consummata et perfecta in patria: Christus vero proposuit perfectionem coelestis Patris sui, non ut assequendam, sed pro modulo nostro imitandam. II. Si iustus non potest vitare omnia venialia, Deus, qui ea vitare praecipit, iuberet quid impossibile: sed Deus non iubet, ut omnia collective venialia vitentur, sed singula solum, et in particulari; nullum autem est, quod iustus declinare non possit, si velit, et quia non semper vult, ideo peccat: unde in homine iusto non est determinata necessitas ad hoc vel illud veniale, sed vaga, indeterminata et generalis; et iustus non est liber ad omnia collective venialia vitanda, licet liber sit ad quodlibet declinandum: quippe omnia vitare plus habet difficultatis, quam singula seorsim: nec valet hic argumentum a sensu distributivo ad collectivum, quia in collectione est specialis difficultas in singulis non reperta. III. Si homo omnia venialia vitare nequit, posset velle non vitare omnia, quia hoc foret necessarium. Respondetur: homo non potest velle non vitare omnia venialia, quia non vitare velle omnia venialia, est violare aliquod praeceptum determinatum; nam quando id, quod est necessarium, aliunde malum est, v. g. homicidium casuale, non licet illud velle, quia aliquis n· ‹ excusatur, nisi ratione impotentiae: possum autem non velle, et sic prout stat sub velle, stat sub potentia. Solvuntur obiectiones.

Schol. 3. Homo lapsus, et in peccato mortali existens, non potest sine gratia speciali diu vitare omnia peccata mortalia. Ita communius docent Theologi contra Scotum et Durandum: tum quia homo ex viribus naturae non potest diu implere totam legem naturalem (§ 348. Schol. 5.): tum quia homo nequit Deum diligere super omnia amore effectivo sine gratia (§ 348. Schol. 4.). Ergo nec vitare omnia mortalia sine speciali gratia; alias enim Deum effective super omnia diligeret. Deinde homo graves tentationes sine gratia speciali vincere nequit saltem potentia morali, uti communis est Theologorum, licet D. Habert illi tribuat adhuc potentiam physicam, cum qua graves tentationes vincere sine gratia possit, quamvis nunquam sine gratia victurus sit, quia cum potentia physica coniuncta est impotentia moralis. Nam *Ps.* 17. *In te eripiar a tentatione.* Et *Matth.* 6. iubemur petere auxilium a Deo contra tentationes: *Et ne nos inducas in tentationem.* In quem locum S. Augustinus *l. de don. pers.* c. 23. ait: *Si haec ab ipso quidem poscit Ecclesia, sed a seipsa sibi dari putat, non veras, sed perfunctorias orationes habet.* Item Concilium Diospolitanum hunc Pelagii errorem damnat: *Victoria nostra non est ex Dei adiutorio.* Et Innocentius I. in *Ep. ad Conc. Carth.* ait: *Necesse est, ut quo auxiliante vincimus, eo iterum* An homo sine gratia mortalia vitare, et tentationes vincere possit?

non adiuvante vincamur. Denique leviores aliquas tentationes quantum ad substantiam operis moralis, ordinis naturalis homo sine speciali gratia vincere potest, quia sine hac opus aliquod moraliter bonum, cum nulla gravis urget tentatio, potest perficere (§ 348. Schol, 3.): cui accedit damnatio huius propositionis Baianae 29. *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum viam et ostium veritatis et vitae negant; sed etiam quicumque aliunde, quam per ipsum in viam iustitiae, hoc est, aliquam iustitiam conscendi posse docent, aut ulli tentationi sine gratiae ipsius adiutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur; aut ab ea non superetur.* Non obstat I. quod detur praeceptum absolute non peccandi. Quia hoc supponit auxilium gratiae. Non obstat II. quod S. Thomas in 2. *d.* 28. docet, hominem vitare posse omnia mortalia sine gratia. Nam hanc sententiam S. Thomas in sua Summa retractavit.

Art. 5. *De gratiae necessitate ad peccatoris conversionem.*

Homo sine gratia a peccati resurgere nequit. § 350. Homo a peccato sine gratia resurgere non potest. Nam *ad Gal.* 2. dicitur: *Si per legem iustitia: ergo Christus gratis, id est, sine causa mortuus est.* Eodem modo, si homo habet naturam, per quam iustificari potest; ergo Christus sine causa mortuus est. Accedit Concilium Arausicanum *can.* 19. *Cum humana natura sine Dei gratia salutem non possit custodire, quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare, quod perdidit?* Ratio est, quia homo non potest sine gratia liberari a malis et detrimentis per peccatum contractis; nam macula non reparatur, nisi per gratiam: ordo rationis per peccatum corruptus non potest reparari, nisi Deo voluntatem hominis ad se trahente; et poenae aeternae reatus nonnisi a Deo remitti potest, qui Iudex est et offensus. Notandum tamen, esse aliquam imperfectam resurrectionem, ad quam licet non requiratur gratia habitualis, requiritur tamen gratia actualis, quia homo ante remissionem peccati dolet. Unde damnata est haec propositio 64. Baii: *Illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, qua vivificatur peccator, dum ei poenitentia et vitae novae propositum et inchoatio per Dei gratiam inspiratur: alterius, qua vivificatur, qui vere iustificatur, et palmes vivus in Christo efficitur, commentitia est, et Scripturis minime congruens.*

An sine gratia possit se homo disponere ad gratiam. *Schol.* 1. Molina in *Concordia disp.* 10. docet, bene utenti facultate naturali Deum nunquam denegare gratiam, non quidem ex merito operis naturalis, sed ex pacto inter Deum et Christum inito, ut facienti quod est in se ex viribus naturae infallibiliter detur gratia. Nos cum Thomistis statuimus, quod homo lapsus nihil prorsus facere possit, quod ipsum quovis modo ad gratiam sive actualem sive habitualem disponat, nisi auxilio gratiae actualis praeveniatur. Hoc indicat 1° S. Scriptura, *Prov.* 8. *Praeparatur voluntas a Domino.* Quod passim urget S. Augustinus contra Pelagianos. 2° Concilium Arausicanum II. *can.* 4. ait: *Si quis, ut a peccato purgemur, volun-*

tatem nostram Deum expectare contendit, non autem, ut etiam purgari velimus, per Spiritus S. infusionem et operationem nos fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui S. dicenti per Salomonem (*Prov.* 8.) *Praeparatur voluntas etc.* Et Tridentinum *sess.* 6. *c.* 5. ait: *Iustificationis exordium in adultis a Dei per Iesum Christum praeveniente gratia sumendum esse.* 3. S. Augustinus hoc idem probat, tum ex eo, quod in negotio salutis dignationi gratiae nihil sit subtrahendum: tum quia Ecclesia orat, ut ex nolentibus volentes fiant: tum quia minima praeparatio ad gratiam est bona cogitatio, quam homo habere nequit sine gratia praeveniente. S. Thomas alias rationes addit, tum quia finis dispositionis ad gratiam est supernaturalis; nam finis proximus est ipsa gratia, remotus vero Deus: tum quia actus mere naturales non habent proportionem cum gratia supernaturali, adeoque non possunt esse dispositio ad illam: tum quia S. Scriptura expresse testatur, nos egere auxilio gratiae, ut ad Deum convertamur: *Thren.* 4. *Converte nos, Domine, ad te.*

Quomodo intelligatur illud; Facienti quod est in se, Deus non denegat gratiam?

Schol. 2. Hinc vulgatum illud axioma: *Facienti quod est in se Deus non denegat gratiam*, non habet 1. hunc sensum, quod operi moraliter bono solis naturae viribus elicito debeatur gratia tamquam merito; quod in variis Conciliis damnatur. 2. Non est hic sensus, quod facienti quod est in se ex viribus naturae Deus non deneget gratiam ex pacto inter Deum et Christum inito, ut bene utenti facultate naturali Deus infallibiliter conferat gratiam; nam praeter dicta (Schol. praec.) bonum illud opus, cui hoc pactum annexum est, non est observantia totius legis, quae non datur sine gratia (§ 348. Schol. 5.), nec observantia aliquorum praeceptorum; alias multis infidelibus aliqua praecepta legis naturae observantibus (§ 347.) gratia data fuisset. Deinde hoc pactum destrueret naturam gratiae, quae non omnino gratis daretur. Et hoc pactum nec in S. Scriptura, nec in Conciliis, nec in Patribus fundamentum habet; nam locus ex S. Augustino *l.* 19. *de civ. c.* 13. citatus a P. Valentia in Congregatione coram Clemente VIII. habita scilicet: *Deus... dedit hominibus quaedam bona huic vitae congrua... eo pacto aequissimo, ut quicumque mortalis talibus bonis recte usus fuerit, accipiat ampliora atque meliora, et ipsam immortalitatis pacem*, non fideliter allegatus fuit, ut statim observavit P. Laemos; quippe S. Augustinus dixit: *scilicet*, non vero, *et ipsam immortalitatis pacem*, ubi clare innuit, quod homo bene utens naturalibus ex gratia, accipiat meliora, *scilicet* ipsam gloriam, cum certum sit, usui naturalium sine gratia non dari gloriam. Denique Clerus Gallicanus a. 1700. statuit: *Pactum autem quod inter Deum et Christum asseritur, commentum est temerarium, erroneum, nec solum tacente, sed etiam adversante Scriptura et SS. Patrum traditione prolatum.* 3. Sensus non est, quod facienti quod est in se viribus naturae Deus conferat gratiam ex mera misericordia non respiciendo ad opera: nam implicat, quod Deus det gratiam, quia homo facit, quod est in se, et simul non respiciat ad opera. Et

Concilium Arausicanum II. *can.* 6. damnat eum, qui dixerit, *sine* gratia Dei credentibus, volentibus et desiderantibus misericordiam conferri. 4. Non est sensus, quod facienti quod est in se viribus naturae negative, hoc est, non ponenti obicem gratiae, Deus infallibiliter det gratiam: nam non ponere obicem supponit observantiam totius legis naturae, quae non est sine gratia (§ 348. Schol. 5.); et non ponere obicem non iuvat ad consequendam gratiam infallibiliter: alias gratia esset ex meritis. Sensus ergo axiomatis est, uti explicat S. Thomas in *c.* 10. *ad Rom. lect.* 3. facienti quod est in se ex gratia, Deus gratiam ulteriorem non denegat. Nec obstat, quod S. Thomas *q.* 24. *de verit a.* 1. *ad.* 2. dicat, quod possit homo se ad gratiam habendam praeparare, quae ei a Deo non denegabitur, si fecerit, quod in se est. Nam loquitur eodem modo de faciente quod est in se per gratiam praevenientem.

Art. 6. *De gratiae specialis necessitate ad perseverantiam finalem.*

Iustus sine speciali gratia in bono usque ad finem vitae perseverare nequit.

§ 351. Iustus etiam sine speciali Divinae gratiae auxilio in accepta iustitia usque ad vitae finem perseverare non potest. Nam 1° Christus Patrem orat, ut suos sibi servet Apostolos, *Ioan.* 17. *v.* 11. Et *ad Philipp.* 1. *v.* 6. dicitur: *Confidens hoc ipsum, quia qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu.* 2° Concilium Arausicanum II. *can.* 10. ait: *Adiutorium Dei etiam renatis ac Sanctis, semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare.* Et Tridentinum *sess.* 6. *can.* 21. *Si quis dixerit, iustificatum vel sine speciali auxilio Dei in accepta iustitia perseverare posse, vel cum eo non posse; anathema sit.* Et *can.* 26. hanc gratiam *magnum perseverantiae donum* appellat. Hoc idem probat S. Augustinus toto libro *de dono perseverantiae*, et praecipue ex eo, quia *Ecclesia orat, ut credentes perseverent*: *Deus ergo donat perseverantiam usque in finem.* 3° Ratio est: quia coniunctio gratiae cum morte est proprius et specialis effectus praedestinationis. Ergo est per speciale auxilium.

Imo nec parvulis hoc donum deest.

Schol. 1. Etiam parvulis, qui suscepto Baptismo moriuntur, datur speciale donum perseverantiae, sicut et adultis, qui post acceptam gratiam statim moriuntur, et oppositum asserere iuxta P. Gonet parum tutum est, tum quia *Sap.* 4. *v.* 11. dicitur: *Properavit educere illum de medio iniquitatum:* tum quia iuxta S. Cyprianum *l. de mortalit.* et S. Augustinum *de praedest. SS. c.* 14. mors, qua subtrahuntur homines periculis peccati, est singulare gratiae beneficium, a quo nec infantes excipiuntur, qui periculum lubricae aetatis evadunt. Hoc donum perseverantiae consistit formaliter in coniunctione gratiae cum fine vitae ex efficaci gloriae intentione imperata, quam coniunctionem Deus variis modis singulari providentia procurat: quibusdam accelerando mortem, ne in peccatum labantur: aliis prorogando vitam, ut resipiscant: aliis subtrahendo pericula et tentationes, aut eas temperando, quae omnia spectant ad auxilia extrinseca: aliis in

periculis vires augendo, ut vincant, et insuperabiliter in bono perseverent, quod spectat ad auxilia intrinseca.

Schol. 2. Semipelagiani finalem perseverantiam a libero arbitrio esse contendebant, scilicet activam perseverantiam seu continuationem in statu gratiae finalis iunctam cum actibus virtutis: passivam tamen perseverantiam seu unionem mortis cum gratia, donum Dei esse non diffitebantur. Nam I. gratia habitualis homini datur, ut in bono se conservare possit, ad quod sufficit peccatum vitare, quod potest per liberum arbitrium sine gratia. *Resp.* Potest hoc, si praeceptum sit facile et nulla gravis urgeat tentatio; secus si urgeat, quod in perseverando contingit. II. Homo cum virtute perseverantiae infusa perseverare potest; ergo non eget speciali gratia. *Resp.* Posse quidem potentia antecedente, non vero consequente. Non quaeritur, an ad posse perseverare requiratur specialis gratia, sed an ad perseverandum actu requiratur. III. Iuxta Tridentinum *sess.* 6. *c.* 11. Deus semel iustificatum non deserit, nisi prius ab eo deseratur: ergo iusto non deserenti Deum non est opus speciali auxilio ad perseverandum, utpote qui Deum non deserit. *Resp.* Iustum non deseri a Deo per subtractionem gratiae efficacis, nisi prius ab eo gratiae sufficienti resistente deseratur. Solvuntur obiectiones

Schol. 3. Ut homo iustus diu in bono perseveret, requiritur gratia specialis superaddita, quia ob infectionem carnis, et ignorantiam intellectus difficillimum est homini iusto inter tot et continuas tentationes diu in bono supernaturali perseverare. Hinc Concilium Arausicanum II. (§ 351.) vult implorandum Divinum auxilium, ut ad bonum finem quis pervenire, et in bono possit opere perdurare: ubi pro utraque perseverantia finali et diuturna specialem gratiam requirit: et Tridentinum (§ cit.) indefinite statuit, iustificatum sine auxilio Dei speciali perseverare non posse. Non obstat I. quod ad diu servanda praecepta naturalia, et vincendas tentationes sufficiat minima Charitas. *Resp.* Sufficit quidem in actu primo per modum habitus, quo quis utitur, cum vult: non sufficit in actu secundo, ut semper velit. Non obstat II. quod homo iustus sit homo sanus. *Resp.* enim, hominem iustum per gratiam non ita adaequate sanari, ut in eo non remaneat corruptio carnis et ignorantia intellectus, et consequenter difficultas ad diu in bono perseverandum per specialem gratiam superanda. An iustus sine speciali gratia diu in bono perseverare possit?

CAP. III.

De gratia sufficiente, et efficaci.

§ 352. Gratia actualis, cuius necessitatem hactenus consideravimus, dividitur in sufficientem et efficacem (§ 343. Schol. 2.). Quare de gratia sufficiente nunc agendum est, quae est illa gratia, quae expeditam, proportionatam et relativam ad praesentes subiecti circumstantias confert voluntati ad opus bonum potentiam, ac vires pares superandae oppositae concupiscentiae. Gratia sufficiens quid?

Explicatur definitio.

Schol. 1. Data modo definitio ex D. Tournely gratiae sufficientis multis celeberrimis Theologis non placet, quorum nonnulli me etiam amicabiliter monuerunt, eam non satis caute in prima editione Compendii mei Theologici a me adoptatam fuisse, tum quia praeludere videtur Molinistis, quorum partibus favere se Tournelius non uno loco demonstrat: tum quia hanc definitionem ab Ecclesia prae caeteris receptam autumat; cum tamen non desint Theologi, qui illud solum ab Ecclesia definitum dicant, quod in statu naturae lapsae gratiae interiori aliquando resistatur. An vero haec gratia interior dici debeat sufficiens, et an potentiam completam, proximam et expeditam, et vires pares in omnibus circumstantiis ad oppositam concupiscentiam superandam conferat, nullo Ecclesiae expresso oraculo decretum est, et nonnisi ratiocinando ex definitionibus Ecclesiae deduci potest; uti docte notat Cl. P. Gazzaniga *Prael. Th. Tom. 3. diss.* 3. Verumtamen quidquid sit de mente, scopo, et censura Tournelii, definitionem gratiae sufficientis ab eo datam adhucdum retineri et cum definitionibus aliorum clarissimorum Theologorum conciliari posse, pro tenui meo iudicio censui, sed sub sequentibus explicationibus et restrictionibus. 1° Noto cum Cl. P. Bertieri *Teol. Dog. Part.* 2. aliam esse potentiam, quae cum ipso actu coniungitur; alteram, qua fit, ut homo in actum prodire possit: haec constituit voluntatem expeditam ab omni impedimento impotentiae, quod gratiae inefficacis vel sufficientis munus est; et hanc intelligo in data definitione per *expeditam, proportionatam, et relativam ad praesentes subiecti circumstantias ad opus bonum potentiam, et vires pares superandae oppositae concupiscentiae.* Prior vero potentia cum actu coniuncta voluntatem constituit expeditam ab omni impedimento *nolentiae*, eamque habemus, cum gratia efficaci sumus exornati 2° Adverto cum eodem Cl. P. Bertieri et Cl. P. Gazzaniga loc. cit. gratiam sufficientem non continere ex parte Dei totum id, quod ad bene operandum requiritur; sed ad hoc insuper requiri gratiam efficacem, quae non ex consensu hominis voluntatis, sed ex se est efficax, uti inferius contra Molinistas et Congruistas demonstrabitur. Sed hoc ipsum datae etiam nostrae definitioni competit, secundum quam licet gratia sufficiens conferat completam, proximam, et expeditam ad bene operandum potentiam, quem loquendi modum etiam Thomistarum aliqui post Alvarezium amplexi sunt; ad actum tamen pium et salutarem alia gratia maior et efficax est necessaria. Atque in hoc sensu explicata data gratiae sufficientis definitio cum systemate gratiae per se efficacis optime concordabit, et parum ac nonnisi verbis forte differet ab ea, quam communiter dant recentiores Thomisticae et Augustinianae Scholae Theologi; scilicet: gratia sufficiens seu inefficax est, « quae in nobis excitat pias quasdam mentis illustrationes, ac aliquam boni « cupiditatem, debiliter tamen et imperfecte, adeo ut bonum illud « opus, ad quod gratia illa nos sollicitat, minime consequatur. » Unde patet, eamdem gratiam et efficacem dici posse et inefficacem.

Efficax est, quia coniunctam semper habet ex parte intellectus aliquam sanctam cogitationem, et ex parte voluntatis aliquam boni cupiditatem: inefficax est, quia caret actu perfecto et consummato, ad quem ex natura sua et antecedenti Dei voluntate ordinatur. Non igitur dicitur sufficiens, quasi totum id contineat, quod ad opus hic et nunc eliciendum requiritur, sed quod potentiam ad bene et salutariter operandum conferat, ab actu tamen seiunctam.

Schol. 2. Iansenius a. 1585. in territorio Laerdamensi natus famosum opus, *Augustinus* inscriptum, composuit, in quo 20. annis laborabit, et postquam Episcopus Iprensis a. 1635. consecratus fuerat, complevit, quod post eius (an. 1638.) obitum editum fuit, in quo tamen se et sua scripta Romanae Sedis iudicio subiecit. Mox ut lucem aspexit Iansenii liber, prohibitus fuit ab Urbano VIII. in Bulla: *In eminenti*, quae tamen obstantibus Iansenistis in Belgio solemniter promulgata non fuit, usque ad annum 1648. Et an 1653. Innocentius X. Constitutionem edidit: *Cum occasione*, in qua quinque propositiones sequentes ex libro Iansenii excerptas damnavit. I. *Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus secundum praesentes, quas habent, vires, sunt impossibilia; deest etiam gratia, qua possibilia fiant.* II. *Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur.* III. *Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* IV. *Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant haeretici, quod vellent, eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.* V. *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut Sanguinem fudisse.* Prima propositio ut temeraria, blasphema, impia et haeretica damnata fuit: Secunda et tertia ut haeretica: Quarta ut falsa et haeretica: Quinta ut falsa, temeraria, scandalosa, et intellecta eo sensu, quod Christus pro salute tantum praedestinatorum mortuus sit, impia, blasphema, contumeliosa, Divinae pietati derogans et haeretica. Haec constitutio in Gallia recepta fuit, quam ut eluderent Iansenistae, excogitarunt, famosam distinctionem iuris et facti (§ 28. Schol.), quam elisit Alexander VII. an. 1665. in nova Constitutione: *Regiminis Apostolici*, dum fidei formulam ab omnibus subscribendam: *Ego N. Constitutioni Apostolicae Innocentii X. etc.* proposuit, cui tamen Iansenistae rigidiores sine limitatione subscribere recusant; molliores vero putant, se sine exceptione subscribere posse, quia haec subscriptio est signum interni assensus respectu dogmatis, et signum reverentiae externae respectu facti (§ 28. Schol.). Cum vero nonnulli Episcopi Belgici nonnullas additiones formulae illi fecissent, eas Innocentius XII. an. 1694. improbavit, et iussit formulae subscribi et damnari propositiones Iansenii in sensu obvio, quem formulae et propositionum verba praeseferunt. Cumque haec verba: *in sensu obvio*, Iansenistae ita exponerent, quasi Papa tantum vellet,

Iansenismus eiusque systema.

ut propositiones in seipsis damnarentur in sensu obvio verborum, sine respectu ad sensum Iansenii; idem Pontifex in Brevi an. 1696. dato declaravit, nomine praetensorum Iansenistarum non fictos, sed veros et declaratos intelligi. Anno 1702. confictus fuit famosus casus conscientiae, in quo quidam Clericus inducitur, cui Absolutio denegata fuit, quia declaraverat, se re vera quinque propositiones absolute damnare, et formulae Alexandri VII. subscripsisse; nihilominus quantum ad quaestionem facti, an libro Iansenii sint attribuendae, se putare, sufficere religiosum silentium. Hic casus propositus fuit 40. Doctoribus Parisiensibus, qui responderunt: huius Ecclesiastici viri sententiam nec novam esse, nec singularem, nec ab Ecclesia damnatam, nec talem, ut possit illi Confessarius Sacramentalem Absolutionem denegare, etsi poenitens suam sententiam retractare nolit. Hanc responsionem proscripsit Clemens XI. Cardinalis Noalius, et plures Galliae Episcopi, ac omnes Doctores uno excepto subscriptionem suam revocarunt. Tandem Clemens in Bulla: *Vineam Domini Sabaoth*, confirmatis praedecessorum suorum Constitutionibus decrevit, obedientiae, quae praeinsertis Constitutionibus debetur, obsequioso illo silentio minime satisfieri. Systema Iansenii in sequentibus consistit: 1. Distinctio inter statum innocentiae, et naturae lapsae in eo consistit, quod in statu naturae innocentis non essent nisi gratiae sufficientes pendentes a voluntate Adami, cum e contra in statu naturae lapsae tantum dentur gratiae efficaces humanae voluntati absolute dominantes. *Ians. de grat. primi hom. c. 14.* 2. Unde gratia efficax ex nulla alia causa est necessaria pro hoc praesenti statu, quam quia natura nostra infirma et per peccatum corrupta est. 3. Haec gratia iuxta Iansenium est delectatio spiritualis, seu motus indeliberatus delectationis coelestis, quae nos movet ad bonum; sicuti cupiditas est motus indeliberatus delectationis terrenae, quae nos movet ad malum. *Ians. l. 4. de grat. Christi c. 1.* 4. Si delectatio coelestis sit aliquo gradu superior delectatione terrena, gratia fit victrix, et nos ad bonum necessario rapit: quod si vero terrena delectatio sit superior, cupiditas fit victrix, et nos necessario rapit ad malum: sicuti maius pondus in bilance elevat minus, tum quia necesse est, ut secundum id, quod magis delectat, operemur; tum quia haec delectatio relative victrix sive gratiae sive cupiditatis diametraliter opponitur indifferentiae agendi vel non agendi. Neque hoc tollit libertatem iuxta Iansenium, iuxta quem indifferentia agendi, vel non agendi non est essentialis libertati, et libertas est voluntas, quae eo ipso, quod vult, libera est, ita ut sola coactio, non vero necessitas saltem mutabilis, repugnet libertati: dico mutabilis: nam Iansenius duplicem necessitatem distinguit: unam fixam et immutabilem, quae in nullis circumstantiis vinci potest, qualis est necessitas, qua Deus seipsum diligit. Et qua Beati Deum amant, et haec necessitas repugnat libertati, non quidem essentiali, sed libertati status viatoris: altera est necessitas mutabilis, transitoria relativa, quae stantibus praesentibus circum-

stantiis relative ad vim oppositam superiorem vinci non potest, licet absolute et in aliis circumstantiis vinci possit: sic a terrena delectatione superante coelestem movemur ad malum necessitate mutabili et relativa, quia licet stante hac superioritate delectatio terrena vinci non possit a gratia; potest tamen absolute vinci, si delectatio coelestis evadat superior: haec necessitas mutabilis iuxta Ianseniam non officit libertati hominis in hac vita, quae proinde libertas tota consistit in vertibilitate de una ad alteram necessitatem, prout delectatio coelestis et terrena in vincendo alternant. Ex quo fluit, 5. fuisse in Deo voluntatem antecedentem salvandi omnes homines tantum pro statu innocentiae, vi cuius voluntatis Adam recepit gratias sufficientes: pro statu vero naturae lapsae, tantum datur voluntas consequens salvandi omnes, et voluntas antecedens nunc est sterilis erga homines lapsos, nec ex illa obvenit homini ulla gratia, ne quidem mors Christi; unde Christus pro omnibus non est mortuus. 6. Ut vero Iansenius Catholicis fucum faciat, et gratias sufficientes non omnino reiicere videatur, dicit dari in hoc statu naturae lapsae parvas gratias, quae hominem utcumque moveant ad bonum, quae desideria imperfecta in eo excitent, et quibus homo resistit.

Schol. 3. Quesnellus a. 1634. Parisiis natus, factus Pater Congregationis Oratorii, scripsit a 1681. Reflexiones morales super Novum Testamentum, in quibus cum multi errores in Baio et Iansenio damnati reperirentur, Clemens XI. a. 1708. sub anathemate hunc librum prohibuit: quod cum nonnulli iniquius ferrent, libro Quesnelli accurate examinato, Clemens XI. a. 1713. librum et 101. propositiones excerptas damnavit in celebri Constitutione: *Unigenitus*, cui multi Galli se opponentes cum 4. Episcopis ad futurum generale Concilium appellarunt, dicti ideo Appellantes. Nihilominus in Concilio Ebredunensi Constitutio acceptata fuit a. 1727. cui anno sequenti etiam Cardinalis Noailles accessit. Appellantes pro confirmatione suae pertinaciae miraculum ad sepulchrum Diaconi Paris in appellatione mortui, et in coemeterio S. Medardi sepulti commenti sunt, quo puellam eius intercessione visum et usum crurum recepisse iactitabant; quod tamen ab Archiepiscopo Parisiensi rigido examini subiectum, falsum esse deprehensum fuit. Quesnelli errores.

Art. 1. *De existentia gratiae sufficientis.*

§ 353. Datur igitur in statu naturae lapsae aliqua gratia interior, cui ex malitia voluntatis humanae resistitur. Nam *Primo* S. Stephanus, *Act.* 7. 51. obiurgat Iudaeos: *Vos semper Spiritui Sancto resistitis, sicut Patres vestri, ita et vos.* Ubi ad alia veteris Testamenti loca provocat, in quibus eamdem resistentiam gratiae exprobravit, quae § sequenti proferentur et examinabuntur. *Secundo* Tridentinum *Sess.* 6. *c.* 13. ait: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent: Deus enim nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum, ita perficiet, operans velle et per-* Alicui gratiae internae resistitur.

ficere. *Tertio* S. Augustinus *l.* 1. *de pecc. mer. c. ult.* de homine iusto ait: *Habet concupiscentiam, cum qua pugnet, eamque adiuvante Deo superet, si non in vacuum gratiam eius susceperit, si reprobus esse noluerit*. *Quarto* Patet ex propositione 2ª Iansenii damnata: *Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur.*

Datur gratia vere sufficiens.

§ 354. Admittenda est ergo in statu naturae lapsae gratia vere ac proprie sufficiens. Ita docet 1° S. Scriptura, *Prov.* 1. *v.* 24. *Vocavi, et renuistis: extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret.* Haec vocatio fuit vere sufficiens, tum quia Deus iubet conversionem, *v.* 23. *Convertimini ad correptionem meam;* tum quia promittit huic conversioni Spiritum S. tum quia extendit manum utique ad serio iuvandum: tum quia minatur poenam aeternam non cooperantibus, *v.* 26. Deinde *Is.* 5. *v.* 4. dicitur: *Quid est, quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? an quod expectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Hic domus Israel sub nomine vineae habuit gratias vere et pure sufficientes ratione tot mediorum, quae dedit ei Deus *v.* 2. ut afferret fructum, quem prudenter non expectasset, si quid ad fructificandum necessarium defuisset; unde etiam provocat ad testimonium propriae eorum conscientiae, *v.* 3. *Habitatores Ierusalem et viri Iuda, iudicate inter me et vineam meam.* Ergo habuerunt gratiam vere sufficientem, imo etiam pure sufficientem, quia culpa voluntatis eorum effectu caruit. Dicunt quidem Calvinistae, hanc esse meram parabolam, et sermonem esse non de beneficiis, sed suppliciis a vinea promeritis, ita ut sensus sit: plantavi vineam; quid iam faciendum, nisi ut puniam sterilem? Verum parabolam hanc de Iudaeis explicat ipse Deus *v.* 7. et Christus, *Matth.* 21. et sermonem esse de beneficiis patet ex contextu; hinc loquitur in praeterito, *et non feci* עָשִׂיתִי (*Gnasiti*) *ei?* ac modo *v.* 5. ad supplicia deflectit. Dicunt. 2. Iansenistae, Deum tantum loqui de gratiis externis. Sed cum loquatur de omnibus mediis ad conversionem necessariis etiam gratias internas intelligit. Rursus *Matth.* 23. *v.* 37. *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti?* Certe hic affectus Christi sterilis non fuit sine gratia interna illustrante mentem et movente voluntatem, *Act.* 7. S. Stephanus ait, Iudaeos Spiritui S. resistere: 1. *ad Thess.* 5. *Nolite Spiritum extinguere*: 2. *ad Cor.* 6. *v.* 1. hortatur eos Apostolus: ne in vacuum gratiam Dei recipiant: *Apoc.* 3. *Ego sto ad ostium, et pulso: si quis mihi aperuerit, intrabo ad illum.* Ergo plures gratiae desunt, illi resistunt, eam extingunt, et in vacuum recipiunt, quod non tenet de gratia efficaci, adeoque sufficiente, et quidem interna, quae per Spiritum S. clare significatur. 2. Ita definiunt Concilia. Arausicanum II. *can.* 25. *Secundum Fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia omnes baptizati Christo auxiliante et cooperante, quae ad salutem animae pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.* Et Tridentinum *Sess.* 6. *cap.* 11. ait: *Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet, et facere quod possis, et petere, quod non possis, et*

adiuvat, ut possis. Igitur de fide est, mandata Dei esse iustis possibilia, qui tamen illa non semper implent, consequenter datur eis gratia, qua possibilia fiant, quia viribus naturae non sunt possibilia: sed haec gratia non est efficax, quia illa non semper implent: ergo sufficiens. 3° Patet ex Patribus tum Graecis, quos Iansenius nobis concedit; tum Latinis, et maxime S. Augustino, quem Iansenius totum sibi vindicare vult. Hic *l. de nat. et grat. c.* 43. docet, Deum non praecipere impossibilia. Ergo supponit gratiam, qua possibilia fiant, et quia ea homines non semper observant, supponit gratiam sufficientem. Deinde in *l. de grat. c.* 47. ait: *Si consenserit nobis Pelagius, non solum possibilitatem in homine, etiamsi nec velit, nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem et actionem . . . divinitus adiuvari . . . nihil de adiutorio gratiae Dei, quantum arbitror, inter nos controversiae relinquetur.* Ergo S. D. agnoscit gratiam possibilitatis seu sufficientem, distinctam a gratia actionis, seu efficaci. Et *l.* 83. *quaes.* 68. ait: *Ad illam coenam . . . nec omnes, qui vocati sunt, venire non voluerunt, neque illi, qui venerunt venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt, quia vocati venerunt; nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi, quoniam ut venirent, vocati erant in libera voluntate.* Et *l. de nat. et grat.* c. 67. excusantes se peccatores refellit, *quia Deus multis modis aversum vocat, docet credentem, consolatur sperantem, diligentem adhortatur, conantem adiuvat, exaudit deprecantem, et peccator volentem sanare contemnit.* Ergo datur gratia vere sufficiens. Haec enim 4° est donum supernaturale, mentem illuminans et voluntatem movens, et tribuens expeditam et relativam ad opus bonum potentiam etc. (§ 352.). Sed talis iuxta modo dicta datur. Ergo datur sufficiens.

Schol. Iansenius negat, in statu naturae lapsae dari gratiam vere et proprie sufficientem (352. Schol. 1.). Probat hoc I. ex S. Scriptura, quae non aliam gratiam, nisi efficacem agnoscit, *Ioan.* 10. *v.* 27. *Oves meae vocem meam audiunt . . . non rapiet eas quisquam de manu mea. Ad Rom.* 9. *Voluntati eius quis resistet? Resp.* Loquitur quidem saepe S. Scriptura de gratia efficaci, sed sufficientem non excludit, quam alibi commemorat. II. S. Augustinus pluribus in locis requirit gratiam efficacem, ut homo possit et velle et operari bonum: uti *l. de praedest. SS. c.* 8. ait, eos qui non credunt, *foris tantum audire, non intus.* Item illam tantum gratiam agnoscit, quam negavit Pelagius, quae est gratia efficax. Et *l. de corrept. et grat.* statuit discrimen inter gratiam status innocentiae et naturae lapsae in eo, quod gratia sufficiens sit propria statui innocentiae, efficax statui naturae lapsae. *Resp.* S. Augustinus vult eos, qui non credunt, foris tantum audire quantum ad effectum, quia non magis credunt, quam si foris tantum audirent; non vero quod non habeant gratiam internam sufficientem. Pelagius non solum gratiam efficacem, sed etiam sufficientem negavit, et utramque S. Augustinus defendit. Item S.

Solvuntur obiectiones Iansenistarum.

Augustinus discrimen inter gratiam utriusque status in eo statuit, quod in statu naturae lapsae homo ad perseverandum egeat gratia speciali sanante et roborante suam infirmitatem: Adam vero in statu innocentiae tantum eguerit gratia secundum communem cursum applicante et movente. III. Nullae preces Ecclesiae gratiam sufficientem a Deo postulant; ergo non datur. *Resp.* Ecclesia omnem gratiam ad salutem necessariam a Deo postulat; cum ergo secundum prudentem Dei oeconomiam etiam sufficiens sit utilis et necessaria, eam etiam a Deo postulat, quam licet Deus omnibus det, eam tamen ab eo petere iustum est. IV. Gratia sufficiens iuxta Thomistas etiam effectum habet: ergo omnis gratia interna est efficax. *Resp.* Gratia sufficiens dum intellectum illuminat et voluntatem movet, ille illuminatur, haec movetur; ergo effectum habet: quia tamen principalem effectum, scilicet conversionem, ad quam disponit et potentiam confert, non obtinet, non dicitur simpliciter efficax, sed inefficax, quia hunc principalem effectum non consequitur. V. Illa tantum gratia est sufficiens, praeter quam nulla alia requiritur: sed talis non est illa, quae vulgo sufficiens dicitur, cum praeter illam novum auxilium ad agendum requiratur: ergo non est sufficiens. *Resp.* Gratia sufficiens in sensu grammaticali est illa, praeter quam nulla alia requiritur; non vero in sensu Theologico (§ 352.) explicato.

Art. 2. *De gratiae sufficientis largitione omnibus iustis.*

Omnibus iustis datur gratia sufficiens. § 353. Iustis omnibus datur a Deo gratia vere sufficiens, per quam possunt aut tentationes superare, aut mandata hic et nunc observare. Probatur hoc 1° ex S. Scriptura, 1. *ad Cor.* 10. *v.* 13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Loquitur hic Apostolus de iustis, uti patet ex *v.* 12. *Qui se existimat stare, videat, ne cadat.* Porro tentarentur iusti supra id, quod possunt, nisi haberent gratiam sufficientem (§ 352.). Iansenius quidem hunc locum de solis praedestinatis exponit, qui nunquam finaliter tentationi succumbunt. Sed falso; nam dicitur: *cum tentatione,* non vero: *ex tentatione,* uti egit versio Montensis: dicitur: *ut possitis sustinere:* dicitur: *faciet proventum,* non vero *victoriam*: non additur conditio: *si praedestinatis estis.* Unde sensus est: in tentatione ipse roborabit vos gratiae quae sufficientis auxilio, quo possitis eam sustinere. Patet igitur, textum ad praedestinatos quantum ad finalem perseverantiam a Iansenio et Estio male restringi, tum quia nullum in eo perseverantiae finalis vestigium apparet: tum quia ad omnes fideles Corinthios illa verba diriguntur, qui non omnes erant praedestinati: tum quia Tridentinum *sess.* 24. *can.* 9. hunc textum ad omnes continentiae voto obstrictos extendit, quorum tamen aliqui tentationi succumbunt. 2° Probatur ex Conciliis. Milevitanum *can.* 3. statuit: *Placuit, ut quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua iustificamur per I. C. D. N. ad solam remissionem peccatorum valere, quae iam commissa sunt, non etiam ad adiu-*

torium, ut non committantur, anathema sit. **Ergo datur iustis gratia, qua adiuventur ad peccatum non committendum, quae erit sufficiens,** cum iusti nihilominus subinde labantur. Confirmat hoc Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 11. dicens: *Nemo temeraria illa et a Patribus prohibita sub anathemate voce uti* (*debet*) , *Dei praecepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia: nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere, quod possis, et petere, quod non possis, et adiuvat, ut possis: cuius mandata gravia non sunt, cuius onus suave est: Deus namque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab iis prius deseratur.* Ergo Concilium docet, Deum adiuvare iustos, ut possint, quod fit per gratiam sufficientem. Item Deus iustos non deserit; desereret autem, nisi daret gratiam sufficientem. Certe hic non damnatur error Lutheranorum et Calvinistarum docentium, ideo mandata Dei esse iustis impossibilia, quia omnia eorum opera ob pravam concupiscentiam sunt peccata, uti explicat Concilium Iansenius: sed damnat errorem eorum, qui volunt, mandata Dei ex defectu gratiae esse iustis impossibilia, quod docet Iansenius. Quippe Concilium damnat errorem iam a Patribus, scilicet Concilii Milevitani et Arausicani II. proscriptum : sed Patres non proscripserunt hunc Lutheri et Calvini errorem sibi adhuc eo tempore incognitum. Ergo damnat sententiam, quam Iansenius postea propugnavit post Lutherum, scilicet homini iusto aliquando deesse gratiam, qua mandata Dei possibilia fiant. Deinde Concilium *sess.* 5. *et* 6. *can.* 25. Lutheri sententiam damnat. Ergo *can.* 11. *et* 18. damnat errorem Iansenii : quod clare ostendunt rationes, quibus Concilium *can.* 11. confirmat doctrinam Catholicam: 1. quia Deus iubendo monet, quod possis . . . et adiuvat, ut possis. 2. Quia mandata eius gravia non sunt. 3. Quia sua gratia semel iustificatos non deserit; quae contra errorem Iansenii directe pugnant. Nec iuvat cum Iansenistis dicere, Deum gratia habituali non deserere iustum, nisi prius per peccatum mortale ab eo deseratur. Nam Concilium docet, Deum non deserere iustum ea gratia, qua possit peccatum vitare, praeceptum implere, et in bono usque in finem perseverare, *cap.* 13. *In Dei enim auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent: Deus enim , nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere.* Ubi certe de gratia actuali sermo est. Et *cap.* 16. *Cum Christus Iesus tamquam caput in membra, et tamquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quae virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur et subsequitur; nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est , quominus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt facta, Divinae Legi, pro huius vitae statu, satisfecisse censeantur.* Probatur ex S. Augustino, qui *l. de corrept. et grat. c.* 7. ait: *Homo, in eo, quod audieras ac tenueras, in eo perseverares, si velles; nullo autem modo dici potest, id quod non audieras, crederes, si velles.* Ecce gratiam sufficientem iusto collatam : nam qui dicitur aliquid facturus, si vel-

let, debet habere expeditam ad id facultatem. Deinde S. Augustinus multis in locis docet, mandata Dei non esse homini impossibilia: ergo admittit gratiam sufficientem in iustis ad ea observanda. Ex his sequitur 4° hanc primam Iansenii propositionem: *Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus, secundum praesentes, quas habent, vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant*, Constitutionibus summorum Pontificum Innocentii X. et Alexandri VII. merito esse damnatam ut temerariam, quia est contraria communi Catholicorum sententiae: ut blasphemam, quia derogat iustitiae Dei, et fidelitati in promissis: ut haereticam, quia pugnat contra verbum Dei, et definitionem Ecclesiae. Ratio est. 5° Iusti tenentur et possunt observare mandata Dei: sed hoc possunt solum per gratiam sufficientem (§. 348. iuncto § 352.): ergo datur illis gratia sufficiens.

Solvuntur obiectiones.

Schol. Iansenius negat, iustis conferri a Deo gratiam vere sufficientem, per quam tentationes superare et mandata observare possint. I. Quia homo sine gratia efficaci nil boni ad salutem pertinens praestare potest, *Ioan.* 6. *v.* 43. *Nemo venit ad me, nisi Pater . . . traxerit eum. Resp.* S. Scriptura saepe loquitur de gratia praeveniente ad singulos bonos actus necessaria; trahere enim indicat, quod gratia voluntatem, non voluntas gratiam praeveniat. II. Concilia et Patres de sola gratia efficaci iustis concessa loquuntur, quia statuunt, sine gratia nihil boni fieri posse (§ 346.). *Resp.* Concilia et Patres solum contra Pelagianos necessitatem gratiae in genere astruunt, et volunt esse efficacem cum agimus, sed sufficientem non excludunt. III. S. Augustinus *l. de grat. Christi c.* 11. a Pelagio poscit, ut eam ex fide Catholica gratiam fateatur, qua bonum non tantum suadetur, sed etiam persuadetur. Et *l. de don. persev. c.* 22. docet, Deum a iusto non praedestinato *subtrahere obediendi vires*, et consequenter gratiam sufficientem, quod tamen ob populi scandalum non vult aperte dici. Et *de corrept. et grat. c.* 8. dicit, Deum quibusdam iustis *perseverantiam in bono non dare*. Et *de perf. iustit. c.* 8. ait, iustum ex praesenti gratia aliquando *non posse certa aliqua mandata observare*: et quidem hoc ex poena peccati originalis. *Resp.* In primo loco S. Augustinus probat, gratiam internam esse necessariam, quae subinde est efficax, subinde sufficiens. In secundo loco omnino illam propositionem reprobat, et in responsione ad 12. ait: *Vires itaque obedientiae non ideo cuiquam subtraxit, quia eum non praedestinavit: sed ideo non praedestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse praevidit.* In tertio loco agit de actuali perseverantia, non de potentia perseverandi. In quarto loco vult, iustum potentia consequente coniuncta cum actu quaedam mandata observare non posse sine gratia efficaci; bene tamen potentia antecedente, quatenus orare potest, ut uberiorem gratiam accipiat. IV. S. Petrus fuit iustus eo tempore, quo Christum negavit: sed tunc defuit illi gratia sufficiens; nam Christus ipse, *Ioan.* 13. *v.* 36.

dixit: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea. Resp.* S. Petrus, quando Christum negavit, ab interna iustitia iam defecit. Deinde S. Petrus non habuit quidem tunc gratiam efficacem, habuit tamen sufficientem. Verba Christi solum innuunt, S. Petrum tunc non moriturum esse, cum necdum haberet mandatum moriendi.

Art. 3. *De concessione gratiae sufficientis omnibus hominibus.*

§ 336. Gratia sufficiens omnibus conceditur vel in praeparatione, vel in executione. Ita 1° docet S. Scriptura, *Ezech.* 33. *v.* 10. *Nolo mortem impii, sed ut convertatur* : 1. *ad Tim.* 2. *v.* 4. *Deus vult, omnes homines salvos fieri* (§ 87.). Ergo media ad salutem necessaria et gratiam sufficientem illis confert, vel saltem praeparat. 2° Concilium Valentinum III. *can.* 2. ait, malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt, sed quia boni esse noluerunt. Et Tridentinum dicit, *Deum nos adiuvare, ut possimus.* 3° Innocentius I. in *Ep. ad Conc. Carthag.* ait: *Quotidiana praestat homini remedia,* Et S. Augustinus *l.* 3. *de lib. arbitr. c.* 22. *Accepit autem homo, ut pie et diligenter quaerat, si velit.* 4° Ratio est: Deus serio vult omnium hominum salutem (§ 87.). Sed haec non est possibilis sine gratia saltem sufficiente (§ 346.). Ergo omnibus eam vel confert, vel saltem praeparat.

Gratia sufficiens omnibus vel praeparatur, vel datur.

Schol. 1. Lutherus et Calvinus docent, iis omnibus deesse auxilium sufficiens, qui non sunt praedestinati. I. Quia S. Augustinus *Ep.* 207. ait: *Scimus, gratiam non omnibus hominibus dari.* Et *l. de corrept. et grat. c.* 11. *Nunc quibus deest tale adiutorium, poena peccati est. Resp.* S. D. loquitur de gratia efficaci et iustificationis, non vero de gratia sufficiente. II. Si S. Augustinus voluisset admittere gratiam sufficientem in omnibus, potuisset ex hoc capite facile refutare Monachos Adrumentinos conquerentes, se iniuste corripi, quod id non facerent, ad quod gratiam non haberent: quod tamen non facit, sed causam negatae gratiae reiicit in peccatum originale. *Resp.* S. D. probat etiam eos iniuste conqueri, quia acceperunt gratiam sufficientem, per quam efficacem impetrare poterant: *Orent,* ait, *ut, quod nondum habent, accipiant.* Originale autem tantum radicale motivum reiectionis est in iis, quibus remissum est (§ 102. Schol. 4.); et ibi loquitur S. D. de infidelibus.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Quaerunt hic Scholae salva fide, nam iuxta D. Tournely hoc unum est de fide, iustis non deesse gratiam, qua mandata Dei illis possibilia fiant, an etiam infidelibus dentur gratiae sufficientes. Verosimilius est, etiam infidelibus dari quasdam gratias sufficientes vere et proprie dictas, quibus mediate et fidem et salutem obtinere possint, et non tantum has gratias illis praeparari, uti vult P. Gonet. Probatur hoc 1. *ad Rom* 1. *v.* 20. ubi gentes dicuntur ex rebus creatis potuisse Deum cognoscere, glorificare, et ad eius cultum et amorem excitari, ita ut inexcusabiles sint, quia cum cognovissent eum, non sicut Deum glorificaverunt. Sed excusari possent, si omni

An infidelibus dentur gratiae sufficientes.

gratia interna destituti fuissent, cum gratia externa sine interna nihil ad motum verae pietatis conferat (§ 346.). Ergo hac non destituti fuerunt. 2. S. Augustinus *in Ps.* 57. *ait: In ipsis cordibus nostris veritas scripsit. Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri .... Sed ne homines sibi aliquid defuisse quererentur, scriptum est et in tabulis, quod in cordibus non legebant.* Et S. Prosper *de voc. gent.*, c. 14. *Adhibita semper est universis hominibus quaedam supernae mensura doctrinae, quae etsi parcioris occultiorisque gratiae fuit, sufficit tamen, sicut Dominus iudicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.* Et Orosius in *apol. de arbit. libertate. Mea semper haec est fidelis et indubitata sententia, Deum adiutorium suum . . . universis in hoc mundo gentibus propter longanimem sui aeternamque clementiam subministrare.* 3. Deus vult serio omnes salvos fieri (§ 87.). Ergo etiam media et gratiam sufficientem ad hoc illis confert. Non obstat I. quod fides sit prima omnium gratiarum: ergo cum infideles non habeant fidem, nec habent gratiam sufficientem. *Resp.* Fides inchoata et imperfecta, scilicet cognitio Dei, est prima gratia, non vero fides perfecta et explicita in Christum, quae quidem est prima gratia, qua iuste vivitur, et ad gratiam sanctificantem homo proxime disponitur; non vero est prima gratia absolute, qua remote disponitur. Fides autem inchoata iuxta S. Augustinum *de praedest. c.* 8. quibusdam non datur quoad actum, quia non omnes credunt, datur tamen quoad posse saltem remotum. II. Sic non daretur ignorantia invincibilis fidei, et Ecclesia frustra oraret pro infidelibus, ut Deus eos ad fidem adducat. *Resp.* Ignorantia Evangelicae fidei in infideli talis est, ut moraliter vinci non possit ex certa et deliberata intentione, quia medium ad eam vitandam confuse solum illi proponitur, licet absolute vinci possit, adeoque est invincibilis. Orat autem Ecclesia pro infidelibus, ut Deus praeter illas gratias, quibus mediate ad fidem pervenire possunt, hoc est maiora gratiae auxilia impetrare, iisque mediantibus fidem obtinere, det illis gratiam, ut ad fidem immediate perveniant, quae gratia fidei *non est omnium*, 2. *ad Thess.* 3. *v.* 2. III. Gratia sufficiens est illuminatio mentis et excitatio voluntatis, quam Deus in nobis operatur: sed infideles hanc non sentiunt: ergo non habent; imo iuxta S. Augustinum *serm.* 154. gratia Christi infidelibus non datur. *Resp.* Infideles illam inspirationem non sentiunt, id est non reflectunt, nec a Deo esse intelligunt, licet sentiant. Item non habent gratiam Christi resurrectionis gloriosae iustorum, habent tamen gratiam Christi, qua remote ad eum converti possunt. IV. *Act.* 14. *v.* 15. Deus dicitur in praeteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas. Et *c.* 16. *v.* 6. Paulus et Timotheus prohibentur a Spiritu S. loqui verbum Dei in Asia: ergo gratia sufficiens illis concessa non fuit. *Resp.* Ex primo solum colligitur, illis gentibus tam copiosam gratiam concessam non esse, qualis aliis obtigit, non vero nullam. Eodem modo Asiaticis tunc quidem gratia fidei data non fuit, sed nullam collatam esse, plane non sequitur.

Schol. 3. Excaecati etiam et obdurati non privantur omni auxilio gratiae sufficientis. Ita contra P. Gonet docentem, illud tantum excaecatis exhiberi, colligimus ex testimoniis S. Scripturae (Schol. praec.) citatis: quibus accedit S. Augustinus *in Ps.* 6. scribens: *Ea est caecitas mentis, in eam quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur, sed nondum penitus, cum in hac vita est.* Quo etiam referri possunt generalia S. Augustini placita: scilicet, mandata Dei non esse impossibilia: neminem in eo peccare, quod cavere nequit: illos a peccato excusari non posse, qui obtendunt, se gratiam non accepisse: quae omnia non tenerent, si excaecati carerent omni auxilio gratiae sufficientis. Non obstat I. quod *Ioan.* 12. *v.* 39. dicatur: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.* Et alibi cor Pharaonis induratum fuisse dicitur. Ergo induratis non datur gratia sufficiens. *Resp.* Iudaei excaecati non poterant credere impotentia consequente et voluntaria, quia nolebant, vel in sensu composito excaecationis, non vero impotentia antecedente involuntaria, et in sensu diviso. Item Deus non induravit Pharaonem positive impertiendo malitiam, sed negative non impertiendo misericordiam et gratiam efficacem ob peccata, quibus gratiae sibi datae restitit. II. Augustinus *in Ep. ad Rom.* ait Pharaoni non imputari, *quod non obtemperaret, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat.* Et *Ep.* 194. ait, Deum indurare *non impertiendo misericordiam.* Et *l. de nat. et grat. c.* 22. *Nec cogitat praevaricatorem legis, quem digne lux deserat veritatis, qua desertus utique fit caecus. Resp.* S. D. primo loco vult, inobedientiam Pharaoni imputari non tantum ratione sui, sed etiam ratione causae, scilicet prioris infidelitatis. In altero loco loquitur de gratia efficaci. In tertio de impotentia consequente, et voluntaria, non de antecedente. III. 2. *Machab.* 9. *v.* 13. Antiochus *oravit Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus.* Et *ad Hebr.* 12. *v.* 17. *Esau non invenit poenitentiae locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam.* Et *Eccl.* 7. *v.* 14. *Nemo potest corrigere quem Deus despexerit. Resp.* Antiochus pro doloris solatio, non pro peccati remedio orabat. Et Esau deflebat ablata sibi primogenita, non peccata. Et illud: *nemo potest corrigere*, denotat, quod difficile sit corrigere: vel melius: *nemo potest corrigere* defectum physicum curvitatis; nam in Hebraeo sequitur אשר עותו, *(Ascer Gniveto)*, quod *curvavit*, *depravavit*, significat.

An excaecatis detur gratia sufficiens?

Schol. 4. Deus etiam omnibus infantibus media ad salutem necessaria praeparavit, ac de iis applicandis sufficienter, quantum ex se, providit. Est contra Vasquez, *in* 1. *S. Th. d.* 96. *c.* 2. qui putat, Deum infantibus in utero matris, vel iam natis et sine culpa parentum sine Baptismo morientibus, de applicatione medii ad salutem sufficientis non providisse. Probatur autem 1. ex eo quod Deus vere et sincere velit, omnes homines salvos fieri (§ 87.), Ergo etiam in-

An Deus omnibus infantibus det media ad salutem necessaria?

fantes. Sed otiosa et sterilis non est haec Dei voluntas (loc. cit.). Ergo Deus vi illius etiam parvulis praeparavit media salutis necessaria, et de iis applicandis sufficienter, quantum est ex se, providit, alias vix defenditur, quod Deus velit, omnes salvos fieri. 2. S. Prosper *l.* 2. *de vocat. gent. c.* 20. ait: *Non irreligiose arbitror credi neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines, ad illam pertineant gratiae partem, quae semper universis est impensa nationibus.* Non obstat I. quod S. Augustinus *de don persev. c.* 12. dicat, Baptismum subinde Deo nolente, parvulis non dari. *Resp.* Deum nolle voluntate consequente, quia ut Provisor universalis non tenetur perturbare ordinem naturalem causarum secundarum; vult tamen voluntate antecedente. II. Deus eum naturae cursum instituit, in quo praevidit futurum, ut infans moriatur, priusquam Baptismus illi conferri possit: ergo non providit de mediis sufficientibus. *Resp.* Deus directa voluntate eum naturae ordinem non instituit, ut infans ante Baptismum moriatur, sed velut Provisor universalis nostro concipiendi modo prius certum ordinem causarum secundarum instituit, antequam de remedio salutis infantium quidquam decrevit: si in hoc cursu infans ita constituatur, ut vi naturae mori debeat, in voluntatem Dei directam non recidit, quod salutis remedio actu privetur, sed tantum in voluntatem eius permissivam, et causas secundas, quarum cursum perturbare non tenetur.

Art. 4. *De gratia operante et cooperante.*

Gratia dividitur in operantem et cooperantem, etc.

§ 357. Hucusque de gratia sufficiente egimus: antequam vero de gratia efficaci tractemus, divisio gratiae actualis in operantem, praevenientem seu excitantem, et cooperantem, adiuvantem, concomitantem et subsequentem (§ 343. Schol. 2.) confirmanda est. Et quidem gratia operans colligitur *ad Philipp.* 2. *Deus, qui operatur in nobis velle et perficere.* Gratia cooperans ex 1. *ad Cor.* 15. *Non ego, sed gratia Dei mecum.* Utramque insinuat Concilium Arausicanum II. *can.* 9. *Quoties bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur.* Et S. Augustinus *l. de grat. et lib. arbitr. c.* 17. ait: *Cooperando in nobis Deus perficiet, quod operando incepit, quia ipse, ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Gratia praeveniens indicatur *Ps.* 58. *Misericordia eius praeveniet me.* Gratia excitans, *Apoc.* 3. *Sto ad ostium et pulso.* Gratia subsequens, *Ps.* 21. *Misericordia eius subsequetur me.* Gratia adiuvans. *Ps.* 69. *Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad adiuvandum me festina.* Accedit S. Augustinus in *Ench.* c. 32. et *l.* 2. *de peccat. mer. c.* 18. Et ipsa Ecclesia, quae Deum modo orat, ut excitet fidelium voluntates, modo ut actiones eorum, quas aspirando praevenit, adiuvando prosequatur. Et Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 5. ait: *Disponuntur ad iustitiam, dum excitati Divina gratia et adiuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum.*

Gratia oper-

Schol. Gratia actualis dicitur operans, quatenus intellectum et vo-

luntatem ad agendum applicat: cooperans vero in quantum cum illis potentiis ad agendum applicatis producit actionem (§ 343. Schol. 2.). Nam gratia dicitur operans respectu illius effectus, in quo mens nostra est mota, et non movens: cooperans vero respectu illius, in quo mens nostra et movet, et movetur, iuxta S. Thomam *art.* 2. Sed respectu illius effectus, qui est applicare voluntatem ad agendum, voluntas est mota et non movens, cum ad illam voluntas mere passive se habeat, recipiendo Divinam motionem: respectu vero alterius se habet ut movens et mota, cum operationem et consensum voluntatis non solus Deus, sed etiam voluntas efficiat. Ergo, etc. rans et cooperans quid?

Art. 5. *De gratiae efficacis existentiâ.*

§ 358. Gratia efficax est, quae certam et infallibilem habet cum effectu seu bono opere connexionem, seu quae certo et infallibili influxu consensum voluntatis semper exprimit. Gratia efficax quid.

§ 359. Datur in statu naturae lapsae Gratia efficax. Ita Patet 1° ex S. Scriptura. *Ezech.* 36. *v.* 27. *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam, ut in praeceptis meis ambuletis. Ioan.* 6. *v.* 37. *Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet. Ad Philipp.* 2. *v.* 13. *Deus operatur in nobis et velle et perficere.* 2° Accedunt Patres: Tertullianus *de anim. c.* 21. *Erit vis Divinae gratiae potentior utique natura, habens in nobis subiacentem sibi liberam arbitrii potestatem.* Et S. Augustinus *l. de praed. SS. c.* 8. *Haec itaque gratia, quae occulte humanis cordibus Divina largitate tribuitur, a nullo duro corde respuitur; ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur.* 3° Homo ad posse operari eget gratia sufficiente (§ 354.) Ergo, ut actu operetur, eget gratia efficaci, quia non minus ad posse quam ad operari in corde supernaturali maxime proportionatus non est. Datur gratia efficax.

Art. 6. *De causa efficaciae gratiae.*

§ 360. Efficacia gratiae non debet repeti ex delectatione superiori, seu per gradus relative victrice necessitante. Probatur 1° ex S. Scriptura, quae liberum hominis arbitrium ubique astruit, maxime *Eccli. c.* 15. *et* 31. uti alibi probabitur; per gratiam autem efficacem necessitantem hoc tolleretur, uti ex alibi dicendis constabit. 2° S. Augustinus *de Spiritu et litt. c.* 31. ait: *Cum potestas datur, non necessitas utique imponitur.* Et *c.* 34. *Agit Deus, ut velimus et credamus... sed consentire vel dissentire propriae voluntatis est.* 3° Concilium Tridentinum *sess.* 6. *can.* 4. definit: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti... neque posse dissentire, si velit: sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere; anathema sit.* Hic Concilium duos errores damnat: primum Lutheri, quo prius docuerat, liberum arbitrium ad motiones gratiae passive velut instrumentum inanime se habere, et declarat, ipsum agere, et gratiae Efficacia gratiae non repetitur ex delectatione necessitante.

cooperari assentiendo. Secundum, quo Lutherus cum Calvino ac deinceps Iansenius asseruit, liberum arbitrium sic motum necessario, quamvis non coacte, gratiae assentiri et cooperari, et definit, posse dissentire, quod denotat libertatem a necessitate. Concilii definitionem confirmarunt Innocentius X. et Alexander VII. hanc propositionem Iansenii damnantes: *Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Qui enim docet, gratiam seu delectationem coelestem victricem necessitatem inferre, is docet, ad meritum et demeritum sufficere libertatem a coactione. Sed hoc docet Iansenius (§ 352. Schol. 1.). Plura alibi.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Iansenius efficaciam gratiae reponit in delectatione victrice indeliberata et necessitante, ubi quoad rem sentit cum Calvino (§ 352. Schol. 1.). Probat hoc I. quia S. Augustinus *l.* 3. *de peccat. mer. c.* 19. Christi gratiam vocat coelestem et *victricem delectationem*. Et in *Ep. ad Gal.* ait: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur, necesse est. Resp.* S. D. non ait, tali delectatione voluntatem necessario ad consensum pertrahi, cum ibi hortetur ad refraenandam illicitam delectationem, et agnoscat, voluntatem ei aliquando resistere, dicens *c.* 14. *Aliquando ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refraenat.* Et in altero loco loquitur de delectatione deliberata subsequente liberam voluntatis electionem, ita ut sensus sit: necesse est, ut operemur id, quod magis deliberate amamus, et quod practice nobis magis placet: quae necessitas non est absoluta, sed hypothetica, non antecedens, sed consequens nostram libertatem. II. S. Augustinus *l.* 1. *ad Simplic. c.* 2. ait: *Voluntas ipsa, nisi aliquid occurrerit, quod delectet atque invitet animum, moveri nullo modo potest: hoc autem ut occurrat, non est in hominis potestate. Resp.* S. D. hic loquitur de delectatione indeliberata, quam producit gratia, per quam fit, ut voluntas in actu posita possit se libere movere in ulteriorem actum deliberatum, mediante tamen ulteriori gratia voluntatem ad id movente; adeoque non agit de delectatione necessitante.

In quo consistat efficacia gratiae ex Molinae sententia?

Schol. 2. Celebris hic in Scholis ventilatur quaestio, in quonam efficacia gratiae consistat. P. Ludovicus Molina reponit efficaciam gratiae in consensu voluntatis, ita ut non gratia voluntatem, sed voluntas gratiam determinet, efficiatque per consensum, ut gratia sit efficax; per dissensum vero, ut sit inefficax, et mere sufficiens. Hanc suam sententiam esse novam et Patribus incognitam ultro fatetur Molina *q.* 23. *art.* 4. *disp.* 1. putatque, ad conciliandam libertatem hominis cum gratia esse aptissimam. Verum hic modus conciliandi S. Augustino et cognitus, et ab eo reiectus fuit, uti patet ex *l. de grat. Christi c.* 47. ubi expendens, quod Pelagius scripserat, posse velle, et posse agere esse a Deo, qui naturam contulit: velle autem, et agere esse a nobis et ex libero arbitrio, subiungit: *Si consenserit nobis Pelagius, ipsam etiam voluntatem et actionem divini-*

tus adiuvari, et sic adiuvari, ut sine illo adiutorio nihil bene velimus et agamus. . . nihil de adiutorio gratiae Dei, quantum arbitror, inter nos controversiae relinquetur. Ex quibus verbis colligitur quidem, Molinam non esse Pelagianum et haereticum in mente S. Augustini, qui Pelagium absolvit, modo saltem admittat, id quod re vera admittit Molina, nos actu nec bene velle, nec bene agere absque auxilio sine quo, seu gratia sufficiente. Sed S. D. hunc modum conciliandae gratiae cum libero arbitrio nunquam admisit, utpote S. Scripturae minus conformem. Nova haec Molinae doctrina plurium animos statim offendit, ac primo proscripta in Academia Lovaniensi, et Duacensi, tandem ad Sedem Apostolicam delata est. Hinc celebratae sunt famosae Congregationes *de Auxiliis* sub Clemente VIII. et Paulo V. quarum acta a diversis edita fuerunt; iudicium tamen Papae hactenus non exiit, ac proinde haec sententia ab Ecclesia expresse damnata dici nequit. Nihilominus haec sententia a pluribus Theologis reiicitur, 1. quia S. Scriptura tribuit gratiae efficaciam antecedenter ad consensum voluntatis, *ad Philipp.* 2. *Deus operatur in nobis et velle et perficere.* Non ait Apostolus: operatur in nobis posse velle, quod est proprium gratiae sufficientis, sed ipsum velle, id est ipsum consensum efficaciter operatur: 1. *ad Cor.* 4. *Quis enim te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sed si gratia solum dat posse, voluntas vero consensum, per quem gratia fit efficax, qui consentit, habet quo se discernat a non consentiente simili gratia adiuto, nempe per consensum, quem dedit, habet aliquid, quod non accepit, unde gloriari potest (§ 73. Schol. 2.). Item *ad Rom.* 5. *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* Ex quo infert S. Augustinus *l. ad Simplic. q.* 2. *Non igitur ideo dictum putandum est, quia sine eius adiutorio non possumus adipisci, quod volumus, sed ideo potius, quia nisi eius vocatione volumus.* 2. Molina ipse fatetur, sententiam suam esse novam et Patribus incognitam: ergo vel ex hoc capite deserenda est, iuxta principia in *diss. prooem.* 3. In sententia Molinae gratia efficax ab humano arbitrio dependeret, et ab eo esset impedibilis, et sic esset efficax, et non esset (§ 92. Schol. 3.), rueret certitudo Divinae scientiae et praedestinationis (§ 72. Schol. 4. et § 73. Schol. 2.). Et denique Pelagius non solum refutatur a S. Augustino, quod reponeret posse in natura, adeoque negaverit gratiam sufficientem internam, in quo differt sententia Molinae ab haeresi Pelagii; sed quod dixerit, praeter gratiam sufficientem liberum arbitrium alio auxilio non indigere, ut bonum supernaturale velit et perficiat cum concursu Dei generali.

Schol. 3. P. Suarez sententiam Molinae temperavit, et docuit, gratiam efficacem consistere in congruitate et attemperatione illius cum libero arbitrio, in talibus circumstantiis posito, in quibus Deus per scientiam mediam (§ 73. Schol. 1.) praevidit, hominem gratiae consensurum, si illi in istis circumstantiis conferatur. Unde docet 1. Congruistarum sententia.

Deum alios prae aliis velle efficaciter vocare (§ 94.). Sed ne bona illa voluntas libertati noceat, vult 2. Deum per scientiam mediam explorare, quid voluntas humana esset actura, si in his vel illis circumstantiis daretur gratia, et cum praevidit, eam sub hac conditione consensuram, tum demum decernere gratiam, quae ideo dicitur congrua, quia a Deo exit tempore opportuno, et in talibus circumstantiis voluntatem praevenit, ut quamvis ex entitate sua sit solum sufficiens, prout tamen a Deo dirigitur per scientiam mediam, infallibiliter habitura sit effectum. Hinc fit, ut efficacia gratiae a consensu voluntatis quidem petatur, ita ut sit efficax, quia voluntas consentit, nec tamen fit, ut qui consentit, possit se discernere ab alio, qui non consentit; non enim propriae voluntatis est, quod prae alio gratiae consenserit, sed singularis Dei beneficii, quod gratia opportuniori tempore eum praevenerit. Hanc sententiam defendebant Patres S. I. ex decreto Praepositi Generalis Aquaviva, qui anno 1613. cavit, ne in Societate propugnaretur sententia P. Molinae sine hoc temperamento. Haec sententia multis iterum non placet, 1. quia S. Scriptura efficaciam gratiae repetit ex absoluto Dei dominio in voluntates humanas, docetque Deum pro libitu eas immutare, etiam in circumstantiis minus congruis: *Ezech.* 11. *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum.* Non expectat hic Deus congruas dispositiones, nec captat tempus opportunius, sed potenter efficit, ut operetur. Sic cor Assueri in mansuetudinem, *Esth.* 15. Latronis in cruce in poenitens in circumstantiis minime congruis convertit. Quid congruum in circumstantiis, in quibus efficaciter vocati sunt Iacobus et Ioannes reficientes retia, Matthaeus sedens in telonio, Saulus spirans caedis et minarum? Certe Deus diceretur valde improprie dare velle et perficere, *ad Philipp.* 2. dare Spiritum bonum, auferre cor lapideum, si alium trahit in suam sententiam explorando eius animi propensionem, et captando locum et tempus opportunum, et in his circumstantiis eum ponendo, in quibus ille consentiet. 2. Haec sententia nititur scientia media, quam multi reiiciunt (§ 73. Schol. 2.). Item praedestinatio penderet a meritis praevisis, quod iterum plures negant (§ 99. Schol. 2.): imo etiam praedestinatio ad gratiam praesupponeret, si non merita, saltem dispositiones et praevisum consensum voluntatis, si gratia concederetur, et sic efficacia gratiae esset ex consensu praeviso, quod modo (Schol. praec.) reiectum fuit. Item hic modus captandi occasiones ad alliciendas voluntates liberas, est Deo indignus, et solis creaturis competit, quia Deus immediate dominatur voluntatibus nostris, et dat illis non solum esse liberum, sed etiam velle et operari liberum. Denique haec sententia denegat Deo imperium in voluntates humanas, et liberum arbitrium ita independens facit, et dominum suorum actuum, ut Deus ipse, ne illud iuribus concessis spoliet, et nullam necessitatem illi inferat, teneatur se ad eius nutum fingere, et observare, quae foret eius propensio in praevisis circumstantiis, ut ab illo

obtineat, quod intendit. Dicunt quidem Congruistae I. *Luc.* 10. fieri mentionem gratiae congruae, ubi eadem gratia in Corozaitis non habuit effectum, quem tamen in Tyriis, si data fuisset, habuisset: ergo efficacia est a congruis dispositionibus subiecti. Sed alii *Resp.* hoc gratiam in Tyriis non ratione sui habuisse, sed ratione alterius, scilicet auxilii efficacis adiuncti. II. Citant S. Augustinum, qui *l.* 1. *ad Simplic. c.* 2. ait, ex multis uno modo vocatis eos solos sequi vocationem, qui ei capiendae idonei reperiuntur. *Resp.* S. D. non loquitur de idoneitate, quae in libero arbitrio, sed in gratia concessa, scilicet efficaci, consistit. III. Auxilium quodcumque est ab homine frustrabile, quia illi dissentire potest. Ergo non est ex se efficax. *Resp.* Est solum in sensu diviso frustrabile, non vero in sensu composito. Vid. § 92. Schol. 3.

Schol. 4. Multi Theologi cum Thomistis docent, gratiam efficacem esse talem ex omnipotentissima Dei voluntate, et supremo dominio in nostras voluntates, adeoque est per se efficax ex natura sua ab intrinseco, non tantum infallibilitate scientiae, sed etiam causalitatis, ita ut infallibiliter consensum voluntatis inferat. Nam 1. ita docet S. Scriptura, uti ex dictis patet, cum neque ex consensu voluntatis (Schol. 2.), neque ex congruitate (Schol. 3.), sit efficax. 2. Ita docet S. Augustinus, qui *l.* 1. *de pecc. mer. c.* 9. vocat gratiam efficacem Spiritus S. *occultissimam gratiam. l. de grat. Christi c.* 24. *internam potestatem. l.* 4. *contra Iul. c.* 8. *omnipotentissimam voluntatem. l. de corrept. et grat. inclinandorum cordium omnipotentissimam potestatem.* Et S. Th. *q.* 6. *de malo* ait: *Deus movet voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quae deficere non potest.* 3. Gratia habet suam efficaciam a Decreto Divino: sed decretum Dei est ab intrinseco efficax (§ 92. Schol. 3.): ergo et gratia. Item Praedestinatio est certa certitudine causalitatis (§ 99. Schol. 2.). Ergo et gratia tamquam praestantissimum medium ad gloriam est certa certitudine causalitatis respective ad consensum liberum. 4. Accedunt orationes Ecclesiae, quae precatur, ut omnem bonam voluntatem et consensum Deus in nobis efficiat, dum orat Dom. IV. post Pascha: *Da populis tuis id amare, quod praecipis.* Et Sabb. post Dom. IV. Quadr. *Ad te nostras etiam rebelles compelle voluntates.*

An gratia sit efficax ab intrinseco?

Schol. 5. Qui admittunt gratiam per se efficacem eius efficaciam diversimode explicant. Thomassinus efficaciam gratiae reponit in multitudine et coacervatione auxiliorum, quae simul sumpta contumacem animum frangunt, et eo ducunt, quo voluntas Dei vocat. Sed haec sententia non solvit nodum difficultatis; nam adhuc quaeritur, undenam haec auxilia sint efficacia.

Unde intrinseca gratiae efficacia, an a coacervatione auxiliorum?

Schol. 6. Thomistae, sicuti in Philosophia docent, ad actus naturales non sufficere Dei concursum, ut vere dicatur primus omnium rerum motor, sed requiri praemotionem physicam, per quam causa secunda ad operandum determinatur: ita ad actus supernaturales necessaria est praemotio physica supernaturalis, per quam creatura ad

An per praemotionem physicam? Thomistarum sententia.

agendum, id est intelligendum et volendum actum supernaturalem determinatur in qua efficacia gratiae consistit. Quid autem sit haec praemotio physica, non eodem modo explicant, alii putant esse nudam applicationem causae secundae ad agendum: alii in decreto Dei extrinseco: alii in qualitate transeunter impressa et superaddita voluntati, sive in motione virtuosa, qua eius impotentia et indifferentia ad eliciendum actum supernaturalem tollitur et physice praedeterminatur, constituunt. Hoc probant 1. quia per gratiam efficacem voluntas in actus supernaturales influit physice, siquidem per illam constituatur ut principium actuale physicum, sicuti per habitum supernaturalem, et gratiam sufficientem constituitur principium habituale physicum: ergo in hac praemotione physica supernaturali consistit efficacia gratiae. 2. Motio, qua Deus influit in operationes creatas naturales, est physica, uti probant Thomistae in Philosophia; tum ex S. Thoma, qui *q. 3. de pot. a. 4. ad 3.* ait: *Operatio naturae est etiam operatio virtutis Dei, sicuti operatio instrumenti est per virtutem principalis agentis.* Adeoque operatio Dei est in causam, et non solum in effectum. Et 1. *p. q.* 105. *art.* 5. ait, Deum applicare et movere ad actionem: tum quia sine hac praemotione non salvatur dependentia causae secundae a prima, si nihil a prima accipiat, sed seipsam determinet et moveat, et si Deus ex parte principii agendi seu determinationis ad agendum, et sic praevie non concurrat: ergo etiam illa motio physica erit, qua influit in actiones supernaturales quia quoad has creatura aeque dependet a Deo, ut Auctore gratiae, ac quoad naturales dependet a Deo ut Auctore naturae: consequenter est praemotio supernaturalis. Verum cum haec praemotio physica etiam ad quamcumque actionem creaturae requiratur iuxta Thomistas, et vix clare explicari possit, quidnam sit haec praemotio, et quomodo physice moveat, et in quo supernaturalitas illius consistat, et difficulter probari queat, an hanc praemotionem supernaturalem S. Augustinus et S. Thomas asseruerint; haec sententia multis Theologis non omnino pro explicanda intrinseca gratiae efficacia satisfacit.

A delectatione victrice est efficacia gratiae.

Schol. 7. Verosimilior igitur est sententia RR. PP. Augustinianorum, et Cl. D. Habert *Tom.* 2. qui efficaciam gratiae docent consistere in praeveniente delectatione eaque victrice non necessitante, sed moraliter determinante. Hanc sententiam ita explicat D. Habert. 1. Delectatio spiritus duplex est; alia *praeveniens* seu complacentia in bono ab intellectu cognito et voluntati proposito, quo illa suaviter illecta excitatur, et pondere amoris inclinatur ad bonum illud prosequendum: alia est *consequens*, quae est quies in bono obtento et possesso, diciturque fruitio, et in eo a delectatione praeveniente differt, quod haec praecedat omnem motum liberi arbitrii, et illud excitet tum ad consensum, tum ad opus; illa vero sit fructus bonorum operum. Certum porro est, nec in delectatione consequente, nec in delectatione et suavitate ex delectatione spiritus in corpus subinde derivata efficaciam gratiae consistere, utpote quae sunt gratiae

efficacis effectus. 2. Delectatio praeveniens est causa omnium actuum humanorum, tum quia S. Augustinus *l.* 14. *de Civ. c.* 7. ait: *Recta voluntas est bonus amor, et voluntas perversa, malus amor.* Et S. Thomas 1. 2. *q.* 28. *a.* 6. *ad* 2. dicit *Omnis actio procedit ex amore*: tum quia voluntas nec velle nec amare potest bonum, nisi illi placeat: tum quia finis bonitate sua primario voluntatem movet motu complacentiae et delectationis; secundario vero motu vel timoris, ne auferatur bonum concupitum, vel tristitiae et doloris, si eo privetur: tum quia omnis homo semper agit ex amore et complacentia ultimi finis seu beatitudinis universim spectatae, quae sola appetitum explere potest. Omnis proinde animi motus ex amore et complacentia boni exurgit; inde ira contra eos, qui nos in consecutione vel possessione rei amatae interturbant; inde odium eorum, qui eam nobis rapere volunt, et sic de caeteris. Ex quo 3. sequitur, velle, amare, delectari quoad rem esse fere Synonima, et omnem voluntatis motum esse volitionem et complacentiam, adeo ut voluntas, sive ex odio, sive ex timore, etc. agat, sit volitio seu complacentia in bono, et voluntas simpliciter velit, et amet, licet secundum quid nollet, et quodammodo invita ad sic agendum se determinet. Voluntas tamen non potest velle vel amare, nisi bonum saltem apparens, et repugnat, voluntatem velle et amare bonum, nisi illi placeat et suaviter moveat; ne vero malum sub falsa boni specie decipiat, vel verum bonum non alliciat, hoc Dei gratia est, quam petit Ecclesia: *Da populis tuis id amare, quod praecipis.* 4. Denique certum est, internam mentis illustrationem non sufficere, ut quis velle et operari possit in ordine ad vitam aeternam, sed requiri insuper internam supernaturalem voluntatis motionem (§ 345. 346.), quae solet vocari volitio, complacentia, amor, delectatio, suavitas, pia affectio. Ex his concluditur, efficaciam gratiae consistere in praevoniente delectatione spirituali supernaturali, eaque victrice et moraliter determinante, ita ut in gratia efficaci sit aliquid physicum, et aliquid morale: nam ipsa motio est entitas physica divinitus immissa, quae tamen non physice determinat, uti volunt Thomistae, sed moraliter, ita ut eius causalitas sit moralis, quia gratia interior delectando seu alliciendo operatur, sicut innatus vitae amor determinat ad mortem fugiendam: unde non tantum movet obiective veluti doctrina auditores, quod falso Pelagius asseruit. Probatur haec sententia 1°, quia in S. Scriptura gratia vocatur *unctio*, 1. *Ioan.* 2. *Laetitia salutaris Dei*, *Ps.* 50 *Dilatatio cordis*, *Ps.* 118. Ex quibus efficacia gratiae in coelesti delectatione non incongrue colligitur. 2° Haec sententia ex variis S. Augustini libris aperte probatur: pauca hic attulisse sufficiat: sic *lib. de Spir. et litt. n.* 51. ait: *Quando inspirata gratiae suavitate per Spiritum S. facit Deus plus delectare quod praecipit, quam delectat, quod impedit*, tunc carnis voluntas vincitur. Et *l.* 2. *ad Bonif. Tunc bonum concupisci incipit, cum delectare incipit, in qua dulcedinis gratia, si nos non praevenit Deus, non solum non perficitur bonum, sed nec inchoatur ex nobis.* Et

l. de grat. c. 13. *Haec gratia, si doctrina dicenda sit, certe sic dicatur, ut altius et interius eam Deus cum ineffabili suavitate dicatur infundere.* 3° Patet ex communi hominum sensu: omnes enim gratiam Dei mente apprehendunt ut suavitatem, qua Deus inclinat corda eorum ad ipsum diligendum, et mandata eius observanda; bonum quippe nec volumus nec amamus, nisi placeat. 4° Quod vero moraliter determinet, probatur tum ex eo, quia determinatio ad malum moraliter etiam fit per concupiscentiam suaviter allicientem ad bonum apparens: ergo etiam Deus moraliter determinat ad bonum per gratiam suaviter attrahentem: tum quia Deus etiam in ordine naturali talem timorem mortis et amorem vitae naturae impressit, qui nos moraliter determinat ad ea fugienda, quae mortem inferunt, et ea usurpanda, quae vitam conservant. Vid. D. Habert, qui plurimos celeberrimos Theologos, maxime Isambertum specialiter pro causalitate morali stantem, adducit.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 8. Contra hanc sententiam opponitur I. Deus etiam corda hominum metu gehennae, rerum fastidio, dolore cruciante, non sola delectatione ad se trahit: imo non semper operamur secundum id quod magis delectat, dicente S. Augustino *l.* 8. *Conf. c.* 8. *Non faciebam, quod et incomparabili affectu magis placebat, et mox ut vellem, possem. Resp.* Qui metu poenarum et doloris cruciatu acquiescit minitanti, vult liberari a malo, et vitam suam amat, quae voluntatem suam magis allicit et delectat, quam ea quae dimittere cogitur: imo etiam seipsos occidentes in brevi morte maius bonum et suavitatem sibi imaginantur, quam in misera vita. Fastidium vero ex eo oritur, quod quis in rebus concupitis quaesitam delectationem non inveniat; hinc ab illis ad magis placens se convertit. S. Augustino continentia speculative in se spectata magis placebat, sed practice et absolute minus quam carnis voluptas. II. Sententia haec de morali solum causalitate gratiae efficacis videtur cum Pelagiana convenire, quae etiam moralem motionem in gratia admisit. *Resp.* Pelagius docebat, quod voluntas nihil aliud sit, quam boni appetitus, et iuxta S. Augustinum *l. de grat. c.* 8. eam solummodo gratiam confitebatur, *qua demonstrat et revelat Deus, quid agere debeamus, non quae donat, et adiuvat, ut agamus.* E contra haec nostra sententia cum eodem S. Augustino *c.* 10. eam gratiam fatetur, *qua futurae gloriae magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur et speratur, nec solum revelatur sapientia, verum et amatur.* Hanc gratiam etiam nostra sententia profitetur, quae cum tota Catholica Ecclesia docet, doctrinam et interiorem mentis illustrationem non sufficere, ut quis velle et operari possit in ordine ad vitam aeternam; sed insuper requiri supernaturalem voluntatis motionem, quam delectationem, etc. appellamus. III. Sub motione gratiae per se efficacis seu delectationis victricis voluntas non se determinat, sed determinatur per delectationem victricem: ergo per eam tollitur in voluntate humana libertas indifferentiae; vel saltem quia victrix illa delectatio oritur

tum ex dispositionibus voluntatis, tum ex obiecto extrinsecus proposito, et aliis circumstantiis, videmur accedere ad sententiam congruistarum. *Resp.* Voluntas per delectationem victricem determinatur non physice, sed moraliter per modum suasionis, illectationis, ita ut penes voluntatem sit ponere vel non ponere actum, ad quem efficaciter movetur. Cum enim divina voluntas sit efficacissima, ait S. Thomas 1. *p. q.* 20. *a.* 8. sequitur, quod fiant ea quae vult fieri eo modo, quo vult, scilicet quaedam necessarie, quaedam libere. Deinde delectatio victrix non oritur ex dispositionibus voluntatis, etc. sed ex potentissima Dei voluntate immediate et intime humanam voluntatem suaviter inclinantis, per quod nostra sententia differt a sententia Congruistarum. Item differt a sententia Themistarum, quia motio physica divinitus immissa iuxta nostram sententiam non physice sed moraliter tantum determinat, et delectando seu alliciendo operatur. IV. Explicatio efficaciae gratiae per delectationem victricem est nova a Iansenio excogitata, et vel eadem, vel saltem multum conveniens cum Iansenismo: siquidem etiam Iansenii fautores admittunt, hominem motum victrici delectatione sive coelesti sive terrena physice et absolute resistere posse, non vero moraliter. *Resp.* Delectationem victricem iam dudum ante Iansenium S. Augustinus, et cum eo Isambertus ex dictis asseruit. Est autem lata inter nostram sententiam, et Iansenismum differentia; siquidem nos dicimus, hominem motum delectatione victrici sive coelesti sive terrena physice, absolute et simpliciter posse ei resistere secundum praesentes quas habet vires: cum e contra Iansenius et eius defensores in suo libello Innocentio X. oblato per illas voces, posse absolute, et physice, solummodo velint, voluntatem, quae est potentia physica, sub dicta motione remanere, sed relative ad motiones gratiae vel concupiscentiae trahi necessitate simplici et voluntaria, quae quidem non sit violentia seu coactio, sed tamen determinatio, tam necessaria et antecedens actum, ut ab ille prorsus abstinere non possit, si v. g. delectatio coelestis sit superior, licet in alio casu, quando terrena delectatio fit superior, etiam ad malum quamvis necessarie declinet (§ 352. Schol. 2.). Nos vero ex adverso dicimus, quantumcumque intensa sit delectatio sive coelestis sive carnalis, hominem physice, absolute et simpliciter et potentia relativa ad eiusmodi delectationem posse resistere, et retinere liberum suum arbitrium; siquidem etiam cum gratia efficaci seu delectatione victrice libere se determinet, utpote quae voluntatem ingenita libertate non spoliat. Sicuti enim quivis homo veram habet et expeditam mortem sibi inferendi potentiam, quod tamen numquam faciet, quousque amor vitae in ille praevalet: ita sub quacumque potentissima gratia potentiam habet faciendi malum, ad quod ex seipse sufficit, quod tamen non praestabit, dum gratia Divina illuminatus, eius suavitate motus ad bonum operandum trahitur et allicitur.

Schol. 9. Augustiniani docent, Angelos et Adamum in statu inno- An Adam in statu

Innocentiae ad perseverandum gratia efficaci eguerit?

centiae gratiae per se efficaci ad perseverandum non eguisse, sed sola gratia indifferente et versatili a nutu liberi arbitrii pendente. Potissimum eorum fundamentum petitur ex S. Augustino, qui in libro *de corrept. et grat. c.* 10. 11. 12. ut responderet Monachis Adrumetinis, quaerentibus, cur Adam fuerit inexcusabilis et merito corripiendus ob peccatum, cum tamen sine sua culpa gratiam perseverantiae non habuerit: respondet, eum esse inexcusabilem, quia licet non habuerit auxilium efficax ad perseverandum, quale nunc datur praedestinatis, habuit tamen auxilium sufficiens eius voluntati permissum, cum quo perseverare posset, si vellet, sicuti boni Angeli cum illo per liberum arbitrium perseverarunt. Ideo autem auxilio efficaci non indiguit, quia eius natura erat sana et integra, cum e contra nostra sit infirma et vulnerata, adeoque potentiori auxilio iuvanda. Hinc c. 12. duo adiutoria distinguit: aliud est *adiutorium sine quo* aliquid non fit: aliud *adiutorium quo* aliquid fit. Primo homini datum est adiutorium perseverantiae, non *quo* fieret, ut perseveraret; sed *sine quo* per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero Sanctis in Regnum Dei praedestinatis non tantum tale adiutorium perseverantiae datur, sed tale, ut eis ipsa perseverantia donetur. Hinc nata est famosa distinctio *adiutorii sine quo*, quod Adamo in statu innocentiae, et Angelis suffecit, et *adiutorii quo*, quod in statu naturae lapsae est necessarium. Verum his non obstantibus alii plures et nos cum illis putamus, Adamo in statu innocentiae et Angelis etiam iuxta S. Augustinum, gratiam per se efficacem ad perseverandum fuisse necessariam. 1° Quia S. Augustinus *l.* 12. *de Civ. c.* 9. ait: *Si Angeli seipsos non potuerunt facere meliores . . . profecto et bonam voluntatem, qua meliores essent, nisi operante adiutorio Creatoris habere non potuerunt.* Ubi S. D. non de prima, sed secunda voluntate libera et meritoria agit. Ergo egebant gratia efficaci. Et in *Ench. c.* 106 ait: *Homo in paradiso... ut ab eo teneretur via iustitiae, parum erat velle, nisi illum, qui eum fecerat, adiuvaret.* Ergo praeter gratiam sufficientem, quam Adam in iustitia habebat, ut eam teneret, et in ea perseveraret, requirebatur gratia per se efficax: maxime quia *c.* 107. dicit: *Factus est homo rectus, ut et manere in ea rectitudine posset non sine adiutorio Divino.* Et *c.* 106. *Iustitiae retinendae non sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni Divinum adiutorium praeberetur.* Et S. Thomas 1. 2. *q.* 109. *a.* 3. ait: *Homo in statu naturae integrae non indigebat dono gratiae superadditae naturalibus bonis ad diligendum Deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio Dei ad hoc eum moventis: sed in statu naturae corruptae indiget homo etiam ad hoc auxilio gratiae naturam sanantis.* 2. Si gratia per se efficax non esset necessaria in statu innocentiae, esset ideo, quia S. Augustinus hanc necessitatem repetit ex sola infirmitate naturae lapsae: sed hoc est falsum: quia eam etiam petit ab omnipotentia Dei, et dependentia creaturae a Deo *l.* 1. *cont. duas ep. Pelag. c.* 20. *Deus occul-*

tissima et efficacissima potestate cor regis convertit. Ergo S. Augustinus censet, gratiam in omni statu esse per se efficacem. Non obstat I. quod S. Augustinus *l. de corrept. et grat. c.* 12. dicat, Adamum habuisse solum adiutorium sine quo; praedestinatos vero in hoc statu habere adiutorium quo perseverant. Et Adamum habuisse gratiam minorem, sed laetiorem; gratiam vero Christi esse tristiorem, sed potentiorem. *Resp.* Certum est, Adamum non habuisse adiutorium, quo perseveraret, alias perseverasset; de hoc non quaeritur, sed an hoc adiutorio ad perseverandum eguerit. Deinde gratia Christi ordinatur ad difficiliores effectus, scilicet ad sananda vulnera naturae, et rebellem concupiscentiam vincendam, quam gratia Adami, in quo innocens natura sana erat, et ideo haec fuit minor, sed laetior; illa tristior est, sed potentior. II. S. Augustinus loc. cit. docet, Deum suam gratiam dimisisse libero Adami arbitrio. *Resp.* S. D. hic non excludit gratiam efficacem, sed tantum assignat causam immediatam perseverantiae, scilicet liberum arbitrium, salvo iure causae primae: vel vult, Adamum non eguisse gratia efficaci sanativa, qualis in statu naturae lapsae requiritur. III. S. D. docet loc. cit. Sanctos Angelos stetisse per idem liberum arbitrium. Et in fine c. 12. ait, Adamo, si perseverare voluisset, defuturum auxilium, quo Deus operaretur, ut vellet. *Resp.* Angeli steterunt per idem liberum arbitrium identitate virium ex gratia sanctificante et virtutibus infusis, et quoad actum primum: non vero identitate adiutorii, seu quoad actum secundum, ad quem gratia efficax requirebatur. Et in altero loco loquitur de gratia efficaci sanante, de qua potissimum quaerit. IV. S. Augustinus loc. cit. necessitatem gratiae efficacis petit ex infirmitate naturae lapsae: ergo non ex necessitate praemotionis physicae. *Resp.* S. D. loquitur de necessitate auxilii sanantis, non vero simpliciter moventis et applicantis: nam alibi agens de motione Dei loc. cit. *cont. duas ep. Pel. c.* 20. eius necessitatem repetit ex summa dependentia creaturae a Deo.

CAP. IV.

De gratia habituali, eiusque existentia.

§ 361. Explicatis iis, quae ad naturam, necessitatem (§ 345. et seq.), et divisionem gratiae actualis spectant (§ 352. 360.); nunc ad gratiam habitualem convertimur. Est autem gratia habitualis seu sanctificans supernaturale Dei donum, animae intrinsecus inhaerens, quo homo formaliter redditur sanctus, iustus, Deo gratus, filius Dei adoptivus et haeres vitae aeternae. Vel: est charitas per Spiritum Sanctum diffusa in cordibus eorum, qui iustificantur, ipsisque inhaerens, per quam signati Spiritu promissionis Sancto efficiuntur divinae naturae consortes. Gratia habitualis quid?

Schol. Gratia habitualis variis nominibus exprimitur. 1. Dicitur *Habitualis*, quia per modum habitus animae permanenter inhaeret, Varia eius nomina.

cum e contra gratia actnalis sit actus, scilicet illuminatio intellectus et motio voluntatis transiens. Dicitur 2. *Sanctificans*, qnia effectus eius formalis est, subiectum sanctum efficere. Dicitur 3. *Iustificans*, quia formaliter expellit peccatnm, et inclinat ad omne opus bonum: iustum enim illum dicimus, qui habitualiter dispositus est ad legem implendam. Dicitur 3. *Adoptio*, quia effectus eius formalis est, facere filios Dei adoptivos, *ad Rom.* 8. unde etiam vocatur semen Dei, 1. *Ioan.* 3. *v.* 9. quatenus per illam nascuntur filii Dei et consortes Divinae illius natnrae. Dicitur 4. *Pignus haereditatis, ad Eph.* 1. *v.* 14. quia cst titulus ius tribuens ad gloriam coelestem, *ad Rom.* 8. *v.* 17. Donnm autem hoc triplex est: scilicet ipsa gratia sanctificans, virtntes infusae, et dona Spiritns Sancti.

Datur gratia sanctificans.

§ 362. Datur igitur gratia sanctificans. Nam *ad Rom.* 5. *v.* 1. dicitur: *Iustificati ergo ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.* Et 1. *ad Cor.* 6. *v.* 11. *Abluti estis . . . Sanctificati estis . . . Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.* Sed haec Sanctificatio et Iustificatio non fit, nisi per gratiam sanctificantem, quae inxta Concilium Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 7. est unica et formalis causa iustificationis. Ergo datur gratia sanctificans.

Art. 1. *De natura gratiae sanctificantis.*

Gratia sanctificans est quid animae intrinsece inhaerens.

§ 363. De fide est, gratiam sanctificantem esse quid animae intrinsece inhaerens. Probatur hoc 1° ex S. Scriptura, ubi Deus dicit, se in iustis per gratiam manere et habitare, *Ioan.* 14. *v.* 23. *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* 1. *Ad Cor.* 3. *Spiritus Dei habitat in vobis.* Verba: *venire, manere, habitare,* notant praesentiam Spiritus S. per gratiam intrinsece inhaerentem. Item Deus dicitur nos sanctificare per modum *regenerationis.* 1. *Petri* 1. *v.* 3. per modum *creationis, ad Eph.* 4. *v.* 24. terminus autem regenerationis et creationis est quid permanens. Item gratia sanctificans dicitur in nobis diffundi per Spiritum S. *ad Rom.* 5. *v.* 3. dicitur *semen Dei,* 1. *Ioan.* 3. *v.* 9. *Signaculum Spiritus, ad Eph.* 4. *v.* 30. Unde merito Tridentinum *sess.* 6. *can.* 11. definit: *Si quis dixerit, homines iustificari vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola remissione peccatorum, exclusa gratia et charitate, quae in cordibus eorum per Spiritum S. diffundatur, atque illis inhaereat: aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantum favorem Dei; anathema sit.* 2° Probatur ex PP. qui dicunt, gratiam sanctificantem ita esse in homine iusto, sicuti ars est in artifice, sanitas in corpore, verbnm in mente; uti S. Basilins *l. de Spir. S. c.* 26. Item dicunt, esse animae sanitatem, vigorem, novam nativitatem, quae omnia quid animae intrinsecnm et permanens significant. 3° Ratio est: qnia per iustificationem homo non solnm desinit esse peccator, sed etiam fit bonus et iustns, quod non fit per solam remissionem peccatorum, sicuti non fit albus per solam expulsionem nigredinis; nec per solam denominationem extrinsecam, seu imputa-

tionem iustitiae alienae, quia *iustum, et fortem et bonum omnino virum ob opera laudamus*, ait Aristoteles 1. *Eth.* 12.

Schol. 1. Lutherus, cuius haeresis potissimum circa gratiam iustificantem et ipsam iustificationem versatur, anno 1483. Islebiae natus, in Schola Magdeburgensi et Isenaci primis litteris imbutus, in Erfurdiensi Academia anno 1505. Magister Philosophiae creatus, Religionem S. Augustini ingressus, Sacerdos anno 1507. factus fuit. Anno sequenti Wittembergae Philosophiam publice docuit, ac Roma, quo anno 1510. in causa sui Ordinis missus fuerat, reversus, Doctor et Professor Theologiae anno 1512. creatus, contra Indulgentias, Purgatorium et Poenitentias, occasione Indulgentiarum promulgationis RR. PP. Dominicanis concessae, haereticis Thesibus pugnavit, cuius doctrinam Leo X. anno 1520 damnavit, et Lutherum refractarium, eiusque sectatores excommunicavit: quem etiam anno 1521. Imperator Carolus V. in Comitiis Wormatiensibus proscripsit, contra cuius tamen decreta Lutherani semper protestati sunt, dicti ideo Protestantes. Anno 1530. Confessio Augustana a Melanchtone composita fuit, cui anno 1537. Articuli Smalcaldici aditi fuerunt; et anno 1580. Liber *Concordiae* prodiit. Ex his libris symbolicis patet, hoc esse Lutheranorum systema. 1. Illa tenenda sunt, quae de SS. Trinitate et Christo antiqua Ecclesia in symbolo Apostolico, Nicaeno et Athanasiano definit. 2. Scriptura Veteris et Novi Testamenti unicum est principium et norma fidei, quae cum sit clara, Traditio, Canones Conciliorum, Sententiae Patrum, Auctoritas et Primatus Romani Pontificis seu Papae reiicienda sunt. 3. Ex S. Scriptura discimus, Adamum peccasse, eiusque peccatum in posteros eius propagari; quod peccatum originale in posteris Adae non tantum est defectus imaginis Divinae, sed prava concupiscentia. 4. Quia vero Deus serio vult omnium salutem, noluit humanum genus in peccato perire; sed 5. Christum Redemptorem misit, qui pro humano genere non solum satisfecit, sed illi etiam iustitiam comparavit. Unde 6. Divina Christi natura humanitatem secum personaliter univit, et cum ea omnem Maiestatem suam vere communicavit. 7. Porro per satisfactionem et iustitiam Christi hominibus imputatam iis peccata remittuntur et illi iustificantur. 8. Imputatur autem haec Christi satisfactio et iustitia homini, et ille iustificatur per solam fidem, non vero ex propriis meritis. Cumque 9. nullae sint in homine vires credendi in Christum aut ad Deum se convertendi, non habet homo aliquid liberi arbitrii in rebus spiritualibus ad salutem spectantibus, sed Spiritus Sanctus homines illuminat, regenerat, et sanctificat. 10. Et hoc Spiritus S. efficit per verbum suum in S. Scriptura. 11. Per hoc quippe movemur, ad Deum convertimur et poenitentiam agimus, quae in fide in Christum consistit, et seriam contritionem includit. 12. Contritio autem verbo Legis Veteris ob minas ibi contentas, et fides verbo Novae Legis vel Evangelii excitatur, quod Evangelium est doctrina de gratuita peccatorum remissione per Christum. 13. Intuitu huius fidei praevisae

Lutheri haeresis et systema.

Deus nonnullos praedestinavit, alios vero intuitu incredulitatis finalis reprobavit, 14. Ut vero fides in nobis per verbum Dei facilius excitetur, Christus duo Sacramenta instituit, scilicet Baptismum et S. Coenam, quibus quidem inest vis regenerandi et sanctificandi, non vero gratiam ex opere operato conferendi 15. In S. Coena Corpus et Sanguis Christi vere quidem sunt praesentia, et cum pane et vino simul distribuuntur, sed externa illa Symbola non transubstantiantur. Hoc systema varie explicant Lutherani: nos expositionem D. Schubert in sequentibus dabimus. Calvinus cum Luthero circa iustificationem convenit, exceptis iis, quae ad praedestinationem et S. Coenam spectant (§ 102. Schol. 1.).

Doctrina Lutheranorum circa gratiam iustificantem.

Schol. 2. Ex systemate Lutheranorum (Schol. praec. n. 7.) sequitur, homines iustos fieri per solam externam iustitiae Christi imputationem sine ulla gratia intrinsece animae inhaerente, quod ita explicat D. Schubert *Theol. Pol. p.* 2. *c.* 2. *Sect.* 3. § 60. Concedit ille, in homine iustificato fieri mutationem, qua dominium peccati successive supprimitur, pristina impietas pellitur, et concupiscentiis carnis resistitur. Haec enim est *regeneratio*, quae in adultis *conversio* vocatur, sine qua nemo iustificari potest. Concedit etiam, hominem iustificatum ad studium pietatis transire, et aliquam inhaerentem iustitiam studio bonorum operum sibi acquirere, hoc enim est *sanctificatio*, fructus iustificationis. Sed denique docet, iustificationem, si pro actu sumatur, esse sententiam Dei tamquam iudicis, qua hominem pro iusto declarat, et a peccatorum poena absolvit, ad quod requiritur, ut iustitia Christi homini propriam iustitiam non habenti imputetur; peccata illi remittantur, non imputando illa ad poenam; et ideo satisfactio Christi illi imputetur, quia Deus peccata sine satisfactione remittere nequit. Si vero iustificatio pro statu sumatur, est felicissima illa hominis relatio ad Deum, quae huic actioni forensi, scilicet ut a Deo pro iusto habeatur, et peccata illi non amplius imputentur, respondet. Licet igitur gratia regenerans et sanctificans modo explicato iuxta D. Schubert sit aliquid homini internum; gratia tamen iustificans est mera peccatorum non imputatio et declaratio pro iusto, et merus amor et favor Dei, quo indignos complectitur. Haec explicatio in multis peccat. 1. Distinguit inter gratiam regenerantem, iustificantem et sanctificantem, cum *ad Rom.* 8. *v.* 29. *et* 30. pro eadem gratia sumantur; item *ad Tit.* 3. *v.* 5. 6. 7. adeoque si gratia sanctificans sit quid internum, etiam iustificans erit, maxime cum utraque eosdem effectus habeat (§ 361. Schol.). 2. Vult, iustificationem esse actum forensem et iudicialem, quo quis pro iusto declaratur sine actu physico, quo quis interne iustus efficitur, aut iustitia habituali et inhaerente donatur: contra quod pugnant testimonia S. Scripturae (§ 363.) allata, quae praeter sententiam Dei absolutoriam asserunt quid animae inhaerens infundi. Reliqua suis locis refutabuntur. Non obstat I. quod odium Dei non ponat quid intrinsecum in homine, quem Deus odit, sed tantum facit, quod sit obiectum illi displicens:

ergo nec amor Dei. *Resp.* Disparitas est, quod homo ex propriis habeat, unde sit obiectum odii Dei, nempe peccatum, non vero unde sit obiectum amoris supernaturalis Dei. II. Dilectio Dei non facit, sed supponit bonitatem in homine; nam *Is.* 43. dicitur: *Ex quo honorabilis factus est . . . Ego dilexi te. Resp.* Ly *ex* non causam, sed tantum effectum dilectionis significat. III. Vox *δικαίωσις, iustificatio*, in S. Scriptura excusationem vel sententiam absolutoriam iudicis significat, *Gen.* 44. *v.* 16. etc. *Resp.* Quando S. Apostolus utitur voce *δικαιοῦν* idem indicat, quod Hebraicum הצדיק *(Hitsdik)* in *hiphil, fecit iustum*: maxime cum dicat, iustificari nos per gratiam.

Schol. 3. Quaeritur hinc in Scholis Catholicis, quidnam sit hoc donum gratiae sanctificantis animae intrinsece inhaerens. Thomistae volunt, esse physicam et formalem participationem Divinae naturae seu praedicati alicuius physici, quatenus in homine iusto est radix virtutum et operationum supernaturalium et visionis ac amoris Dei ut auctoris supernaturalis. Alii Theologi secuti recentiorem Philosophiam cum D. Wiber in *Phil. Antiperipat.* docent, quod gratia habitualis sit qualitas a Deo animae impressa, et modificatio in anima iusti permanens per modum habitus, quae perfectam Dei ut Triunius imaginem exhibeat: tum quia SS. PP. testantur, animam per gratiam habitualem Deiformem fieri, quod non fit nisi per hanc imaginem Dei, quae utique perfectior esse debet illa, quam homo in creatione accepit, cum status ille, in quo anima per iustificationem ponitur, sit longe perfectior illo, in quo per creationem posita fuit: tum quia gratia habitualis debet per se animam Deo gratam et amicam reddere, adeoque quid Divinum esse debet, non quidem aliquid essentiae Divinae, sed imago perfecta, ut ita verum sit: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Hinc sumus filii Dei, referentes in animabus nostris perfectam imaginem Patris nostri: sumus Templum Dei, quod per imaginem suam tota SS. Trinitas inhabitat. Ex quo etiam patet, quod gratia sit qualitas, cum sit forma respectiva, qua anima talis, scilicet Deiformis, denominatur. Item est qualitas inhaerens et permanens, quia haec imago tamdiu in anima conservatur, quamdiu Deum non cogimus, ut eam per peccatum mortale tollat: infunditur etiam tropice loquendo; nam propria infusio tribui solum potest liquoribus materialibus, quia intime ab anima recipitur: augeri et intendi potest, cum imago haec, etsi perfecta, pulchrius et pulchrius in infinitum exprimi possit, quia nunquam in pulchritudine sua ita perfici potest, ut simillima sit quoad modum suo prototypo. Ita argumentatur D. Wiber, cuius sententia nihil plane contra Fidem Catholicam habet, ut inferius patebit, et quam proinde etiam Scholae crisi relinquimus.

Quid sit donum inhaerens gratiae sanctificantis?

Art. 2. ***De gratiae sanctificantis permanentia in anima.***

§ 364. Gratia santificans non solum est quid intrinsece (§ 363.), sed etiam permanenter animae inhaerens. Hoc docet 1° S. Scriptura,

An gratia sancti-

cans permanenter inhaereat? *Ioan.* 14. *v.* 17. *Apud vos manebit* (Spiritus S.) *et in vobis erit.* 1. *Ioan.* 4. *v.* 16. *Qui manet in Charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* 2° Innocentius III. *c. Maiores, de Baptismo* assentitur sententiae Theologorum dicentium, in Baptismo parvulorum dimitti peccata et virtutes infundi habentibus illas quoad habitum, non quoad usum. Et Concilium Viennense *Clem. de sum. Trin.* postquam retulit sententiam eorum, qui dicunt, parvulis in Baptismo virtutes ac gratiam informantem infundi, hanc opinionem tamquam dictis Sanctorum et Theologorum magis consonam et concordem approbando eligit. Et Tridentinum *sess.* 5. in decreto *de pecc. orig.* sub anathemate absolute definit, quod parvuli veraciter baptizentur, et quod *novum induentes hominem, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt;* quae omnia non fiunt sine gratia sanctificante. Ergo haec illis quoad habitum infunditur, cum omnis actus sint incapaces. 3° Parvuli adulti facti per gratiam baptismalem non aliter sunt iusti, quam alii adulti per Sacramentum Poenitentiae Deo reconciliati: ergo etiam in parvulis gratia sanctificans est quid permanens.

An hoc sit de fide? *Schol.* 1. Ante Concilium Tridentinum non fuit ut dogma fidei receptum, gratiam sanctificantem esse aliquid permanens, maxime quoad infantes baptizatos, quibus plane inutilis videbatur gratia habitualis, quam in usum reducere non possunt, sicuti possunt adulti. Post Concilium Tridentinum adhuc varie sentiunt Theologi. Canus *de locis Theologicis l.* 7. *c.* 2. putat, hoc sine ingenti temeritate negari non posse, sed vult, non esse contra fidem. Alii docent, elici ex verbis Concilii tamquam conclusionem Theologicam, ac proinde oppositam sententiam esse erroneam; sed negant esse expresse definitam, et fide Divina credendam. Bellarminus *l.* 1. *de gratia*, Suarez et alii putant, hanc veritatem esse definitam de fide a Concilio Tridentino contra quosdam, qui putabant, gratiam sanctificantem esse actum charitatis physice transeuntem, et tantum virtualiter aut moraliter perseverantem.

An gratia sanctificans sit accidens absolutum? *Schol.* 2. Recentiores Philosophi non admittunt accidentia absoluta realiter absolute, sed tantum realiter modaliter a substantia distincta, et ideo consequenter docent gratiam habitualem non esse accidens absolutum; quod probant 1. ex S. Scriptura, quae iustorum animas propter gratiam sanctificantem vocat templa Dei, 2. *ad cor.* 6. *v.* 16. et dicit: *Ad eum veniemus, etc.* Tota igitur SS. Trinitas per gratiam hanc animas iustorum speciali modo inhabitat: si vero haec gratia foret absolutum accidens, non SS. Trinitas, quae certe sub nomine accidentis absoluti entis adeo imperfecti intelligi nequit, sed ens aliquod in fundamentali perfectione entis imperfectius omni substantia vilissima, animas iustorum inhabitaret, quod dici nequit. 2. Forma sanctificans animam est positiva, et ingens perfectio animae: sed perfectio positiva entis est aliquid entis, contingens ipsam substantiam entis: ergo forma

sanctificans animam iusti debet esse aliquid animae contingens ipsam substantiam animae seu modificatio animae, et sic nequit esse ens ab anima realiter absolute distinctum; alias enim anima per meram illius imputationem sanctificaretur, et nulla fieret vera in anima mutatio. 3. SS. PP. docent animam per gratiam sanctificantem fieri Deiformem: sed si gratia est accidens absolutum, per gratiam anima iusti non esset Deiformis, quia hoc accidens absolutum non habet aliquam formam Dei; alias esset ens Deificatum, seu subiectum habens formam Deitatis, adeoque Deus: ergo non est accidens absolutum. 4. Praedicatum perfectissimum et imperfectissimum non potest per essentialem identitatem in uno ente coniungi: sed praedicatum accidentis absoluti est imperfectissimum, et praedicatum formae Deiformem facientis perfectissimum: ergo in gratia sanctificante coniungi non possunt, maxime quia supernaturalitas foret praedicatum essentiale huius accidentis absoluti, quod nulli creaturae competit. Ita D. Wiber. Haec sententia videtur nonnullis esse contra fidem. Verum abstrahendo hic a veritate huius sententiae, de qua disputationem Philosophis relinquimus, qui magno plausu eam defendunt, illud certum est, eam contra Fidei nostrae dogmata non pugnare, nec ab ullo Concilio vel Ecclesia hucusque damnatam esse, uti testatur Dominicus Soto, qui *l.* 2. *de grat.* c. 18. et c. 8. ait, Concilium consulto abstinuisse a vocabulo habitus, ut rem expresse non definiret. Item Canus *de loc. Theol. l.* 7. c. 2. Ruardus Taperus *art.* 7. *de lib. arbitr.* Bannez 2. 2. *q.* 23. Medina *in* 1. 2. *q.* 100. *art.* 2. etc. Non obstat I. quod sit contra communem Theologorum, quorum novem citat P. Amicus, qui dicunt, esse sententiam temerariam et errori proximam. *Resp.* Pro hac sententia stant omnes Theologi, qui recentiorem modum philosophandi sequuntur: ergo non est contra communem Theologorum; nam Theologi a P. Amico citati, illam solum sententiam perstringunt, quae asserit, gratiam habitualem non esse formam animae permanenter inhaerentem, quod haec sententia non dicit. Non obstat II. Gratia habitualis iuxta hanc sententiam nec est substantia, nec quantitas, nec qualitas, nec relatio, etc. Quid ergo est? *Resp.* Est qualitas non absoluta, sed respectiva, sive modus, non realiter absolute, sed realiter modaliter a substantia animae distinctus, non transiens, sed permanens. Non obstat III. Tridentinum *Sess.* 6. *can.* 44. damnat eos, qui in iustificatione excludunt gratiam animae inhaerentem: sed gratia respectiva excludit gratiam animae inhaerentem, a Spiritu S. et caeteris distinctam: ergo damnat gratiam respectivam. *Resp.* Tridentinum non damnat eos, qui dicunt, gratiam animae vere inhaerere et ab ea realiter modaliter distingui, qualis est gratia respectiva; sed haereticos, qui dicunt, gratiam habitualem esse merum favorem Dei extrinsecum (§ 363. Schol. 2.), quod haec sententia non admittit (loc. cit. Schol. 3.). Unde fallit syllogismus allatus, qui in minori addit: *a Spiritu S. et caeteris distinctam*, quod non erat in maiori. IV. Tri-

dentiunm definit illam gratiam, quam asseruit Concilium Viennense: sed haec erat gratia absoluta: ergo eam definit. *Resp.* Negando minorem; nam Concilium Viennense solum asseruit, gratiam esse formam animae inhaerentem, infussm et permanentem: an sit qualitas absoluta, de hoc non fuit mota quaestio. Eodem modo intelligitur Catechismus Romanus. Non obstat V. quod sententia de accidentibus absolutis, ut principiis fidei contraria, reiecta fuerit ab Academia Lovaniensi anno 1662. et Parisiensi anno 1624. et 1705. *Resp.* Hae Censurae sunt privatae, quae neque in Gallia, neque in Belgio hodiedum obtinent.

An gratia sanctificans a Charitate realiter distinguatur? *Schol.* 3. Quaerunt ulterius Scholae, an gratia sanctificans ab habitu Charitatis realiter distinguatur. Affirmant Thomistae: alii probabilius negant. 1. Quia gratia sanctificans et habitus Charitatis eosdem effectus habent; nam gratia sanctificans filios Dei efficit; similiter Charitas, 1. *Ioan.* 4. *v.* 7. Gratia nos Deo gratos reddit; item Charitas, *Joan.* 14. *v.* 21. Gratia vitam spiritualem confert; item Charitas, 1. *Joan.* 3. *v.* 14. Gratia nos Deo coniungit; item Charitas, 1. *Ioan.* 4. *v.* 6. Gratia est radix omnium bonorum operum; item Charitas, 1. *ad Cor.* 13. Gratia est semen vitae aeternae; item Charitas, *Iac.* 1. *v.* 12. Deinde 2. causa formalis, qua iustificamur, est gratia sanctificans: sed haec etiam est Charitas habitualis; nam Tridentinum *Sess.* 6. *c.* 7. ait, nos iustitia donari per Charitatem, quae diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur. Gratia tamen sanctificans et Charitas habitualis virtualiter distinguuntur, quia licet sint unum et idem, ita tamen sunt, ut exequantur diversa officia tum naturae, tum potentiae: nam gratia sanctificans est simul et principium essendi, et operandi supernaturaliter. Non obstat I. quod S. Scriptura et Concilia gratiam a virtutibus, et consequenter etiam a Charitate distinguant. *Resp.* Distinguunt ab aliis virtutibus, v. g. fide, spe, etc. non vero a Charitate, et subinde eamdem rem, scilicet gratiam et Charitatem, ob distinctionem virtualem duobus vocabulis exprimunt. Non obstat II. quod gratia sit principium essendi, et Charitas operandi supernaturaliter. *Resp.* Gratia est principium essendi accidentale, sicut et Charitas principium operandi: una autem entitas virtute distincta potest esse principium essendi et operandi, praesertim quando principium essendi per se ordinatur ad operandum. Non obstat III. quod effectus formales gratiae et Charitatis a se separari possint; potest enim quis esse gratus Deo per gratiam, quin eum diligat per Charitatem *Resp.* Effectus formalis Charitatis habitualis non est, ut Deum actu diligamus, sed ut propensi simus ad eum amandum, quod fit per gratiam. Non obstat IV. quod Charitas diffundatur per gratiam, adeoque ab ea distinguitur. *Resp.* Diffunditur per gratiam formaliter, sicuti robur per fortitudinem, non vero efficienter, nisi sit Charitas actualis, quae supponit habitualem seu gratiam sanctificantem.

CAP. V.

De Virtutibus infusis.

§ 365. Gratia habitualis et sanctificans constituit hominem in esse Divino (§ 361. 363. Schol. 3.); cum vero modus operandi sequatur modum essendi, operationes Divinas gratiam sanctificantem consequi necesse est. Porro sicuti natura hominis ita est principium operationum sibi convenientium, scilicet rationalium, ut eas exercere non possit, nisi per potentias sibi congenitas nempe intellectum et voluntatem: sic gratia sanctificans velut nova hominis natura comites habet virtutes infusas, per quas veluti per supernaturales potentias supernaturaliter operatur: sunt quidem et ipsae singularia Dei dona, et gratiae habituales, quia permanenter inhaerent, et integraliter iustificationem perficiunt; sed insuper sortiuntur nomen virtutis, quia ad bene operandum proxime disponunt. Est autem virtus infusa habitus entitative supernaturalis, qui fertur in obiectum lumine et motivo supernaturali, tenditque in Deum possidendum, ut est in se, et a solo Deo est producibilis. Unde differt a virtute acquisita, quia diverso motivo in obiectum tendit; nam v. g. temperantia acquisita refraenat voluptatem carnalem, quia dedecet naturam rationalem: infusa vero, quia indigna est filio Dei adoptivo, membro Christi, et retardat anhelantem ad Divinum consortium. Virtutes infusae quid?

Schol. Virtutes infusae dividuntur in virtutes *Theologicas*, quae habent Deum pro obiecto materiali primario, et aliquod eius attributum pro formali, suntque tres, scilicet Fides, qua Deum credimus et caetera, quae nobis revelavit, quia verax est, nec falli, nec fallere potest. Spes, qua confidimus, nos Deum tamquam ultimum nostrum finem et beatitudinem consecuturos, tentationesque superaturos, quia est omnipotens, et infinite misericors. Charitas, qua Deum super omnia diligimus, et proximum sicut nosmetipsos propter Deum, quia Deus summe bonus est, de quibus in cap. *de virtut. Theol.* Et in virtutes *Morales*, quae versantur circa bonum creatum ex motivo supernaturali, quae generatim in quatuor virtutes *Cardinales* dividuntur, scilicet: Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, et Temperantiam, de quibus in cap. *de virt. card.* Divisio virtutum infusarum.

Art. 1. *De infusione Virtutum cum gratia.*

§ 366. Omnes tres virtutes Theologicae, Fides, Spes et Charitas homini una cum gratia sanctificante infunduntur. Ita docent omnes Catholici; et multi Theologi, uti Vega *l. 7. c. 24. In Conc. Trident.* et Suarez *l. 3. de grat.* c. 8. docent, hoc esse dogma Fidei in Tridentino definitum. Unde probatur 1° ex S. Scriptura, *ad Rom.* 5. *v.* 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis.* Ergo et Fides simul et Spes; nam Charitas nequit esse sine praelucente cognitione Fidei, et sine Spe Charitas Virtutes Theologicae cum gratia sanctificante infunduntur.

non tendit in amplexus Sponsi dilecti. Hinc Apostolus 1. *ad Cor.* 13. concludit: *Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria haec.* In quibus autem manent? non in infidelibus, neque in peccatoribus, qui charitate carent: ergo in iustis. 2° Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 7. ait: *Hanc dispositionem iustificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum.* Quae autem sunt illa dona, nisi fides, spes et charitas? unde sequitur: *In iustificatione cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem.* 3° Ratio est: Gratia sanctificans est quaedam natura supernaturalis, si ita loqui fas sit, seu Divinus perfectionis gradus, quae ordinatur ad operationes supernaturales: ergo debentur illi virtutes infusae, tamquam potentiae similiter supernaturales.

An reliquae virtutes morales cum gratia infundantur?

Schol. Cum Concilium Tridentinum nihil expresse statuat circa virtutes morales, disputant Theologi, utrum re vera in iustificatione infundantur. Nihilominus communior et probabilior est sententia affirmans S. Thomae 1. 2. *q.* 63. *a.* 3. quam etiam sequitur Catechismus Romanus, qui inter effectus Baptismi numerat *nobilissimum omnium virtutum comitatum, quae in anima simul cum gratia infunduntur.* Favet etiam S. Augustinus, qui *in Ps.* 83. sic de virtutibus Cardinalibus loquitur: *Illae virtutes nunc in valle plorationis per gratiam Dei donantur nobis.* Et ratio est, quia gratia sanctificans est principium radicale et remotum omnium bonorum, et reddit hominem paratum ad implendam totam Legem: ergo illi respondere debent habitus omnium virtutum, tamquam potentiae supernaturales, et principia proxima actuum supernaturalium. Non obstat I. quod peccatores accepta per Sacramentum Poenitentiae gratia sanctificante, circa virtutes, easdem, quas ante, difficultates patiantur. *Resp.* Has oriri ab impedimentis externis seu vitiosis habitibus ante contractis, qui per virtutes infusas non tolluntur, sicuti per acquisitas, quae illis sunt contrariae: non vero oriuntur ex voluntate male erga Deum affecta et erga obiecta virtutum moralium. II. Sancti iuxta Ven. Bedam humiliantur de virtutibus, quas non habent. *Resp.* Non habent quoad actum propter difficultates, ob quas subinde venialiter peccant: habent tamen quoad habitum.

Art. 2. *De donis Spiritus S. eorumque existentia, et numero.*

Dona Spiritus S. quid?

§ 367. Ut habitus virtutum infusarum in actum prorumpant, necessaria est Spiritus S. motio, quia homo habitibus infusis uti non potest, sine supernaturali illustratione et cogitatione, et sine pia voluntatis affectione, quae sunt motiones Spiritus S. ordinariae: et ad humanum agendi modum attemperatae. Si vero hae motiones excedant communem agendi rationem, et ad actus heroicos tendant, vocantur *dona Spiritus S.* Est igitur *donum Spiritus S.* habitus supernaturalis, quo homo disponitur ad accipiendas extraordinarias Spiritus S. motiones ad propriam salutem.

§ 368. Dantur dona Spiritus S. Nam homines subinde extraordinarie a Spiritu S. moventur, quarum motionum plura exempla prostant, tum in S. Scriptura, tum in traditione Ecclesiastica. Samson instinctu Divino columnas coenaculi concussit, *Iud.* 16. Salomon mirum iudicium tulit, 3. *Reg.* 3. Eleazarus elephanti se supposuit, 1. *Mach.* 6. Simeon venit in templum, *Luc.* 2. S. Apollonia sponte in rogum insiliit; ex S. Diony. Alex. apud Eus. *l.* 6. *hist.* *c.* 4. Rationem affert S. Thomas 1. 2. *q.* 68. *a.* 4. *Quia sicut vires appetitivae natae sunt moveri per imperium rationis, ita omnes vires humanae natae sunt moveri per instinctum Dei, sicut a quadam superiori potentia.* Dantur dona Spiritus S.

2. Septem sunt dona Spiritus S. quae recensentur, *Is.* 11. his verbis: *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Idem patet ex PP. S. Ambrosio *l.* 5. *de Spir. S. c.* 2. S. Hieronymo *in c.* 11. *Is.* S. Augustino *l.* 2. *de doctr. Christ. c.* 7. S. Gregorio *l.* 1. *mor. c.* 28. et consensu totius Ecclesiae, quam immerito irridet Calvinus, quia in Hebr. Pietas et Timor idem, scilicet reverentiam, significant, in quo certe oculatior non fuit LXX. Interpretibus et S. Hieronymo, cum timor et metum et reverentiam significet. Probat etiam ratio: nam tot sunt dona, quot sunt virtutes, quia dona idem habent cum virtutibus obiectum materiale, et tantum ad actus sublimiores circa illud eliciendos disponunt (§ 367.): sed praeter virtutes Theologicas septem aliae sunt virtutes; quatuor intellectuales, Intelligentia, Sapientia, Scientia et Prudentia, et tres in voluntate, nimirum Iustitia, Fortitudo et Temperantia: ergo totidem sunt admittenda dona virtutes perficientia. Septem sunt dona Spiritus Sancti.

Schol. 1. Ex hoc fluit, donum Sapientiae, Intelligentiae, Scientiae et Prudentiae seu Consilii perficere rationem: Pietatem vero, Fortitudinem et timorem perficere voluntatem. Per virtutem Intelligentiae homo iudicat, assentiendum esse Deo revelanti: per *donum Intellectus* etiam idiota ex instinctu Spiritus S. fidei mysteria ea claritate percipit, et tam firmiter illis assentitur, ut sibi videatur hactenus non credidisse, sicut oportet. Per virtutem Sapientiae ratio Dei gratia adiuta de rebus Divinis tamquam de altissimis causis et ex iis de creatis, ordinando media ad finem supernaturalem, recte iudicat: per *donum Sapientiae* iustus aliquando non rationis, sed Spiritus S. instinctu movetur ad sublimiorem rerum coelestium contemplationem. Virtus Scientiae ad hoc disponit, ut ratio de temporalibus recte iudicet, illa nimirum non esse appetenda, nisi quatenus ad salutem aeternam conducunt: per *donum Scientiae* iustus ulterius iudicat, illa esse abiicienda velut impedimenta salutis, et cognitis vitae necessitatibus ex eo profluit donum lachrymarum. Virtus Prudentiae in dubiis consulit secundum rectam rationem. *Donum Consilii* talia subinde consilia inspirat, quae communem agendi rationem et humanam prudentiam longe superant. Virtus Iustitiae hominem dirigit ad suum cuique reddendum. Per *donum Pietatis* iustus a Spiritu S. movetur ad extra- Explicantur.

ordinariam reverentiam Deo, rebus et personis sacris ac pauperibus, ac omnibus exhibendam ultra id, quod iustitia, religio et misericordia praescribunt. Virtus Fortitudinis iustum in periculis iuxta communes prudentiae leges confirmat contra inordinatos timoris et audaciae motus: per *donum Fortitudinis* disponitur ad actus heroicos instinctu Divino eliciendos. Per virtutem Temperantiae iustus moderate utitur rebus delectabilibus. Per *donum Timoris* reverentialis erga Deum omnes delectationes studio vitae austerioris abiicit.

An dona cum gratia infunduntur? *Schol.* 2. Communior est in Scholis S. Thomae sententia, omnia dona una cum gratia sanctificante homini infundi. Nam in iustificatione homo inseritur Christo tamquam membrum capiti, *ad Rom.* 8. *v.* 9. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Ergo iustus debet disponi ad recipiendas omnes motiones Spiritus S. disponitur autem ad ordinarias per habitus virtutum, ad extraordinarias vero per dona (367.). Ergo sicuti in iustificatione cum gratia sanctificante infunduntur habitus virtutum, ita et habitus donorum. Unde etiam iuxta eumdem S. Thomam 1. 2. *q.* 6. *a.* 8. dona sunt habitus a virtutibus distincti, quia altiori et nobiliori modo versantur circa materiam virtutum, quam ipsae virtutes. Quare si dona conferantur cum virtutibus Theologicis, sunt illis inferiora, quia per virtutes Theologicas anima Deo coniungitur; per dona vero solum disponitur ad suscipiendam Spiritus S. motionem. Si vero dona conferantur cum aliis virtutibus sive intellectualibus sive moralibus, sunt praestantiora, quia disponunt ad motionem extraordinariam Spiritus S. quae superior est motione rationis, ad quam disponunt virtutes morales.

Art. 3. *De fructibus Spiritus S. et Beatitudinibus.*

Fructus S. iritus S. quid? § 369. Actus virtutum et donorum sunt Fructus Spiritus S. Sunt autem *Fructus Spiritus S.* actus boni et laudabiles ex habitibus virtutum intenti et comparati, quorum duodecim enumerat Apostolus *ad Gal.* 5. scilicet: Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

Schol. Charitas, castitas et reliquae virtutes, quas hic recenset Apostolus, non sumuntur pro habitibus, sed pro actibus. Vocantur autem fructus, ut intelligamus, in his actibus secundum se spectatis nullum inesse laborem, uti putant homines carnales, sed meram delectationem et pacem. Vocantur fructus Spiritus S. quia licet iusti ad illos actus vitaliter et libere concurrant; Spiritus tamen Sanctus illorum Auctor est. Deinde non omnes fructus in his allegatis recensentur, sed nobiliores tantum; omnes enim actus cuiuslibet habitus infusi, sive sit virtus, sive donum, est fructus Spiritus Sancti.

Beatitudines § 370. Actus donorum vocantur Beatitudines (§ 369.). Est autem *Beatitudo* donum insigne, in cuius possessione animus quiescit vel plene et perfecte, si beatitudo sit perfecta, uti visio Dei intuitiva; vel imperfecte, si beatitudo solum sit inchoata, quae in vita exurgit

ex actibus praestantioribus donorum: operatio enim praestantior magis perficit et delectat. Octo eiusmodi beatitudines numerantur, *Matth.* 5. scilicèt, *Paupertas Spiritus* contra inordinatum amorem divitiarum, quae est specialis fructus Timoris Domini. *Mansuetudo* ad iram domandam, quae generatur a dono Pietatis. *Luctus et fletus* contra vanas delectationes, conveniens dono Scientiae. *Patientia in persecutionibus*, contra favores hominum, omnibus donis respondens. Quatuor hae beatitudines spectant ad tollendam falsam beatitudinem. Quatuor reliquae beatitudines ad aeternam beatitudinem disponunt: *per famem et sitim iustitiae*, quae respondent dono Fortitudinis: per opera *Misericordiae*, quae est effectus doni Consilii: per *Munditiam cordis* respondentem dono Intellectus: per *Pacem et Concordiam*, quae tribuitur dono Sapientiae. S. Lucas solum quatuor beatitudines removentes falsam beatitudinem enumerat, quas Christus descendens de monte rudi populo proponebat; octo vero S. Matthaeus, quas Christus in monte discipulos iam perfectiores edocebat.

CAP. VI.

De impii iustificatione.

§ 371. Duo sunt praecipui Gratiae sanctificantis effectus: nimirum iustificatio impii, et meritum iusti. Est autem *Iustificatio* transmutatio de statu iniustitiae et peccati ad statum iustitiae et gratiae. *Iustificare* vero est, aliquem vere iustum, rectum, sanctum, interius et exterius bene ordinatum erga Deum, seipsum et proximum efficere. Iustificatio quid?

Schol. Iustificatio dicitur a iustitia, quae si passive sumatur, importat motum ad iustitiam. Porro iustitia dupliciter explicari potest: 1. Prout dicit rectum ordinem in ipso actu hominis respective ad alium, suum cuique tribuendo. Hoc modo est virtus specialis, quam hic non consideramus. 2. Prout dicit rectitudinem ordinis in interioris hominis dispositione, qua homo Deo, et vires inferiores rectae rationi in eo subiiciuntur. Proprie ille tantum iustificatur, qui ex iniusto seu peccatore fit iustus: quamquam improprie etiam ille dicatur iustificari, qui ex iusto fit magis iustus. Explicatur.

Art. 1. *De vera remissione peccatorum in iustificatione.*

§ 372. In iustificatione peccatoris non solum teguntur seu non imputantur peccata, sed vere remittuntur, delentur, et auferuntur. Ita fides docet, et probatur 1° ex S. Scriptura, *Ps.* 50. v. 2. *Dele iniquitatem meam:* ubi verbum מחה *(Mechch)* significat *delere, abstergere*, et iuxta ipsum Lutherum *delere*. Item v. 4. dicitur: *Amplius lava me ab iniquitate mea.* Ubi Hebraicus legit: *multiplica lavare me* הרבה כבסני (*Herevh Cabeseni*); non vero, uti Lutherus vertit: *lava me bene.* Sed lotio significat abstersionem peccati, et multiplicatio lotionis clare ostendit, eam non consistere in non imputatione extrinseca, quae certe multipli- In iustificatione vere delentur peccata.

catione non eget. Effectus huius lotionis refertur v. 9. *Asperges me hyssopo et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor.* Dealbatio autem notat effectum positivum, et non pure negativum, seu non imputationem extrinsecam. Id quod clarius patet v. 12. *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis*: ubi David petit munditiam cordis, et intrinsecam spiritus sui innovationem בקרבי (*Bekirbi*) *in visceribus meis*; quae verba Lutherus iterum male omisit, et pro נכון (*Nacon*) *rectum*, male vertit: *certum spiritum*, per quem fidem intelligit, uti ex eius glossa patet. David certe hic fidem non petit, quam non amiserat. Addit v. 13. *Spiritum S. tuum ne auferas a me,* nimirum gratiam sanctificantem, per quam Spiritus S. in anima habitat. Et v. 14. *Spiritu principali confirma me.* Quod autem confirmatur, intrinsece roboratur. Nec dicas: verba, *dele, lava*, etc. esse metaphoras, quae v. 11. explicantur per non imputationem extrinsecam: *Averte faciem tuam a peccatis meis*: peccatum enim factum, infectum fieri nequit. Nam contra est: illae metaphorae verum sensum exprimunt, et per τὸ avertere faciem iustificatio inadaequata exprimitur; unde additur: *Et omnes iniquitates meas dele*: peccatum vero factum eo solum tempore, quo factum est, et nondum retractatum, infectum esse nequit, interim tamen factum deleri potest: similes loquendi formulas reperies, *Is.* 43. *Oseae* 14. *Mich.* 7. Item in N. T. 1. *Ioan.* 1. v. 7. dicitur: *Sanguis Filii eius emundat vos ab omni peccato.* 1. *Ad Cor.* 6. v. 11. *Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis.* Certe mundari, ablui, sanctificari non significat solam non imputationem extrinsecam; nam ille non dicitur ablui, cuius sordes solum teguntur. 2° Probatur ex Patribus, quos longa serie refert Bellarminus *l.* 2. *de iustif. c.* 8. Nobis sufficiat S. Augustinus, qui in *Ps.* 31. *Conc.* 2. ait. *Nec intelligamus, peccata cooperta esse, quasi ibi sint, et vivant . . . Deus ergo tegat vulnera, non tu: nam si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. Medicus tegat et curet; emplastro enim tegit, sub tegmine medici sanatur vulnus, sub tegmine vulnerati celatur vulnus.* Ergo Deus tegit vulnera, ut tegendo sanet, sicut medicus, qui emplastro tegit vulnus et sanat. Hinc merito Tridentinum *sess.* 5. *can.* 5. definit: *Si quis per Iesu Christi gratiam, quae in Baptismo confertur, reatum peccati originalis remitti negat; aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari; anathema sit.* 3° Ratio est: Si in iustificatione impii peccata remaneant et solum tegantur, homo simul iustus, ob iustificationem, et iniustus propter residua peccata esset; item Christus non esset Agnus tollens peccata mundi, nec nos liberasset a servitute peccati; nec sanctos faceret, nec posset nos declarare vere liberos a peccato, utpote in quibus peccatum adhuc esset.

Solvuntur obiectio-

Schol. Iuxta systema Lutheranorum (§ 363. Schol. 1. n. 7.) in iustificatione peccatoris peccata non vere delentur, et auferun-

tur, sed integra in eo remaneut, et solum teguntur, ac non imputantur. Nam. I. *Ps.* 31. dicitur: *Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Et *v.* 4 *quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea.* Ubi Lutherus vertit: *Nam cum vellem reticere, arescunt ossa mea*, cui in margine hanc glossam assuit: *Nam, cum noluissem confiteri, quod peccatum verum mecum esset, conscientia mea non habebat requiem. Resp.* Peccata teguntur non hominibus, sed Deo; quod vero Deo tegitur, hoc Deo non patet; et quod Deo non patet, Deus non videt; quod autem non videt, non amplius est. Quod vero tecta sint peccata, liquet, quia talis dicitur beatus, et in cuius spiritu non est dolus. Lutherus hunc locum dupliciter falsificavit. 1. Dum vertit: *in* (*Domini*) *Spiritu nullum falsum est*, cum tamen ly *eius* לא (*Lo*) cadat super hominem אדם (*Adam*) antea nominatum, et ly ו (*Ve*) continuet sermonem de beatitudine hominis. 2. In versu 3. addit particulam oppositionis, *enim*, et relativam in voce, *ego*, et vocem, *vellem* contra textum Hebraicum כי החעשתי בלו רצמי (*Chi hecherascti balu gnatsamaj*) II. *Ps.* 31. *v.* 2. dicitur: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* Ubi iustificatio adaequate definitur per non imputationem peccati, tum quia per hanc homo fit beatus; tum quia hanc definitionem S. Paulus ipse assignat, *ad Rom.* 4. *v.* 6. *Resp.* Datur ibi definitio adaequata iustificationis negativae, positivae vero datur solum implicite, quatenus peccata mortalia non remittuntur, nisi per gratiam sanctificantem, qua secuta, homo beatus est. S. Paulus ex remissione peccatorum infert iustificationem positivam cum illa remissione connexam; nam dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus, id est ex gratia; quod probat, quia remissio peccatorum fit ex gratia: si autem accepto fert iustitiam, ergo eam Deus vere dat, et non solum imputat. Quae omnia confirmat textus Hebraicus, ubi habetur verbum בשא (*Nasa*) *remisit, delevit, abstulit iniquitates*: et verbum כסה (*Casah*) *texit, intrinsece texit:* et יחשב (*Iachscov*) *imputabit*, quod intelligitur, de imputatione ad poenam. III. Iuxta S. Paulum iustificatio fit per hoc, quod induamus Dominum Iesum Christum, *ad Rom.* 13. Indumentum vero non tollit, sed tegit solum maculas. *Resp.* S. Paulus ipse explicat, quid sit induere Iesum Christum, scilicet interius mutari ad statum innocentiae a statu peccati, deponendo veterem hominem, et omnem affectum peccandi, et novam vitam inchoando: quod quidem Lutherani exponunt de sanctificatione, quam a iustificatione distinguunt, sed immerito, uti patet § 363. Schol. 2. et § 371. cum definitio iustificationis etiam sanctificationi conveniat. IV. Nemo est sine peccato: et S. Ambrosius *lib.* 2. *de Iacob*, iustificationem exemplo Iacob se se vestimentis Esau et pellibus haedinis tegentis explicat. *Resp.* Nemo est sine peccato veniali (§ 349.), bene vero sine mortali. S. Ambrosius vero comparationem in eo instituit,

nes Lutheranorum.

quod sicut Iacob aliena veste indutus incessit, ita Christus factus in similitudinem carnis peccati vere languores nostros tulerit.

Art. 2. *De imputatione iustitiae Christi.*

Iustificatio non fit per meram imputationem iustitiae Christi.

§ 373. Quia in iustificatione peccata non solum teguntur (§ 372.) hinc remissio peccatorum, quae est iustificatio peccatoris, non fit per imputationem extrinsecam iustitiae Christi, sed per veram et intrinsecam iustitiam seu gratiae habitualis infusionem. Catholica haec veritas probatur 1° mox citatis (§ 372.) S. Scripturae testimoniis, in quibus homo dicitur purgari, lavari, etc. Purgatus vero et sanctificatus nemo dicitur, nisi per aliquod intrinsecum, quo talis denominetur. Unde *ad Rom.* 5. *v.* 5. Charitas Dei dicitur diffusa in cordibus nostris; et *v.* 19. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam unius iusti constituuntur multi.* Ergo iustitia nostra est interna, sicut peccatum nostrum est internum. Merito igitur Tridentinum *sess.* 6. *can.* 10. definit: *Si quis dixerit, homines sine Christi iustitia, per quam nobis meruit, iustificari; aut per eam ipsam formaliter iustos esse; anathema sit.* Et *can.* 11. *Si quis dixerit, homines iustificari vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola remissione peccatorum, exclusa gratia... quae illis inhaereat, anathema sit.* 2. Iustificatio est effectus dilectionis Dei. Sed haec non tantum est affectiva, sed effectiva, efficiens obiectum dilectum intrinsece gratum et iustum. Item iustitia Christi est causa efficiens nostrae iustificationis. Ergo non est causa eius formalis.

Solvuntur obiectiones Lutheranorum.

Schol. 1. Lutherani iuxta systema suum (§ 263. Schol. 1. n. 7.) volunt; veram et propriam remissionem peccatorum in iustificatione fieri per eorum non imputationem; unde formaliter iustificatur homo per imputationem iustitiae et satisfactionis Christi. Quippe Deus neminem iustificare potest, nisi aliqua in eo sit iustitia: quia vero homo propriam iustitiam non habet, alienam habere debet, quae per imputationem sua fiat; hinc Christus non solum pro peccatis nostris satisfecit, et per hoc meritum passivum remissionem peccatorum et absolutionem a poenis nobis promeruit; sed etiam vicariam officiorum nostrorum adimpletionem praestitit, et per hoc meritum activum, quod etiam iustitia activa, et vicaria vocatur, declarationem pro iustis, et haeredibus vitae aeternae nobis promeruit, cuius proinde iustitiae et satisfactionis imputatione homo ita iustificatur, ut haec imputatio sit fundamentum declarationis hominis pro iusto, in qua etiam formaliter iustificatio consistit. Quippe varii actus iustificationem ingrediuntur, inter se tamen connexi: formales seu ratio formalis iustificationis sunt declaratio pro iusto et remissio peccatorum: hi enim iustificationem in esse suo constituunt: fundamentales actus sunt imputatio iustitiae et satisfactionis Christi. Si vero omne id, quod iustificationem ingreditur, et ab ea separari nequit, formam eius vocare velimus, etiam imputatio meriti Christi ad eam pertinet.

Ita D. Schubert. Rationes Lutheranorum sunt I. *Ps.* 142. dicitur: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Ergo non datur iustitia homini intrinseca: alias homo in conspectu Dei iustificaretur. Unde v. 1. S. David petit: *Exaudi me in tua,* NB. non in mea, *iustitia. Resp.* Deus videt illam iustitiam hominis intrinsecam non ex viribus naturae, sed gratiae comparatam. Eodem modo iustitia nostra, non nostra, sed Dei dicitur, id est viribus gratiae acquisita. Vel David comparat iustitiam suam cum illa Dei, relate ad quam nihil est omnis creata perfectio. Vel vult, neminem ita esse iustum, ut ab afflictionibus omnibus liberari debeat. II. *ad Rom.* 5 dicitur: *Per unius obedientiam iusti constituuntur multi.* Et 1. *ad Cor.* 1. v. 30. Christus dicitur factus *iustitia et sanctificatio nostra.* Et 1. *ad Cor.* 10. reprehendit Apostolus eos, qui propriam iustitiam volunt statuere, *Ignorantes iustitiam Dei, et suam volentes statuere, iustitiae Dei non subiecti. Resp.* S. Apostolus intelligendus est in sensu causali, non formali. Scilicet Christus est causa efficiens et meritoria nostrae iustificationis, quo sensu dicitur Sapientia, Resurrectio et Vita nostrae. Et in altero loco reprehendit Pharisaeos, qui praesumebant, se posse viribus naturae legem implere, et iustificari sine gratia. III. Iudex ignoscens reo, non ideo iustitiam illi infundit: ergo nec Deus ignoscens peccatori. *Resp.* Disparitas est, quod iustificatio externa et forensis non est connexa cum amicitia, sicuti iustificatio peccatoris cum amicitia Dei: ad quam cum natura non habeat proportionem, intrinsece per gratiam elevari debet.

An homo absolute per favorem Dei extrinsecum iustificari possit?

Schol. 2. Scotus putat, de absoluta Dei potentia iustificationem impii fieri posse per solum favorem Dei extrinsecum. Negativa sententia est probabilior, quia Deus absolute nequit remittere offensam sine intrinseca mutatione peccatoris; nam offensam remittere nequit, nisi fiat illi pacatus, ad quod requiritur, ut Deus illum amet: amor autem Dei est effectivus, efficiens illum bonum et gratum, quem diligit, cum sit omnis bonitatis causa. Ex supposito vero, quod Deus moveret peccatorem ad actus Charitatis et contritionis per auxilium actuale, non infundendo gratiam habitualem, posset quidem peccator absolute per hos actus iustificari inchoate et imperfecte, quia Deo super omnia dilecto uniretur, non tamen complete et perfecte, quia praecipuus effectus Divinae dilectionis, scilicet gratia sanctificans, per quam Deus homini fit pacatus, non tribueretur. Non obstat I. quod privatio gratiae per contritionem desinat esse voluntaria. *Resp.* Desinit quidem quoad praesentem dispositionem, non vero quoad praecedentem, ex qua macula relinquitur per gratiam delenda. Non obstat II. quod remissio peccatorum tribuatur Charitati, *Luc.* 7., et homo Deum diligens sit iustus. *Resp.* Tribuitur dilectioni non praecise ratione sui, sed ratione gratiae connexae; et diligens Deum est iustus iustitia implente praesens officium, non vero delente perfecte peccatum praeteritum.

An peccatum mor-

Schol. 3. Scotistae etiam docent, de potentia Dei absoluta pec-

tale simul cum gratia consistere possit? catum actuale et habituale cum gratia in eodem subiecto simul esse posse. Negativa sententia est communior, quia absolute non potest stare iustitia cum iniustitia: iniquitas cum sanctitate: rectitudo cum recessu a rectitudine. Non obstat I. quod gratia et peccatum actuale privative non opponantur, quia actus et habitus non opponuntur, imo actus v. g. temperantiae stare potest cum habitu intemperantiae. *Resp.* Licet in ratione habitus et actus non opponantur, habent tamen alias rationes privative oppositas, scilicet sanctitatem et iniquitatem, etc. II. Peccatum non expellit gratiam physice, sed tantum demeritorie, nec Deus necessitatur gratiam auferre a peccatore. *Resp.* Non expellit quidem per formam physice in gratiam agentem, expellit tamen ex natura sua, introducendo dispositiones cum gratia incompossibiles. Item Deus quidem absolute non necessitatur auferre gratiam; bene vero si hominem in mortale labi permittat.

Art. 3. *De dispositionibus ad iustificationem.*

Ad iustificationem in parvulis non requiritur dispositio. § 374. Ad iustificationem in parvulis nulla requiritur dispositio. Ita constat ex universali Ecclesiae traditione, quae parvulos, quamvis rationis impotes, hactenus baptizavit in remissionem peccati originalis. Unde Tridentinum *sess.* 7. *can.* 13. dicit anathema iis, qui docuerint, parvulos, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos. Enimvero si inobedientia primi hominis potuit illis nocere, obedientia secundi hominis, qui factus est nobis iustitia a Deo, illis proderit.

Bene vero in adultis. 2. Ex parte hominis adulti sui compotis iuxta communem providentiae cursum praevia dispositio requiritur. Nam S. Scriptura spem veniae non praebet, nisi peccatoribus dispositis. *Ezech.* 18. *Si ... impius egerit poenitentiam ... vita vivet. Act.* 2. S. Petrus Iudaeis praedicatione sua conterritis, ait: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum. Act.* 8. Philippus Eunucho Baptismum petenti respondet: *Si credis ex toto corde, licet.* Tritum etiam est illud S. Augustini *serm.* 15. *de verb. Ap. Qui fecit te sine te, non iustificabit te sine te.* Et Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 6. *Disponuntur autem adulti ad ipsam iustitiam, dum excitati Divina gratia atque adiuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum.* Ratio est, quia forma perfecta non inducitur nisi in subiectum dispositum. Sed gratia est forma. Ergo requirit subiectum dispositum.

3. Dispositiones autem in adultis ad iustificationem praerequisitae sunt: 1. *Fides*, qua credimus, vera esse illa, quae divinitus revelata sunt, praesertim a Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu: nam sine fide nemo Deo placere potest. 2. *Timor*, quo peccatorum nostrorum consideratione utiliter concutimur. *Prov.* 14. *Timor Domini fons vitae.* 3. *Spes*, per quam ad considerandam Dei misericordiam animum convertentes speramus, Deum propter Christum nobis propitium fore. *Ad Rom.* 8. *Spe salvi facti sumus.* 4. *Inchoata Dei dilectio*, ut totius iustitiae

fontis. *Eccli.* 2. *Diligite illum, et illuminabuntur corda vestra.* Ex hoc enim, quod Deus misericors peccatori poenam timenti offert veniam, non solum spes excitatur, sed etiam tantae bonitatis amor. 5. *Peccati detestatio*, quae ex fide, timore, spe, et inchoata dilectione oritur, ex quibus odio movetur in peccatum. 6. *Propositum* inchoandi novam vitam et mandata observandi. Vid. Trid. *sess.* 6. *c.* 6.

Schol. 1. D. Schubert cum Lutheranis non negat, hominem iustificandum prius credere, peccata sua agnoscere, dolere, iram Dei pertimescere, misericordiam Divinam desiderare, bene de Deo sperare, peccatum detestari novumque propositum etc. capere debere, quia haec omnia opus conversionis et regenerationis, sine qua non datur iustificatio, ingrediuntur: nec negat, his sanctis motionibus Spiritus S. hominem disponi ad studium pietatis et habitum pie et sancte vivendi. Sed quia iuxta illum iustificatio est remissio peccatorum, et declaratio hominis pro iusto, dispositiones hae neque hominem ad iustificationem recipiendam aptum reddunt, neque apud Deum sunt causa impulsiva nos iustificandi; praeparant nos tantum ad fidem recipiendam, qua sola iustificationem consequimur. Haec iam in antecedentibus (§ 373.), partim in sequentibus refutantur. **Lutheranorum sententia?**

Schol. 2. Quaerunt hic Scholae, a quonam principio actus Contritionis et Charitatis, qui ultimo ad gratiam disponunt, procedant. P. Contenson putat, eos esse ab auxilio actuali transeunter communicato, quia gratia habitualis necessario supponit dispositiones iam effectas et productas, cum non recipiatur nisi in subiecto disposito. P. Gonet vult, eas esse effective ab ipsa gratia habituali, quia actus Charitatis et Contritionis sunt actus vitales vita supernaturali, quae est a gratia habituali. P. Goudin docet, actum conversionis ultimo disponentem ad gratiam habitualem effective procedere a virtute infusa Charitatis et poenitentiae, non communicata per modum habitus, sed per modum auxilii seu motionis, ita ut disponat ad gratiam, et ad ipsas virtutes infusas per modum habitus consequendas. Sed haec controversia magis est subtilis quam utilis. **Unde effective procedat ultima dispositio ad gratiam?**

Schol. 3. Iustificatio impii, si sumatur pro infusione gratiae et remissione peccatorum, fit in instanti. Si vero sumatur pro dispositionibus, quibus peccator praeparatur, licet possit fieri in instanti, ordinarie tamen fit successive, quia illae dispositiones ordinarie tempore praecedunt gratiae infusionem. Deinde si iustificatio spectetur ex parte modi agendi, creatio est maius opus, quam iustificatio: si vero spectetur ex parte rei productae, iustificatio est maius opus creatione ob bonum aeternum in spe, ad quod terminatur; non tamen est quid maius glorificatione, ob bonum aeternum in re. Denique iustificatio impii potest quidem dici mirabilis, non tamen miraculosa, quia non fit praeter communem Providentiae Divinae cursum; secus esset, si praeter hunc cursum Deus subito moveret ad perfectam iustificationem, uti S. Paulum movit. **An iustificatio fiat successive?**

Art. 4 *De fide ad iustificationem requisita.*

Fides ad iustificationem requisita, non est fiducia.

§ 375. Inter alias dispositiones ad iustificationem requisitas prima est Fides (§ 374. n. 3.), quo nomine Catholici non intelligunt fiduciam, qua credimus et confidimus, peccata nobis propter Christum esse remissa: sed qua credimus omnibus veritatibus nobis a Deo revelatis propter eius auctoritatem et veracitatem. Ita 1° intelligit Fidem S. Scriptura, 1. *ad Cor.* 13. *v.* 13. ubi fidem a spe et fiducia expresse distinguit: *Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria haec.* Ubi certe cum D. Schubert nequit intelligi fides miraculosa, cuius iam Apostolus *v.* 2. meminit, et inter charismata eam recenset: *v.* 13. vero agit de virtute fidei, quam a spe et fiducia, quae est spes certa, distinguit: *tria haec*: et fidem et spem charitati postponit: *maior autem horum est Charitas.* Imo *ad Eph.* 3. *v.* 12. fiducia dicitur esse effectus fidei: *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem eius* διὰ τῆς πίστεως, ubi τὸ *per* in sensu obvio aliquam causam denotat, non vero, quid fides involvat; uti male exponit D. Schubert, putans S. Paulum loqui de fide, seu fiduciali apprehensione Christi. Certe loquitur ibi Apostolus de fide, quae est actus intellectus, non vero voluntatis: profitetur enim mysterium vocationis gentium sibi a Deo revelatum, eiusque praedicationem sibi concreditam esse: rogat Deum, ut Ephesii corroborentur in fide et rerum Divinarum scientia, *v.* 17. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in Charitate radicati et fundati, v.* 18. *ut possitis comprehendere ... quae sit latitudo etc.* Rursus fides, qua salvamur, dicitur assensus, *Ioan.* 20. *v.* 31. *Haec scripta sunt, ut credatis, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius.* Et multoties S. Scriptura fidem per ly credere exponit. Ludit hic iterum in verbis D. Schubert, dum distinguit inter ly credere, et in Christum credere, quod iuxta ipsum significat, in Christo fiduciam suam collocare. Nam nullo S. Scripturae exemplo hanc explicationem probat; quando enim S. Scriptura monet, ut Christum induamus, ei adhaereamus etc. vult, ut Christi virtutes in moribus nostris exprimamus. 2° Ecclesia in baptizandis semper eam fidem requisivit, qua articulos in symbolo contentos firmiter crederent, non vero eam, qua crederent, peccata sibi esse remissa; nam credimus quidem in symbolo remissionem peccatorum, sed credimus per hoc, in Ecclesia esse potestatem remittendi peccata per Sacramenta. Item SS. Patres fuse refert Bellarminus *l.* 1. *de Iustif. c.* 9. Merito proinde definit Tridentinum *sess.* 6. *can.* 12. *Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil esse aliud, quam fiduciam Divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur; anathema sit.* 3° Fides, qua credo, remissa mihi esse peccata, est impossibilis: tum quia nullibi revelatum est, mihi remissa esse peccata, neque in revelatione et promissione generali, *Ioan.* 3. *Qui credit in Filium, iustificabitur*; nam hic non dicitur: qui credit, sibi esse remissa peccata: neque in primo instanti existentiae fidei homo

certus est, sibi remissa esse peccata, cum nemo certa fide sciat ex revelatione, se etiam in primo instanti credere, sicut oportet: tum quia haec fides confidentialis non ut causa praecedit, sed tantum sequitur iustificationem, in qua peccata remittuntur, alioquin haec fides falsa foret: supponit ergo iustificationem in actu, uti ipse D. Schubert fatetur, qui ad iustificationem eam fidem requirit, qua hic et nunc credo, peccata mihi remitti: sed haec etiam fides est posterior iustificatione; nam remissio praesens est obiectum huius fidei, actus autem non facit, sed supponit suum obiectum, consequenter haec fides tamquam medium iustificationis illa esset prior, et tamen simul posterior, quod implicat.

Schol. 1. Lutherani hunc ordinem salutis ponunt iuxta Carpovium *Theol. Rev. tom.* 2° 1. Deus omnes homines ad salutem *vocat* serio et sufficienter, invitando eos ad salutem per Christum partam amplectendam, vel directe Evangelium claris verbis proponendo, vel indirecte ad illud quaerendum ducendo: Evangelium autem motiva ad bonum faciendum, et malum vitandum suppeditat, ex quibus novae vires a Deo Evangelii Auctore ad bonum homini conferuntur: quae est gratia vocans vel praeveniens. 2. Deus hominem *illuminat* informando et convincendo eum de veritatibus salutaribus et legalibus V. T. et Evangelicis novae Legis per verbum S. Scripturae vel lectum, vel auditum, vel meditatum, quae est gratia illuminans. 3. Illuminatio de veritatibus legis seu legalibus *Contritionem* generat; peccata enim sua et eorum poenas homo ex lege cognoscit, ex qua cognitione tristitiam de illis concipit, poenitet, metu poenae promeritae concutitur, pudorem ob peccata haurit, illa efficaciter cum proposito fugiendi odit, in quibus Contritio consistit, quam Deus per legem operatur, et hoc per gratiam conterentem. 4. Postquam vero homo per illuminationem legalem ad contritionem et desiderium medicinae spiritualis pro peccatis pervenit, per *illuminationem Evangelicam* ipsi in promissionibus Dei generalibus ostenditur medium ex sua miseria eluctandi, scilicet, quod satisfactionem Christi per fidem debeat apprehendere, quod medium cognitum avide cupit, et innixus promissionibus Dei generalibus ad se applicatis illam satisfactionem Christi vicariam fiducialiter apprehendit, et sic in illo fiducialis fides oritur, quam cum Deus gratis in eo excitet, merito gratia et beneficium Divinum dicitur. Hinc obiectum huius fidei est satisfactio Christi activa et passiva, quam fides cum fiducia apprehendit, dum satisfactionem Christi pro se quoque fieri vel factam esse, et effectum illius, scilicet liberationem a reatu, et participationem salutis, sibi a Deo tribui et imputari vult. Quia vero haec fides salvifica involvit desiderium liberationis a reatu et firmum propositum non amplius peccandi, fides cum voluntariis peccatis simul consistere nequit, et ideo fides salvifica studium secundum voluntatem Dei vivendi includit et viva est, sine qua fides dogmatica mortua dicitur: quemadmodum etiam fides salvifica sine studio secundum voluntatem Dei vivendi, mortua est, nec hominem salvare

Ordo salutis iuxta Lutheranos

potest. 5. Actus, per quem fides in homine excitatur, sive donatio fidei, dicitur *Regeneratio*, quae illuminationem supponit, et est a Deo per verbum legis remote et dispositive, per verbum Evangelii proxime et immediate; hinc dicitur gratia regenerans. Per hanc regenerationem tollitur dominatus peccati originalis, et fit, ne amplius peccata actualia voluntaria ex eo oriantur, adeoque mors spiritualis aufertur, producitur propositum emendationis, homo accipit vires ad bonum et contra malum, oritur appetitus spiritualis, et exinde fit lucta carnis contra spiritum, homo ducitur ad sui abnegationem, ad vincendam carnem, et sic homo accipit vitam spiritualem, instauratur in eo imago Dei, fit nova creatura, eripitur ex tyrannide diaboli, ponitur in statu gratiae, fit filius Dei et haeres regni coelestis. Porro 6. haec mutatio hominis adulti, per quam ille ex statu irae transit in statum gratiae, dicitur *Conversio*, quae dicitur transitiva, quatenus Deus hominem convertit illuminando, conterendo et regenerando: quatenus vero homo ipse contritionem, et fidem vivam concipit, est intransitiva, et vocatur *Poenitentia*. 7. Illuminationem, et regenerationem sequitur *Iustificatio*, quae per solam fidem vivam habetur, qua satisfactio et iustitia Christi apprehenditur. 8. Sicuti autem fides vera una quasi manu Christum apprehendit, et ita iustificat, sic altera quasi manu actiones Deo acceptas operatur, et ita incrementum vitae spiritualis capit, quod dicitur *Sanctificatio*, et est regenerationis continuatio, per quam proinde imago Dei magis instauratur, quaeque homini salvando est necessaria. Deus autem est, qui hominem per verbum legis et Evangelii transitive sanctificat; homo vero intransitive sanctificationem suam promovet per studiosam verbi Divini lectionem et auscultationem, et crebrum exercitium bonorum operum, victoriam tentationum et vigilantiam spiritualem, per quae media homo in fide finaliter perseverat et salvatur.

Ordo salutis iuxta Catholicos.

Schol. 2. Ordo salutis iuxta nos Catholicos hic est, quem refert Tridentinum *Sess.* 6. *cap.* 5. *et seqq.* 1. Iustificationis exordium in adultis a Dei per Iesum Christum *praeveniente gratia* et eius *vocatione* sumendum est: quippe per gratiam excitantem et adiuvantem homo ad suam iustificationem, eidem gratiae libere assentiendo et cooperando, disponitur. 2. Homo excitatus et adiutus hac divina gratia *fidem* ex auditu concipiens, libere movetur in Deum, credens vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud imprimis, iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu. 3. Dum vero se homo peccatorem esse intelligit, a iustitiae Divinae *timore* utiliter concutitur. 4. Ad considerandam tamen Dei misericordiam se convertendo in *spem* erigitur, fidens, Deum sibi propter Christum propitium fore; quem proinde 5. tamquam omnis iustitiae fontem *diligere incipit*: ac 6. propterea movetur adversus peccata per *odium* aliquod et detestationem, hoc est per eam *Poenitentiam*, quam ante Baptismum agere oportet. 7. Hinc proponit suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare Divina

mandata. 8. Hanc dispositionem *Iustificatio* ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum. Unde homo ex iniusto fit iustus, et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae aeternae. Causa finalis huius Iustificationis est gloria Dei et Christi ac vita aeterna: efficiens est Deus: meritoria est Christus Iesus, qui per crucem et passionem suam nobis eam promeruit: instrumentalis sunt Sacramenta Baptismi, et post lapsum, Poenitentiae: formalis est Iustitia Dei, non qua ipse Iustus est, sed qua hominem iustum facit, qua ab eo donatus renovatur spiritu mentis suae, et non modo reputatur, sed vere iustus nominatur, et est iustitiam in se recipiens secundum propriam dispositionem et cooperationem, quae illi inhaeret, et cum qua illi habitus virtutum Theologicarum fidei, spei et charitatis, et virtutum moralium ac donorum (§ 366. Schol. § 368. Schol. 2.) infunduntur. 9. Sic ergo iustificatus et amicus Dei factus homo progrediens de virtute in virtutem, renovatur de die in diem, hoc est mortificat membra carnis suae, et exhibet ea arma iustitiae in sanctificationem per observationem mandatorum Dei et Ecclesiae; et ita in ipsa iustitia per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus crescit, et magis iustificatur. 10. Si vero homo ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderit, rursus iustificari potest, cum excitante Deo per Poenitentiae Sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverit; qui modus Iustificationis est lapsis *reparatio*, quae Poenitentia post lapsum alia est a baptismali, et continetur non modo cessatione a peccatis et eorum detestatione, aut corde contrito et humiliato: verum etiam eorum Sacramentalem Confessionem saltem in voto et suo tempore faciendam, et sacerdotalem absolutionem, itemque satisfactionem per ieiunia, eleemosynas, orationes, et alia pia spiritualis vitae exercitia, pro delenda poena temporali post dimissam culpam et poenam aeternam in Sacramento, vel voto Sacramenti, includit. 11. Hoc modo iustificatus homo sive acceptam gratiam perpetuo conservaverit, sive amissam recuperaverit, proponit sibi vitam aeternam, et tamquam gratiam filiis Dei per Christum misericorditer promissam, et tamquam mercedem ex Dei promissione bonis suis operibus et meritis fideliter reddendam, quam proinde vere promeretur, et si in gratia decesserit, consequitur.

Schol. 3. Ex dictis (Schol. 1.) colligitur, Lutheranos triplicem fidem distinguere: *Historicam*, quae est assensus propositioni datus ob auctoritatem loquentis, qui si detur veritatibus in S. Scriptura revelatis ob testimonium Divinum, vocatur fides *dogmatica*. Altera est fides *miraculosa*, qua Deus miraculum facturus esse ab homine creditur. Tertia est fides *fiducialis*, quae ex illuminatione legali et Evangelica et desiderio salutis oritur, estque fiducialis apprehensio satisfactionis Christi (Schol. 1.), quae est actus voluntatis; ex notione tamen assensu ac fiducia constat, et dicitur *salvifica*, ac si hominem im- Solvuntur obiectiones.

pellat, ut actiones suas ad voluntatem Divinam actu conformet; viva est, et sola salvat. Hanc fidem fiducialem probant I. *Matth.* 9. *v.* 2. Christus dixit Paralytico: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*: ergo fides, per quam peccata remittuntur, est firma in Deum fiducia. *Resp.* Paralyticus antequam remissionem acciperet, habebat fidem, et tamen non credebat, peccata sibi remissa esse. Deinde fiducia non exigitur a Christo tamquam ratio et conditio remissionis peccati; non enim dicit: *confide, et remittentur*, sed absolute: *remittuntur*, ita ut remissio sit causa fiduciae, non vero fiducia causa remissionis. II. *Ad Rom.* 4. *v.* 20. dicitur: *Abraham in repromissione Dei non haesitavit, sed confortatus est fide . . . ideo et reputatum est illi ad iustitiam. Resp.* Nulla hic fit mentio fidei fiducialis Abrahae: et fides dicitur ei reputata ad iustitiam, ubi non est sermo de prima iustificatione, cum iam antea *Gen.* 14. *v.* 19. benedictus Deo, adeoque iustus fuerit; sed est sermo de incremento iustitiae per bona opera. III. Fides est sperandarum substantia rerum, *ad Hebr.* 11. *v.* 1. *Resp.* Fides sic dicitur metonymice, in quantum facit, ut menti firmiter haereant, quae non videntur, et necdum existunt: vel quod fides spei nostrae basis sit.

ART. 5. *De insufficientia fidei confidentialis ad iustificationem.*

Sola fides non iustificat. § 376. Sola Fides confidentialis non est causa impulsiva et dispositiva iustificationis. Probatur 1° ex eo, quod nullus locus S. Scripturae ostendi possit, in quo dicatur, quod sola, et quidem illa fides confidentialis iustificet; imo quoties Scriptura loquitur de fide iustificante, semper loquitur de fide dogmatica (§ 375.), quae est tantum assensus intellectualis, nec simul fiducia voluntatis: et praeter hanc fidem dogmaticam aliarum virtutum actus seu dispositiones requirit (374.). Ergo sola fides non iustificat. Deinde fides dicitur *initium iustitiae*, *ad Rom.* 4. *v.* 5. *Fundamentum*, 1. *ad Cor.* 3. *v.* 11. Et *corda purificare. Act.* 15. *v.* 9. Ergo nec apprehendendo, nec sola iustificat. 2° Probatur ex PP. S. Clemens Alex. *l.* 2. *strom.* docet, *fidem praecedere, timorem aedificare, dilectionem perficere.* S. Basil. *in Ps.* 33. ait: *Timor salutaris ad poenitentiam ducit.* Unde Tridentinum *sess.* 6. *can.* 9. *Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse, eum suae voluntatis motu praeparari: anathema sit.* 3° Decens est, ut homo, qui propriis actibus perdidit iustitiam, ad hanc recuperandam se iterum per proprios prioribus oppositos disponat. Sed homo peccando non tantum agit contra fidem, sed etiam contra amorem et timorem Dei. Ergo non tantum per fidem, sed etiam per timorem, spem et amorem amissam iustitiam recuperare debet.

Solvuntur obiectiones Lutheranorum. *Schol.* Lutherani cum Catholicis docent, causam efficientem iustificationis esse Deum: meritoriam Christum: instrumentalem esse Sacramenta, sed solum quatenus per verbum Dei excitant in nobis

fidem: materialem animam hominis: finalem gloriam Dei et hominis salutem. Formalis vero iuxta Lutheranos est declaratio peccatoris pro iusto et remissio peccatorum (§ 373. Schol. 1.): iuxta nos est gratia sanctificans animae inhaerens: causa denique impulsiva seu dispositiva tenens se ex parte hominis, quae Deum ad nos iustificandum, seu declarandum nos pro iustis movet, est sola fides confidentialis, quae licet sit viva, et in primo iustificationis actu habeat efficaciam et virtutem bona opera faciendi, et excitandi studium pietatis, et quando homo iustificari pergit, ipsa bona opera non deficiant; non tamen iustificat, quatenus efficax est per opera et charitatem, sed sola iustificat, eaque quae forte connexa sunt, ad iustificationem nihil cooperantur: cum e contra iuxta nos non sola fides, sed et aliae virtutes, Spes, Charitas, etc. (§ 374. n. 3.) sint causa dispositiva iustificationis. Pro Lutheranis videntur stare sequentes rationes. I. *Ad Rom.* 3. *v.* 28. docet S. Paulus, *iustificari hominem per fidem, sine operibus legis,* ubi opera expresse excludit: et *cap.* 1. dicit: *iustus ex fide vivit.* Et Tridentinum *Sess.* 6. *cap.* 8. docet, nihil eorum, quae iustificationem praecedunt, sive fidem, sive opera, iustificationem promereri. Item S. Augustinus *l. de fid. et operib. c.* 14. dicit: *Sciat quisque, per fidem se posse iustificari, etiamsi legis opera non praecesserint: sequuntur enim iustificatum, non praecedunt iustificandum.* Ergo sola fides, non vero aliarum etiam virtutum actus, imo nec fides, quatenus est bonum opus secundum legem fidei, sed intuitu iustitiae Christi, iustificat. *Resp.* Apostolus loquitur de fide per charitatem operante, et excludit opera, quatenus in se spectata nullatenus ad iustitiam perducunt, sed omnem vim a praeveniente gratia accipiunt. Gratis autem per fidem iustificatur homo, licet iustificationem timor, spes, dilectio, et contritio praecedant, quia ipsa Fides est donum gratuitum. Tridentinum loquitur de operibus sine gratia factis, et de merito de condigno, quo carent opera ante iustificationis gratiam facta. Eodem modo S. Augustinus docet, opera de condigno meritoria iustificationem non praecedere. Similiter alia loca S. Scripturae fidei vim iustificandi tribuunt, sed illi, quae per dilectionem operatur, seu fidei tamquam initio et radici, non excludendo alia opera. II. *Matth.* 9. *v.* 22. dicitur: *Fides tua te salvam fecit.* Et *Luc.* 8. *v.* 50. *Crede tantum, et salva eris. Resp.* In primo loco sermo est de fide per charitatem operante. In altero de salute corporali Filiae Principis Sinagogae, non vero de gratia sanctificante agitur. III. *Ad Gal.* 2. *v.* 16. dicitur: *Scientes, quod non iustificatur homo ex operibus legis. Resp.* Apostolus solum excludit opera ex solis naturae viribus et libero arbitrio facta; non vero opera liberi arbitrii, quae fiunt ex gratia fidei.

Art. 6. *De incertitudine de propria iustificatione.*

§ 377. Quia fides sola, qua credimus et confidimus, peccata nobis propter Christum esse remissa ad iustificationem non disponit *Nullus sine revelatione po-*

test esse certus de sua gratia.

(§ 375. 376.); imo in S. Scriptura nullum fundamentum habet: hinc nullus seclusa revelatione potest esse certus certitudine fidei, se esse in gratia. Ita Catholica fides tenet 1° ex S. Scriptura, *Eccl.* 9. v. 1. *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta.* Hic Ecclesiastes non loquitur de amore et odio aliorum hominum, uti vult Lutherus, dum male vertit: *Nullus tamen homo cognoscit nec amorem nec odium ubicumque alicuius, quem ante se habet;* nam in textu non habetur: *ubicumque;* nec sequens membrum: *quem ante se habet*, coniungitur cum priori, quia accentus *Sakephaton* membra disiungit, cum vox הכל (*Hacol*) *omnia* non sit in genitivo, et verba אהבה (*Ahavah*) *amorem*, et שנאה (*Sinah*) *odium* nec sint in regimine, nec in statu constructo. Unde versiones LXX. Syriaca, et Arabica cum Vulgata ponunt pro accentu *Sakephaton* punctum; ut appareat, הכל (*Acol*) nec ad hominem, nec ad amorem spectare. Ly *dignus* non habetur quidem in textu Hebraico explicite, ex sensu tamen colligitur. Item dum Vulgata nostra vertit: *Omnia in futurum servantur incerta;* in Hebraico quidem habetur: הכל לפניהם (*Acol Liphnehem*), *omnia ante eos.* Sed idem est sensus, scilicet: omnia opera iustorum, et amor Dei erga illos antecedunt cogitationem eorum, ut sine revelatione certo sciri non possint. Unde Campensis vertit: *Omnia haec hominem latent.* Symachus: *Omnia coram eis incerta.* Chaldaica versio legit: *Non est, qui sciat id, quod erit homini: omne in Providentia decretum est, ut sit ante eos.* Imo versionem nostram contextus probat; si enim homo amorem Dei nescit, quomodo certus de illo erit? Rursus *Eccli.* 5. v. 5 dicitur: *De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adiicias peccatum super peccatum.* Hoc iterum male explicat Lutherus de propitiato peccato quoad poenam, dum sinistre vertit: *Non sis securus, an peccatum tuum adhucdum non sit punitum, ut tu ideo semper et semper ulterius peccare velles.* Nam in Graeco nulla fit mentio poenae, sed sermo est de propitiatione culpae, uti habet Versio Arabica et Syriaca, et significat vox *ἐξιλασμὸς ἐξιλεόω reconcilio:* et patet ex eo, quia peccatum in antecedente, et sequente versu pro culpa sumitur, ac versus 4°, ubi de poena peccati sermo fit, a sequenti plane seiungitur: certe si non sumus certi de remissa poena, nec de remissa culpa certi erimus. Item falsum est, quod hic textus intelligendus sit de peccato et propitiatione futura; cum enim in sequentibus sit sermo de futuro, priora sunt de praeterito, ne idem bis ponatur. Nec sensus esse potest: circa propitiationem ne confidas abundantiae opum tuarum, quasi iis possis peccata redimere; nam ly *ἐν πλεονασμῷ in abundantia*, additum verbo *metuere*, significat *nimium*, scilicet, ne sis nimium securus sine metu: sane de abundantia opum hic ne verbum quidem legitur. Accedit S. Apostolus *ad Philipp.* 2. dicens: *Cum metu et tremore salutem vestram operamini.* Et 1. *ad Cor.* 4. *Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iusti-*

ficatus sum. Ita etiam docent Patres: et ideo iuste definit Tridentinum *sess. 6. cap. 9. Quilibet dum seipsum suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam esse consecutum.* 2° Ratio est: Nihil datur, unde homo certo scire possit, se esse in gratia; licet enim ex fide constet, Deum vere poenitenti dare gratiam; non tamen homini certo constat, quod vere poeniteat, neque per revelationem, neque per evidentiam: nam iudicium hominis in hoc est fallax, cum inscrutabile sit cor hominis, et semper prudenter timeri possit, ne aliquod peccatum ibi lateat, dolor non sit sufficiens, et charitas sit pure humana.

Schol. 1. Lutherani et Calvinistae ex falso illo principio, quod fides iustificans nihil aliud sit, quam certa et indubitata fiducia, peccata nobis esse remissa, deducunt, hominem debere et posse esse certum de sua iustificatione. Nam I. 1. *Ioan.* 4. dicitur; *In hoc cognovimus, quoniam in ipso manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* Et *ad Rom.* 8. *Ipse Spritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Et 1. *Ioan.* 3. *Scimus, quoniam de morte translati sumus ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et *Ioan.* 14. *Vos cognoscetis eum* (Spirium S.), *quia apud vos manebit, et in vobis erit. Resp.* Loca citata intelligenda sunt de notitia per fidem habita promissionum et donorum Dei, quantum est ex parte Dei promittentis, licet non cognoscamus certo, nos habere conditiones illas, quibus illa dona et promissiones mereamur. Etsi enim testimonium Spiritus S. non sit fallax, hoc tamen est fallax, quod putetur testimonium Spiritus S. cum tamen non sit. Sincera quidem Charitas est certum indicium gratiae; hoc tamen nobis non est absolute certum, quod proximum sincere diligamus propter Deum. Item Apostoli post adventum Spiritus dicuntur eum perfectius cogniturì esse per fidem, scilicet quod sit in Patre per unitatem substantiae, et quod in iustis futurus sit per gratiam, quam an iusti se habere certo sciant, ibi non dicitur. II. S. Augustinus *de ver. poenit. c.* 2. ait: *Non dicimus, dimitte nobis debita nostra, pro iis peccatis, quae remissa credimus in Baptismo, nisi de fide dubitemus. Resp.* S. D. *credimus* sumit pro *confidimus*: nam *l.* 2 *cont. Crescon.* eamdem sententiam refert, et verbo, *confidimus*, utitur. III. Gratia est in anima: sed homo scit, ea, quae sunt in sua anima, maxime quia etiam scit, se habere fidem et scientiam: ergo scit, se habere gratiam, praesertim si bonum delectabiliter operetur *Resp.* Homo non scit omnia, quae in ipso sunt; scit quidem se habere fidem et scientiam, qui sunt habitus residentes in intellectu, qui est potentia cognoscitiva et reflexiva super se ipsam; voluntas vero seu subiectum gratiae non est talis potentia cognoscitiva; et Charitas existens in voluntate non includit in sua ratione certitudinem, sicut fides et scientia. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Catharinus in opuscolo *de certitud. grat.* docet, iustum posse evidenter cognoscere, se esse in gratia, ex hoc discursu Theo- An homo certus Theologi-

logico: Qui Sacramentum Baptismi et Poenitentiae cum debitis dispositionibus, recipit consequitur remissionem peccatorum. Sed ego recepi haec Sacramenta cum debitis dispositionibus, quia evidenter scio meam fidem et intentionem, alias ad haec Sacramenta accedere non possem. Ergo sum certus, peccata mihi esse remissa, adeoque me esse in gratia. Verum haec sententia plane non placet; nam haec propositio particularis: Ego sum in gratia, non continetur sub aliqua universali revelata, quia propositio particularis non continetur sub universali conditionata, quamdiu non est certum, conditionem in hoc individuo esse impletam: sed omnes propositiones de iustificatione hominis revelatae sunt conditionatae, si homo vere poeniteat, quod tamen evidenter scire nequit: ergo non habet certitudinem Theologicam. Certe homo de intentione ministri, et de actibus supernaturalibus ad Sacramentorum susceptionem requisitis certus esse nequit; et sufficit certitudo practica, qua actu non dubitat, ad suscipienda tutaconscientia Sacramenta.

...re de sua gratia esse potuit?

Schol. 3. Vega *l.* 9. *in Trident. c.* 46. vult, aliquos ad certitudinem moralem suae gratiae secundum viam ordinariam ita pervenire posse, ut sine formidine et temeritate non minus certi esse possint de sua gratia, quam certum est, dari Romam. Verum communior opinio tenet, secluso privilegio speciali et favore Dei non esse possibilem certitudinem moralem propriae iustitiae omnem formidinem excludentem; tum quia iuxta Tridentinum quilibet iustus debet formidare de sua iustitia, dum seipsum, suamque infirmitatem considerat: tum quia alias sine temeritate iurare posset, se esse in gratia; quod tamen iuramentum reiicit Innocentius III. in cap. *Accepimus; de Purgat. Canon* Nihilominus potest homo habere probabilem et coniecturalem certitudinem de sua gratia et iustitia, cuius nonnulla signa assignat S. Bernardus *de convers. Cleric.* scilicet devotionis affectum erga Deum: contemptum rerum temporalium: animum nil praeter Deum, aut propter Deum amantem: exercitium rerum spiritualium: poenitentiam: aviditatem audiendi verbum Dei.

Art. 7. *De amissione gratiae sanctificantis.*

Iustus a gratia excidere potest.

§ 378. Quemadmodum vero certitudinem nostrae gratiae non habemus (§ 377.), ita etiam, licet re ipsa iusti simus, a sanctitate et iustitia, quoadusque vitam hanc mortalem agimus, excidere possumus, uti ostendit 1° S. Scriptura, *Ezech.* 33. *v.* 18. *Cum recesserit iustus a iustitia sua, feceritque iniquitates, morietur.* Et 1. *ad Cor.* 10. *v.* 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* Accedunt exempla Angelorum rebellium, Adami et S. Petri, qui iusti fuerunt, et tamen a gratia exciderunt. 2° Ita sentiunt Patres: Tertullianus *de poenit.* S. Cyprianus in *exhort. ad Martyr.* S. Augustinus *l. de corrept. et grat. c.* 6. *Si autem iam regeneratus et iustificatus in malum vitam sua voluntate relabitur, certe iste non potest dicere, non accepi: quia acceptam gratiam Dei suo in malum libero arbitrio amisit.* 3°

Ratio est: Iustus quousque vivit peccare potest: sed peccando a gratia excidit: ergo potest e gratia excidere.

Schol. Protestantes ex erroneo illo principio, quod peccator iustus fiat sola fide confidentiali, docent, praedestinatum per nulla crimina gratiam iustificantem amittere. Ita docent nonnulli Calvinistae putantes, quamdiu fides in corde remanserit, gratiam non amitti, quia decretum praedestinationis est immutabile. Lutherani vero, et fidem vivam salvificam, et gratiam iustificantem amitti posse censent. Pro Calvinistis stant sequentes rationes: I. *Ps.* 36. *v.* 24. de iustis dicitur: *Cum ceciderit, non collidetur.* Et *Ps.* 113. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulaverunt. Resp.* In primo textu sermo est de tribulationibus. In secundo vel praeteritum, *ambulaverunt*, ponitur pro futuro, *ambulabunt:* vel sensus est: si ambulant, non operantur iniquitatem. II. S. Gregorius *hom.* 5. *in Ezech.* 11. docet, Charitatem stabilem, et perseverantem esse. Et S. Augustinus *tr.* 1. *in Ioan.* dicit, eam arescere non posse. *Resp.* S. Gregorius loquitur de Charitate Beatorum. Et S. Augustinus vult, id quod in Charitate radicatum est, arescere non posse. Solvuntur obiectiones.

Art. 8. *De fidei insufficientia ad salutem consequendam.*

§ 379. Homo amissam per peccatum iustificationis gratiam per Sacramentum Poenitentiae recuperare quidem potest, uti suo loco dicetur: sive autem acceptam in Baptismo gratiam perpetuo conservaverit, sive amissam recuperavit, nunquam per solam fidem, sed progrediendo de virtute in virtutem in ipsa iustitia, cooperante fide in bonis operibus crescere, et ita magis iustificari et salvari debet. Hoc docet 1° S. Scriptura, 1. *ad Cor.* 13. *v.* 2. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, Charitatem autem non habuero, nihil sum.* Ergo sola fides non salvat. Sermo quidem hic est de fide miraculorum, uti notat Schubert, sed prout includit fidem Christianam et Catholicam: seu de fide perfecta circa ea, quae creduntur; nam S. Apostolus vult praeferre Charitatem omni fidei, consequenter etiam fidei credendorum et fidei fiduciali haereticorum. Deinde *ad Gal.* 5. *v.* 6. dicitur: *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per charitatem operatur.* Ubi ostendit Apostolus, dari aliquam fidem, quae per Charitatem non operatur, et ideo eam se sola non iustificare et salvare. Rursus S. Petrus, S. Ioannes, S. Iacobus, et S. Iudas contra discipulos Simonis Magi verba S. Pauli in *Epistola ad Romanos* male interpretantes, expresse suas Epistolas scripserunt, ubi docent, solam fidem non salvare. Sic S. Iacobus *c.* 2. *v.* 14. ait: *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides salvare eum? Fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa.* Et hoc postquam multis probavit, concludit *v.* 24. *Videtis, quoniam ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tantum.* Et *v.* 26. *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine* Sola fides non salvat.

operibus mortua est. Respondet Schubert, S. Iacobum non loqui de fide fiduciali iustificante sed de fide in nuda notitia et assensu consistente, quam hypocritae pro fide fiduciali habebant. Verum ubinam fides fiducialis fundamentum in S. Scriptura habet, et cur Apostolus hypocritas ad rectam fidem non hortatur, sed opera praeterea requirit? Item 3. *Petri* 1. hortatur Apostolus: *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Ubi haec verba: *per bona opera*, in nonnullis quidem graecis codicibus desunt, in aliis tamen, et omnibus Latinis leguntur. Haec omnia S. Scripturae loca indicant, quod bonis operibus aeque ac fidei munus iustificandi et salvandi tribuatur. Ergo cooperantur ad iustificationem et salutem, et non mere comitantur fidem iustificantem veluti signa, proprietates et fructus, uti volunt Protestantes. Eodem modo docent Patres a Bellarmino relati. Et ideo merito definit Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 9. *Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, anathema sit.*

CAP. VII.

De necessitate bonorum operum ad salutem.

Opera bona sunt necessaria ad salutem.

§ 380. Ex dictis (§ praec.) fluit, bona opera iustificatis esse necessaria ad salutem. Nam 1º Christus ipse in Evangelio ubique bona opera ut necessaria ad salutem commendat. *Matth.* 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona.* Et *c.* 7. *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* Et *c.* 19. *Si vis ad vitam ingredi serva mandata.* Et *Matth.* 28. Christus iudex dicturus est electis: *Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc.* Ubi particula *enim* causalis est. 2º Haec est doctrina omnium Patrum. S. Chrysostomus *in Ep. ad Rom. c.* 8. ait: *Fieri non potest, ut salvetur, qui post fidem torpescit.* S. Ambrosius *in c.* 4. *Ep. ad Hebr. Non sufficit fides, sed debet esse vita fidei condigna.* S. Augustinus *de grat. et lib. arbitr.* reprehendit eos, qui dicunt, iuxta S. Apostolum sufficere fidem homini, etiamsi male vivat. Haec omnia eludere non potest D. Schubert, dicendo, sermonem esse de operibus fidem iustificantem concomitantibus: nam uti ex infra dicendis patebit, opera nostra sunt vitae aeternae meritoria.

Solvuntur obiectiones.

Schol. Lutherani cum D. Schubert docent, multiplex in S. Scriptura mandatum extare, quod studium bonorum operum exigat; imo tota Lex eo tendit, ut homines regenerati bonorum operum exercitio Deum colant, et ideo ad illa obligati sunt, ac iustitiam, omnesque virtutes sectari debent. Quia vero iustitia nostra valde imperfecta est, cum regeniti semper peccata infirmitatis committant, qualia sunt motus concupiscentiae, quibus etiam non consentiunt, et tamen fidem habent, per quam peccata remittuntur, id est teguntur et occultantur, ita ut solum bonum in conspectu Dei remaneat: ideo haec regeneratorum iustitia in se imperfecta Deo tamen placet, et dicitur iustitia Legalis,

Renovationis et Propria, quae a iustitia Iustificationis, Evangelica, Fidei, aliena, scilicet Iustitia Christi omnino distinguitur. Quare licet iustitia legalis seu operum homini regenito sit omnino necessaria; non tamen est necessaria, ut per eam iustificationem et aeternam salutem consequatur; et ideo Lutherani plures cum D. Schubert, contra nonnullos alios Lutheranos, docent, bona opera non esse necessaria ad salutem, licet sint necessaria ratione praecepti, et aliorum motivorum ab aeterna salute consequenda desumptorum. Nam I. S. Scriptura vim salvandi soli fidei tribuit, *Marc.* 16. *v.* 16 *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Item *Ioan.* 3. *v.* 18. *et Ioan.* 6. *v.* 47. *Resp.* Locus S. Marci intelligendus est, qui crediderit cum voluntate observandi mandata, et illa servaverit, si adultus fuerit, salvus erit. Ex hoc loco solum infertur, quod non solus Baptismus, sed etiam fides salvet, quae in adultis omnino est necessaria, ut Baptismus fructuose suscipiatur. Hoc argumentum: Baptismus sine fide non salvat: ergo sola fides salvat: tam male concludit, quam hoc: fides sine charitate non prodest ad salutem: ergo fides nihil prodest ad salutem. Eodem modo in aliis locis necessitas fidei ad salutem asseritur, sed nullibi dicitur, vel solam fidem salvare, vel opera non esse necessaria. II. *Ad Ep.* 2. *v.* 8. dicitur: *Gratia enim salvati estis per fidem, non ex operibus. Resp.* S. Apostolus vult, fidem esse salutis nostrae fundamentum, quam ex gratia habemus, non vero ex operibus ex puris viribus naturae et liberi arbitrii factis. III. Salus sine operibus obtineri potest, uti patet in infantibus, bono Latrone et statim post Baptismum morientibus, qui sine operibus salvati fuerunt. *Resp.* Statim post Baptismum decedentes salvantur per fidem seiunctam quidem ab operum consummatione, non vero a bona voluntate et proposito mandata servandi, et bona operandi; quod etiam de bono Latrone observat S. Cyrillus *Cat.* 13. *Vellet iuste agere Latro, sed venit mors.* In infantibus operum incapacibus illa non requiruntur, quia illis vita aeterna datur tamquam pura haereditas ob adoptionem in filios in Baptismo: adultis vero datur non solum ut haereditas, sed etiam ut merces, quam per opera bona mereri debent.

Art. 1. *De bonorum operum existentia.*

§ 381. Dantur igitur opera perfecte bona, seu ita perfecta, ut peccata non sint, vel peccatis contaminata. Nam 1. *Iob.* 1. dicitur Iob *vir rectus, simplex, ac timens Deum, et recedens a malo, nec in omnibus, quae ipsi acciderant, peccasse labiis suis. Matth.* 7. *Videant opera vestra bona.* Et *Luc.* 7. laudatur peccatricis poenitentia. 2° Ita docent Patres. S. Hier. *l.* 3. *cont. Pelag. Hoc nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit.* S. Augustinus *l. de bon. coniug.* S. Greg. *l.* 2. *mor. c.* 8. Hinc Tridentinum *sess.* 6. *can.* 25. *Si quis in quolibet bono opere iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo poenas aeternas mereri, tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad* Opera bona dantur.

damnationem; *anathema sit*. 3° Ratio est: Actus ex gratia eliciti non sunt peccata ob innatam concupiscentiam, cuius motus indeliberati non sunt peccata, ex alibi dicendis, nec ex defectu intensioris Charitatis; quod enim minus ferveat Charitas in via, quam in patria, non est peccatum, sed defectus iuxta S. Augustinum *l. de Spir. et litt. c. ult.* nec ex admixtione peccati venialis, quod ad tempus vitari potest (§ 349. Schol. 1.).

Solvuntur obiectiones. *Schol.* Lutherus in *assert. art.* 31. scribit: *In omni opere bono iustus peccat*. Et *art.* 32. *Opus bonum optime factum est mortale peccatum secundum iudicium Dei*. Et *art.* 63. *Iustus in opere bono peccat mortaliter*. Recentiores vero Lutherani docent, peccatum originale homini, quamdiu vivit, semper inesse, quia tantum tegitur (572.), et quia ex peccato originali peccata actualia oriuntur; hinc opera etiam honesta infidelium sunt peccata, non prout sunt conformia legi, sed quatenus non habent omnia ad bonum opus requisita, scilicet amorem Dei etc. Opera vero regeneratorum etiam sunt peccata, non quidem proaeretica seu voluntaria, sed peccata infirmitatis, et peccata secundum quid, quia a reliquiis peccati in carne adhuc haerentibus, seu concupiscentia, quae est formale peccati originalis (§ 266.) contaminantur: placent tamen Deo, quatenus haec contaminatio tegitur merito Christi: nec illa peccata iis ad aeternam poenam imputantur, quia de illis quotidie poenitentiam agunt. Probant hoc I. *Eccl.* 7. *v.* 21. dicitur: *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, et non peccet*. Quae propositio aequivalet huic: omnis homo iustus faciens bonum, peccat: ergo dum facit bonum peccat et cuilibet operi aliquid proprii amoris, concupiscentiae et imperfectionis, quae sunt peccata, adhaeret. *Resp.* Citatus locus huic propositioni aequivalet: Omnis homo iustus in terra, qui facit bonum, quandoque peccat: quippe non dicitur: faciens bonum in sensu composito, peccat: sed in sensu diviso, scilicet, quandoque faciet bonum, quandoque peccabit. Deinde verba illa: *qui faciat bonum*, adduntur, ut innuatur, sermonem esse de iustis adultis. Denique licet actibus nostris bonis saepe imperfectiones adhaereant: ex hoc tamen solum sequitur, eos non esse optimos, non vero esse peccaminosos, quia Deus non semper praecipit actum intensissimum. II. *Is.* 64. dicitur: *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae*. Hinc S. Bernardus *serm.* 1. *in Fest. Omn. Sanct.* *Si districte iudicetur, iniusta invenietur omnis nostra iustitia, et minus habens*. Quod etiam docet Gerson *l.* 4. *de consol. Theol.* et Adrianus *in* 4. *sen. Resp.* Isaias loquitur de peccatoribus, uti patet ex *v.* 5. vel si de iustis loquatur, vocat eos immundos ab origine, et quia subinde venialia committunt. S. Bernardus loquitur de nostra iustitia collectim spectata per totam vitam acquisita. quam iniustitiam vocat, tum ob incertitudinem verae iustitiae; tum quia eam saepe venialibus peccatis maculamus. Gerson de iis loquitur, qui suam iustitiam iactitant, et ita corrumpunt. Adrianus lo-

quitur de malis, quae bonis immiscemus. III. *Ad Rom.* 7. *v.* 19. dicitur: *Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago*: *v.* 20. *Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* *Resp.* Apostolus per ly *ago* intelligit motus indeliberatos; nam noluit ne quidem sentire motus concupiscentiae, quod tamen non assecutus est. Quare sequitur, iam non ego operor, id est, non plena voluntate his motibus consentio, adeoque non pecco. En! nullo modo dicit, opera nostra esse peccata. IV. Petimus, ut nomen Dei sanctificetur in nobis: ergo in nobis polluitur. *Resp.* In peccatoribus polluitur nomen Dei; petunt ergo, ut iterum sanctificetur: iusti petunt, ut in bono perseverent, et ut perficiatur in eis, quod iam acceperunt.

§ 382. Dantur insuper opera bona supererogatoria, Deo placentia, et proficua homini. Nam non omnia opera sunt praecepta: sic castitas virginalis, et vidualis non est praecepta, teste Apostolo, 1. *ad Cor.* 7. *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Similiter nec paupertas Evangelica, nec obedientia Evangelica praecepta est, utpote quae Christus iuveni ad obtinendam salutem solummodo suasit, cum tam ardua praecipere, et Bonitati Divinae, et humanae fragilitati repugnet; ergo dantur opera supererogatoria, de quibus suo loco plura.

Dantur opera supererogatoria.

Schol. Protestantes docent, nullum dari opus supererogatorium, quod bonum sit, I. quia conformitas cum lege Dei est forma bonorum operum; ergo ubi deest lex Dei, opus bonum deficit. *Resp.* Forma boni operis non solum lex, sed etiam consilium Dei est. 2. Tota ratio Christianae perfectionis est sub praecepto, quo iubemur Deum diligere ex toto corde, etc. adeoque amore summo: ergo non dantur opera consilii et supererogatoria. *Resp.* Tenemur Deum amare amore summo appretiative, ita ut nos nihil per transgressionem gravis praecepti Divini a Deo separet; non vero intensive, ita ut etiam Consilia Evangelica amplecti teneamur.

Solvuntur obiectiones.

Art. 2. *De merito bonorum operum ad vitam aeternam.*

§ 383. Per opera bona homo iustificatus vere et proprie mereri potest, et re ipsa meretur vitam aeternam. Hoc docet 1°S. Scriptura, *Ps.* 118, *v.* 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem*: ergo observatio mandatorum meretur retributionem, uti patet ex particula causali, *propter*. Ubi Lutherus male vertit: *Inclino cor meum ad faciendum secundum tua iura semper, et in aeternum.* Nam עקב (*gnekev*) hc ponitur post לעולם (*Legnolam*) sine praefixo articulo, consequenter mercedem, seu retributionem significat. Quare LXX. vertunt δι ἀντάμειψιν. Et versio Arabica לעולם (*Legnolam*) sumit in statu constructo, et עֵקֶב (*gnekev*) in genitivo, et το ל (*Le*) praefixum vertit: ad, vel propter aeternitatem mercedis. Unde a Chaldaica hic recedendum est. Deinde *Sap.* 5. dicitur: *Apud Dominum est merces eorum.* Et

Opera bona sunt meritoria vitae aeternae.

Eccli. 16. *Misericordia facit unicuique locum secundum meritum operum suorum.* Item *Matth.* 5. ait Christus : *Merces vestra copiosa est in coelis.* Quod c. 20. explicat exemplo Patrisfamilias , qui in mercedem exigui laboris reddit operariis denarium diurnum : ergo aeterna vita bonorum operum merces est, adeoque illam bona opera merentur. Rursus *ad Hebr.* 13. *v.* 16. dicitur : *Beneficentiae et communionis nolite oblivisci*: *talibus enim hostiis promeretur Deus*, id est, *promeremur.* Verti quidem potest ly εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, *delectatur Deus*; verum cum operibus, quibus delectatur Deus, praemium assignetur; cumque verbo latino *mereri* nullum aliud in Graeco, nisi εὐαρεστεῖν respondeat, sensus Vulgatae praeferendus est. Item vita aeterna dabitur iuxta mensuram bonorum operum, *ad Rom.* 2. *v.* 6. *Reddet unicuique secundum opera sua; iis, qui secundum patientiam boni operis gloriam quaerunt*, *vitam aeternam.* Non gradus accidentales vitae aeternae, uti Schubert exponit, sed vitam aeternam, et quidem habito respectu ad opera, quod iudicat verbum *reddet.* Et 2. *ad Tim.* 4. *Reposita est mihi corona iustitiae* (id est vita aeterna *Iac.* 1.) *quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex.* Ubi iterum verbum *reddet*, et *corona iustitiae* operum meritum designat. 2° Ita docent Patres. S. Ignatius *Ep. ad Rom. Sinite, ut bestiarum esca sim, per quam possim Deum promereri.* S. Cyprianus *l. de unit. Eccl. Praeceptis Dei obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem.* S. Augustinus *Ep.* 194. *Nullane sunt merita iustorum? sunt plane, quia iusti sunt.* Merito ergo definit Tridentinum *sess.* 6. *can.* 32. *Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita . . .; anathema sit.* 3° Deus confert homini per gratiam, virtutem bona operandi, et ex modo dictis, operibus ex gratia factis promittit vitam aeternam: ergo homo eam promereri potest: meritum quippe in genere est opus bonum, praemio seu retributione dignum.

Solvuntur obiectiones.

Schol. Cum iuxta Protestantes bona opera non sint per se necessaria ad salutem (§ 380. Schol.), ideo infert D. Schubert, Deum quidem bona opera in hac vita remunerari velle, seque id facturum promisisse, licet haec premia in hoc saeculo non semper sequantur ; imo Deus gradus etiam gloriae accidentalis pro qualitate et mensura operum determinabit. Sed cum ipsa aeterna gloria operibus nostris non sit promissa, nec propter eorum dignitatem, sed ex mera gratia, etsi iustitia remuneratrice impellente, gradus accidentalis gloriae illis a Deo determinetur: ideo opera nostra non sunt meritoria vitae aeternae. Nam I. *Ps.* 102. dicitur : *Qui coronat te in misericordia et miserationibus. Is.* 55. *v.* 1. *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac.* Et *ad Rom.* 6. *v.* 23. *Gratia autem Dei vita aeterna.* Ubi misericordiae et merae gratiae corona gloriae tribuitur. *Resp.* Corona gloriae in primo loco citato soli misericordiae tribuitur radicaliter et antecedenter ad gratiam prae-

venientem, non vero consequenter, ubi etiam iustitiae adscribitur, 2. *ad Tim.* 4. *v.* 8. Imo ibi nec videtur sermo esse de corona gloriae, quia contextus agit de misericordia Dei erga iustum in hac vita, et verbum עטר (*gnatar*) significat *circumcingere*, quod huic vitae convenit iuxta Lutheri versionem, *Ps.* 5. *v.* 15. Isaias agit de gratia huius temporis, praesertim prima, quam sine merito accipimus; vel si gratia secunda intelligatur, sermo est de illa, cui in coelo augmentum gloriae respondet, quae emitur sine argento in radice, scilicet prima gratia, quam gratis accipimus. Vita aeterna dicitur gratia, quia ipsa opera, quibus redditur, gratis data sunt; vel dicitur gratia, quia praedestinatio nostra ad gloriam est gratuita ab omni praevisione meritorum independens; vel dicitur gratia, quia Deus gratuite dignatus est, vitam aeternam constituere mercedem bonorum operum. Item vox graeca χάρισμα subinde significat munus militibus ob fortiter gesta concessum, quod metaphorae ab Apostolo in citato loco usurpatae satis congruit; unde habemus et largitionem gratuitam, et laborum seu operum remunerationem. II. SS. PP. docent, beatitudinem esse meram gratiam: Deum non coronare merita nostra, sed sua dona: Deum nulli facturum iniuriam, si iustis nollet largiri coelestem gloriam. Ita S. Hilar. *in Ps.* 51. S. Basil. *in Ps.* 14. S. Augustin. *in Ps.* 70. *Resp.* Beatitudo est mera gratia ratione praedestinationis ad illam. Coronat in nobis Deus dona sua, quia eius adiutorio bona operamur. Non esset alicui iniurius, si nollet gloriam dare, si absolutam eius auctoritatem et opera nostra tantum spectemus: quia vero operibus accedit liberalis promissio, fidelis est, nec aliquem iusta mercede fraudat, et iustus reddens unicuique secundum opera sua. III. Hoc dogma evertit vim et efficaciam mortis Christi, cuius merito gratia et gloria solum tribuenda est. Evacuat etiam Divinam misericordiam, et Dominum omnium facit debitorem creaturae, quae in meritis suis confidere posset. *Resp.* Nulla fit iniuria meritis Christi, a quibus provenit gratia iustorum, et ut eorum opera vitam aeternam promereantur. Nec facimus Deum debitorem, qui ex nobis aliquid commodi capiat; sed dicimus, Deum se facere debitorem nostrum, non aliquid a nobis accipiendo, sed promittendo. In bonis operibus collocari potest spes retributionis Divinae, et ad excitandum fervorem debet quisque firmissime credere, bona agentes ituros esse in vitam aeternam: ne autem superbiat, cogitet se misericordia Dei, et meritis Christi egere: ne praesumat, meminerit, solis perseverantibus usque in finem paratam esse retributionem aeternae salutis. Vide Trident. *sess.* 6. *can.* 26. IV. Opera nostra sunt imperfecta: aliunde Deo debita, quia *servi inutiles sumus, Luc.* 17. *v.* 10. et non habent proportionem cum aeterna mercede: *non enim sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, ad Rom.* 8. *v.* 18. *Resp.* Opera nostra sunt quidem imperfecta relate ad perfectissima: non tamen sunt peccata (§ 381.): imo per gratiam accedente Divina promissione ad meritum elevantur. Causa meriti

non est opus, quod debetur, sed operis, quod debetur, libera executio. Servi inutiles sumus, quia opera nostra nihil utilitatis Deo afferunt, quia sine gratia fieri non possunt, et Deus sine proposita mercede potuisset nobis mandata servanda proponere. Denique non est proportio inter opera nostra, et aeternam mercedem, spectata operis substantia, et de rigore iustitiae; bene vero inspecta natura gratiae sanctificantis et eius dignitate, a qua meritum proficiscitur.

Licitum est intuitu aeternae mercedis operari.

§ 384. Licitum proinde et honestum est, intuitu aeternae mercedis nobis promissae (§ 383.) operari. Quippe *Ps.* 118. S. David ait: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem* (§ 383.). Et *Matth.* 6. *Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius.* Unde S. Augustinus *in Ps.* 120. *Quando facis opus bonum, propter vitam aeternam fac.* Et Tridentinum *sess.* 6. *can.* 31. *Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, anathema sit.* Ratio est: Cuilibet bene operanti licet intendere finem bonum. Sed finis bonorum operum supernaturalium est vita aeterna. Ergo licet eum intendere.

Art. 3. *De requisitis ad opus vere meritorium.*

Requisita ad opus vere meritorium.

§ 385. Ut autem opus sit vere meritorium vitae aeternae, requiritur 1. ut sit liberum etiam a necessitate. Nam *Eccli.* 31. iustus dicitur mereri laudem et gloriam, quia *potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit.* Et S. Augustinus *l.* 5. *de Civ. c.* 7. ait, nulla a iustitia bonis praemia, et malis supplicia esse constituta, si a Dei praescientia imprimatur necessitas. Hinc Innocentius X. hanc Iansenii propositionem ut haereticam damnavit: *Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Ratio est: Ut quis sit praemio dignus, debet habere dominium suae actionis; ideo enim laudatur, et praemiatur, quod se ad bonum determinaverit, a quo abstinere poterat; quod non habet agens ex necessitate.

2. Requiritur, ut sit opus bonum; si enim bonum non sit, vel est malum, et sic non praemium, sed poenam meretur, *ad Rom.* 6. *Stipendia peccati mors*: vel est indifferens, et sic vel non datur; vel si detur, nec praemio nec supplicio dignum est.

3. Requiritur, ut sit opus supernaturale, procedens ex principio, scilicet gratia, et motivo supernaturali, quia *sine me nihil potestis facere, Ioan.* 15. *v.* 5. Et Tridentinum *sess.* 6. *cap.* 16. docet, quod sine Christi gratia et virtute, quae bona hominum opera semper antecedit, et comitatur et subsequitur, eadem opera nullo pacto Deo grata et meritoria esse possint. Cuius ratio est, quia inter opus naturale et praemium supernaturale nulla est proportio (§. 346.).

4. Requiritur, ut fiat in obsequium Dei, quia si in Deum non referatur, non erit ordinis supernaturalis, nec a Deo mercedem exigere potest.

5. Requiritur, ut operans sit in statu gratiae. *Ioan.* 15. *Sicut palmes*

non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Sed peccator non manet in Christo, quia non manet in Charitate. Ergo non potest ferre fructum. Unde etiam merito damnatae sunt propositiones Baii 12. 13. et 15. quae sic sonant: *Ratio meriti non consistit in eo, quod, qui bene operatur, habet gratiam, et inhabitantem Spiritum S. sed in eo solum, quod obedit legibus.* Ratio est, quia persona Deo exosa, scilicet peccator, nequit facere opera Deo omnino grata, cum Deus prius offerentem, quam munera eius respiciat, *Gen.* 4.

6. Requiritur, ut opus fiat in statu viae. *Eccl.* 11. *In quocumque loco ceciderit lignum, ibi manebit. Ioan.* 9. *Venit nox*, scilicet mors, *quando nemo potest operari*, scilicet meritorie. *Eccli.* 9. *Mortui nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem.* In quae verba S. Hieronymus: *Mortui nihil valent ad id adiicere, quod semel secum tulere de vita.* Ratio ex voluntate Dei petenda est.

An debeat opus esse supererogatorium?

Schol. 1. Ut opus sit meritorium, non requiritur, ut sit supererogatorium, hoc est nulla lege praeceptum; imo contraria opinio erronea videtur, tum quia iuxta Tridentinum per opera in Deo facta, qualia sunt etiam opera praecepta, vitam aeternam meremur: tum quia *Luc.* 6. dicitur: *Diligite inimicos vestros . . . et erit merces vestra multa*: tum quia laudabile est, etiam praecepta servare. An Elias et Enoch in loco incognito degentes, modo adhuc mereantur, divinare nolumus.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Iansenius docet, ad meritum non requiri, ut actus sit liber a necessitate (§ 352. Schol. 1.): de quo in c. *de act. hum.* Pelagiani autem negant, ad meritum requiri opus supernaturale, quod refutatum fuit (§ 345. 346.). Alii denique opus bonum absque gratia habituali factum, esse regni coelestis meritorium contendunt. I. Opus malum meretur poenam sine habitu malitiae: ergo bonum praemium sine habitu gratiae. *Resp.* Peccatum ex se habet condignitatem poenae; bonum opus vero sine gratia condignitatem vitae aeternae non habet. II. Homo in statu peccati potest per poenitentiam sibi iniunctam satisfacere. Item apud alium hominem mereri potest, licet sit eius inimicus: ergo et apud Deum mereri potest. *Resp.* Disparitas quoad primum est, quia satisfactio attenditur penes aequalitatem poenae ad culpam: meritum vero penes condignitatem operis et operantis ad praemium. Quoad secundum disparitas est, quia apud homines meritum attenditur penes opus independenter a conditione operantis: secus est apud Deum, qui homini merenti reconciliatus esse debet. III. Si requiritur status gratiae, homo in statu peccati frustra oraret: et S. Scriptura operibus peccatorum remissionem criminum non promitteret, *Dan.* 4. *Peccata tua eleemosynis redime. Resp.* Opera ante iustificationem facta, licet non sint proprie meritoria, si tamen per voluntatem inchoatam se convertendi a gratia excitatam fiant, sunt praeparatoria ad gratiam, et illius impetratoria; unde illa S. Scriptura commendat.

CAP. VIII.

De Merito.

Meritum quid? § 386. Ex his colligi potest, quid sit *Meritum* supernaturale: scilicet est actus moraliter bonus, liber, ab homine iusto et viatore procedens, supernaturalis, et in obsequium praemiantis exhibitus.

Meritum de condigno, et de congruo. *Schol.* 1. Meritum aliud est de *condigno*, quod in se habet valorem condignum cum praemio, cui praemium tamquam merces ex iustitia debetur. Si opus hoc habeat aequalitatem cum mercede sine ulla gratia ex parte remunerantis, erit meritum *de condigno rigoroso*, quod soli Christo competit. Si vero operis valor et dignitas remunerantis gratia nitatur, quales sunt actiones nostrae in gratia fundatae, quae sunt dona Dei, et aliunde Deo debitae, erit meritum *de condigno ordinario*. Aliud est meritum *de congruo*, quod exceditur a praemio, nec debetur ex iustitia, licet quamdam proportionem et congruentiam cum praemio habeat ob decentiam, liberalitatem et honestatem praemiantis. Ad meritum de congruo requiritur, ut sit opus bonum, supernaturale, liberum, et ab homine viatore elicitum.

An ad meritum requiratur promissio Dei? *Schol.* 2. Ad meritum de condigno, praeter conditiones (§ 385.) assignatas, iuxta communiorem sententiam Theologorum contra P. Vasquez, requiritur ex parte Dei pactum seu promissio de danda mercede. Nam 1. S. Scriptura, Concilia et PP. quando loquuntur de promissione mercedis, innuunt, hanc ad meritum requiri. Sic Concilium Senonense in decreto fidei c. 16. ait: *Faciet tandem omnis misericordia locum unicuique iuxta meritum operum suorum non absoluta condignitate . . . sed gratia magis et liberali repromissione.* Et S. Augustinus *Serm.* 158. *Debitor factus est Deus, non a nobis aliquid accipiendo, sed aliquid quod ei placuit promittendo*. 2. Meritum de condigno ex parte hominis inducit obligationem mercedis ex parte Dei (Schol. praec.). Sed Deus ex sola sua promissione ad remunerandum hominem obligari potest; nam omnia opera nostra aliunde Deo sunt debita, nec servus proprie dictus meretur mercedem, nisi illi Dominus promittat, cum omnia eius opera Domini sint. Ergo requiritur promissio. Non obstat I. quod opus malum poenam mereatur sine interveniente pacto: ergo etiam bonum, praemium sine pacto. *Resp.* Disparitas est, quod opus malum, per quod offendens laedit ius alterius, sine pacto infert obligationem illud resarciendi; opus bonum vero, quia aliunde Deo est debitum, non habet ius exigendi ab eo mercedem, nisi liberaliter Deus promittat. II. Inter homines non requiritur promissio de mercede, sed mox ut Dominus operario laborem praecipit, ille mercedem meretur: ergo etiam apud Deum. *Resp.* Disparitas est: quia obsequia operarii non sunt aliunde Domino debita, sicuti opera nostra Deo.

An opera nostra sint de condigno meritoria? *Schol.* 3. Quaeritur in Scholis an opera iustorum ex gratia facta; sint meritoria de condigno vitae aeternae. Scotus per meritum de condigno illud intelligit, cui debetur praemium ex iustitia, quod

cum operibus iustorum ex gratia factis non debeatur ex iustitia, sed ex sola ordinatione et acceptatione Dei; hinc opera iustorum non sunt proprie et intrinsece meritoria de condigno, sed tantum extrinsece ob acceptationem Divinam. Haec sententia eatenus vera esse videtur, quatenus meritum ponit in praemiante debitum. Interim in hoc videtur falli, quod velit, Deum tantum ex fidelitate iustorum meritis praemia retribuere, cum etiam ex iustitia retribuat; unde dicitur corona iustitiae. Haec tamen non est obligatio iustitiae commutativae, quia homo nihil potest dare Deo, quod eius supremo Dominio non sit subiectum: sed iustitiae distributivae, qua superior dat inferioribus unicuique secundum suam dignitatem et meritum. Quia tamen Deus servat aequalitatem meriti ad mercedem, in quantum tantum dat pro tanto, servat modum iustitiae commutativae. Durandus *in* 2. *d.* 27. docet, nullum posse esse in creatura meritum condignum. Circa hanc controversiam, uti notat D. Habert, Concilium Tridentinum nihil definivit, licet contrariae sententiae communi aperte faveat, cum qua nos etiam dicimus, opera iustorum ex gratia inhabitante et movente facta, esse proprie et intrinsece meritoria de condigno vitae aeternae. Probant hoc 1. testimonia S. Scripturae (§. 383.) allata, in quibus iusti per opera bona dicuntur digni Deo et vita aeterna. Sap. 3. *Deus tentavit illos, et invenit eos dignos se.* 2. *Ad Thessal.* 1. *Sic omnes tribulationes sustinetis, ut digni habeamini regno Dei.* 2. Tridentinum *Sess.* 6. *can.* 32. definit, iustificatum bonis operibus vere mereri augmentum gratiae, et vitam aeternam. Sed particula *vere* denotat meritum de condigno, utpote quod simpliciter meritum dicitur, cum e contra meritum de congruo sit meritum secundum quid. 3. Valor operum nostrorum, prout sunt a gratia habituali et movente, adaequat excellentiam vitae aeternae; sunt enim ordinis supernaturalis et Divini, sicuti gloria, et condignitas eorum attenditur tum secundum virtutem Spiritus S. tum secundum dignitatem gratiae, quae est pignus haereditatis aeternae: ergo sunt condigne meritoria. Non obstat I. quod *ad Rom.* 8. dicatur: *Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam. Resp.* Hoc intelligi de operibus sanctorum secundum se spectatis, et secundum substantiam rei operatae; non vero de illis, prout sunt a Spiritu S. et gratia, quo modo Deo digna sunt. II. Gloria excedit opera iustorum etiam ex gratia facta, quia est aeterna, et consummata: et Deus remuneratur iustos ultra condignum *Luc.* 6. mensura supereffluente. *Resp.* Gloria excedit opera sanctorum excessu perfectionis virtutis: sicuti actualis, non vero excessu semen non est quidem aequale arbori quoad molem, est tamen aequale in virtute, quatenus virtus ad totam arborem illi inest. Deinde Deus remuneratur ultra condignum, non quasi opera iustorum non mereantur de condigno vitam aeternam, sed quod ultra gradum gloriae de condigno promeritum Deus ex sua liberalitate maiorem perfectionem visionis beatificae adiiciat. III. Bonis nostris non debetur praemium

ex iustitia, quia seclusa promissione Deus sine iniustitia illud nobis denegare posset; ergo non sunt condigne meritoria. *Resp.* Ex promissione Dei resultat in eo obligatio iustitiae non omnino rigorosae, sed latioria, quia supponit gratiam factam a praemiante; nam bona nostra opera sunt ex eius gratia, et nonnisi ex gratia illa acceptat ad praemium, licet condignitatem ad illud habeant ob aequalitatem valoris operis ad ipsum praemium, penes quam meritum de condigno attenditur.

An ad meritum de condigno requiratur influxus Charitatis? *Schol.* 4. Ulterius quaeruut Scholae, an ad meritum vitae aeternae requiratur influxus saltem virtualis Charitatis, an vero per omnes virtutes a gratia derivatas tam infusas, quam acquisitas possit quis mereri vitam aeternam sine aliquo influxu Charitatis. Affirmativa sententia est probabilior, scil. ad meritum de condigno requiri influxum saltem virtualem Charitatis, licet per actus aliarum virtutum sine hoc influxu Charitatis iustus praemium accidentale mereri possit. Est contra P. Vasquez, et probatur 1 ex S. Scriptura *ad Gal.* 5. *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per dilectionem operatur.* Item S. Scriptura praemium bonis operibus ita promittit, si fiant in gloriam Dei, in nomine Christi, *Matth.* 18. *et* 19. Quae omnia important aliquam relationem ad Deum tamquam ultimum finem, consequenter in obiectum Charitatis. Hinc S. Paulus hoc motivum inculcat, 1. *ad Cor.* 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive quidquid aliud facitis, omnia in Dei gloriam facite.* Idem docet S. Thomas 1. 2. *q.* 4. Ratio est, tum quia actus aliarum virtutum non referuntur in obsequium Dei, nisi per Charitatem, quae sola Deum ut in se bonum respicit, quod tamen ad meritum requiritur (§ 386.); tum quia perfectio vitae essentialiter consistit in Charitate, *ad Coloss.* 3. *ad Rom.* 13. Ergo etiam meritum praemii essentialis perfectioni viae respondens in sola Charitate fundatur, et sic nulli alteri virtuti, nisi ex imperio Charitatis elicitae, competere potest. Non obstat I. quod *Matth.* 10. *et* 12. *Luc.* 10. 1. *ad Cor.* 15. et in Tridentino sess. 6. *cap.* 10. vita aeterna cuilibet operi iustorum absolute promittatur. *Resp.* In illis locis subintelligitur conditio alibi expressa, scilicet, quod opera fiant propter Deum, in nomine Dei; et Tridentinum exprimit opera in Deo facta. II. Actus virtutum infusarum sine influxu Charitatis ad Deum ultimum finem supernaturalem referuntur. *Resp.* Referuntur solum imperfecte et implicite, non vero perfecte, quod ad meritum vitae aeternae essentiale requiritur, licet non requiratur ad praemium accidentale. III. Si nullus actus virtutum fit meritorius sine influxu Charitatis, tunc Charitas sola meretur, et aliae virtutes sunt superfluae. *Resp.* Sequela non tenet: Charitas enim in merendo se habet ad alias virtutes, ut causa universalis ad alias particulares: sicut ergo causa universalis non impedit causalitatem particularium, sed eam complet: ita licet habeant efficaciam merendi a Charitate; singulae tamen merentur sub eius influxu.

ART. 1. *De merito primae gratiae actualis, aut habitualis.*

§ 387. 1. Licet autem opera hominis iusti sint de condigno meritoria vitae aeternae (§ 386. Schol. 3.) nemo tamen nec de condigno, nec de congruo primam gratiam actualem mereri potest. Nam homo sibi hanc primam gratiam actualem mereri deberet per solas naturae vires, ex quibus solis operatur, qui ante primam gratiam actualem operatur. Sed homo per solas naturae vires gratiam mereri nequit (§ 385. n. 3.) Ergo nequit eam mereri. Unde illud axioma: *Principium meriti non cadit sub meritum.* Et illud Pelagii damnatur: *Gratia secundum merita datur.* Primam gratiam de condigno nemo mereri potest.

2. Nemo etiam gratiam primam habitualem de condigno mereri potest. Nam *ad Rom.* 2. dicitur: *Iustificati gratis per gratiam.* Quae verba explicat Tridentinum *sess.* 6. *c.* 8. *Gratis iustificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quae iustificationem praecedunt, sive fides, sive opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur.* Ratio est: ante primam gratiam habitualem homo non est iustus: ergo eam de condigno mereri nequit; nam ad hoc requiritur, ut sit in statu gratiae, adeoque iustus (§ 385. n. 5.).

Schol. 1. Homo primam gratiam habitualem de congruo mereri potest. Nam 1. S. Augustinus *tr.* 44. *in Ioan.* ait: *Ista confessio, Publicani, meruit iustificationem.* Ergo homo primum gradum gratiae sanctificantis mereri potest, non de condigno (§ 387. n. 2.). Ergo de congruo (§ 386. Schol. 1.). 2. Tridentinum *sess.* 14. c. 4. ait: *Contritionis motus fuit quovis tempore necessarius ad impetrandam veniam peccatorum.* Ergo est meritorius de congruo primae gratiae habitualis. 3. Actus, quibus se homo ad iustificationem disponit, vim habent ex decentia inducendi Deum ad alicuius beneficii concessionem; quia sunt actus supernaturales, Deo placentes, etc. Ergo sunt meritorii de congruo (386. Schol. 1.). Item unus alteri primam gratiam de congruo mereri potest, quatenus congruum est, ut Deus impleat voluntatem hominis iusti et sibi accepti secundum amicitiae proportionem in salvatione alterius. Nullus tamen praeter Christum alteri primam gratiam de condigno mereri potest, quia hoc spectat ad gratiam capitis. Bene vero de congruo primam gratiam habitualem.

Schol. 2. Putant Pelagiani, quod homo primam gratiam habitualem de condigno mereri possit. 1. Quia contritio de condigno meretur gratiam sanctificantem. *Resp.* Contritio iustificationem antecedens est incapax meriti de condigno (§ 385. n. 5.): si vero ultimo disponat et coniungatur cum gratia, non habet rationem meriti, nisi gratia informata. II. Convertenti se ad Deum gratia datur ex iustitia, 1. *Ioan.* 1. *Fidelis est Deus et iustus, ut remittat nobis. Resp.* S. Ioannes sumit iustitiam in sensu latiori pro executione promissionum: vel sumit iustitiam relative ad Christum, qui vere nobis meruit remissionem peccatorum. III. Deus non dat gratiam, nisi dignis: ergo condigne merentibus. *Resp.* Non dat nisi dignis non ita, quasi prius digni fuerint; sed quia per gratiam eos dignos facit. Solvuntur obiectiones.

ART. 2. *De merito augmenti gratiae, et Charitatis.*

Homo de condigno augmentum gratiae mereri potest. § 388. 1. Potest tamen homo sibi mereri de condigno augmentum gratiae et Charitatis. Ita definit Tridentinum *sess.* 6. *can.* 32. *Si quis dixerit... ipsum iustificatum bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam, et Iesu Christi meritum, cuius membrum vivum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, atque etiam gloriae augmentum; anathema sit.* Cuius ratio est, quia operibus iustorum nihil deest, quominus augmentum gratiae promereantur (§ 385.). Unde etiam mereantur omnia auxilia, sine quibus iustitiam conservare non possunt.

Non tamen primam gloriam. 2. Non tamen potest homo mereri de condigno primam gloriam. Nam prima gloria seu primus gradus gloriae homini tribuendus est ante quodvis meritum de condigno, quia respondet primo gradui gratiae sanctificantis, per quam homo fit filius et haeres: sed primam gratiam sanctificantem homo recipit ante quodlibet meritum de condigno (§ 387.). Ergo etiam ius ad primam gloriam.

Bene tamen secundam. 3. Secundam tamen gloriam de condigno mereri potest, quia iuxta Tridentinum *sess.* 6. *c.* 32. iustificatis nihil deest, ut aeternam vitam, atque etiam gloriae augmentum mereantur (n. 1.), cum secunda gloria augmento gratiae et Charitatis respondeat.

ART. 3. *De merito conversionis, et perseverantiae finalis.*

Nullus de condigno reparationem post lapsum mereri potest. § 389. 1. Nullus etiam de condigno reparationem post lapsum sibi mereri potest. Patet hoc ex *Ezech.* 33. *v:* 12. *Iustitia iusti non liberabit eum, in quacumque die peccaverit.* Ratio est, tum quia merita, quae sibi iustus comparavit, per peccatum suspenduntur: ergo per illa hoc peccatum meritorie tolli non potest: tum quia homo lapsus est indignus, ut praemium illi conferatur, et in statu peccati mortalis nihil mereri potest (§ 385. n. 5.) de condigno.

Nec perseverantiam finalem. 2. Item nullus de condigno donum perseverantiae finalis mereri potest. Nam *ad Rom.* 11. dicitur: *Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time.* Et 1. *ad Cor.* 10. *Qui stat, videat, ne cadat.* Et *ad Philipp.* 2. *Cum metu et tremore vestram salutem operamini.* Ex quibus sequitur, incertam esse perseverantiam, et non extare eius promissionem, quae tamen ad meritum de condigno requiritur (§ 386. Schol. 2.). Quare S. Augustinus *de don. persev. c.* 13. ait: *Satis dilucide ostenditur, et inchoandi, et usque in finem perseverandi gratiam non secundum merita nostra dari.* Ratio est, quia perseverantia est complexio omnium auxiliorum, per quae iustus non tantum perseverare potest, sed re ipsa perseverat: sed iustus haec auxilia efficacia de condigno mereri non potest, quia nullibi hoc Deus illi promisit; ergo donum perseverantiae de condigno mereri nequit.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 1. Non obstat huic secundae parti I. quod homo augmentum gratiae et gloriae mereatur: ergo etiam bonam mortem, quae in ratione beneficii non est quid maius gratia et gloria. Unde *Luc.* 21.

Christus ait: *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini... stare ante Filium hominis.* Et S. Augustinus *de don. pers. c.* 6. ait: *Hoc donum Dei suppliciter emereri potest.* *Resp.* Disparitas est voluntas Dei, qui hoc noluit, licet facere potuisset, ut homo bonam mortem non minus, quam aeternam gloriam mereretur. Unde in citatis textibus commendatur oratio pro dono perseverantiae obtinendo, quae prout simplex est petitio, non meretur, sed impetrat: impetratio vero a solo Dei beneplacito dependet. II. Deus promisit nobis perseverantiam, quia promisit se nobis daturum illum timorem cum quo non recedemus ab eo, *Ier.* 32. *Timorem meum dabo in cor eorum, ut non recedant a me. Resp.* Deus promisit perseverantiam Ecclesiae, cuius nobilior pars sunt electi, non vero cuilibet iusto in particulari. III. Homo potest mereri finem, scilicet vitam aeternam: ergo etiam media ad illam, scilicet donum perseverantiae, pro quo etiam orare possumus. *Resp.* Perseverantia est medium ad consecutionem vitae aeternae, non vero ad illam merendam: homo ergo iustus per bona opera independenter a perseverantia meretur absolute vitam aeternam; non tamen meretur absolute eius consecutionem, sed si in gratia decesserit: donum perseverantiae orando quidem vel pro nobis, vel pro aliis impetramus, licet sub merito non cadat; non enim omnia, quae petendo obtinemus, meremur. Sic Deus audit peccatores veniam petentes, quam non merentur.

Nemo de congruo infallibiliter reparationem post lapsum meretur.

Schol. 2. Iustus de congruo infallibiliter reparationem post lapsum mereri non potest. Id quod patet 1. ab experientia, quae docet, aliquos post plurima et eximia pietatis opera in statu iustitiae peracta lapsos et mortuos esse in peccato, uti in Saule, etc. apparet. 2. Peccator non resurgit a statu peccati, nisi per gratiam efficacem: sed nemo hanc gratiam meretur de congruo infallibiliter, quia etiam non meretur gratiam efficacem, qua non excidat a iustitia, nec primam gratiam (§ 387.). Ergo nec secundam a lapsu reparantem. Dictum tamen est, de congruo infallibiliter, quia subinde contingit, ut Deus iustis lapsis efficacia ad resurgendum auxilia indulgeat intuitu boni operis, quod in iustitiae statu peregerunt. Sic 2. *Paral.* 19. Iehu ad regem Iosaphat dicit: *Impio praebes auxilium . . . et idcirco iram quidem Domini meruisti: sed bona opera inventa sunt in te.* Quae verba indicant, Deum ob praecedentia bona opera Iosaphat misericorditer cum eo egisse, tum circa poenam temporalem, cum circa remissionem peccati. Verum de his non extat Dei promissio: hinc Deus subinde lapsis poenitendi spatium concedit, et forte sine ullo respectu ad antiqua eorum opera.

Iustus donum perseverantiae de congruo infallibiliter mereri nequit

Schol. 3. Iustus etiam donum perseverantiae de congruo infallibiliter mereri non potest: tum quia S. Augustinus quaerens, cur huic potius quam alteri donetur perseverantia recurrit ad inscrutabilia Dei iudicia: tum quia perseverantia passive sumpta sive unio mortis cum statu gratiae non cadit sub merito de congruo infallibiliter; alias enim nullus iustus male moreretur: tum quia perseverantia active sumpta

pro continuatione in bonis operibus usque ad finem vitae nequit cadere sub merito de congruo infallibiliter: haec enim importat collectionem auxiliorum efficacium, cum quibus successive acceptis iustus usque in finem vitat malum et bonum operatur; quae tamen collectio sub merito infallibili de congruo non cadit, eo ipso quod prima collectionis huius gratia sub merito non cadat (§ 387.), quae utique ad merendam secundam, tertiam, etc. supponitur.

Art. 4. *De merito bonorum temporalium.*

Iustus mereri potest bona temporalia. § 390. Denique iusti possunt mereri bona temporalia, prout necessaria aut utilia sunt ad opera virtutum, quibus ad vitam aeternam perducuntur. Quippe eodem merito, quo quis meretur finem, meretur media ad finem conducentia: sed iustus per bona opera meretur finem seu vitam aeternam: ergo eodem mereri debet bona temporalia, non simpliciter spectata, sed prout ex ordinatione Divina conducunt ad finem, et ut sic spectata bonitatem finis participant. Certe pro his etiam bonis habetur Divina promissio: 1. *ad Tim.* 4. *Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae.*

Schol. Fieri potest, ut sive iusti, sive peccatores bona temporalia per opera moraliter bona de congruo mereantur. Sic iuxta S. Augustinum Romani, qui peccatores erant, propter opera quaedam moraliter bona totius orbis imperium meruerunt. Item iustus potest aliis de congruo mereri, quidquid sibi meretur, quia Deo opus gratum offerre potest, quod a Deo acceptari conveniens est. Proinde, Domine, *ut mereamur assequi quod promittis, fac nos amare quod praecipis.*

TRACTATUS VII.

DE ULTIMO FINE HOMINIS, ET BEATITUDINE.

CAP. I.

De fine, eiusque divisione, et existentia.

Finis quid? § 391. Gratia homini necessaria est, ut salutem aeternam consequi, et finem suum ultimum ac beatitudinem supernaturalem consequi valeat (§ 343.). Est autem *finis* id, cuius gratia aliquid fit: seu est aliquod bonum, quod propter suam bonitatem causa est movendo appetitum, ut adhibeantur media ad sui consecutionem. *Finis ultimus* ille dicitur, in quem tandem caeteri omnes resolvuntur, sive propter quem caeteri omnes sunt.

Divisio finis. *Schol.* Finis triplex est: *Finis qui* est id, quod per media intenditur: *Finis cui* est subiectum, cui bonum intenditur: *Finis quo* est boni amati possessio. Hi tres fines partiales constituunt unum totalem. Finis qui, amatur amore concupiscentiae: Finis cui, amore benevolentiae: Finis quo, amore complacentiae. Rursus finis alius est *operis*, alius

operantis. Alius *primarius*, alius *secundarius.* Alius *ultimus*, alius *non ultimus.* Ultimus vel est *simpliciter ultimus,* ad quem ultimo tendunt omnia: alius ultimus *secundum quid*, et *intermedius*, ad quem agens ultimo tendit tamquam ad finem particularem; unde quis duos ultimos fines successive habere potest. Philosophi in Ethnica probant, homines agere propter finem, quia cognoscunt finem, et media illi proportionata, ac appetunt finem.

§ 392. Datur finis simpliciter ultimus hominis, quippe Deus datur (§ 41.). Sed Deus est ultimus simpliciter finis hominis, ex dicendis. Ergo datur finis simpliciter ultimus hominis. Probat hoc ulterius appetitus homini innatus, quo in summum bonum, in quo ultimo conquiescat, fertur. Sed hic in homine frustra non datur, et satiari omnino potest, quod certe non fit, nisi per summum bonum. Ergo datur finis simpliciter ultimus hominis. Datur finis simpliciter ultimus.

Schol. Finis ultimus multiplex esse non potest (§ 58.). Unde homo non potest eodem tempore simul appetere efficaciter duos ultimos fines: licet unum efficaciter, alterum inefficaciter appetere possit: uti patet in peccatore dante eleemosynam, qui inefficaciter Deum pro fine habet, efficaciter vero creaturam. Homo etiam ad ultimum finem in ratione boni spectatum sive formaliter sumptum saltem interpretative omnes actiones suas refert; quia dum appetit bonum particulare, refert illud ad cumulum omnium bonorum, ad quem velut ad suum totum tendit: non tamen refert omnes ad finem ultimum materialiter sumptum, scilicet in obiectum habens in se tantam bonitatem, ut esse possit, debeat, et sit finis omnium; quia iustus venialiter peccans non refert hoc peccatum ad Deum tamquam ultimum finem materialiter sumptum, cum non possit dici operari bene et propter Deum. Finis ultimus multiplex esse nequit.

§ 393. Solus Deus est finis hominis simpliciter ultimus. Ita 1° praedicat Ecclesiastes *c. ult. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time*, et *mandata eius observa; hoc est enim omnis homo*. Id est, ad hoc creatus est omnis homo. Et Arabica versio legit: *Quoniam cuilibet homini prodest hoc.* 2° Probat hoc manifesta ratio: nam finis ultimus debet esse talis, ut ultra eum alius finis appeti non possit (§ 391.); consequenter omnium bonorum cumulum in se continere debet. Sed hic est solus Deus, ens a se perfectissimum (§ 40.), infinitas perfectiones infinito modo in se continens (§ 55.), quo melius esse, et excogitari non potest. Ergo solus Deus est finis hominis ultimus. Rursus Deus solus est prima causa, primus motor (§ 41.) rerum omnium, α et ω *Apoc.* 1. *v.* 8. (§ 46.), principium et finis, a quo, in quo et per quem sunt omnia. Ergo solus finis hominis ultimus esse potest: alioquin si alius finis ultimus extra Deum possibilis foret, Deus non omnes perfectiones possibiles in se haberet, et ita Deus non foret (§ 55.). Ultima ratio a beatitudine hominis peti solet, quam mox explicabimus. Solus Deus est finis hominis ultimus.

Schol. Epicurei nullum finem ultimum rebus vel a natura, vel ab Auctore naturae constitutum esse existimant, sed omnia temere pror-

sus et inconsulto fieri volunt. Quippe cum providentiam Dei negent, et omnia ex fortuito atomorum concursu coaluisse statuant (§ 41. Schol. 4.); consequenter ea ad nullum finem directa esse a Deo volunt. Sententias circa ultimum fidem docebunt sequentia.

CAP. II.

De Beatitudine, eiusque speciebus.

Beatitudo quid?

§ 394. *Beatitudo* igitur iuxta Boetium est status omnium bonorum aggregatione perfectus, qui ut talis totaliter satiat et quietat appetitum.

Quotuplex?

Schol. Beatitudo hominis 1. alia est *naturalis,* quae naturae rationali secundum se sumptae convenit, et quam creatura solis naturae viribus assequi potest, estque status bonorum naturalium aggregatione perfectus. Alia est *supernaturalis*, quae naturae vires excedit, et solis gratiae auxiliis comparari potest. 2. Beatitudo supernaturalis, alia est *Viae*, per quam homo summo bono coniungitur, eo modo, quo in vita hac mortali coniungi potest: alia est *Patriae*, qua homo summo bono modo perfectissimo creaturae competente post vitam fruitur. 3. Beatitudo supernaturalis, alia est *essentialis*, quae versatur circa primarium obiectum beatificans: alia *accidentalis* quae versatur circa obiecta secundaria. 4. Alia est *essentialiter* tantum *perfecta,* quam animae a corpore separatae post mortem: aliae est numeris omnibus *completa*, quam habebunt resumptis post resurrectionem corporibus. 5. Alia est *formalis*, et est operatio, qua cum summo voluptatis sensu apprehenditur et possidetur summum bonum: alia est *obiectiva*, quae est res seu obiectum, cuius possessione plene satiatur appetitus hominis: ad hanc requiritur, ut obiectum contineat in se omne genus boni: ut sit quid ultimum, ad quod omnia referuntur: ut sit sufficiens, tollens omnem miseriam, et nil desiderandum relinquens: ut sit possibile: ut sit quid stabile, omnem timorem excludens.

Art. 1. De obiectiva hominis beatitudine.

Beatitudo hominis obiectiva pro omni statu solus Deus est.

§ 395. Beatitudo hominis obiectiva pro nullo statu hominis potest esse bonum creatum, sed solus Deus. Probatur 1° ex S. Scriptura. *Ps. 15. Dominus pars haereditatis meae et calicis mei. Ps. 72. Quid enim mihi est in coelo, et a te quid volui super terram? ... Pars mea Deus in aeternum.* Unde S. Augustinus *de mor. Eccl. Bonorum summa Deus nobis est.* 2° Solus Deus omne bonum in se continet (§ 55.): est ultimus finis (§ 394.): est sufficiens ad tollendam omnem miseriam (§ 129.): potest obtineri, quia cognosci et amari potest: est quid stabile (§ 64.). Ergo solus est beatitudo hominis obiectiva in omni statu (§ 394. Schol.). 3° Beatitudo hominis obiectiva in nullo statu nequit consistere in bonis fortunae, scilicet divitiis, honoribus, et potestate, utpote quae possessa onerant, amata inquinant, amissa

cruciant, et hominem magis possident, quam ab eo possidentur. 4° Non consistit in voluptatibus corporis, quae animam non perficiunt, cito transeunt, magnas secum miserias afferunt, mortis metu nos excruciant. 5° Nec in bonis animae, scilicet virtute et scientia, quae dolores et alias miserias non excludunt, timorem amissionis non auferunt, nec propter se solum, sed propter Deum appeti debent. 6° Nec consistit in omnium horum bonorum congerie, cum haec omnia etiam coniuncta hominem ab omnibus miseriis liberare, eiusque appetitum perfecte satiare non possint. Ergo in solo Deo consistit.

Schol. 1. Veterum opiniones de obiecto beatitudinis hominis ad tres classes reduci possunt, pro triplici bonorum genere, scilicet fortunae, corporis et animae. Haec bona creata, esse beatitudinem hominis obiectivam probari videtur I. quia facultas finita, qualis est voluntas, per boni finiti possessionem satiari potest, imo de facto per visionem et amorem Dei finitum satiatur. *Resp.* Voluntas humana est quidem finita in essendo, non vero in appetendo, quo modo Syncategorematice infinita est. Item visio Dei non satiat appetitum prout praecise quid finitum est, seu actus animae; sed prout bonum increatum involvit, et est adeptio summi boni. II. Appetitus humanus non satiatur attingendo Deum modo finito; nam semper vult illum cognoscere perfectius, et perfectius. *Resp.* Appetitus humanus si sit rectus, non fertur ad aliquid impossibile, adeoque satiatur, si eo modo attingat, quo modo in eum ferri potest. Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Deus igitur solus beatitudo hominis naturalis et obiectiva etiam in statu naturae purae fuisset; ac proinde beatitudo eius formalis, qua summum hoc bonum possedisset, fuisset visio Dei abstractiva, et amor naturalis, quo Deum ut Auctorem naturae complexus fuisset (§ 259. Schol.). Modo autem in statu naturae ad finem, et beatitudinem supernaturalem elevatae, Deus etiam ut Auctor supernaturalis est beatitudo hominis obiectiva, et possessio illius per visionem intuitivam et amorem supernaturalem beatitudo formalis. Deus est beatitudo hominis naturalis.

Art. 2. *De beatitudine hominis in praesenti vita.*

§ 396. 1. Porro homo perfectam et completam beatitudinem in praesenti vita habere non potest, quia, ut ait S. Iob *c.* 7. *Militia est vita hominis super terram.* Quae militia tam acris est, ut vix liceat respirare. Non est nobis pax ab insidiis diaboli, qui semper *circuit, quaerens, quem devoret*: non a lege peccati, quae est in membris nostris: non a tentationibus, quae quo dulciores, eo crudeliores insidias struunt: non a conscientia, quae pungit, et remordet: non a metu iudicii, qui angit: non a morbis, afflictionibus et calumniis, cum quibus perfecta beatitudo stare nequit: adeo ut cum Apostolo exclamemus, *ad Rom.* 7. *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* Accedit, quod perfecta Dei cognitio, ob intellectum in hac vita corporeis vinculis alligatum, et consequenter omnino perfectus amor ob voluntatem sensuum illecebris irretitam, haberi Perfecta beatitudo in hac vita non datur.

non possit: item quod omnis in hac vita felicitas sit mutationi obnoxia, adeoque non plene satiativa nec perfecta.

Imperfecta tamen habetur. 2. Aliqua tamen beatitudo inchoata et imperfecta in hac vita agnosci debet: nam S. Scriptura quosdam iam in praesenti tempore beatos praedicat. *Ps.* 111. *Beatus vir, qui timet Dominum. Ps.* 118. *Beati immaculati in via. Matth.* 5. *Beati pauperes spiritu, etc. beati mites, etc.* (§ 370.). Quippe beatitudo consistit in summi Boni possessione. Sed homo licet imperfecte in hac vita summum bonum possidere potest, iuxta illud Christi, *Ioan.* 14. *Si quis diligit me . . . Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Et 1. *Ioan.* 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Et ideo Apostolus fideles gaudere iubet, *ad Philipp.* 4. *Gaudete in Domino semper.* Ergo, etc.

Quae consistit in actibus Charitatis. 3. Beatitudo autem vitae huius in sincerae erga Deum charitatis actibus consistit: per hos enim Deus perfectiori modo possidetur, quam per actus aliarum virtutum, tum moralium, quae cum circa media et obiecta creata versentur, Deum immediate non attingunt: tum Theologicarum, quae licet immediate circa Deum occupentur, imperfectiori tamen modo eum attingunt, quam Charitas, quae horum maior est, 1. *ad Cor.* 13. Item per actus Charitatis Deus delectabiliori modo possidetur, scilicet cum maiori pace et gaudio: *fructus enim Spiritus*, qui per Charitatem in cordibus nostris dominatur, est *gaudium et pax*: *ad Gal.* 5. Et *Charitas sine gaudio esse non potest.* S. Augustinus *in Ps.* 76.

Art. 3. *De beatitudine alterius vitae.*

Datur perfecta beatitudo post hanc vitam. § 397. Quia igitur perfecta in hac vita beatitudo haberi nequit (§ 397.), post hanc aliam aliquam et aeternam et perfectam credimus. Id testatur S. Scriptura V. T. nam Patriarchae veteres meliorem et coelestem patriam appetiverunt, *ad Hebr.* 11. *v.* 13. 16. *Dan.* 12. *v.* 2. dicitur: *Evigilabunt alii in vitam aeternam.* Et Isaias c. 66. *v.* 23. 24. salutem aeternam miserrimo damnatorum statui opponit. Idem docet multoties Christus in N. T. *Ioan.* 3. *v.* 16. *Ut omnis, qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Et *Matth.* 25. *v.* 14. *Venite benedicti . . . . . possidete paratum vobis regnum*: et *v.* 46, *Ibunt . . . iusti in vitam aeternam.* Ratio est: Homo appetit in hoc statu elevationis perfectam beatitudinem. Sed eam in vita hac habere nequit (§ 397.). Ergo post eam datur, ne appetitus eius frustra illi sit inditus.

Varia eius nomina. *Schol. Vita aeterna* est summa, cuius homo capax est, perfectio et beatitudo, et illi, qui huius vitae participes sunt, *Beati* vocantur: variis autem nominibus haec beatitudo in S. Scriptura metaphorice exprimitur 2. *Ad Cor.* 5. *v.* 1. dicitur *Tabernaculum aeternum v.* 8. *Patria nostra. Matth.* 5. *v.* 20. *Regnum coelorum.* 1. *ad Cor.* 11. *v.* 25. *Corona vincentibus destinata. Apoc.* 2. *v.* 7. *Paradisus Dei.* 1. *Petr.* 1. *v.* 4. *Haereditas. Luc.* 22. *v.* 30. *Convivium. Matth.*

22. *v.* 2. *Nuptiae, Apoc.* 3. *v.* 21. *Sessio in throno Christi. Ad Hebr.* 4. *v.* 9. *Sabbatismus, etc.*

CAP. III.

De intuitiva Dei visione.

§ 398. Cum beatitudo hominis obiectiva in omni statu sit solus Deus (§ 396.), etiam post hanc vitam beatitudo nostra Deus est, cuius proinde assecutio beatitudo nostra formalis erit (§ 395. Schol.). Assequimur autem et possidemus hoc summum bonum per cognitionem et amorem. Igitur Beati cognitione seu visione Dei intuitiva gaudent, per quam Deum immediate in seipso cognoscunt. Ita docet 1° S. Scriptura. *Matth.* 5. *v.* 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* 1. *Ioan.* 3. *v.* 2. *Videbimus eum sicuti est.* Et 1. *ad Cor.* 13. *v.* 12. *Videmus nunc per speculum in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.* Siculi ergo S. Paulus intuitive a Deo cognoscitur, ita intuitive se Deum cogniturum esse asserit. 2° Ita definit Eugenius IV. in decreto, ubi ait, purgatas animas in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum Trinum et Unum, sicuti est. 3° Vita aeterna est beatitudo perfecta hominis (§ 398.). Sed beatitudo perfecta est status perpetuae voluptatis, quae ex cognitione intuitiva boni summi, quod est Deus, oritur. Ergo vita aeterna perpetuam voluptatem ortam ex cognitione intuitiva summi boni, scilicet Dei, includit, adeoque Beati intuitiva Dei cognitione gaudent.

Beati intuitive Deum vident.

Schol. 1. Intuitiva haec Dei cognitio vocatur *visio beatifica*, quia tam clara et distincta erit, ac rei, quam oculis videmus, et illum summe beatum reddit, qui illa fruitur. Dicitur etiam *cognitio comprehensorum*, quatenus illa est, ad quam comprehendendam tendimus, *ad Philipp.* 3. *v.* 12. Differt specie a cognitione abstractiva seu symbolica utpote per quam Deum non immediate in se, sed in alio, et per aliud, nempe per effectus creatos, cognoscimus.

Schol. 2. Saeculo 7° Armeni docuerunt, intellectum creatum nec superno lumine suffultum posse clara Dei visione frui, quibus deinde accesserunt Monachi Palamitae. Fallitur vero P. Vasquez, dum S. Chrysostomum, Theodoretum, S. Basilium, S. Cyrillum Alexandrinum et Ierosolymitanum, S. Gregorium Nyssenum, S. Hieronymum, Primasium et Isidorum huius erroris accusat; siquidem hi Patres contra Anomaeos solum docuerunt, Deum a Beatis non comprehendi. Rationes Palamitarum sunt. I. Quia S. Scriptura expresse testatur, Deum a nemine visum esse, imo nec videri posse, 1. *ad Tim.* 6. *Ioan.* 1. *v.* 18. *Resp.* Haec et alia S. Scripturae loca denotant, Deum oculis corporis, vel ex viribus naturae, vel cognitione comprehensiva videri non posse. II. S. Chrysostomus *hom.* 23. *in Gen.* ait: *Divinae gloriae fulgurantem Maiestatem neque Cherubim, neque incorporeae illae virtutes videre possunt.* Et cognitio-

Armenorum obiectiones solvuntur.

nem Angelorum vocat revelationem, et condescensum ac indulgentiam, eo modo, quo Deus Patriarchis, et Prophetis se manifestavit. Et Theodoretus in *dial.* ait: *Impossibilis est hominibus, imo etiam Angelis Divinae naturae contuitus.* Et S. Hieronymus *in c.* 10. *Isa.* ait: *Homo igitur Dei faciem videre non potest. Resp.* S. Chrysostomus loquitur de visione Dei comprehensiva: vocat vero condescensum contra Anomaeos, ut ostendat, visionem beatificam non fieri ex viribus naturae, sed esse gratiae beneficium ipsa fide, et Spiritus Prophetici illustratione praestantius. Theodoretus agit ibi contra Eutychianos, qui unicam in Christo naturam admittebant, et ideo putabant, Divinam etiam naturam visibiliter in terris apparuisse, quod negat; et ob Anomaeos tunc grassantes vocat Divinam essentiam indiscriminatim invisibilem, scilicet visione comprehensiva, quam Anomaei defendebant. S. Hieronymus similiter de visione corporea, vel intellectuali comprehensiva loquitur. III. Deus infinitus non est obiectum proportionatum potentiae intellectivae finitae, sicuti nec potentiae visivae corporeae. *Resp.* Deus quidem non est obiectum proportionatum potentiae finitae quoad entitatem, bene vero quoad cognoscibilitatem, si lumine gloriae elevetur, et hoc modo sub sphaera potentiae cognoscitivae continetur, non vero sub latitudine potentiae visivae corporeae, quia est obiectum spirituale.

An Deus per sui ideam in beato videatur?

Schol. 3. Quaerunt hic Scholae subtiliter magis, quam utiliter, an detur in visione Dei intuitiva species impressa et expressa Dei, vel an Deus Beatis intuitive se videntibus imprimat sui ideam. Respondemus breviter: intellectus Beati videt Deum immediate in seipso; nam Deus in visione beatifica per se intellectui beato praesens est, et intimior intimo nostro, uti ait S. Augustinus. Est etiam intellectui attemperatus beneficio luminis gloriae. Ergo cognoscitur et videtur immediate in seipso sine sui idea.

An aliquibus in vita intuitiva Dei visio concessa fuerit?

Schol. 4. Certum est, ex lege Dei ordinaria neminem in hac vita constitutum Divinam substantiam intuitive videre posse. Certum item est, ex potentia Dei absoluta et lege extraordinaria posse nonnullos ad hanc visionem admitti, utpote in quo nulla est repugnantia. Certum denique est, Christum in ipso primo conceptionis suae instanti habuisse intuitivam et beatificam Dei visionem (§ 304.): sed quaeritur in Scholis, an non etiam nonnullis aliis Sanctis, praesertim Moysi, S. Paulo, et S. P. Benedicto haec praerogativa concessa fuerit, ut in hac vita saltem transeunter Divinam essentiam intuitive viderint. Negant D. Tournely, D. Habert, etc. Nobis affirmativa sententia magis placet. Nam 1. de Moyse, *Num.* 12. *v.* 8. dicitur: *Ore ad os loquor ei*: ubi indicatur familiaritas Divini sermonis cum Moyse, et revelatio Divinorum decretorum: *Et palam et non per aenigmata, et figuras Dominum videt*: ubi visio intuitiva designatur, quia LXX. legunt: *καὶ τηὺ δόξαν Κυρίου ἐῖδε et gloriam Domini vidit.* Nec dici potest, Moysen solum Angelum vidisse; nam in Hebraeo legitur: ותמנה יהוה יביט (*ulmunat Iehova jubbit*) et ideam Do-

mini יהוה *(Iehovah)* quod soli Deo tribuitur (§ 40. Schol.), *contemplabitur.* Rursus *Exod.* 33. *v.* 11. dicitur: *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem.* Et *v.* 18. *Ostende mihi gloriam tuam: Qui respondit; Ego ostendam omne bonum tibi.* Dices, Moysen hic solum petiisse, ut Deus viam suam in deserto illi ostenderet, et populum inobedientem non derelinqueret, quod Deus quidem illi annuit; sed quando etiam visionem Dei postulavit, Deus negavit: *Non poteris videre faciem meam.* Verum licet ibi haec visio Moysi denegata fuerit, quia praestantissima dona non statim conceduntur, ne putentur communia; postea tamen concessam fuisse ex *Num.* 12. colligitur. 2. De S. Paulo probatur 2. *ad Cor.* 12. *Raptus est in Paradisum, et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui.* Quid est tam mirabilis revelatio, quae verbis designari non potest, nisi manifestatio Divinitatis? de qua Isaias ait, *c.* 64. *Oculus non vidit, Deus, absque Te, quae praeparasti diligentibus Te.* Nec obest, quod S. Paulus postea ignoraverit, an in corpore, an extra illud haec audiverit; ignorantia vero non stat cum clara visione. Nam hoc magis confirmat nostram sententiam, quia abscedente lumine gloriae utique altissimarum illarum rerum memoriam habere non potuit. De S. P. Benedicto testatur S. Gregorius *l.* 2. *dial. c.* 35. quod illi facile fuerit totum mundum sub uno solis radio collectum conspicere, *quia videnti Creatorem angusta est omnis creatura.* Et S. Bernardus *Serm.* 9. *Ad hanc excellentiam videndi Deum absque vehiculo creaturae, licet ad modicum, rapta videtur illa anima S. Benedicti, quae collectum sub uno solis radio mundum universum conspexit.* De Beatissima Virgine Maria testatur B. Albertus M. et S. Thomas de Villanova, Eam intuitive Deum vidisse. 3. S. Augustinus *l. de Gen. c.* 27. dicit, Moysen Deum in ea substantia vidisse, qua Deus est. S. Basilius *hom.* 1. *in Hexa. Moyses vidit Deum, ut erat homini videre possibile, imo ut nemini potius licuit alii.* Et S. Ambrosius *l.* 2. *de Moys. c.* 2. *Moyses neque in specie, neque per aenigmata, sed clara atque perspicua praesentiae Divinae cognitione dignatus est.* Non obstat 1. quod *Exod.* 33. *v.* 20. Moysi dicatur: *Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo, et vivet.* Et *v. ult. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Et *Ioan.* 1. *v.* 18. etiam post raptum S. Pauli dicitur: *Deum nemo vidit unquam.* Et ipse S. Paulus post suum raptum, 1. *ad Tim.* 6. *v.* 16. ait: *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Resp.* Visio Dei Moysi primum negata, concessa illi fuit. *Num.* 12. Dictum illi quidem fuit: *Non videbit me homo et vivet.* Sed respondet S. Augustinus *l. de Gen. c.* 27. *Deum nemo videbit vivens vita ista, qua mortaliter vivitur in istis sensibus corporis: sed nisi ab hac vita quisque quodammodo moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive ita aversus, et alienatus a carnalibus sensibus, ut merito nesciat, sicut Apostolus ait, utrum in corpore, an extra corpus est, cum in illam rapitur, et subvehitur visionem.* S. Ioannes loquitur de visione comprehensiva, quam habet *Unigenitus in sinu Patris,* uti ex

contextu patet. Similiter de visione comprehensiva, vel corporea S. Paulus loquitur. II. S. Irenaeus *l. 4. c.* 29. ait: Moysen Deum non vidisse, sed similitudinem claritatis Domini. Idem negat Origenes *in c.* 6. *Isa.* et probat Tertullianus *contra Prax. c.* 14. Et S. Augustinus *tr.* 3. *in Ioan. Quid vidit Moyses? vidit nubem, Angelum . . . omnis illa creatura typum Domini sui gerebat, non ipsius Domini praesentiam exhibebat . . . : loquebatur ergo Moyses cum Angelo . . . non erant illa substantia Dei. Resp.* S. Irenaeus, Origenes et Tertullianus contrariam quidem sententiam confirmant; videntur tamen loqui de quotidianis Dei visionibus Moysi concessis, non vero de illa rarissima in libro *Numerorum* relata. Discrepantes S. Augustini sententiae conciliari possunt; Moyses enim vidit Angelum et ignem in rubo, sed vidit quoque gloriam Domini in Sina. Non cogimur ergo dicere, S. Augustinum a priori sententia recessisse; solet enim indicare, ubi repugnantia inter se scribit. III. Siqui Sancti Deum in vita intuitive vidissent, fuissent beati, et viatores, non tamen per fidem ambulantes, quae per claram visionem tollitur. *Resp.* Fuissent tantum transeunter beati, non vero permanenter, et subtractio huius visionis non fuisset poena, quia haec visio transiens non est corona iustitiae, sed beneficium simile raptibus contemplantium. Deinde actus visionis transiens non destruit habitum fidei permanentem; nam habitus non destruitur nisi ab habitu contrario.

An Enoch et Elias visione beatifica fruantur?

Schol. 5. Theologi communius docent, Enoch et Eliam Dei conspectu necdum frui, nisi forte momentaneis raptibus transeunter: vivunt enim adhuc, et necdum mortui sunt; beatitudo autem permanens non confertur, nisi post mortem. Non obstat I. quod Enoch dicatur translatus in Paradisum, *Eccli.* 44. *v.* 16. et Elias ascendisse in coelum, 4. *Reg.* 2. *Resp.* Nomine Paradisi intelligitur quilibet locus, ubi feliciter vivitur: et nomine coeli etiam superior pars aeris designatur, *Ps.* 8. *v.* 9. In Ecclesiastico nomen Paradisi in Graecis et Hebraicis codicibus deest et Vulgata ex Arabico merito desumpsit. Sane si de coelo empyreo sermo esset, Enoch et Elias eo ante ascensum Christi penetrassent, quod falsum est. Quando Patres dicunt, eos in coelum raptos esse, volunt eos in gratia confirmatos, translatos ad ignotam regionem frui Deo per altissimam contemplationem. II. Si non fruerentur visione beatifica, adhuc mererentur, et sic merita Beatissimae Virginis et omnium SS. excederent. *Resp.* Nonnulli putant, eos non amplius esse in statu merendi, cum sint extra hominum conversationem, uti erant Patres in limbo. Alii putant, eos adhuc mereri; sed quia non ita intensa Charitate sicuti Beatissima Virgo operantur, eius meritum non exaequant. III. Carmelitae Festum S. Eliae celebrant, et in commendatione animae Ecclesia per merita S. Enoch, et S. Eliae orat: ergo visione beatifica fruuntur. *Resp.* Sancti hi religioso cultu honorantur, quia in gratia confirmati sunt, et rogamus Deum, ut eorum meritis nobis sit propitius.

An possibilitas vi-

Schol. 6. Notant Theologi communiter, nulla ratione naturali po-

sitive demonstrari posse, intuitivam Dei visionem esse possibilem: tum quia nequit demonstrari a priori ab aliqua eius causa, quae deberet esse Omnipotentia Dei, cuius terminos possibiles omnes non cognoscimus, maxime cum intellectus nostri capacitas ad sola obiecta naturalia sibi proportionata se extendat. Nec potest demonstrari a posteriori, quia nullus naturalis effectus habet necessariam cum intuitiva Dei visione connexionem, et appetitus naturalis ad intuitivam Dei visionem in homine non datur, utpote quam naturaliter nec cognoscit, nec assequi potest. Nihilominus possibilitas intuitivae Dei visionis negative ostendi potest, dum demonstratur, eam intellectui lumine gloriae elevato non esse impossibilem.

sionis intuitivae naturali ratione demonstrari

Art. 1. *De lumine gloriae ad Deum intuitive videndum.*

Beati ad videndum Deum egent lumine gloriae.

§ 399. Ut igitur Beati intuitive Deum videant, intellectus eorum lumine gloriae elevandus est. Ita definivit Concilium Viennense contra Beguardos et Beguinas, qui docebant, animam non indigere lumine gloriae ipsam elevante ad Deum videndum, et eo beate fruendum. *Nos*, ait Clemens V. *Sacro approbante Concilio*, *sectam ipsam cum praemissis erroribus de lumine gloriae damnamus*, *et reprobamus.* Ratio est, quia intellectus noster ex solis naturae viribus non est capax ad eliciendam actionem supernaturalem, ad quam non habet proportionem (§ 398. Schol. 2.) Sed visio beatifica est actio supernaturalis. Ergo intellectus ad eam eliciendam viribus naturae capax non est, sed lumine gloriae elevari debet.

Lumen gloriae non est lux increata

§ 400. Hoc lumen gloriae non est lux increata a Deo diffusa, et realiter ab eo distincta. Nam quidquid est, aut Deus est, aut creatura. Sed lumen illud non est Deus. Ergo est creatura. Deinde si lumen gloriae esset lux increata a Deo distincta, darentur duo entia a se, et consequenter duo Dii; quod est impossibile (§ 58.).

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Palamitae volunt, lumen gloriae esse lucem increatam a Divinitate diffusam, et ab eo realiter distinctam, etiam oculis corporeis aspectabilem. I. Quia in Synodo Byzantina sub Andronico iuniore et Ioanne Patriarcha contra Barlaamum et Acindynum *act.* 6. definitum est, lumen Transfigurationis Dominicae increatum esse, et a Divina substantia distinctum. *Resp.* Haec Synodus fuit Graecorum Schismaticorum. II. Sol non videtur, nisi in radio a se diffuso: ergo nec Deus, nisi in lumine a se diffuso. *Resp.* Fallit hic suppositum: nam operationes et proprietates Dei ab eo realiter non distinguuntur (§ 53.), sicut splendor solis a sole.

Quid sit lumen gloriae.

Schol. 2. Non conveniunt Theologi in explicando, quid sit lumen gloriae. Qui Peripateticam Philosophiam sequuntur, docent, lumen gloriae esse qualitatem et habitum supernaturalem intellectui Beatorum a Deo infusum, et accidens absolutum realiter ab intellectu distinctum: quia Concilium Viennense expresse distinguit lumen gloriae ab anima, dum ait, animam indigere lumine gloriae ipsam elevante ad Deum videndum. Notant tamen alii Theologi, Concilium

nihil plane definiisse, quod lumen gloriae sit accidens realiter absolute ab anima distinctum. Ideo qui recentiori modo philosophantur, et accidentia absoluta reiiciunt, putant lumen gloriae esse quamdam dispositionem, affectionem et modificationem animae a Deo factam, qua ad videndum intuitive Deum apta redditur. P. Berti vult, lumen gloriae esse ipsum Deum, seu increatum Lumen Beatorum mentibus intime affulgens, suoque fulgore ac motione qualitatem illis imprimens ab anima realiter indistinctam. Verum Concilium Viennense videtur, nomine luminis gloriae aliud quid a Deo denotare. Quidquid sit de hac controversia, eam utpote non magnopere utilem crisi aliorum relinquamus.

An per uberiorem concursum Dei suppleri possit?

Schol. 3. Ulterius Scholae quaerunt, an lumen gloriae per uberiorem Dei concursum suppleri, et an alicui creaturae naturale ac debitum esse possit. Ad primum responderi potest affirmative, quia non est repugnantia, nec ex parte Dei, qui omne illud, quod in visione intuitiva non est a causa vitali, supplere potest: nec est repugnantia ex parte intellectus, quia uberior Dei concursus eum etiam elevare potest. Ad secundum respondetur negative, quia talis creatura foret ab intrinseco beata et impeccabilis, quod est contra naturam creaturae ex se defectibilis.

Quomodo intellectus ad visionem concurrat?

Schol. 4. Intellectus active concurrit ad eliciendam visionem beatificam, quia visio haec est actio vitalis, licet sit supernaturalis; nam etiam ad actum fidei supernaturalem liberum arbitrium active concurrit. Elevari tamen debet virtus eius naturalis per lumen gloriae. Unde intellectus concurrit ut causa principalis, et lumen gloriae agit velut instrumentum Dei potius, quam intellectus, quia magis est instrumentum illius, a quo est, quam illius, in quo est.

Art. 2. *De obiecto visionis beatificae.*

Beati vident ea, quae sunt in Deo formaliter.

§ 401. Beati vident omnia, quae sunt in Deo formaliter ac necessario, secundum proprias et necessarias eorum rationes; et hoc est primarium visionis beatificae obiectum. Nam visio Beatorum est intuitiva, facie ad faciem, ac quidditativa; 1. *Ioan.* 3. *v.* 2. *Videbimus eum sicuti est.* Ergo omnia in Deo formaliter existentia vident. Hinc Beati vident Mysterium SS. Trinitatis; omnes perfectiones Divinitatis, Scientiam, Omnipotentiam, Immensitatem etc. Vident voluntatem Dei, eiusque decreta quoad entitatem spectata, prout sunt ipsa Dei essentia; sed non vident ea prout formaliter libera sunt, vel saltem non vident necessario, licet nonnulla ad statum, conditionem et beatitudinem eorum spectantia videant. Vident etiam Divina attributa et specificas eorum rationes; non tamen secundarias, id est non vident omnes respectus, quos dicunt ad creaturas. Quare visa Omnipotentia vident quidem generatim eius obiectum, nempe ens possibile; sed non vident entia singula, ad quae extendi potest.

Beati etiam vident aliquas creaturas, quod est obiectum visionis beatificae secundarium; nam beatitudo est status omnium bonorum

aggregatiore perfectus, qui sine cognitione creaturarum stare nequit. Hinc beati cognoscunt omnes creaturas existentes, rerum naturalium causas, species, vires, proprietates. Vident clare omnia fidei mysteria. Vident summam erga se Dei misericordiam, nec sine perenni gratiarum actione vident suos socios, ac beatae patriae concives. Vident, quae ad proprium statum suum pertinent: Pontifices, quae ad Ecclesiae suae regimen, Reges, quae ad suum regnum spectant, etc. S. Ambros. *Or. in obit. Theodos.* Vident preces, quas viventes ad eos dirigunt: non tamen vident omnes creaturas possibiles aut futuras in aliqua temporis differentia, nec cognoscunt ultimum diem iudicii, nec secreta cordis, nec futura contingentia, nisi illis revelentur.

Schol. Beati videre possent omnes creaturas aliquando futuras, et omnes possibiles, quia hoc etiam modo Divinam Omnipotentiam non comprehenderent, cum eam non omni claritate et perfectione, qua videri potest, et re ipsa a Deo videtur, cognoscerent. Quantum attinet ad creaturas existentes, nonnullas earum vident in Deo formaliter uno et indistincto actu, tamquam in motivo formali et medio prius cognito; siquidem creaturae formaliter obiective continentur in Deo, cum Divina essentia habeat vim infinitam ad repraesentanda obiecta necessario cum ea connexa in ratione obiecti primarii et secundarii. Ergo Beati nonnullas creaturas formaliter in Deo vident, et quidem illas, quae spectant ad essentialem eorum beatitudinem: alias vero creaturas, quae ad beatitudinem accidentalem spectant, et quae decursu temporis illis manifestantur, extra verbum per revelationem sibi factam cognoscunt.

Quomodo Beati creaturas in Deo videant?

Art. 3. *De summo Beatorum amore erga Deum.*

§ 402. Ex perfecta et intuitiva Dei visione oritur in Beatis intensissimus Dei amor. Sic 1. *ad Cor.* 13. *v.* 8. *Caritas nunquam excidit.* Cuius ratio est: Beati perfecta et intuitiva Dei cognitione fruuntur (§ 399.); consequenter Deum ut summum bonum in se, et sibi cognoscunt, et sic maximam ex Dei perfectionibus voluptatem percipiunt, adeoque summus eorum in Deum amor est (§ 132.).

Beati Deum summa amant.

Schol. Certum est, quod Beati Deum necessario ament, quoad specificationem, ita ut odisse non possint. Sed quaeritur adhuc in Scholis, an necessario ament quoad exercitium, ita ut ab eius amore cessare non possint. Negant Scotistae; sed affirmativa sententia videtur nobis probabilior, 1. quia 1. *ad Cor.* 13. dicitur: *Charitas nunquam excidit, sive prophetiae evacuabuntur, etc.* id est exercitium Charitatis in coelo non cessabit, licet Prophetiae exercitium cesset. Et *Apoc.* 4. Beati requiem non habent, sed nocte et die dicunt, Sanctus, etc. Et S. Augustinus, *lib. de civ. c.* 22. ait: *Deus sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur.* Laus vero haec exercitium praestantissimae Charitatis in se continet. 2. Voluntas rectae rationis dictamen sequens nequit cessare ab actu, nisi intellectus in eo deprehendat aliquam rationem mali, aut in eius cessatione spe-

An Beati necessario Deum ament?

ciem maioris boni: sed voluntas Beatorum dictamen rectae rationis necessario sequitur, et ratio nequit proponere Beatis motiva, quibus ab amore Dei vel malo, vel minus bono avertantur, quia alias formaret iudicium erroneum, ergo ab amore Dei Beati cessare non possunt. Non obstat I. S. Augustinus, qui in *Ench. c.* 105. ait: *Voluntas aut non est, aut libera est. Resp.* Actus voluntatis procedens a voluntate, prout libera est, liber est; non vero procedens a voluntate prout natura est. II. Amor patriae idem est, ac amor viae: sed hic est liber: ergo et ille. *Resp.* Idem est, sed non eodem modo regulatus; nam amor viae dirigitur a iudicio indifferenti: amor vero patriae a iudicio bonum universale proponente sine mixtura mali, et sine indifferentia, et quidem omnino clare; cum e contra fides in via proponat voluntati summum bonum tantum obscure, adeoque cum iudicio indifferenti. III. Amor Christi regulatus scientia beata erat liber, quia per illum Christus meruit: ergo etiam amor Beatorum, qui est perfectissimus, liber erit. *Resp.* Amor Dei secundum se considerati in Christo liber non fuit, sed solum prout fuit ratio diligendi creaturas. Item amor liber perfectior est amore necessario, si necessitas oriatur ex imperfectione cognitionis; non vero si ex perfectiori cognitione oriatur, quia sic eius capacitas expletur et satiatur.

Art. 4. *De beatorum impeccabilitate.*

Beati sunt impeccabiles.

§ 403. Ex eo, quod Beati intuitive Deum videntes summo illum amore complectantur, sequitur, eos esse impeccabiles. Ita docet S. Fulgentius *l. de fid. ad Petrum c.* 23. *Firmissime tene, et nullatenus dubites . . . non iam posse quemlibet SS. Angelorum in deterius commutari, quia sic acceperunt aeternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint.* Par autem ratio est pro Beatis. Deinde impossibile est, ut qui Deum vident, ab eo avertantur: mens enim ab illo obiecto divelli nequit, quod totam eius capacitatem exhaurit, quodque ita amat, ut nihil praeter ipsum amare possit. Sed talis est Beatorum conditio, qua seclusa non forent perfecte beati. Ergo sunt impeccabiles.

An ab intrinseco sint impeccabiles?

Schol. Quaeritur in Scholis, undenam sit impeccabilitas Beatorum. Scotistae respondent, non esse ab intrinseco, sed ab extrinseco; scilicet ex voluntate et auxilio Dei conservantis Beatos a peccato. Probabilius dicitur, Beatos esse ab intrinseco impeccabiles. 1. Quia in intellectu eorum nequit esse dictamen defectuosum: tum quia in vidente clare Deum nequit esse ignorantia, aut inconsideratio ob summam perfectionem in Deo visam: tum quia Deum cognoscunt ut summum bonum, extra quod, et sine quo aliud bonum amabile non datur: ergo in voluntate nequit esse peccatum, quod dictamen defectuosum intellectus supponit. 2. Per amorem beatificum homo convertitur actu continuo ad Deum tamquam ultimum finem, et illi inseparabiliter adhaeret: per peccatum vero mortale a Deo ultimo fine avertitur, et per veniale ab eo deflectit; aversio vero et deflectio a Deo, cum con-

versione et actuali adhaerentia ad illum stare nequit. Non obstat I. Beatus est capax legis imperantis; ergo etiam transgressionis. *Resp.* Est capax legis, non quia eam transgredi potest, sed quia dirigi potest, et superiori subiici amat. II. In Beatis remanet libertas; ergo potentia peccandi. *Resp.* Haec potentia est defectus libertatis in subiecto necdum in gratia confirmato: Beati autem necessario Deum amant (§ 403. Schol.).

ART. 5. *De Dotibus corporis gloriosi.*

§ 404. Non anima solum sua beatitudine fruitur, sed corpora etiam suo tempore gloriosa erunt, et quatuor dotes glorioso corpori competentes possidebunt, quae sunt: *Impassibilitas, Subtilitas, Agilitas, et Claritas. Impassibilitas* omnem a corpore passionem corruptivam, morbos, dolores, et mortem excludit: de qua dicitur. 1. *ad Cor.* 15. *Seminatur (corpus) in corruptione, surget in incorruptione. Subtilitas* corpus gloriosum facit alterius penetrativum; ita ut pro libitu possit retinere vel deponere modum quantitatis loci repletivum. Sic corpus Christi ianuis clausis intravit ad discipulos, et exivit e sepulchro. *Agilitas* reddit corpus gloriosum celerrime mobile, non tamen in instanti, de uno loco in alium: *Is.* 40. *Assument pennas ut aquilae. Claritas* reddit illud luminosum et diaphanum simile crystallo, ita ut in eo etiam oculis appareat interior mirabilis omnium suarum partium organizatio. Sic facies Christi transfigurati resplenduit ut sol, *Matth.* 17. *v.* 2. Nimirum *Christus reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.* Dotes corporis gloriosi.

Schol. Corpora Beatorum, quia sunt incorruptibilia, nullo amplius alimento indigent: quia sunt subtilia, et pro libitu se conspicienda praebere, vel praesentiam suam oculis subtrahere possunt: erunt etiam omnis defectus naturalis expertia: veram tamen corporis humani substantiam et figuram ac sexum habebunt, et certo loco concludentur.

ART. 6. *De summa Beatorum voluptate.*

§ 405. Cum igitur Beati maximas Dei perfectiones intuitive (§ 399.), praetereaque maximam sui ipsorum perfectionem tum quoad intellectum (loc. cit.), tum quoad voluntatem (§ 404.), et corpus (§ 405.), cognoscant; siquidem propter notiones distinctas erunt sibi conscii; eo maior autem sit voluptas, quo maior est perfectio, et quo certius cognoscitur: hinc Beati summam et ineffabilem voluptatem percipient. Nam *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis, qui diligunt illum:* 1. *ad Cor.* 2. *v.* 9. Beati summa voluptate perfunduntur.

Schol. Cum ex dictis, in beatitudine et visio intuitiva, et amor intensissimus, et summa voluptas seu gaudium occurrant: quaerunt Scholae, in quonam igitur beatitudo formalis essentialiter consistat. Hugo Victorinus putat, hominem formaliter beatificari per actionem Dei increatam homini unitam, qua Deum intuitive videt, et summe diligit. Verum haec sententia non placet: tum quia beatitudo formalis In quo beatitudo formalis essentialiter consistat.

est vitalis possessio summi boni, qua homo intrinsece beatus efficitur, adeoque est essentialiter modificatio ipsius hominis, quae nec est, nec potest esse actio creata: tum quia homo per iustitiam Christi non potest reddi formaliter iustus, sed per iustitiam sibi intrinsecam (§ 373. Schol. 2.). Ergo nec potest esse formaliter beatus per actionem Dei increatam; alias enim si beatitudinem perderet, nihil intrinseci amitteret. Henricus Gandavensis beatitudinem reponit in illapsu quodam speciali Dei in essentiam animae, ex quo illa essentialiter sanctificatur, et quasi in Deum transformatur, eo fere modo, quo ferrum candens in ignem. Haec etiam sententia nequit explicare, in quonam specialis ille illapsus Dei consistat: non enim potest reponi in intima praesentia Dei in mentibus creatis; nam Deus per immensitatem suam omnibus, bonis aeque ac malis praesens est, nec tamen omnes sunt beati; nec consistit in aliqua operatione circa mentes Beatorum; haec enim operatio vel bearet mentes nostras per seipsam, et sic homo beatus foret per actionem increatam Dei, quod ex dictis esse nequit: vel eas bearet per aliquem effectum in ipsis productum, silicet cognitionem et amorem, quod tamen Gandavensis negat. Reliqui Theologi beatitudinem formalem in aliqua operatione animae reponunt: Thomistae quidem putant, hanc operationem esse visionem Dei intuitivam: Scotistae vero eam in solo actu amoris constituunt. Pro his conciliandis dici potest, beatitudinem formalem, in visione, amore et gaudio consistere. Nam 1. S. Scriptura et PP. licet hanc quaestionem non definiant, reponunt beatitudinem formalem tum in visione, *Matth.* 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt:* tum in amore: *Definimus,* ait Benedictus XII. in Extrav. Benedictus Deus, *quod ex visione et fruitione Dei Sanctorum animae sunt vere beatae*: tum in gaudio, *Ioan.* 16. *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Et S. Augustinus *l.* 10. *Conf. c.* 23. ait: *Beata vita est gaudium de veritate.* 2. Visio, amor et gaudium beatitudinem essentialiter ingrediuntur, quia sine his possessio summi Boni concipi nequit: ad hanc enim requiritur ut mens intime et vitaliter Deo coniungatur, quod fit tum per visionem, quae intellectum summo Vero intime coniungit; tum per amorem, quo voluntas summo Bono adhaeret; maxime cum voluntas per solam visionem, nec intellectus per solum amorem satiari possit, nec ille beatus sit, qui non amat quod videt, nec videt quod amat. Denique gaudium essentialiter requiritur, utpote suavissimus ille sensus, quo posito mens ita contenta est, ut nihil amplius petat, quod ad beatitudinem essentialem requiritur (§ 395.). Non obstat I. quod S. Scriptura beatitudinem in visione reponat, *Ps.* 16. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Resp.* S. Scriptura etiam amoris et gaudii meminit, ex dictis. II. Visio est quid primum in beatitudine, ex qua amor et gaudium fluit, et qua sublata beatitudo tolleretur. Ergo in illa essentia beatitudinis consistit. *Resp.* Visio est quid primum ut pars essentialis, non vero ut tota essentia. Amor et gaudium ab ea fluunt non tamquam proprietates ab essentia, sed tamquam

aliquo praesupposito, quo sublato tollitur beatitudo, quia pars eius essentialis perit, sine qua tota beatitudo esse nequit. III. Per solum amorem Deus possidetur, eo fruimur, et eum velut summum Bonum attingimus. *Resp.* Per visionem etiam ab intellectu cognoscendo Deus possidetur, illo per cognitionem fruimur, et eum velut summum Bonum cognoscendum attingimus. Visio ergo aeque ac amor ad beatitudinem requiritur. IV. Gaudium est tantum proprietas beatitudinis essentialiter completae, cuius forma est amor, qui est summi Boni fruitio: imo si gaudium sit directum de bonis Dei, non distinguitur ab amore: si indirectum de bonis propriis, Deum pro obiecto non habet: ergo non est pars essentialis. *Resp.* Possessio boni est quasi materia beatitudinis; forma vero est gaudium, sine quo beatitudo completa non est. Dein amor fruitivus, prout gaudium complectitur, est forma beatitudinis; non vero amor praecise sumptus. Denique beatitudo consistit tum in gaudio directo ex supposito, quod idem sit cum amore: tum in reflexo, quia anima etiam ex eo beata est, quod Deus summum eius Bonum sit: non enim repugnat, ut aliquid creati beatitudinem ingrediatur.

§ 406. Quia autem Beati non possunt amplius peccare (§ 403.), non adest ratio, cur beatitudine sua priventur. Hinc beatitudo eorum est aeterna, et nulli vicissitudini obnoxia. Ita docet 1° S. Scriptura, *Sap.* 5. *Iusti in perpetuum vivent. Matth.* 25. *Ibunt . . . iusti in vitam aeternam. Ioan.* 16. *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* 2° Subscribunt PP. S. Cyprianus in *exhort. Mart. Vita temporalis extinguitur, sed aeterna reparatur.* Et in Symbolo profitemur *vitam aeternam.* 3° Ratio est: Beatitudo debet omne desiderium beati explere (§ 395.), et omne genus mali excludere. Sed hoc non praestaret, nisi esset inamissibilis; si enim amitti posset, sollicitudinem crearet cum beatitudine incompossibilem. Ergo est inamissibilis; et consequenter aeterna. **Beatitudo est aeterna.**

§ 407. Cum igitur tantis perfectionibus, tantaque felicitate Beati sint perfundendi, et ex consideratione beneficiorum animus gratus oriatur, fieri non potest, quin gratissimam in Deum mentem gerant, et ad perpetuam perfectionum Dei celebrationem, seu laudem accendantur. Sic vigintiquatuor seniores in *Apocalypsi* c. 4. *v.* 11. abiicientes coronas suas ante thronum Agni dicunt: *Dignus es, Domine, accipere gloriam, etc.* Et c. 19. *v.* 1. 6. cantant Beati, *Alleluia.* Quod qua lingua fiat, experientiae beatae relinquendum est. **Beati Deum laudant.**

Art. 7. *De inaequalitate visionis beatificae.*

§ 408. Deus dona sua licet in se gratuita distribuit pro receptivitate subiectorum. Proinde non est aequalis in omnibus visio beatifica. Nam 1° *Ioan.* 14. ait Christus: *in domo patris mei mansiones multae sunt.* 1. *Ad Cor.* 3. *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et c. 15. *v.* 14. *Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in clari-* **Non est aequalis in omnibus visio beatifica.**

tate, sic et resurrectio mortuorum. 2° Ita docent Patres, inter quos S. Hieronymus *l.* 2. *cont. Iovin.* hoc probat his rationibus: 1. In Ecclesia militânte diversi sunt ordines: ergo etiam in triumphante, quam prior praefigurat. 2. *Matth.* 20. Christus ait: *Qui vult maior esse, sit omnium minimus:* ergo sunt diversi gradus Beatorum. 3. Gloria coelestis est merces, et redditur secundum proprium uniuscuiusque laborem: ergo qui plus laboraverit, plus recipiet.

Solvuntur obiectiones. *Schol.* 1. Iovinianus sicuti nullam meritorum discrepantiam, ita nullam praemii inaequalitatem agnovit. I. *Matth.* 20. Operarii inaequali tempore laborantes, aequalem mercedem receperunt. *Resp.* Denarius est figura beatitudinis obiective sumptae ratione durationis aeternae, quae est aequalis in omnibus Sanctis; non vero ratione intentionis, in qua pro diversitate meritorum gradus diversi erunt. II. Sic posset inter Sanctos creari invidia. *Resp.* Hanc excludet perfecta Charitas, qua Beati non minus de propria, quam de aliorum felicitate laetantur. III. Damnati eadem poena damni afficiuntur, quae non suscipit magis et minus: ergo et Beati eodem praemio. *Resp.* Poena damni non suscipit magis et minus ratione sui, bene vero ratione adiuncti, scilicet inimicitiae Dei, et cruciatus, quo damnati plus minusve cruciantur, dum cognoscunt se visione beatifica privari. IV. Beati vident Deum, sicuti est: ergo non inaequaliter. *Resp.* Ast non omnes vident Deum eadem vi intelligendi, nec amant eodem Charitatis ardore. Satiantur tamen singuli, quia vident, uti capiunt, amant, uti possunt, fruuntur, uti capiunt, inebriantur, uti sitiunt: et gloriae discrimen non a Deo, sed a propria uniuscuiusque capacitate repetitur.

Causa inaequalitatis beatitudinis. *Schol.* 2. Causa moralis inaequalitatis beatitudinis est meritum, uti ex modo dictis patet. Causa vero physica efficiens totalis est inaequalitas luminis gloriae. Nam hoc solum, non vero etiam intellectus perspicacia, uti volunt Scotistae, est principium, quod in Beatis inaequale est: intellectus enim in visione beatifica non agit, prout est potentia naturalis, sed ut elevata per lumen gloriae, sub qua ratione nulla est in intellectu Beatorum inaequalitas, cum potentia eius obedientialis in omnibus sit aequalis; diversitas vero perfectionum intellectus in corpore ad diversam organorum structuram pertineat, quae in anima separata cessat. Certe nullus beatitudinis gradus maiori perfectioni intellectus creati respondet, cum tota actio sit supernaturalis.

Art. 8. *De Beatorum aureolis.*

Aureola Martyrum Virginum et Doctorum. § 409. Ex inaequalitate beatitudinis Sanctorum fundata in diversitate meritorum fluit triplex *Aureola,* seu gaudium accidentale a Beatis de singulari quadam victoria perceptum, et in corpus speciali fulgore redundans, scilicet Martyrum, Virginum et Doctorum. Martyres enim vincunt mundum contemptu mortis, qua nullum gravius malum a mundo inferri potest. Virgines vincunt carnem, cuius illecebris resistunt: unde cantant in coelo *canticum novum.* Doctores

vincunt diabolum una cum aliis verbi Dei ministris et Interpretibus, cum e cordibus hominum eum expellunt; adeoque cum ad iustitiam erudiant multos, *quasi stellae in perpetuas aeternitates fulgebunt; Dan.* 12. Sed aureola debetur victoribus: nam *non coronabitur, nisi qui legitime certaverit*: 2. *ad Tim.* 2. Ergo hi aureolam accipient.

Schol. Haec aureola proprie est in anima, quia est gaudium de operibus victoriosis: sed ex hoc gaudio resultat etiam aliquis decor in corpore: unde valde probabile est, quod claritas gloriae efformet in capite Virginum coronulam albam, in capite Martyrum purpuream, et in capite Doctorum subviridem. **Quid sit**

CAP. IV.

De iudicio particulari.

§ 410. Quia homo perfectam hanc beatitudinem in praesenti vita habere non potest (§ 396.), ideo priusquam eam consequatur, moriendum illi est (§ 270.); et quia aeterna vita est bonorum operum praemium (§ 383.), quo an homo dignus sit, Deus Iudex iustus decernit; hinc *Iudicium particulare*, in quo sententia illi fertur, statim post mortem sequitur. Hoc indicat Ecclesiastes c. 11. *In fine hominis denudatio operum illius.* Et *ad Hebr.* 9. v. 27. *Statutum est omnibus hominibus semel mori, post hoc autem iudicium.* Quare hoc Iudicium particulare statim, iuxta citatum textum, post mortem erit, ubi anima superno lumine irradiata omnia minima etiam totius vitae peractae peccata et bona distincte cognoscens, conscientia propria eam accusante et convincente, aeternae vel salutis vel damnationis sententiam excipiet. **Judicium particulare statim post mortem erit.**

Art. 1. *De immediata iustorum beatitudine post mortem.*

§ 411. Quod si igitur anima iusti ab omni naevo et peccato pura aeternae suae salutis sententiam exceperit, statim beatitudinem suam, claram scilicet Dei visionem, consequetur. Ita docet 1° S. Scriptura, 2. *ad Cor.* 5. *v.* 1. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam aeternam in coelis.* Et quidem in hanc domum statim post mortem recipiemur; nam sequitur *v.* 4. *Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quae de coelo est, superindui cupientes.* Et *v.* 8. *Audemus autem, et bonam voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Dominum.* Hoc vero optandum non esset, nisi statim a morte visio beatifica nobis concederetur. Unde hoc desiderium exprimit idem Apostolus *ad Philipp.* 1. *Cupio dissolvi, et esse cum Christo.* Rursus *Apoc.* 7. *v.* 9. dicuntur Sancti *stare amicti stolis albis ante thronum Dei, et in conspectu Agni.* Et c. 14. *v.* 13. *Amodo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis, opera enim eorum sequuntur illos.* Et Christus bono Latroni dixit, *Luc.* 23. *v.* 42. *Hodie mecum eris in Paradiso.* 2° Patet ex PP. **Et iusti inventi statim beatitudinem consequentur.**

Saeculo 1. Hermas *l.* 3. *simil.* 8. docet, omnes pie obeuntes iam in coelis coronari. Item S. Clemens *Ep.* 1. *ad Cor.* Vid. *Analys. PP.* Saeculo 2. Athenagoras ait, nos hac vita defunctos in meliori vita apud Deum esse. Saeculo 3. S. Cyprianus in *exhort. ad Mart.* ait: *Terris repente subtraheris, ut in regnis coelestibus reponaris.* Saeculo 4. S. Ambrosius *l. de bono mortis*: *Hanc remunerationem habent iusti, ut videant faciem Dei, etc.* 3° Accedit Concilium Florentinum in *decret. union.* Et Innocentius III. *c. cum Martha: de celebr. Miss.* Imo cum Ioannes XXII. hanc quaestionem in controversiam adduxisset Benedictus XII. in Extrav. *Benedictus Deus*, rem definivit, et contrarium haereticum declaravit. 4° Ratio est, quia impii statim post mortem vadunt ad poenas: ergo iusti ad praemia, a quibus nihil eos retardat: nihil ex parte coeli, quod Deus nobis per Christum reseravit: nihil ex parte corporis, quod ad visionem beatificam non est necessarium.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Nonnulli antiqui Patres, S. Irenaeus, S. Iustinus, Lactantius, etc. et nonnulli Graeci, tempore Concilii Florentini docuerunt, animarum beatitudinem et visionem beatificam differri usque ad ultimum diem Iudicii, cum illae interim in occultis receptaculis occlusae Iudicis adventum expectent. Nam I. *Matth.* 20. *v.* 8. dicitur: *Cum sero factum esset, dicit Dominus vineae procuratori suo: Voca operarios et redde illis mercedem.* Et *c.* 25. *v.* 34. In extremo Iudicio dicet modo Iudex: *Venite... possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Item *ad Hebr.* 11. *v.* 39. dicitur, quod Sancti V. T. *non acceperint repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Et 2. *ad Tim.* 4. dicit Apostolus, coronam iustitiae sibi reddendam a iusto Iudice *in illa die.* Et 1. *Ioan. v.* 2. *Similes ei erimus, cum apparuerit.* Unde *Apoc.* 6. *v.* 9. etc. clamantes vindicari sanguinem suum, iubentur sustinere *modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum* ipsorum. *Resp. Matth.* 20. vel est sermo de beatitudine completa et corporis et animae; vel per vesperam intelligitur Iudicium particulare: vel parabola explicari potest de vocatione Gentilium, qui etiam sero venientes ad Ecclesiam ob heroica opera cum aliis mercedem receperunt. *Matth.* 25. sermo item est de beatitudine corporis. *Ad Hebr.* 11. sensus est, animas V. L. ante ascensum Christi in coelum promissiones sibi factas non accepisse: et quando dicuntur non consummandae sine nobis, sensus est, non consummandas esse felicitate completa corporis et animae. 2. *Ad Tim.* 4. Apostolus loquitur de die mortis; vel si loquatur de extremo Iudicio, intelligitur de felicitate corporis. 1. *Ioan.* 3. sensus est: nondum apparuit, quod erimus in futuro saeculo, cuius modo spem habemus; sed si apparuerit, tunc erit, quando similes ei erimus non tantum sanctitate, sed et beatitudinis aeternitate. Deinde cum Christus apparuerit, beatitudine completa corpore, et anima similes ei erimus. In Apocalypsi clamor Sanctorum exprimit ardens eorum desiderium corpus resumendi, in

die Iudicii explendum. II. In pluribus liturgiis S. Iacobi, Basilii, etc. fiunt preces pro Sanctis, ut eos beata retributio comitetur, ut illis sacrificium prosit ad gloriam, ut earum animabus donetur requies. *Resp.* In his Liturgiis petitur maior Sanctorum gloria accidentalis, maior cultus in Ecclesia, et imitatio. Subinde deprecamur Sanctis requiem, dum indiscriminatim pro omnibus mortuis oramus, quia inter illos sunt animae Purgatorii; vel Sanctis requiem precamur, gloriam corporis expetentes. III. S. Hilarius *in Ps.* 120. ait, *iustorum animas in sinu Abrahae locari, et nondum recipi in regno Dei.* Et *in Ps.* 130. ait, eas ad inferos descendere. S. Chrysostomus *hom.* 39. *in* 1. *ad Cor. Sine carne anima admirandis illis bonis non fruetur.* S. Ambrosius *l. de bono mortis* docet, animas receptas in quibusdam promptuariis extremum Iudicium expectare, et eas ad inferos descendere: et *c.* 12. inter septem ordines laetitiae iustorum non recenset visionem beatificam; imo ait, eas gloriam suam praevidere, et ad eam festinare. Et *l. de Cain et Abel c.* 2. vult, animam post finem vitae suspendi futuro ambiguo. S. Augustinus *serm.* 259. ait, *post diei iudicii ventilationem celebrandum esse Sabbatismum in terra.* Et *l.* 12. *de Civ. c.* 9. in secretis receptaculis piorum animas locat. Et *tr.* 49. *in Ioan.* ait, reservari singulis gloriam post resurrectionem. S. Bernardus *serm.* 2. de OO. SS. scribit, quod *Sanctorum animae ante diem Iudicii non convertentur in requiem suam.* Et *serm.* 3. eas modo post diem Iudicii introire *in domum Dei:* Et habere eas rugam ante illum diem. *Resp.* S. Hilarius distinguit regnum Christi a regno Dei: in regno Christi seu sinu Abrahae per visionem beatificam manent animae usque ad consummationem saeculi, in regno Dei constituuntur per gloriosam corporum resurrectionem: dicit etiam, animas ad inferos exemplo Christi descendere, non vero ibi detineri. S. Chrysostomus negat gloriam animae in hypothesi, quod corpora non resurgant, non quod anima sine corpore coronari non possit; sed ideo, quia si una pars non coronetur, dicere quis posset, quod, nec altera coronetur. S. Ambrosius per illa promptuaria intelligit diversas mansiones in coelo, et vult, eas ad inferos descendere, non tamen ibi manere. Item a septem illis ordinibus visionem beatificam non excludit; nam *n.* 49. ait: *Hanc remunerationem habent, ut videant faciem Dei.* Denique anima ante diem Iudicii in omni statu suspensa est: in exitu e corpore, timore sententiae aeternae salutis vel damnationis: in Purgatorio, incertitudine durationis poenarum: in coelo, expectatione Iudicii extremi, quae omnia nescit. S. Augustinus in citato sermone tenebatur adhuc errore Millenariorum. At in *l. de Civ.* anceps est de loco, non vero de gloria, et forte per abditas sedes, mansiones coelestes intelligit: et *tr.* 49. de gloria corporis loquitur. S. Bernardus per requiem plenam et domum Dei, gloriam animae et corporis intelligit, et per rugam, naturalem inclinationem ad corpus. IV. Absonum videtur, animam sine corpore coronari. *Resp.* Conveniens est, tum quia anima est causa

principalis bonorum operum: tum quia bona sola voluntate sine corpore efficit: tum quia anima separata est capax gloriae, non vero corpus ab anima separatum.

An Ioannes XXII. contrarium definiverit?

Schol. 2. Inter illos, qui animas modo post extremam diem ad visionem beatificam admittendas esse putarunt, a nonnullis recensetur Ioannes XXII. Papa. Verum licet Ioannes XXII. in eam sententiam vehementer propenderit, uti patet ex Odorico Raynaldo auctore coaevo, qui refert, Ioannem hanc sententiam in Festo OO. SS. Dom. 3. Adv. et in Vigil. Epiph. publice in concione retulisse, et saepius in Curia coram Cardinalibus ventilasse; uti etiam testatur Continuator *Chronici* Guillielmi Nangii ad annum 1333. et Gobelinus *aetat.* 6. *c.* 17. etc., nihilominus hanc sententiam nunquam assertive docuit, nec unquam ut fidei dogma credendum definivit. Patet hoc 1. ex protestatione ipsius Ioannis facta coram Cardinalibus anno 1334. quam refert Benedictus XII. in *diplomate*, ubi ita ait: *Protestamur expresse, quod quidquid in quaestione seu materia visionis animarum... diximus, allegavimus, proposuimus, non intendentes aliquid determinare, vel decidere seu credere, quod esset quovis modo Scripturae S. obvium, vel contrarium orthodoxae fidei... Et si forsan in praedictis sermonibus vel collationibus aliqua, quae vel Scripturae S. vel fidei orthodoxae quovis modo essent, vel viderentur obvia, ipsa praeter intentionem a nobis fuisse prolata dicimus et asserimus, eaque revocamus expresse, non intendentes illis adhaerere, nec ea in praesenti defendere, nec in futurum.* Patet 2. ex alia protestatione Ioannis, quam morti proximus coram Cardinalibus 3. Dec. fecit, ubi profitetur, se credere, quod animae separatae et purgatae Deum clare facie ad faciem videant, et si quid ipsi contrarium exciderit, expresse revocat. Rursus in Epistola ad Philippum Franciae Regem expresse testatur Ioannes, quod multi Cardinalium pro et contra de hac materia locuti sint, ut veritas plenius inveniri possit: et negat, quod Ministrum Minoritarum Parisios miserit ad astruendam illam sententiam, sed rogat, ut cuilibet permittat dicere de hac re, quid verius existimaverit, donec fuerit ordinatum per Sedem Apostolicam. Denique Benedictus XII. Ioannis successor in Bulla, *Benedictus Deus*, expresse testatur, quod Ioannes Cardinalibus, Praelatis et Magistris in Theologia mandaverit, ut super praedicta visione deliberate suam sententiam dicerent ut ille controversiam definire posset; quod tamen morte praeventus praestare non potuit. Ex quibus patet, Gersonem et Okam ex falsis rumoribus deceptos esse, dum Ioannem XXII. in hac materia absolute errasse volunt, dum res nec ab eo definita, sed tantum recitando allata fuerit. Iussit quidem, sententiam affirmativam tenentes incarcerari, sed quia eam ut de fide tenendam proponebant, et contrasentientes anathematizabant ante definitionem Ecclesiae. Philippus Galliae Rex non Ioanni, uti falso putat Petrus de Alliaco, sed Ministro Generali FF. Minorum sententiam de dilatione visionis publice praedicanti rogum intentavit; nam Ioannes in

sua ad Regem epistola harum minarum sibi factarum, nec alius Auctor coaevus meminit, et si quidem sibi factae fuissent, Rex a falso rumore de Ioanne sparso decipi potuit. Vid. Cl. P. Gazzaniga.

Schol. 3. Ioannes Cadonici Canonicus Cremonensis in libro, cui titulus: *Vindiciae Augustinianae ab imputatione regni millenarii*, D. Muratorius et Cl. P. Feltri, ex auctoritate SS. Augustini, Chrysostomi et Hilarii contendunt, Iustorum veteris Testamenti animas plene purgatas statim post mortem beatificam Dei visionem consecutas fuisse. Verum licet Scripturarum oracula in hac re non admodum sint conspicua, et quae de Sanctorum ab inferis liberatione dicuntur, de animabus in Purgatorio degentibus accipi queant; nec explorata sit omnino traditio, uti notat Cl. P. Bertieri in *Th. dogm. tom.* 2. nihilominus tamen communis est Theologorum sententia, veteris Testamenti iustorum animas propter obseratas adhucdum ob Adae peccatum coeli ianuas in quodam remoto loco sinu Abrahae dicto in spe venturi Liberatoris detentas fuisse, ubi a poenis et omni animi perturbatione liberae solamen quidem ac quietem obtinebant, beatifica tamen visione necdum donabantur. Id quod colligitur ex his S. Pauli verbis: *Novi Testamenti mediator est* (Christus), *ut morte intercedente in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt aeternae haereditatis*: *ad Hebr.* 9. *v.* 15. Item *iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*: *ibid. c.* 11. *v.* 13. Vide Mamachium in libr. *de animabus iustorum in sinu Abrahae ante Christi mortem expertibus beatae visionis Dei.* An iusti V. T. donati sint visione beatifica?

Art. 2. *De Purgatorio subeundo a non plene iustis.*

§ 412. Quod si vero iustorum animabus post mortem nonnihil expiandum supersit, illud poenis prius expurgare tenentur, antequam ipsis concedatur aperto Dei conspectu frui, quod fit in *Purgatorio*, qui est locus, in quo iustorum animae detinentur, donec iustitiae Divinae plene satisfecerint, vel pro aliqua poena temporali, quae ipsis post condonatam culpam solvenda superest, vel pro levioribus illis dum viverent nondum remissis. Probatur hoc 1° ex S. Scriptura, *Matth.* 12. *v.* 32. *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum S. non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.* Ergo dantur peccata, quae in altero saeculo remitti possunt, non in Inferno, ex quo nulla est redemptio: ergo in Purgatorio. Dein 1. *ad Cor.* 3. *v.* 15. dicitur: *Uniuscuiusque opus, quale sit, ignis probabit . . . si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Ex quo constat, in futuro saeculo quaedam peccata remittenda esse eorum, qui salvi fient per ignem. Sed hic ignis non erit infernalis: non tribulationes huius vitae, quae transierunt: non ignis ultimae conflagrationis: qui Purgatorium datur.

opera non purgabit, nisi quae necdum purgata fuerint: ergo ignis purgatorius. Hic locus iuxta Estium satis solide Purgatorium probat, licet ob variantes explicationes Interpretum non omnino invictum argumentum ex eo deduci D. Tournely putet. 2° Probatur ex Traditione. Saeculo 2. hoc docet Clemens Alex. *strom. l.* 7. Tertullianus *l. de Monogam.* Saec 3. S. Cyprianus *ep.* 66. inferius citandi. Saec. 4. S. Gregorius Nyss. in *or. pro mortuis* ait: *Non poterit a corpore egressus Divinitatis particeps fieri, nisi maculas animo immixtas purgatorius ignis abstulerit.* Saec. 5. S. Augustinus *hom.* 16. *in l.* 50. *hom. Qui temporalibus poenis digna gesserunt, per ignem quemdam purgatorium transibunt.* Saec. 6. S. Gregorius M. *l.* 4. *dial c.* 39. *In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc saeculo, quasdam vero in futuro posse laxari.* Traditio reliquorum saeculorum manifesta est; et S. Bernardus *Serm.* 66. *in Cant.* ait: *Si non credant, ignem Purgatorii restare post mortem . . . quaerant ab eo, qui dixit, quoddam peccatum esse, quod neque in hoc saeculo, neque in futuro remittetur.* Hinc Tridentinum in decreto *de Purgatorio* Episcopis mandat, ut sanam doctrinam credi, teneri, doceri et ubique praedicari studeant difficiliores et subtiliores quaestiones apud rudem plebem, a popularibus concionibus secludant: incerta, et quae specie falsi laborant, evulgari non permittant: ea vero, quae ad curiositatem quamdam et superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tamquam scandala prohibeant. 3° Ratio petitur tum ex levitate peccati venialis, tum ex residua poena post dimissam culpam, de quo alibi: si quis autem cum his e vita decedat, nequit venire in Infernum, quia adhuc manet amicus Dei; neque statim in coelum, in quo nihil coinquinatum introibit; ergo in Purgatorium.

Solvuntur obiectiones Lutheranorum. *Schol.* Aetius, teste S. Epiphanio *haer.* 75. Waldenses, teste Guidone *in summa de haer.* Apostolici, teste S. Bernardo *serm.* 66. *in Cant.* Lutherani et Calvinistae Purgatorium negant. I. Quia peccata in altera vita expiari non possunt; nam *nec opus, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos*: *Eccl.* 9. *v.* 10. Et *quocumque ceciderit lignum ibi erit. c.* 11. *v.* 3. Imo S. Scriptura duos tantum ordines e vita decedentium assignat, iustorum et impiorum, *Matth.* 25. Et *Apoc.* 14. *v.* 13. dicuntur *beati iusti, qui in Domino moriuntur.* Deus etiam non recordatur iniquitatum vere poenitentium, *Ezec.* 18. *v.* 21. Et cum dat *dilectis suis somnum, ecce haereditas Domini.* Unde Christus bono Latroni dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Ergo iusti non detinentur in Purgatorio. *Resp.* Salomon, *Eccl.* 9. illa verba dicit ex persona impiorum, et Infernum et Purgatorium negantium, S. Gregorius M. *l.* 4. *dial. c.* 39. illa verba animabus Purgatorii applicat, quae nihil amplius mereri possunt. Auster et Aquilo *Eccl.* 11. denotat duo loca ultimata, quae non excludunt locum intermedium, seu Purgatorium. Christus, *Matth.* 25. loquitur de extremo Iudicio, ubi nullus amplius locus Purgatorii erit. In Apocalypsi sermo est de perfecte iustis, quibus nihil in Purgatorio luendum restat. Ezechiel lo-

quitur de oblivione quoad poenam aeternam, non vero quoad temporalem in vita necdum deletam; et in *Ps.* 126. sermo est de iustis sine omni reatu poenae temporalis decedentibus. Latronis autem boni poenitentia tanta fuit, ut omnem et culpam et poenam deleverit. II. Graeci a Latinis differunt in dogmate de Purgatorio, de quo in Concilio Florentino multum disputabatur. *Resp.* Dissensio solum est circa locum et genus poenae Purgatorii, et quomodo ex S. Scriptura probetur. Graeci certe in omnibus suis Liturgiis pro mortuis orant. III. S. Augustinus in *Ench.* c. 68. dubitare videtur de Purgatorio; et PP. communiter docent, non esse locum satisfactioni post vitam. *Resp.* S. Augustinus solum dubitat, an nimia adhaesio ad res temporales igne puniatur: et PP. docent remissionem culpae mortalis, et poenae aeternae post mortem non dari. IV. Post mortem non datur meritum: ergo nec satisfactio; alias etiam daemones satisfacerent. Unde sicuti impii statim damnantur, ita iusti statim praemiantur, quia Deus pronior est ad praemiandum, quam ad puniendum. *Resp.* Ad meritum requiritur libertas, non vero ad satisfactionem: daemones vero non satisfaciunt, quia in iis reatus culpae manet. Impii statim poenae rei sunt; iusti vero non statim praemio digni sunt, si quae maculae iis adhaereant, quae bonitatem Dei impediunt, ne eos statim praemiet, ut iustitiae satisfiat.

Art. 3. *De suffragiis pro animabus in Purgatorio existentibus.*

§ 413. Porro animae in Purgatorio existentes vivorum precibus et suffragiis iuvari possunt. Patet hoc 1° ex 2. *Machab.* 12. *v.* 43. ubi *Iudas facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium.* Et *v.* 46. *Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Ex quo constat 1. Posse mortuos post hanc vitam a peccatis solvi. 2. Sacrificia et orationes mortuis prodesse. 3. Omnes peccatorum reliquias non semper per mortem expiari. 4. Locum esse, quem Purgatorium dicimus, in quo animae pro his poenis satispatiantur. Authentiam huius libri probavimus (§ 7.). Respondet Brucknerus, illa verba: *Sancta et salubris est, etc.* esse adiectiva, et in Graeco Autographo non legi, et sensum esse: Sancta cogitatio est iudicare, optimam gratiam repositam esse iis, qui cum pietate dormitionem acceperunt. Verum citata verba legunt omnia exemplaria, uno excepto, et illa mutatio sensum non mutat, sed propositio dogmatica sensum universalem facit. 2° Patet ex Traditione. Saeculo 2. Tertullianus *l. de* cor. *mil.* c. 3. ait: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Et *l. de Monogam.* ait: Vidua *pro anima eius,* viri, *orat,* et *refrigerium interim adpostulat ei.* Saeculo 3. S. Cyprianus *ep.* 66. prohibet pro defuncto Victore Sacrificium offerri, quia contra legem Faustinum Presbyterum ad tutelam nominavit. Saeculo 4. S. Ambrosius pro defuncto fratre suo Satyro et Valentiniano, Gratiano et Theodosio defunctis sacrificasse legitur. Notum est, quod refert S. Augustinus *l.*

Animae Purgatorii fidelium precibus iuvari possunt.

9. *Conf.* Monicam matrem suam vehementer rogasse, ut sui memoria ad Altare fieret: et *oblatum est pro ea sacrificium pretii nostri*, ait S. D. *c.* 12. Idem probat in *l. de cura pro mort.* et *serm.* 172. ait: *Hoc a Patribus traditum universa observat Ecclesia.* Eadem Traditio constat ab exequiis mortuorum olim cum cantu Psalmorum et precibus celebratis, uti testatur S. Hieronymus in *Vita S. Pauli Eremitae*: solebant etiam pauperibus convivia dari: de quibus S. Chrysostomus *hom.* 32. *in Matth.* Item ut frequentiores pro mortuis orationes fierent, solebant sepeliri iuxta Basilicas Martyrum, quae loca Coemeteria vocabantur; cum vero etiam in Ecclesia sepeliri vellent, hunc abusum reprehendit Concilium Braccarense I. *c.* 36. Et in Concilio Triburiensi *c.* 17. Moguntino *c.* 52. et Meldensi *c.* 72. statutum fuit, ne quis in Ecclesia sepeliretur, nisi Episcopi, Abbates, et viri Ecclesiastici meritis insignes. Catholica Traditio etiam colligitur ex ipsis superstitionibus, quia nonnulli mortuos pro eorum liberatione baptizabant, teste S. Chrysostomo in *c.* 15. 1. *ad Cor.* Alii SS. Eucharistiam in eorum os infundebant, uti patet ex Concilio Carthaginensi III. *c.* 6. Quae omnia probant, quam alte insederit eorum animis opinio, mortuos vivorum precibus adiuvari. 3° Patet ex Conciliis: Carthaginense III. *c.* 29. decernit commemorationem defunctorum pomeridiano tempore solis orationibus faciendam esse. Lateranense sub Innocentio III. *cap.* 66. preces pro requie defunctorum approbat. Florentinum, decretum de Purgatorio *sess. ult.* edidit, cui etiam Graeci subscripserunt. Tridentinum *sess.* 22. ait, Sacrificium Missae pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis rite iuxta Apostolorum traditionem offerri. 4° Credimus communionem Sanctorum, qui communi charitatis vinculo colligati mutuam sibi opem ferunt. Sed ad hanc communionem etiam animae in Purgatorio spectant, utpote membra Ecclesiae, quae prout triumphat in coelo, militat in terra, et purgatur in Purgatorio, una est quoad substantiam, et diversa tantum quoad modum et statum. Ergo animabus in Purgatorio precibus nostris opem ferre possumus.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 1. Protestantes negant, animas in Purgatorio detentas viventium precibus et suffragiis iuvari. I. Quia 2. *Mach.* 12. Iudas pro vivis, ne eis noceret peccatum occisorum, sacrificia obtulit: tum quia *v.* 41. laudant Deum, quod eos iuste ob peccatum puniverit: tum quia Iudaei ad preces conversi rogaverunt, ut patratum delictum oblivioni detur, *v.* 42. et Iudas hortabatur populum, conservare se sine peccato, ne vivis id accideret, quod Israelitis accidit ob furtum Achan, *Ios.* 7. *v.* 11. tum quia in Graeco non dicitur, pro peccatis mortuorum, sed simpliciter, pro peccatis: προσαναγεῖν περὶ ἁμαρτίας θυσίαν, *ad peccati sacrificium.* Imo Iudas non potuit pro his mortuis orare, quia erant aeternum damnati; tum quia gravem legem *Deut.* 7. *v.* 25. latam violarunt, cum de donariis idolorum aliquid abstulerunt, *v.* 40. tum quia de hoc peccato ante mortem non doluerunt, cum illa donaria sub tunicis interfectorum illorum reperta fuerint; tum quia

solum orarunt, ut poenae inferni illis mitigarentur, quod fieri posse docet S. Augustinus in *Ench. c.* 110. Origenes *l.* 3. *de princ. c.* 6. Magister sententiarum *l.* 4. *d.* 45. ***Resp.*** Iudaei laudant Deum, quod eos poena temporali puniverit, pro qua tollenda preces offerunt, et rogant, ut a poenis Purgatorii defuncti liberentur. *Ios.* 7. *v.* 11. Deus expresse dixit, quod propter peccatum Achan nolit esse cum populo, non vero hic. In Graeco ly mortuorum non habetur quidem quoad verbum, bene vero quoad sensum; imo in contextu etiam quoad verbum habetur; nam Iudas pro iis obtulit, pro quibus oravit: sed pro mortuis oravit, ut a peccatis solvantur, uti ipse Lutherus vertit: ***Ideo etiam pro hisce mortuis oravit, ut illis peccatum remitteretur:*** ergo et pro illis obtulit, et quidem pro physice mortuis, *v.* 42. *qui occisi erant.* Rursus non omnes peccarunt graviter, imo pauci ob ignoratam illam legem, vel quia putarunt eam se ad sola idola, non vero ad donaria extendere, nec credebant, illam legem tunc obtinere, quando nullum Idololatriae periculum aderat: in quo leviter peccarunt; aut si graviter peccarunt, de hoc peccato doluerunt: nam Iudas divinitus cognovit, eos cum pietate dormitionem accepisse, et habere optimam repositam gratiam, *v.* 45. Retinuerunt quidem illa donaria, sed ideo, quia peracta poenitentia morte praeventi abiicere non poterant. Denique citati Doctores, et nonnulla etiam Missalia loquuntur de mitigatione poenarum Purgatorii, quod late damnatio dicitur. II. A facto particulari Iudae non licet regulam universalem desumere, quia falli potuit, et hoc sine mandato Dei; et sine exemplo fecit ex propria opinione διαλογιζόμενος. ***Resp.*** Factum Iudae laudatur a Spiritu S. uti sanctum et salubre, *v.* 43. Nec hoc sine exemplo fecit sequens traditionem Patrum, et praxim usitatam a Tobia *c.* 4. Davide 2. *Reg.* 1. et cogitatio eius dicitur bona et religiosa. III. 2. *ad Cor.* 5. *v.* 10. ***Referet unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum.*** Et *ad Gal.* 6. *v.* 5. ***Unusquisque onus suum portabit.*** Ergo alienis precibus non iuvatur. ***Resp.*** S. Paulus in primo loco solum innuit, iustos in altera vita suffragiis viventium iuvari pro mensura bonorum operum in vita factorum, quia eis nova merita post vitam non accrescunt, ut iuvari a viventibus possint. Unusquisque etiam onus suum portabit, sive quia propter propria peccata punietur; sive quia aliorum meritis post mortem non iuvabitur, nisi propria in vita praecesserint; sive quia in extremo Iudicio nemo aliorum suffragiis iuvari poterit, sed quisque ex iis, quae gessit in corpore, iudicabitur. IV. Melius est per se satisfacere, quam per alium, et minus praemiatur, qui per alium satisfacit: ergo pro defunctis orare non debemus, ne eorum gloriam minuamus. ***Resp.*** Melius est per se satisfacere in vita, ubi satisfaciendo meremur gratiae et gloriae augmentum; non vero in Purgatorio, ubi animae amplius mereri non possunt.

Schol. 2. Nolumus hic curiose indagare, ubi sit locus Purgatorii; quae poena ibi sustineatur; quae eius duratio. Haec omnia incerta sunt. Alii Purgatorium in inferno, alii in aere, alii subtus terram

Locus, poena, duratio Purgatorii.

ponunt. Acerbissimam esse Purgatorii poenam ob privationem visionis beatificae, nemo dubitat. Alii poenam veri ignis, alii obscuritatem et tenebras cum summo angore et animi tristitia adducunt. Quanta sit eius duratio, quis dicere potest? Putat Maldonatus, poenas Purgatorii ob maximam earum acerbitatem ad decem annos ab animabus non tolerari. Sed praxis Ecclesiae huic sententiae contradicit, quae anniversaria pro defunctis ante ducentos et amplius annos celebrat. Verum Ecclesia de his omnibus nihil adhuc pronuntiavit.

Art. 4. *De futura corporum Resurrectione.*

Corpora mortuorum resurgent.

§ 414. Quemadmodum vero animae iustorum omni naevo carentes statim post mortem (§ 411.), vel si quid ipsis expiandum supersit, in Purgatorio plene purgatae (§ 412.), mox beatitudinem suam consequuntur: ita etiam corpora suam aliquando gloriam obtinebunt (§ 404.): unde corpora mortuorum omnium aliquando resurgent. Hoc ostendit 1° S. Scriptura, *Iobi* 19. *v.* 25. *Scio, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea.* Non loquitur hic Iob de liberatione a miseriis suis, quia dicit, *in novissimo die se resurrecturum*, et quidem *cum pelle sua.* In Hebraico quidem legitur: *Postea super pulverem surget*, scilicet Redemptor meus. Verum licet in modernis Hebraicis exemplaribus legatur יקום (*Jakum*) *surget*; in antiquis tamen Vulgata nostra legit אקום (*Akum*) *surgam.* Quare sensus idem est, nimirum: *Super pulverem surgam*, id est, *e sepulchro resurgam*; alias enim oculis suis Iob Redemptorem suum non visurus esset. Imo licet etiam servemus textum modernum Hebraicum, intelligendo eum de resurrectione Christi; ex hac tamen adhuc nostra resurrectio infertur a S. Paulo, 1. *ad Cor.* 15. *v.* 12. Et ipse S. Iob cum oculis suis visurus sit Redemptorem redivivum, sane oculos et carnem recipere debet. Rursus iuxta textum Hebraicum loco: *et rursum circumdabor pelle mea*, legunt quidem nonnulli: *Et post cutem meam perforarunt hoc:* quia נקף (*Nikkaph*) in *Piel.* a נקף (*Nakaph*) significat *perforare.* Sed hoc falsum est; nam יקף (*Jakaph*) significat *circumire*, et in *Hiphil*, *circumdare*, ut sensus sit: *Et postquam pellis mea circumiverit hoc*, nempe, corpus: vel in *Hiphal*: *Postquam pelle mea circumdata fuerint*, nempe ossa: hoc sequitur. Deinde servata etiam illa lectione Hebraica, resurrectio aperte probatur; nam si Iob corrosa a vermibus pelle Deum oculis suis visurus sit, pelle sua rursum circumdari debet. Eamdem veritatem docet Christus, *Matth.* 22. dum Sadducaeos resurrectionem negantes refellit, dicens: *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob: non est Deus mortuorum, sed viventium?* Ubi ex immortalitate animae et naturali eius appetitu ad corpus resurrectionem corporum probat. Idem ex professo docet Apostolus, 1. *ad Cor.* 15. *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes*

immutabimur: in momento, in ictu oculi, in novissima tuba; canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti. Hoc idem docent omnia Symbola, Apostolorum, Constantinopolitanum, S. Athanasii. 2° Rationem dat Athenagoras: Si resurrectio mortuorum futura non sit: ergo vel quia Deus non potest; quod nemo dicet, cum Deus omnipotens, qui creavit omnia ex nihilo, dissoluta etiam restaurare possit: vel quia Deus non vult: quod iterum falsum est, quia resurrectio nulli nocet, et est digna Deo, ut etiam corpus praemium suum accipiat. Vide etiam S. Clementem *Ep. 1. ad Cor.* S. Iustinum *Apol. 1.* Tatianum *or. adv. Graec.* S. Theophil. *Ant. l. 1. ad Antolyc.* S. Irenaeum *l. 5. cont. haer.* Tertullian. *l. de resurr. carnis*, et Minucium Felic. *in Octavio* in mea Analysi PP.

Schol. 1. Sadducaei negabant resurrectionem mortuorum, quos hodie plures Naturalistae sequuntur. I. Quia multa V. T. testimonia conciliari non possunt cum fide resurrectionis. *Ps. 1. Non resurgent impii in iudicio. Ps. 77.* Dicuntur Israelitae *Spiritus vadens, et non rediens. Ps. 113. Non mortui laudabunt te, Domine. Eccl. 3. Unus interitus est hominum et iumentorum. Resp.* Impii non resurgent in concilio et iudicio iustorum: vel iuxta Hebraicum: impii non sustinebunt se in iudicio, id est defendere se non poterunt. Per Spiritum vadentem, et non redeuntem intelligitur fluxa vita corporalis. Mortui non laudant Deum cultu publico, sicuti viventes. Unus est interitus hominum et iumentorum quoad corruptionem corporis, non quoad resurrectionem. II. Resurrectio carnis nocet animae Sanctorum, quae sine carne et Angelis est et Deo similior. *Resp.* Anima in corpore est perfectior, quia habet omnia ad naturae suae conditionem requisita, utpote pars compositi: imo corpus post resurrectionem gloriosum animam nullo modo aggravat. III. Sic caro resurgeret, et non resurgeret, quia non foret eadem caro. Quaeso, undenam resument illi suam carnem, quae ab Antropophagis vorata, et in eorum substantiam conversa fuit? *Resp.* Non foret eadem caro statu et qualitate, bene vero substantia: sane homo in vita mutatur corpulentia, dignitate, etc. et tamen manet idem substantia. Deinde in hypothesi carnis ab Antropophagis devoratae, illa caro datur homini resurgenti, in quo primitus coepit esse caro humana, iuxta S. Augustinum *l. 22. de Civ. c. 19.* Vide cit. Athenagoram.

Solvuntur obiectiones.

Schol. 2. Est de fide, quod in resurrectione anima resumat idem numero corpus, quod habuit in terris, uti patet ex citato Iobi textu: *Rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius.* Et *1. ad Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.* Et Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. *c. 1.* definit: *Omnes mortales cum suis propriis corporibus resurgent, quae nunc gestant.* 2° Communior est Sententia, quod iusti et improbi cum omnibus membris corporis, etiam iis, quibus in vita caruerunt, sine omni defectu resurgent; quia resurrectio est opus Dei particulariter ope-

Qualia corpora resurgent?

rantis, quod est sine omni defectu. 3° Communiter docent Patres, homines resurrecturos in ea staturae magnitudine, in eo robore et corporis compositione, quae convenit aetati hominis perfectissimae 33. vel 35. annorum. Item non omnes resurgentes erunt eiusdem staturae, sed talis magnitudinis, quam habuerunt in termino augmenti, secluso tamen naturae defectu: unde gigantes non resument corpora immoderatae magnitudinis, nec pigmaei corpora immoderatae parvitatis. Sexus tamen resurgentium manebit. Vid. dissert. Calmeti *de resurrect mort.*

CAP. V.

De iudicio universali.

Iudicium universale in fine mundi erit.

§ 415. Postquam igitur in fine mundi ad sonitum tubae mortui resurrexerint (§ 414.), *Iudicium generale* celebrabitur, quando uno die, et in uno loco omnes simul omnium saeculorum homines ad Tribunal summi Iudicis stabunt, et singuli omnibus spectantibus et audientibus sententiam in se latam excipient. Testatur hoc 1° S. Scriptura, *Ioel.* 3. *v.* 2. *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Iosaphat, et disceptabo cum eis ibi super populo meo.* Et *v.* 12. *Consurgant et ascendant gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu.* Lutherus quidem haec verba de Ecclesia nova interpretatur, quam vult designari nomine vallis Iosaphat; tum quia in materiali valle Iosaphat non possent omnes homines stare; tum quia nomen Iosaphat sumitur appellative pro omni loco, ubi est Iudicium Iehovae. Verum bene notat D. Duhamel in *edit. Bibl.* licet haec verba in sensu historico de ultione Domini ab inimicis Iudaeorum sumenda explicari possint; non obstat tamen, quin in sensu a Spiritu S. intento etiam de Iudicio extremo prolata sint. Caetera, quae de valle Iosaphat obiiciuntur, non labefactant Traditionem apud Catholicos receptam de extremo iudicio in hac valle celebrando; nam licet in illa sola omnes recipi non possent, in ea tamen et eius circuitu recipi valent. Deinde cum Iosaphat semper hic scribatur cum littera J initiali maiori, erit nomen proprium; et suadet ratio congruentiae, quod Christus in vicinia Ierusalem, ubi passus est, iudicaturus sit. Rursus hoc universale Iudicium in N. T. multoties praedicitur: *Matth.* 7. *v.* 22. *c.* 16. *v.* 27. *c.* 25. *v.* 31. *etc.* ubi apparatus huius Iudicii late describitur; *Ioan.* 8. *v.* 28. *Act.* 1. *v.* 11. 1. *ad Thess.* 4. *v.* 15. *etc.* 2° Causae huius Iudicii universalis celebrandi, sunt, ut ita infinita Dei Iustitia et Misericordia manifestetur; laesa iustorum fama coram toto mundo reparetur; et Divina Christi Maiestas toti orbi innotescat.

Circumstantiae Iudicii.

Schol. Circumstantiae huius Iudicii generalis, quas ex S. Scriptura novimus, erunt: 1° Exercebitur a Christo visibiliter apparituro, et plena potestate iudiciaria instructo: *Matth.* 16. *v.* 27. *Ioan.* 5. *v.* 22. Licet enim potestas iudicandi omnibus Personis SS. Trinitatis sit

communis, praecipue tamen Filio Dei tribuitur, qui non solum ut Deus, sed etiam ut homo iudicabit. 2° Ingens splendor, et variae manifestationes Divinae Maiestatis, summique imperii eum circumfundent: *Matth.* 25. *Luc.* 9. *v.* 26. quo etiam spectat sonitus Tubae, 1. *ad Thess.* 15. per quem Tubam vere sonantem, vel sonitum Tubae similem, vel ingentia tonitrua Interpretes intelligunt. 3° Iudex subsistet in nubibus, 1. *ad Thess.* 4. *v.* 17. ut ab omnibus hominibus conspici possit. 4° Omnes Angeli Sancti, duce S. Michaele Archangelo, eum comitabuntur, *Matth.* 16. *v.* 27. ut gloriam Domini et Regis sui praedicent, *ad Eph.* 1. *v.* 21. 5° Mortui omnes per vocem tubae excitati, et resurgentes in valle Iosaphat congregabuntur ante Tribunal Christi Iudicis, et pii ab impiis separabuntur, *Matth.* 25. *v.* 31. pii ad dexteram Iudicis, impii ad sinistram collocabuntur, 1. *ad Thess.* 4. *v.* 17. 6° Apparebit signum S. Crucis, et manifesta erunt abscondita cordis, ita ut unicuique et bene et malefacta alterius pateant, *Matth.* 27. 7° Iudex denique iuxta cuiusque merita vel demerita iustissimam feret sententiam: pro bonis quidem: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Pro impiis vero: *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et Angelis eius.* 8. Habito Iudicio mundus immutabitur: *Is.* 65. novi coeli et nova terra creanda dicitur. Causa quippe modernae mundi dispositionis est conservatio et propagatio ac habitatio humani generis, quae causa post extremum Iudicium cessabit. Igne igitur hic mundus purgabitur. De hac innovatione fides nos docet, mundum ad suum exitum perventurum esse, esseque per flammas absumendum, *Ps.* 102. *v.* 26. et 2. *Petri* 3. *v.* 8. Item eum non esse in nihilum, sed in meliorem statum redigendum. Caetera, scilicet duratio mundi; natura et qualitates ignis, quo mundus conflagrabit: figura eius futura, incerta sunt, de quibus vid. D. Calmet in diss. *de fine et statu mundi post Iudicium.*

Art. 1. *De signis Iudicium praecedentibus.*

§ 416. Signa tamen nonnulla adventum Christi ad Iudicium praecedent, quae Christus praedixit, *Matth.* 24. *v.* 29. *Luc.* 21. *v.* 25. Quia tamen haec signa partim ad excidium Ierosolymorum, partim ad adventum Christi in corpore suo, quod est Ecclesia, pertinent, ex iis Iudicii tempus certo cognosci non potest. Unde S. Augustinus *ep.* 80. *de fine saeculi*, illud: *Vigilate, ne cum venerit, repente inveniat vos dormientes*, ad omnes pertinere docet. **Signa Iudicium praecedent.**

2. Interim ante extremi Iudicii diem *Antichristus* prius adveniet, qui innumeros seducet, Sanctos bello vexabit, Messiae nomen et Dei cultum sibi usurpabit, contra quem Enoch et Elias pugnabunt, quique post breve tempus et imperium a Dei verbo vel Spiritu vel eius iussu interficietur. Indicat haec omnia S. Scriptura. *Dan.* 7. *v.* 24. dicitur: *Alius consurget post eos decem Reges potentior prioribus, et sermones contra Excelsum loquetur, et Sanctos Altissimi conteret.* Quae **Antichristus veniet.**

de Antichristo explicant S. Hieronymus, Theodoretus, etc. *Matth.* 24. *v.* 4. 5. 11. 12. Christus ipse Antichristum describit. Et 2. *ad Thess.* 2. *v.* 3. dicitur: *Nisi...primum...revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur . . . tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet Spiritu oris sui . . . cuius est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis, qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt. Apoc.* 11. *v.* 7. Antichristus describitur nomine *bestiae, quae ascendit de abysso, et occidit duos testes, quae faciet adversus eos bellum, et vincet illos, et occidet eos, et corpora eorum iacebunt in plateis civitatis magnae, quae vocatur spiritualiter Sodoma et Ægyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est.* Et c. 13. describit hanc bestiam, *habentem cornua decem, et super cornua eius decem diademata, et super capita eius nomina blasphemiae. Draco dedit illi virtutem suam, et potestatem magnam...potestas facere menses quadraginta duos... et bellum facere cum Sanctis, et vincere eos.* Porro de Enoch et Elia contra Antichristum praedicantibus habetur in *Apocalypsi c.* 11. *Ego dabo Spiritum meum duobus testibus, et prophetabunt diebus mille ducentis, amicti saccis.* Ubi nomine duorum testium omnes interpretes Enoch et Eliam intelligunt. Haec de Antichristo S. Scriptura. Caetera, quae de eo feruntur, pene omnia vel obscura sunt, vel incerta, de quibus vid. diss. D. Calmet *de Antichristo.*

Art. 2. *De Millenario Christi Regno in terris.*

Non erit regnum millenarium in terris.

§ 417. Regnum Millenarium Christi in terris, quod Iudicium universale praecessurum dicitur, est omnino fictitium. Probatur 1° ex S. Scriptura, ubi *Matth.* 22. dicitur: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur.* Ergo regnum Christi non erit in voluptatibus carnalibus etiam moderatis. Item 1. *ad Thess.* 4. *v.* 16. dicitur: *Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.* Ubi post adventum Christi non regnum Millenarium, sed sempiternum promittitur: quod etiam praedicitur *Luc.* 1. *v.* 33. *Regni eius non erit finis;* quae verba Concilium Constantinopolitanum Symbolo inseruit contra Apollinaristas Millenarios. Et S. Damasus in Concilio Romano a. 373. eamdem Millenariorum haeresim damnavit. 2° Constat ex PP. qui hunc errorem oppugnarunt, uti Caius apud Euseb. *l.* 3. *c.* 22. S. Dionysius Alex. *l. de promiss.* S. Hieronymus *ep. ad Hedib. q.* 2. 3° Ratio est: Sancti statim post mortem donantur visione Dei beatifica (§ 411.). Ergo regnum hoc Millenarium est omnino fictitium.

Millenariorum haeresis.

Schol. Cerinthus circa annum Christi 80. docuit, quod post resurrectionem mortuorum futurum sit in terris Christi regnum apud Ierosolymam restauratam mille annis ante Iudicium universale, ubi iusti inter voluptates carnis versabuntur, et praecepta ac sacrificia le-

gis Mosaicae restaurabuntur. Errorem hunc sequentes dicti sunt Chiliastae seu Millenarii. Item S. Papias Episcopus Hierapolitanus Ioannis Presbyteri, non vero Evangelistae, discipulus, teste Eusebio *l.* 3. *hist. c. ult.* hos mille annos in terrestri Ierusalem explendos esse voluit in voluptatibus quidem corporis, sed moderatis et licitis sine Templi vel Legis antiquae restauratione; cuius errorem nonnulli priorum saeculorum Patres sunt secuti, praesertim S. Irenaeus *l.* 5. *cont. haer.* Vide Analys. PP. Pro regno hoc fictitio afferunt sequentes rationes I. *Matth.* 19. *v.* 29. dicitur: *Omnis, qui reliquerit domum etc. centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit.* Sed pro hoc centuplo recipiendo nullum convenientius tempus, nisi post resurrectionem assignari potest. *Resp.* Iuxta S. Hieronymum sensus est: *Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiet, quae comparatione et merito sui ita erunt, quasi si centenario numero parvus numerus comparetur.* Scilicet gaudium in tribulatione, voluptas in Charitate, et intima pax cordis. II. *Matth.* 5. *v.* 6. dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Sed haec satietas non erit, nisi in regno Millenario. *Resp.* Sermo est de spirituali fame et siti: ergo etiam de spirituali satietate in coelis. III. *Luc.* 22. *v.* 29 dicit Christus: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. Resp.* Edere et bibere sumuntur metaphorice pro coelestibus deliciis: solebat enim Christus carnali populo, sub figura nuptiarum coeli gaudia adumbrare. IV. *Apoc.* 20. S. Ioannes hoc regnum Millenarium clare indicat: nam *v.* 2. ait, se vidisse Angelum, qui draconem, serpentem antiquum ligavit per mille annos: *v.* 4. animas decollatorum propter testimonium Iesu Christi vixisse, et regnasse cum Christo mille annis; caeteros vero mortuorum non vixisse, donec consummentur mille anni. *v.* 6. *Et haec est resurrectio prima. Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt Sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis.* Et *v.* 7. ait, post mille annos solvendum Satanam, ut plenam habeat hominibus nocendi facultatem. Et *v.* 12. ait, omnes mortuos resumptis corporibus ad Iudicium esse vocandos. *Resp.* Per mille annos hic intelligitur tempus a morte Christi usque ad Antichristum, quo Sancti regnant cum Christo in coelo per gloriam, in terra vero per miracula et cultum illis exhibitum. Mortui sunt reprobi, qui cum primae resurrectionis per gratiam non sint facti participes, consequenter nec secundae resurrectionis, scilicet aeternae felicitatis participes erunt. Sacerdotes notant spirituale Sacerdotium laudis et gratiarum actionis. Denique elapso hoc tempore, solvetur Satanas, et Antichristus veniet, Sanctos oppugnabit, et resurget universa caro ad Iudicium generale, ubi cuique pro meritis retribuetur, et iustis erit secunda resurrectio, ac plena animae et corporis felicitas; improbis vero secunda mors et damnatio.

Art. 3. *De Coelo Empyreo.*

Coelum quid? § 418. Absoluto itaque Iudicio universali, non solum anima, sed etiam corpus in coelum translatum aeterna beatitudine et gloria donabitur (§ 404.). *Coelum* igitur, seu *sedes Beatorum*, est locus, ubi beati coelites versantur. De hoc Coelo, quod Empyreum vocamus, constat nobis ex S. Scriptura, quod sit locus quidam corporalis et materialis, in quem Christus una cum corpore et anima ascendit, *Marc.* 16. *v.* 19. et locus omnibus deliciis plenus.

Schol. Cornelius a Lap. *c.* 5. *Matth. v.* 4, ait: In coelo terra quaedam est, at non crassa, sed subtilis, lucida et coelestis. Ibi enim est paradisus rosarum, liliorum, gemmarum, omniumque deliciarum; at non terrestrium, sed coelestium, quae mire oculos, sensusque Beatorum oblectant: alioquin enim corpora sensusque Beatorum, quae tam dura, imo martyria atrocia passa sunt in terra, carerent meritis suis oblectamentis, solaeque animae eorum et mentes essent beatae: quod est absurdum. Unde S. Ioannes, *Apoc.* 21. *et* 22. vidit civitatem coelestem in quadro positam, et fundamenta eius constructa ex iaspide et omni lapide pretioso. Quia vero nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae Deus praeparavit iis, qui diligunt eum, 1. *ad Cor.* 2. *v.* 9. de his disserere vix possumus. Faxit Deus, ut ad has Agni nuptias et nos aliquando vocari mereamur, ut inebriemur ab ubertate Domus Dei, et torrente voluptatis potemur in aeternum.

U. I. O. G. D.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM LOCUPLETISSIMUS.

A

G

H

N

O

Q

R

S